

Ludwig Aug. Frankl.

מִמִּצְרָיִם.

א ספר שלישי ממסעות החכם הגדול הנודע ומפורסם לשם
ולתהלה, המליץ האשכנזי המפואר
הר"ר אברהם אלעזר המכונה:

דאָקטאָר לודוויג אויגוסט פֿראנקל,

אשר שני ספריו הראשונים כוללים את מסעיו:

„ירוּשָׁלַיְמָה!"

נעתק ללשון קדשנו
מאת

אברהם בער בן־חיים הכהן גאָטטלאָבער.

עם המליצה המספרת:

נְשִׂיא הָעֵדָה.

מאת

דאָקטאָר לודוויג אויגוסט פֿראנקל.

בהעתקת שפת עבר
מאת
החכם המליץ הנשגב ונודע בשער לתפארת
כבוד מו"ה

מאיר הלוי לעטטערים נ"י.

ווינן, תרכ"ב.
דרוק פֿאָן יאָזעף האָלצוואַרטה.

גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ — —

תהלים פ' ט'.

Der

hochwohlgebornen Frau

Elise Herz,

gebornen

Edlen von Lämel,

in verehrungsvollem und nie erlöschendem dankbarem Gefühle

gewidmet

vom

Uebersetzer.

[illegible]

[illegible]

3
8

Dr Ludwig August Frankel

Nachman Kolhozov

Ludwig

Die Gründung einer Lehranstalt in Jerusalem von der in Wien lebenden Dame Elise Herz zum frommen Andenken an ihren seligen Vater Herrn Simon Edlen von Lämel ist allbekannt, und wurde als ein bedeutender Moment in der Kulturgeschichte der jüdischen Glaubensgenossen des Morgenlandes seiner Zeit freudig begrüsst.

Der Dichter und Arzt Herr Dr. Ludwig August Frankl, Ritter etc., wurde von der genannten edlen, hochgebildeten Dame mit der Mission betraut, ihre pietätvolle Absicht auf dem heiligen Boden Jerusalems auszuführen.

Im Jahre 1856 unterzog sich derselbe den Beschwerden und klimatischen Gefahren einer Reise zur See und durch die Wüste mit hingebender Aufopferung; einer Aufgabe, die ihm trotz mannigfachen Widerstandes zu lösen gelungen ist. Er hat seine Erlebnisse in einem zweibändigen Werke, das unter dem Titel: „NACH JERUSALEM“ erschienen ist, geschildert. Dasselbe wurde durch die von Herrn Dr. Ludwig Philippson geschaffene Literaturgesellschaft und durch die Baumgartner'sche Buchhandlung in Leipzig in sechsthalb Tausend Exemplaren verbreitet, und erregte, wie kaum ein zweites neueres Reisewerk, ein ungewöhnliches Aufsehen. Scharfe Beobachtungsgabe, unerbittliche Wahrheitsliebe, Schilderung merkwürdiger Persönlichkeiten, mit denen der Reisende in Berührung kam, poetische Anschauung der Szenen und Landschaften der heiligen Stätten, wie der Monumente der Kunst, machten das Werk zu einem Lieblingsbuche, das sich auch fremde Nazionalitäten rasch aneigneten. Es erschien theilweise in's Holländische, ganz in's Englische von dem anglikanischen Geistlichen Beaton, Chaplain to the Forces, in's Ebräische von dem gelehrten Herrn

M. E. Stern übersetzt, und wurde dadurch in der ganzen fremdländischen Presse, selbst jenseits des Ozeans, besprochen und mit voller Anerkennung aufgenommen.

Nach einem solchen Erfolge bedarf es keiner Rechtfertigung, vielmehr dürfen wir uns den Dank unserer Glaubensgenossen erwarten, wenn wir den später erschienenen Band, „AUS EGYPTEN“, welcher die das Werk abschliessenden Erlebnisse unseres Reisenden schildert, und zum grossen Theile der Darstellung der Verhältnisse und Zustände der Juden gewidmet ist, ihnen in ebräischer Sprache näher bringen, nachdem dasselbe Buch, wie die „Independance belge“ meldet, bereits auch in's Französische übersetzt erschienen ist.

Des Dichters „NACH JERUSALEM“ und „AUS EGYPTEN“ sind ächte jüdisch-nazionale Werke im besten Sinne des Wortes, wie er selbst seit Benjamin von Tudela, der seine Reise nach Palästina im 13. Jahrhunderte beschrieb, der erste jüdische Pilger ist, der in so ausführlicher und charakteristischer Weise das alte Land Mizraim und das Land der Väter geschildert hat.

Dem vorliegenden Bande ist noch eine neueste, tragisch erschütternde Schöpfung unseres Dichters: „DER PRIMATOR“, von Herrn Dr. Max Letteris meisterhaft in's Ebräische übersetzt, beigegeben; ebenso die Biografie und das Portrait desselben, eine den zahlreichen Verehrern des Dichters gewiss willkommene Beigabe.

Alt-Constantinow, in Russland,

im März 1862.

A. B. Gottlober.

הקדמת המעתיק.

מקצה השנה העברה שנת כת"ר הלכתי למסעי ארצה עסטרייך, ברשיון שרי ממשלת ארץ מולדתי ארץ רוסיא האדירה, אשר אנכי עובד עבודתה, ואבא עד קרית מלך רב העיר העליזה וויען המעטירה. במשך הימים המעטים אשר התגוררתי שם, כי רק שלשה שבועות ישבתי שמה, עלה בידי לראות לחברה את מקצת חכמי עמנו היושבים שם ולשתות בצמא את דבריהם הנעימים, כאשר כבר הזכרתי קצת מזה במכתבי אל הרב המ"ל מ"ע „המגיד" הנם במ"ע הנ"ל סוף שנה רביעית.

בתוך החכמים האלה חכמי ה' לדעת ולהכיר את החכם הנכבד הנודע בשערים המליץ הנשגב המהולל דאָקטאָר לודוויג אויגוסט פראנקל, אשר מאז קראתי בספריו המקולאים בפז נכספה וגם כלתה נפשי לראותו פנים אל פנים ופה אל פה אדבר בו. כי יצא כברק חץ רוח השיר אשר נוססה בו ויגע בכל פינות רוחי ונפשי מדי קראי דבריו. כאשר דבר פי במכתבי, הנ"ל במ"ע „המגיד" אשר אשנה אותם פה:

„אם החכמים האלה השביעוני ענג ונחת בחברתם וימלאו את נפשי גיל וחדוה בנעים דברי פיהם אשר כל חפצים לא ישוו בם, הנה כליל תפארת בראש שמחתי נתן לי האיש המצוין אשר שמעו הולך בכל הארצות וכסא כבוד הנחילוהו מלכים ורוזני ארץ, הלא הוא גבר חכם בעז המליץ הנשגב דאָקטאָר לודוויג אויגוסט פראנקל, נ"י, אשר עלה לו שם עולם בספר מסעיו „נאך יערוזאלעם!" שהוציא לאור בשנת 1858, אשר נעתק ללשונות הרבה, (וגם ללשון קדשנו ע"י ידידי החכם מ. ע. שטערן נ"י) ובחלק השלישי ממנו המכונה „אוים עגיפטען" (אשר הוציא לאור בשנה זו 1860). ימים רבים כלתה וגם נכספה נפשי לראות את המשורר היקר אשר שר את „נגינות ישראל" (נעתקו לה"ק ע"י ידידי החכם ד"ר לעטטעריס ונדפסו יחד עם השירים האשכנזים בוויען בשנת 1856), אשר כתמר יפרח במעלות השיר וכארז „בלבנון" ישגה (ס' ליבאנאָן שלו בל"א, נדפס שנית בוויען 1855) ובמלות ובהוצאת הגבירה תפארת הנשים עליזע הערץ מאצילי משפחת לעמעל שם רגליו כאילות וילך „ירושלימה!" להוציא ממסגר העניות והבטלה אסירי התקוה, מבית כלא העוני והמחסור יושבי חשך, וליסד בית חנוך הילדים בעיר ה' השוממה להחיות עם רב בימים הבאים ולהיות להם לפליטה גדולה, ובעמל ויגיעה רבה הוציא פעלו לאור, אחר אשר שם נפשו בכפו ויט שכמו לסבול סבות הדרך פעמים רבות ועול איבה ומשטמה מקרב אחיו, אשר לא שמעו אליו מקוצר רוח בינתם ומעבודת אדונים קשה הוא הבל רועה רוח ורודף קדים אשר הוא עובד בם בפרך. ופראנקל העשוי לבלי חת, איש אשר רוח

שירה רוח ממרום, חושה לו מימינו ומשמאלו, כי רוח ה' היא ובידה לגדל ולחזק לב בשר להיות כאלהים, פראנקל אשר אהבת עמו כאש עצור בעצמותיו, לא זע ולא חרד מפני מתקוממיו, לא סר רוחו ולא נפל לבו ולא נסוג אחור ימינו, עד כי בלע אשר זמם להביא דלתות בית החנוך ולבנותו כמו רמים מיוסד עד הטפחות. האיש המורם ומעם הזה היה ימים רבים (מאז קראתי את ספרו „ירושלימה!") נגד עיני תמיד, ותמונתו אשר לא ראיתי רחפה לפני רעיוני ביום ובלילה; כי אם לא קנאתי בהוללים הנוצרים כעפר כסף, הנה קנא קנאתי בעושי גדולות וגבורות להרים קרן עמם, ואם ידעתי בנפשי כי נר כחי לא אעלה על במותיהם לעשות כמעשיהם, הנה להם כלה שארי ולבבי ואחריהם דבקה נפשי, ואומר מי יתנמו כאח לי ובאהבתם אשגה תמיד. אשר על כן אברך את היום אשר הגליאני אלהים לראות את החכם היקר ההוא ואשרני למצוא חן ושכל טוב בעיניו להכירני לאוהב לו, וחיבה יתרה הודיע לי בתתו לי את צלם דמות תבניתו לזכרון ואת ספרו היקר „אוים עגיפטען" אשר דרש ממני להעתיקו ללשון עברית והוא ימסרהו לדפוס להוציאו לאור עולם כו'. וכבר התחלתי לעבוד עבודתי זאת הנעימה לי כי באהבתי את המחבר לא איעף ולא איגע, ואשים ימים כלילות ולא ארגיע עד אוציא מפעלי לאור." ע"כ דברי שם.

עתה אברך את ה' כי היה עמדי וידו הרוממה תומכתני לשלם נדרי אשר פצה פי, וכליתי בעז"ה את מלאכתי זאת, והנה הספר לפניך, קורא נעים! — וכבר נדפס ממנו הפרק הראשון בס' כוכבי יצחק היוצא מת"י ידידי החכם היקר מ. ע. שטערן (מחברת כ"ו), ושני פרקים הראשונים נדפסו בעלי מ"ע „הכרמל" היוצא בווילנא מת"י ידידי החכם הנכבד הר"ר שמואל יוסף פין (שנה ראשונה נו' 41. 42).

והנה זה ידידי ורעי החכם היקר הר"ר ש"י פין נ"י כתב אלי (ך' שבט תרכ"א) בתוך שאר דבריו כדברים האלה: „ובדבר העתקתך מספר המסע להחכם הנפלא פראנקל, הנני אומר לך כי שערי „הכרמל" פתוחים לפניה, בואה נא עמה ובשמחה אקבל פניה, ולא אחמיץ מצות הוצאתה לאור. ורק זאת אומר לך יקירי, כי זה לפני ימים קראתי בקרת הספר הזה במאנאטסשריפט פיר געשיכטע אונד וויססענשאפט דעם יודענטהומס חדש סעפטעמבער. ועם התודה הגדולה אשר יושב אל חיק המחבר על ספרו זה, לא יחדל להוכיחו „כי הקל בכבוד יסודות האמונה, ומדי נגעו בהם התמלטו מפיו דברים לא נוחים" וראוי לך ידידי יקירי להזהר מזה ולתקן הדברים בהעתקתך, למען לא יפגעו בך ובי אוהבי תורה ואשר כבוד אמונת ישראל יקרה בעיניהם כמו אני ואתה. ובמקום שיש חלול השם אין חולקים כבוד אף לחכם וסופר נפלא כפראנקל, ומובטחני כי לב מבין לך ובינה יתרה לתקן את המעות אוסיף אבקשך כי תשלח לי העתקתך ולא תאחר להדפיסה." עכ"ל החכם פין.

ובעצם היום ההוא אשר הגיעני מכתב ידידי הנ"ל הגיעני ג"כ מחברת סעפטעמבער של המאנאטסשריפט הנ"ל. והנני להעתיק פה דברי המבקר החותם שמו מ. ג. (M. G) בילקוטו של החכם המפורסם הרב הגדול דאקטאר זכריה פראנקל „לקורות עולם ונודעים" אשר פריו לחדשים יבכר בחדש סעפטעמבער שנת 1860 צד 360:

„**האיש** אשר ימלא ענג לחזות בנועם ומחזות ארצות רחוקות, להשביע נפשו בפלאות תמונות דמיוניות ולעוף ביעף על כנפי רוח המליצה אל ארצות הנפלאות, אשר מלב חברות בני אדם מאורעות ומקרים שונים, התלאות אשר תחלום בה הנפש וחלופיהן בעולם נוגעות אל לבו, הוא ישלח ידו אל עלי הספר הזה והפך בם." — שנינו את אשר ידרשו ומאתנו דברי האדון המחבר בראש ספרו. ולא עוד אלא שעשינו עוד יותר מזה, ותחת הפוך בעלי הספר כקורא דרך ארעי קראנו אותו בשום לב. ואם הגד נגיד משפטנו על דבר הספר הזה הנה יהיו דברינו מעטים וכלולים במעט מלים אשר נעיר בם את לב הקורא, לבלתי ישים את דברי המחבר אשר דבר בענות רוחו לקנה מדה לערכו של הספר, ולא יאמר בלבבו כי באמת די לו כי יהפוך ידו בעלי הספר, כי הספר הזה ראוי שישים לבו עליו בטוב טעם ודעת, כי הוא גולל לעינינו ציור שלם מחיי מצרים, מבלי אשר ישבית בכל זאת את הרושם הכללי ע"י הערות המובנים רק לחכמים ולא לכלל הקוראים, כאשר יעשו רוב המחברים המוליכים את הקוראים לראות נפלאות ונצורות (פעריעגעטישע בריפנשטעללער). ובאמת נרגיש בלכתנו אחרי המחבר הזה בכל אשר יוליכנו, כאלו נעבור בסך ונדדה עמו בתוך שאון הקריות קאירה ואלכסנדריאה, נרגיש את החום הבוער במקומות האלה שבאזור החם, ונשיב עמו יחד את נפשנו לרוח צח הנושב לעת ערב, עינינו תחזינה ערבות מדבר ישימון איך יתאדם האויר מהחול המעופף, לעינינו יגביהו ראשם פארי-העמודים הגדולים כענקים ומעל במתיהם נשוב נחזה תחתינו את המישור אשר אין לו קץ. אזנינו תשמענה את הספורים בגן „אזבעקיה", ועפעפינו יישירו סביבנו את התמונות הזרות. ופעם אחרת תדרך תרמס רגלנו בחצרות בית המסגד, או תחז עינינו במרחב מרחץ מצרי, או בחדרי עשיר מצרי אשר לכבודנו יקרא למחוללות ותשחקנה לפנינו. ולרגל השעשועים האלה תקח אזננו שמץ מני הידיעות על אודות מצב המדיני של ארץ מצרים, ועל מצב הלמוד וחנוך הילדים ודרכי המוסר והדת בחיי הבית והמדינה, וידבר על בניניהם וידיעותיהם בכל מלאכה בכלל, על מצב הנשים והעבדים, — קצור הדברים יודיענו אלפי דברים אשר נוסע מבין ושים עינו עליהם. ובכל מקום אשר אנו מוצאים חדשות ונצורות רבות כאלה, הנה ממילא תתהפך קריאתנו הערלאית לקריאה נבונה ובשימת לב. וגם העתקותיו במשקל וחרוז מלשונות ערביות ועבריות יעזרו עזר לא מעט למשוך לבנו ובינתנו אל הספר הזה. ואנחנו לא נסתפק אף רגע אחד כי נוכל לחרוץ משפטנו על השירים „אם הנביא" — „הנרות" — „מות הנביא" — כי לא נופלים הם מכל מיטב תבואות ספרותנו כו' כו'. ורק דבר אחד נפלאת היא בעינינו: האדון המחבר כתב את שני הכרכים הראשונים ומעשיו, אשר הספר שלפנינו היום הוא הכרך השלישי והאחרון שבהם, ביחוד בשביל הקוראים מבני ישראל. והנה לנו המשפט לחשוב כי גם בחבור החלק הזה האחרון היו למראה עיני המחבר עכ"פ רוב קוראים מבני ישראל. כי הנה בשער הספר כתוב לאמור בפירוש כי הוא החלק השלישי וספרו „ירושלימה!" ובאמת רוב הספר הזה מדבר מענייני בית ישראל ויהודה. ולכן מהראוי היה שישים האדון המחבר לב לתורת היהודים ואמונתם לבלתי הקל בכבודם, והיה לו להרחיק מספרו, למען הקוראים מבני ישראל, כל דבר מתנגד ליסודות דתם ואמונתם, כמו בדברו מהיאור נילוס באמרו:

S. 4. „Seine Fluth war es, die den Knaben nicht untergehen liess, der von der Weltordnung bestimmt und gemuthet war, die erlernte geheime Weisheit von Memphis und Heliopolis, die Eingebungen und Offenbarungen in seinem Geiste zum Eigenthum eines ganzen Volkes zu machen.“

והנה די לנו בהערות אלה, אשר לא יגרע בעבורן דבר מערך הספר; האדון שמחבר הנכבד יקבל אותן במחשבה טובה זאת אשר נתנו לו וישמח לב הקוראים בפרי עטו הנעים אשר אליו נפשם תערוג. ולהתימת דברינו נאמר עוד דבר אחד אודות טפת הדם שבשעת התקופה, כי אצל האשכנזים נמצאה ג״כ הגדה כזאת האומרת על הנקודה האדומה שבפרח הנקרא (Hypericum) שהיא טפת דם יוחנן המטבל (יָאָהאַננעס דער טייפֿער) המשוטט על פני הארץ בליל-יוחנן (יָאָהאַננישנאַכט), ואשר על כן נקרא הפרח ההוא בלשון אשכנז בשם עשב-יוחנן (יָאָהאַננישקרויט).״ —

הדברים אשר עבר עליהם שבט הבקרת הנם בפרק הראשון מספר „מצרים״ וכבר באו גם במ״ע הכרמל נו׳ 41, ומבלי אשר אגיד דעתי על מחשבות המחבר הנה בהלבישי את דבריו מחלצות לשון עבר שלחתי ידי בם ואשנה בפי הרשות הנתונה לכל מעתיק אשר הלשון הוא אצלו החומר והוא היוצר, ואחשוב כי יצאתי בזה ידי חובתי. מלבד מה שאין אחריות המחבר על המעתיק ואין למעתיק להעתיק אלא מה שעיניו רואות. —

ועתה ידידי הקורא! מה אוסיף עוד לדבר באזניך? האומלא פי תהלת עבודתי זאת לפניך? — הן לא בידי טובי, ולא משפטי אור יצא כי כמשפטך אעמודה היום, ומאתך תהלתי או תְהלתי יצא. אחת שאלתי ממך אותה אבקש: אל נא תאמר בלבבך, מדי שבכך על ערשך הרעננה ועתר ענן מקטרתך עולה אל קורות ביתך ובידך הספר הזה, כי כאשר נקל לך לקראו, נקל היה גם לי להעתיקו ולהוריקו מלשון אל לשון. הן רבות שבעה לה נפשי גיל וענג מדי עלה בידי להעתיק פרשה אחת או שיר אחד בלשון קל ונאם, אבל - כמה לילות עמל מנו לי בעבורו! כמה לא נתתי שנה לעיני ולעפעפי תנומה, וכמה עגמה נפשי בעזבי את שלחני פעמים לא מעט מבלי מצאי דרך לנטות ימין ושמאל בהעתקתי, כי סגר עלי המדבר הנורא אשר בין שתי הלשונות האלה האשכנזית והעברית. היודע את רב המרחק אשר בין אשה לרעותה, את רוחב האחת ודוחק השנית, אשר נסה גם הוא את כחו בהעתקה מלשון אל לשון, הוא ידע וישכיל מה העבודה הזאת להעתיק מליצה בלתי שקולה וחרוזה, ואף כי מליצת השיר השקול והחרוזי, אשר מלבד הלחץ שהרעיונים לוחצים אותו, עוד ידיו אסורות בחרוזים ורגליו בנחשתי המשקל הוגשו, הוא יבין את התלאה הגדולה אשר תמצא את המעתיק מלשון מערבית ללשוננו. כי הלשונות המערביות כמעט כלן עולות בסגנון אחד, כי חיות הנה, והמעתיק מאחת אל אחרת מהנה רק יריק מכלי אל כלי אחר שוה אל הראשון בתאר ובקומה במדה ובמשורה ומחזיק כל אשר בתוכו. לא כן המעתיק מאחת המערביות לאחת המזרחיות או בהיפך, הרחוקות אלה מרעותה כרחוק מזרח ממערב ממש — ואף כי לשון עברית, אשר אם אמנם חיה היא עודנה, וחיה תחיה, לא נס ליחה וריחה הטוב לא נמר, בכל זאת חדל להיות לה אורח כלשונות המדברות המשתנות יום יום, פושטות צורות ולובשות חדשות ומתחתנות זו בזו; כי לא כן העברית העומדת הכן כמעט במקום אשר עזבה עזרא הסופר, תשב שוממה

בין נקרות חרבות ספרי הקודש, ומקוננת על אלוף נעוריה עודה בבתוליה, את עם אחר לא תתחתן, לא תהיה לאיש ולא תבגד; גם כי קמו דור פיטנים באיטליא לרפא ולאבנה אשר אבו לנתק מוסרותיה ועליה ולתת לה מהלבים בין הלבושות החפשיות, הנה היו לשחוק למשל ולשנינה בין המשוררים ויגרשו מתוך נחלתם וינוסו על נפשם אל מקדש ה׳ והלשון נשארה דלה ורזה כמקדם. וגם בזמננו, אחר אשר ת״ל בראנו לה רחובות כי ה׳ נתן בלב דורשיה להרחיב גבולה, ומדי יום יום מרבים הסופרים להביא ספרים חדשים שתכליתם הרחבת הלשון, בכל זאת לא תכיל עוד כל המושגים החדשים המתחדשים לבקרים, וגם אלה אשר ישנם, לא בספר מלים הוחקו למשמרת, להיות יד כל איש שולטת בם, ורק מקרב איש ולב עמוק ישאב כל מחבר ומעתיק, ואיש תבונות ידלה עלות ותחבולות מרוחב בינתו ומבאר ידיעותיו או אשר יעלה זכרונו, ובצדק יאמר הסופר העברי „אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני!” כי אם חכמתו לא תעמוד לו וכח זכרונו יעזבנו רגע, ונלאה גם הוא ועמד מלדת. כל זאת באתני גם אני במשך זמן ההעתקה, ובכל זאת לא אמרתי נואש. על משכבי בלילות שבעתי נדודים, ותדד שנתי וכמעט סגרה עיני, והנה רוחי המעופפת ומשוטטת בגן לשון עבר לבקש פרחי חמד ונצנים אשר יתנו ריחם הניחוח כלשון אשכנז, שבה אלי כיונת נח ועלה זית טרף בפיה, ואמהר ואנער משנתי ואקום ואעלה את נרי ובהרף עין הנני יושב עוד הפעם על שלחני וידי אוחזת עט סופרים. ככה יגעתי ועמלתי ימים רבים כעשרה חדשים. כי לא בכל עת ובכל שעה היתה רוחי נכונה לעשות במלאכה, כי מלאכת מליצים היא אשר לא ביד תקח. אל כל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילך המליץ והמשורר, וכל אשר תאמר אליו לעשות ישמע בקולה.

ולהפיק רצון המון הקוראים הרבים, ולפאר ולהאדיר את כבוד הספר, לא אבינו למנוע טוב מבעליו בהיות לאל ידינו, לתת את צורת המליץ הנוסע בראש שעריו, למען יחוקו רשמי פניו לנגד עיניהם, ויהי כדבר איש אל אחיו עמהם, והדברים כמו שומה בפיהם.

אי נזאת, הקורא, אם בעל נפש אתה גם אתה, תשפטני כצדקי ובתומי עלי ולא תשים אשם נפשי אם תמצא לפעמים כי שגגה ממני איזה מלילה אשכנזית ולא הגגתיה לעיני בני עמי בכל הדר יפיה היה לה בלשונה. תקותי כי אם תשים עינך תמצא לעומת זה לפעמים מלילה אשר תיף בהדרת קודש לשוננו יותר מאשר היתה בתחלה; כי נחה עליה רוח לשון עבר ותשפוך את חנה עליה. ולכם, מליצים ומשוררים אקרא. כי תשיוו לבבם גם על משקל רוב השירים המעתקים הנה, כשיר „אם הנביא” (שמשקלו יא״ת ומלעיל ושוא נע בראש המלה אכן) „איה ישה” (במשקל הנ״ל בלי שווי החרוזים) „שושנת יריחו” (כנ״ל ובלי הרחקת שוא נע בראש) „גלגלת הגית” (כמו כן), וביחוד השיר „כוס אל-מות” אשר איננו חרוזי (ר״ל בלי שווי החרוז) ומשקלו יא״ת ומלעיל ובכל טור שוא נע אחד בראש תיבה אחת, וכמודומה לי כי תמצא חן בעיניך העתקתי הזאת, והיה זה שכרי. הלא ידעתם אם לא שמעתם אחי אהובי, כי מנעורי עד היום (זה לי חמשים ואחת שנה) אנכי עמל ויגע למען בית ישראל אשר אהבתי, ושכר לא היה לי בעמלי, לאחוי בדאגה אוכל, כי עברי אנכי, עובד בגן לשון קדשנו, אשר לא תעשיר את

עובדיה אם אונס רבות תאבדם. וזה כל ישעי וכל חפצי כי יהיה ה' עמדי ועזרתו תנחני תמיד להרים קרן לשוננו וספרותנו, ובקהל בוני הציון תחד גם כבודי, עוד לי תורת ה' ולשוננו מאלפי תענוגות בני אדם. ואני תפלה, ישמע נא אלהים שועתי ויחנני להוציא לאור את הספרים הגמורים עוד עמדי זה ימים רבים ואשר עוד אנכי עובד בם, והיו אם יצאו איזה תועלת לחכמת ישראל ורויתי ענג ונחת ועצמותי כדשא תפרחנה והייתי אך שמח.

אגב אודיע לעדת הקוראים, כי לא יפלא בעיניהם על אשר לא הוצאתי לאור את ספרי „**אגרות בקרת**", כי בהיותי עד הנה טרוד בהעתקתי זאת לא יכלתי להתעסק בהדפסת הספר הנ"ל ואף כי הדפוס רחוק ממקום מושבי, ובין כה וכה ראיתי שיש לי להוסיף ולשנות איזה פרטי דברים בספר הנ"ל, ועתה הנני בעזה"ה לעסוק במלאכת הגהת ספרי הנ"ל ועד מהרה אשתדל להוציאו לאור הדפוס. כ"ד הכו"ח וחותם פה קנסטנטין ישן יום א' י"ב אלול תרכ"א.

המעתיק.

הקדמה.

„**כהפרדי** היום מארץ אבותי, אפרד נא מאת הקורא. עוד הנני אחרי כן באני שיט על פני הים אל ארץ מצרים, הארץ הישנה, הלכתי במדבר בערבה, עליתי על במתי פארי-העמודים, ראיתי אבנים זרים ומנהגים נפלאים, והיה אם ימצאו ספורי מירושלים חן בעיני הקוראים ואשוב לספר באזניהם גם את אשר ראו עיני במצרים."

הרבה יותר מאשר קותה נפשי נתקבל ספר המסעות שלי בסבר פנים יפות ונעתק ללשונות הרבה, אשר ע"כ ארהיב עוז בנפשי להאמין, כי לא אכשל בזה בענותנותי אם אוסיף עוד הפעם לתת ביד הקורא את גפני הערותי אשר הספתי „מִמִּצְרַיִם" נוסף על אלה אשר כבר בידו מארץ יון, אזיאה הקטנה, ארם וכנען, ואבקשה פניו לנטות כנהר שלומו גם על הספר הזה. לא חקירות עמוקות בקדמוניות, — כבר נאספו דַּיָּן כעמיר גורנה הספרים הרבה שנתחברו על כל אודות ארץ מצרים; לא חוות דעת בענייני הכנסות והוצאות העם כלו (פאָלקסווירטהשאפטליכע אבהאנדלונגען), — כבר הערה מקורם מזמן מתן התורה עד היום הזה, אף לא הדבות וגבורות בקורות העולם תמלאנה את העלים האלה.

האיש אשר ימצא ענג לחזות בנועם מחזות ארצות רחוקות, להשביע נפשו בלאלאות תמונות דמיוניות ולעוף במועף על כנפי רוח המליצה אל ארצות הנפלאות, אשר מנב חברות בני האדם, מאורעות ומקריים שונים, החלומות אשר תחלום לה הנפש בעולם ברור ותלופיהן בעולם ההפוך אשר לנגד עינינו נוגעות אל לבו, הוא ישלח ידו אל עלי הספר הזה והפך בם והיו לו שעשועים.

הנוסע, אשר חיש מהר עבר בארץ מצרים, רשם את התמונות האלה לנוכח קרני השמש, כמעשה הדאגעררעאָטיפיע, וימשחן בששר, ועתה יעברו נא הצללים האלה לנוכח עיני הקורא פעם שנית כעברם על פני עששית-מג (מאגישע לאטערנע)!

תוכן.

רֵאשִׁית הַמַּסָּע.

האיש אשר עבר ימים רבים בערבות הבדידה בין שקט סלעי המדבר אשר בארץ כנען (פאלעסטינא), ובעצבון ויגון למדו עיניו לראות רק כפים וסלעים צחיחים, אין עץ ואין שיחים, ושרב כאש לוהט יך על ראשו מעל לבן תכלת השמים אשר לבלי חמלה לא ישנו את מראיהם; האיש ההוא ירגיש בנפשו ענג ועדן בהגיע לאזנו מרחוק קול תרועת רעם הים וזעפו. השחר עלה על הארץ, ואנחנו רכבנו בין עמקים, יסודם גבעות חול כעין גלי הים, אשר לא נראה על פניהם כל עץ ושיח השדה ולא כל דשא עשב. לא נשמע קול זמרת הצפור בשמים ולא בא הלך לקראתנו כי אם נשמת הים התיכון הקשבנו מרחוק הולך הלוך וקרב אלינו ברעם גבורותיו. אחר אשר רכבנו שעות הרבה באנו על גבי מרחב הר, ואשר שמענו עד הנה באזנינו למשיב נפש הנה ראתה עיננו: ירקרק הרוץ המכסה את פני הים והשמש היוצאת בקצה השמים, ותזרח, כשושנה גדולה, כענק עוטה ארגמן וגבעול אין לה, אשר גלי הים רגע יבלעוה ורגע יקיאוה לשאת אותה על ראשם. לא שבעה עיננו לראות המראה הנחמד הזה, לשמאלנו הזהיר הר תלול ולבנת אבני העיר יפו הבריקו לנגד עינינו; סביב לבתי מסגד *) הישמעאלים (מאָשעען) ולמנהרות (מינארעטען) **) יפרחו עצי תמרים וציפרעסים ודגלי מלכי איראפא מתנוססים ברוח בשלל צבעיהם.

הקורא אשר הלך אתנו ללוותנו על מסענו בארם (סיריען,) ובכנען ידע את כל המוצאות אותנו ביפו, אפס האיש אשר תכליתו רק לתאר את ארץ מצרים (עגיפטען), הנה יעלה בידו ציור בלתי שלם אשר לא ידע שחרו אם אפס קצהו נראהו לו.

---

*) השם מאשעע (Moschee) או מעטשעד (Metsched) שמכנים בו בית תפלת בעלי דת מחמד נקרא בערבית מֶסְגִיד (Mesdjid) מגזרת סַגָּדָה (Sadjada) שענינו הִשְׁתַּחֲוָה (זיך ביקקען, אנבעטען), ודומה מאד להוראת הפעל סָגַד בעברית: לבול עץ אֶסְגּוֹד (ישעיה מ״ד, י״ט); ואע״פ שלא נמצא השם מזה הפעל יוכל לבנותו ע״ד מִשְׁפָּט, מִשְׁמָר וכדומה, ולומר מִסְגָּד או בֵית־מִסְגָּד, והכונה בית תפלה.

**) עיין או״הש ספי׳ מְנָהֲרוֹת (שופטים ו׳) מלשון נְהָרָה ואור, אע״פ שאין כן דעת המפרשים. וסמכתי עליו בשעת הדחק כדי לקרב השם העברי אל הערבי, שבלשון ההיא הוראת מינארעט „מקום האור" והוא המגדל בבית המסגד שמשם קוראים את העם אל התפלה. המעתיק.

ששמו עגיפטאק, אשר לשמו ולזכרו נקראה הארץ עגיפטען עד היום הזה.

הארץ מצרים היא לא לבד המקום אשר שם קרו הנפלאות העצומות אשר תספר לנו התורה; כי אם גם המקום אשר שם נכתבו הדפים הראשונים מקורות בני האדם. כאשר בא אבי האבות אברהם מצרימה, כבר ראה שם את פארי־העמודים, אשר נתפלא עליהם עוד היום, ואשר נבנו עוד אלף שנה לפני בואו שמה. אולם ציוני מצרים הישנים והקדומים עוד יותר, חרבות היכלי נא־אמון (טהעבען), *) מראים לנו שיורי בנינים אשר כבר לפני ארבעה אלף שנים היו חרבות, ואשר בעת נלקחו לאבני בנין למקומות אחרים כבר לא נודע מאיזה בנינים הם. אי־זה העם אשר עשה את הציונים המפוארים האלה הנכרים עוד בנשאר מימי קדם ובנותר מימות עולם? ומה רבו הבנינים שפוני טמוני חול במדבר, אשר לא הגיעה לנו מהם לא הגדה ולא מסורת, לא ספורי קורות ולא מכתב חרט (הירָאגליפֿע), ואשר בכל זאת קצת אבנים חרושות במלאכה רבה, מורות באצבע כי כבר היו לעולמים. אלילים ולאומים, מלכים וציונים היו לעפר, וממנו צמחו אח"כ משפחות העמים הקדומים, אשר גם הם נודעו לנו רק בחידות ולא במראה, ומשפחות המלכים העצומים, האלילים ואלהים אמת אשר תודיע לנו תורתנו, ואשר מכתבי החרט יורו גם הם עליו בספוריהם.

הלמוד למדו העגיפטים מעם אחר, אשר בארץ הודו העתיקה עוד יותר, את עבודת אליליהם, את חכמתם ואת הנהגת מדינתם, או הגיעו בעצמם לאט לאט על ידי נסיונות אלפי שנים אל האוצרות האלה אשר ברוח האדם יסודם? כל אשר נקרוא נקרא עד היום הזה מעל הכתובות הרבות אשר על ציוני עגיפטען, ואשר עוד יגלה ויראה, אין בו די האיר את ליל החשך מצרים זה. הן כל חקירות המדעים לא הועילו לגלות את מקור יאור נילוס אשר לא נודע עד היום כמו לפני אלפי שנים קדמוניות. הנהר הזה אשר ידו טפחה הארץ הזאת והוא הנותן לה זה אלפי שנים פרי תבואה למכביר, הוא גם יוצר אור הדעת ובורא החכמה בקרבה, בעשותו את יושביה חפשים מכל דאגה למצוא מחייתם, על כן נקל להם לחשוב מחשבות להרחיב גבול חכמתם ולרומם את נפשם.

ויהי במאה החמש עשרה למספר הנוצרים, ואלבוקווערקווע משנה למלך הודו חשב מחשבות להסב מרוצת הנילוס ממסלת המים אשר בסיענע, למען השחית את ארץ מצרים ולהשבית מאנוש זכרה. מצרים, הארץ המבורכת בכל ארצות תבל, באין מעינות נילוס נכבדי מים, והיתה למדבר שממה. הנהר הזה היה למצרים הקדמונים כאלהים אשר נמס והיה למים, כאמון הנראה לעינים, המגדל והמחזק לכל והמנהיג את כל העולם ואת בני האדם, אשר על כן קראו היונים לנהר נילוס „ציים המצרי" *) וממנו שאבו חכמיהם את דעתם, כי המים הם היסוד הראשון שממנו נבראו כל

---

*) היא העיר המלוכה העתיקה בארץ מצרים, ושם עבדו לאליל אמון, ע"כ נקראה על שמו, וגם בלשון מצרים חבל (שנור) ר"ל נחלת אמון (גנזעניום). המעתיק.

הדברים, אשר קראו בשם אקינוס (אָקעאנוס) והמצריים קראו לו ניל **).
ולא הספיק להמצריים מראה הגילום הארצי לבד וכח דמיונם ברא להם — כאשר עשה עוד עם אחד בארץ אשר ברא לו ירושלים בשמים מלבד ירושלים אשר בארץ מתחת — עוד נילום בשמים ממעל. לפי המסירת אשר חתולתה ערפל, היה הנילום בימים אשר כבר אבד זכרם המה, מפריד בין גבולות אזיא ואפריקא; עוד היום הוא מפריד בשאון גליו בין מדבר למדבר: בין הררי חול אשר בערב ובין ים החול אשר בליביאה. הן המה גליו, אשר לא נתנו הנער לרדת שחת עד כי מצאה אותו בת פרעה, הוא הנער אשר בחר בו ה' הישם משטרו בארץ, ונתן בו הרוח להעביר נחלת מוף ובית שמש ***) וכל אשר נגלה לרוחו הקדושה, להיות מורשה לעם סגולתו, מורשה קהלת יעקב, למען ייטב ברבות הימים לכל באי עולם וחיתה נפשם בגלל הדבר הזה. הוא הנהר, אשר עוד היום לעת ימלא על כל גדותיו יאדימו מימיו, אות דמים הוא לעולם למלאכות משה איש האלהים.

הכבבים אספו נגהם מעט מעט מעל פני השמים, תקות חוט ירקרק לבן בקצה השמים הפריד בינם ובין ערפל גלי הים. החוט הזה היה חבוש סביב לארץ מצרים כצניף כהונה חבוש לראש יופיטער אמון. „בעוד ארבע שעות“ אמר רב החובל: „לחוף אלכסנדריאה נשכון.“

אֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּה.

איננה דומה ראיית אלכסנדריאה למה שמיחלים לראות בה. איננה נשענת על יד הר לתפארת, ובהיותה עומדת בבקעה הנח האורח הבא אליה על פני המים אפס מקצתה יראה וכולה לא יראה. מגדלי מנהרות לבנות, פה ושם איזה עשבי תמרים, ולירכתים עמוד פאמפעיום ואניות כל הימים וכל העמים שוכנות במרחב לחוף היאור.

---

*) Zeus או Zevs במשלי היונים האליל העליון מלך ואב לכל האלילים ולכל בני אדם, והוא בן לקראנאס אשר הולידה לו אשתו רהעא, והרומיים יקראו לו יופיטער. המעתיק.

**) ובלשון עברית נקרא יאור (בראשית מ"א כמה פעמים; שמות א', כ"ב; ב', ג'; ז' כ"ט;) והוא ע"פ געזעניוס מלה עגיפטית, שכן קראו מקדם לנהר ניל יאם או יארא גם יערא; ונקרא ג"כ שיחור (יהושע י"ג, ג'; דה"א י"ג ה'), שחור (ירמיה ב', י"ח) או שחור (ישעיה כ"ג, ג') על שם מראה הטיט והרפש אשר בו שהוא שחור. המעתיק.

***) ירמיה מ"ג, י"ג: ושבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים" והיא עצמה העיר און (בראשית מ"א, כ') או און (שם שם, מ"ה) מצפון לעיר מוף (מעמפהיס) ומעבר ליאור ומזרחה. ואומר החכם געזעניוס שאון דומה לאוען

אחר כי נסענו ארבעים שעות מיפו הנה, השלכנו העגון במים, וכרגע סבבונו ספינות קטנות הרבה. כל אחת רוצה לקחת עמה אחד הנוסעים וחפציו. מתרגמנים *) ומשרתי בתי־מלון האורחים באים אל האניה, ובלשונות צרפת ואנגליה יהללו את בתי האורחים אשר באלכסנדריאה. רוח הנוסע האשכנזי תדוכא בראותו כי בכל ארץ הקדם, אם לא יקר מקרהו לפגוע באנשי ארצו, לא תקח אזנו שמץ מני קול לשונו. ולא זה בלבד כי גם מוסר כלימתו ישמע, כי אנגליה וצרפת מרומים ישכנו בפי כל בני קדם והאשכנזי נמנה שלישי אחריהם, ורק מבלי דעת יכנו את קיסר עסטרייך „סולטאן ניעמסא" לאמר קיסר האשכנזים. מפרייסען אפס קצת ידעו, ויתר ממלכות הברית, ארצות הערצאָגים והנסיכים לא עלו עוד על מחשבת אנשי ארץ הקדם. אשר על כן שמחתי בשמעי קול מתרגם מאחד בתי האורחים מיוצאי חלצי עיר ווירטעמבערג, מדבר אלי בלשון אשכנז ומבקשני לסור אל בית מלונו. לבלתי תפתהנה תיבותי בבית תשלומי — המכס, הניח אותן שם למשמרת עד צאתי ממצרים; ובעבור זה גם בצאתי לא נפתחו. לעיני הובאו אל בית האוצר; אבל, על פי דרכם בארצות הקדם, לא נתנו לי כתב קבלה, להיות לי לעדה כי לי הנה. כאשר אשובה אחר איזה שבועות לקחתן והשר אשר לקחן מידי יקר מקרהו לבלתי היות שמה. משרת בית המלון השביח שאון רוחי ויהי עורב ערבתו כי לא יחסר דבר מכל אשר לי. ובכל זאת לא סר ספק מלבי, כי סוף סוף חפצי נתנו ביד המקרה.

ישבנו במרכבת בעל בית המלון הרתומה לתפארת ונסע חיש קל ברחובות אלכסנדריאה. תקון המדות (ציוויליזאטיאָן) אשר ראיתי שם בהרבה דברים היה לי למשיב נפש. כי הנה אנכי בא מהרי פלשת וכנען ועמקיהן, הערים העזובות ויושביהן קצרי יד ופראים כביום הולדם. בתים מרווחים בנויים מאבן, בחוצות רחבי ידים עם מרצפת אבנים מעל בתי החנויות לוחות כתובים בלשון אנגליה צרפת או איטלקית, אנשים ונשים הרבה לבושי בגדי איראפא, ועל כל אלה הרחוב הגדול אשר שם בנוים בתי תפארת כארמונות; כל הדברים האלה מעלים על מחשבתנו כי באחת ערי איטליאה אנחנו, לולא הבגד הארוך והצעיף החבוש לראש הרבה אנשים שחורים

שהוא בלשון קאפטים אור ושמש (לפי שבעיר הזאת עבדו לשמש) וע"כ נקראה בלשון יון העליאפאליס (Heliopolis) ובלשון עברית בית שמש ובלשון ערבית עין שמש ואינו אותו בית שמש שנזכר ביהושע ובשמואל ובמ"א ובמ"ב ובדה"א וב' שהיא עיר הלוים ממטה בני יהודה. המעתיק.

*) הם המדברים לשונות שונות ומתרגמים מלשון אל לשון לבלתי מבין. Dragoman או Drageman גם Trugman הוא מלשון כשדי מן תרגם שפירושו ידוע אצלנו באר, העתק מלשון אל לשון, ומזה: תרגום, באור העתקה, והמבאר נקרא מתרגם (ובתלמוד המתרגם פסוק כצורתו) או מתרגמין (פסחים פרק מקום שנהגו ובלשון טורקי תרגומן. המעתיק.

או חומים (ברוינע), נשים מכוסות בצעיף, לפעמים ארחת גמלים, או תמר נושא את ראשו מעל לקירות החצר, הזכירוני כי באפריקא אנחנו. באנו אל „בית מלון הצ־האי וארץ הקדם“ אשר לפיליפ צאך איש ווירטעמבערג, אשר בכל ימי שבתנו שם נתן לנו כל מחסורינו ולא רבה במחיריהם.

ויהי כחצות היום, בטרם שמנו משטרנו בחדר יפה ומהודר, וברעב ללחם כן שלחנו את ידינו למכתב העתי הכללי מאויגסבורג אשר מצאנו שם, למען אשר נקרא אחרי חדשים הרבה את הנשמע בארץ מולדתנו, ובשפתינו שפת אשכנז. מכתבי עתים צרפתים ואנגליים נמצאים בכל עיר גדולה בארץ הקדם; מ"ע אשכנזי, מלבד אשר בבית מלוננו לא מצאנו כי אם בבתי משגיחי־המסחר (consulaten) ואף גם זאת לא מכתב עתי היוצא מוין בדבר המלך ודתו (offiziell), כ"א בכל מקום נמצא רק מ"ע הכללי מאויגסבורג. רק בדמשק קראנו את מ"ג „פרעססע“ ובאלכסנדריאה את מ"ג היוצא מטריעסט. אלה הם מכתבי העתים אשר בשנת 1856 הם לבדם מצאו בכנען ארם ומצרים מקום יותר מכתבי העתים היוצאים מעסטרייך.

חום היום היה נורא מאוד ובני נכר הארץ אשר לא הסכינו בו עיפה נפשם ומבלי עשות מאומה גם מבלי חשוב מהשבות השתרעו על יריעות מרוקמות בבית אפל אשר כסו חלונותיו. רק קול המון מי־הנרגילה *) הקשיבה אזנינו, ורק אז בחננו ונדע על מה השקה נפש בן ארץ הקדם להגית עשן הטאבאק אל קרבו אשר יקרא בשם תעשרעב דוהם (שתה טאבאק), וחצי ימי חייו בעצלתים בעשן יכלו ובחלומות שוא. באות נפשו יפער פיהו וישאף עתר ענן הלאטאקיה השחור הבא מארם, או הטאמבאק הצהוב הבא מפרס, עיניו נשואות מעלה והביטו אחרי גלגלי תכלת היוצאים מבין שפתותיו מתנוססים ברוח כעין פארי צצים ושושנים, וכרגע יאבדו והיו כלא היו, ענן קטרת יסבנו, ודמיונו יצרור בכנפיו כל עמל החיים לשאתו אל ארץ גזרה, לא יזכר ולא יפקד. „כעף“ זה הוא השם אשר יקרא הערבי למנוחה השאננה הזאת בארץ, כי ראש כל אשר החיים לבן ארץ הקדם הוא: עשן מקטרתו תחת צל עץ שתול על עין המים. אם לא כחלום הזיון לילה וכצל בנטותו ילכו החיים, קלים כגלים וכהגדוה עשן ינדופו!

מזרע הטאבאק החל בארץ הקדם מקץ המאה הששה עשרה (למה"נ), ובכלל נודע הטאבאק איזה מאות שנים לפנים. מי יתן ונדע, מה עשה בן ארץ הקדם, אשר מחצית ימי חייו יכלו בעשן, בטרם ידע את הטאבאק.

מסלת הברזל אשר מאלכסנדריה לקאהירא הולכת יום ושובתת יום. ויען כי ממחרת בואנו היה יום לכתה, ניסדנו יחד הרבה מבני ארצנו ללכת לקאהירא ממחרת היום ההוא, ולשום עין על אלכסנדריה אחרי שובנו

* מקטרת מים (וואססער פפייפען), אשר העשן קודם בואו הולך ובוקע יבא לתוך המים ואחר יבא אל פי השותה. והנה כה הראני החכם המחבר נ"י את הכלי הזה בהיותי קודם הללו בביתו בע"ג ווינא ביום ש"ק פרשת נח (ד' מרחשון) שנת תרכ"ח. המעתיק.

משם. בטרם באה השמש רכבנו עוד אל תעלת הנילוס. בראש כל חוצות אלכסנדריאה, לפי קרת עומדים הכן חמורים קטנים חבושים ונער קטן נוהג בם. רגלי הרוכב כמעט לארץ תגענה, ובהיות החמורים הקטנים האלה, עם כל היותם מהירים במלאכתם, נכונים למועדי רגל, לכן יותר טוב לבלתי ישימו הרוכבים רגליהם בנעלי הברזל התולים משני צדי המרדעת, ולבלתי יפלו בנופלים ונוקשו ונשברו. הנערים הנוהגים הולכים אחרי הרוכבים ומחמרים אחרי בהמתם וממהרים לרוץ עמם יחד ונפלאת היא בעינינו איך לפעמים יעשו כזאת במשך הרבה שעות.

עברנו את הרחוב הגדול לתפארת, אשר מדי נראהו נעלה על זכרוננו את רחוב הסוסים המפואר אשר בפראג, ובדרך חוצות רחבי ידים, בין שחרות עצים ואלנות הגענו אל המקום אשר שם העמודים הנקראים בשם מחטי־קלעאפטרה, והם שני עמודים חדים (אבעל יסקען) מאבן אדמדמת. העמודים האלה אשר כל אחד מהם עשוי מאבן אחת, העמיד כפי המקובל, תוטמז השלישי לפני שלשת אלפים וארבע מאות והמשים ותשע שנים בבית שמש. כאשר הובאו לאלכסנדריה נצבו לפני המקדש אשר נבנה לצעזאר שניהם מפותחים פתוחי חרוטים (היראגליפען) אשר כמעט אי אפשר עוד להכירם. העמוד הגדול אשר ארכו שבעים רגל עומד נצב, והוא נתון, במתנה לממשלת צרפת מאת מחמד־אלי; והעמוד הקטן, ששים ושש רגל ארכו, שוכב על הארץ והוא נתון לארץ ענגלאנד. עד היום גם שתי הממשלות האלה לא הביאו מתנותיהן לארצותן, כפי הנראה יען כי חסו על הוצאת הכסף כי רבה היא.

אחר הדברים האלה באנו אל תעלת־ממודיה, אשר על שפתה בתי־החצרים בנוים לתפארת בתוך כרמי חמד נותני ריח. שקמים, תמרים, ופרחים אשר נשתומם על יפי תארם הזר ונכר לנו יסבו את הבתים האלה שהם לרוב אחוזת כנענים נכבדי ארץ. על הגגים ראינו נשים אשר לא כסו בצעיף את פניהן לבושי לבנים כלן, ובעמדן על מקום אחד נדמו לנו כצלמי אבני שיש על ראשי ארמנות איראפה. על פני תעלת הברכה עברו ספינות אשר גם בעל שלש קצוות גדול מאד פרוש עליהן; מהן עמוסות ומלאות תבאנה לעלות על פני הנילוס ארצה מצרים העליונה, ומהן ריקות שבו אשר כבר הריקו עזבונן ומערבן ואנשיהן, והנה הן נחות כי השליכו במים עגונם. בשתי השעות התמימות אשר רכבנו רק מעט מזער היו האנשים אשר פגשנו; וזה דבר נפלא בעיר השוכנת לחוף ימים ורבר לה עם כל הארצות ואלפים אניות טעונות מכל קצות תבל תבאנה אליה מדי שנה בשנה ומספר תושביה ששים אלף.

על שפת התעלה בית־הגן (קיאָסק) והוא בית עצים בנוי לתפארת, נאחז בסבכי חרש מצל הנותן ריח ניחוח ופרחי שלל צבעים יסבוהו. עבדים שחורים עומדים הכן לתת לאיש איש מהדורכים על מפתן הבית ההוא קאפעע, שערבעט ומקטרת. בעת ההיא לא היו שם אורחים זולתינו. והיה כאשר דרשנו לימאנאד (משקה עשוי ממיץ הציטראָנע) הגד לנו, כי בחדשי הקיץ החמים לא נמצא בכל ארץ מצרים לא פרי הציטראנע ולא האָראנגע. והיה השמש לבא ויהי לילה, ואנחנו באנו אל בית מלוננו.

עַל מְסִלַּת הַבַּרְזֶל.

אל כבוד עושר הגבורות והנפלאות אשר יפעל לב האדם הולך ופעול הנה רוחו בגבורת ישע ימינה הוסיפה עוד גבורות העולות על כלנה, בהמציאה חדשות לעשות מסלה לרכב ברזל ולתלי־קרב *) במדבר בערבה. הן המה קוי־המחשב (געדאנקענשטריכע) אשר (להציוויליזאציון) היוצאים בכל הארץ, מטות הברזל הנפלאות אשר בהנה יכו צורי המדבר ויצאו מי החכמה והעושר ממקורים נעלמים. ים לים יקריבו ויקשרו ביניהם בחבלי־ברזל לשאת הגיון לבנו מתחת למים אל ארץ רחוקה. לא תהלך עוד הארץ לחלקים רבים. כי תמימה היא ערוכה בכל לפנינו הן הנה המטות הנפלאות, אשר תרים אותן רוח האדם, רוח ה' נוססה בו, להוציא ממסגר בית עבדים את בני האדם לחירות עולם אל ארץ הדעת.

אין התנגדות גדולה על פני הארץ כמדבר ומסלות ברזל, מות תמידי וחיים תמידיים, מנוחה נוראה ומהירות נבהלה. אבל אין מקום בכל הארץ אשר נתפלא ונשתומם על מסלת הברזל כמו ארץ מצרים אשר שם ארבעה אלף שנים נשקפים מעל גפי מרומי פארי־העמודים ותחזינה עיניהם גבורות נפלאות אשר לא שערום הראשונים.

הארץ הזאת אשר אנחנו עוברים בקרבה היום ארץ נפלאות וחידות היא. האיש היושב במסתרים בפנת אחת המרכבות אשר במסלת הברזל, או כי יסגור את עיניו לבלי יראה את אשר סביבו, ואזניו תקשבנה את קול התרועה הנשמעת בראשית המסע, קול רעש גלגלי המרכבות, ורעד תנועת העגלות ירגיש, והקשיב עוד הפעם את קול התרועה עת תעמודנה להרגיע רגעים אחדים באחד המקומות המועדות, הנה לבבו יחשוב כי בארצו ובמולדתו הוא נוסע להשיב נפשו במקומות הנודעות לו. אפס בסקירה אחת על פני חוץ בעד החלון קסם על פניו יחלוף, בהשקיפו מסביב יכבד עליו מאד לאסוף רעיוניו בהפניו למען דעת כי לא חולם חלום הוא; עד תשוב רוח תבונתו אליו וידע כי בארץ מצרים הוא, ולא יחשוב עוד על חום היום הבוער סביבו (45° R) כי כבשן אש הוא, כור הברזל, אשר לו יתנגו ישאוף רוח. ימין ושמאל תפרוצנה ערבות חול, אשר ערפל אדמדם,

---

*) השם טעלעגראף Telegraph הוא בעצם וראשונה מלשון יון ומורכב מן טעלע tele שענינו רחוק ומן graphein ר"ל כתוב, והונח על הכתיבה מרחוק ע"י אותות שהמציא לא שאפפע ומפאריז בשנת 1793 ואע"פ שנשתנה הכלי אח"כ ויצא כברק חצו ובכל הארץ קוין, השם נשאר כמוקדם. והנה חכם אחד בעמנו המליץ הנכבד ר' מרדכי שטרעליקקער נ"י רצה לכנותו בלשוננו בשם דלוג רב להשוות השמות, ובאמת זה המלאה נוטה להשוות השמות בשתי הלשונות אם רק יקלעו שניהם אל המטרה ולא יפחיתו הכונה, ולי נראה יותר לקרוא לו תְּלֵי־קְרוֹב או קְרֵב ר"ל תלים שמקרבים הרחוקים, שכן היתה תמונת הטעלעגראף הישן אשר היו לוחות ומפני החדש העלעקטרי, והבוחר יבחר. המעתיק׳

חתולתן, הוא חחול הדק אשר ישאהו הרוח הנה מעל פני הישימון. רק לעתים רחוקות תראה על פניהן גבעה קטנה אשר עליה סכות איזה כפר עשויות מחמר בתי־חמר מבלי גג עליהם מלמעלה, עם פתח צר כפתח אחת המערות, ובם חורים וסדקים אשר יבוא האור בם. בינות לסכות קצת עצי תמרים. האנשים החומים המלובשים רק ממתניהם ולמטה, הנשים המעוטפות בצעיף הילדים אשר ערומים ילכו בלי לבוש, כלם ימהרו יחפזו לבוא הנה לחזות במראה הפלא העובר חיש קל על פניהם.

עוד הפעם אנחנו נוסעים ברעש על פני הערבה אשר אין קץ לה, אין נודד כנף בשמים, אין מים כראי מוצק על הארץ, אין עץ יער ואין צל. ולפתע פתאם עינינו רואות כאלף אוהלים נטוים, והנה יוצאים מהם אנשים לבושי מדי בד לבן ומגבעות אדומים על ראשם וחרב עקומה על ירכם; רוכבים מצריים המה, סוסיהם חרדו מפני רעש מרכבותינו וירימו את ראשיהם. מהם נצבו כמו נד על שתי רגליהם האחרונות ויניעו את קוצותיהם ואחרי כן נסו להמלט והנם רצים אחד אחד או באספה בתוך ענן החול, ויעמדו מרחוק והביטו אחריהם, ומהם הרחיקו לברוח וילפתו ארחות דרכם, ועודם נראים כנקודות שחורות בקצה חשמים. אחרי אשר נסענו שלש שעות באנו אל היאור (נילוס).

המדבר אשר אין בו חליפות להשתעשע בהן, שרב השמש, ערפל החול ההולך וסוער כגלגל לפני סופה, מחסור המים לשבור הצמאון, כל הדברים האלה הלאו את הנוסע והנהו רואה פה פעם ראשונה בלי חמדה את היאור, אשר בלי כל אלה היה מראהו ממלא נפשו הרדת כבוד וזכרונות קדושים.

המרכבות נפתחות וערב רב מהמון אנשים שונים יצאו דחופים; כושיים הצים ערמים, ערביים לבושי בגדי חופש מצבעים שונים, אביסי־ניים חומים, נשים מעוטפות בצעיפים לבנים ורדיד שחור על כתפן, אנשי איירפה לבושים כל מיני בגדי צרפת, נשי אכרים אשר עליהן כתונות מצבע תכלת וכתובות קעקע על פניהן, ובנחיריהן נזמי אף מכסף ומזהב, אנשים הזקים לבושי בגדי עוני, אשר כל עשרם והונם כלי זיינם בחגורה אשר על מתניהם ועל כתפם. כל העם הרב הזה אשר נאספו הנה יחד מכל משפחות האדמה, ישאו קולם, יקראו, יצעקו, ידברו, יריבו, בלשונות והברות אשר לא נשמעו עד הנה, ואיש את רעהו ידחקון לרדת אל שפת היאור אשר שם עומדת הכן אנית־קיטור, עד יבוא יום אשר היאור יט לעול הגשר שכמו, להביא את הנוסעים אל עבר היאור השני, אשר שם מסע־מרכבות במסלת ברזל שומר עת בואם להוליך אותם קהאירתה.

אנשי איירפה אינם אצים כל כך לרדת היאורה, בידעם כי אנית־הקיטור לא תעזבם פה והביא תביא אותם אל עבר היאור. אפס היום הזה עיני כלם אסורות אל שפת היאור.

אתנו יחד נוסעת מלכת אאודה, היא ועשרת הנשים המשרתות את פניה יושבות במרכבה מיוחדת. אנחנו רואים תמונות מעוטפות כלן בצעיפים לבנים; בגדי כלן שווים ולא נכר הגבירה מפני שפחותיה. במרכבה הקרובה

אליהן נראים שני נערים בני המלכה. תאר פניהם שזפתו השמש נחמד למראה, עיניהם השחורות מאירות. על ראשם, כובע קטן משיכין זהב, אשר חדו מלמעלה אדמדם ומכוסה באבנים יקרות. זרועותיהם החומים ערמים הם בלי לבוש, הזיהם בלי כסות, ושארית גויתם עטיפה כבד לבן דק ושקוף המעיפף סביבם כשלשים אנשים לבושי בגדים יקרים עם שלל צבעים כלם, תחת אשר העבדים הצי־ערומים הלכו. הסבו את בני המלכה, בעזבם את המרכבה, לרדת אל אנית הקיטור. שר צבא האנגלעזי ראש פקידי המסע, צוה ויעמד על מכסה האניה אוהל נטוי מאטון מצרים דק ולבן ככפור, בעת אשר עשתי עשרה הנשים העטופות כלן בצעיפיהן הלבנים המגיעים ארצה, התנהלו לאטם אל שפת היאור.

אנשי המזרח הסבו עיניהם מנגדן, או שחו לארץ מבטם, כי יראו להביט בפני הנשים לבלתי טמא איתנה. אנחנו אנשי איירפה, אשר לא הסכנו בדרכיהם אלה, נשאנו עינינו ונחזה, בהן. הקול נשמע בארץ מצרים, כי הביאה המלכה אתה עדי תפארת יקר מאד ערכו חרבה רבוא רבבות, להובילו שי לאחיתה במליכה גבירת ענגלאנד, ובאשמת אחד העבדים טבע בים כבואה לאלסכנדריה ולא שב עיד ממצולה. ויש אשר לא יאמינו בדבר הזה ואומרים כי בדאו כל זאת לצאת בזה ידי חובת שי בענגלאנד אשר המלכה הילכת שמה לבקש מחסה ומגן, ולמען יאמיני שם בכוונתה הרצויה.

האניה היתה מלאה אדם רב מפה לפה. המעבר משפת היאור לשפת האניה על פני קרש רעוע אשר נוע ינוע. אי עי״ דלוג מן השפה אל השפה, היה בין כה ובין כה דבר מסוכן בין המון אנשים אצים ונדחקים, כי הנופל אל היאור לא ישוב עוד לראות חיים. אין בעל דת מחמד יורד אחרי חברו במצולת מים להצילו באמרו, אם לא התוה אלהים תו מות על מצחו מאליו ישוב ממצולת ים ולא ימות לשחת. אם חפץ ה׳ ומת, מי זה ישיב ידו מבלע יאמר הרף. דעתם המשובשת הזאת אשר יחיוה בכל עניני החיים היא שהולידה והצמיחה שרש פורה רוש ולענה בלב הערביים, לבלתי עשות דבר ולבלתי דאוג למאומה: פלצות בעתונו כראותינו איך הדברים הנצרכים להשגחה כפולה ומכופלת אשר כמעט אין די עינים לפקוח עליהם, משחק המה להערבי קל הדעת כסיל מתעבר ובוטח, כי עת לכל חפץ ואל כל המעשה כבר מוכן מששת ימי בראשית כאשר שמענו מהאסון הנורא אשר קרה במעבר הזה בשנת 1858 באביד כמה מאות אנשים ובניהם איש הרוח יורש עצר המשנה למלך, השתוממנו על המראה, איך לא יקרה כדבר הרע הזה לרוב באין חילה על זה ואין משים על לב לתקן המעברה.

מעבר לנילוס נכנסנו אל בית נביה בנוי מעין לתפארת, אשר שם עמדו שלחנות ארוכים ערוכים מכל מאכל אשר יאכל, בשר צלי, דגים פרי עץ משקה מהעט כל מיני יין, להשיב נפש האורחים הבאים הנה. פת שחרית הזה היפה אף נעים כאלו היה בהאמבורג או בנעאפעל, היה נסבה כי כמעט שכחנו ולא שמנו על לבנו כי המקום אשר אנחנו אוכלים שמה הוא רק במרחק כמה שעות מפארי־העמודים. בין כה וכה הביאו גם

הסחורות נשקו הנוסעים אל עבר היאור השני ויושמו בעגלות המוכנות למעניהם, וזה נעשה במשך שתי שעות. בשעה השנית אחר חצי היום ישבנו שנית במרכבותינו ונעבור הלאה בערבות כאלה אשר כבר תארנו, ורק רגעים אחדים נחנו פעם בפעם בבתי מעמד (סטאציאָן).

השמש נטה לערוב ונראה מרחוק עלי גבעות ממוצעות כפרים הרבה נשקפים, ואחרי כן נגלו לעינינו מבין ענני חחול המרחפים לפנינו, גם ראשי מגדלים, מנהרות, תמרים ובתי אבן נשאו ראשם, ונדע כי בקהאירא אנחנו. למען מלט נפשי מהמון תשואות בני אדם הבאים והמצפים והעומדים הכן לשרתנו, עליתי חיש על שכם חמור קטן הקומה, הגדתי לנער הנוהג בו את שם האשה קולאמב מעיר וויען אשר לה בית לאורחים, וארכוב על פי אשר הורני העירה. אדמה צחיחה מכוסה באבק חול, מעי מפלה בהר ובשפלה אשר ראו עיני לא עלה על דעתי כי היא זו קרית מלך. באנו ברחוב רחב ידים אשר אדמתו לא רצפה באבן ושם איזה בתים יפים וגנים לפניהם. פנינו שמאלה ונבוא אל תחת צללי עצי העיזבעקיה המפוארה, אשר נטע מחמד־עלי ביד חזקה למרות רוח החול הנורא. אל מול פני נטעי נעמנים אשר שם ירימו ראשם בתים גדולים כארמונות, אחד מהמה היה בית מלוננו.

קַאִירָה.

מתשוקתי לראות חדשות נחפזתי ללכת בתוך המון תשואות קרית מלך הגדולה והרחבה, לראות בעיני את הדברים אשר יתארו כל הנוסעים בספריהם כדברים זרים ונפלאים, עד אשר נלאה כח הדמיון לצייר אותם, ואנחנו מאמינים כי תחזינה עינינו בהנפלאות מאלה המסופרים בספורי אלף לילות ואחד.

איש הרוח, מהולכי נתיב יאאן־פויל, באגאטיל גאליץ, מתאר לנו את העיר קאירה העתיקה כאליו בטרם דרכו רגליו בחוצותיה עלה עשן האשיש לקטורה באפיו *). גם אנוכי מלאתי חמת רוח התשוקה והתעוררות מרגע לרגע בהיותי בקאירה, אבל תשוקתי לא הניאה ראשי ולא הוליכתני שולל. בצפיתי צפיתי על הנפלאות אשר תקרינה כעל הדבר אשר המשפט לי עליו באשר כבר הבטיחוני כי בא יבא, אבל הנפלאות לא באו.

כאשר פקד מחמד על הסלע כי ירד מראש צורים ובא יבא אליו, ולא הטה אזנו לו ולא זז ממקומו, ויואל הנביא ללכת אל הסלע, גם אנכי בהעלותי על זכרוני הגדת המושלמנים הזאת שמתי אל לבי ללכת לבקש את הנפלאות, ראיתי את הבנינים המפוארים ואת החרבות אשר היו מעי

---

*) האשיש או האשיעש, כך נקרא בלשון ערבי מין קנבוס אשר יעשנו אותו הערביים וביחוד המצריים, גם יכינו ממנו מין מאכל מעשה אופה, המשכר אותם ומעוור חושיהם להתענג ולתאוה מרבה להכיל. המעתיק.

מפלה, האנשים השונים בתאר פניהם ובמלבושיהם, בהמה וחיה רבה למיניהן, קברים ובתי מסגד (מאשעען) שמעתי ערב רב מלשונות שונות, פעמים לא מעט עמדתי משתומם לראות אסופות אנשים ודברים הדשים. בנסיע הכמרים ברחובות לעבוד עבודתם נבריה עבודתם. ובהתאסף הרמאים עושי נפלאות לעשות מעשיהם זר מעשיהם, ואני בכל זאת עמדתי יחול ודומם לראות חדשות ונצורות העולות על כל החדשות ונצורות אשר ראו עיני, החדשות והנצורות האלה לא באו, וידעתי כי רק בי האשם.

אנכי החילותי ללכת למסעי ארצה קדם בדרך ארץ יון, סמירנא וקנסטנטינופול. הרביתי לראות ערי ארץ הקדם וארצות שונות, והאדום וציפערן, בארות וירושלים, נאבלוס (שכם) וטריפולים, ודמשק העולה על כלנה, וכה תרגלתי את כח דמיוני בימי מסעי בכל המראות הזרים אשר יראו בכל עיר גדולה בארץ הקדם, אשר על כן מצאתי בקאירה מחזות נודעים לי אשר כבר ראיתים. גם מספר תושביה מעט המה נגד תושבי קנסטנטינופול; שם נפגוש בכל פעם ובכל מקום מחנות עצומות הולכות ונוסעות, ובקאירה המון אנשים איש את רעהו ידחקון רק בקצות החוצות הראשיים

אבל לא כל קורא בספרי זה עלה בידו לראות את כל האיים והערים האלה בארץ הקדם, ויען כי אחשוב שכבר נודע לכל הקוראים את אשר רשמתי לזכרון מידיעות הארצות ההם, אנסה הפעם לתאר את הרושם אשר היתה קאירה העיר הנפלאה עושה בנפשי לולא ראו עיני הערים האחרות לפניה.

מי זה האיש אשר לא הרגיש בנפשו עכ"פ פעם אחת בימי חייו כאילו נהפך לאיש אחר ע"י קסם בהגלות נגלות לפניו מחזה הטבע בעצם יפיו או איש יפה תאר ויפה מראה אשר באור פניו חיים, או שמעה אזנו ותבן לה הגיון לב אחד האנשים המצוינים אשר נחה עליו רוח השיר ורעיוניו בזמירות יריע? מי זה האיש אשר עכ"פ בילדותו לא גרסה נפשו לתאבה כי תהיה לאל ידו לקסום קסם ולעשות נפלאות אשר לא תעשינה, או כי יקר מקרהו לבוא בארמון־מכשף, בגן־מכשף, אל אחד ההרים המכשפים, או אל ארץ רבה מכשפה כלה? הנה אנכי אורה לקטני הנפש, לעצלים ולאשר לא נוספה בקרבו רוח המליצה. איך תושיע להם ידם לקסום קסם ולעשות נפלאות.

כבד הדבר להאמין, וגם הנה משפיל בעינינו מעלת נפשנו. איך האנשים אשר ע"י עושר ונכסים אינם תולים בדעת אחרים ובידם טובם, ועכ"פ תמצא ידם לעשות נחת רוח לנפשם אחרי עבודתם רוב ימי השנה, לקבוע זמן מה למסע לתענוג נפשם ורוחם, והמה לרוב בביתם ישכנו רגליהם ובעירם ישארו כל ימי חייהם, כאילו הם אסורים שם — ומדמים בנפשם כי חיים הם! אין לנו רק לגזור אמר פעם אחת ויקם: יש את נפשנו לראות את ארץ מצרים, אשר ער"מ מעיר מלוכה ווינא נקל לנו היום לבוא שמה מבואנו פאריזה בטרם היו מסלות ברזל בארץ, והנה יפתחו לפנינו שערי ענג ועולמות חדשים אשר לא שערנו בנפשנו, נחלת תענוג רוחני נירש, מעין זכרונות גדולים ויפים אשר לנצח לא יכזבו מימיו. נשימה לדרך פעמינו: כבר נודע כי יש שבע דברים נפלאים בעולם, אבל האיש

אשר נסע סביב הזעמערינג וראה את עוצם גדלו, לא לבד אשר ראה את הדבר הנפלא השמיני, כי אם ראוי לכנותו ראש כל הנפלאות, באשר כלם אחרונים לו במעלה. ממרומי טריעסט עפעפי הנוסע יישירו נגדו את הים אשר כבוד אומר כלו נגלה כספר לפניו.

חמשה ימים לילה ויום, אחר אשר שאל בשלום אי יאָניען הפרושים כגן עדן לפניו, תשא אנית הקיטור את הנוסע עד קצה ארץ מצרים. הצגנו רגלנו בעיר־אלכסנדר העתיקה. במדבר בערבה תוליכנו מסלת־ברזל, וכברת ארץ אשר נלך כעת במספר כמה שעות היינו הולכים לפנים במספר ימים כמספרם, יום לשעה יחשב. נהר רחב ידים אשר לא נכר חולו הצהוב על שפתו מפני מימיו המצהבים, קחנו על כתפיו לשאת אותנו עמוק עמוק אל קרב ולב ארץ הפרעונים (דער פּאראאָנען), הוא יאור מצרים השב ושבע ימים, הוא הנילום הקדוש למצריים.

והנה אנחנו מתהלכים בחוצות אל־קאירה, ועינינו תחזינה כל עמי הארצות, איש ובגדו. ואזנינו תשמענה כל הלשונות יחד. על דבשת גמלים ינשא היל עמים למסחר וקנין הצפור המדברי אשר מראהו כענק הגש לנחשתים ונער קטן נוהג בו. ארמונות והיכלות, מנהרות ומגדלי הקברים, מה זר המראה הזה הלא מקסם קסם הוא! עמוד גדול כענק נורא עומד ערירי במרחב על פני ארץ המישור הוא הפלטה הנשארת מכל מהמדי עיר בית־שמש הוא און, אשר שם בימי קדם החכמה בנתה ביתה, שם חקרה ושם למדה, וחכמי עולם כאפלטון שמעו לקח מפיה, שם התגורר יוסף משנה למלך מצרים, שם הראה אותיותיו המחוקק הגדול האיש משה — העמוד ההוא, הנה הנוסע עומד לפניו. ונפן ונלך המדברה, נעלה אל במתי פארי־העמודים, עמוק עמוק תחת רגלינו נראה את הספינקס *) מונחת בחול, ושם מרחוק מדבר ליביאה וקרוב אלינו יאור ניל ושדה מלחמת נאפאָלעאָן. עוד מסע אחד על פני הישימון והנה אנחנו בזועץ ועומדים על שפת הים האדום הוא ים־סוף.

האין כל אלה קסמים גדולים כמספר הנפלאות אשר עשה נביאנו על אדמת חם? אי האין זה קסם, אם היום אנחנו עומדים לפני מגדל־סטעפאַן בעיר ווינא ובעוד עשרה ימים אנחנו חונים במחנה מול ים־סוף?

האין זה קסם, אם היה יהיה לנו כל זאת במהיר אשר יתן איש בעד ארוחה אחת, הן אמת בארוחה הזאת ינתן לפניו בחדש טבת סל גרגרי־אדמה

*) מובא בספורי המשלים אשר ליונים כי היתה בנוא אמון (טהעבען) חיה אחת וספהינקס שמה, הראש והחזה היו דומים לשל אשה ושאריתה דומה לאריה משחית, ויש נותנים לה גם כנפים, והיא יושבת על שן הסלע סמוך לנוא אמון ותנסה בחידות את כל עובר, והיה אם לא יגיד ונשא עונו והיה לברות למלתעותיה ויהי איש בארץ יון ושמו עדיפוס בן מלכי קדם ויעבור בארץ במקום ההוא ויגד את חידתה, אז חרה לה ותפלה ממעל הסלע ותמות לשחת. — היא המראה אשר יראו הנוסעים במצרים, פסל הספהינקס מונח בחול. המעתיק.

ערדבעערען) עודם באבם; או במחיר אשר ינתן בעד מרחץ בהאַמבורג או באישל. העשירים אביוני אדם אלה! קטני הנפש הראויים גם אחרי מותם למלאות כרשם ומעיהם, או להנוט אותם למען יעמדו ימים רבים להיות למופת לדורות עולם וישתוממו עליהם רבים, איך היה ראשם נעור וריק, רק עור ובשר לבשו מבלי כל רוח בקרבם, איך החשך כסה את עין נפשם, אפלה מנודה גדול יתר מאד מחשך מצרים הנודע. הן רבים עתה עשירי עם השולחים את בניהם לנסוע בארצות, אבל אנה? לנן־עדן הקאנקאני*) או בין אלפי ארובות עשן העושים בכל מלאכת חרש וחושב! ולא יעלה על לבם, כמה עולמות של רעיונות והשקפות חדשות יהיו לנחלה לאיש אשר נדבה אותו רוחו לנסוע המסע הקטן הזה, אשר יוליך אותו קוממיות אל ארץ נחלת החכמה מימי עולם ומשנים קדמוניות.

אחר אשר כלה איש את מסעו הזה ונוסף לו מכל מקום עוד פלא אחד על עשרת הנפלאות אשר ספרנום, והוא, כי לא נשברה אניתו ולא טבעה ספינתו בים, או לא אחזהו שעמום ונפל ארצה מעל גפי מרומי פארי־העמודים, או לא הכהו שרב השמש ומת, או לא נפל מעל דבשת הגמל ונשברה מפרקתו. אולם אנחנו בקאירה אנו, או עוד טוב מזה. כבר תהלה לאל שבנו הביתה בשלום, ומפרקתנו לא נשברה, והנה אנחנו מתארים בעט סופר אשר בידינו — אם רק לא תפול עלינו קורת ביתנו להכותנו נפש — את כל אשר ראו עינינו בקאירה.

מה זר מראה הבתים הנשקפים נגד עינינו! כל השערים סגורים ומסוגרים, ואליהמה הרקועים עליהם מלמעלה יפים עד מאד. במקום פחי זכוכית אשר בחלונותינו הנשברים היש קל כשבר נבל יוצרים, לחלונותיהם דלתות שקופות אטומות מפתחות מעשה שבכה, חטובות אטון בריססעל עשויות מעין, והנה סתר תהיינה לשפוני טמוני מסתרי ההרמון (הארעם). והבית, אם גם ברחוב פתוח ומלא תשואות הוא עומד. הוא בית מצודות סגור מבוא, ובמקום כלי למשחית אשה יפער פיו מן המצודה ולחוץ, הנה את עור התנין אשר ביאור (קראָקאָדיל) ימלאו ויתלו אותו בכבלים לפני קצת הבתים, כאלו הוא ישמור צאתם ובואם.

הנה ארחת גמלים באים ויאלצוני ללחוץ אל קיר הבית לבלי היות להם למרמס, כי הדרך צר גדר מזה ונדר מזה, והגמל הבער לא יט ימין ושמאל, כי במסלתו ילך. חמור קטן הולך בראש ואחריו הגמלים ימשכו, בנחת ובמרגוע, עשרים הם במספר ואסורים זה אחר זה בחבל. מנהיג הגמלים, מכנסי תכלת על מתניו, צניף לבן על ראשו ונעלים אדומים ברגליו, ושאריתו ערום, רוכב לרגל גמליו פעם לפניהם ופעם

*) קאנקאן (cancan) הוא בלשון צרפת קול המולה ורעש גדול. ויש מין מחול פרא ופורע מוסר, אשר יפזזו ויכרכרו בפאריז במחול מסכיות (מאסקענבאלל) והוא נקרא ג"כ בשם קאנקאן, ואל כיון המחבר בזכרו בשמו לשונו ומנהג העשירים האלה המשחיתים את בניהם. ועזבתי המלה בלשון צרפת אלא לגלות דבר ערוה.
המעתיק.

לאחריהם, את אשר לא יפריע אותו מהעלות עתר עשן הטאבאק ממקטרתו הארוכה. ארחת הגמלים עברה ותעזוב לדמיוננו ענין לענות בו, לשער בנפשנו את יקר תפארת סחורות הודו אשר ישאו הגמלים האלה הבאים מזועץ. ונבוא אל רחובות רחבי ידים, ימין ושמאל חניות אשר שם ימכרו כל שכיות החמדה. כלי זיין, בגדים, יריעות רקמה, מרגליות, פנינים, קליפות צב (מושעלן) עורות ארי וליש ונמר וצביה, נזמי האף מישן עדי הסוסים משלל צבעים רקמה ומרדעות הגמלים. מוכרי הסחורות יושבים בחנויותיהם על רגליהם, וכאשר אין להם מה לעשות יקראו בספר הקאראן וישחו וינועו כאשר יעשו העברים בתפלתם; או יעלו עשן הטאבאק מאת הרנגילה העומד מרחוק, על ידי הקנה היוצא ממנו, המוקף בחוטי ברזל ונחשת ומעוטף בעור אדום ומראהו כמראה נחש אדום ומזהיר. בירכתי החנות עומדת מחתה עם גחלי אש ועליה סיר נפוח. למען הכין משקה הקאפעע לכל קונה הבא אל החנות ולכבדהו כמשפט. על הרוב יתן המוכר אל הקונה, מאהבת הכנסת אורחים, גם את מקטרתו מפיו אל פיו. קצת בעלי החנויות אשר לא יקראו בספר ולא יעשנו וגם אין להם ענין עם קונים, בהיותם עיפים מחום היום ישנו את שנתם, ואחד הנערים ישמור את החנות.

בין הנויות מוכרי הסחורות נמצאות עוד אחרות, אשר בהן יתעסקו האומנים ובעלי המלאכות, ופעמים לא מעט איש האייראפי, אשר הסכן הסכין מנעוריו לראות בחריצות האומנים העושים את מלאכתם שמחים וטובי־לב, יתעורר לשחוק וללעג כראותו את המושלמני המכובד, אשר זקנו הלבן כבוד אימר כלו ותארו כאחד אבות העולם, ידו אוחזת במכנסי בד בלים וממולאים, והוא מאחה את הקרעים ויפקדם במלאים. או הרש ברזל יושב על כסאו, ולאטו ירים את הפטיש ובעצלתים הולם פעם, ועיניו תשעינה אל מקטרתו מקטרת־הזכוכית העומדת על ידו, לבלי יקרנה אסון.

כל רחובות החנויות האלה מכוסים במחצלות של קנים, עד היות תחתם צל מהורב. למען לא יכבד החום עכ"פ בעתות הבקר על מבקרי החוצות האלה הנמשכים על פני כל העיר לכל פאה. הנה ניעה ועינינו ילאו לראות בהוד הסחורות היקרות ולהתבונן בם, לולא תמונות אחרות וענינים חדשים ימשכו השקפתנו עליהם פעם בפעם.

שתים נשים באות לקראתינו רוכבות על אתונות צחורות נהוגות ברסנים אדומים עם נקודות הכסף בידי שני סריסים, הנכרים כי סריסים הם מבלי היות שער צמח בזקנם נקל להם לפנות למו דרך. יען כל מושלמני בענות צדק יטה מני דרך אשר נשים באות בו ויסתיר פניו מהביט אליהן. הנשים נושאות על פניהן צעיף לבן מעל מצחיהן ולמטה, ובו רק שני חורים קטנים במקום העינים. מעיל רחב ממשי שחור הקשור כמו כן במצחיהן ותולה עליהן מאחריהן מסתיר כל גויתם וגם מקצת מן הבהמה אשר הן רוכבות עליהן. הנשים אוחזות את המעיל הזה בשתי ידיהן לפני חזיהן, ובישבתן כה מבלי עשות מאומה, בהיות העבד אוחז ברסן הבהמה ומנהיג אותה, תהיינה בעינינו כמראה עוט־משכיות (מאסקען) אשר בבתי המחולות.

ולעמת כמיסות ארץ הקדם האלה (הנשים המכוסות בצעיף) פעמים לא מעט נשתאה על נשי האכרים (פעללאה ווייבער) אשר תפגשנה אותנו, לבושות כתונות תכלת המגיעות עד קרסוליהן, אין כסות לשדיהן, ובלתי פניהן החומים כפני המצרים כתבת־קעקע, וכה תעשינה גם לשפתותיהן אשר בפתחן אותן לדבר תזהרנה מאחריהן שנים זכות כשלג. עיניהן כחולות כפוך ונזם כסף באפיהן, והן בעינינו כפראים במדבר. גם במצה אשה כזאת קשור צעיף לבן מגועל התולה לאחריה, כי לא תוכל למשוך אותו בידיה לפניה ולהתכסות בו, כי שתי ידיה תומכות את הסל אשר היא נושאת על ראשה מימינו ומשמאלו. ואשר על כן תראה לנו תמונתה כתמונת הכד בעל שתי אזנים. יש מהנשים האלה אשר ילד רוכב על כתפה מאחריה, והילד הזה על הרוב ערום בלי לבוש. לפעמים נראה אשה כזאת רובצת על הארץ ותחלוין שד לילד, אשר פעמים לא מעט כבר הוא בן שנתים או שליש שנים. מי הוא זה אשר בלעגי שפה יפנה עורף אל התמונה הכבודה הזאת וישים דופי בשדי האשה הדלה אשר מרוב הניקה את הילד אבדו יפעתן, אכן מה רב עושר האם הזאת ואשרה! אין אם בארץ הקדם, אם גם ברך אותה אלהים בעושר ונכסים, אשר תתן את בנה או בתה למינקת, יקר בעיני האם השחוק הנעים המרחף על שפתות הילד בעת ינקו, יקר בעיניה ידעו את מינקתו, התענגו על רב טוב חלבה, ונפשה תמאן לתת את כל הענג הזה למינקת זרה ושכירה!

ויותר מאשר תלאה העין לראות כל המראות והצבעים עם צליהם וצלי צליהם משחרות עין הבנים, חום עמוק, חום, ירקרק חרוץ, ירוק, עד מראה הלבן, עוד יותר תלאה האזן לשמוע כל הלשונות, כאשר נדברו אז במגדל אשר בנו בארץ שנער היא בבל. אלה מצפצפים לאלה בהגה מהגים, אלה מנחיריהם מלים יוציאו ואלה יהגו בגרונם, אלה צועקים ואלה מרחשים בשפתיהם, ואלו ואלו מכים בתוף אזנינו ביד חזקה הכה ופצוע עד הקרעו.

גם קול התוף אשר אנחנו שומעים מרחוק לא ינעם לנו יותר מקול הראשון. נלכה נא לקראתו איש לבוש בגדים רחבים ושלל צבעים ורקמה רוכב על סוס לבוש הדר, אחרי שלישה אנשים ההולכים לפניו ברגליהם, אחד מהם נושא דגל ירוק קטן והשנים מנצחים בשיר בתוף וחליל. קצת אנשים ימשכו אחר הרוכב הזה השב בלויה זאת מן המקום אשר בחר בו לעבוד עבודתו לאלהיו, הוא כפר טאַנטאַ אשר בין קאירה ובין אלכסנדריה.

העם ההולכים ברחוב הנה והנה לא ישימו עינם על הרוכב הזה, כפי הנראה אין זה דבר חדש אצלם. מאד רבו פה העורים או חולי־העינים. האבק הדק ובלתי נראה לעינים אשר ישאהו הרוח הנה מן המדבר הוא סבת הדבר הרע הזה, אשר לא נראה כמוהו בלתי אם בנעאפעל ע"י אבק הלאַוואַ המכסה את קרקע הרחובות וע"י הברק הבא מפאת הים המעור את עיני השטים בחוצות

באנו אל הצר בית מסגד הישמעאלים (מאָשעע), תורים ובני יונה הרבה, המוצאים שם מחית נפשם בנדבת לב אחד חסידי המושלמנים

הדואג בעד מזונם, הוגים ועוגבים ופורחים ולוקטים, ולא יחרדו לקול הבאים ולא ישבתו ממלאכתם. מקיר החצר וחוצה אַגן שיש גדול ושבכה לו כדור מסביב ומכסה כעין הרקיע נטוי עליו מלמעלה, וגביעי נחשת קלל רכוסים בשרשרת אל מטות השבכה המצורפים זהב. ואיש עומד בתוך השבכה וממלא אותם מים חיים הלוך ומלא בכל פעם אשר יריקו אותם המרווים צמאונם. היוכל בן תמותה להציב לו יד לזכרון עולם גדול ונכבד מבארות מים חיים כאלה, הנמצאים בקאירה ובקנסטנטינופול הרבה מאד? אין דבר אשר ימלא רגשות תודה את לב בן ארץ הקדם הבא ממדבר מארץ ציה, כמו מים חיים אשר ישקנו איש לצמאו. מי זה אשר ישיב נפשו בארץ חום ושרב ולבו לא תמלא תודה לאיש הנדיב ההוא שכבר גוע ואיננו, אשר כרה את הבאר הזה וצופה העמיד בתוכו לתת חיים בלי הפוגה, בעת אשר מיסדו כבר היה טרף למות, ועל פי הרוב ינוחו עצמותיו בקבר תחת אבן המצבה הנשענת על יד הבאר!

הסירונו נעלינו מעל רגלינו ונבוא אל בית המסגד. בעד האשנב העשוי בראש המגדל מלמעלה יפלו קרני האור על יריעה מרוקמה רקמת פרחים וציצים ירקרק־צהוב הפרושה על פני הרצפה. קירות הבית חלוקים וכל תמונה אין עליהם, רק על יריעה ירוקה הפרושה על הקיר מול פני הבא אל הבית יזהירו אלה הדברים:

„אֱלוֹהַ הוּא אֱלוֹהַ וּמָחֳמֶד נְבִיאוֹ.“

פה ושם יכרע על ברכו מתפלל יחידי וישח ראשו עד הרצפה. תפלת המושלמני נראה תמיד כיוצאת מקירות לבו. יען כי הוא לבדו מדבר אל יוצרו. התפלה בצבור מבלבלת ומפריעה כונת הלב, והיא תפלה כללית, תחת אשר היחיד יפנה אל ה׳, כפי התעוררות נפשו. כפי צרות לבו העצמיות ומיוחדות רק לו לבדו, או כפי הרגשות התודה במעמקי לבו וכלות נפשו אל ה׳, ויתר ההרגשות אשר יפרו וירבו אותן חיי בני אדם לרוב. אין להמושלמני צורך בבית התפלה למען ישפוך שיחו לפני ה׳, כי בכל מקום, ברחוב, בגן, וגם בבית משתה הקאפעע, בהגיע תור התפלה יכרע על ברכיו מבלי שום לב על כל אשר סביבו, ויתפלל. ודבר זר ומפליא הוא שהאיש האייראפי אשר עלה במעלות ההשכלה, יבוש ויכלם לעשות כדבר הזה, אם אמנם בהרבה דברים אחרים גם בוש לא יבוש גם הכלים לא ידע.

בלכתנו הלוך והבט הגענו עד שוק־הבשר והלחם. ואראה והנה איש נושא מאזני משקל גדולים הולך לפני איש לבוש כאחד השרים והרבו על ירכו הרוכב על סוסו ואחריו הולכים כמח עבדים. ראיתי והנה המוכרים מתלחשים וינועו איש ממקומו. האיש הרוכב ההוא המשרה על שכמו לנסות ולבחון המשקלים והמדות, ולעצור בעד הקונים לבלתי ילכו לדרכם עד כי הגידו לו משקל ומחיר הדברים אשר קנו ועד בחנו אותם.

השר הזה זה שמו אשר יקראו לו מאוהטזיב ועד מהרה יחרץ משפטו. המוכר אשר ימצא כי מאזני מרמה לו או הונה את רעהו, והוציאו אותו

והניחוהו לפני חנותו ודשו את בשרו. ואנחנו מבלי אשר נתכוננו לזה, קרה מקרינו לראות מראה כזה. איש אשר ידע היטב משפטי המצריים ומנהגיהם ספר לנו מהמראה הנוראה הזאת אשר ראו עיניו: מוכר לחם הונה את קוניו במשקל, ויצו המאוהטזיב לנקוב חור באחת דלתות נחיריו ולהביא בו חבל אשר יתלו בו את הלחם הנמצא קל במשקל. ואחרי כן צוה להפשיט אותו ערום עד מתניו ולקשור את ידיו על גבו ולאסרו כה אל המוט אשר בחלון אחד בתי התפלות וככה נשאר כמה שעות למוסר כלמתו נוכח קרני השמש הלוהטים ולנגד עיני המון רבה אשר נאספו לראותו. עוד לא נמחה מזכרון תושבי קאירה אכזריות מאוהטזיב אחד אשר היה שמו מוסטאפא קאשיף מילידי קורד.

פעמים לא מעט אהב לכרות תנוך אוזן המוכרים בעבור חטא כל שהוא. ויהי היום ויפגע במוכר קשואים ואבטיחים, ויהי כאשר שאל אותו מה מחיר פרותיו. ויגש לו האיש את תנוך אזנו ויאמר: כרתה אדוני! ויאמר המאוהטזיב בלבו כי לא הבין האיש את שאלתו וישאלהו שנית. ויען מוכר הקשואים: „הן כל מחיר אשר אגיד לך ידעתי כי לא יושר בעיניך, אף אם פאדדה (פרוטה) אחת אומר לך, הלא טוב לך לכרות את תנוך אזני ולהתי ללכת לדרכי!" וישחק מוסטאפא קאשיף, את אשר עשה רק לעתים רחוקות, וירכב על סוסו ויעבור. לאחד מוכרי הבשר צוה לחתוך מגבו ארבעה לאָטה בשר כמספר אשר החסיר לקונה במשקלו; לאחר תקע יתד ברזל בנחיריו ותלה עליה את הבשר הנמצא קל במשקלו. הקנקן אשר לא נמצא המש:ה טוב בתוכו צוה לשבור בהכות בו על ראש המוכר. אופה אשר מכר את לחמו ביוקר צוה להושיבו ערום באגן נחשת לוהט.

דבר נפלא הוא שבארץ אשר מעת הפרעונים עד עת מחמד־עלי אין האדם נחשב בה למאומה והעם בלי מחסה ומגן, שוטרי השוק לבדם ישימו לב להעמיד המשפט על תלו. אכזריות ענשם לא יפלא בעינינו כל כך בארץ, אשר בכל התהלות שנותנים היום לתקנות מחמד עלי, מחיר בהמה עולה יותר על מחיר איש עובד אדמה.

שר אחד ושמו: עלי ביא, פקיד שוק־הבד (ליינען־באצאר) צוה להעטיף הרבה אורגים בבד אשר ארגו, אחר אשר נמשח הבד בשמן, ולתלותם על האילן, תחת אשר ערב לבם לעשות מלאכתם על חשבונם ולא בעבודת המשנה למלך. הבד הוצת באש והאורגים נשרפו ביסורים קשים. ובמדה אשר מדד נמדד לו. הוא עצמו מת במיתת שרפה כאשר יצאה האש ובערה באבק השרפה אשר בקאירה בשנת 1824. הדבר אשר נעשה בעת קבורתו מעלה על זכרוננו משפט־המתים אשר היו נהוג אצל המצריים העתיקים:

ראש הכהנים (שעך) אשר בבית תפלת אֶל־אצחר התפלל בעת קבורתו את תפלות־המתים הנהוגות, ויהי כאשר קרא, כמנהג הישמעאלים, אל כל העם הנאספים, לאמר: „הבו עדותכם עליו!" ויחשו כל העם ולא ענו אותו דבר, תחת אשר ע"פ המנהג היה להם לקרוא קול אחד: „אחד

הישרים היה!" ויקרא השעך שנית: „העידו עליו!" ויחרישו גם הפעם. אז קרא השעך: „המקום ירחם עליו!"

יגענו בלכתנו והנה אנחנו עיפים וסרים לנוח אל אחד מאלף בתי משתה הקאפּעע אשר בקאירה. יציע־עץ מבדיל בין בית מגועל ובין הרחוב, לפני הבית ספסל קטן ושפל מכוסה ביריעה קרועה ובלויה; ספסלים כאלה נמצאים גם בתוך הבית, אשר באחד ירכותיו יכינו את „הַקַהוֶה" לכל אורח ואורח. טעמו טוב מאד, קצף כעין השאָקאָלאדע מכסה את פני המשקה, אשר איננו זך ובהיר כמו אצלנו. כי את אשר אנחנו מכנים בארצות המערב שמרי־הקאפּעע, הנקפאים ויורדים מטה, הם שם מעורבים במשקה עצמו והם מתבוללים מתגוללים ומתחוללים עמו. נפת־צופים (צוקקער) לא יתן בתוכו. ספל קאפּעע כזה הנותן ריח ניחוח מהירו חמשה פּפעניג, וממלא להמושלמני מקום היין הנקרא בלשון ערבית העתיקה ג"כ קַהוֶה.

הנה אנחנו יושבים לפני החנות, קצת אנשים ערביים יושבים עמנו ומתענגים על רב טוב הכעף, לאמור: הענג, וכהעלותם עתר ענן הטאָבאק הפרסי הצהוב הנקרא טומבאק על פי מקטרת הנרגילה, או הלטקיה השחורה הבאה מארם, בקנה העשן (טשיבוק). האורחים אשר בתוך החנות שמחים וששים, מדברים ומשתעשעים. הם עושני־האשיעש, אנשים מדלות העם הנחשבים שם כאלה האנשים בארצות המערב המשחיתים נפשם וגופם שכורי יין שרף בבתי המשקה הנודעים לדראון. חפצנו מאד לדעת את דרך עשינת־האשיעש, והנה ערבי אחד אשר בא עמנו יחד אל הבית צוה לתת לו כלי מקטרת כזאת וראינו את מעשהו. הקהותיה (המכין את משקה הקאפּעע) העריב איזה עלי קנבוס עם טאבאק וישם את התערובות בכלי מקטרת ויתן להערבי וישב הערבי על הרצפה וישאף את העשן ערך עשר פעמים והאחרון הגדיל ויצא העשן מפיו ומנחוריו כמו מארבה עד כי אחזהו שועל (הוסטען). אחר אשר הרגיע מעט נגאר כמו רבע שעה יושב בלי הרגשה כאיש נדהם, ואחרי כן החל להתנועע ברב עוז ולדבר בקול רעש, עיניו הבריקו ופניו הצהילו ויהי שכור.

לא התמהמהנו שם ונצא ללכת הלאה לשוח ברחובות העיר, והנה המון אנשים שונים גדרו בעדינו הדרך, ובתוכם איש המופת אשר חמת נחש לא יירא ונחשים משחק לו. אם נפגע איש כזה בארצות אירפה נאמר כי צוֹעני (ציגיינער) הוא, כי כמוהו כהה תארו, וכמוהו יזהירו שניו מבין שפתותיו האדומים. אבל אין בעיניו מזהר שלהבת עיני הצוענים ושערות ראשו אינם תלתלים. והוא יושב במעגלה אשר עשה סביבו וסביב נערו הקטן אשר עמו מילידי אביסיניען, מאבנים קטנות וקליפות צב (מושעלן) מצבעים שונים. הנער נחש חבוש לראשו, והאיש נחש כרוך על צוארו. מראה הנחשים ירקרק צהוב, כעטרת פז חיה וכרביד סובב סובב הולך. והנה הרבה להראות את אותותיו לעיני האנשים העוטרים אותו, ועתה הוא קורא באזניהם לראות עוד את מופתו האחרון. והנה הוציא מילקוטו נחש ארכו כשלש רגל ויאחזהו בזנבו ויחל להתגולל סביב זרועו לאט לאט, פעמים ושלש עד הגיעו אל כתפו. ויגע הנחש בלשונו על

פי איש המופת אשר הטה ראשו לאחוריו. והנחש כרוך על זרועו השמאלית. עתה הוא קורא בקול:

„הַבִּיטוּ מוּשְׁלָמִים רְאוּ קֶסֶם הַלַּחַשׁ,
כִּי אֵין עוֹד רוּחַ חַיִּים בְּקֶרֶב הַנָּחָשׁ!"

ובדברו כה ויאחז בימינו בראש הנחש, וברגע זה, כאשר חרדו כל הנצבים וינוסו בקול המולה השליך אותו מזרועו הרחק ממנו. והנחש שוכב מת ארצה. ויקם איש המופת ליקח את הנחש ויאחזהו בראשו וילך בקרב העם נשען עליו כבעל משענת הקנה. כפי הנראה ראה העם את המופת הזה לא פעם ולא שתים, יען לא נראה על פניהם השתוממות גדולה עד מאד. וישב איש המופת ויוליך את ידו על הנחש אשר נהפך למטה הנה והנה, וישם ראש הנחש על פיו ויפח בו והנה שב המטה לנחש, ויחל להתגולל עוד הפעם סביב לזרועו.

לו יכלנו להבין את דברי כל הסרים לראות! נשים מעוטפות בצעיף, כושים, הצי־ערומים, זקנים וישישים בבגדים ארוכים ורחבים מצבעים שונים, ילדים מזוהמים עד כי תקוץ בם נפש כל רואה אותם, נושאי סבל ואדונים (עפענדים), כלם מדברים בערבוביא, ולפי הנראה מרשמי פניהם וצחוקם זו לעגם אשר הם מלעיגים על המראה הזה.

איש המופת הולך הלאה והנערים הקטנים רצים אחריו לראות עוד הפעם את אותותיו ואת מופתיו אשר ישוב לעשות במקום אחר. למען תבינו את סוד המראה הזה אשר ספרתי, הנני נאלץ להודיעכם הדברים האלה: חנחש המצרי הנקרא (Uraeus Haje Wagler) והערביים יקראו לו האיע, אי נאשור, הוא אחד ממיני הנחשים חארסיים היותר מסוכנים, אשר ימצאו לא לבד במצרים כי אם גם בחלק גדול מארצות אפריקא עד גבנוני התקוה־הטובה. חנחש הזה הקדוש למצריים העתיקים ואשר נמצא מצויר לרוב על מצבותיהם הוא הנחש אשר הראו בו חרטומי מצרים את תחבולותיהם לעיני פרעה למען הקל בעיניו אותות משה ומופתיו אשר הראה בארץ חם, בהפכן את מטיהם לנחש ואחרי כן שבו להפוך את הנחש למטה. המראה הזה, אשר איש המופת בקאירה ישוב להראות אותנו הפעם, סבתו המגע אשר יגע בידו על ערף הנחש והנגיעה הזאת תסבב לו צמוק־אברים (שטארקראמפף) ולפתע פתאם ישתרע לארכו ואחר עבור זמן ארוך תשוב רוחו אליו. ואם יחמם אותו בידיו, או יעביר ידו עליו הנה והנה ישוב ויחי מהרה.

יצאנו מתוך צנפת בני אדם אשר באנו בקרבם, והנה חוצות חדשים צרים, אשר רק שני אנשים יוכלו ללכת בם זה אצל זה פתחו לנו זרועתיהם. על דלתות קצת הבתים ציורים פראים מפרחים שונים, מאמרים בלשון ערבית, ציורים ערביים (אראבעסקען) סרי טעם. וזה להם לאות כי בעל הבית הזה עלה למעקקא לעבוד שם עבודתו ושב בשלום לביתו.

חלק העיר אשר אנחנו בו כעת צלמות ולא סדרים בו. רק האיש המתגורר שם ימים רבים או הבא לבקרו פעמים הרבה יוכל למצוא כל

מוצאי ומובאי פינותיו וחוצותיו אשר לא נקבו בשמות וזכרון אין להם. יצאנו משם ובאנו אל חלק העיר אחר מרובה באוכלסין מהראשון, ונעמוד מול בית מסגד הישמעאלים הנקרא עסיידה; והנה יוצאים מתוכה המון בני אדם מלוים מת. המתרגמן ההולך אתנו מבאר לנו המחזות הזרות ומתרגם לנו את התפלות והשירים אשר תשמענה אזנינו. שני גמלים, האחד נושא סלי לחם והשני נאדות מים, הולכים בראש, הלחם והמים יתנו לעניים במקום שם קבר, אחר קבורת המת.

עשרה אנשים זקנים, ארבעה מהם עורים, הולכים שנים שנים אחרי הגמלים. קולם בשיר ירימו:

לַא אִילַאהַא אִילַּלאלַאה
מֹא הַאמאדור רַאזולוללַאה
(אין אלוה כאלוה, ומחמד הוא שליחו).

על ידם הולכים ארבעה עבדים כושיים, שנים נושאים בקבקי כסף וזורקים מהם מי־שושנים על הסרים לראות וללוות המת; ושנים מניפים מחתות כסף אשר עליהם גחלים לוהטים ופעם בפעם ישימו עליהם לבונה לריח ניחוח. שני נזירים (דערווישע) אשר ביד כל אחד דגל חבר כהנים והמון נערים הולכים אחריהם, אחד הנזירים האלה נושא על כפות תמרים את ספר הקֹאראן מכוסה בבגד רקמת־ זהב. כלם, ביחד עם האנשים הזקנים מזמרים פסוקים משיר שעגינו משפט כל הארץ לעת קץ כל בשר.

אחרי המשוררים האלה ינשא המת על מטתו מאת אוהביו, ארבעה ארבעה מסח ישאוהו. ראש המת ופניו לפנים ורגליו לאחור, והוא לבוש בגדים לבנים וירוקים ומטפחת ארגמן פרושה על המטה וסרח העדף מכל עבריה.

אחר מטת המת הולכות נשיו מעוטפות בצעיפיהן ואחריהן הנשים המקוננות אשר שערות ראשיהן פרועות מנהגות כקול יונים, מתופפות על לבביהן וקוראות: „נגדע התמר!" — „התזרח עוד השמש על מראה פני איש כזה?" — הארי לא יוסיף עוד להניע את תלתלי קוצותיו."

אחר המקוננות ילכו כל עבדי הבית ושפחותיו והמה נושאים סרוחי טבולים בראשיהם קשורים מאחריהם, כאשר עינינו תראינה כמוהם עוד היום על קברי המלכים העתיקים, צבעיהם תכלת, מראה האבל והיגון בארץ הקדם.

מקצה המסע הזה הולך פר החטאת, אשר לכפר על עון המת ישחט על קברו ובשרו יחלק שם לעניים. בתמהון לבב ובחרדה ראינו את המסע הזה עובר על פנינו. בכל עת בואנו ברחובות מלאות אדם רב נפגוש המון עניים מבקשי להם. הרבה מהם מכים בסנורים ובבלויי סחבות יכסו מערומיהם. גם הנה ראינו אנשים ובתולות אשר ערום הלכו בלי לבוש ורק חגורות על מתניהם, פורשים כפיהם לבקש אוכל לנפשם. רוח השיר מרחפת על פי הרוב על פני תחנתם ובקשתם לתת אל פיהם והמה מעלים על זכרוננו את שירי עניי הסערביים אשר באמת בהררי המליצה יסודתם. אחד העניים קרא אלינו לאמר: „אורח אלוה ונביאו אנכי!" ובתולה אחת פרשה כפיה ותתחנן ותאמר: „מתת כפיך, אדון ישועתי, תהי היום הזה ארוחתי!" ויש אשר יכו

בתוף או במחתות נחשת קלל ותהלות ה׳ ישירו, מבלי אשר ידברו דבר אל העובר על פניהם; והמה כהנים נזירים.

בכל הארצות ידבר העוני בשם ה׳ וישא מדברותיו על שפתיו בשאלו אוכל לנפש רעבה: על כן שבענו נחת לראות פה גם מוכרי לחם ומים ופרי הארץ ה׳ שפתם יפתח ופיהם יגיד תהלותיו בדברם דברם אל קוניהם, וזה עדות נאמנה על רוח המוסר והמליצה השוכן בלב המחמדיים.

איש נושא נאד מים עשוי מעורות עזים בא לקראתנו, בידיו הוא נושא שני מזרקי נחשת קלל. ויכה זה בזה ויקרא: „נעים כזעלזעביל, מעין הגן אשר בעדן!״ או: „שתו מחכמת הנהר!״ נזירים נושאים כד חרס על כתפם, והמה נותנים לעוברים לשתות מים אשר ריח שושנים להם, וקוראים: „דברי נביאנו שושנים המה משיבי נפש!״ - „ריח גן עדן!״ מאחד מוכרי השושנים שמענו הדברים האלה: „טל נביאנו (זיעת אפיו) ירד על הקוצים ויהיו לשושנים!״

אשה אחת נשאה על פנינו סל תאנים וענבים ותעורר אותנו לקנותם בדברים האלה: „מתוקים הם כנשיקות העלמות אשר תהיינה לנהלה למאמינים לעתיד לבוא!״ — „נעימים כפרי עץ הטוא אבוא אשר בגן אלהים!״ לא סרבנו לבקשתה וזכרנו את פרי עץ הדעת אשר בתוך גן העדן. התאנה המצריית קטנה ומתוקה מאד עד כי כמעט תהיה לזרא. והוא דביש פרות הצנוף צנפה. הענבים לא ידרכו במצרים להוציא מהם יין, כי המושלמנים יאכלום הי כפרי; על הרוב ארכה רגל ורחוקים זה מזה, שקיים מתוק יותר מדי עד כי כמעט יקוץ בו חיך הטועם.

עת חצי היום קרוב לבוא, שרב השמש הוא כמו חום הכבשן אשר הוסק עשרת מונים. באין הפוגה אנו רוחצים בשרנו בזיעה. העולם הזר והמוזר הזה הלאה אותנו עד מאד, והנה אנחנו עולים על כתף עירים בירכתי אחד הרחובות, למהר לשוב אל בית מלוננו. בדרכים אחרים מאלה אשר הלכנו בם בהתעותינו ברחובות אנחנו שבים הפעם ללכת לביתנו, בדרך חוצות נבדלים ורחובות נרחבים. חום היום חנים את המון האנשים לצל בתיהם. רק פה ושם תפתח לפעמים שבכת החלון, ומטבע קטנה מכסף או מנחשת תפול משם ארצה, ונער קטן ההולך עם מושלמני שב וישיש מרים אותו מעל הארץ ותהלות ידבר פיו. שנים אלה יחד בשורה בפיהם ליושבי מצרים, ובעבורה יקחו מתת כספם אשר יתן להם בטוב לב.

כי בהחל הנהר נילוס לעלות, יצאו האנשים האלה, הנבחרים לזה, איש על יד נערו, ברחובות הקריה, ובנעימה מיוחדת ידברו את הדברים האלה, או הדומים להם:

השב: ברוך רוקע ארץ ושמים. — הנער: הנותן לנו נחלי מים. — השב: ברוך ומבירך הרים חציר מצמיח. — הנער: ומתים מקברם מקים ומפריח. — השב: אלוה נותן שובע, מעלה היאור ומשקה פני האדמה. — הנער: וההרים והגבעות וגם כל מדבר שממה: — השב: ברוך הגולל אור מפני חשך וחשך מפני אור — הנער: אלהים! אין זולתך אשר יעשה כמעשיך לדור ודור. — השב: הוא ישמור את בעל הבית הזה ויהי מחסהו.

— הנער: אותו ואת ביתו ואת כל איש טוב אשר יעבדהו. — השב: יום טוב ומבורך יצו ה׳ עליהם, וכפרות היאור יציץ ופרח אשרם וחייהם! — הנער: כה יתן ה׳! — השב: ה׳ למכביר ברכתו על הבית הזה ישפיע, והיאור בנחלים רחבי ידים מימיו יביע! — הנער: כה יתן ה׳! — השב: היום הזה עלה היאור על כל גדותיו, הוא חמשביע אותנו מכל ברכותיו. — הנער; טוב ה׳ ורחמיו על כל מעשיו! —

גַּן הָאֶסְבֶּקִיָּה.

נדרש נדרשתי בטרם הלכתי למסעי, מאת אחד אוהבי, לקנות למענו עלם שחור, על אחד השוקים במצרים אשר עבדים נמכרים שם, ולהביאו אל ארצי ואל מולדתי.

כבר בירושלים וביפו הובאו לפני כאלה לקנותם, בירושלים הובאה לי נערה מאביסיניה וביפו עלם מבני התערובות (מולאטטע). וכאשר לא נרציתי לקנותם והגדתי כי רצוני לקנות עבד כבואי למצרים, הגד לי כי מסחר העבדים והשפחות איסר חמור הוא במצרים מטעם הממשלה ורק בכנען ובארם לא ימחו בידי המוכרים והקונים לעת עתה בעבור כי לא נתפרסם עוד פקודת האיסר ברבים. ובכל זאת ראיתי כי כל ארץ ממשלת הישמעאלים מלאה עבדים ושפחות לממכר וקנין, ובעיר המלוכה עצמה ראיתי בית משתה קאפֿעע קרוב לבית תפלתם, אשר יאספו שמה סוחרי אדם אלה ושם יעשו מסחרם. ראיתי מעשה ונזכרתי מעשה רב, איך באחת ממשלות אירָפה, אשר שם המשפט ליסר אנשי און המסרסים את הנערים למען ינעם קולם לשיר ולזמרה, ומשפט האנשים האלה להיות אסורים על האניות בכבלי ברזל ולעבוד שם עבודת פרך, ובכל זאת שמה הרשע להעמיד נערים סריסים כאלה אשר נעשה בם התועבה הגדולה הזאת, על במתי בתי זמרה, להשמיע קולם בתוך המון חוגג, ולגלות את הרפתם בשיר וקול זמרה.

כאשר באתי לקאירה וגליתי את מחשכתי אל המתרגמן הראה לי גם הוא יראתו על פניו, ויאמר כי אסור הדבר הזה מאד ע״פ חקי הממשלה ויספר לי כי זה לא כביר הביא איש אחד לטאנטא, מקום קדוש לישמעאלים בין קאירה ובין אלכסנדריאה, ששה נערים למכרם שם בסתר, ויודע הדבר ויתפשוהו השוטרים וישימוהו במשמר. ואחר אשר הגיד לי את כל זאת הבטיח לי — לחשוב מחשבות ולבקש תחבולה אולי יצלח בידו למלאות חפצי בדבר הזה.

ויהי כאשר רכבנו יחד ברחובות קאירה, יעצני לעמוד על יד חנות פתוחה אשר ימכרו שם טאבאק ולקנות לי שם מעט מן העשב ההוא; והיה כאשר ישקל על ידי העלם המשרת שמה את הטאבאק ואשים עיני בו, והיה אם יישר בעיני ודבר הוא עם אדוני העלם למכרו לי ממכרת

עבד. „העלם ההוא' הוסיף לאמור. „הוא בן אדון החנות אשר ילדה לו שפחתו, כי ארבעה בנים ילדה לו, אשר על כן אולי יטה לבבו בסתר למכור אחד מהם:

ראיתי את העלם והוא כבן שמונה שנים, ויבט עלי בעינים נוצצות, ומתחת שפתים שחורות ועבות הצהירו שניו הזכות משלג. המתרגמן נפרד מעלי כאלו לא ידעני וירכב ויעבור לפני, ויהי כאשר השגתיו וישאלני לאמור: „הטוב העלם בעיניך, אדוני?" כאשר השיבותיו כי טוב הוא בעיני ויאמר: „עוד נשים עינינו על ילדים אחרים. אם טובה עצתי בעיניך אדוני, אך ילד תקנה לך. הגדולים לא יקחו מוסר, אבל הילד ידבק בך לאהבה כעגל יונק חלב אמו."

בערב ההוא השיב רוחי רוח צח חרישית המרחפת על פני האֶסבקיה, היא הגן הרענן הנטוע לתפארת בחזקת היד על אדמת חול נורא. עששיות למאות הזהירו בשלל צבעים בין האילנות אנשים לבושי רקמת בני ארץ הקדם ישבו על יריעות מרוקמות אשר נשאו אחריהם עבדיהם השחורים או החומים וישרתו את אדוניהם בכלי מקטרת ובנרגילה ומסכות עצי תמרים הביאו שבה את הקאפֶעע הם לאיש איש. כישבת קצת אנשים יחד נלוה אליהם איש מספר, למען ספר להם את הספורים הבדוים אשר כבר שמעה אזנם אלף פעמים ואחד, ולפעמים יפסיק באמצע ספורו לתאר להם בשרד שנאת הנוצרים איזה מאורע ממאורעות מסעי־הצלב.

אם יבא יום אשר הנוצרים יהיו אדוני ארץ הקדם חובה עליהם לבקש עצה ותחבולה, אשר כבר נקלה היא ונוהה לממשלות אירפה יודעי דת מדיני. לאסור איזה שירי זמרה וספורים. אנשים אשר העמיקו הרחיבו לדעת משפט בן ארץ הקדם היו ומנהגיו ודעותיו, הודיעו לי נאמנה כי הספורים האלה ירבו לזרוע שנאה ואיבה בלב בעלי דת מחמד יותר מאשר יוכלון עשות חקים ומשפטים לא טובים אשר יצאו בכל תוקף ועז מאת הממשלה. לא יועיל חרב ואש במלחמה נגד כח הדמיון. הספורים האלה, רובם ציורים ממסעי־הצלב, מתארים את הנוצרים כזולת לבני אדם, רוצחים, לסטים, אונסי נשים, מהרסי החרות עד היסוד בה, כובשי ארצות לא להם וצמאי דם אדם. הספורים האלה ימלאו רוח המחמדיים שנאה וחרון אף יותר מאשר יעשה הקאראן — וקאנסולי אירפע העושים אות נפשם.

ככה יעשו גם ההגדות והספורים, מהילדים אשר ישחטו היהודים, למען ישתו ימצו דם נוצרים בליל חג המצות; שום חנא לילד בוכה תאר פני היהודים הרעים והחטאים ארוכי־זקן. הפעולה הקדושה והמחוכמת בישבת־האֶבל (קארזאמסטאג) אשר שרף ישרפו בו הנוצרים בחצרות בתי קדשיהם את תמונת יהודא איש־כריותי, אשר יטעו בדמיון הילדים והעם שנאה ומשטמה יותר הרבה מאד מאשר יש לאל יד ההשכלה ורוחה לעקר ולשרש. הממשלות האלה, אשר גם רק מסבות הצטרכות המדינה (שטאאטסאֶקאָנאָמיע) רוצים בתקנות טבעיות של שווי הזכיות לכל אנשי מדינתם מוכרחות הן, למען לא תבושנה ולא תכלמנה מפני רוח האנושות המרחפת על פני כל הארץ, ולמען לא תאלצנה בעל כרחן ע"פ חכמת

קורות דברי הימים אשר צדקתם עומדת לעד ומוסר כלמתה סוף תשמענה אזני החרשים; מוכרחות הן קודם כל דבר לאסור איסור בנפש אנשי הבמות (הכהנים והמגידים) לבלתי יהיו עוד מספרי הבלים שהיהודים שואפי דם בחג פסחם, מוכרחות הן להזהיר ולאסור לבלתי יטמאו את מקדשם בשרפת תמונת יהודא איש כריותי, מוכרחות הן לפקוד על הכהנים, אשר עליהם ללמד אהבה וחמלה אם באמת ובתמים כהני מושיעם הם, כי יעמדו לנגד הספורים הבדויים האלה ויקראו באזני המורים בבתי הספר לאמור: עליכם להורות את הילדים יראת ה׳ ולהאיר עיניהם ולא לעשותם לחרפת הנוצרים עורי לב וחשוכים.

חמנצח המפואר במלחמה אשר אצל אספערן, הנסיך הגדול ערצהערצאג קארל, נתן פקודה מפורשת לבלתי ישחקו בבמות בתי הטיאטראות בווין את מעשה „פרינץ פֿאָן האַמבורג״ אשר נפל פחד המות עליו, בעת אשר היה נחוץ מאד שחיל צבא עסטרייך לא ייראו מות ויחרפו נפשם להלחם ביד חזקה בעד ארץ מולדתם האהובה, ככה היה מהראוי לגרש את „הסוחר מפענעדיג״ מעל במות־המשחק, עד יבוא יום לא יהיה בו כח עוד לתת טרף לשנאת העם, ועיני הסרים לראות תפקחנה וידעו כלם כי השחוק הזה רק מלאכת מחשבת הוא ואין תכליתו להורות שנאה ונקם לדורות עולם.

ועוד יותר ראוי ונכון לעשות כדבר הזה, אחר אשר ידענו בבירור ע״פ קורות דברי הימים, שבימי האפיפיור סילפעסטער החמישי קרה המקרה הנורא הזה בהפך, כי איש נוצרי ולא יהודי תבע את בעל חובו היהודי בדין למלאות את באות תנאי שטר חובו הכתוב בו שאם לא ישלם לו לזמן המוגבל יחתוך לו המלוה מגוף הלוה ליטרא בשר. צא וראה שגם המליץ המפואר לדורות עולם בעל דת הפראטעסטאנטים (שעקספיר) לא היה יכול להלוך נגד רוח שנאת הדת של בני דורו, ולב הותל הטהו להפוך הדברים משרש ולתת את היהודי למשל ולשנינה.

אולם אנה הלך רוחנו, הנה אנחנו יושבים בנוה גנים במצרים, עוד היום מזמרים היהודים בליל פסח: „עבדים היינו לפרעה במצרים״ על כן אין הדבר זר כי עלו הדברים האלה על זכרוננו. המספר הספורים הבדויים יושב לא רחוק מאתנו ומספר מגבורים אדירים אשר שפכו דם הנוצרים לאלפים ולרבבות או מכרו אותם ממכרת עבד והמושלמנים שומעים ומקשיבים ונענים לו בראשיהם סרוחי טבולים ואומרים: „מאשאללה ימשאללה! *)״

הפראנקים (אנשי איירפה) יושבים סביב לשלחנות על כסאות עץ, ומצווים להביא להם לימאָנאד, אבק חשערבעט לערוב אותו במים או שותים קאפֿע עם מי נילום מסונן שטעמו כטעם החלב. גם אנחנו שמנו מושבנו סביב לשלחן קטן: האדון הייגלין קאנסול מעסטרייך בחארטום ספר לנו מעשיות מן טעאַדאָראָ מלך אביסיניאה דאָקטאָר נאטערער מווין

*) מעשה ה׳! ואת שם אללה בלשון ערבי: וזה פרושה ה׳. המעתיק.

דבר מהשלשלאות ומוטי־מתג אשר הוא עושה לאסור בם את האריות נמרים והתנינים (קראָקאָדילע) אשר הוא מקוה להביא עמו ממצרים העליונה, אשר שמה פניו מועדות ללכת עם האדון היגלין. שר אחד (גראף) מעסטרייך מלא פיהו מנפלאות ציד החיות אשר במצרים. כי לזרא באפיו הארנבת רכת הלב, הקורא (רעבהון) הפתי ההולך בעצמו אל הפח כעכס אל מוסר אויל, החזיר הפרא והאילה אשר בארצו ובמולדתו, נפשו גרסה לתאבה לירות כדור עופרת בלב חתנין אשר ביאורי מצור, להאָבק עם הארי במדבה, ועל כן בא אל ארץ הפרעונים קדומים תדרוך נפשו עז. ולו היה לאל ידו להסיר המסכה הנסוכה על פני הפסל אשר בזאיס, וחדל מזה, אם היו עיניו רואות הרחק ממנו כמטחוי קשת נשר או עיט צבוע חש על טרפו. פאריי־העמודים לא קברי מלכי מצרים הם בעיניו, כי אם מקום מצבם ותחנותם במדבר בהלכם לצוד ציד, כי בכל אשר תראינה עיניו ותשמענה אזניו רק ציד בפיו. ואותי, הבא מנקיקי סלעי הלבנון וממרום הריו, ומארץ כנען אשר נחשפו יעריה, הוא שואל תמיד, מה הציד אשר יצודו שמה? וכאשר ספרתי לו מהעפרים (גאצעללען) לא שת לבו עליהם בעבור היותם כאילות הקטנות אשר בארצנו, וכאשר ספרתי לו מהליש (לעאָפארד) אשר פגשתי בלילה בנסעי משכם ליפו, התלהטו עיניו ויקרא: „אם בחר בי ה׳ יוליכני בדרך כזה!"

ואיש רביעי מארץ עסטרייך, החוקר ודורש בחכמת הטבע קראזאלקאָוויטש, אשר לו בקאיה בית עקד דברים השייכים לקורות הטבע (נאטורהיסטאָרישעם קאבינעט) בקש את הגראף ללכת עמו לביתו לראות את האקו (שטיינבאָק) העצום, אשר נתפש עודו בקטנותו על הר סיני והגיש לנחשתים, והוא מסוכן מאד גם לאנשים הנותנים לו את טרפו אם לא ישמרו את נפשם. „חצי אכלה בו!" קרא הגראף נמרוד כקדוח אש אהבת הציד בלבו, עד כי מלאנו כלנו שחוק פינו.

מאד שמחנו על זה, כי ארבעה אנשי עסטרייך, שונים בדרכי מחשבותיהם ובמטרת חייהם, נקרינו יחד בחלק עולם אחר והננו יושבים סביב לשלחן אחד בבית משתה הקאַפּעע בארץ הקדם, ובקרב שאון הלשונות השונות אשר אנחנו מקשיבים סביבנו כמו במגדל בבל אנחנו מדברים לשון אשכנזית בשפה ברורה.

ספרתי להם כי הלכתי לבקש עבד לקנות אותו, והמה הורוני והזהירוני איך להתנהג. למדוני ויעצוני בטוב טעם, כסוחרי סוסים החפצים להזהיר את אחד אוהביהם לבלי יונו אותו כמוהו. „פקח עיניך היטב לבדוק בקובדרא (עללענבאָגען) וביחוד בכרעים, כי תקנה ילד כושי; אם שפו עצמותיו במקומות אלה אות הוא כי יש לו חולי במקום חבור העצמות (געלענקסקראנקהייט) השגור אצל המין הזה. שים עיניך לראות אם לא גבה בטנו ואם בשר שניו אדום כשושנה ואין בו מראה לבן. יופי השנים נחוץ מאד. ויותר מכל תתבונן על גלגלתו! אם הדה היא לאחוריה, לא תוסיף עוד לבקר אחרי מומים אחרים. כי גלגלת כזה אות נאמן על סכלותו ופראותו. סוחרי העבדים יודעים יותר לבחון בתמונת הגלגלת מהאיש גאלל,

אשר יוכל לקחת לקח מפיהם בדבר הזה. ויותר מכל הטעות מצויה במסחר השפחות. ואם „הי׳ הנביא" ישבע לך מוכר העבדים אכן לשקר ישבע — אפס, הלא רופא אתה."

על תערובת מיני בני אדם המצויה מאד במצרים. ועל השינויים היוצאים מזה, קבלתי פה למודים מחוכמים ונסיונות הראויות מאד לקבצם יחד למאמר מיוחד במקום אחר.

ממרחק הקשיבה אזננו קול הד התוף אשר אין חליפות לו וכל הקולות היוצאות ממנו דומות זה לזה, החליל אשר קולו כנחש ילך וצלצלי פעמונים התערבו יחד עם תרועת קול זמרה קורא בגרון. והנה הולך הלוך וקרוב אלינו חבר מנצחים בכלי שיר ככל העולה על רוחם, ולפניהם הולך עבד כושי ערום ורק חגורה על מתניו בעמוד אשו, הוא פרח גדול עשוי מנייר צבוע בצבעים שונים, אשר בתוכו עששית בוערה. המנצחים ישבו על היריעה אשר פרשו להם על הארץ לא רחוק מאתנו. ובקול המולה גדולה בלי סדרים ועריבות, אשר כפי הנראה נשא חן מאד בעיני הערביים, השביתו כל שיחה. כאשר נפרדנו איש מרעהו היה שתי שעות אחר חצי הלילה, ועוד מלאה העזבקיה אורחים לאלף.

מְסַפְּרֵי סִפּוּרֵי דוֹדִים (רַאָמאַנע).

הנה אנחנו רובצים על היריעה אשר פרש לנו מחמד־אָמער (הערבי ההולך אתנו להורותנו הדרך) בגן העזבקיה. אלף עששיות מצבעים שונים שופכים שפעת אור על הדרכים אשר בין שדרות האילנות על הסכות ובתי־ענג אשר בגן. כוכבים לוהטים יבעירו את הרקיע השחור. תמונות אנשים ממזרח שמש וממבואה מתהלכות או רובצות בקבוץ על הארץ להשיב נפשן בצנת ריח הניחוח. והיה אם יקרה, כי תקום פתאם סערת המון הנאספים לדממה ויהשו גלי שיחתם תקשיב אזננו מרחוק קול שאון מתהלך בגן לרוח הלילה, קול הנילום הוא הנושא את דכיו אשר תעלומות התולתם. אולם אנחנו נוטים אזנינו כעת אל המספר אשר קראנוהו הנה.

בטרם נשמע את ספוריו נודיע נא את הקורא מה המה המספרים האלה אשר שלשה הם למיניהם. איש איש מהם מספר מבלי הבט בספר, ומלוה את ספורו בחברת עוד רֵע אחד בכלי שיר של נימין הדומה מאד לכלי הגוסלע של הסערבים. כלי השיר הזה מכונה כנור אבו־צעיד או כנור־המשוררים (דיא דיכטערגייגע). לפעמים קול פשוט אחד מספיק לנגינה באמצע הספור או במבוא לאיזה מאמר. החלק הספורי (פראזא) יספר, בדרך פשוט והחלק החרוזי ינגן. אין ספור אשר לא נארגו בתוכו חרוזים ועל הרוב תבאנה השיחות בדרך שאלה ותשובה וההרגשות הנשגבות בדבור מליצי ובחרוזים נקשרים.

שמות המספרים יכונו לרוב על פי שמות ההגדות אשר הם מספרים.

המספרים את ההגדה המכונה שירת אבו־צעיד מכונים אבו־צעידיה (אבו־צעידיים) או ג"כ שוארא לאמור: משוררים. ההגדה הזאת כוללת כרכים הרבה, ישנת נושנת היא ונתחברה זה אלף ומאתים שנה. יודעי ספורות הערביים (דיא אראבישע ליטעראטור) לא ירבו בשבח ההגדה ההיא הכתובה מקצתה בדבור הפשוט ומקצתה בחרוזים ולפעמים גם בדרך שיחה (דראמאטיש). ובכל זאת רבה תועלתה לאוהבי התחקות על שרשי מדות ומנהגים עתיקים ומצב ההשכלה משנים קדמוניות.

"המוהדיטין" הם מספרי ההגדה הנקראת שירת עצ־צעהיר. תוכנה מאורעות השולטן עצ־צאהיר אשר מלך במאה הי"ג למ"הנ, והרפתקי דעדו עליה.

"האנטערי" מספרים הגדת "אנטער" וקוראים אותה מתוך כתב יד בלי הלוית כלי שיר. תוכן ההגדה האחרונה הזאת האחרונה כבר נודע בארץ המערב ע"י העתקה.

לא חשקה נפשנו לשמוע ספורים ארוכים לקוחים מתוך ההגדות האלה, ושחרנו פני המספר אשר לפננו לספר לנו ספורים קצרים, שתוכנם דבר מוסרי ומשמח לב, והוא יושב נגדנו על רגליו הכפופות שתי וערב, ובטרם פתח את פיו הניח ידו השמאלית על לבו מצחו ושפתיו לברך אותנו בשלום.

הֲדַל הַמְזַמֵּר.

ארבות השמים נפתחו ומטר נתך ארצה כנחל שוטף בחוצות קאידה, ויען כי גם הלילה כסה בחשכו את עין הארץ לא יצא איש מפתח ביתו החוצה ולא יכל רע לבקר פני אוהבו בהיכלו. מתרפס על יריעת רקמה ישב השר אבו־סעיד, ועיניו לא תשעינה אל המעדנים היקרים העומדים הכן לפניו, כי ארכו לו הרגעים ולא ידע נחת. עצב ומר נפש עיניו צופיות החוצה בעד ערפל החשך, בבדידת ליל אפל זה כספה וגם כלתה נפשו אל אהובתו, והיא שפחה נחרפת לאיש זקן ועשיר. אשר קול זמרתה וכנורה ימלא גיל וששון לב כל שומע.

וקול דופק בלט בשער הבית, קול עולה למעלה אל ההיכל פנימה, קורא מתחנן: "פתח־נא!"

ברק תקות־ספק נעימה עבר משכיות לבו ויָשַר למטה לארץ:

מִי זֶה בַּלָּט אֵלַי קָרָא מְלִיל —
הַאַתְּ הִיא אֲהוּבָה אֵשֶׁת חָיִל!
אִם כֹּה הִנֵּה הַיּוֹם עוֹד עֵץ תַּאֲוָתִי
יִשָּׂא פְּרִי הָדָר צוּף דְּבַשׁ אַהֲבָתִי.

ויקח אבו־סעיד את המנורה מעל השלחן וירד בשלבים, ויהי בפתחו את שער הבית והנה אשה עומדת לפניו ועליה מעיל משי שחור ופניה כסו בצעיף זהב־אדמדם. שמח קרא: "האת היא אמינע?"

ותען האשה ותאמר: "הבעוד דלוף אדלוף מרסיסי מטר תשאלני, וארכה העת עד יבשת המים מעלי?"

אבו־סעיד נתן אותה לבוא אל הבית, ויסגור השער אחריה ולפני המכוסה בצעיף האיר במנורה אשר בידו. ויהי בבואה אל ההיכל פנימה ותשליך מעליה ותסר הצעיף והנה אהובת אבו־סעיד עומדת לפניו ותיף ביפיה מכל אשר היתה לפנים.

ויאמר: מֶה עַזָּה כַּמָּוֶת מַחֲלַת הַתּוֹחֶלֶת,
לְקָרֵב כָּל מֶרְחָק בִּקְסָמֶיהָ פּוֹעֶלֶת.
וּמְהַלֵּל אֶקְרָא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם,
כִּי הֱבִיאֵךְ הֵנָּה וְאֶרְאֵךְ בָּעֵינַיִם.

והיא אמרה: פַּעֲמֵי צִירְךָ מִבּוֹא אֵלַי לֹא חָדֵלּוּ,
הוֹבִילַנִי בְּלֵיל מָטָר סֹחֵף אֵלֶיךָ.
וְאִם כֹּכְבֵי שָׁמַיִם אוֹרָם לֹא יָהֵלּוּ,
יָדוֹעַ יָדַעְתִּי כִּי עֵר אוֹר עֵינֶיךָ.

אפס אבו־סעיד לא שלח ציר להביאה אליו, ובכל זאת השיב אמריו לה ויאמר: „לולא באת כי עתה הוספתי לשלוח גם שני גם שלישי, כי כלתה נפשי אליך. ויצו אל אחד עבדיו להחם מים ובידיו רחץ את רגלי אהובתו ויפשט מעליה בגדיה אשר נרטבו וילבש אותה מחלצות; אחרי כן בקש פניה לשבת אתו על היריעה ויתן לפניה מטעמים וימלא את כוסה.

ותאמר: מִי־זֶה אֶל מַשְׁקֵ גְּבִיעַ יֵינֵנוּ
שִׁירוֹ יַשְׁמִיעַ לְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ?

„אנכי, אהובתי!“ „„בהיות אהובתך יושבת על ימינך, תקותי כי יש דבר בפיך אשר ייקר לך מהשמיע בשיר קולך.““ האקרא לשפחותי?“ „„הלא ידעת כי קשה כשאול קנאה?““ „לכן את תשירי!“ „„נעים לי לדבר עמך מהרים בשיר קולי.““ „ומי איפוא ישיר לנו?“ „„סוב נא ברחובות ובקש לנו משורר.““ „פרח נעים! בסער מתחולל ובאפלה מנודה איכה אצא החוצה, ומי זה ישוטט כעת בחוצות כי אמצאהו?“ „„הה, שוכח טובה! הגם אנכי אחרתי מבוא אליך בסופה וסערה? הלא גם אנכי בחוץ הייתי?““

אבו־סעיד ידע את קשי־עורף אהובתו ויתכם בשמיכה ויצא החוצה. והנה איש עור עינים מוט התמוטט לקראתו על משענתו וקולו בשיר השמיע:

הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל, לֹא יְרַחֵם אוֹתִי?
הַאֵין אִישׁ לַדַּל פֹּתֵחַ הַשָּׁעַר?
לֹא יַחְפֹּץ בְּשִׁירֵי כַּזָּקֵן כַּנַּעַר
אוֹיָה לִי דַּלּוֹתִי! אוֹי לִי דַּלּוֹתִי!

ויקרא אליו אבו־סעיד ויאמר: „אם משורר אתה, הנה ביתי פתוח לפניך, ואכלת ושבעת, ושתית ורוית.“ „„מהולל שם נביאנו! נהלני נא בידיך, אחריך ארוצה.““

ויביא אבו־סעיד את הדל ויציבהו לפני אהובתו: „הנה משורר עוֹר עינים!„ טוב היותו עור מהיותו חרש. ברוֹתינו דורים יחד הן לא יחרה לך אדוני! כי הכה זה בסנורים.““

הדל אכל ושתה, ויהי כאשר נתן אבו־סעיד את הכנור בידו ותחל רוח השיר לפעמו בקול רנה אשר לא שמעו גם שניהם כמוהו לנועם, וישורר:

מָטָר סֹחֵף שֹׁטֵף בְּאֱישׁוֹן חֹשֶׁךְ הַלָּיִל;
הַתּוֹחֶלֶת קוֹרְאָה; אַיֵּה אֵשֶׁת הֶחָיִל?
וּבְלָט קוֹל דּפֵק פֶּתַח הַבָּיִת —
הַאַתְּ זֹאת, אֲהוּבָה, הוֹרֵךְ כַּזָּיִת?

אבו־סעיד השתומם ויבט בפני אהובתו, כי לא האמין כי שָׁם המקרה הדברים האלה בפי המשורר. ותחבק את אהובה בזרועותיה ותשק לו, והוא גם הוא נשק לחייה ושפתיה ויחבק אותה.

וישא הדל העור משלו ויאמר:

הִנְנִי לְחַךְ אֲבַק, זָהָב תַּפּוּחֵי לְחָיַיִךְ,
וְאִישׁ צָרֶבֶת אֶשְׁתֶּה מִמַּעְיְנֵי עֶדְנַיִךְ,
עַל מִשְׁבְּרֵי דוֹדִים הִנֵּה שָׁטָה אֳנִיָּתִי,
עַתָּה לְחוֹף אַהֲבָתֵךְ תִּשְׁכּוֹן, אַךְ שָׁם מְנוּחָתִי.

ויוסף אבו־סעיד להביט בפני אהובתו והיא הביטה בפניו, ויאמר אבו־סעיד: „מי יודע אם לא עיניו לנוכח יביטו ומום אין בו, הבה נרחיקנו ונשלחנו מעל פנינו.“ ויתן לו דינר זהב ויצו את עבדו להאיר לפניו הדרך, וילך עם המשורר לשלחו ולפתוח לו שער ביתו. אפס בטרם עיד פתח אדוני הבית את הפתח ויפן אל המשורר — ואיננו.

אז ראה אבו־סעיד ויתבונן כי ציר שאול היה הציר אשר לא שלחו, וילך לקרוא אהובתו, והוא זה כמו כן אשר שר לפניהם את דברי השירה הזאת וינגן בכנור. על כן יאמר המשל הערבי: „בכל עת זכר ונקבה יחד ירוו נחת, כשלישי יארח לחברה עמהם שֵׁד משחת.“

שלש משוררות.

המשורר המהולל אַסמאי לא יכל עוד לשאת את חום היום ויבקש להתלונן בצל התמר הפורח על עין מים חיים קרים נוזלים. וירא והנה איש שיבה רובץ תחתיו, ויעבור על פניו ויברכהו, וילך הלאה.

ויבא אל אולם בנוי לתפארת מאבני שיש מצרי צהוב ממסד עד הטפחות, וריח ניחוח משיב נפשו על פניו יחלוף, וישב על מטה מוצעת, והנה קול נערה מטיבה נגן הקשיבה אזנו, ותשר:

כַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה קָרַב אֵלַי דּוֹד חֶמְדָּתִי,
וָאֶשַּׁק כְּנַף מְעִילוֹ וְהוּא לֹא יָדַע נְשִׁיקָתִי.

וקול נערה אדיר וחזק מקול הראשון נשמע ותשר:

יָשַׁנְתִּי, וְדוֹדִי חָמַק עָבַר וַיַּעַזְבֵנִי;
הָהּ, מַדּוּעַ לִפְנֵי שֵׁנָה הָלְכָה שְׁבִי עֵינִי!

זאת הפעם השלישית קול נערה נשמע בנעימות, ותשר:

הִנֵּה דוֹדִי בְּכָל לַיְלָה בַּחֲדַר מִשְׁכָּבִי פֹּרֵחַ,
וּבַבֹּקֶר מַרְבַדַּי כַּשּׁוֹשַׁנִּים יִתְּנוּ רֵיחַ.

עוד אזני אסמאי קשובות להד הוד קולן אשר השאירו השירים בקרב נפשו והנה שפחה כושית נגשת אליו אל האולם ותושט לו גליון כתובים עליו אלה הדברים: „ירבה אלוה מספר ימיך, אדון נכבד; הנה שלש אחיות אנחנו, ונתערב שלשתנו במאה דרהם זהב, אשר לכל אחת מאתנו לתת לאחותנו זאת אשר ייף שירה משיר אחיותיה. ואותך בחרנו לשופט לשופט עלינו. היה ברוך ושפוט במישרים.“

ויבקש אסמאי את השפחה להביא לו דיו עט וגליון. ותמהר ותביא לו ניר זך ורך כמשי, ודיו נותן ריח כבושם הטוב ועט סופרים מזהב ויכתוב אסמאי הדברים האלה:

יָשַׁבְתִּי שֶׁבִי וְהָיִיתִי אָסוּר בְּזִיקֵי נֹעַם זְמִירוֹת,
הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמַע שִׁיר שָׁלֹשׁ נְעָרוֹת מְאִירוֹת,
שָׁאַפְתִּי רוּחָן אֶל קִרְבִּי וְרִגְשׁוֹת נַפְשָׁן בַּשִּׁירוֹת.

הָרִאשׁוֹנָה שָׁרָה, כְּרוּחַ בְּכִנּוֹר נֹשֶׁבֶת,
אֶל קוֹל כִּלְיוֹן נַפְשָׁהּ אָזְנִי בַּלָּט קַשֶּׁבֶת:
„בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה קָרַב אֵלַי דּוֹד חֶמְדָּתִי,
וָאֶשַּׁק כְּנַף מְעִילוֹ וְהוּא לֹא יָדַע נְשִׁיקָתִי.“

הַשֵּׁנִית שָׁרָה, וּבֹשֶׁת כִּסְּתָה פָנֶיהָ,
לָכֵן אַשְׁרֶיהָ, אֹזֶן שָׁמְעָה וַתְּעִידֶהָ:
„יָשַׁנְתִּי, וְדוֹדִי חָמַק עָבַר וַיַּעַזְבֵנִי —
הָהּ מַדּוּעַ לִפְנֵי שֵׁנָה הָלְכָה שְׁבִי עֵינִי!

הַשְּׁלִישִׁית שָׁרָה, וּבַעַל כְּנָפַיִם בְּרֹאשׁ אָמִיר
הִקְשִׁיב אֶל קוֹלָהּ, וּמִמֶּנָּה יִלְמוֹד הַזָּמִיר:
„הִנֵּה דוֹדִי בְּכָל לַיְלָה בַּחֲדַר מִשְׁכָּבִי פֹּרֵחַ,
וּבַבֹּקֶר מַרְבַדַּי כַּשּׁוֹשַׁנִּים יִתְּנוּ רֵיחַ.“

הָרִאשׁוֹנוֹת אַהֲבָתָן תִּשֶּׂאנָה יַחַד בְּמֹאזְנַיִם;
אָכֵן אֶת עֶרְבָּתָן תִּקַּח בַּעֲלַת הַכְּנָפַיִם.

השפחה לקחה הגליון מיד אסמאי ותביאהו אל גבירותיה. ותשב אליו וברכה בפיה: „אשריך, אסמאי, משורר המדות למלך.“ מתשאה ומשתומם קרא אסמאי: „מי הגיד לך את שמי?“ ותען השפחה: „שירך גלה אותו:“ ותצוהו לשבת על המטה ולשמור עת בוא גבירותיה. המשוררת הראשונה, לבושה משי תכלת, יפה כלבנה בחצי השמים, נגשה אל המשורר ותערוך לפניו מעדנים נעימים.

ותגש אליו השנית, ולבושה משי אדמדם משובץ זהב מעשה רוקם, עיניה מפיקות נוגה ככוכבי השמים, ובספל כסף הקריבה לפני המשורר משקה שערבעם.

עוד הפעם הורם מסך ההרמון ותצא המשוררת השלישית, ומריה בד לבן וריח שושנים פרשו סביבם, ותקרב אל המשורר שלש מאות דרהם זהב בקערת כסף, ותאמר אליו: הזהב הזה רכשתי על פי משפטך. לך הוא, אסמאי, אשר ברכך אלהים במתת השיר.“

שלשת הנערות רמזו לו לצאת מזה. בלי חמדה יצא אסמאי מאת פני הנערות.

לעת ערב הגיד אסמאי אל הכאליף (המלך) את אשר קרהו. וישאלהו המלך, מדוע נתן היתרון למשוררת השלישית?

„אדון המאמינים!“ ענה אסמאי: „הראשונה רק חלום חלמה מדודה ולא ערב לבה לתאבה. השנית גרסה נפשה לתאבה אל אהובה, וכבר השתעשע עמו דמיונה אפס השלישית לא תשבע נפשה בתשוקה ושעשועים, ותבחר בחיים, ואשרה מלאת ספקה. ואני, נשיא המאמינים! יחד עם שלש מאות הדרהם הנחלתי לי כליון נפש אל יפי שלש הנערות ההנה. וישאלהו הכאליף ויאמר: „ואל מי משלשתן תרזומנה עיניך לו שפחותיך היו כלנה?“ „נשיא המאמינים!“ ענה אסמאי: „אל השנית המלאה לה תשוקה, יען כי הראשונה החולמת עוד ילדה הניה, והשלישית האוהבת למלאות ספקה, הניה מרגלית אשר כבר הובאה בחרוזים.“

לא כל ההגדות אשר יספר אותן המגיד המצרי הבכי בהגדה ראויות הן להזור ולהגידן, הרבה מהנה הבל ורעות רוח. רובן ענינים גופנים בלי מסוה: ובכל זאת ראוי להעיר, שתוכן רציף רעיון מוסרי, והבדל גדול יש בין ההגדות האלה, תועבות נפש נשי ארצות איירפה, ובין אותן אשר תקראינה הנשים האלה מבלי הכלם בינן לבין עצמן.

בפייסט של גאטהע אנחנו מוצאים החרוזים האלה:

„לֹא נוּכַל לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי טְהָר אָזְנַיִם,
כָּל אֲשֶׁר לֵב טָהוֹר לֹא יַעֲמוֹד בִּלְתּוֹ יוֹם אוֹ יוֹמַיִם.“

ועל כל פנים יתרון להגדות האלה על הרבה הגדות ארצות המערב — ראה פייל דע קאָק — בהיותן מסמנות ומתארות בשרד מטבע מדות ומנהגי הארצות המגדלות אותן, ומלמדות לדעת את מדרגת ההשכלה של העם הממציא הגדות כאלה והמתאוה לשמען. וזאת לדעת כי הנה

מסופרות רק מפי זכרים לאוזן זכרים. אמנם רק מתי מספר הן מהמין הזה. ועתה נספר עוד שני ספורים מחיי הנביא, אחד בדבור הפשוט ואחד במליצת חרוזים:

התְגַיְּרוּת (איינע בעקעהרונג.)

ברוך ה' אלוה! פעמים הרבה דבר עבד־אללאה, אחד מהראשונים אשר קימו וקבלו עליהם תורת מחמד, על לב אוהבו, עובד האלילים, צעיד, להאמין במחמד כי נביא אלהים הוא. אבל כל עמלו ויגיעו היה לריק. על כן השתומם מאד בראותו פעם אחת את צעיד משתחוה ומתפלל בבית מסגד (מאשעע) משתאה שאל אותו מה זה השיב לבו אל האמונה. ויענהו צעיד:

קרא קראתי בספר את חכמת הנביא, ותשוקתי נתעוררה בקרבי לראות אם חכמתו תאיר גם פניו. הלכתי אל בית התפלה, ויותר מאש דברו אשר תבער בהגינו לקח לבי הדבר אשר ראו עיני ממעשה צדקתו וחסדו. בי־דנאי אחד בא אל בית התפלה, ומבלי פנות אל קדוש דרשת הנביא, השבית אותה בקראו בקול גדול: „כל שבטי ואני בתוכם קבלנו עלינו את תורתך, אבל לא תשביע את רעבון בתינו, תנה לנו לאכול!

לא הרה את הנביא ויפן אל משנהו וישאלהו: „היש דבר באוצרותינו?" ויען עלי: „לא, ארוני!" ואגש אל הנביא ואומר אליו: „שאל ממני ואתנה לך זהב ובעת אסיף־התמרים השב תשיב לי." ויקח מאתי הזהב ויתנהו אל הבי־דנאים.

עת האסיף הגיע ואני הלכתי לשוח ושוטטתי בין הקברים, וארא והנה הנביא כורע לפני מצבת קבר ומתפלל בעד המתים.

כמתכון להקניטו הרימותי את קולי ואומרא אליו: „נביא אלוה! הלא טוב לך השב לזרים את כספם וזהבם מהתפלל. השיבה לי את זהבי אשר הלויתיך או הבה לי תמרים במחירו!" כמעט יצאו הדברים משפתי, אשר חפצתי לנסות בם את לב הנביא, והנה חרב יוצאת מנדנה הבריקה לנגד עיני, חרב אֻמאַר אשר בקש לגמול לי בעד עזות פני ולהסיר ראשי מעלי. אבל הנביא פנה אליו ויאמר בהשקט ומרגוע: „לא החרב נחוצה לנו היום הזה, כי אם תמרים. לך תן לו תמרים כמכסת מחיר זהבו אשר הלוה לי, ועוד תוסיף עליהם על אשר החרדתהו!" הנביא קרץ אלי בעיניו כי אלכה לי מזה וישב להתפלל את תפלתו; ואני בכל לבי אהבתי את הנביא בעבור טובו ושקט רוחו, ואבוא בבריתו ואשבע לתורתו.

מות מַחֲמֵד *)

לִמְאֹד אָרֵךְ לֵיל עָצֶב בּוֹ,
מַחֲמֵד אָנוּשׁ מַחֲלֵהוּ;

*) בשיר הזה נסיתי להשוות המשקל אל השיר האשכנזי. היינו משקל הדולג או הזורק (יאמבוס) מרוז אחד ח"ת ומלרע והשני ז"ת ולמעיל. התנועה

כִּי שָׁם הַמָּוֶת לוֹ אָרְבּוֹ,
קָלַע אֶל לִבֵּהוּ.

יַד־אֵשֶׁת חֵיק תִּתְמֹךְ רֹאשׁוֹ,
עֵינָיו צוֹפוֹת לַמָּוֶת;
וּכְטַל יוֹם־חֹם יַמְעִיט אִשׁוֹ,
בְּבִכְיֵ תַקְשִׁין שַׁלְהֶבֶת.

בִּיגוֹן לִבּוֹ וּבַאֲנָחָתוֹ,
יֵשֵׁב סָבִיב כָּל רֵעַ;
נְחַלֵי אַרְצוֹ וּתְהִלָּתוֹ,
אַךְ אֵין רוּחוֹ, יוֹדֵעַ.

לִיגוֹן לִבָּם מַרְפֵּא הֵבִיא,
מַחֲמַד פָּתַח אֶת־פִּיהוּ:
„קָיָם לָעַד הֲיֵשׁ נָבִיא?
מִי לֹא עָזַב עַמֵּהוּ?"

„מֵאֵל תֵּצֵא נַפְשֵׁנוּ זֹאת,
יָמִין וּשְׂמֹאל נָסָעַת;
וּבְטֶרֶם שׁוּב אֶל חֵיק אָבוֹת
מַר מָוֶת הִיא בֹּלַעַת." *)

וְדִבֵּר מַחֲמַד כָּל לֵב הֵרַךְ,
כֻּלָּם מָלְאוּ עַצֶּבֶת.
לֵיל עֶצֶב בּוֹ לִמְאֹד אָרַךְ,
וּתְכַס עָלָיו צַלְמָוֶת.

מַחֲמַד שֹׁכֵב עַל מִטָּתוֹ,
נִכְסַף אֶל קֵץ הָאֱמֶשׁ,
פֵּרַשׂ כַּפָּיו בִּתְפִלָּתוֹ,
„לֹא עוֹד עָלָה הַשֶּׁמֶשׁ?"

שבה הנגינה היא הארוכה לענין המשקל. וכן כל תנועה ג' שלפני הנגינה מבלי הבט אם יש שם מתג או לא והמתג אשר אינו תנועה ג' לפני הנגינה לא חשבתי לתנועה, כדי להשוות המשקל. והקורא המשכיל יבין את זאת. המעתיק.

*) דברי מחמד אלה והבאים אחריהם מלוקטים ע"פ דברי הימים ובא בכתובי הקוראן (הערת המחבר).

כְּשְׁמֵי מָרוֹם בְּגָאוֹן וּצְבִי,
אַךְ אוֹר הַיּוֹם יָנוּחַ;
וּבְיָד אֱלֹהֵי הַנָּבִיא
בְּלֶט הִפְקִיד הָרוּחַ.

הַמְּצוּדָה.

הבקר והערב הם העתים היותר טובות לראות את המצודה הבנויה במורד ההר מאָקאטאם. בדרך החוצות הצרים אשר בעיר הנענו אל מקום נרחב בתחתית המצודה, ועלינו על גבעה רחבה ורכבנו בין החומות ונבוא אל השער הגבוה המוליך אותנו אל המצודה פנימה.

אחד המשוררים משמחי לב אשר בווינא כתב שיחת־שחוק (איינע פאָססע) אשר קרא בשם: „האזרחים בווינא", שם הוא מספר: כי כאשר צרו הצרפתים על העיר, היה אחד אזרחיה עומד על המשמר באחד המקומות רחוקים, ויהי כאשר כבד עליו נשוא כלי זינו וינח אותו מידו ויקח מילקוטו מכנסי־רגל מעשה אורג להשלים אריגתו בשביל אשתו היקרה. לפני ארמון משנה למלך מצרים ראו עיני איש־מצבה יחף עושה מלאכה כזאת, אשר העירה בקרית ווינא העליזה לפנים שחוק גדול מאד.

באנו אל חצר רחב ידים. יכבד מאד עלינו לקסום לעיני הקורא את ציור התהו־ובהו אשר בבנין ההוא. פה ארמון המשנה, בית חרושת כלי רובה הרבות משכן הסולטאן סאלאדין איש מלחמה הנורא למסעי־הצלב, בית המטבעות, ובנינים קטנים אין מספר להם, בתי השומרים מתי מספר, אילנות ואשרות (באסקעטטע) היפה בבנינים האלה בגבעה מעל הוא בית מסגד קבר מחמד־עלי. הבנין ההוא במקום מרובע רחב ידים אשר משלש רוחותיו יסובו אותו עמודי תפארת ובצד הרביעי עומד בית המסגד, וארבע מנהרות־תמרים עולות עליו מלמעלה גבוהות על גובה גגו חחונה עליו כדור. בעיני מליץ נשגב המתנשא על כנפי הדמיון תדמינה בעת יתלהטו ראשיהן כצאת השמש אדום מקדם, כנרות שעוה לבנים וגדולים כענקים אשר העלה אותם המועצים (שמיש בית המסגד) לעת התפלה להיות דולקים תחת השמים.

משרת הבית בא לקראתינו ויביא לנו סנדלי־קש, כי רק באלה יבואו אל הקדש אם לא ישלו את נעליהם מעל־רגליהם.

בעת אשר בדמשק אי אפשר לאיש אשר איננו מבעלי דת מחמד לרמוס חצרי בית תפלתם, ומחדש נעלו דלת בית־תפלת־אָמער בהר הבית בירושלים לכל מי שאינו מושלמני; הנה מאד נקל במצרים לכל איש לבוא בכל בתי תפלותיהם מבלי שיצטרך לקחת רשות תחלה, בעד אגורת כסף אחת אשר יתן לשומר הבית, שכר הסנדלים אשר הוא מביא לו.

מראה הבית פנימה כלו אומר כבוד. היכל ענול (ראָטונדה) אשר גגו חונה עליו כדור על עמודים גדולים ועצומים, מכוסה על פני כלו באבן אלאבאסטער נוצצת כאקדח (בערנשטיין) צהוב אשר מראה לבנת עשן בו, ובאמצעות הלוני־זכוכית מצבעים שונים. כשהחמה זורחת עליה היא משתנה לכמה גונים. יריעה ירוקה היתה פרושה על רצפת בהט וששׁ, אשר עליה כרעו איזה מושלמנים אחד הנה ואחד הנה והתפללו בלחש.

בית מסגד המושלמנים לא יעורר לב המתפללים לכונה לא ע״י קול רנה ולא ע״י כלי שיר, לא יקטירו שם לבונה לריח ניחוח ופסל תמונת כל סמל וכל תבנית משוחה בששר אין בו. גם הכהן לא יעשה שם עבודתו. רק תבנית הבית ומלאכת בנינו הנשגבה והנעלה תעורר לב המתפלל. והדברים המעטים האלה הכתובים באותיות זהב גדולות: „יי אחד!“ כבד על המחמדי להתפלל בצבור. אוהב היא להתבודד בעת אשר עיניו צופות אל קרבו ולפני יוצרו ישפוך שיחו בענות רוח ממעמקי לבו.

תפארת הבנין עורה את עינינו כבואנו אל הבית והלכנו הלוך וקרוב אל ההיכל פנימה, אפס כאשר שבנו אחור ראינו לימין הפתח תחת שבכת ברזל המריקה מעליה הזהב עומד ארון שיש בנד ארגמן־דמשקי אשר שפתיו פתילי זהב מכסהו כמעט על פני כלו. הוא הארון אשר בתוכו ינוח מחמד־עלי.

ככל פרעה בארץ מצרים בשנות קדם אשר בנה לו בחייו פאר־עמודו העומד לנס על קברו, או חצב בסלע משכן עולמים לו וייפהו בחרוטים, ככה החל גם מחמד־עלי לבנות לו בית עולמים, אבל לא הספיק להשלימו ונשלם אחרי מותו.

אבל מה נורא המקום הזה אשר בחר בו למנוחת נצח. הסכיל מאד לעשות לבחור במקום הזה לשכן שמו שם. החצר השני הנוגע בחצר הזה הוא המקום אשר שם שפך דם ראשי המאמעלוקים במרמה. כי קרא את ישרי המאמעלוקים אל המצודה לאכול ולשתות ולשמוח עמו. השרים באו בבגדי תפארתם רוכבים על סוסים יקרים ומקושטים. המשנה למלך קדם פניהם באהבה רבה, והאנשים האלה אשר לא יראו רע אכלו בשמחה את לחמם ושתו בלב טוב את יינם. אחרי תום המשתה ברכו את אדונם אדון הבית, אשר הלך לנוח בחדריו. האורחים בקשו לצאת והנה השערים סגורים. ואיש קני־רובה השמיע קול אדיר וחזק במרחב החצר. השרים נפלו פגרים מתים מעל סוסיהם אשר נבהלו נחפזו ויעמדו כמו נד. ארבע מאות וארבעים איש הפיחו את נפשם בחצר הדמים ההוא. רק אחד השרים נמלט על נפשו. עמין בייא שמו. בראותו כי אין מנוס ומפלט ויעש כאשר עשה הגבור מארין בעֶהמען — פּאָרימיר מהראדשין — בפראג, ויזנק מעל החומה אל שן הסלע. סוסו נשא אותו בטח כמו בכנפים אל תחתית ההר, וימלט את נפשו ונפש אדוניו מאיש המסים אשר שלחו אחריהם. אומרים כי באותה השעה מצאו עוד אלף שרים מחוץ לעיר קאירה, את קברם.

המעשה הזה לבדו — אשר אליו תתחברנה עוד אכזריות אין מספר להנה, בגד ונקם — יספיק לתת סימנים מבוחקים להכיר את לב ונפש

האיש אשר בו בחר הסופר שכבר אבד זכרו ונשכח „כמת“ מלב גם בעולם הספורות (ליטעראטור), לעשות לו כונים בשירי תודה אשר רוח השיר אין בקרבם *).

הנה קראו שמו נאפאָלעאָן המזרחי ועם כל היות ידיעתו בחכמת הממשלה רחבה, ורצונו עז כשחל, בכל זאת ספר תולדות בני אדם העושה שפטים במלכי ארץ, לא ינקהו, ימים יבואו וקורא לו כאשר קראו למלך הפרא יוצא ירך ההונים, „שבט אף ה' ומטה זעמו“. המסות אשר הביא על עמי מצרים יכבד מאד משקלם אם במאזנים ישאו יחד עם הנסים והנפלאות אשר עשה בתוכם.

כאשר עזבנו את בית המסגד באנו אל חצר אחר בשכונתו, אשר שם אנשי חיל עומדים לפני בית הנשק ומתחנכים במלאכת הקפיצה (פאָלטיגירען) רק חגורה על מתניהם ומגבעה בראשם. זמן רב עמדנו וראינו בקפיצותיהם אשר הם מעפילים לעלות בחרף נפש. המתרגמן העיר אותנו על זאת, כי כל תנועותהם ודרך קפיצתם למדו מהאריה והנמר אשר התבוננו עליהם בינה.

עברנו את כל פני החצר הזה עד בואנו אל מקום נבעה בחומה נמוכה, והנה לנגד עינינו חרבות, לנצח לא אבד זכרם המה. תחת רגלינו שוכבת אל־קאהירא, לאמור: „עיר חוסן ישועות“ הבנויה במקום חרבות מוף (מעמפהים). טור ארוך ומבולבל של בתים צהובים־אמוצים (געלבגרויא) עם גגים שטוחים וביניהם ישאו ראשיהם בתי מסגד ומנהרות גבוהות וקצת תמרים ושקמים.

מקום מצב רגלינו גבוה מאד עד כי לא יגיע לאזנינו קול שאון החיים הסיער כים נגרש בתוך הבתים האלה מתחת, ונראה לנו כאילו כל אנשי העיר נסו להמלט מפני רעש הארץ או מתו במגפה. ובאמת מתו בעיר הזאת בשנת 1824 שמונים אלף איש מן שליש מאות אלף אשר היו בקרבה בעת ההיא קטור אדמדם חונה על פני כל העיר הולך ונמשך על פני כל הככר עד מקום פארי העמודים העומדים על גבולה. מראה הקטור כמראה השחר הבוקע חלוני רקיע, אבל באמת הוא החול האדמדם אשר ישאהו הרוח הנה על כנפיו מערבות הישימון.

זאת הפעם הראשונה אשר תחזינה עיני הנוסע הבא הנה במסלת ברזל את פארי העמורים, כמעט לא יאמין הנוסע בעצמו כי הוא זה הוא. ועיניו הרואות את זכרונות ימי קדם המפוארים האלה. ואם היה אפשר לאיש לקנא בעצמו היתה עין הנוסע צרה בו בעצמו על רב טוב הצפון לו לראות במראה הגדול הזה.

בין העיר ובין פארי העמודים הנראים כאילו נוגעים בקצה השמים הכל מונח לנגד עינינו כמפה פרושה. בקעה ישרה גדולה ורחבה עד מאד אשר בתוכה הנהר נילוס ילפת ארחות דרכו ועל שפתי ינובו עצי תמר, ועמוד מחודד (אָבעליסק) נושא ראשו כענק נורא, והוא מראה המקום אשר שם

*) Siehe Anmerkung am Ende des Buches.

עמדה העיר און (בית שמש) אשר כבר אבד זכרה מן הארץ. והיה בכל מקום אשר תשוטט העין הנה והנה לראות בדברים הנפלאים, הנה תשוב תמיד אל פארי העמודים לנוח שמה, והדמיון מועף ביעף אל המדבר הנורא המשתרע להלאה מהם עד בלי קץ.

הרוצה לדעת ראשית הוסדם והריסתם של הממלכות. הזכרונות הכתובים והמצויירים, הדתות והבנינים, למען יקל בעיניו כל מעשה אנוש ותחבולותיו, החפץ לעמוד על בירור עבודת רוח האנושי שהוא עמל לבהלה (סיזיפוס *), הוא יעלה בהר הזה המגביה ראשו אל על כאילו שם הבינה החכמה את כסאה לקרוא בראש הומיות את ספר תולדות דברי הימים. ולקול תתה המון למודיה נבער כל אדם מדעת וכל הלבבות ישתוממו. איום ונורא המראה אשר עיני האורח הבא מארצות המערב לנוכח יביטו במקום הזה, מקום שם ספורי הגדות ימי קדם ומקרי הזמן הנוכחי יחדו ידבקו, וירגוש בנפשו כאילו נשבו בו כל סופות וסערות הדמיון הכוזב המחריד והמרעיד ולא ישיב אפו. ודבר נביא הישמעאלים ידבא לארץ חיתו, בבנותו את האדם: „עפר על עפר בקרב עפר!"

הלכנו לראות את באר־יוסף, אשר אין לשמו שום יחס עם יוסף בן יעקב אבינו. הסולטן יוסף סאל־האדין צוה לחפור שנית במאה הי"ב את הבאר אשר כרו וכבר סתמוהו בימי קדם, ועל כן קרא אותו עם הארץ בשם המושל האדיר. עמקו מאתים וחמשים רגל בתוך הסלע ומגיע עד שטח הניל. לאור האבוקה יגיעו עד תחתיתו, כמו במגדול ההולך הלוך והסור, למען ישתו אחרי עמל ויגיעה רבה מים קרים מעט יותר ממי היאור.

אחרי אשר עזבנו את באר יוסף ירדנו מגבעה ממוצעת ונבוא משמאל להר מאָקאטאם הצהוב־אדמדם, הנראה מעבר מזה כסעיפי הסלע אשר יהצבו שם אבנים. אל הצר־מות של בעלי דת מחמד. משם הלכנו הלאה בדרך רהבה בין בתים קטנים, עד בואנו אל מקום קבר הממעלוקים. כפות אשר היו למעי מפלה, מצבות מקושטות בפארי המגבעות אשר טבעו בארמה, והומות הרוסות מראות את המקומות אשר קבר שם מהמד־עלי את אויביו, ודבר זר ומפליא הוא ששם הצב לו גם קברו וקבר משפחתו.

עמדנו לפני חומה נשגבה וע"י פתח קטן באנו משם אל תוך חצר, ומשם הלכנו בדרך אכסדרה ובאנו אל שני אולמות. האור מגיע שמה מלמעלה ע"י כפת התקרה ומאיר על ערך שנים עשר ארונות שיש טהור לבן מקושטים בעדי תכלת וארגמן וזהב.

---

*) קיזיפוס (Sisyphus) מסופר במשלי היונים שהיה בימי קדם גבור עריץ אחד שמו כך, והוא בן עאָלוס (Äolus), בונה עיר קאָרינטה ומלכה, והיה האיש ההוא רע מעללים מאד, עד שבעבור רוע מעלליו נשפט אחרי מותו בשאול ומחת לגלגל אבן כבד מאד מתחתית ההר עד ראשו, ותמיד כשמגיע האבן לראש ההר הוא מתגלגל למטה והוא חוזר וגולל אותו למעלה. ע"כ היה נמשל לקרות כל עבודה אשר לא תגיע אל קצה ולא מטרתה בשם עבודת־קיזיפוס. המעתיק.

באולם הראשון, אשר שם ישבו שני מושלמנים וקראו בקול בספר הקאֻראן וינועו לפניִם ולאחור כאשר יעשו היהודים בהתפללם, שם ארונות נשי מחמד־עלי ובניו ואחיו ואחיותיו. ובאולם השני, אשר יריעות יקרות פרושות על רצפתו, תתנשא מצבת קבר פרעה זמננו האדיר, והוא מכוסה בוילון משי ירוק, ועליה כתובות באותיות זהב תולדות ימי חייו של השר הזה. ועוד ארון אחר גדול ונכבד יותר מתנשא שם מאבני שיש מצבע תכלת ואותיות זהב כתובות עליו, הוא ארון בנו הגבור, ובתוך הקיר אשר נוכח הארון נמצא לוח שיש מצבע תכלת מכוסה בוילון משי ירוק וכתובים עליו באותיות זהב מעשה תקפו וגבורתו של איבראהים־פחה בשדה קרב.

כמו שכל דבר בארץ הקדם שלל צבעים ייפהו ואור זרוע עליו גדול יתר מאד מאשר אצלנו, כן גם מקום קבר השרים האלה. יכול להיות שההתנגדות אשר בין אור השמים ובין חשך הקבר היא הסבה אשר למראה הקברים האלה פלצות יאחזוני יותר ממראה הקברים בארצות המערב המכוסים בעלטה.

כאשר שבנו ללכת לבית מלוננו, דרשתי מאת מחמד־אמער, להובילנו אם הוא אפשר, אל תוך אחד הבתים הקטנים, למען אראה הסדר אשר בקרבו. נטינו מהדרך הרחבה אל אחד החוצות הצרים ובאנו בדרך אכסדרה אל בית מרובע אשר רצפתו מכוסה כמחצלת של קש תמרים. שתי נשים אחת זקנה ואחת צעירה, ושתיהן בלי צעיף על פניהן, קבלו אותנו בסבר פנים יפות ובקשו אותנו לשבת על מטה מגועלה, בלעדי המטה הזאת ועוד תיבת עץ עומדת באחת הפנות, לא היה בבית ההוא דבר.

מחמד־אמער, אשר כמו מעפִּיסטאָ על הרי בלאָקסבערג *) התנשא פה לראש ולאדון הבית, עד אשר לא חסר לו גם שבט־הזבובים לגרש הזבובים מעל פני, פקד להביא למעני משקה הבוצא.

בוצא הוא השכר המצרי. ישפכו מים על לחם שעורים או לחם חטה כתות מעורב בדוחן ויעמדו עד חמצותם. המשקה הזה המשכר, מראהו צהוב ומגועל כמי טיט ורפש. האשה הזקנה הביאה לי את המשקה ותברך אותי בברכה הנהוגה בארץ הקדם, ואני שתיתי לכבודה כוס מלא; אם אמנם היה טעמו בפי כחומץ.

המשקה הזה מזכיר עוד הסופר הערָאדָאט, ובקברי העיר נא אמון (טהעבען) מצאו כדים, שהכירו בהשמרים היבשים שנשארו בקרקעיתם כי מלפנים היה בם המשקה הזה. המצרית הצעירה, בגבה קומתה, מטפחת שלל צבעים חגורה על מתניה וחבושה לראשה המהודר בשער כהה, שדיה כסו רק למחצה בכתונת משי מצבע השושנה, בקשה אותי בקול נעים

---

*) בלאקסבערג, הם ההרים הרמים והנשאים בארץ אשכנז (ביחוד ההר בראקקען אשר בפרייסען בחבל סטאלבערג=ווערניגעראדע) אשר לפי אמונת הבל של ההמון תאספנה שמה הנשים המכשפות בלילות ידועים לחוג שמה את חגיהן ולצאת במחול. מעפהיסטא, הוא מעפהיסטאפהעלעס ראש השדים. המעתיק.

לאכול מיני מתיקה מטוגנים אשר יקראו המצריים בשם „מאגוּע“, הנעשה מתערובות חלב שומשמין (אָפּיום), קנביס, סם־העיטיש (גיעסוואירץ) ועשבים נותני ריח.

יראתי לאכול מהם הרבה ורק טעמתי מעט מזער, ויצר להנערה מאד ותאמר: „מהמעט הזה לא תלבש גיל וחדוה, אדוני!“ ותספר לי ממיני המתיקה ההם השונים למיניהם ומפעליותיהם השונות. יש מהם אשר יעוררו לשירה ולזמרה, ומהם אשר יעוררו למחול, ומקצתם יפילו תרדמה ומתוקה שנת האוכל אותם. האנשים המוכרים בשוק את „לחם שמים“ זה נקראים „מאגונגי“. מה שאלתך אדוני! האומר לך, או אצא במחול לפניך?“ „„עשי גם שניהם יחד, נערה יפה!““ ותקח בידה תוף עם פעמונים. שערותיה הארוכות ומתנוצצות בקשוטי זהב גדולים כעדשים מזהירים ככוכבים, התעופפו סביבה לאי־סדורות כאדרת מלך שחורה; ותפזז ותכרכר סביבה ועגולי מתכת על ארכבותיה דא לדא נקשין, עיניה השחורות הקרועות בפוך האירו כברקים, עד כי עיפה ותצנח ארצה ותשב על יריעת קש התמרים.

כבר באה השמש ואשאל מאת מחמד־אָמער ללכת לדרכנו. הנערה שאלה את פיי בהרדה: „ההרה בי אף האדון?“ ויען מחמד־אָמער בפנים שוחקית ויגחכה לאמר: הנה מראך נאוה לו כפרה לוט (לאטוס) ומחולך כמחול התמר ביום הסער. נתתי לה מתנה ומהרתי לשוב העירה.

בתחתית המצודה ישב איש וסביבו נאספו המון אנשים וטף ונשים מכוסית בצעיף, ויספר להם הגדות וספורים ברויים.

בֵּית־שֶׁמֶשׁ (הֶעליאָפּאָלים).

בבקר השכם בשעה השלישית כבר נצב מחמד־אָמער לפני מטתי לעוררני משנתי. בשעה הרביעית כבר רכבנו בחוצות קאירה, אשר לא נראה עוד איש על פניהם כמו במדבר שממה. שעות מספר לפני זה עוד גלי החיים היו הולכים וסוערים ישם. באחד הפרוָרים הרחק, כמעט נפתחה דלת בית משקה הקאפּעע, אשר רבצו שם בחוץ איזה גמלים נושאי מיני לפת אל עיר המלוכה, ובעליהם הטיבו לבם במשקה הקאפּעע ובבלי העשן. ונלוה עם האנשים האלה, אשר עם עלות השחר נדמו לני כמראה החזיון הדמיוני.

לא התמהמהנו ונרכב הלאה בין כרמי זית ועצי תמר ושקמים, וגם על השֶׁבר אשר בין מדבר זועץ ובין עמק המישור אשר על יד הנילוס. גם בשדה שררה עוד הדממה כמו בעיר. רק לפעמים נשמע קול הצפור המבוך בשירו את היום הבא המכין את עצמו בפרוזדור השמים להאיר על הארץ; אבל לא כמו בארצות המערב אשר ישלל צבעי ענן בקר יקדמו פני הארמה עד לא תשפוך השמש שפעת אורה עליה. פה עוד לפני רגע החשך כסה את עין הארץ, ולפתע פתאם יצא השמש ויהי אור על פני

כולה בהיר הוא בשחקים. הרוח הצח אשר נשב עד הנה אפס ואיננו; ולהט היום הבא כבר החל לעשות את מלאכתו, עד כי רעד האויר נראה לעינים.

אחרי כי רכבנו שלש שעות באנו אל כפר מארטאריה, וישם טורי בתים ארוכים סובבים את בית מסגד הישמעאלים. גם שם שררה עוד הדממה, רק לפני הכפר חפרו אנשים ונשים תעלה. הנשים לבושות כתונות מצבע תכלת מגיעות עד קרסוליהן ופתוחות על חזיהן. מטפחת לבנה הקשורה במצחן ותולה לאחוריהן על כתפן ממלאה מקום הצעיף. כאשר קרבנו אליהן כסו את פניהן במטפחת זו בידים מזוהמות מחפירת האדמה. הלכנו בדרך שדות, אשר השקו אותם במים שאובים מבורות ע"י שורים שנאסרו באופנים המושכים מים מגבא. באנו עד גן הפחה אבבאם אשר נטע בישימון ע"י עבודת פרך שהעביד את בני אדם עד מות כדרך שעשו מלכי מצרים העתיקים.

בגן ההוא עומדת שקמה עתיקה, וקבלה בידיהם שתחת צלה נחה מעמל הדרך מרים מנצרת עם בנה בברחה למצרים. העץ ההוא איננו ישן כל כך כאשר היה צריך להיות ע"פ ההגדה הזאת, ובכל זאת גדול כבודו ותפארתו וכדאי הוא שיבואו אליו הולכי דרך לחסות בצלו, אשר לא יחדל מהשיב נפש כל החוסים בו, בעת אשר אנשים המחזיקים באמונתם יעריצוהו ויקדישוהו על ידי זכרונות מליציות. אבל מהראוי היה שאלה האנשים המחזיקים ההגדה הזאת לאמת גמור לא ישחיתו את העץ ולא יכינו לו כליון הרוץ, בחרתם בקליפתו שמותיהם, אשר לא נודעו לתפארת. המנהג הרע והמשחית הזה (פאנדאליזמוס) ראינו גם בשארית הנמצאה בארזי הלבנון העתיקים מאד. גזע העץ ההוא איננו גדול יותר מגובה איש; בעצם וראשונה שני עצים הם, אשר האחד מהם בגפו יגדל והשני בשלשה חוטרים ירום ונשא וענפיהם וצמרתם, אשר יחד יסבכו, יגיעו לאורך ולרוחב אלון גדול וחזק אשר בארצות המערב. גזעי העצים ההם צחורים הם (כצבע הדשן) ומנופצים ומראיהם כמראה ישן סלע צחיח מנפץ מני ברק וסער. פרשתי זרועותי וחמש פעמים הנחתי אותן סביב העץ עד אם מדותיו סביב סביב. העץ נושא פרי אדום כזהב למכביר והם גדולים כתפוחים וטעמם כטעם התאנים רק שהתאנים רטובים מהם.

הגנן בא אלינו ברבצנו תחת צל העץ, ויביא לנו פרחים מעשה־עבות לתפארת וכהקריבו אותם לי ויאמר: „שלום עליך' אדון, נעים לי בואך ומרה פרידתך." כאשר שאלנו אותו: אם הרשות לנו לשבור ענף מן העץ לקחת אותו לזכרון. ויען: „אתה האדון, והעץ חבל נחלתך!" לא נשאר לנו ספק, כי אם היה אפשר לנו לשרש העץ ולהעבירו משם לארץ מולדתינו, לא היה האיש הזה מונע אותנו, אם רק נתנו לו איזה אגורות כסף.

עזבנו את הגן ונרכב על פני השֶׁכר (דאמם) על יד בתים קטנים מפוזרים ואחרי רגעים אחדים באנו אל המקום אשר עמדה שם, אלפים וחמש מאות שנים לפנים, עיר הכהנים והמקדשים העליאָפאָלים (בית שמש) בגאון צבי תפארתה. אבן שיש גדולה, שארית פלטה ממשקוף גדול ונורא,

מונחת טבועה בגבעת חול. מלאכת כישיל וכילפות הנראה בה, אם אמנם נתקלקלה מרוב ימים עודה יפה עד מאד. ועל כן נפלאינו מאד. כי לא נזכרה האבן הזאת, שארית בנין מפואר מימי קדם. בכל ספרי המסעות המספרים מהעליאָפאָלים.

ירדנו מסוסינו על יד גן פרוע ולפניו גלגל חוזר בכח שור אחד למשוך מים ולהובילם בתעלות קטנות להשקות את הגן. עצי אָראנגען ותאנים, שקמים וצמר גפן נטועים בלי סדרים. מהבשם אשר נתנה מלכת שבא להמלך שלמה ואשר נטעה אחרי כן המלכה קלעאָפאַטרא במצרים, לא נמצא כעת שם מאומה ואבד כל זכר לו. בדרך שדרות ראָזמארין הגענו אל שארית פלטת הבנין העתיק בכל הארץ. אוסירטזען הראשון בנה, אלפים ושליש מאות שנה לפני חשבון הנוצרים, שני עמודים הדודים (אָבעליסקען) לפני היכל השמש אשר בהעליאָפאָלים. אחרי עבור ארבעת אלפים שנה נשבר האחד, וישנהו עומד עוד היום על תלו לעינינו. באותיות החרוטים החקוקים בעומק האבן נאספו עדת דבורים ויעשו למו משכן בתוכם.

העליספאלים היא העיר און הכתובה בספר התורה. היא עיר מולדת הנערה אסנת בת הכהן פוטיפרע, אשר נתן אותה פרעה לאשה לאבי אחד שבטי ישראל, יוסף יפה תאר ויפה מראה. במקום הזה הישלים איש הרוח ונביא אלהים ירמיהו את שירי קינותיו. פה דבר דברי חכמתו לישראל וחש עתידות למו. מפה שלח דברו לעמו במגדול, בתחפנחס מוף ונא אמון לעזוב עבודת אלילים, לבלתי תבער בם חמת ה׳ כאשר בערה בם בארץ נחלתם אשר גרשו משם.

בחמש ערים בגבול העליאָפאָלים גרו יהודים, אשר גם להם כמו לאבותיהם הראשונים נתנה ארץ גושן לשבת בתוכה. פה, במקום אשר מצאו יוצאי ירך אנשים משבטיהם אשר לא יצאו משם עם משה, נדברה שפת עבר ביחד עם לשונות המצריים והיונים *). חכמית העמים האלה היו לאחדים בבתי למוד הכהנים אשר בהעליאָפאָלים, שם למדו התלמיד לדעת פשר דבר הסימנים החידותים (סימבאָלען) וכוונות ההגדות (מיטהען). בהעליאפאלים עמד מקדש היהודים אשר בנה הכהן אָניצי אם בימי מלוך פטאלמעאוס פהילאָמעטער, אשר נהרס בימי הקיסר פֿעספאזיאן. ויש שם מעי מפלה אשר נקרא עד היום שם היהודים עליו. ואחר אשר כבר אבד זכר כל העיר אומרים על המפלה הזאת שהיא שארית קדש היהודים הנחרב ביחד עם המקדש אשר בירושלים. סטראבאָ ואפלטון הלכו שמה ורצו את אבני החרבות האלה ואת עפרן

*) „ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עיר הַהֶרֶס יאמר לאחת" (ישעיה י"ט, י"ח). לדעת קצת הקרי עִיר הַהֶרֶס ר"ל עיר השמש (העליאפאלים) ועיין באור שם. והכשדי (ת"י) העתיק: „קרתא בית שמש דעתידא למחרב" ע"פ שני הנוסחאות. ועיין גזעניוס בספריו ערך הֶרֶס ובפירושו לישעיה שם. ועיין רש"י במקום הנ"ל. המעתיק.

חונני וישאבו משם חכמה ואמת פשוטה ועורה מתוספות שוא ומדוחים אשר דבקו בם העמים כל ימי עולם ואשר מבלי הכר את המשנה המדכא תחת רגליו רוח האדם החזיקו טעיתם לאמונה. כל אדרת ותפארת בלעו שנות האלפים, ולא נודע כי באו אל קרבינה, יבש מקור כל חכמה ולמודים. רק מעין אחד יוצא עוד חיים במקום הזה כמו בימי קדם, ומשיב נפש ההלך במימיו המתוקים מכל מימי מצרים; הוא המעין הנקרא עין שמש, אשר הנוצרים יאהבו יותר לכנותו מעין הבתולה, באמרם כי היא הפכה מימיו המלוחים למתוקים.

רק המעין הזה נשאר לפלטה, והעמוד הגדול העומד כמצבת עולם על קבר עולם שהולך לעולמו וכמורה השעות בצל מעלות הזמן.

שְׁבְּרָא.

באות נפשם ישאפו אנשי קאירה רוח המגרש שוברא. בין שדרות שקמים ועצי שטים נלך כברת ארץ עד בואנו אל בתי המגרש העומדים איש איש לבדו בקרב גנו על פני שדמות אוכל אשר סביבו, ובקצותם נגיע אל הגן המפואר אשר מחמד־עלי בקסם שפתיו צוה ויעמיד, וחול הערבה היה לגן שעשועים. צבא חליפות תחזינה עינינו בדרך הזה. אם למראה עגלות צב ורוכבים בסוסים לבושי איירפה כלם נשבה שבות כי להוף יאור מצרים נשבין, הנה חיש מהרה נשוב נזכורה איפה אנחנו בפגשנו ארחות גמלים נושאות כל משא, נשים מעוטפות רוכבות על חמורים, ועניים מרודים הצי־ערומים ברגליהם ילכו.

אחר אשר רכבנו שלשה רבעי שעה באנו אל שער־השכבה אשר לגן המלך הנשקף מעל פני כר נרחב. על יד השער על הדום־אבן ישב העלם יורש עצר המשנה למלך, אשר בעבור רוח בינתו ואנושיתו אליו קוו כל עמי ארץ מצרים ויחלו כבעל מלקוש על יום מלכו עליהם, והוא ביום אנוש בנסעו מקאירה לאלכסנדריא בשנת 1858. טבע ביאור ואיננו.

המתרגמן הגיד לנו בן מי זה העלם, אשר היה לבוש בגדי קרב מצבע תכלת ומגבעה אדומה על ראשו, מבלי שום אות ישל כבוד חיצוני על בגדו, ויצו אותנו לברך אותו בכבוד והדר ולפנות אחרי כן אל פאת הקיר הימנית — כי לפאת שמאל ישב בן המשנה וללכת כה הגנה כהולכים אחורי בן המשנה. כן הוא מנהג דרך ארץ במצרים, אמר לנו אחרי כן.

אחרי אשר עשינו כן קרא איתנו בן המשנה ע"י המתרגמן שלו לעמוד לפניו, וישאלנו מי אנחנו ומאנה באנו, אם תקון המדות הולך וגדול בארצנו, ומה משפט ארצנו על דרכי ארץ מצרים? את אשר ישפטו בארץ אנגליה וצרפת כבר הוא יודע ע"פ מכתבי העתים. אבל שפת אשכנז איננו יודע, אשר על כן יקר בעיניו תמיד לשמיע כדבר הזה מפי נוסעים אוהבי אמת וללמוד מהם. דרכו והנהגתו של בן המשנה אתנו

היה בטוב טעם וחן, כדרך שר צבא משכיל בחכרת מרעם. מעיניו, אם אמנם עודנו צעיר לימים, נשקף צדק ואמת כמו מעיני איש בא בימים, אבל גם ברק אור עלומים אין אתם. אחרי כי ארכו דבריו אתנו ויברך אותנו לאמר, כי יערב לנו הערב הזה בגן כבוד רוממות המשנה למלך, ובהפרדו נתן לנו את ידו.

מראה הגן באפריקא והתהלך בו לשוח יעשה בנפשנו רושם אחר מאשר באייראפה. קור משנה תחת צלו ובריחו כפלים לניחוח. גן המשנה הוא פרדס צרפתי נעשה ע"י אסיפת אילנות שונות ונאות דשא ופרחים. עצי הגן הם מאותם המינים הנקראים אצלינו עצי חוץ לארץ (עקזאטיש). השבילים מלאים צינורות המוליכים מים להשקות כל חלקי הגן, ובצרוף חום השמש אשר במצרים הארץ תוציא צמח רב לגאון ולתפארת. עד"ז ראינו בלכתנו לשוברא, בגן בעלת בית מלוננו האשה קאלומב, עצים ושיחים אשר נטעה זה שש שנים, ולהם עובי וגובה וצל כגני ארץ עסטרייך אחר שתים עשרה או חמש עשרה שנה.

בכל חלקי הגן פגשנו אנשים ונשים הרבה מתהלכים לשוח, בין הנשים ראינו קצתן לבושות בגדי משי יקרים מצבעים שונים, אשר נראו מתחת רדיד משי שחור המכסה עליהן מן הצואר עד כפות רגליהן. זאת היתה נפלאות בעינינו כי הסירו את הצעיף הלבן ותראינה אותנו את יפי תאר פניהן. הן הנה היו הנשים הראשונות במצרים אשר ראינו בלי צעיף; המתרגמן הגיד לנו כי עבריות הנה, אשר גם הן כנשי המושלמנים נזהרות מאד לכסות פניהן בצעיף תמיד, וחרות גלוי פניהן הן מרשות לעצמן רק במקום הזה לשאוף רוח צח ובבתי תפלותיהן. ראשי הנשים האלה קטנים ותארם כראשי היונים, עיניהן שחורות ועפעפיהן ארוכות וקרועות בפוך. כחוט השני שפתותיהן הארוכות מעט, ומראה לחייהן כמראה זית כהה.

הגענו עד ארמון־הגן הבנוי לתלפיות. עלינו במעלות אבנים גדולות אל שער יפה ומהודר ונכנסנו אל היכל מרובע המלא מים בים של שיש. ובאמצע הים ירום ונשא אי, אשר ישאוהו תנינים (קראָקאָדילע) ושבכות מוזהבות מזהירות תסובנה אותו. על האי הזה כה ספר לנו מנהיגנו הערבי, אהב מחמד־עלי להשתעשע בלילות לראות במחול שפחותיו הלבנות ולשמוע קול זמרתן. ארבעה אריים גדולים מאד מאבני שיש ישפכו מים אל הים הזה, אשר סביב לו נתיבות־עמודים רחבים רצופים שיש. סורת דוגה יפה מוליכה אל האי. בכל פאה יובילו פתחים גבוהים מצופים זהב אל היכלי כבוד והדר. כלי הבית פתוחי־רענעסאנץ*) המצופים זהב ומכוסים אדר יקר ממשי יאספו נגהם מפני קירות הבית המצוירים בידי גדולי ציירי צרפת ומפני יריעות רקמה אשר תראה בם עיננו כל יקר תפארת מלאכת האריגה.

*) Renaissance זמן חדש לענין תולדות וקורות המלאכות וטעמן (קונסט־געשיכטע חוגד ק״קונסטגעשמאק) התחלתו בזמן המאה עשרה למספרם, וביחוד בימי המלך פרנץ הראשון. המעתיק.

ויותר מכל הדר תפארת היופי ההוא, אשר אין רוח מלאכת מצרים חופפת עליו, יזהירו לנגד עינינו שני ציורים גדולים כגודל־איש, תבנית מחמד־עלי כעומד על רגליו ותבנית איברהים פחה רוכב על סוסו. שניהם ישאו עליהם בגדי קרב וצבע תכלת ומגבעות אדומות. יד מחמד־עלי נטויה על שלחן מכוסה בציורי מלחמה. זקנו לבן ומסובך סביב לראש קטן מצוין בסימני ערמה ומזמה האורבות מעיניו הקטנות, ומעלות על מחשבתנו שועל שנזקן ושיבה זרקה בו. כשחוק נראה על שפתיו היפות, ומי אשר לא ידע את תולדות פרעה זמננו זה יכבד עליו להכיר בתבנית זו את איש הרוח הצלולה העושה סדרים חדשים, העריץ אשר שפוך דם לא נחשב אצלו למאומה, המכביד עול עמו ופודה משחת את ארצו.

תבנית איברהים־פחה יעשה בנו רושם גדול יותר מהראשון; הנהו שר צבא אשר חרבו על ירכו מונחת בנדנה, המצופה באבנים טובות. עינו צופה למרחוק; על שפתיו מרחפת רוחו החזקה, הן מפקדות צבא מלחמה אשר יד ימינו נטויה עליו. סוסו הערבי, הדר בלבושו ובלום במתג ורסן, נראה כסוס דוהר במלחמה ורגליו כאלו חפצות לרוץ לולא החזיקה בו יד אדוניו בכפל רסנו.

שני הציורים האלה גדול מאד ערך מלאכתם; מנהיגנו ידע רק את זאת שצייר צרפתי עשה אותם. לשוא יגענו למצוא שם הצייר או זכר אות אחת משמו. השמש הנוטה לערוב שלחה קרניה על הציורים האלה. הסבנו עינינו מהם לראות במראה היותר גדול מזה הנראה על פני הרקיע. השמש נטה לשקוע. ראשי ההיכלות המנהרות והארמונות אשר בקאירה להטו באש, ודכיי הניל התגלגלו באש פלדות. שני משרתים לבושי הדר באו אל הבית ויתנו לפנינו שערבעט אשר ריחו ריח השושנים, קאפֿעע שחור, וכלי מקטרת. הכבוד הזה נעשה מאת יורש העצר המצרי אל בן הנכר מארץ „הסולטאן ניעמסא" הוא קיסר אשכנז.

יַעַר הַנֶּהְפַּךְ לְאֶבֶן.

הימים ימי חודש תמוז (יולי) השמש יצאה מנרתיקה ויהי שרב גדול, עד כי לא יכלנו לצאת לשוח כי אם לפני צאת השמש, למען נשוב עוד לפני עת הצהרים לביתנו. שני נערים חומים, שמחי לב ולבושי כתונות תכלת ומגבעות אדומות על ראשם, עמדו לפני בית מלוננו עם שני חמורים חבושים, מצפים על בואנו. רכבנו על הבהמות ונלך לשוח בהוצות עיר המלוכה בעוד דממת שמה שוררת בקרבם.

לפני שער העיר קברים אין ספורות למו ועליהם מצבות אבן, ולפעמים ירימו ראשם שם גם בנינים עם כפות. עולם הקברים ההוא הנמשך כברת ארץ רבה, מוסגר מסביב בין גבעות קטנות אשר עליהן רחים של רוח הרבה יפרשו כנפיהם השחורות ומחרידים את כח הדמיון. הכל לפנינו חתול

בערפל ובתערובות אור והושך, קר ומת. פתאום יגיה אור מאחרינו, ונפן כה וכה לראות את המראה הזה והנה ההר מאָקאטאם בוער באש כי עלה עליו השמש.

אחר כי רכבנו הרבה אבדה מעינינו הארץ הנושבת, ונהיה מסוגרים מסביב בין גבעות צחיחות כעמק רחב שלש מאות ולפעמים ארבע מאות רגל, וחול אדמדם מתחולל עליו ויכס את נתיבות רגלינו, היינו בקרב המדבר. רק פה ושם נשא ראשו צמח כמין הברקנים מצבע צהוב כהה עם נקודות שחורות, הידוע בשם צמח סם המות. החום גבר עד מאוד עד כי לא יכלנו לשאת אותו, המים אשר בנאדותינו הקשורות בכר החמורים היו כאש לוהט, ולא יכלנו לשתות אותם כי אם בתערובות מעט יין שרף צרפת (קאניאק).

מהרנו לרכוב, שני הנערים רצו אחרינו יחפים בחול, חיש קל כהולכים בצל נעים עלי דשא. אחרי כי רכבנו שתי שעות ונעבור את באר־משה, הוא בור מים עכורים אשר לא יצליחו לכל, הגענו אל גבעה שחורה, בתחתית ההר ההוא ירדנו מחמורינו לעלות עליו ברגלינו. „על ההר מלמעלה משתרע במשך איזה פרסאות היער הנהפך לאבן" אמר מחמד־אמער, ויצו אל שני הנערים לבשל את הקאפֿעע בצרור עצים אשר הביאו עמם.

כאשר עלינו על ההר ראינו את היער הזה. והוא איננו, כאשר ידמה הקורא הנתעה על ידי כנוי השם „יער הנהפך לאבן" עומד על שרשיו וגזעו ירים ראש למעלה; כי אם בקרב חול ואבנים, והם עצמם אבן, שוכבים ארצה מפוזרים ומפורדים גזעי אילנות ארכם עשרים וחמש רגל, אשר שרש וענף אין להם; מהם אשר הכו לרסיסים כעומדים נופלים. שארית פלטה גדולים וקטנים מעצים אשר פרחו והיו כעין רענן לפני שנות עולמים, וזה אלפי שנים הם מונחים פה וחיים לנצח — חיי אבן! למראה אבני העצים האלה לא יכלתי לעצור בעד הרעיון אשר עלה במחשבתי, לראות את גיא קברות המדבר — את עצמות כל האנשים והחיות אשר נקברו שם מאלפי שנים — גלוי לעינים פתאם מתחת החול השוכב עליו, ואשר סער נורא ואיום טאטא אותו במטאטא השמד בלילה העבר. לאיש אשר כח דמיונו חזק כמשורר דאנטע יהיה הציור הזה כעין תקומת המתים.

חתיכות עצי אבן האלה מראיהן אמוין־אדמדם גם תכלת כהה, והם מלוטשים מהחול הדק אשר יסער סביבם תמיד. הם מזהירים כדונג ונראים כמורכבים מחוטים אשר על כן החזיקו אותם זמן הרבה לעצי תמר שנהפכו לאבן, ויש עוד אות אחד לזה, שלא נמצא עד היום הזה לא שרש ולא ענף מעצים האלה. אחר שהמציא החכם ניקאָל כלי חותך אבנים לפחים דקים, למען נוכל לבחון אותם ע"י כלי מגדלי הראות, בחן החוקר בחכמת הנטועים אונגער את עצי האבן האלה ומצא כי לא היו תמרים מעולם כי אם ממין העץ הנקרא דיקאָטילעדאָנען *) או מאלפֿאצאֶען, אשר אין כמותם היום בארץ מצרים. אונגער קרא אותם לכבוד ניקאָל בשם ניקאָליא-עגיפטיאקא (Nicolia Aegyptiaca.)

---

*) לאמר אשר זרעו בו כפול (געוועקסע מיט צוויילאפפיגעם זאמען). המעתיק.

עצי האבן האלה הם ככל העצים שנתהפכו לאבן שנמצאו עד הנה עץ בלי קליפה, יען שבהיות הקליפה מהחלקים הרכים שבעץ, תמס כמים והיתה כלא היתה בעת שיתהפך העץ לאבן כדרך כל החלקים הרכים. והסבה היא זאת: כל עסק ההתאבנות (פֶערשטיינערונגס־פראצעס) הוא התכה (אינפילטראציאָן), העצמיים ימסו והיו למים, ויעברו בכל חלקי הצומח וישאירו בקרבם החלקים בעלי אי־תאר (דיא אמאָרפהען בעשטאנדטהיילע), ויען כי ההעברה הזאת תצטרך לזמן הרבה מאד, יתקלקלו ויתבטלו כל החלקים הרכים, העלים והפרות.

תולדות יער האבנים המתחיל מצל קאירה ומגיע עד זועץ, ואשר עד הנה הוא נודע להגדול על פני כל הארץ, לא תוָדענה בבירור גם אחר אשר יתבררו ויתלבנו היטב סבות התהפכות העץ לאבן. ע"פ אומדנא משערים שלא עמר היער במקום אשר הוא שוכב כעת אחר שהיה לאבן. ההשערה אומרת, כי נשרש ממקום רחוק ע"י מאורע טבעי כמו רעש הארץ, ונשטף במי נהר מתוקים אשר היה בימי קדם במקום שהיום מדבר שממה, ושאריתו שנהפך לאבן נשאר שוכב שם על גבעות החול. ויען שאין במים מתוקים די־חמיצת־חלמיש (קיזעלזיירע) הנצרך לעסק ההתאבנות, ע"כ מישערים עוד שבהכרח נמצאו קרוב להם בארץ מים חמים (טהערמען) אשר על ידי טיט האבן (קווארצקיטט) שבהם יהפכו לא לבד את החול לאבני חול כי גם מעט מעט את העץ לאבן. נפלאת היא שבמרחק גדול כזה לא נמצא רק עץ ממין אחד נהפך לאבן, אחר שרחוק להאמין שביער המשתרע במרחב רב כזה לא ימצאו עצים ממינים שונים. יכול להיות שהעצים ממינים הכבדים יותר, השלכו אל איזה חוף ביום הרעש או טבעו במצולות.

הים אשר נשא על משבריו העצים האלה, היה כפי ההשערה רחב ידים מאד, יען שהעצים האלה שנהפכו לאבן נמצאים ג"כ במקום רחוק מאד ממקום משכבם הכללי. כן ראה אותם החכם בורקהארט (אשר ליגון לבנו מת בנעוריו ועמו מתה חכמה הרבה, וזה לא כביר נמצא קברו אצל קאירה) מונחים למכביר על שפת נחלי נתר (נאטראָן־זעען). ההשערות האלה תגענה אולי אל עשרים אלף שנים לפנים, לעת אשר נהר נילוס לא היה עוד על הארץ, או הלכו מימיו במקום אחר. לפני איזה שנים יגעו לריק להפור ביער האבנים האלה למצוא נחלים. ויהי בחפרם וימצאו אלפי גזע־עץ־אבן, רובם עומדים זקופים וקצתם כפופים זה אצל זה, ותארם כתאר חלילי כלי האָרגעל (אָרגעל־פפייפען).

אחר אשר אספנו מתי מספר חתיכות קטנות משארית הפלטה הזאת אל שקינו שבנו לדרכנו, בדרך פגשנו איש אחד מארצנו אשר הלך לראות את היער הזה בלוית נער אחד, האיש ההוא הוא אופה ושמו ווילהעלם שווייצער, נולד סמוך לשטוטטגארט, ופה במקום אשר אנהנו טבולים בזיעת אפינו, אחזתהו קדחת קרה ורחפו כל עצמותיו. ראינו מעשה ונזכרנו בשחוק של קראבבע (קראבבע'ס לוסטשפיעל), אשר יבוא בו שד משאול תחתיה להתהלך בארץ בימי הקיץ הלוהטים, ויען כי הורגל באש של גיהנם, קר לו מאד בארץ הזאת, ויהי בצר לו ויקח לו עצים ויצת בם אש על הגבעה

נוכח השמש בצהרים. נחלתי שפרה עלי כי היה לאל ידי לתת לבן ארצי אבקר־בינא אשר היה לי באוצר המרקחים אשר עמדי תמיד על מסעי, ונפל הבלי בנעימים לראותו אח"כ בחוצות קאירה נרפא ממחלה הקדחת. הקדחת באה לו בישבו בחצר הבית בערב אחר בוא השמש להתקרר מחום היום. אחר איזה שעות באנו בחזרה לקאירה. באחד הרחובות פגשנו איש כושי גדול כענק. רק ראשו ומתניו היו מכוסים בבגד. ועל כתפיו תלה עור שחל הדר מאד, כלבוש מלכות אשר ישא נסיך עטיאָפיען.

הכושי נשא את העור למצוא לו קונה. ואקנהו ממנו במאה אריות (פיאסטער).

עַל הָאִי רָאָדַא.

מ"ד המקרה היתה נסבה כי לא ראינו במחול הנזירים (דערווישע) לא בקאנסטאנטינאפעל ולא בסקוטארי, על כן רכבנו ביום הששי לשבוע לקאירה הישנה לראות במחול הזר ההוא ולהתבונן בו בינה. באנו אל חצר רחב ידים אשר לבית הנזירים, קרקע החצר היה מכוסה במחצלות של קנים ובירכתים ישבו אחד ועשרים נזירים על רגליהם הכפופות שתי וערב. לא נשתנו בבגדיהם כי אם במצנפת אשר על ראשם. מקצתם נשאו על ראשם מצנפת ירוקה, ומקצתם לבנה ויש אשר נשאו מגבעות תכלת כמגבעות אשר על ראשי הצוקער אחרי הסירך מהם את ראשם החד. ע"י שינוי המצנפות יבדלו הנזירים לחברותיהם. נשים רבות מכוסות בצעיף, ילדיהם על ידיהן או על ידי שפחותיהן הכושיות אשר אין צעיף על פניהן, ישבו על הארץ לנגד הנזירים. האנשים הבאים אל החצר רבו מרגע לרגע. ולנו, אנשים נכרים, נתנו מקום בראש ע"פ מדת הדרך ארץ, כלנו ישבנו על יד קירות החצר על יריעות בלות ומטולאות: המצריים ונשיהם כפופי רגל שתי וערב.

אחר אשר הוחלנו הרבה, והנאספים נדברו איש את רעהו בקול רם, והנה קמו הנזירים ויטו את ידיהם ויאחזו איש ביד רעהו ויעשו חוג ומעגל וינועו בשלוה כל אחד מהם את רגלו הימנית בראשונה. ויקראו קול אחד הלוך וקרא „אללה! אללה!" ובכל פסיעה ופסיעה עמדו וישתחוו. ויהי אחר אשר נעו ונדו אנשי המעגל על דרך זה זמן הרבה, ויצא נזיר אחד מבין אהוזי־היד ויתיצב בתוך המעגל. אחר אשר פרש ארבות ידיו ככדי המאזנים ויחל גם הוא לסוב סביבו כאשר תסוב הדלת על צירה, כאשר יעשה האופן בתוך האופן, רק לא אל אשר היה רוח אנשי החוג לסוב סבב גם הוא, כי אם לנגדם, אם הם הימין, והשמאיל. ויקרא גם הוא עם המקהלה: „אללה! אללה!" ומרגע לרגע הלכה תנועתו הלוך והזן עד כי חזקה מאד ויתהפך כגלגל לפני סופה. אולם גם הנזירים אשר במעגל הוסיפו על תנועתם שבע, והיה במקום צעדם בראשונה ברגלם הימנית. ויקפצו הפעם ובקראם הלוך וקרוא „אללאה! אללאה!" וישתחוו פעם בפעם.

ככה עשו לכל הפ חות שמונה רגעים, עד אשר כלה הנזיר אשר בתָוך להתנועע, וישב אל חוג המעגל וכפי הנראה לא יעף. הפעם יצאו שבעה נזירים מן המעגל הגדול ויעשו בתוכו מעגל קטן. ושניהם החלו להתנועע זה לעומת זה איש לעברו והקול קורא: „אללאה! אללאה!" מספר כל המחוללים: אחד ועשרים, וכן מספר המחוללים מכפנים שבעה ומבחוץ משנה שבעה, הוא כפי הנראה מספר קדוש לאנשי המזרח; וכן יראו עיני משוררי ארץ הקדם דורשי תעלומות במחול הנזירים הזה דמות תנועות גלגלי השמים בארץ מתחת.

אם יפלא בעיני האיש אשר לא מבני דת המושלמנים דרך העבודה הזאת אשר יאמינו המושלמנים לעבוד בה את אלהים, יזכור נא את קדושי העמודים (זיילען־הייליגע) אשר היו בין הנוצרים שנות מאות לפנים, אשר האמינו גם הם לעבוד את אלהים בעמדם לפניו כל ימי חייהם על ראש עמוד כתורן; או ישוה לנגד עיניו קצת היהודים אשר ידמו בלבם כי לא תכון תפלתם ולא תבא באזני אלהים אם לא יחוגו וינועו בתעצומות ועוז, וגם הנה ישכחו הלוך ושכוח את השפה אשר בה יתפללו אל אלהים. המושלמנים הרגלו לראות במחול הנזירים תָו מוחשי מעבודת ה' כאשר הורגלו בעלי אמונות אחרות לכוון לבם לעבודה ע"י סימנים מוחשים, בעת אשר אזניהם תקשבנה התפלות בשפת לא ידעו. אחר אשר רקדו הנזירים כאילים כשעה חדא שבתו וינפשו למען אשר יחלו המחול מחדש. חסידי המושלמנים והחולים המצפים לרפואה ישתרעו על הארץ להיות למרמס לכפות רגלי הנזירים המחוללים, וזה נחשב ומקובל ומרוצה כאלו עלו ברגליהם לאחד המקומות הקדושים.

ותשובה חמורה מזו יעשו ביום הולדת את הנביא, אחרי אשר יטהרו על ידי תפלות ובקשות. בחג ההוא רוכב נשיא (שייק) כל חברות הנזירים במצרים לבית מסגד הארדנגעיען ונזירים למאות ילווהו. והנה הרבה מהם ישתטחו על פני האדמה ופניהם למטה ונותנים את השייק לרכוב עליהם ורגלי סוסו תרמסנה על גביהם, והמה קוראים בקול: „ה' הוא אלהים חיים!" ומתחת פרסות הסוסים הם קופצים ועומדים על רגליהם שלמים ובריאים כאלו לא נעשה עמם דבר. לפעמים מונחים שלשים וארבעים נזירים זה בצד זה, עד אשר אין מקום לסוס להציב רגלו בין איש לרעהו והוא אנוס לפסוע עליהם. בעת עבודת „הרמיסה" הזאת יקרה שאיזה נזירים יאכלו בשר נחשים חיים.

אחרי שתי שעות עזבנו בית הנזירים והלכנו לבקר את הרופא המשגיח על בית־חולי־החיל, בית גדול למראה ובן יפה לפניו. הסדרים אשר בבית ההוא, וכמו כן קצת מיני חליים, שהם בעיני הרופא האיירפי חליי־חוץ לארץ (עקזאָטישע), אשר שמנו לבנו להתבונן עליהם, אין מקום למו בדפי הספר הזה. — קרבו ימי נקיבת־שֶׁכר הנילוס אבל למורת רוחנו לא יכלנו להשאר שמה עד אשר נוכל לראות את החג הגדול הזה אשר בו בכל שנה ושנה ישחו כל תושבי קאירה בספינות על פני היאור כל הלילה וכל יום המחרת מנגנים בכלי שיר ומשוררים ומאזרי זיקות (פייערווערקע).

את השֶׁכֶר ראינו עוד עומד על תלו וקרוב לו עמוד־העפר המחודד, אשר יקראו לו „ארוזע" לאמור כלה, ונעשה לזכרון הבתולה אשר הקריבו לפנים להיאור למען יעשה חסד עם הארץ ויושביה.

מראה מנהג עובדי אלילים כזה נראה גם באיירפה בתבנית איש־המים (וואססערמאנן) וכדומה, אשר רק בזבחי אדם שכבו חמתם. המשורר של מעלל (שיללער) עשה זכר עולם להגדות עמי שווייץ בענין זה בדבריו אלה:

„היום יום שמעון ויהודה (קדושי הנוצרים)
הים זועף ואל קרבנו שואף."

דבר נודע ומפורסם הוא. שמנהג בנין הארוזע הזאת יצא ממקור שומרים הבלי שוא, שמזכירו סופר ערבי ישן נושן ושמו אל־מאקריצל. סופר קורות דברי הימים הזה מספר כדברים האלה:

ויהי בימים אשר נלכדה ארץ מצרים ביד שר צבא הערביים אמר אבן יעלד, ויגד לו לאמר, כי משפט המצריים לעת עלות היאור, להשליך אל מימיו בתולה מקושטה בכל עדי יקר, כקרבן, למען יתן היאור את שפעת ברכתו. אומרים, כי בטל אמר' את המנהג המשחת הזה; ואשר על כן עברו שלשה חדשים והיאור לא עלה כאשר יעשה מימים ימימה. ויתחלחל העם מאד וייראו לבלתי יהיה רעב בארץ. ויקם אמר ויכתוב אל הכאליף ויספר לו את אשר עשה ואת אשר קרה על פי פעלו. הכאליף אמאר השיב לו על אגרתו ויהלל את מעשהו, ויצו אותו להשליך היאורה מכתב קטן אשר היה סגור בתוך האגרת. ואלה הדברים אשר היו כתובים במכתב הקטן ההוא:

„מאת אלד אללאה אמאר, נשיא המאמינים אל יאור מצרים!"
„אם באות נפשך ורצונך תזיל מימיך כטוב בעיניך, הנה אל יזולו; אפס אם אל שדי המושל לבדו הוא המוציא מים ממקורך להרוות ארץ, הנה אנחנו מתפללים אל ה' כביר כח, כי יזיל מימיך גם הפעם."

ויעש אמאר כאשר צוה הכאליף, ובלילה ההוא עלה היאור שש עשרה אמות.

חפירת השֶׁכֶר ונקיבתו היא חובת קוברי המתים אשר בקאירה — והיהודים, אשר חליפות יחפרו, שנה בשנה. כפי הנראה, העבודה הזאת שארית פלטה היא מסבלות מצרים אשר עבדו את בני ישראל בפרך בימי המלכים אשר נקבו בשם פרעה. בימים האלה לא יפריעו אותם עכ"פ מחקות דתם; כי אם יחול יום החפירה בשבת הרשות ליהודים לפדות את עצמם מעבודה זו במחיר רב.

הנה פה מקום אתי להזכיר מנהג שטות אשר ישתתפו בו היהודים עם המצריים, אשר כפי ידיעתי לא נתעורר על זה איש בלעדי עד היום. היהודים מאמינים, כי ארבע פעמים בשנה לעת תשובת תקופות ארבע עתות השנה, טפת דם נופלת משמים ארצה, אשר בקרבה רעל ומות. בספר אבודרהם שנתחבר בשנת ה"א ק"א מספר המחבר שראה בספר ישן נושן הזהרה לבלתי שתות מי נהר ברגעי התקופות האלה, לפי שטפת דם

הנופל משמים תבא בקרבם לצבות בטן. ובזמן מאוחר נתפשט המנהג להזהר שלא לשתות אפילו המים שבכלי, שחוץ מיין אדום נמצא הארס בכל משקה (ועיין מזה ביורה דעה סי' קי"ו). וסברו שהברזל מבטל הארס שבטפת דם זו; אשר ע"כ נזהרות הנשים להניח חתיכת ברזל על כל הכלים שיש בם מין משקה או מאכל רטוב ברגע התקופה. המקובלים אומרים שגדול כח הברזל לבטל הארס בעבור שכתוב בתורה (שמות ז', י"ט): „קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על יאוריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים" ויען שברזל לא נזכר כאן מכלל דברזל מבטל ארס הדם.

ואחד המקובלים נותן טעם אחר לכח הברזל לבטל הארס: יען שאותיות ברזל הם ראשי תיבות של שמות ארבע נשי יעקב בלהה רחל זלפה לאה. האמהות האלה הן שומרות את הכלי שהברזל מונח עליו שלא תפול בו טפת הדם. ומקובל אחר נותן טעם מליצי אע"פ שאינו מהודד כל כך ואומר שתקופת ניסן מרמזת שנהפכו כל מימי מצרים לדם; בתקופת תמוז הכה משה את הצור שלא כמצות ה' ויצא ממנו דם; תקופת תשרי מזכרת חולי דם שהיה בעולם בעבור שרצה אברהם להקריב את בנו ע"ג המזבח; ותקופת טבת הוא זכרון לבת יפתח שהקריב אותה אביה והורידו השמים דמעה.

ועוד מקובלים אחרים המאמינים בהזיות חוזי הכוכבים והוברי שמים (אסטראָלאָגיע) סוברים שארבעה שרים בשמים מושלים בארבע עתות השנה, ברגע ששר אחד מוסר ממשלתו לרעהו נשאר העולם בין מלכא למלכא בלי שר ומושל והוא אז בסכנה גדולה. ועל כן ברגעים האלה שהעולם מסוכן בם מושלות האמהות בלהה רחל זלפה לאה. וע"כ הברזל מסוגל לשמירה.

והנה אמונת התקופית הכתה שרש כ"כ בלב חסידי היהודים אשר עוד היום נזהרים הרבנים להודיע בקהל רגע התקופה, למען אשר יזהרו בני ישראל לעשות שמירה מעולה מפני טפת הדם, אע"פ שהיה להם לידע שרב האי גאון (שנפטר בשנת ד"א תשצ"ח 1038) מכנה את הדבר הזה בשם אמונת הבל ומנהג שטות, והחכם המפודסם הראב"ע ז"ל (נפטר בשנת ד"א תתקכ"ז - 1167) קורא אותו שיחת נשים זקנות.

החכם ר' משה בריק אשר כתב על קצת אמונת טפלות של היהודים *) רואה בטפת דם זו אבק עבודה זרה של אליל אדאָנים אשר ליוני ארץ כנען, שהוא עצמו אליל תמוז, שממנו קבל שמו החדש תמוז אצל היהודים, אשר בו גם התקופה נופלת. אדאנים, בלשון כנעני ועברי: אדון, אשר גם הערביים כבודהו כאליל השמש, נהרג בהרי הלבנון על ידי קנאת אליל המלחמה על אשר נשא חן בעיני אשתרתא אלילת הירח

*) Rabbinische Zeremonialgebräuche in ihrer Entstehung und geschichtlichen Entwickelung, dargestellt von Moses Brück. Breslau 1837. המעתיק.

יותר ממנו. האלילה שנתאבלה עליו בקשה פני צייס (גדול האלילים). שאראָנים זה לא ירד שאול לנצח, כי אם מחצית השנה ירד מטה ומחציתו יעלה מעלה. ובלי ספק הדברים האלה רק משל הם לשמש העולה הוא למעלה על האופק והיורד הוא למטה מתחת לאופק.

עיני ראו ולא זר בהרי הלבנון את הנחל, אשר עוד היום נושא עליו שם אדאָנים ובימי הקיץ מימיו אדומים. מן החול האדום הבא מעל ההרים ונופל אל הנחל. ועל המראה הזה אומרים הכנענים, שבאשר נפצע אדאָנים רחץ פצעיו במי הנחל הזה, ועל כן מראה דם למים האלה לעולם ועד. ההגדה הזאת נשנית בחוף כנען העתיקה בים התיכון; כאשר ספרנו בפרטות בספרינו „ירושלימה". החג אשר חגגו הכנענים לזכרון אדאָנים חל בעת שמי הנחל מתאדמים בימים שבין האביב והקיץ. ואז היו מתאוננים ומבכים את מות הנער היפה ההוא, ולזכרו קראו שם החודש ההוא תמוז, והשם הזה לקחו העבריים מהם כאשר קבלו כל שמות החדשים מהסוריים. אבל לא רק את שם החודש קבלו מהם, כי אם גם עבידת אדאָנים, כנראה ברור מדברי הנביא יחזקאל (ה'. י"ד): „ויבא אותי אל פתח שער בית ה' אשר אל הצפונה, והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז."

חכמי התלמיד השתדלו להשמיד כל זכר מנהגי עבודת האלילים מתחת שמי היהודים, ויבקשו להכרית גם עבודת התמוז, ומבלתי יכלת לעקור אותה מכל וכל סבבו פני הדבר לתת לה סבה אחרת, אם אמנם גם הסבה הזאת לא בהררי קדש יסידתה. ומשם רועה אבן אמונת טפת הדם הנופלת משמים *). גם למצרים באה השמועה מנחל אדאָנים שמימיו אדומים ויהי לנס. ויקחו גם הם בראשית ימי חג שמונת הימים, ויעשו להם תמונת ראש אדם וישימו אותו בסל ענפי עץ עבות וישימו את הסל על פני המים וילך הלוך ושוט עד בואו אל קצה ארץ כנען, ככה יעשו מדי שנה בשנה.

בלי ספק לא ידעו הרבנים, אשר עוד היום יודיעו רגעי התקופות בבתי הכנסיות, את כל הדברים האלה, ולא יעלה על לבם כי משתדלים הם להחזיק במנהג הגוים עובדי אלילים.

ודבר נפלא הוא, כי נשאר המנהג הזה במצרים עד היום גם אצל מאמיני מהמד: המצריים מכנים את יום שבעה עשר לחדש יוני, הוא תמוז, לעלעת־עך־נוקתאה, לאמור: ליל הטפה. בלילה ההוא טפת דם יורדת מן השמים ונופלת אל היאור ויעלו מימיו. בעליית מי היאור תולה כל שובע הארץ; ובכן יאמינו המצריים כי הטפה הזאת מביאה ברכה לעולם„

---

*) נשאל הגאון רב האי, מנה יראים לשתות מים ברגע ארבע תקופות השנה. והיתה תשובתו, שהוא מנהג של שחוק כדי שלא תתחיל התקופה בשתיית מים כי אם במתוקים טובים ונעימים. ואני אומר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, ר"ל השנה של האיש העמל ויגע בעבודתו ממתיק לו בלי זה, יען אם מעט ואם הרבה עכ"פ יש לו מה לאכול (אגרת השבת לראב"ע ד' ליווארנא דף ס"ח ע"ב) המעתיק.

בעת אשר היהודים ייראו מפניה כי משחיתה היא את הארץ. לאלה תמלא את הניל על כל גדותיו ותמלא אסמיהם שובע, ולאלה תביא מארה ומגרעת לצבות במן ולנפיל ירך. המצריים יעירו כל הלילה ההוא לעלעת עץ־נוקתאה על שפת היאור או בבתיהם. הנשים לשות בצק לפני בוא השמש ונתחו אותו לנתחים כמספר בני הבית והניחו אותם על הגג. הנתחים נרשמים בשמות האנשים והנשים אשר לכבודם נתחו. והיה הנתח אשר ימצא בבקר, יום המחרת כי עלה יפה ונבקע, אות הוא לאיש אשר שמו רשום עליו כי השנה הבאה תביא לו ברכה הרבה; הנתחים אשר לא הספיקו להחמיץ ולעלות אות מות הם לבעליהם או עכ״פ רעה גדולה. ויש אשר ילישו הגורל הזה לדעת אם ירבה היאור לעלות ואם ימעיט. וכן יאמינו כי לפי גודל טפת הדם כן יוסיף היאור להתאדם. האנשים ישליכו בלילה ההוא פתותי לחם אל היאור.

אם יש איזה התיחסות לטפת דם זו עם עלילות הנוצרים על היהודים שדקרו לחם קדשם ויצא דם, או שישימו היהודים דם ילדים נוצרים במצותיהם, לא נוכל להחליט, וראוי לשום לב לזה. ונכון הוא לחקור על זה ע״פ קורות דברי הימים אם לא נתחדשו עלילות הדם בכל פעם בעת התקופות האלה.

אולם גם השלכת פתותי לחם ביאור תזכירני במנהג היהודים ללכת בראש השנה על שפת הנהר ולהשליך שם פתותי לחם בעת שיתפללו „ותשליך במצולות ים כל חטאותינו.“ המנהג הזה שלא נזכר לא בתורה ולא בתלמוד ינהגו כל הסידי היהודים והרבנים יצוו עליו, אם לקחו היהודים המנהג הזה מאת המצריים לא נוכל להראות בבירור, ועכ״פ דמיון המנהגים האלה בשני העמים נראה לעינים. המצריים משליכים לחם אל היאור, יען שהם מצפים על השובע אשר יביא להם בפרי תבואה למכביר. היהודים יחשבו ע״פ למודי הקבלה, להרבות פרי בטנם שידגו לרוב בקרב הארץ כדגים במים.

ועפ״פ מקובלים אחרים המנהג הזה משל הוא: למראה הדגים יזכור בן האדם כי פתאום יבא אידו ורשת המות פרושה עליו לאספו במכמרתו כדגים במצודה. ובהעלותו זאת על לבו ישוב אל ה׳. וכמו כן ישים אל לבו שכמו שהדגים תמיד עיניהם פקוחות למעלה כן ישא גם הוא מרום עיניו אל ה׳ ויבטח בו ושב ורפא לו.

ויש הגדה אחת אשר בהררי הדמיון יסודתה, כי כאשר הלך אברהם אבינו להקריב את יצחק בנו במצות ה׳ ויואל השטן להפריע אותו. ויקם השטן וישפוך נחל מים על אם הדרך, ולא יכול אברהם לעבור את הנחל לבוא אל הר המוריה; ויקרא אברהם אל ה׳ ויתפלל עד יבשת המים. ויען כי נעשה הנס ביום שחל בו ראש השנה, על כן, יאמרו המקובלים, מצוה ללכת ביום ההוא על שפת הנהר לזכור חסדי ה׳ ונפלאותיו ולבקש ממנו שיעשה גם לנו נפלאות כאלה. אחר אשר יתפללו היהודים על שפת הנהר יהפכו את כיסי בגדיהם אשר שמו בם פתותי לחם, למען יפלו אל המים והיה למשל שכן מושלכים שמה גם חטאותיהם. ואולם

באמת לא ממקור זה יצא המנהג הזה; כי אם ע״פ צווי המקובלים לנער הבגדים אחר התפלה. לגרש המזיקים הנאחזים בם.

ויפה מזה היא התבוננות המשורר הערבי, אשר אלו דבריו ע״פ העתקתם האשכנזית של האממער־פורגשטאלל:

„עֲשֵׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, וְשַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם.
אִם הַדָּג לֹא יֵדַע, הֲלֹא יֵדַע אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם.“

החכם הסופר הזה הנודע למבקר זך הרעיון יחוה רעתו הקרובה לאמת, אשר על פי המנהג הזר החוא אשר ליהודים: להשליך פתותי לחם במים ולהתפלל שם, ינשא החשד הנורא שנחשדו פעמים הרבה במשך אלפי שנים, כי סם מות הם משליכים במעינות המים. —

הלכנו הלוך ורכוב בחוצות קאירה הישנה עד הגיענו אל חוף הניל ובסירת דוגה עברנו אל האי ראָדאָ היושב באמצע היאור. הלכנו לשוח בגנים מלאים הוד והדר, והנה לנגד עינינו ארמון מאבני שיש אדומים וצהובים אשר ביפיו והדרתו יוליך שבי את כח הדמיון. בבנין מרובע אחד עומד כלי מודד היאור, והוא עמוד ברזל אשר לו מעלות הרבה ובהנה תראה עליית המים וירידתם. באם האי ירום ונשא כר דשאים ומים סביב לו; עלינו עליו ולמראה עינינו היינו כחולמים: והנה המנהרות הלבנות על יד כפת קבר מחמר־עלי בגובה קומתן כלבנת הספיר מבריקות לנגד עינינו. מול פנינו יער התמרים אשר בגיצעע ואחריו ירימו ראשם עד שחקים פארי־העמודים עמודי־עד. ריח כל צמח האדמה למינו וכל הפרחים יסבנו מכל עבר, כמלאך ממרום בלתי נראה לעינים.

על שפת האי הזה, אשר בימי קדם חברו בו יחדיו ע״י גשר, עיר בבל־המצרית (און) והעיר מעמפהים (מוף), מצאה בת פרעה, ע״פ קבלה נושנת, את הילד אשר שמו משה לאמר כי מן המים משיתיהו. „ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור ונערותיה הולכות על יד היאור ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה.“

הַגָּדוֹת מֹשֶׁה.

היהודים יקראו את מחוקקם ויוצר דתם רק בשם „משה רבינו“ לאמר: מלמדנו, והמושלמנים יכבדוהו בשם נביא ומספרים ממנו הגדות ספורים נפלאים. הרבה מהם דומים לספורי התורה, ויש אשר יקשרו רק את תקות חוט אגדתם במסכת התורה והלבי וארגו להם ספורים ככל אות נפשם. ויש אשר נולדו רק על ברכי כח דמיונם של הערביים. הקורא ימצא נועם במקצת הספורים האלה וגם „הילדים“ אוהבים לשמעם.

אֵם הַנָּבִיא *).

רַכִּים אַף זַכִּים מַרְבַדֵּי הַיָּצוּעַ,
וּמֵעֵינֵי פַּרְעֹה שֵׁנָה בוֹרַחַת,
סָרוּחַ עַל עַרְשׂוֹ יָחוֹג יָנוּעַ,
מִפַּחַד הָעִבְרִים פַּח לוֹ וָפַחַת.

קוֹל חֲלוֹמוֹתָיו אָזְנוֹ שֹׁמַעַת,
וַיְּפַחֲדוּהוּ כַּשַּׁחַל וָפֶתֶן:
„הִנֵּה נָקֹם עַם זוּ נֵעוֹר וַיֵּאַת,
וִישַׁלַּח מִפָּנֶיךָ מֶתֶג וָרֶסֶן.״

שָׁלַח קֹסְמָיו לַשְּׂעִירִים וּבְנֵי רֶשֶׁף,
עֲצַת תּוּשִׁיָּה מִפִּיהֶם לָקַחַת;
אֶל סַלְעֵי מָגוֹר וּלְהָרֵי הַנֶּשֶׁף,
אֶל מִדְבָּר וִישִׁימוֹן וּשְׁאוֹל וָשַׁחַת.

וּבְקָדְשׁוֹ לִכְרוּבָיו שַׁדַּי הוֹדִיעַ:
„חַסְתִּי עַל בַּת עַמִּי בְּפֶרֶךְ עֹבֶדֶת,
עֵת דּוֹדֵי הַכַּלָּה, יוֹם שִׂשִׂי יַגִּיעַ,
מוֹשִׁיעַ עַם זוּ הִיא תַהַר לָלֶדֶת.״

הַכְּרוּבִים גִּלּוּ סוֹד אֶל מַלְאֲכֵי מַעַל,
וּמַלְאָכִים לִבְנֵי אֵלִים הִגִּידוּ,
כָּכָה הַסּוֹד מִשָּׁמַיִם מִמַּעַל
עַד תַּחְתִּית הַשְּׁאוֹל לַשֵּׁדִים הוֹרִידוּ.

מֶלֶךְ בַּלָּהוֹת לַקּוֹסְמִים הִבִּיעַ,
הֵמָּה הִגִּידוּ אֶל מֶלֶךְ מִצְרָיִם.
„חֵי נַפְשִׁי!״ כֹּה נִשְׁבַּע: „אַרְאֶה אוֹדִיעַ,
כִּי שֶׁקֶר בִּימִין כָּל צִבְאוֹת שָׁמָיִם!״

---

*) אחר שהעתקתי השיר הזה הגיע לידי ס׳ „נגינות ישראל״ הוא ס׳ שירי החכם דר. ל. א. פראנקל המכונה „נאך דער צערשטערונג״ מועתק עברית מאת החכם המליץ המפואר ידידי דר. מ. לעטטעריס נ״י, והנה נעתק גם שם השיר הזה. והנני נותן היום גם העתקתי לפני הקוראים. יא״ת ומלעיל ושוא בראש המלה אין. המעתיק.

וּבְלֵיל יוֹם הַשִּׁשִּׁי קָרָא עֲצֶרֶת,
וּלְמִשְׁתֶּה כָּל עַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ;
דָּגִים וּבָשָׂר יֵין גֶּפֶן אַדֶּרֶת,
אָכְלוּ, שָׁתוּ הַקְּרוּאִים וַיִּשְׂבָּעוּ.

עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ הָעִבְרִים הָאֵלֶּה
סִפְּרוּ חֲסָדָיו, יָגִילוּ בִרְעָדָה;
וּבְבֵיתָם הַנָּשִׁים כַּאֲסִירוֹת כֶּלֶא
בָּכוּ, מֵעֵינֵיהֶן שֵׁנָה נָדָדָה.

וּלְאֵין מִסְפָּר אֲנָשִׁים נִקְבְּצוּ בָאוּ,
אִישׁ אִישׁ אֶת־חַסְדֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבֵּחַ;
כִּי צִוָּה, מֵעָלָיו רֹאשׁוֹ יִשָּׂאוּ,
אֲשֶׁר לֹא יָבֹא טוֹב לֵבָב שָׂמֵחַ.

יָדַיִם רָמְסוּ בַטִּיט וּבַחֹמֶר,
וּבְסִבְלוֹתֵיהֶם הַלְּבֵנִים לָבָנוּ,
מָלְאוּ הַגְּבִיעִים דַּם עֵנָב וָחֹמֶר,
וּבְמַעֲדַנֵּי הַמֶּלֶךְ הִתְעַדָּנוּ.

וּלְבַדּוֹ רַק אֶחָד לֹא שָׁתָה יָיִן,
בַּחֲדַר הַמֶּלֶךְ הוּא שֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת;
וּפַרְעֹה קָרָא: „אַל שֵׁנָה לָעָיִן!
כָּל דֶּלֶת בָּאַרְמוֹן תִּהְיֶה נִסְגֶּרֶת!"

עָמְרָם רָץ חִישׁ וַיָּשָׁב אֶל מַלְכֵּהוּ:
„הַרְגִּיעָה, אֲדוֹנִי, וִישַׁן בָּטוּחַ!"
אֶל מִשְׁמַרְתּוֹ הוּא שָׁב בִּיגוֹן לִבֵּהוּ,
וּכְמוֹ אֲהוּבָתוֹ גַּם הוּא לֹא יָנוּחַ.

מֵעַל מִשְׁכָּבָהּ הִיא קָמָה כַּסַּעַר,
וּכְאִלּוּ קוֹל קֹרֵא אָזְנָהּ קַשֶּׁבֶת;
וּלְנֹגַהּ הַסַּהַר לִפְנֵי הַשַּׁעַר
נִצָּבָה, וּבְלִבָּהּ כָּאֵשׁ צֹרֶבֶת.

הַלַּיְלָה יָפוּחַ בֹּשֶׂם וּקְטֹרֶת,
לִפְנֵי הֵיכָלוֹת וָאֱלִילֵי מִצְרָיִם

הָלְכָה, הַתְּמָרִים יַטּוּ צַמֶּרֶת,
וּמַמַּעְיָנוֹת יִרְעֲשׁוּ הַמָּיִם.

עָבֵי הַשַּׁחַק מִנֹּגַהּ נֶגְדָּמוֹ
כִּסּוּ עַל כַּפַּיִם אוֹר וַיִּרְעָדוּ;
כַּחוֹלְמָה רַגְלֶיהָ הֹלְכוֹת הִנָּמוֹ,
עַד לִפְנֵי הָאַרְמוֹן נִצְּבוּ עָמָדוּ.

אֶל קוֹל צִלְצְלֵי שָׁמַע שָׁמָּה נֶעֱצָרָה,
וּבְאָזְנֶיהָ זִמְרַת שִׁכּוֹרִים עָלָתָה;
וּבְאַרְמוֹן הַזָּהָב בָּאָה, עָבָרָה,
וּלְשׁוֹתִים וּמְרִיעִים לִבָּהּ לֹא שָׁתָה.

טָח לִבָּם מֵהַשְׂכִּיל, מֵרְאוֹת עֵינֵימוֹ,
תַּאֲוַת־עֲבָדִים עַל נַפְשָׁם גָּבָרֶת.
אֵשֶׁת הַחַיִל אֵין רֹאֶה בֵּינֵימוֹ,
תַּבְנִית הַחָפְשָׁה לִפְנֵיהֶם עֹבֶרֶת.

וּבַלָּט נִפְתְּחוּ כָּל שַׁעַר וָדֶלֶת,
וּבְדֶרֶךְ יָשָׁר הַנַּעֲרָה הֹלֶכֶת,
עוֹלָה בַּמַּעֲלוֹת פִּי אִישׁ לֹא שׁאֶלֶת,
עַד מִפְתַּן בֵּית מֶלֶךְ רַגְלָהּ דֹּרֶכֶת.

אִשְׁתּוֹ רָאָה הַשֹּׁמֵר וַיִּלָּפֶת,
וּבְשָׂרוֹ סָמַר מִשִּׂמְחָה וָפַחַד;
הַנַּעֲרָה חִבְּקָה הָאִישׁ לוֹ כְּסָפֶת,
וּשְׁנֵיהֶם נָפְלוּ עַל צַוְּארֵיהֶם יַחַד.

וּבְכִי וִילָלָה נִשְׁמַע מִכָּל עֵבֶר,
מֵרֹאשׁ כָּל מִצְפֶּה וּמִגְדָּל וָעֹפֶל,
כִּי כֹּכָב חָדָשׁ רָאוּ חֹבְרֵי חָבֶר
מוֹפִיעַ בֵּין מִפְלְשֵׂי עָנָן וָאֹפֶל.

וּמֵעַל מִשְׁכָּבוֹ קָרָא הַמֶּלֶךְ
לַצּוֹפֶה הָעֹמֵד עַל הַמִּשְׁמֶרֶת;
וּלְחַבֵּק אֶת אִשְׁתּוֹ חָדַל, וַיֵּלֶךְ
וַיִּגַּשׁ אֶל פַּרְעֹה, רוּחוֹ סֹעֶרֶת.

„שֶׁקֶט הַלַּיִל מַה מַשְׁבִּית מַפְרִיעַ
וּכְמוֹ אֵשׁ יָצְאָה יִצְוָחוּ יָרִיעוּ?"
„שַׁמֵּר אֶל שֹׁמֵר אֶת קוֹלוֹ מַשְׁמִיעַ,
מַה מִּלֵּיל זֶה לָזֶה אֹמֶר יַבִּיעוּ.

וּפַרְעֹה בֶּטַח מִפַּחַד בַּלָּיִל
יָשֵׁן, וּשְׁנָתוֹ הֵן עוֹד לֹא נִשְׁבָּתָה.
אַשְׁרֵי אֵשֶׁת עַמְרָם, אֵשֶׁת הֶחָיִל,
בַּלַּיְלָה הַהוּא אֵם נָבִיא הָיְתָה.

עֹנֶשׁ הַמַּלְשִׁין.

כאשר עשתה אם משה את התבה, אשר תשים בה את הילד לשומו בסוף על שפת היאור למען אשר ימלט מרשת שוטרי פרעה הצמאים לדם העברים. וילך החרש עצים אשר עשה את התבה להגיד למלך את דבר האשה וילדה. ויהי כאשר בא אל שוטרי מצרים ויבקש לדבר, והנה נאלם דומיה, ויבואו לביתו שב וידבר. וילך שנית שמה להביא לפניהם את דבתו. אולם גם הפעם הזאת ועוד פעם שלישית נאלמה לשונו. וכשובו פעם שלישית לביתו הכה בסנורים ויפול אל אחד הבורות.

כה יאבדו כל המלשינים אם שפת ערבית ידברו או — אשכנזית!

ויהי בהיותו בבור וינחם על הרעה אשר חשב לעשות, וכאשר קם משה ויתעורר להוציא את עמו מכור הברזל, היה הוא הראשון אשר האמין בו ויכבדהו כנביא אלהים. עליו אמר הכתוב בספר הקוראן: „איש אמונים ממשפחת פרעה."

בגחלים לוהטים.

ויהי היום ותצא אם משה לעשות מלאכתה ותעזוב את הילד בעריסה ותצו את אחותו הבכירה לשמור אותו. ושוטרי פרעה באו אל הבית לחפש אם נמצא שם ילד עברי. ותקח הנערה את הילד ותשלך אותו עם ערשו אל התנור הבוער באש. והאנשים בחפשם חפש מחופש הסירו גם את מכסה התנור; והנה איש בוערה בתוכו והלהב עולה. ויהי כאשר באה האם אל ביתו ותשמע את אשר עשתה בתה ותעזק זעקה גדולה ותמהר אל התנור להוציא משם את עצמות בנה הנחרים. אולם הילד שכב שקט שלאנן בין הגחלים הלוהטים ומשחק עמהם כאילו היו שושנים.

כֹּחַ מַרְפֵּא.

ההגדה הערבית מספרת לנו ספור מציאות הילד בידי בת פרעה כאשר תספר אותו ספר התורה, רק תוסיף להזכיר את שם בת המלך

ותקרא את שמה אסיה, גם את פרעה תקרא בשם וועליד בן מוסאב. בת המלך הזאת היתה מצורעת ובכל מקום אשר נגע רוק הילד בנשקה אותו, נרפא נגע הצרעת.

זַגוּרָה.

כאשר הכה משה את המצרי ויברח אל ארץ מדין, צוה ה׳ אל המלאכים מיכאל וגבריאל שילוו אותו וילכו משני עבריו בדמות נערים יפי־תאר וישמחו את לבו בשיחה נעימה. משה הכיר בם כי מאמינים הם בה׳ וישמח לארוח לחברה אותם. כאשר באה השמש ויהי לילה נעלמו מעיניו. ומשה שכב ויישן וישם אבן מראשותיו. ויהי בבקר ויפתח משה את עיניו וישתומם בראותו והנה עיר לנכח עיניו כלבנת הספיר לאור השמש, ועדרים יוצאים משעריה ורועיהם על ידיהם להשקותם מן הבאר בשדה.

ועל יד עדר צאן הולכות נערות שתים בנות הנביא שׂואיב, אשר בלשון ארמית שמו יתרו. ויברך אותן משה וישאל את פיהן אם אין בעיר רק הבאר הזאת הרחק ממנה? ויהי כאשר השיבו אותו הנערות לאמור, כי יש באר קרובה הרבה לעיר מן הבאר הזאת, אבל זה שנים רבות נאטר פיה באבן גדולה, ויען משה: „אנכי אסירהו משם בעזרת ה׳.‟ ותאמרנה הנערות: „הן לא יוכלו מאת איש לעשות כדבר הזה.‟ ויבקש אותן משה להוליכהו אל הבאר ההיא, וישם את ידיו על הסלע הגדול ויאמר: „בשם אל שדי!‟ ויגל את האבן מעל פי הבאר. הנערות ברכו את האורח ותלכנה אל בית אביהן; ויהי בדרך ותהלל הנערה האחת את גבורת האורח ואחותה מלאה פיה ממהלל טובו וחסדו ושתיהן יחד הודו ואמרו, כי לאיש אשר אלה לו, הגבורה והחסד יחד, אות הוא כי אמונת אל אמת אמונתו.

ויהי כראות שׂואיב את בנותיו וישתומם כי מהרו לבא היום ויודע לו כל אשר קרה אותן, ויצו את הבכירה ושמה זאגורה לשוב ללכת אל הבאר ולקדוא את האורח היקר אל ביתו לאכול עמו לחם. למען יודה לו על חסדו וטובו. ותלך זאגורה ותמצא את משה עודנו על הבאר, ותבקש אותו ללכת עמה אל בית אביה. ויהי בדרך ותלך לפני האורח והוא אחריה ועיניו שחו לארץ. והשטן גזר אמר לקחת לב הנביא וישב רוח סערה ויגע בכנפות בגדי הנערה ויגל את יפיה לעיני משה. ויחל משה את פני הנערה ויאמר: „הניחי לי ואלך נא לפניך, הנה הרוח מסיר את המסכה הנסוכה על צפוניך ואני לא יש את לבבי לתור אחרי מסתרי הנשים והבתולות.‟ ויהי כאשר נודע הדבר אל שׂואיב ויכר כי איש אשר אמונת אלהים בו הוא ויראתו על פניו, ויתן לו את זאגורה בתו לאשה בעבודה אשר עבד אתו שבע שנים לרעות את צאנו.

מטה הנפלאות.

ויהי אחרי ימים רבים לשבת משה בבית שׂואיב ותכל נפשו לראות את אחיו במצרים. ויבקש משה בין מקלות הרועים אשר לשׂואיב וימצא מטה־עז ושתי קרנים בראשו להשען בהנה, ויקחהו וילך לדרכו. ואולם המטה

הזה, אשר נתן לשׂואיב מאת מלאך אלהים אשר בא אליו כאורח בדמות אדם, היה יקר בעיניו מאד, ויקם וירדוף אחר משה לקחת המטה מידו. וימאן משה להשיב לו את המטה. והנה מלאך ה׳ נראה אליהם לשפוט ביניהם. ויאמר המלאך אל משה: קח את המטה והשליכהו ארצה. והיה האיש מכם אשר ירים אותו מעל הארץ לו יהיה. ויעש משה כן, ויגש שׂואיב להרימו אולם המטה היה כישן סלע מוצק ולא יכול להרים אותו. וישלח משה את ידו וירם את המטה כהניף שבט חיש קל, וילך לדרכו באין שטן ומפריע.

זה הוא המטה אשר בו הראה הנביא אחרי כן את כל הנפלאות.

קבר יוסף.

בצאת ישראל ממצרים זכרו את אשר דבר יוסף לאחיו לפני מותו לאמור: „פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את־עצמותי מזה.“ ואיש לא ידע את קבר יוסף בארץ אשר חול המדבר יכסה את אבני המצבות או טיט יון היאור יעלה עליהן ויישבית מאנוש זכרם. רק אשה מצרית אחת זקנה ידעה את קבר יוסף ולא רחוק ממקום קברו היה ביתה. ויסירו משם את המים ואת הרפש וימצאו את האבן המכסה את פי מערת הקבר. האשה הזאת והאיש החרש עצים אשר עשה את עריסת משה אחר הולדו, הם לבדם מכל עם מצרים באו בברית תורת משה ואמונתו.

מַלְאַךְ הַיַּמִּים.

ויהי בנסוע ישראל ממצרים ויסע לפניהם עמוד ענן יומם, אשר הוליך אותו הנה רוח מנגב, ובלילה אור מצפנן האיר לפניהם הדרך. ויהי כאשר צוה ה׳ את משה להטות מטהו על הים ולבהקיעהו, קרא אל המלאך המושל בגאות הים, ואשר כסאו נכון על פני הגלים להשביח שאונם. וקומה לו וגובה לו עד כי התנינים הגדולים אשר בים יגיעו רק עד קרסוליו, והסיפות והסערות תשחקנה מעל לכנפיו. ואם תדרוך במים רגלו ועלו המים על כל גדותיו ושטפו ועברו. הוא המראה אשר יראו בני אדם ויקראו בשם עלות וירדת המים (פלוטה אונד עבבע). ויעש מלאך הים כאשר צוה אותו ה׳ ותהי רדת המים (עבבע) בנסוע בני ישראל במי ים־סוף, ובנסוע פרעה וכל חילו בים לרדוף אחריהם ויעש המלאך עלות המים (פלוטה).

אז תשיר מרים שירת־עז בהכותה בתוף אשר בידה. עוד היום תלכנה הנשים במצרים לקראת שר הצבא השב משדה מלחמה בעז וחיל, ותקדמנה פניו בשיר ותוף, או תמחאנה כף.

האממער־פורגשטאלל היה בשנת 1801, בעת אשר שב חיל הישמעאלים לכבוד את ארץ מצרים ולרשתה, ועיניו ראו את הנשים המשוררות האלה אשר יצאו לקראת המחנה ותשרנה:

„אַלְלַה יַאַנְסוּר אִיסוּלְטַאן אַלְמַנסוּר, אַל קֶרִים!“ — לאמור: אלהים נתן עז אל הסולטאן הגבור והטוב!

עגל הזהב.

האיש אשר עשה עגל המסכה מכלי הזהב אשר לקחו ישראל עמם ממצרים, היה מילידי ארץ פרס ושמו זאמירי. אולם לא היה בעגל הזה הדבור, דבר אשר רק חרשי מצרים הבינו לתת לפסילים אשר עשו ממתכות ומאבן. ותושע לו שומו לבו ועין השגחתו על אשר ראה הרבה פעמים למלאות רצון ישראל גם בדבר הזה. בכל עת אשר נראה המלאך גבריאל אל משה, שמע זאמירי כצלצל פעמון בעפר הארץ תחת צעדי המלאך. מהעפר הזה אסף מלא חפניו וירא והנה הוא אבק זהב. וישם מן העפר הזה על לשון העגל וקול דברים נשמע מפיו. ויהי כאשר ירד הנביא מעל ההר וירא כי שחת עמו, ותצא אש מחרון אפו ותאכל את העגל ואת עובדיו וגם זאמירי אשר עשהו פסל היה למאכלת אש. הזהב אשר העגל נעשה ממנו נתך ויהי לגוש זהב, אבל משה רצה לאבד כל זכר לו, ויפן אל כרום אשר על פי תפלת משה נתן אלהים חכמה בלבו להפוך זהב לעפר ועפר לזהב.

ההגדה הזאת אין להחליף בהגדת הפרה אשר להערביים, הנמצאת בס' הקוראן ועל שמה נקראת פרשה אחת מהמובחרות שבספר ההוא.

ההר כגיגית.

כאשר מאנו ישראל, עם קשה עורף, לקבל התורה מיד ה' בקש ממנו הנביא לתת לו כח וגבורה לכפות עליהם הר כגיגית, וה' נתן לו שאלתו. ויהי ההר תולה על בלימה ובכל רגע היה נוטה לנפול על ראש העם, וינוסו בני ישראל לכל עבר להנצל מגג נורא זה החופף עליהם. אולם כאשר הרבו לנוס לכל צד כן הוסיף ההר להשתרע על ראשם. ויהי כאשר ראו כי אין מנוס ומפלט, ויואילו לשמוע לדבר הנביא ולקבל את התורה אשר נתן להם *).

התענית הנפסקה.

משפט הנביא היה לענות את נפשו. ויהי כאשר ענה בצום נפשו ארבעים יום וארבעים לילה ויקרא אליו אלהים. ולא אבה הנביא לגשת לפני ה' בריח הרע היוצא מפיו על ידי הצום הארוך, ויקח מעשב הנותן ריח טוב ויטעם. וישאל אותו ה', מדוע הפסיק בתעניתו, ויהי כאשר אמר לו משה על מה ולמה, ויאמר אליו ה': „טוב לי ריח פה המתענה, מכל עצי בשמים."

---

*) קרוב לזה נמצא בגמרא (שבת דף פ"ח ע"א) „ויתיצבו בתחתית ההר אמר ר' אבדימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית (פרש"י קופה שמטילין בה שכר) ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם." המעתיק.

מִלְחֶמֶת עוֹג (אַאוּדש).

בן ענק היה הרפה עוֹג, אשר קומתו לשחקים הגיעה ומי המבול הגיעו רק עד קרסוליו. בידו צד את התנין הגדול (וואללפיש) אשר בים וינף אותו תנופה לנוכח השמש למען יחרוך צידו ויאכל אותו בכל פה. וישלח משה לקראתו שנים עשר מרגלים. ויהי כאשר ראו אותו וייראו מאד וירימו קול גדול ויזעקו, והוא בגובה קומתו נדמה לו קולם כשריקת הזבובים. בזרת ידו השמאלית הרים את שנים עשר האנשים אל אזנו. ויגידו לו כי עמם הולך לקראתו להלחם בו, וישחק עוג מאד, ויהי קולו כקול רעם נורא וירגזו ההרים מסביב. ויקר מקרהו להרגיש כאב קטן באזנו, וישלח את האצבע אשר שנים עשר האנשים ישבו עליה וישם אותה באזנו לחכך בה, ויטבעו כלם בבוץ האוזן עד צוארם, ויהיו שם עד יום המחרת. ויהי ממחרת כאשר הקיץ הרפה משנתו וינער, כמרגיש באזנו דבר מה, ושנים עשר המרגלים נפלו משם ארצה.

ויהי כאשר הגידו המרגלים את הדברים האלה אל העם לא קמה עוד רוח בקרבם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם לצאת להלחם בו, ורק כאשר בא הרפה אליהם, חגור כלי מלחמתו יצאו לקראתו. „ויהי הוא עצמו גבוה מכל ההרים, נושא הר בידיו מעל לראשו, להשליכו על העם כלו ולאבד אותם כרגע."

ויתפלל משה אל ה' ויזמן ה' צפור קטן נושא אבן בפיהן ויעף מעל ראש הרפה. ויהי בהגיעו מעל להר אשר נשא הרפה על ראשו ויפל האבן מפיהו, וימס ההר ויהי לאבק דק, ויגש הנביא אל הרפה ומטהו בידו ארכו עשר רגל באורך הנביא עצמו, ויט הנביא את מטהו וירימהו למעלה שתים עשר רגל ויקפוץ על הרפה; ויגע בעקב רגלו וידקרהו שם ויפול הרפה ארצה וימיתוהו העם *).

התחברות משה עם חיסר.

ומשה ידע את סודות היצירה, נגלו לו כל תעלומות וכל חושך האיר לנגד עיניו. אבל האיש משה היה ענו מאד ורצה להוסיף עוד על חכמתו ולהעשיר את נפשו ורוחו במדעים ולבו באהבה. וישאל את פי ה' אם יש

---

*) גם ההגדה הזאת נמצא קן לה בתלמוד בשינוי ענין קלת, וז"ל הגמרא (ברכות פרק הרואה דף נ"ד ע"ב) „אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל: גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזיל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קינליה (פירש"י נמלי והערוך פי' חגבים) ונקבוה ונחית בצואריה הוי בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה כו' משה כמה הוי עשר אמות שקל נרגא (פי' גרזן) בר י' אמין שוור (פי' קפץ למעלה) י' אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה."
המעתיק.

בארץ איש חכם יותר ממנו עבדו הנאמן, למען ילך אליו ללמוד ממנו את אשר לא נודע לו עוד. „יש!“ ענהו ה׳, הנה חיסר עבדי, היושב במקום אשר שם יתלכדו ולא יתפרדו שני הימים, הוא חכם יותר ממך. ויקם משה ויקח את יהושע משרתו וילכו שניהם יחדו אל המקום ההוא, ודג יבש לקח עמו צידה לדרך כאשר צוהו ה׳.

חיסר היה נביא ה׳ וחי בימי משה, „הוא שמר את מעין החיים בארץ החשך, ותארו כתאר הנער בעצם ימי עלומיו, לבושו ירוק ושער שפמו צומח רענן. צבע הירוק הוא צבע החיים, הצמיחה והתחדשות הנעורים. מראה התקוה, כח התפארת והתהלה, וגם גבורות הזקנה כלם דשנים ורעננים הם ומראיהם ירוק. כאשר תחדש הארץ נעוריה באביב, הנה חיסר הוא השם את עדי העלים הרעננים על העצים והרוקע על פני השדה רקמת ירק דשא. בדצות ה׳ לתת יפה פרי תאר לאיש אחרי בלותו, או לחדש כנשר נעוריו בעת זקנתו, הנה בידי חיסר יעשה הנפלאות האלה. ובכל עת אשר רוצה ה׳ להעיר מתים מתרדמתם לחיים, או ללמד דעת ומוסר השכל למלכי ארץ, הנה חיסר הוא כלי למעשה תקפו וגבורתו, על ידו יראה ה׳ נחת זרועו ואורך אפו וגם מטה זעמו הוא לעשות שפטים בארץ.

משה ויהושע הלכו למסעם על יד לשון ים הערבי עד בואם אל המקום אשר יתאחדו שם ים סוף והים הגדול. וישבו שניהם על אבן אחת לנוח, ויקח יהושע מילקוטו את הדג היבש האחרון. ומעל לאבן הקיר מעין את מימיו ויהי כאשר שאב יהושע ממנו מים ותפול טפה אחת על הדג ויחי ויקפוץ אל הים. וידע משה כי לא לצידה לדרך לבד נתן לו ה׳ את הדג הזה, כי אם גם למורה דרך, והנה חיסר יושב אצלו מבלי אשר ראה מאנה בא. „היו לי ברוכים מליצי ה׳ ונביאי בני ישראל!“ ויען משה: „הבה, חיסר! היש את נפשך ללותי בדרך שובי, ולתת לי חלק ונחלה בחכמתך ובינתך?“

„„יש ויש משה, אבל לא איש ארך אפים אתה, כלכל לא תוכל. את המצרי הכית נפש, ותך את הסלע במטך לתת מימיו תחת דברך אליו, ואת לוחות העדות שברת; ואתה דע לך כי רק ארך אפים יפלס נתיב לחכמה ולמדעים.““ ויבטיח לו משה כי מהיום ההוא והלאה יכלכל את רוחו, וילכו שלשתם יחד באניה. בראש חבל ישב צפור קטן ויפל טפת מים מפיו וישורר טוב לב ושמח.

ומשה שכח את הבטחתו, אך זה החלם לנסוע, מחפצו לדעת כל דבר חדש ומקוצר רוח הסבל שאל את חיסר מה המראה הזה. ויענהו חיסר: הצפור משורר: „חכמת האדם בערך חכמת ה׳ עוד מעט היא מטפת מים בערך אל הים הגדול.“

כה נסעו אלה השלשה ימים רבים. הרבה ממעשי חיסר לא הבין משה, ופעמים הרבה נראו לו כמעשי תעתועים, ובכל פעם שאל אותו וגלה דעתו שלא ישרו מעשי חיסר בעיניו. אולם בכל פעם הודיע חיסר למשה פשר דבר מעשהו, וגלה לו סבת הדבר ויראהו לדעת כי טובים מעשיו. ויהי אחרי כן ויאמר אליו: „איש קצר רוח הסבל! לך לדרכך לבדך, כי לא

תארת החכמה לחברה עם קוצר רוח הסכל. כי רק ארך רוח וסבלנות היא המפתח אל החכמה ואל שמחת החיים. הנך מליץ גדול ומחוקק נפלא וישר צבא נורא למלכי ארץ גם נביא מאין כמוך, אבל כל ימי חייך לא תהיה בחכמה גדל כח ורב אונים *). ויפן משה אל חיסר — ואיננו.

מות אהרן.

ומשה הנביא ידע כי קרב יום מות אחיו אהרן; ויבקש אותו ללכת עמו לשוח בשדה. ויהי בלכתם וכדברים איש אל אחיו דברי אחוה ורעות, והנה הם נצבים לפני עץ אחד אשר לא ראו אותו לפנים. ענפיו סבכו והשתרגו עד היותם כחפה ירוקה, ופרי זהב תאוה לעינים ונותני ריח ניחוח בענפים למכביר. אבל העולה על כל הדברים הנחמדים האלה, היה כסא כביד ותפארת אשר עמד תחת חפת הענפים האלה; מראהו כמראה זהב טהור, ונוגה לו מסביב כעין אבני חפץ נוצצות. „הנה נא אובה לשבת על הכסא הזה! אמר אהרן. „אנכי אעלך עלה על מעלותיו!“ ענהו משה. וישב אהרן על הכסא, ומשה ישב על מעלותיו ותרדמה נפלה על שניהם וישנו.

ויהי כאשר הקיץ משה והנה אין עץ ואין כסא וגם אחיו איננו. וידע משה כי מת אהרן. וישב אל מחנה בני ישראל ויספר להם את תפארת מות אהרן; ולא האמינו לו בני ישראל, ויאמרו בלבם, הכה משה את את אחיו מקנאתו בו כי גם הוא נביא.

הַגֵּרוּת.

בְּעוֹר אֱלוֹהַּ בְּרוֹב חֲסָדָיו
נִגְלָה נִגְלָה אֶל עֲבָדָיו.
הַנָּבִיא אֲשֶׁר אָזְנוֹ שׁמַעַת
דְּבַר אֱלֹהִים, חָפֵץ לָדַעַת,
אִם גַּם אֱלֹהִים מַאֲרִיךְ אַפָּיו
נָתֹן יִתֵּן שֵׁנָה לְעַפְעַפָּיו.

*) ההגדה הזאת, אשר מבנן דמיון הערביים יצאה, קולעת אל מטרה היושבת תמיד בטבור כל אומה, ואיה להתגאה ולהתרומם על מעי תפלת רעותה. הקבלה הנודעת אשר הכתה שורש בארצות הקדם ומגבולות משה וגודל כבודו בעיני אלהים ואדם, תכבד אכפה אל עמי הערביים לבלתי שום תְּהִלָּה במשה ומפני שמו יחתו קלה. ובמה יזכו את ארחם, אחרי בואם בברית דת מחמד, בהתנשא היתרון לנביאם החדש? אם לא ע"י הגדות כאלה המראות באצבע כי עוד לא הגיע משה לתכלית שלמות מין האנושי, ועוד יש אפשרות לאיש לשלמות יותר גדולה, ומאן הוא? — מחמד! — ולכאו נעזוב לכל עם דרכו ואמונתו, יהיה איך שיהיה, ההגדה הזאת מלאה רוח מליצת ארץ הקדם וראויה להכתב לזכרון בספר. המעתיק.

וְאֵל רַב חֶסֶד וְאֶרֶךְ אַפַּיִם,
אֲבִי בְּנֵי אָדָם כָּל הַחַיִּים,
אֶל זֶה מֹשֶׁה אִישׁ הַבֵּינַיִם,
שָׁלַח מַלְאָכוֹ מִן הַשָּׁמַיִם:
„שְׁנֵי נֵרוֹת הַבֹּעֲרִים הָאֵלֶּה,
רְאֵה, מֹשֶׁה, לֹא תִיעַף, לֹא תֵלֶא,
בִּשְׁתֵּי יָדֶיךָ תְּקַחֵמוֹ.
וְעַד אוֹר הַבֹּקֶר כֹּה תֹאחֲזֵמוֹ,
הֱיֵה עֵר, אַל תִּסְגּוֹר עֵינֶיךָ,
רְאֵה כִּי לֹא יִכְבּוּ נֵרוֹתֶיךָ!

וּבְעֵינֵי הַנָּבִיא, לֹא הִסְכִּין בָּאֵלֶּה,
אִם כִּי הָיָה זֶה הַפְּלֵא וָפֶלֶא,
בְּכָל זֹאת שָׁמְרָה רוּחוֹ אֶת פְּקֻדָּתוֹ;
כִּי עוֹד לְנֹכַח עֵינָיו חַטָּאתוֹ,
עֵת אַף יְיָ בּוֹ חָרָה,
עַל דְּבַר אֲשֶׁר אֶת פִּיהוּ מָרָה,
וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ,
כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ לְדַבֵּר אֵלֵיהוּ.

עַד חֲצִי הַלַּיְלָה עִם הַלְּהָבִים
הוּא עֹמֵד תַּחַת שְׁמֵי הַכֹּכָבִים,
כִּמְעַט כִּשְׂחוֹק בְּעֵינָיו נִמְשָׁלוּ
לְזֹהַר הָרָקִיעַ הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ.

בְּכָל הֶעָמָל וּבְכָל הַיְגִיעוֹת,
יָדָיו אֱמוּנָה וְהֵנָּה נְטוּיוֹת.
אַךְ לְפֶתַע פִּתְאֹם אָבְדָה תִקְוָתוֹ,
וּלְקוֹל הַמְּלָה הֵקִיץ מִשְּׁנָתוֹ,
וְהִנֵּה הַנֵּרוֹת כָּבוּ נִשְׁבָּרוּ,
כִּי יָשֵׁן הַנָּבִיא וְהֵם לֹא נִשְׁמָרוּ.

וְהִנֵּה מִמָּרוֹם עוֹד הַפַּעַם
קוֹל הַמַּלְאָךְ נִשְׁמַע בְּרַעַם:
„הִתְבּוֹנֵן נָא בִינָה וּפְקַח עֵינַיִם,

אִם יָנוּם אִם יִישַׁן שֹׁמֵר שָׁמַיִם,
וְנָפְלוּ כֹּכָבִים גַּם סַהַר וָחֶרֶס,
וְנִשְׁבְּרוּ וְנִפְּצוּ כֻלָּם כְּנִבְלֵי הַחֶרֶשׂ:

מוֹת הַנָּבִיא.

וַיְהִי כִּי זָקֵן משֶׁה רַבּוּ שְׁנוֹתָיו,
וְכַכֶּסֶף טָהוֹר הִלְבִּינוּ קְוֻצּוֹתָיו,
וְקַרְנֵי אוֹר בָּהִיר מִפָּנָיו תַּצְאנָה
הֵן הַחֵלּוּ כַהוֹת טֶרֶם תִּכְבֶּינָה,
וַיֵּדַע כִּי עוֹד מְעַט אֵל יִקָּחֵהוּ,
וּמִן הָאָרֶץ אֶל עָל יִקְרָאֵהוּ.

וְלֹא אָבָה משֶׁה לַעֲזוֹב אֶת עַמֵּהוּ,
כִּיתוֹמִים אֵין אָב אַחֲרֵי מוֹתֵהוּ;
וְלִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ הוּא הוֹאֵל הוֹדִיעַ,
אֵיךְ יְנַהֵל עַמּוֹ, אֵיךְ קָמָיו יַכְרִיעַ.
וּבְלֶכְתָּם בַּשָּׂדֶה וּמִדְבָּרִים בְּנַחַת
וּלְנֶגֶד עֵינֵיהֶם אִישׁ כֹּרֶה שַׁחַת.

כֹּרֶה הוּא וְחֹפֵר וְעֹדֵר בַּכֹּחַ,
לְאַחַד הָאָדָם קֶבֶר וּמָנוֹחַ.
וְלֹא אַחַר הַנָּבִיא לִשְׁאוֹל פִּי הָאִישׁ,
כִּי כֵן דַּרְכּוֹ לַחְפּוֹץ לָדַעַת כֹּל חִישׁ,
וּכְבָר עַל הַר חֹרֵב חָפֵץ לִבֵּהוּ,
לַחֲזוֹת פְּנֵי עֶלְיוֹן עַל כֹּל בְּעֵינֵהוּ:

„לְמִי זֶה אַתָּה עָמֵל לַחְפּוֹר הַקָּבֶר?"
„„רְדָה נָא אֵלַי מָטָּה, אַתָּה הַגֶּבֶר,
וּלְךָ אָז אַגִּידָה לְמִי זֶה אֶחְפְּרֵהוּ:""
אַךְ יָרֹד יָרַד הַנָּבִיא אֵלֵיהוּ,
לִשְׁמוֹעַ אֶת אֲשֶׁר שְׂפָתָיו יַבִּיעוּ,
וְהִנֵּה חִישׁ אָטַר הַבּוֹר עָלָיו פִּיהוּ.

יַד מַלְאַךְ מָוֶת זֹאת הָיְתָה, וּבְנַחַת
אֶת נַפְשׁוֹ הִנֵּה הִתְנַכֵּל לָקַחַת;

כִּי אֶל נְבִיא אֱלֹהִים צוּר הָעוֹלָמִים
לֹא יוּכַל זֶה לִקְרוֹב בְּפָנִים נִזְעָמִים,
וִיהוֹשֻׁעַ שָׁב אֶל קֶרֶב עַמֵּהוּ,
מִתְאוֹנֵן מִתְאַבֵּל עַל אֲדוֹנֵיהוּ.

וַיֵּבְךְּ וַיִּתְאוֹנֵן כָּל אִישׁ כָּל גָּבֶר,
וַיְמַהֲרוּ לָלֶכֶת לִמְקוֹם שָׁם קָבֶר,
וּבְמוֹתוֹ לִרְאוֹת אֶת מְנַהֲלָם עוֹד אָבוּ,
עַל יָדוֹ אֶת בֵּית הָעֲבָדִים עָזָבוּ;
וְכַאֲשֶׁר פָּתְחוּ הַקֶּבֶר וּבוֹ רָאוּ,
וְהִנֵּה אַךְ לֵב הַנָּבִיא שָׁם מָצָאוּ.

אָז שָׁבְתוּ מְקוֹנֵן וְקוֹל לֹא הִשְׁמִיעוּ,
וְאֶת קֶבֶר אֲדוֹנָם שָׁבוּ סִתְּמוּהוּ
וַתְּהִי נֶחָמָתָם בִּיגוֹן לְבָמוֹ,
כִּי עוֹד נַפְשׁוֹ מִתְהַלֶּכֶת קִרְבָּמוֹ,
רוּחוֹ, מַחְשַׁבְתּוֹ, אַהֲבָתוֹ עַמֵּהוּ,
יַעַן אֶל עַמּוֹ עוֹד נִשְׁאַר לִבֵּהוּ.

אַיֵּה מֹשֶׁה?

כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֵל אֶת מַלְאַךְ הַמָּוֶת,
כִּי נִשְׁמַת הַנָּבִיא יָבִיא אֵלֵיהוּ,
וַיֵּלֶךְ וַיְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ בָּאָרֶץ;
אֲבָל לַשָּׁוְא — כִּי שָׁמָּה לֹא נִמְצָאָה.

אֶל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל שָׁב לָלֶכֶת:
„הֲיֵשׁ פֹּה מֹשֶׁה?“ אֶל הַיָּם הִבִּיעַ.
וַיַּעַן חַיִּם: אוֹתוֹ לֹא רָאִיתִי
מֵאָז עַל גַּלַּי הֶעֱבִיר עָם בָּרָגֶל!“

וַיֵּלֶךְ הַמַּלְאָךְ אֶל הָרֵי קֶדֶם:
„הֲיֵשׁ פֹּה מֹשֶׁה?“ שָׁאַל אֶת כֻּלָּמוֹ.
וַיַּעֲנוּ כֻּלָּם: „אוֹתוֹ לֹא רָאִינוּ,
מֵאָז הַלּוּחוֹת בָּהָר לוֹ נִתָּנוּ.“

וְלִגְּ־הִנֵּם הַמַּלְאָךְ קָם וַיֵּלֶךְ:
„הֲיֵשׁ פֹּה מֹשֶׁה?" וּמִשָּׁם עֲנוּהוּ:
„אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת הֵבִין דַּרְכֵּהוּ
וּמְקוֹמוֹ יוֹדֵעַ, וּלְחַיֵּי הַנֵּצַח
הָלַךְ הַנָּבִיא, אַךְ יֹשֶׁם תִּמְצָאֶנּוּ."

בֵּית תְּפִלַּת הַקָּפְטִים.

אחר אשר ישבנו בבית שמיש בצל שקמת מרים, אוינו לראות גם בית תפלת הקאפטים אשר בנו לשמה ולזכרה.

יצאנו משער העיר ורכבנו מול קאירה הישנה וכבלות שעה אחת עמדנו ברחוב צר לפני חומה גבוהה, מבלי אשר יכלנו להעלות על מחשבתנו כי אחריה עומד בית תפלה, כי עוד לא רבו הימים אשר לא היה עוד המשפט לנוצרים בארצות בעלי דת מחמד, כמו להפראָטעסטאנטען והיהודים בארין עסטרייך זה זמן לא כביר, לבנות בתי תפלותיהם כמו רמים בפתח עינים. מחצר קטן באנו אל מקום גבוה מרובע ואשה אחת באה לקראתנו ותדליק אבוקה ותוליך אותנו בישלבים מטה אל מערה אחת גדולה וחשכה, ומישם עוד מטה אל מערה קטנה מהראשונה. פה ראינו מזבח קטן וממעל לו עומד ציור משחת מראהו, תבנית משפחת הנוצרי הקדושה להם. על המזבח מונח ס' ברית החדשה מודפס בלשון קאָפטית ושתי מנורות נחשת קלל עומדים. על המקום הזה ועל המערות האלה מתחת לארין הם אומרים, כי שם נחבאה המשפחה הזאת הנרדפה מפני אויביה ימים רבים.

הקאפטים מכבדים מאד את בית התפלה הזה אשר מתחת לארין, וישם הם עובדים את עבודתם בחפין לב. בעלי האמונה הזאת אשר לפנים רבו מאד, הם כיום כפי שאומרים, מאה וחמשים אלף נפיש, אשר ערך חלק החמישה עישר מהם חיים בקאירה, חרבות בתי תפלות הרבה ובתי מועד, ביחוד במצרים העליונה עדות הנה איך רבו ויפרצו לפנים. הסבה שנתמעטו היא, ע"י שהמירו רבים מהם את דתם בדת האיסלאם, ורבים נישאו נשים מבנות דת מחמד.

בהיותם יוצאי ירך המצריים העתיקים עוד היום תארם כתאר הציורים על אבני הזכרון, אינם גבוהי קומה, ישערותיהם תלתלים, עיניהם ישחורות, חוטמם ישר ומראה פניהם כהה, ובזה יבדלו מהערביים היושבים במצרים.

כמה מנהגי דתיהם ומדותיהם דומים מאד למנהגי ומדות היהודים.

לשון הקאָפטים כלישון היהודים חדלה להיות לישון העם, ונישארה רק לעבודת ה' ורוב האומה אינם מבינים אותה. ספרי אמונתם כתובים בלישון קאָפטית, וגם בספר התורה יקראו בלישון ההיא בישעת העבודה. הקאפטים

מתפללים שבע פעמים ביום, וכמו היהודים הם רוחצים ידיהם לפני כל תפלה, אחרי התפלה הם מזמרים מזמורי תהלים. קדש הקדשים בבית תפלתם יקראו בשם העקעל׳, ואלה שבבתי כנסיות היהודים נקראים „היכל". ושניהם מכוסים בפרוכת. הנשים נבדלות מאת האנשים בבית ה׳ ע״י שבכת עץ. הקאפטי מסיר נעליו, כיהודים הקראים, קודם שיכנס לבית התפלה ומתפלל בראש מכוסה ופניו קדמה מזרחה. ומצוה עליו לעלות לירושלים.

היהודים מתפללים בחגים ובמועדים בעד המתים, וכן עושים גם הקאפטים. המברך את רעהו יניח ידו על ראש המתברך.

היהודים מאמינים באחדות ה׳ (מאָנאָטהעאיסטען) והקאפטים מאמינים באחדות טבע מושיעם (מאָנאָפהיזיטען). הקאפטים מלים את בניהם הזכרים לשמונה שנה כאשר היהודים נמולים לשמונת ימים; ובכל זאת אין למנהג הקאפטים הזה קדושת הדת כי אם מנהג מקובל, להדמות יותר אל מושיעם. כהניהם יוכלו לקחת אשה, אבל רק בתולה מעמם יקחו. אינם אוכלים בשר חזיר ובדרך כלל לא יאכלו בשר רק מבהמה השחוטה כמאכלת. ביום הששי הם אוכלים כיהודים „דגים ובשר." הם מדקדקים מאד בתעניות הרבות אשר להם וטובלים לפניהן ואינם טועמים שום מאכל ומשקה. וכמו חסידי היהודים הם מתענים גם ביום הששי.

הקאפטים לא ישאו נשים מבנות אמונה אחרת וחוגגים יום חתונתם ביום שלישי לשבוע, כאשר גם היהודים חושבים היום הזה ליום מבורך להתחיל בו כל דבר, בשביל שהוכפל בו „כי טוב" בשעת היצירה, ובשאר הימים לא נאמר „כי טוב" רק פעם אחת. הכלה טובלת קודם חתונתה. כמנהג היהודים בא״ין הקדם כן גם מנהג הקאפטים לשחוט ביום החפה שה אחד מן הצאן והחתן עובר על דמו; ואצל היהודים טובל השוחט יד ימינו בדם ויגע בחמש אצבעותיו הפרושות בקיר בית החתונה, ובזה הוא מגרש משם המזיקים והרוחות הרעות. הכהן ישים אחר הקדושין חגורה על החתן; ויהודי ארץ המזרח יעטפו את החתן והכלה בטלית אחרי הקדושין.

הקאפטים הם מתחסדים הרבה (ביגאָטט) ושומרים הבלי שוא, בעלי חשבון וכותבים מהירים, והם עולים על יתר עמי מצרים בכשרונותיהם לכל מלאכת חרש וחושב.

קורות הקאפטים הם דומים לקורות היהודים, מעת אשר חדל להיות להם ממשלה מדינית, היינו מהמאה השמינית למ״הנ, הם נרדפים על צואריהם וכצאן לטבח הובלו, והיו לחרפה ולדראון לכל בשר.

הערביים בעלי דת מחמד הרסו את בתי קדשיהם ועשו מהם בתי תפלות מחמדיים, כאשר בארצות המערב נמצאים הרבה בתי תפלות נוצרים שהיו מתחלה בתי כנסיות היהודים. הקאפטים נאלצו לנשוא בגדים צהובים כמראה הדבש, כאשר נאלצו היהודים בימי הבינים לנשוא על בגדיהם טלוא צהוב. היהודים והקאפטים נאלצו גם שניהם לנשוא על צוארם עץ משא משקל חמשה פפונד. הראשונים בתבנית עגולה והאחרונים בתבנית שתי וערב. הצניף על ראש שניהם היה צריך להיות ממראה שחור, להבדילם מהמושלמנים הנושאים צניף לבן. במאה השלש עשרה

פקדו על הקאפטים לנשוא צניף תכלת ועל היהודים לנשוא צניף צהוב והגורה על מתנם ג"כ ממראה זה. לנשיהם לא היה רשות לרכוב על סוס כי אם על חמור. ואשר ערב לבו לעבור על הפקודה הזאת היה למשסה ולהרג. הושת על הקאפטים לשלם מס אמונתם, וכמו היהודים היו חפשים ע"ז מעבודת הצבא. ופעמים לא מעט עמד עליהם המון העם בשצף קצף בעבור סבה של אפס ותהו, להשמידם ולאבדם באכזריות חמה ולשלול שלל בתיהם ולבוז בז. רבים מתו בחרב ובאש. ורבים קבלו עליהם דת מחמד למראה עינים, למען תהיה להם נפשם לשלל.

כה היה מנת חבלם עד זמן מחמד־עלי אשר הקל עולו מעל בני אמונות אחרות. והיום הזה גורל אחד להם עם כל יתר הנוצרים בארץ המזרח.

הקאפטים, הנקראים כן על שם העיר קאָפּטאָס במצרים העליונה, או אולי נקראת העיר ההוא על שמם, הם נוצרים מכת היאַקאָביטען, שנאסרה אמונתם ע"פ עצת האסופה בכאלצעדאָן. השם „יאקאָביטען" בא להם מן יאקאָבוס באַראַדאַי, או צאנצאלאָס, איש סורי מלידה, אשר פרסם אמונתם במאה השביעית למ"הנ. רק מעט מהם בעלי אמונות היונים והרומיים. רבם מבזים את הנוצרים היונים והרומיים ונמנעים מהתחבר עמם מיראתם לבלתי יטמאו בם. ע"פ קבלתם היה קדושם מארקוס הראשון שקרא בשם האמונה הנוצרית בארץ מצרים. ממזבחם אשר מעבר קבר הנוצרי בירושלים ימב"ת ועדם כבר דברנו בספר המסעות שלנו „ירושלימה!"

הַיְהוּדִים.

יש קבלה ומסורת אשר חתולתה ענן וערפל, שזה ארבעת אלפים שנה עד היום בלי הפסק נמצאים מבני ישראל יושבים בארץ מצרים. לא כלם יכלו ללכת אחרי גואלם המדברה בדרך ים סוף. זקנים רפי כח, אנשים חולים, נשים צעירות עם ילדיהן אשר ילדו זה מעט נאלצו להשאר נגד רצונם, בעת אשר גם אנשים חזקים ובריאים, כאשר יקרה בכל זמן, לא שמעו בקול הקורא להם דרור ולא בטח לבם כי יצלח בידו להושיעם, ובחרו יותר להיות בסבלות ובעבדות, מהחרות במדבר בארץ לא זרועה, אשר עוד לא נכון לבם אם תהיה להם לנחלה. סיר הבשר אשר במצרים לא נתן איתם לנסוע אחרי גואלם, כאשר הנוסעים ממצרים זכרו בו אחרי כן ואמרו לשוב.

ועם כל היות קרוב מאד להאמין, אשר בעזוב העם כלו ארץ עבודתו, תשארנה שם איזה משפחות עוללות כנוקף זית מסבות משונות, בכל זאת נוכל להחליט ג"כ לאמת שהיהודים הנמצאים כעת במצרים הם יוצאי ירך אלה, אשר ישבו שמה הרבה מאות שנה אחרי יצאם משם ביד משה. הדבר המאמת ומקיים כפי הנראה ההשערה הראשונה היא החידה אשר

מגיד אין אותה, היינו מה שנמצא בהרי אביסיניען שבט מישראל שמראה פניו חום במספר שלשים אלף נפש אשר להם ממשלה ונשיא מאחיהם. האנשים האלה מפוארים באהבת החרות העצומה ובעוז וגבורה למלחמה, לבלתי תת כל איש זר לעבור בגבולם, ורק לעתות רחוקות יצאו מגבול ארצם החוצה. הֲנשארו האנשים האלה שם מימי משה? או אולי הוא שבט אחד מעשרת השבטים שאבד זכר להם? או אולי הם שבט משבטי עם אביסיניען, היושב בהרים, אשר קבל עליו דת משה ע"י איש אחד מהיהודים אשר בא אליהם ולמדם דתו ואמונתו?

הרב ר' משה יפה, אשר הלך בשנת ה"א תר"ז (1847) לבאָמבייא, שמע מפי הנציב (גובערנער) מעאדען, שנמצאה באפריקה, ממשלה שלא נודעה עד יום אז, מהלך ארבעים יום מים סוף, ונשיא מושל עליה ממשלה בלתי מוגבלת, ויש לו חיל וצבא מלחמה. ונוסע אחד צורף יהודי ר' חאי לוי ספר אל ר' משה הנ"ל, כי על מסעיו בא לאביסיניען ופגע שם ביהודי מארץ כוש (עטהיאָפיען) שהיה בידו ספר כתוב בכתב עברי מרובע, והגיד לו שקרוב לעיר האדאר יושבים יהודים הרבה.

ע"פ אגרת שכתב דאקטאר אשע איש פרייסען (יהודי) בשנת ה' תר"ז (1847) להחכם המפורסם ר' יוסף שווארץ בירושלים, נמצאים באביסיניען, ע"פ תעודות ומכתבים שהראה לי ראש הרבנים בקאירה, יהודים הרבה, וקרא לו בשם ראש הרבנים בעיר אדען איש אחד ששמו פנחס ממטה דן.

הרב ר' משה יפה הנזכר כתב ג"כ אגרת מבאָמבייא להרב ר' יוסף שווארץ בירושלים, בשנת ה' תר"ח (1848), ששמע מפי איש נאמן מבעלי דת מחמד שיש ממשלת יהודים באביסיניען, שמלכם ששמו צחלן שוכן בעיר שימנאן, מהלך חמשה ועשרים יום מעיר אזיילא על שפת ים האדום (ים סוף). יושבי הארצות אשר סביבותיו יראים מפניו בעבור חיל צבאו הרב, ויש לו ערים וכפרים הרבה, אדמת ארצו פוריה, ויושבי הממלכה הזאת גבורים והם עובדים את האדמה. ואגרת שלישית כתובה מדאָקטאָר אשר מעיר אדען בשנת ה' תר"ח (1848) מוריעה תקותו שהוא מקוה לראות היהודים האלה פעם ראשונה בעיר גאָנדאר. אמנם לפי דבריו באגרת ההיא לא כל הדעות שוות על דבר היהודים אשר בחאבאש (אביסיניען). יש מחזיקים אותם לקראים, ואחרים אומרים שהם נוצרים שקבלו עליהם המילה ועוד מנהגים אחרים ממנהגי היהודים, ויש אומרים שהם עכ"ום גמורים. ובכל זאת אומרים שהיושבים האלה במערב ובדרום דומים מאד באמונה ובמנהגים ליהודי ארץ המזרח. עד היום לא נודע לנו היוצא מדרישות וחקירות הרב ר' משה יפה הנוטה להאמין בספורים זרים, ומדרישות דאָקטאָר אשע אשר לו דעה מיושבת מיוסדת על חכמה ומדעים *)

---

*) כלם אגרות הרב ר"מ יפה ודאקטאר יחזקאל אשע נעתקו לעברית מלשון אשכנזית ומספרו של הרב ר' יוסף שווארץ על ידי ידידי החכם המליץ מו"ה קלמן שולמאן נ"י מווילנא ונדפסו בספרו „אריאל" שהוציא לאור בווילנא שנת

הקאנסול הראש ממדינת עסטרייך היושב באלכסנדריאה· ריטטער פאָן הובער, ספר לנו, שעלה ביד הקאָנסול מארין סארדיניען להשיג מידי היהודים שבאביסיניען ספר התורה הכתובה על קלף שהיתה בידם בספר היקר הזה נמצא, כפי הנשמע, איזה דברים נוספים בספור מעשה בראשית, ועוד שנוים גדולים במקומות אחרים. לדאבון נפשנו נאבד מזכרוננו שם האיש המאושר אשר בידו הכ״י היקר הזה; אבל כפי הנראה הוא נקל להמצא בעיר טורין אשר שב שמה ע״פ משרת עבודתו. ודבר נפלא הוא שעד היום לא דברו חכמי איירָאפא דבר מהכ״י היקר הזה שראוי לשום לב עליו. או אולי עלה חיה ביד הקונה· כאשר קרה זה שנים לא כביר לכהן קאטוליקי בירושלים שהוציא ספר תורה מן האדמה ברגל הר הזתים־שדרך היהודים לטמון שם ספרים שנפסלו שלא יחוללו בידים — והביאו לרומא בתאר כתיבת יד עתיקה.

וכמו שהידיעות מהיהודים שבאביסיניען אינן ברורות, כך לא נבררו ג״כ הידיעות שנתפרסמו על דבר היהודים היושבים מעבר לים סוף מזרחה. הם עצמם מכנים א״ע בשם יהודי חבר (Jehud Chebr) ואומרים על חותן משה שהוא אבי אבותיהם. ואינם עובדי אדמה כיהודי אביסיניען, כי אם רועי מקנה ונוסעים עם עדריהם ממקום למקום לבקש מרעה, ובהיותם גבורי כח לא ייראו רע ולעת הצורך יחליפו את מקל הרועים בחרב מלחמה, אם נאלצים הם לעמוד על נפשם או רכושם. הם נמנעים להיות נכרים מהיהודים לבני אמונתם ומתרחקים מהם בכל תכלתם. כפי הנשמע נמצאים מקצת מהם בעיר יונבו השוכנת לחוף הים סוף, והם חרשי ברזל. הערביים מכנים אותם אראב־סעבט (ר״ל ערביים שומרי שבת).

ידידנו הרב החכם ר׳ יוסף שווארץ בירושלים ספר לנו. כי בעת אשר עשה איבראהים־פחה מישטרו בא״ין ארם וכנען וכל הארץ שכונה לבטח, ערב לב שני בעלי מלאכת יהודים איתם לעבור את הירדן וללכת למצוא מחית נפשם במלאכתם אצל שבטי הבי־דנאים (בעדואינען). ויהי היום ויבואו שני ערביים רוכבים על סוסים אל האיהלים, ויהי כראותם בעת הסעודה כי לא יאכלו שני האנשים האלה את הערביים בלעדי לחם והלב וישאלו אותם, מי האנשים האלה? וכאשר הוגד להם כי יהודים הם וימלאו שחוק פיהם ויאמרו: „הגם אלה כיהודים, הנה ידענו את יהודי־חבר! והם גבורים כענקים ואינם שפלי קומה וחלשים כאלה.“

כפי הנשמע כבר נראו אנשים משבט זה בירושלים והכירו אותם בציצת בגדיהם. „זה שנים מעט“, כה הוסיף לספר לנו ר׳ יוסף שווארץ, הלכו שני יהודים מטבריה להתפלל אצל מערת קבר ר׳ עקיבא. ויהי בעת התפללם באו שני אנשים מלובשים בבגדי ערביים רוכבים על סוסיהם, ויעמדו שם

תרע״ז. ובאו בספר ה׳ עיד הרבה דברים ע״ד עשרת השבטים ובני הרכבים דומים לאלה הבאים בספר הזה, ודברי שניהם יוכיחו אחד לאחד. ונחבר ספר זה בשנת ומפי הרב ר״י שווארץ ונחבר ס׳ אריאל העתיק ומספר הרב הנ״ל. ואני גרגר ומלאכתי ומלאכת ההעתקה אין לי אלא דברי הספר שלפני ונעתק ואחרי אלכה. המעתיק.

עד אשר כלו היהודים את תפלתם. ויהי אחרי כן וישאלו אותם לאמר: מי הוא הצדיק הקבור פה? וכאשר הגידו להם היהודים את ישם ר׳ עקיבא ירדו האנשים האלה מעל סוסיהם וירדו אל המערה ויתפללו שם תפלה בלשון עבריית בקול רם עד ששני היהודים שעמדו מחוץ למערה שמעו אותה. אחרי רגעים אחדים יצאו האנשים מן המערה ויעלו על סוסיהם. על השאלה, מי הם ענו: יהודי חבר אנחנו! ומשביעים אנחנו אתכם בה׳ אחד אלהי ישראל, שלא תלכו מן המקום הזה, עד אם נלכה לדרכנו ונתרחק ממראה עיניכם. אחרי כן גערו בסוסיהם וינוסו.

השעריף מן צאַנאַאַ נדב לבו, במאה הזאת לעלות למעקקא עם המון אנשים רבים. ויתעו במדבר וכמעט שכנה דומה נפשם והנה באו פתאם לנוה רועים (אָאזע) ואוהלים לבנים הבריקו לנגד עיניהם מרחוק. וירכבו ויתיצבו לפני היפה שבאוהלים ויקרא השעריף בקול גדול ויתחנן לתת לו מים לשתות ולאנשים אשר עמו, כי לשונם צחה צמא. ואיש חיל העומד לפני האוהל קרא אליו לאמר: „מי אתה איש עמל ואון, כי ערב לבך להפריע את מלכנו בעת תפלתו?״ השעריף הגיד לו את התלאה אשר מצאתהו במדבר, וכרגע זו נשלמה התפלה באוהל. ויתנו להם מים לשתות ולהם לאכול ויראו להם את הדרך אשר ילכו בה. ויהי כאשר שאלו בלב מלא תודה מי הם האנשים המטיבים עמהם וחיתה נפשם בגללם? ויענו להם מורי דרכם: „יהודי חבר אנחנו!״ וישובו לאהליהם. ספורים נפלאים כאלה ואיזה אנשים אשר נראו במקומות שונים העירו את הלבבות לחקור ולדרוש.

ר׳ יוסף הגיד לי: „אנכי הסיבותי, בחברת אוהבים רבים בשנת תר״ו (1846,) לאיש אחד מאפריקא ושמו ר׳ עמרם, אשר ידע היטב את דרכי שבטי הערביים ולשונם, ללכת לבקש את יהודי חבר ולהוציא לאור תעלומותיהם. מלאנו את ידו בכסף הוצאת המסע הזה ונתן לו מכתבים והורינו אותו הדרך. ככלות שנה כתב אלי מצאַנאַאַ, כי שבטי הבי־דנאים נלחמים ביניהם ואי אפשר לו ללכת הלאה למסעו עד אשר ישלימו. והודיע לי, כי אם אמנם בזזו את כל אשר לו לא נפל לבו ורוחו לא עזבתהו ללכת הלאה, ובפרט כאשר שמע מהערביים כי להלאה מזרחה שוכן לבטח באוהליו שבט בנימין.״ אם הוסיף ר׳ עמרם להודיע דבר מה, או שב לביתו, לא ידענו.

ויען אשר הואלנו היום להציג כף רגלנו בנחלת הספורים וההגדות המעשרות את כח הדמיון והידיעות הבלתי ברורות: הנה פה מקום אתו לשמוע עוד קולות אחרים על דבר עשרת השבטים אשר אבד זכרם מאתנו. אין לך כמעט הגדה בעולם, ולו גם תהיה מלאה דמיונות, אשר לא נחבא בתוכה כזרע גד זרע אמת שיסודתו בקורות העולם. כדמות הרמש הקטן הנראה באבן הבערנשטיין, אשר לפי הגדת משלי היונים נקפא האבן הזה מדמעות ההעלליאדען, אשר הורידו עיניהן במות אחיהן פהאעטאָן.

הספורים הנוגעים לעשרת השבטים מעוררים בלי ספק את כח הדמיון וגם את הדרישה והחקירה בלב הנוסעים אשר נשאו אותם רגליהם

לארצות האלה ששם עלו שבטי יה אלה ע"פ הקבלה שבידינו וע"פ ההגדות והספורים.

ספר „גלילות ארץ ישראל" שחבר רבינו גרשון, ששרפו המבקרים הכומרים בווארשויא ונשארו ממנו רק העתקות מעטות, יספר לנו כדברים האלה *):

„כאשר הייתי" — כה יספר המחבר — בשנת חמשת אלפים שלש מאות ותשעים בקאירה שמעתי ספורים רבים מעשרת שבטי ישראל שנאבדו. וגם אגרות רבות באו מסאלוניק, המדברות מהרבה אלפים יהודים היושבים מעבר לנהר סמבטיון. ושם נאמר כי הם באים לרוב לארץ הכושים הלבנים לעיר פריסטעריאן ונופלים שמה ומחריבים עריהם אם לא ישלמו להם המס. בשנת ה"א שצ"א הלכתי לסאלוניק בעת אשר שמה ארחת אביסיניען לדרך פעמיה ללכת אל הסמבטיון להביא שמה ברזל. התארחתי עמה לחברה ובאתי למעקקא ולגאָדא בדרך מדבריות אביסיניען אשר לא רחוק משם אקינוס ההודו (?) ושם מצאתי יהודים הרבה אשר להם זהב וכסף הרבה מאד.

הלכתי ברגלי לארץ הודו עד עיר רעבאר ומשם לדאבאָרסאטאָן על נהר גיזן (גאנגעס) ואח"כ לבינא עד קאלקוטא, אחרי מדבריות קאלקוטא הולך הנהר סמבטיון, אשר על שפתו נמצאים יהודים כחול הים. כשהייתי עוד ברחק מהלך שני ימים מהנהר סמבטיון שמעתי את רעש המית גליו. כשבאנו אל העיר הוגד לנו כי לא נוכל לעבור את הנהר כי אנשי פריסטעריאן יראים שלא יפלו היהודים פתאם לארצם וע"כ הם עומדים על המשמר. לא אחרתי להקור ולדרוש על אודות העם היושב מעבר לנהר סמבטיון, ואלה הם הדברים הנפלאים אשר נודעו לו:

„כל ימי השבוע אנחנו משוטטים בארץ ועושים מלאכתנו ולא נירא רע, כי הנהר רועש ומשליך אבנים ואי אפשר לעבור עליו בספינה. אולם שתי שעות קודם שיתחיל השבת ינוח הנהר מזעפו, ואנחנו נתיצב על המשמר, לבלתי יעברו אותו היהודים אלינו. ביום השבת אין אנו צריכים להתיצב על המשמר, כי אם אמנם הנהר ישקוט וינוח וישובת את שבתו, לא יעביר בו ישום איש יהודי, כי גם להם קדוש יום השבת לנוח בו.

על דבר הארצות אשר על שפת הסמבטיון שמעתי הדברים האלה:

בין פריסטעריאן ובין הסמבטיון יש עוד שתי ממלכות, אשר שם כל איש המכה נפש חיה מות יומת. רוחב הנהר סמבטיון שבעים שטאדיען **),

---

*) את ספר גלילות ארץ ישראל לרבינו גרשון בדמותו ובצלמו בכתב ולשון עברית לא ראו עיני, לשונו ומליצותו, ולכן העתקתי הדברים מלשון אשכנז כאשר הם מועתקים מאת הכתב המחבר, ע"כ לא יחשוב הקורא עון לי אם יקרה ה' לידו גוף הספר וימצא שאין הלשון מכוון. המעתיק.

**) סטאדיום היא מאה ועשרים וחמשה פסיעות או שש מאות רגל יונית, או שש מאות עשרים וחמשה רגל רומית. ויש מעתיקים בלשון חז"ל ריס (או לגירסת הערוך רוס) אע"פ שאין המספר מכוון (כי הרוס הוא מאתים ששים וששה אמה במספר דו"ם). המעתיק.

כל ימי השבוע הוא משליך אבנים וינוח ביום השבת. העמים היושבים על שפתו יקדישוהו ולא ישתו ממנו מים, ולא ישקו שמה את בהמתם ומאמינים כי הרוחץ בו נרפא מצרעתו. מעבר לנהר יושבים יהודים עשירים גדולים, אבל אין להם מטבעות. בעד ככר ברזל אשר לא נמצא אצלם הם שוקלים ככר זהב. ארצם נחלקת לעשרים וארבע ממלכות. המלך העצום והגדול שבכלם רוכב עם אנשיו על סוסים דוהרים נוראים מאד, ועילה על סוסו בסולם של זהב אשר לו שבע מעלות. המלך המושל כעת שמה שמו אליעזר. כשהוא יוצא למלחמה יוצאים עמו מאה ושמונים אלף איש רגלי ורוכבים על סוסים. שתי שעות לפני התחלת השבת הם עוברים את הנהר המתחיל להניח מזעפו ושובתים כל היום. הסוסים חזקים מאד והם נושאים את רוכבם ומשאו שלשת ימים ולא ייגעו. הרוכבים אסורים לסוסיהם לבל יפלו לארץ בהיותם ממהרים מאד ללכת. לא קרה עוד למלך אליעזר שלא תגבר ידו במלחמה.

ומלך אחד מעשרים וארבע הממלכות האלה, שמו דניאל החסיד, והוא גם רב אצלם. מראהו כענק ולבו לב חסד ורחמים. כשהוא הולך לבית הכנסת המלכה הולכת על צדו. וה' ברך אותם כארבעה בנים גבורים כאביהם ושתי בנות יפות עד להפליא. הוד ותפארת בית מדרשו עולה על כל אוצרות המחמדיים והנוצרים. ארמונו מלא מרגליות ואבנים טובות. ואבן ברקת אחת יש בבית גנזיו גדולה עד מאד, ולוקח אותה המלך בכל שבת מארגז יקר להאיר את הלילה, כי לא יבערו היהודים אש ביום השבת. בשנה הזאת שלח לו מלך הודו מתנות לעשות שלום עמו. השלוחים שבו ג"כ עם מתנות לסעבילא מהלך שני ימים מנהר סמבטיון. אדמת ארצו שחורה כזפת ועושה פרי למכביר, ומגדלת חטה ושמן הרבה."

בשנת חמשת אלפים שלש מאות ושלשים ושלשה עברו שמונה יהודים את הנהר סמבטיון. המלך אשר הובאו לפניו דבר אתם קשות: "חללתם את השבת. ואם לא איפוא איכה עברתם את הנהר?" וישתחוו לפני הדום כסאו ויאמרו: "אדוננו המלך! עשינו זאת רק למען המלט משבי." ויצו המלך להביא לפניו ספר עברי למען יראה אם יוכלו לקרות בו. ויקראו בספר, ויתן להם המלך מקום לשבת בארצו, ויקחו שם נשים וילדו בנים ובנות.

מקאלקוטא נסעתי הלאה להרי החתים (חיטטים), מאחרי ההרים האלה נמצאים ארבעת שבטי דן ונפתלי זבולון ואשר; ארצם גדולה מאד והם נלחמים תמיד עם מלך כוש הוא אֶטהיאָפיען." ונוסע אחד מירושלים מספר כדברים האלה:

"רציתי ללכת ארצה פרס ויבוזו אותי הבי־דנאים במדבר ויקחו את כל אשר לי וגם את חמורי בזזו ונשארתי בערום ובחסר כל. אכלתי עשב השדה לרעבוני ולצמאי שתיתי טל השמים בלילה, ואחר אשר הלכתי במדבר עשרה ימים עזבני כחי ועוד מעט ומתי. והנה איש גדול כענק נצב לקראתי פתאם וחנית בידו, לא ידעתי מאנה בא, כאילו יצא מן האדמה, ויבקש להמיתני. נלאה ונוטה למות התחננתיו על נפשי, והאיש

אשר עירר חניתו שאלני בלשון עברית. מאיזה עם אני. ואען ואומר: „שמע ישראל! ה׳ אלהינו ה׳ אחד!״ וכרגע נהפכה חמתו לשמחה, וכאשר הגדתי לו כי מירושלים אנכי בא, ראיתי כי יקר לו הדבר הזה מכל סגולה והיה בעיניו כמוצא שלל רב. ויתן לי לאכול ולשתות כאשר היה אתו ויצוני להשאר במקום הזה ולבלי אזוז ממקומי כי רצה להודיע לאחיו. אחר שלשת ימים שב האיש הזה אלי ויגד לי כי בזמן הקצר הזה הלך מהלך שלשה חדשים. ויתן לי אגרת אל אחינו שבירושלים, וכתוב בה קנים והגה והי, על היותם עוד בגלות. אחר זה לוה אותי האיש דרך שלשת ימים עד בואנו אל ארץ נושבת. שם עזב אותי בדברו אלי הדברים האלה: לא אוכל ללכת הלאה. פה יכלה גבולנו. ומזה והלאה יושבים שבטי שונאינו.״ ויתן לי צידה לדרך וחמת מים וזהב ותלה על צוארי קמיע ויאמר: „כל עת אשר תשא הקמיע הזאת עליך לא תאונה אליך רעה.״

כאשר שאלתיו לשמו, אמר לי כי מלכיאל שמו. ויחבקני וינשקני ויאמר לי כי בטח אבוא בעוד שלשת ימים לשנער. בבכי ואנחה נפרד ממני ויאמר: „עוד ישיב אלהים את צאנו הנדחות ירושלימה, אמן.״

וזה תוכן האגרת שכתבו האחים אשר אחרי הרי החיטטים:

„שמעו נא אחינו שבטי יהודה ובנימן בני אברהם יצחק ויעקב את הדברים האלה מפינו אחיכם בני משה רבינו: אנחנו אנשים חפשים ולנו הממלכה והממשלה על מדינות גדולות ורבות. אין בינינו איש ואשה מעם אחר, כי לא יוכל איש לעבור את הנהר סמבטיון. אנחנו יושבים לבטח וכל בהמה והיה טמאה לא נמצא בארצנו. יש לנו ארמונות גדולים וכל אבן יקרה. ימי שנותינו מאה ועשרים שנה. אין בן או בת מתים בחיי אבותיהם. אנשינו עצמו מספר ויש לנו כל עד בלי די. אפס גם את מצות אלהינו נשמור לעשות ואנחנו שוקדים ללמוד עשרים וארבע ספרי קדשינו והלכות ואגדות ועושים ככל הכתוב בהם. ובכל זאת לא זכינו כמוכם לשבת בעיר הקדושה אשר טמאו גוים זרים את מקדשה. ועוד כותל המערבי עומד בה וה׳ שוכן שמה מאוד אנחנו מקוננים ומתאבלים עליכם אשר עודכם נענים תחת יד גוים עריצים. חזקו ואמצו! את אשר יאהב ה׳ יוכיח, וכאשר עשה נפלאות מעולם, כן עוד יעשה בקרבנו ויגאל את כלנו ויוליכנו קוממיות לעיר הקדושה!״

בספר אשר זכרנו נמצא ג״כ ידיעה מהיהודים אשר בהודו המערבית: „בשנת חמשת אלפים וארבע מאות וארבע (1644) בשמונה עשר לחדש אלול, בא יהודי ספרדי ושמו אהרן לוי ובלשון ספרד אנטאָניאָ דע מאָנטעזינאָס, באמשטרדם וספר הדברים האלה כדברים ברורים ואמתים. „לפני שנתים ומחצה הלכתי מהענדירא אשר בהודו המערבית לבוא לפאעיויאן. ישבתי פ״ד אצל איש הודו ששמו פראנציסקאָ דע קאסטיללאָ, והיהודים קראו אותו בשם קאסיקווע. אחר אשר אמרתי לו כי יהודי אנכי בקשתיו שיוליכני אל אחי. ויבטיחני להביאני אליהם, אבל יעצני להסיר את חרבי מעל ירכי ולקחת מטה במקומה, וכן עשיתי.

הלכנו בין הרים רבים ועברנו ברגל נחלי מים קטנים ונסענו בדרך עמקים ובקעות ששה ימים; ביום השביעי יום השבת נחנו. ויהי ביום השלישי אחר השבת באנו אל נהר רחב ידים יותר מהנהר דועראָ, שם אמר לי כי אראה את אחי. ויקח פֿראנציסקאָ מטפחת מילקוטו וישם אותה על נס להתנוסס ברוח. ומיד ראינו עשן גדול עולה מעבר הנהר, כתשובה על שאלתו. תיכף אחר זה באה אלינו סורת דוגה ושלשה אנשים ישבו בתוכה האנשים אשר בסורה דברו איזה דברים עם פֿראנציסקאָ בעת אשר הביטו עלי ויצאו מספינתם, וכאשר הגדתי להם כי יהודי אנכי משבט לוי חבקוני וינשקוני. אחרי כן שב אחד מהם אל הסורה, והשנים הנשארים ישבו על שפת הנהר ויקחוני ויושיבוני ביניהם. פֿראנציסקאָ תרגם לי את דבריהם, אבל הגיד לי ג״כ כי לא אשמע מהם הרבה חדשות אשר קותה נפשי. אחד מהאנשים האלה דבר אלי לאמר, בהרימו ארבע אצבעות למעלה:

אבותינו הם אברהם יצחק יעקב וראובן. כל החפץ לשבת בתוכנו אנחנו נותנים לו מקום בקרבנו. יוסף שוכן באמצע הים.״ כדברו הדברים האחרונים האלה הרים שתי אצבעות להורות על שני חלקי שבט יוסף (אפרים ומנשה). בעת אשר נדברנו באו עוד ספינות קטנות הרבה אל עבר הנהר, עד אשר נאספו אלינו שלש מאות איש. אינם בני קומה גדולה ומראה פניהם חום, שערות ראשם ארוכות וצניף עליהם. שלשת ימים התארחנו לחברה ונדברנו יחד, אבל לא הרשו אותי לעבור את הנהר. קבלוני בסבר פנים יפות ויתנו לי לאכול ולשתות.

גם הדבר הזה נודע לי מהם: לפני ישנים קדמוניות באו הנה ע״י נסים ונפלאות ונאלצו להלחם מלחמות רבות עם ההודיים ותמיד גברה ידם והשמידו את אויביהם. ההודיים נבהלו מאד וייראו לנפשם. ורב מג (איין מאגיער) אחד גלה את אוזן נשיא ההודיים. כי העם הזה הם בעלי האמונה האמתית, וכי טובה גדולה תצמח להההודיים אם יתאחדו עמהם, יען כי בימים הבאים יהיה העם הזה לבדו המושל בקרב הארץ.

לשוא התחננתי אליהם להביאני אליהם אל עבר הנהר; וימאנו ויאמרו: „יבא יום אשר נתאחד כלנו! כבר ראינו אותות ומופתים על זה. הספרדים באו אל הארץ הזאת, למען נשמיד את שונאי היהודים האלה מעל פני האדמה. אניות צור באו אל חוף הים, וגם ביאתך זאת אות נאמן לנו, ואנחנו רואים בחוש כי ימלאו דברי הנביא. ואתה אל תדאג לארץ הזאת, כי בחסד ה׳ ההודיים על צרנו, וכאשר נשמיד את הספרדים נבוא ונגאלכם מגלותכם ברצות ה׳.״

וסופר אחר, גאנעבראדוס, מספר בחלק הראשון מספר דברי הימים שלו, כי באי אחד מאיי אמעריקא מצאו אבן מצבת קבר שהיה כתוב עליה בלשון עברית, אבל נעתקו הדברים משם בשבוש אשר על כן אין מבין אותם. והוא מודיע לנו ג״כ מנהגי יהודים הנוהגים אצל ההודיים אשר בלי ספק קבלו אותם מהיהודים. ההודיים שביאָקסאן ובאַלסאָמאל הם נמולים, וכן היו ג״כ תושבי מעקסיקאָ הראשונים, והם מזהירים לבלתי

עבוד אלילים, וכמועדים הם מקריבים על מזבחות וישובתים ביום השבת ומגרשים נשותיהם ע״י ספר כריתות. הדרך אשר באו בה היהודים בשנים קדמוניות לאמעריקא, היא לדעת השליח (מיסיאָנער) הנוצרי מאלפענדא, לשון ארץ אמיאן אשר בין כינא ובין אמעריקא, בהיות הארץ אי־זארעט שמזכירה פליניוס בשם טאבי, מחברת בין כינא ובין אמעריקא.

למען נחבר לזה גם את הדברים הנוגעים לכינא נזכיר את ספר שחבר ניקאָלאַ טריגאָציא (De christiana expeditione apud Sinus suscepta) (Nikolia Trigozio) שם נמצאו הדברים האלה:

אחד היהודים בא אל הכומר מאטטהיא ריכיא בעיר פעגיאין ויספר לו: „מצאתי כתוב בספר בלשון כינא, שהנוצרים עובדים את ה׳ היחיד ומיוחד.״ את הדבר הזה ספר בשמחה גדולה, יען חשב שהנוצרים עושים ג״כ כפי תורת משה כי לא ידע דבר מהברית החדשה (עוואנגעליום). הכומר הביא אותו אל המקדש ויראהו את תמונת הנוצרי ויוחנן ומרים. והיהודי חשב כי היא רבקה ושני בניה. יעקב ועשו. על ארבע תמונות אחרות בצורות השלוחים (אפאסטעל) חשב שהם ארבעה מבני יעקב. וכאשר הראה לו הכומר את ספר התורה (חמשה חומשי תורה) בכתב עברי, הכיר היהודי את הכתב אבל לא היה יכול לקרוא בו. ויספר לו מעדת יהודים בעיר האס־קאָ במחוז ארעגוויאן (Aregvian) אשר שם בית הכנסת גדולה ובתיבה ספר תורה כתובה על קלף זה שש מאות שנה. הכומר שלח אחרי כן אל העיר הנזכרת ונודע לו בבירור כי אמת דבר לו היהודי. וישלח להם ספר ברית החדשה בלשון עברית ויענו אותו לאמר, כי לא בא עוד המשיח: אבל בלי ספק בוא יבא ויגאלם. ברצונם הטוב הרשו לו להעתיק הרבה מספריהם.

אלפאנסא דע סעמעדאָ אומר, כי גם מצפון לארץ סינים (סינא) במחוז האָדריוען נמצאים יהודים הרבה, אשר אינם יודעים כלל ממציאות הנוצרים והם כפי הנראה מעשרת השבטים שנאבדו. ואולי באו משם אל העולם החדש, כאמור למעלה, לקאסטיליען החדשה ע״י לשון ארץ שבין אניאן ובין קוויפירא, ומשם לפאנאמא וכן הלאה.

הקוראים הרוצים לדעת יותר בכל מה שנוגע להדברים האמורים פה יקראו נא בספר „מקוה ישראל״ הכתוב עברית מאת הרב ר׳ מנשה בן ישראל מאמשטרדם. הרב ר׳ יוסף שווארץ אשר כבר הזכרנו שמו פעמים הרבה הודיע לנו איזה דברים על דבר השבטים הנאבדים. אשר נשים להם מקום אתנו פה.

נזיר (דערווייש) אחד מהודו שעלה לירושלים לשלם נדר ספר לו ממלכה יהודית גדולה הרחוקה מקאשמיר צפונה מהלך מאה ועשרים יום וסביב לה הרים גדולים ורק דרך אחד יש לבוא בתוכה. מלך המדינות הזאת יושב על כסאו בעיר איזלום (Ajulum) אין לאיש זר הרשות לבוא אל ארץ מלכותו; ואם ערב לב איש אחד לבוא שמה ונודע הדבר דמו בראשו. הנזיר הזה היה ימים אחדים בעיר המלוכה, אשר רק העבדים שם אינם יהודים. כפי דבריו בתי הכנסיות והארמונות הם יפים עד מאד ומהודרים בעושר רב.

איש זקן ונאמן בירושלים שנסע לקאלקוטא שמע שם מאיש יהודי אחד מאורע נפלא. האיש ההוא שבא בימי נעוריו מבאגדאד לקאלקוטא הלך אח"כ משם לממלכת הבירמאנים לעשות שם את מסחרו. ויהי כבואו שמה הוכרח למכור את סחורתו ככל יתר הסוחרים מחוץ לשער, כי אין שם המשפט לאיש זר לבוא העירה. ויהי כבוא קונים רבים לקנות ויבוא גם איש יהודי בתוכם אשר רצה לגנוב ממנו סחורתו בסתר. וירא האיש ויך את היהודי ויפול מת ארצה. ואנשי מגן הסבו את הסוחר ויתפשוהו ויביאוהו העירה ויעמידו אותו לפני השופטים, ויאמרו כי משפט מות לו. ויסחבו אותו השוטרים אל מקום רחב ידים לנוכח ארמון המלך, ויפשיטו את בגדיו כמשפט להסיר את ראשו מעליו. והנה המלך אשר ראה את כל זאת בעד חלון ארמונו קרץ בעיניו לבלתי שלוח יד ביהודי, ויקרא לו דרור וגם חפשה נתן לו למכור סחורתו בעיר.

אחרי כן גודע ליהודי הסכה אשר בעבורה יצא לחפשי והיתה לו נפשו לשלל. הארץ הזאת היתה למס עובד למלך יהודי גבור עצום. פעם אחת מאנה הארץ לשלם את המס הקצוב עליה, ויבוא מלך ארץ היהודים החזקה וילחם בה. והנה הפשיטו השוטרים את בגדי האיש היהודי הזה מעליו להמיתו, וירא המלך מחלונו והנה בכנף בגדו ציצת כמו בבגדי אנשי חיל הממלכה העצומה ההיא אשר הוא ירא מפניה. ויכר בו המלך כי יהודי הוא ויירא פן יקחו בני אמונתו את נקמתם ממנו ויחננו וישלחהו לחפשי.

בראשית המאה הזאת שלחו היהודים מקהלת צפת משולח ליעמאן (ארץ תימן) לאסוף שמה נדבות בעבורם. ויהי בהיותו בצאנאא ראה שם בבית הכנסת איש אחד אשר נשא חן בעיניו בעבור הדרת פניו וזקנו השחור היורד על פי מדותיו ועיניו המפיקות נוגה. האיש ההוא היה לבוש מעיל רחב מלמעלה והגורה רחבה אזורה על מתניו מתחת למעילו על בגדיו התחתונים. ועל החגורה היתה כתובה באותיות עבריות נבואת יעקב: „יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח." בחגורה הזאת היתה תלויה חרב רחבה. האיש ההוא היה משבט דן, הכבוד וההדר החופף עליו הטיל אימה על כל איש, הוא היה יושב בתענית וחי חיי צער (אסקעטיש), ואמרו עליו שיש לו מלאך מגיד המדבר עמו וכבדו אותו כנביא אלהים. וישאל את המשולח על דבר ציון והארץ הקדושה, ויהי כאשר ספר לו המשולח מהרבות ציון וירושלים וכי שממה כל הארץ ויבך ויתאונן מאד ויפול על פניו ארצה. וכאשר שאלהו המשולח על שבט דן, היתה תשובתו קצרה כי עצר במלים. „שבט דן, כה אמר, יש לו ממלכה גדולה ועצומה בפני עצמו ממזרח העיר הזאת. הנסיך אשר נבחר למשול בארץ, בעבור חסידותו ואומץ רוחו, נקרא בשם: נשיא."

יותר מהדברים האלה לא הגיד לו האיש ההוא. אך בקש אותו ללכת עמו לארצו ולמולדתו, אבל המשולח לא מצא את נפשו לעשות כזאת. ויהי כשובו לצפת ויספר את אשר קרהו, ורוח לבשה את איש יהודי אחד, ושמו ר' ברוך משה, ללכת לבקש את שבט הדני, ויתנו לו צידה לדרך וכל מחסוריו וילך בדרך מצרים לצאנאא. משם לקה עמו איש

יהודי ירא אלהים להורותו הדרך, וילכו שניהם יחדיו ימים רבים הלוך ונסוע קדמה. ויהי היום וישך נחש את מורה הדרך, ואחר אשר נרפא לא אבה ללכת הלאה ארצה שבט דן, אשר רק השבט ההוא לבדו לא יירא מחמת הנחשים במדבר כי ברכת אבינו יעקב תשמרהו.

ועוד קרה בראשית המאה הזאת, כי בא נזיר ישמעאלי (דערווישׁ) לדמשק ויחלוף שם מטבעות אשר היה כתוב עליהן בלשון עברית: „תחת ממשלת אדונינו המלך יצחק“ וישאל אותו איש יהודי מאין באו אליו המטבעות האלו? ויספר הנזיר, כי בלכתו חדשים הרבה נגבה מזרחה מארץ פרס בא לממלכה גדולה, ויהי בהיותו בעיר המלוכה השתוממו מאד על בגדיו הזרים אשר לא ראו כאלה ויביאו אותו לפני המלך. והמלך איש יפה תאר יושב על כסאו, וישאל אותו בלשון פרס מאין הוא, ואם נמצאים יהודים בארצו? וכאשר אמר לו כי יש שם יהודים אבל דבר עליהם רעה. וירא והנה פני המלך זועפים כי חרה לו, ויירא וישב לדבר טוב עליהם לאמר, כי עם כל היותם נענים ונגשים בכל זאת הם אוהבי צדקה וחסד. אחר אשר דבר עמו הרבה צוהו המלך ללכת לדרכו ויצו לתת לו כמה מאות מטבעות זהב.

הרב ר׳ יוסף שווארץ שמע הדברים האלה מאיש אחד, אשר היו תחת ידו כמה מטבעות מאלה אשר החליף אצלו הנזיר, והם מזהב טהור ומשקל כל אחת ערך שני ארוטים (דוקאטען); אבל בעיניו לא ראה אותם.

ועתה נעזבה נא את נחלת ההגדות והספירים המכוסים באופל ותלוים על בלימה. ונשוב להציג כף רגלנו על ארץ רחבת ידים ומוצקה, היא נחלת הדברים הברורים (טהאטזאכען) אשר לא תמוט. היהודים במצרים, במספר חמשת אלפים, רובם יושבים באלכסנדריאה ובקאירה; ורק מעט מזער בערים אחרות. רחוב היהודים בקאירה הוא צר ואפל ומגועל מאד יותר מכל הרחובות. אינם משונים בתאר פניהם מהמצריים; אבל הם נכרים במראה הצניף אשר על ראשם הדומה לצניף הנוצרים, וגם בבגדים הקרועים אשר עליהם לרוב בתחבולה לבלתי יחזיקו אותם לעשירים והיו למשסה. המושלמנים מבזים אותם, כמצוה עליהם מפי הקאָראן, והם מאמינים גם כן שהיהודים שונאים אותם, אשר ע״כ היתה למלה במצרים: „הוא שונא אותי כשנאת היהודים.“ כאשר ישפוך המצרי זהמו על חמורו העצל יכנה אותו בשם: יהודי.

לאגע מספר מאורע, אשר נוכל לראות בו מה נורא היה מצב היהודים לפני איזה עשריות שנים לפנים בארץ מצרים בבית המשפט.

איש חיל ישמעאלי היה צריך להרצות מעות, וילך אל שולחני מושלמני, ויתן לו מטבעות טורקיות זהב ויחשב לו כל מטבע בשש עשרה פיאסטער. וילך משם אל אחת החניות לקנות לו אוכל וימאן המוכר לקחת ממנו המטבע בשיווי שש עשרה פיאסטער, באמרו לו כי זה כבר אינם שווים יותר מחמש עשרה. וישב איש החיל אל השולחני וישאל ממנו להוסיף לו פיאסטער א׳ על כל מטבע, אולם השולחני לא אבה לתת לו. ויחר אף איש החיל וילך ויגד הדבר אל הפחה, ויובא השולחני לפניו. השולחני

לא הכחיש בדבר רק הצדיק את נפשו. באמרו כי ככה יעשו כל השולחנים בעיר, וגם הוא עצמו קנה זה לא כביר מטבעות כאלו במחיר שש עשרה פיאסטער. הפחה אשר רצה לאיים על כל השולחנים לבלי יזידון לעשות עוד כדבר הזה חרץ משפטו לשאת את ראש השולחני מעליו בגלל הדבר הזה. ותחס עין המתרגמן על האומלל ההוא וימליץ בעדו אל הפחה לתת לו את נפשו לשלל, ויאמר: „האיש הזה עושה את אשר עושים כל השולחנים בעיר, גם אני קניתי אתמול את המטבע הזה במחיר כזה.“ „ממי?“ שאל הפחה. „מאת איש יהודי, אשר יש לי עסקים עמו זה ימים ושנים,“ השיב המליץ. וישלח הפחה להביא את היהודי ויחרוץ עליו משפט מות תחת השולחני הישמעאלי. לשוא התחנן המליץ ויתנפל לפניו לבקש על נפש היהודי; הפחה רצה לחרוץ משפט אשר יהיה מופת לרבים, וייטב בעיניו להמית יהודי ולתת את נפשו תחת נפש הישמעאלי.

„ראיתי בעיני,“ כה חותם לאנע את דבריו, „איך נתלה היהודי האומלל בחלון בנין באר מים. וימשכו אותו בחבל אל תקרת הבית. קרוביו עשו את כל מה שהיה ביכלתם להציל את האומלל הזה, אבל לא עלה בידם רק לתלותו בפניו אל החלון לבלת יראו העוברים ויתעללו בו. כל יודעי האיש ההוא התאבלו עליו, כי איש מכובד גדול היה, וישאיר אחריו בני ביתו בערום ובחוסר כל, ויהי המליץ להם למשען לחם.

היהודים במצרים נותנים מס ידוע להממשלה, כמו הנוצרים הקאפטים, ובזה הם חפשים מצאת לצבא. הפקודה (האט־הומאיום) שנתן הסולטאן בשנת ה' תר"ו (1846) להיות כל תושבי ארצו, מאיזה עם ודת שיהיו כלם שווים במשפטי הארץ, בכל אשר נאמרה ונשנה פעמים הרבה, לא אבה עוד משנה למלך מצרים לפרסמה ולהודיעה בקהל רב, והיהודים והקאפטים שמחים על זה, יען כאשר יהיה משפטם שוה למשפט הישמעאלים יתחייבו ג"כ לצאת לצבא כמוהם.

מלבד המס הזה משלמים היהודים עוד מס אחר, לבלתי יבוא המאָטהעסיב ברחובם. וכבר הודענו את דבר השוטר הזה אשר ראינוהו בלכתינו ברחובות קאירה.

המחמדיים והנוצרים אוהבים לקנות סחורתם אצל היהודים, יען לא יונו אותם במשקל ובמדה. ורק על המעט יקרה עליהם תלונה כזאת, אם אמנם לא יבא המאָטהאסיב ברחובם ולא יבקר מסחרם.

וכמו כן השתדלו היהודים לפנים להיות חפשים מבקרת הוואַלי, אשר לו המשפט לקחת אתנן מאת הזונות הקדשות ובכלל להיות עיניו פקוחות על יושר מדות הנשים. אם חטא חטאה אחת הנערות ותכתב בספר לפני הוואלי בין אותן הנשים אשר עליהן לשלם מס ידוע. ואשה כי תשטה ומעלה מעל ונתנה להוואלי שוחד כופר נפשה כאשר יושת עליה, לבלתי תהיה לחרפה ולדראון ולא תמות לשחת. נשי היהודים ובנותיהם אשר לא תכרנה בחוץ מפני נשי המחמדיים בלבשן מלבושים כמותן ופניהן חבושות בטמון ומכוסות בצעיף, אבל בבתיהן פניהן מגולות, גם כי יבואו שמה

אנשים זרים, הנה נודעו לתהלה במדותיהן הישרות ובהצנע לכתן, וגם העניה שבעניות לא תמכור כבודה במחיר להיות להרפה לעמה.

היהודים במצרים ונשותיהם על הרוב מראיהם רע ונראים כנפוחים, הרופאים אומרים שסבת הדבר הזה היותם אוהבים לתת במאכליהם שמן הרבה. המושלמנים אומרים על היהודים שהם קמצנים, אבל הם ממלאים ביושר לבב את חובתם אשר קבלו עליהם פעם אחת. ועם היותם מחזיקים אותם לכופרים, בכל זאת יאמרו שהם מאמינים יותר מן הנוצרים, אשר לפי דברי הקאראן, „נותנים שתוף להש"י". מצב היהודים המדיני הוטב מאד, ביחוד מעת אשר עכ"פ עשירי העם חוסים בצל מלכי איראפא. והיו להם למגן אוסטריאה אנגליה וצרפת. מצבם בחברה עוד יעיק תחתם זמן רב, יען כי הם מתבודדים בבתיהם, והוין מעסקי מסחרם הם מתרחקים הרחק מאד מהמחמדיים והנוצרים.

ר' בנימין מטלטולה (טאָדעלא) ומאקריצי מזכירים בספרי מסעותיהם בית הכנסת אחד בקאירה, אשר כבר היתה קבלה בימיהם שנבנה שלש מאות ושלשים וחמש שנה אחרי אלכסנדר הגדול, היינו ארבעים וחמש שנה קודם הורבן בית שני. בבית הכנסת ההוא נמצאת ספר תורה כתובה על קלף אשר היא קדושה בעיניהם עד מאד, ואומרים שעזרא הסופר כתב אותה.

בקאירה נמצאות שתי קהלות יהודים, עדת הקראים ועדת הרבנים; העדה הראשונה היתה גדולה ומרובה באוכלסין במאה החמש עשרה למ"הנ, ועתה לא נשאר מהם כ"א כחמשים משפחות, רובם עניים ועוד יותר עניים בדעת. בראש העדה הגדולה (עדת הרבנים) שמספרה שלש מאות משפחות, ערך אלף וחמש מאות נפש, עומד רב. הוא מנהיגם ושופטם אין לו לתת דין וחשבון לפני איש.

רוב היהודים בקאירה הם עניים, הרבה מהם מתפרנסים מאשר יקרה להם בשבר עבודתם; והם נושאי סבל ושואבי מים. רק מעט מהם בעלי מלאכות, והמה אורגי משי ועושי מורי שעות (אוהרמאכער). הרב מהם שולחנים (מחליפי מטבעות), סרסורים (סענזאלע), וסוחרים. בית פינטאָ גדיל מאד בעושר ובכבוד, והוא בית הלואה (איין באנקהויז).

בכל היהודים שבמצרים, הדומים במדרגות השכלתם לכל יתר היהודים יושבי ארץ המזרח, אין גם אחד אשר הקדיש זמנו לחכמות ולמדעים, זולת דאקטאָר ראָססי יוצא ירך משפחה שבאה מאייראפא, והוא רופא כבוד רוממות האליל־פחה. שמונה בתי כנסיות בקאירה ואחד מהם של הקראים. בשנים קדמוניות היו שם יותר, אבל ברבות הימים ובאין איש שם על לב לתקנם כאשר התחילו להתמוטט, וביחוד כאשר נתמעטו היהודים היושבים שם, גם בתי הכנסיות הלכו ונתמעטו ועמדו על המספר הנזכר. שנים מהם מכובדים בעבור גדלם והדרת קשוטיהם. באחד משני בתי כנסיות אלה נמצא חדר קטן בנוי מאבנים והוא סגור, ואומרים ששם קבר הרמב"ם, וזה סותר למקום קברו הנמצא בטבריה, על פי צואתו להעלותו שמה. וכן

נמצא שם בארון של עץ ספר כתיבת יד, שאומרים עליו שנכתב בידי הפילוסוף והרופא המפואר הרמב״ם ז״ל, לדאבון נפשנו לא יכלנו לראותו למען נוכל להודיע עכ״פ שער הספר.

תִּשְׁעָה בְּאָב.

יום התשיעי לחדש אָב הוא בקורות ימי היהודים יום פקודה ובכיה לדורות. בתשעה באב נודע לאבותינו במדבר משפט אלהים, כי לא תבוא רגלם לארץ המבורכת. בתשעה באב נחרב המקדש הראשון והשני, בתשעה באב נפלה העיר ביתר, מצודת ישראל האחרונה, ועל אדמת העיר הקדושה חרשו חורשים האריכו למעניתם. בתשעה באב גרשו היהודים מארץ ספרד (שפאניען) וילכו באשר הלכו. בתשעה באב יתענו היהודים אשר בכל קצוי ארץ, חמש מאות רבוא איש (5,000,000) וישירו שידי יגון ואבל.

מה עצמו זכרונות הקורות ומה נורא כחם בלב העם, אשר מבלי היות לו אחדות־מדיני (פאָליטישע איינינגונג), והוא מפוזר ומפורד בכל אפסי ארץ, יחוג עוד היום, אחרי עבור אלפים שנה, את חג אבל־עם, כל העם מקצה, כמו ביום הראשון יום אבד מקדשה וגלה כבוד מציון. ומי בכל גויי ארצות תבל אשר לו יום גדול וקדוש כזה מדור דור?

עיני ראו בירושלים בהתאסף היהודים בבכי ואנחה ביום הששי מדי שבוע בשבוע על יד כותל חומת המקדש המערבי הנשאר לבדו, להתאבל ולהתאונן על כבודם כי גלה והדרם כי אסף נגהו, ומה נורא קול יליל וזעקה היוצא משבר לב המשת אלפי היהודים יושבי ירושלים, זקן ונער נשים וטף, הנאספים יחף במקום הקדוש ההוא ביום התשיעי לחדש אב לתנות שם קינותיהם אשר לא נכזבו ולשפוך כנחל דמעה! ואני נפל חבלי לראות ביגון יום תשעה באב בארץ סבלות ועבדות הישנה, במצרים.

צויתי את מחמד־אָמער להובילני אל רחוב היהודים. ויבט בפני ויקרא משתומם: „מה תבקש אדוני! בין ארורי אל אלה?"

„„שאלתי ובקשתי להיות ביום מספד ואבל כבד יום הגדול והקדוש הזה יחד עם אחי."" משתאה משתומם הביט מחמד־אָמער בפני, ובכל זאת לא נתבלבלה דעתו מדברי, ויען: „צר לי, אדוני! כי הנך ארור גם אתה וגם עליך קללת מחמד הנביא! אפס נשמתך אך תועה הלכה בבואה אל גוף יהודי, ולעת קץ ליום המשפט הגדול עוד תדע נפשך למצוא הדרך ולשוב אל הנביא הגדול. ואני הנני להוליכך כעבד נאמן אל כל המקום אשר תצוני אדוני!"

כבר תארנו לעיני הקורא את הרחובות והחוצות הצרים אשר בקאירה; ואולם ברחוב אשר באנו בו הפעם, הבתים העומדים אלה לעומת אלה קרבו כה, עד אשר על הרוב לא יוכלו שני אנשים ללכת ביניהם איש על יד

רעהו. ובהיות לעליות הבתים האלה עוד מעקות לפניהם, הנה הגגות במעט אחד באחד יגשו ולא יתנו את קרני האור לעבור שמה. אשר על כן כמעט בחשך ילך ההולך ברחוב הזה, אולם גם צל הבתים יהיה לו למחסה בחום היום הבוער כאש. כל הבתים היו סגורים ומסוגרים ואיש לא פגעני בדרך, יען כי כבר נאספו כל יושבי הרחוב הזה אל בית הכנסת.

באנו אל חומה ארוכה וגבוהה, אשר לא תאר ולא הדר לה מרוב ימים, בעבור אשר לא חלו כה ידים ליפותה, ולה חלונות קטנים ורק מבוא קטן וצר ואפל. עברנו את המבוא הזה ונבוא לחצר גדול מרובע, אשר באמצעיתו באר כמו בחצרי בתי תפלות הישמעאלים ותמר גבוה יפרוש סכת צלו על הבאר ההיא. המון אנשים הרבה ישבו על עפר הארץ מעוטפים בטליתים לבנים והתפללו.

מן החצר ההוא באתי בדרך שער גבוה לבית הכנסת. גם פה ישבו המתפללים מעוטפים בטליתים לבנים על הקרקע, משתחוים וכורעים ומתפללים חרש ורק שפתיהם נעות, בעת אשר לפני ארון העדות ישר השליח־צבור את שירי הקינות בדרך זר לאזנינו.

נגינת היהודים בבתי כנסיותיהם בארץ המערב, יללת נחרת מנגינותיהם אשר ברעד גרונם ישמע יבין רק האיש אשר שמע נגינת הערבי במדבר ובהרי הלבנון. לו חכמי ישכילו המנצחים בנגינות בבתי כנסיות, לשמוע בקול שירי הערביים וללמוד דרכיהם. ולבלתי יזנו אחרי נגינות פולין סרות טעם, כי עתה קרבו ויאתיו יותר אל דרך היהודים ומנגינותיהם, ולא היתה שירתם בבית ה' לשחוק ולקלס. בארץ המזרח, אשר זה אלפי שנים עמד טעמה בה ולא נשתנה דבר מאז ועד עתה, ארץ אשר נשי הבי־דנאים עוד היום שמלותיהן כשמלות הנשים שבא זכרן לפנינו בספר התורה, גם קול זמרה אשר ישמע שם היום, בלי ספק לא שנה טעמו מאשר היה בימי קדם. מקצת הקולות האלה נשארו עוד לזכר בבתי כנסיות הספרדים. המנצחים בנגינות אשר אי אפשר להם לשאוב מי הנגינות ממקורם, יוכלו לשמוע בבתי כנסיות ההם עוד פלטת קולות אשר השמיעו אבותיהם בארץ הקדושה ואשר נשארו שם עוד עד היום הזה. אפס אנחנו היום בבית הכנסת בקאירה ואזנינו תקשבנה מפי השליח צבור את הקינה אשר לא ימות זכרה מקרב ישראל, אשר קונן המשורר מקסטיליאה אבול האסאן: ר' יהודה הלוי: צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי כו' כו' *) בשעה השביעית בבקר נשלמה תפלת שחרית.

אנכי ישבתי על הארץ סמוך לפתח בית הכנסת, וכאשר קם כל העם קמתי גם אני והלכתי לברך את החכם־באשי (הרב הראשון) בשלום. אפס הרב לא החזיר לי שלום ויאמר: „גר אתה בארץ הזאת, כאשר אני רואה ומכיר בבגדיך ומנהגיך. אנחנו מתאבלים על כבודנו אשר גלה ממנו

---

*) החכם המחבר העתיק פה ללשון אשכנזית את הקינה הזאת בדרך נפלא ונעים מאד. ואנכי השמטתיה יען כי בלשוננו כבר היא ידועה לכל בני ישראל. המעתיק.

ומקוננים על ציון עיר קדשנו, והנה כאשר נבוא אל בית אבל, לא נברך אותו בשלום, ולא יחזיר לנו שלום, כי גדול יגונו ובוער כאש."

אחר זה בקש אותי ללכת עמו ועם כל קהל עדת ישראל אל חצר־מות, להשתטח עמהם יחד ביום כאב אנוש על קברי מתים. המסע הזה היה זר ונורא מראהו, האנשים כלם מעוטפים בטליתותיהם הלבנים והארוכים, רבים מהם הוליכו ילדיהם בידיהם, או הילדים הלכו סביבם.

בארצות המערב היה מסע כזה מושך עליו עיני כל הרואים. אבן פה במקום אשר הסכינו לראות בגדים מבגדים שונים: ככל העולה על רוח דמיון האדם, וגם ערומים כביום הולדם ישוטטו בחוצות. לא שם איש לבו אל המסע הזה. לכל הפחות בכל מקום אשר עברנו שם לא נראו המושלמנים לא כמתפלאים על דבר חדש וזר ולא כמשתוממים.

חצר־המות הוא מקום רחב ידים באין חומה סביב. מצבות הקברים שוכבות ולא עומדות זקופות. אין עץ סוכך עליהן בצלו, וכל ציץ ופרח לא יצמח שם. כי שמיר ושית מלא שדה קברות היהודים, כמזכירים את המתים את דרך קוץ ודרדר אשר הלכו עליו כל ימי חייהם. הרחק משם בערפלי חול האדמדם אשר במדבר ישאו ראשם פארי־העמודים, אשר כוננו אותם כפרך ידי אבות המתים השוכנים פה. האנשים ישבו על הארץ בין הקברים, מהם ישפכו שיח, ומהם הביטו נכחם מבלי דבר מאומה. גדול כבוד התמונות האלה, אשר קצתן נערמו יחד כתאר פני ציור משוח בששר וקצתן ישבו אחד אחד לחשוב מחשבות, ולבכות ולחלום בהקיץ. הרואה את התמונות האלה מרחוק כמעט יחשוב לבו, כי בא הקץ, הקיץ ה' את המתים מתרדמת עולם והנה קמו מקבריהם, ומקצת מהם חרדו ממראה עין השמש אשר לפתע פתאום, אחר כי נדמו בחשך ימים רבים, שלחה קרנים וברקים רב לעיניהם, ותעורם, והנם יושבים כחולמים עוד את חלום קברם עד תמו, או כמעלים על זכרונם כי זה בשכבר הימים עברו ראו המראה הזה בהתהלכם על פני האדמה בארצות החיים.

אולם הילדים המתהלכים בין הקברים האלה לרוח היום ששו משוש ויהדו בשמחה, יש אשר שתו עליהם עדי קשתם ותלים, וחצים לדולקים אחריהם יפעלו, ויש אשר שכבו על פניהם על מצבות האבן ורעיהם יכום אחור בכפות תמרים, רבים נאבקו איש את רעהו ויעשו מלחמה ביניהם, בהתיצבם כשני מחנות איבים זו מול זו, וכאלה רבות שעשועים. שעשועי הילדים האלה, יתארו לנגד עינינו מראה מלחמת אבותם נגד הרומיים בירושלים, והיה לזכרון. חום היום היה הולך הלוך ובעור; פניתי ללכת משדה הקברים. אשר נשארה שם העדה עד עת מנחת הערב.

אֵבוּל הַאסַאן: ר' יְהוּדָה הַלֵוִי.

המשורר ר' יהודה הלוי. אשר נסינו לתרגם את קינתו על ציון, הוא נכבד ויקר לבני ישראל בעבור שיריו ההולכים לרוח האמונה. וכאשר גדול

שמו בישראל, בהיותו בחיר משוררי האומה. בן הוא מזהיר נ"ב בין אסיפת משוררי ספרד הגדולה כאחד הכוכבים הגדולים, ולא נופל הוא מכל אנשי השם אשר רוח השיר נוססה בם, בכל עמי מזרח ומערב.

היהודים יודעים אותו זה כבר. ויהי להם לגאון ולתפארת. ואחר המשורר שירי תהלים גדול שמו בקרבם, ובהעבירם לפני עיניהם תמונות גבוריהם אנשי השם אשר רוח ה' דבר בם, בהגיעם לתמונתו לא תשבענה עיניהם והביטו בו עד בוש. נפל חבלי בנעימים! כי לא דור אחרון לבד נתן כבוד לשמו. בן דורו, המשורר חריזי, כבר השמיע תהלתו וכבודו אשר מלאו כל הארץ. וישר לו את השירה הזאת לאמור (תחכמוני שער ג'):

„ושירי הלוי ר' יהודה, לוית חן לראש התעודה, ועל צוארה טור אודם פטדה, הוא לבית השיר העמוד הימיני, יושב בשבת תחכמוני, הוא עדינו העצני והוא עורר את חניתו על הנפילים, ועזב גבורי השיר חללים. וכל שיריו לב החכמים יחיתון, ובמעט לפניו סף אסף ואזלת יד ידיתון. ויהי שיר בני קרח. לטורח, הוא בא באוצר השיר ושלל בית נכותה, ולקח כל כלי חמדתו, ויצא וסגר השער אחרי צאתו, וכל היוצאים בעקבותיו, ללמוד מלאכת שירותיו, לא השיגו אבק מרכבותיו. וכל המשוררים ישאו מדברותיו, וישקו מרגלותיו, כי במלאכת הפיוט לשונו ברור ושחוט, ובשירי תפלותיו, ימשוך כל לב ויכבשנו, ובשירי חשק ניבו כשכבת הטל וגחלים בערו ממנו, ובקינותיו יזיל ענן הבכי ויבקיענו." *)

הרב מקרטובא ר' יוסף בן צדיק אומר עליו. „כי הנהו אבי הזמרה, כמו היותו באמנה על ברכי דבורה הנביאה ואגור החכם. הנהו צודה את הנפשות בלי רשת ומכבית רק בצוף פיהו ובנעימות מדברו, בחלקת חכו אשר כמן לשד השמן, ובטל אמרתו הנוזלת ומתהלכת בחן ובמשרים.

*) עד הנה העתיק החכם המחבר לנ"ח מדברי ר"י חריזי ולגבי הביבותי דבריו לל"ע בלשוננו, ומוסיף אני עליהם סוף דבריו ואלו הם: „ואם יחבר אגרת או מגלה, תואלת כל מגלה יפה בת כלולה, באילו מכוכבי רום גדולה, או מרוח הקדש אצולה, ובאוהל השיר נפתחו לו שערי גבוהים, כי שם נגלו אליו האלהים, וברוח פיו גלי הכזבות ישבית, ובאלי יריש אך יצליח, וכל אשר יעשה יצליח." ע"כ. אולם על דברת החכם המחבר שר"י אלחריזי היה בן דורו של ר"י הלוי לא אדע לכוון לתשבונו. והנה בזמן ר"י הלוי רבו הדעות. ע"פ הרב הגאון שי"ר (כ"ח ח"ז צד 267) נולד בשנת ד"א תתק"ה (1105) וע"פ הרב החכם הר"ר פד"ל (הקדמה לבתולת בת יהודה, והביאו ידידי החכם פין בס' נדחי ישראל צד 145 הערה ו'.) כבר בשנת תתנ"ד החל להיות משורר ועמד בחיים לכל הפחות עד שנת תתל"ח ומשך ונ"ד שנה. ע"פ החכם דר' יאסט ז"ל (קורות היהודים ובתותיהם ח"ב) נולד ד"א תת"ם (1080) ומת ד"א תתק"י (1150). וע"פ החכם דר' גרעטץ יוצר אור קורות ישראל בעקרת מורלה (קורות היהודים חלק ו') נולד ערך ד"א תתמ"ו (1086) ור"י אלחריזי נולד ד"א תתק"ל אחרי מות ר"י הלוי לכל הדעות, והחריזי על עצמו מזכיר בשער כ"ח ומספרו תחכמוני כתבו בשנת תתקע"ח. ואיך א"כ היה בן דורו של הלוי? — המעתיק.

האם גור אריה יהודה או אילת אהבים, על כי התלכדו בו כעפרים תאומי צביה חן הנעימות עם עזוז הכח והעצמה לאחדים? — הנהו ענק לחמדת היופי, אחי החכמה, אבי הלמודים ובן הדעת ותורת אלהים."

אם אמנם דמיון האיש היושב בארצות הצפון ימצא בשבחים כאלה הפרזה גדולה על המדה, בכל זאת גם בחסיר מהם כל החפרזות ישארו עדים נאמנים על רוממות האיש שעליו נאמרו, ועוד יותר על אלה המשבחים, אשר עם היותם בני אומנתו וגם נפשם חשקה לנחול את כל הכבוד הזה, בכל זאת לא מנעוהו ממנו ונתנוהו לו בלי קנאה, ואף כי היו ביניהם משוררים אשר עשו להם שם עולם, כר' משה בן עזרא ור' שלמה בן גבירול.

זה שלשים שנה. אחר אשר נמצא הדיואן של ר' יהודה הלוי ע"י החכם מהרש"ד לוצאטו, נודעו בישראל שירי חול של ר"י הלוי ודברים הנוגעים לקורות ימי חייו. בעלי אסופות אנשי רוח כדוקעס, זאכס, גייגער וקעמפף שמחו על המציאה הזאת כמוצאי שלל רב. וביחוד השלשה האחרונים — זאכס בספרו בל"א: "שירי קודש אשר ליהודים בספרד." גייגער ע"י ספרו האשכנזי: דיוואן אבול האסאן יהודה הלוי מקסטיליאה." קעמפף ע"י ספרו האשכנזי: "שירי משוררי אנדלוסיא." נטעו את שירי המשורר הזה שורק בגן ספרות האשכנזים.

אפס לפרסום גדול הגיע שם המשורר הזה ומאורע מקורות ימי חייו בקרב אנשים אשר לא מבני ישראל המה וגם לא נמנו בין גדולי החכמים, זה לא כביר על ידי אחד המשוררים. קסם על שפתי היינריך היינע ותפארת התולים (איינע איראָנישע פראכט) עמו בשירו אשר שר בספרו "ראָמאנצעראָ" על ר' יהודה הלוי. והנה אנחנו בתתנו היום לפני הקוראים מקצת ימי חיי המשורר, כונתנו להוסיף פרסומו בין קהל קוראים רבים, ועוד יותר למען יתעורר אחד האנשים, אשר רוח השיר נוססה בם אשר יש לאל ידו לשום את שירי ר' יהודה הלוי כמתכנתם באוצר ספרות האשכנזים.

אולם בטרם יהיה הדבר הזה, נחוץ הוא שתצא לאור מחברת כל שירי ר"י הלוי, אשר עד הנה נדפסו רק קצת מהם. לא יאומן כי יספר, ועכ"ז אמת גמור הוא, שעד הנה לא נדפסה כל המחברת הזאת מחסרון כסף ההוצאה. ואם איש אין בארץ אשר יעמוס על נפשו הוצאת המחברת ההיא לאור הדפוס כתמה, היפלא מחברת ארץ הקדם אשר באשכנז לעשות כדבר הזה? הקצר תקצר יד בית עקד המדעים (דיא אקאדעמיע דער וויססענשאַפטען) אשר בקרית מלך ווינא לעשות כזאת? הן אמת זה האיש המפואר החכם לוצאטו איננו מאנשי החברות האלה, אבל בכל זאת איש עסטערייכי הוא ומורה גדול (פראָפעסאָר) בבית מדרש הרבנים אשר בפדובה ונמנה בין גדולי החכמים, וכמעט אין איש בלעדו אשר יוכל להעמיס עליו המשא הכבד הזה להוציא המחברת הזאת לאור הדפוס.

ר' יהודה הלוי, אשר ע"פ מנהג משוררי ספרד הוסיף עוד לפני שמו העברי את כנוי הערבי אבו"ל האסאן, נולד בשנת ד"א תת"ם (1080) ואביו איש עשיר אשר אשר לא ידענו ממנו דבר, זולת שהיה שמו ר'

שמואל. בהיותו כבר בנעוריו בקי בתלמוד ובספרי הפילוסופים הנהוגים בעת ההוא למד גם את לשונות ספרד וערב, ועסק במליצה ובחכמת השיעורים (מאטהעמאטיק) והרפואה. בעודו בעצם ימי עלומיו רוח השיר נוססה בו, ויחבר שיר להמשורר המפואר כבר בימים ההם אבו הארון: ר׳ משה אבן עזרא, שהכיר את גודל כח האיש הצעיר לימים אשר יגדל ממנו בימים הבאים, ויעש לו כבוד גדול.

גם במשוררנו זה ראינו את המראה אשר כבר נתאמת ע״י אלפי משלים בקורות החכמה אצל הערביים הפרסיים והישמעאלים ולרוב גם בארצות המערב: היינו שחברו לו יחדיו חכמת השיר והמליצה עם חכמת הרפואה והיה רופא אמן מהיר במלאכתו. ואם אמנם היה עסקו הרבה בחכמת הרפואה והיה נקרא לעמוד גם בחצר המלך כרופא אמן, עכ״ז הרגיש בנפשו כפי הנראה את הסתירה וההתנגדות שבין התעסקות הדמיון והמחשבה ובין עבודת מעשה. והתלונן „על הבל הרפואות שהוא נאלץ להיות עמל בהן כל היום ואף לילה לא ינוח.״ ופעם אחרת הוא מתלונן בינון רוחו: „העיר גדולה ויושביה עזי פנים וקשי ערף, ואני עבד אשר נטל עליו לבלות כל שנותיו להעלות מזור למחלת ארונים קשה.״ וכאשר חלה בעצמו והכין לו רפיאות תעלה, התפלל אל ה׳, מבלתי היותו בטוח בכח הרפואה: „אל תעזבני ה׳ אלהי! הנכון לבי בטוח ברפואותי כי אִוָּשֵׁעַ בהנה *).

שירי דודים של המשורר הזה הם המובחרים שבמין זה ורשפיהם רשפי איש שלהבת יה; אבל לא נודע אם בריאה ברא לו המשורר במחשבתו אשר אליה נפשו תערוג, או היתה כזאת בפועל. יכול להיות שבחריזי פנינים אלה אשר לא יראו מות נאוה צוארי בתולה יפת תאר שכבר אבד זכרה ולא נודע שמה.

דבר ברור הוא שהיה בעל אשה, כפי הנודע ע״פ ספור ר׳ גדליהו אבן יחייא בספרו שלשלת הקבלה וז״ל: „ושמעתי אומרים שר׳ יהודה הלוי בעל הכוזרי היה עשיר גדול ולא היה לו זולתי בת אחת יפה וכשהגדילה היתה אשתו לוחצתו להשיאה בחייו, עד שפעם אחת כעס הזקן אישה וקפץ בשבועה להשיאה אל היהודי הראשון שיבא לפניו. ויהי בבקר ויכנס ר׳ אברהם ן׳ עזרא במקרה לבוש מלבושי הסחבות, ובראות האשה העני הלז נזכרה משבועת אישה ויפלו פניה. עכ״ז התחילו לחקור אותו מה שמו ואם היה יודע תורה ויתנכר האיש ולא הודיע ממנו האמת. ותלך האשה אל בעלה למדרשו ותבכה לפניו כו׳ ויאמר אליה ר״י אל תפחדי אני אלמדנו תורה ואגדלה ישמו. ויצא אליו יהודה וידבר אתו. ויגנוב ן׳ עזרא את לבבו ויכס ממנו את שמו. ואחרי רוב תחנוני יהודה הערים ן׳ עזרא להתחיל וללמוד ממנו תורה והיה מתמיד בערמה ומראה עצמו כעושה פרי. ויהי לילה אחת ויתאחר ר״י לצאת מבית מדרשו וזה כי נתקשה, מאד על

---

*) החכם המחבר נ״י לא רשם בספרו מקור הדברים האלה ככתבם וכלשונם ואני העתקתי אותם מלשון אשכנזית אשר בה כתב המחבר את ספרו זה, ע״כ לא יפלא בעיני הקורא אם לא יהיו בסגנון אחד עם לשון ר״י הלוי.

חיבור תיבת ר׳ בפזמון: אדון חסדך, והיתה אשתו קוראה אותו לאכול לחם ולא בא, ותלך האשה ותפצור בו עד כי בא לאכול. וישאל ן׳ עזרא על ר״י מה היה לו במדרש שנתאחר כל כך ויחתל בו הזקן ון׳ עזרא הפציר עד שהאשה החשובה ההיא הלכה אל מדרש אישה, כי גם היא היתה חכמה, ותקח מחברת אישה ותראה אותה לן׳ עזרא. ויקם ן׳ עזרא ויקח הקולמוס והתחיל לתקן בב׳ או בג׳ מקומות וכשהגיע לתיבת רי״ש כתב כל הבית ההוא הראשון המתחיל: רצה האל לשמור כפלים וכו׳. וכראות ר״י הדבר שמח מאד ויחבקהו וינשקהו ויאמר לו עתה ידעתי כי ן׳ עזרא אתה וחתן אתה לי. ואז העביר ן׳ עזרא המסוה מעל פניו והודה ולא בוש, ויתן לו ר׳ יהודה את בתו לאשה עם כל עשרו ור״י לאט לו חבר הבית של תיבת רי״ש בפזמונו שמתחיל: רחשה אסתר למלך וכו׳ ורצה שגם תיבת רי״ש תשאר שם בכתובים לכבודו *)״.

נודע ומפורסם כי ברית אהבה היתה בין המשורר הזה ובין הרבה גדולי הכמי דורו. וכבר זכרנו את בריתו את ר׳ משה אבן עזרא. המשוררים ר׳ שלמה בן אל־מועלם, ר׳ יהודה ן׳ גיאות, ר׳ יוסף ן׳ צדיק, ר׳ יהודה ן׳ אבון, ר׳ אברהם אבן עזרא ועוד חכמים ומדקדקים אנשים ידועים ומצוינים ע״פ מעמדם בחברה, היו חבריו ורעיו. הרבה משיריו נולדו על ברכי האהבה והברית שבינו ובינם, אשר שר לעת מצוא לברך חתן וכלה למועד כלילותם או לקונן על מת ועל הרוב לקח מחשבות מוסר השכל ויעש להם כנפי השיר. וכבר נשמע בשירים האלה קול לב בחון ומנוסה בנסיונות מרים והתבוננות מחוכמות ומאוס בחמדות הזמן, והמה כמבוא לשירי הכבוד, הנשגבים הנעשים לעבודת הקודש אשר עשה לו המשורר שם עולם בעבורם וחיתה נפשו בגללם לנצח.

ויהי בעלות המשורר על גפי מרומי כבוד המשוררים ותהי עמו פתאם רוח אחרת כסבות בלתי נודעות לנו, אולי לא מצאה נפשו די שבעה בתמונות מליציות ומצא ענג יותר בחכמת התורה, וידום ימים רבים ולא נשא לשיר נפשו.

בימים ההם כתב ספר פילוסופי בלשון ערבית, אשר נעתק פעמים הרבה ללשון עברית, רומית, ספרדית ואשכנזית. ע״פ משפט החכם גייגער אין מטרת הספר ההוא לעשות שלום בין הפילוסופיאה והאמונה, כ״א יותר לברוא פילוסופיאה חדשה בארץ יוצאת ירך האמונה. על פיו האמונה תבחר דרכה ותשב ראש ולה לבדה משפט הבכורה והפילוסופיאה תלד על ברכה וממנה תחבולות תקנה לחיות על פני האדמה כי ממנה תוצאות חייה. לא ישים כסלו בתבונה הנקנית ע״י הקשים בעמל ויגיעה, כי רוצה הוא באור ה׳ המאיר לנפשות רמות ונכבדות, כי מקורו מקור חיים ממקום

*) העתקתי הדברים ככתבם מספר שלשלת הקבלה אשר משם לקחם המחבר, ואולם מה שאמר המחבר בהעתקתו האשכנזית: אבן עזרא גאב זיך איהם לו ערקעננען אונד הייראטהעטע דיא טאָכטער בייא, ״לא ידעתי איה לקח המחבר את שם הבתולה בת ר׳ יהודה הלוי: ובספר שלשלת הקבלה איננו. המעתיק

קדוש יהלך, ממקום משכן הנפשית והרוחות. נר אלהים אור רוחני הנבדל ומופרש מאוד כלל בני האדם נמצא רק בקרב ולב אנשים חכמים וידועים, שהם בערך יתר בני אדם כערך הלב אל שאר האברים. אור כזה נתן לאדם הראשון, אבל לא כל יוצאי חלציו לקחו חלק ינחלה באור זה כ"א רק אלה שנמצאו בם כל התנאים הנחוצים המכשירים אותם לקבלתו. ואם אמנם, כאשר חשכו עיני דור אחר מראות, יוכל בן בנו לרשת האור ההיא מאביו הזקן, בכל זאת אם עבר החשך על פני דורות הרבה קדר האור הזה וכסה בערפל. נתק הפתיל האלהיי העולה ומשלב עד אדם הראשון. הכשרון האלהיי ההוא נמצא רק באבות הקדושים ואחריהם זרע יעקב שנים עשר שבטי יה ומהם קבלוהו עם בני ישראל. וההבדל הזה אשר בין בני אדם נמצא ג"כ בין ארצות, שיש ארצות ידועות מסוגלות יותר אל שפע האור הקדש ההוא וכבוד ה' שוכן שם וחוט של חסד משוך עליהם תמיד. ארץ מבורכת כזאת היא ארץ כנען, אשר נגלה שם ה' בימי קדם. בעת אשר ישבו כה אנשי סגולה שזכו לגלוי שכינה. גלוי שכינה זו והקבלה הקשורה בו הן הם לבדם, בצרוף אור ה' השוכן בנו, המקור הנאמן לאמונת ה'.

הספר הזה נודע ומפואר בקורות הספרות (געשיכטע דער ליטעראטור) בשם „כוזרי." תמונת השיחה שבין איש לחברו (דיאלאָג). מלך הכוזרים שנכנס באמונת היהודים עם עמו אשר במאה השמינית למספר הרגיל קבלו עליהם דת היהודים והיתה להם מלוכה בפני עצמם עד המאה הי"ג בערי קירקז, מדבר עם מורו המלמד אותו דת היהודית. אחר ההפסקה הזאת שב המשורר להעיר את כנורו ולהתנשא על כנפי השירים המספרים תהלות אל שדי, ומודיעים כבוד תפארת ברואיו וקוראים לתשובה ולענוה, ומלאים תשוקה וכליון נפש אל הארץ הקדושה. התשוקה הזאת לא נתנה לו מרגוע, ותהי מחשבתו ביום וחלומו בלילה, כל ימי חייו.

עד מה גדלה בלבו התשוקה ללכת אל ארץ הקדושה אשר לא היה אפשר לעשות בימים ההם בלי סכנת נפש, אנחנו רואים מחתימת ספרו הפילוסופי ההוא, כמו בשיריו. אחר אשר השלים המורה (החבר) את ויכוחיו על דבר אמונת היהודים, היא נותן את ברכתו להמלך טרם הפרדו ממנו ומודיע לו כי הוא רוצה לשאת רגליו ללכת לשלם נדרו בירושלים. המלך אשר קשה עליו פרידתו שואל אותו לאמר: „מה תבקש היום בירושלים ובארץ כנען והשכינה נעדרת מהם והקורבה אל אלהים מושגת בכל מקום בלב הטהור ובכוסף החזק? ולמה תבנים עצמך בסכנות המדברות והימים והאומות המתחלפות?

וזאת תשובה המורה החבר: „השכינה הנראית עין בעין היא אשר נעדרה, כי איננה נגלית כ"א לנביא או להמון ונרצה במקום המיוחד, והיא אשר אנחנו מצפים לה באומרו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ובאמרנו בתפלתינו ותחזינה עינינו בשובך לציון. אך השכינה הנסתרת הרוחני היא עם כל ישראל אזרחי ועם כל בעל דת האמתית זך המעשים טהור הלב אשר נפשו ברה לאלהי ישראל. וארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל כו' והלב

והנפש אינם טהורים וזכים כי אם במקום שיודעים בו שהוא מיוחד לאלהים כו׳ ותטהר הנפש בו, כל שכן מי שהולך אליו ממקום רחוק וכל שכן למי שקדמו לו עונות והוא מבקש כפרת האלהים ואי אפשר לו בקרבנות כו׳ ויסמוך על מה שאמרו רבותינו גלות מכפרת עון, כל שכן אם תהיה הגלות למקום רצוי. אבל הסכנה בים וביבשה אינה נכנסת באמרו לא תנסו את ה׳ אלהיכם, אך סכנה שהוא מסכן בכמו מי שתהיה לו סחורה מקוה שירויח בהם. ואלו היה מסכן יותר מצד כספו כפי תשוקתו כו׳ ואם יצילנו אלהיו ישבח ויודה, ואם ימיתהו בעונותיו, ירצה ויודה ויאמין כי התכפר לו במיתתו רב עונותיו כו׳.״

אמר הכוזרי: „לפנים היית בוחר בחירות, ואני רואה אותך עתה, שאתה רוצה להוסיף עבדות וחובות שתהיה חייב בהם כשתדור בארץ ישראל ממצות שאין אתה חייב בהם עד הנה.״

אמר החבר: „אני מבקש החירות כו׳ ועבודתו (עבודת ה׳) היא החירות האמתי וההשפלה לו היא הַכָּבד על האמת.״

אמר הכוזרי: „כאשר אתה מאמין בכל מה שזכרת, כבר ידע האל מצפונך, ורחמנא לבא בעי יודע המצפונים ומגלה הנסתרות.״

אמר החבר: „זה אמת כאשר ימנע המעשה; אבל האדם מונח לו בינו ובין מאוויו ומעשהו, והאדם נאשם כאשר איננו מביא השכר הנראה אל המעשה הטוב הנראה, ועל כן נאמר והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה׳ אלהיכם זכרון תרועה, לא שהאלהים צריך אל הזכרה והערה אך שהמעשים צריכים לשלמות ואז יהיה ראוי לגמול כו׳ וכאשר יהיו המעשים והכונה שלמים כראוי יהיה עליהם הגמול כו׳ כו׳ כמו שנאמר: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, רוצה לומר כי ירושלים אמנם תבנה כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף עד שיחוננו אבניה ועפרה.״

אמר הכוזרי: „אם הדבר כן מנעך אשם כו׳ האלהים יעזרך על כונתך ויגזור לך הטוב כו׳.״

והנה ר׳ יהודה הלוי עצמו הוא המדבר בספרו וישם דבריו בפי חחבר מורה המלך. ויהי בשנת ד״א תת״ק (1140) בהיותו בן ששים שנה, עזב את אוהביו ומכבדיו ובתו היחידה אשר הולידה לו נכד אהוב לו, ויעבור בארץ ספרד, ובשמחה יצאו לקראתו בקארדובה ובגראנאדא וינשאוהו וינטלוהו בכבוד והדר. בשוטו על פני הים חבר שיר נחמד ונעים גהאזעל שתוכן ענינו לתאר הפחד והרעדה ביום הסער, הבדידה על פני מדבר־המים הנורא, ואיך האדם הוא אין אונים לנגד חוזק יד כחות הטבע הנוראים.

ויבא לאלכסנדריאה אשר במצרים העתיקה והמלאה נפלאות. ואולם תהלתו אשר מלאה הארצות באה לפניו, ובשמחה רבה ברכו את בוא המשורר המוכתר בכתר שם טוב. באלכסנדריאה בקאירה ובדאמיעטע התקנאו אוהביו איש ברעהו וכל אחד חפץ להביא את האורח הנכבר הזה תחת צל קורתו. בבואו בחברת משוררים ורבנים שרים וחכמים, ועל ידי התעוררות אשר פעל בקרבו המסע עצמו, הקיצה בו רוח השירה כבימי נעוריו ויישר

את מיטב שיריו. ובעמקי לבו נשמע כפעם בפעם קול הקורא איתו לירושלים ולכנען, „אשר שם שער השמים.“

לשוא עמלו ויגעו אוהביו במצרים, אשר נשאר שם מחג הסכות עד ימי הנוכה, לעצרהו שם בדבריהם ובשיריהם, לא שמע אליהם וילך מאתם ויבא אל ארץ הקדושה. אין קול ואין קשב ואין שיר אשר הגיע משם אל אוהביו, כמו כוכב מזהיר אשר נראה במהלכו ימים רבים על חוג השמים ופתאם נעלם ואיננו, ככה נעלם המשורר ההוא בין קברות וחרבות עיר האלהים, כקבר אבי הנביאים ככה גם קברו לא נודע. גם המשוררים אהובי־אל מתים קל מהרה מיתת נשיקה.

הספור ממות ר' יהודה הלוי לפני שער ירושלים, בעת שחיבר שיר קינה על חרבותיה, בחרב ערבי שבא רוכב על סוסו, אין לו יסוד מוסד בקורות הדורות. המשוררים והצַיָרים מאמינים בספור זה בעבור היותו הגדה מליצית, גם היינריך היינע קבע אותו בשירו, ולצַיָרים הספור הזה חומר נאות להעיר הלבבות להפעלה. משורר אחד אשר לא נודע שמו חיבר שיר זה על מצבת קבר ר' יהודה הלוי, והוא ישן נושן:

אֱנוֹשׁ דֹּרֵשׁ מְעוֹן צֶדֶק וָחֶסֶד,
וְאָן פָּנוּ עֲנָוָה עִם תְּעוּדָה;
שְׁלָשְׁתָּם נִקְבְּצוּ יַחַד וְאוֹמְרִים:
הֲלֹא הֵן פֹּה אֲנַחְנוּ בִיחוּדָה! *)

בְּבֵית הֶחָכָם (הָרַב).

העם אשר עוד לא נמחה מזכרונו היותו עובד עבודת פרך ארבע מאות שנה, אשר בכל ליל פסח מדי שנה בשנה עד היום הזה מדי ספרו יציאתו ממצרים, מתחיל: „עבדים היינו לפרעה במצרים!“ מה יפה היתה הנהגתו, אחר אשר היה לעם חפשי וגוי עצום, עם העבדים, ומה טוב מעשיהו עמהם עוד היום בארצות אשר קנין עבדים עוד נהוג שם. ביום השבת אחר התפלה נתבקשתי אל חכם (רב) אחד נכבד לסעוד אצלו פת שחרית. היֹשב הנכבד, מעוטף בטלית לבן עם ציצית בכנפיו וצניף תכלת־אמוץ חבוש לראשו, קבלני בסבר פנים יפות והוא יושב על מטת משי, גבוה רגל אחת מעל קרקע הבית המכוסה ביריעת רקמה. רשמי תאר פניו

---

*) השיר הזה ע"מ יתד וב"ת ויתד וב"ת ותנועה, וע"פ המשקל הזה תקנתי השבושים שנפלו בדפוס בס' „אוים עניבנען" האשכנזי. וכן תקנתי „וְאָן פָּנוּ" במקום שכתוב שם „וְאֵין פּוֹנֶה" אשר אין למלות האלו שחר. ולא נודע לי מקור השיר הזה אשר משם לקח אותו המחבר. המעתיק.

העידו כי בן ארץ הקדם הוא, הארץ אשר שם תאר פני הגבר עולה ביפיו על תאר פני האשה; אשר לא כן בארצות המערב, ששם נשי היהודים אשר עיר תֻו־העם נראה בחנה, יפות הן מהזכרים.

החכם ברך את בואי כדרך הנהוג בארצות הקדם בכלל, בהניחו יד שמאלו על מצחו על לבו ועל שפתיו; אחרי כן נתן לי את ידו הימנית בברכת השלום הנהוגה בינינו גם בארצות המערב: „שלום עליכם!" אחרי כן בקש אותי לשבת לשמאלו, מקום הכבוד בארץ הקדם, וימחא כף. עבד שחור בא אל הבית ויתן לפני בקערת כסף תערובות איזה אבק ממראה לבן־כהה עם כף כסף. ויהי בלקחי מעט, אחר אשר ברכתי את בעל הבית, כמנהג בארץ הקדם, ואטעום, ואדע כי הוא אבק הקאַפֶעע שחוק ומעורב עם נופת (צוקער), הנתן ביום השבת במקום קאַפֶעע מבושל אשר לא יעשה בשבת.

ועבד שני, לבוש כאדוניו, רק רגליו יחפות, הביא אחר זה בספל־בדולח יפה מרקחת ומים שנצטננו בקרח, אשר השתוממתי על זה מאד. כאשר הגד לי, יובאו ספינות מלאות שלג מלבנון לאלכסנדריאה, ומשם על מסלת הברזל לקאירה. אחר הדברים האלה פתח בעל הבית את פיו וישאלני לאמר: הברך ברכך אלהים ביום הזה בתפלה בכונה מעומק הלב? „„תפלת הצבור יראי ה'"" עניתי אותו, „„הבעירה גם בי שלהבת יה. ומאד שמח לבי על המראה אשר ראיתי בבית תפלתכם, כי רק השליח צבור לבד התפלל בשיר ובקול רם, ויתר הקהל חקה אחת להם להתפלל בלחש והשקט. אצלנו בארצות המערב לא כן הוא, וצעקת כל הקהל, כאלו כל אחד רוצה שתבא תפלתו באזני ה' לפני תפלת רעהו, היתה נסבה להביא עלינו חרפת בעלי אמונות אחרות וחלול השם.""

„התפלה ראויה שתהיה בלחש," השיב החכם; „מלאך אלהים כותב על לוח זהב תפלת כל איש אשר הוא מתפלל בלחש ונותנה לפני ה' כבואו אל השמים. ורבי אחד צדיק אשר היה דרכו להתפלל בקול רם, ראה על לוח הזהב ההוא במקום תפלתו הרבה מקומות רקים וחסרים. וישאל את פי המלאך לאמר: „על מה זה לא נרשמו כמה דברים מתפלותי אשר יצאו ממקור לבי?" ויענהו המלאך: „בעת אשר הרימות קולך יחד עם כל קהל המתפללים, וכל אחד מכם הרים קולו יותר מרעהו, נתבלבלתי כמה פעמים ולא יכלתי לשמוע דבריך. ומלאכים אחרים לא שמעו כמו כן ע"י צעקתך את תפלת יתר המתפללים, וע"י כן נחסרו דברים בלוחות הזהב." ומי זה הגבר אשר ישוע לפני מלך בשר ודם בצעקה, ולפני מלך מלכי המלכים על אחת כמה וכמה?"

כבר בעת שיחתנו באה אשת החכם אל הבית, לבושה לתפארת בבגד ארץ הקדם, והיא מחרשת ושומעת את שיחתנו. עליה בגד משי אדום ועליו מלמעלה בגד קצור ירוק דמשקי. מגבעה אדומה על ראשה ועליה חבוש צניף מטפחת משי מעשה רוקם, שלל צבעים רקמת ציצים ופרחים. אבני חפץ ירוקות ודר הזהירו ככוכבים על הצניף ההוא. מטבעות זהב טורקיות מגודל טהאלער כסף עד גודל רביעית הדוקאטען תלו בחרוזים על

צוארה. עיניה נקרעו בפיך והבריקו מפניה היפות כיפי נעוריהן. שני שדיה פרישו אור, לדבר בלישון מליצת ארץ הקדם, כשני ירחים אשר לא כסו בענן.

כאשר עמדנו רגע מדבר, ותפן אל אישה בכבוד והדר ותאמר: „תן לי רישות, אדוני, לשאול את האורח שלנו — ברוך בואו לביתנו! — אי־מזה הארץ הוא?" „„לא נכון ויישר לשאול את האורח מאין בא ומתי ילך. אפס האורח הזה כבר נודע לי מאנה הוא; מלאי מישאלותיך למען"" כה השלים דבריו בשחוק, „„למען לא תקצפי על אישך!"" ותקם מעל המטה, ותקרב אלי בברכה אותי ע"פ מנהג ארץ הקדם, ותעש כאלו היא נוישקת את ידי, מבלי אשר נגעו שפתה את ידי באמת. ותישאל אותי לאמר: „מאיזה ארץ אשר במערב בא אדונינו הנה!"

ויהי כאשר הישיבותי לה ותשב ותישאלני על דבר נשותינו ומנהגיהן, מלבושיהן, וביותר הישתוממה על זאת שבתולות ארץ המערב חפישיות הנה כבחירתן בהנישאן לאיש. „ואיכה תדע ותכיר ילדה בת שתים עשרה שנה לבחור בטיב לה?" שאלה אותי. כאשר הגדתי לה כי בתולותינו נישאות ע"פ הרוב בנות שמונה עשרה שנה ולפעמים עוד בזמן מאוחר הרבה, הישתוממה ותאמר: ומי האיש אשר יקח לאישה בתולה זקנה כזאת?" ותוסיף ותישאל: „התישאינה הנשים עדי זהב ואבני חפץ?"

„„בלכתן להתרועע בתוך קהל ועדה, או במקומות הועד הפתוחים לכל."" החפין תחפוצנה לישאת חן בעיני איש זר?" „„כפי הנראה כן הוא!"" „אנחנו פה נוישאות עדינו תמיד, בכל אשר אנחנו עוסקות בעסקי ביתנו, ואנישינו שמחים על ההוד וההדר אשר הם פורשים עלינו, ובזה אנחנו מעלות על זכרוננו תמיד להודות להם הסדם."

בעת ישיחתנו באו אל הבית הלוך ובוא אנשים שונים, „לכבד ביחד עם בעל הבית את האורח" ובלי ספק גם מתשוקתם לשמוע חדישות הנעישות בארץ, מבלתי היותם קוראים לא עלים מגירים חדישות ולא ספרים ממין זה. גם פה מצאתי כמו בארם וכנען, כי כיהודים כנוצרים דואנים יחד לבלתי יאָנסו לעבור עבודת המלך לצאת לצבא בסבת פקודת הסולטאן (האט־הומאיום) להישוות מישפט כל יושבי ארצו. ורק בזאת ינחמו, כי לא פרסמו הישרים עוד את הפקודה ברבים במצרים ואין לה עוד כח מעשה. המישנה למלך אישר במצרים עוד לא גלה את הפקודה הזאת, זה ארבע שנים אחר ישנתנה, אם אמנם נצטוה על זה פעמים מאת הסולטאן:

שנינו פני ישיחתנו ופנינו לענינים אחרים, והנה נישאל נישאלתי מאחד האנשים על מצב אחינו בני אמונתנו בארץ הקדושה, כי שמעה אזנם את אישר נלחמו בי בירושלים שוטני ולא יכלו לי. בישום לב ובאוזן קשבת ישמעו את הדברים אשר ספרתי להם. איזה שאלות אשר שאלו אותי בינתים על אודות ארץ ישראל ומקומותיה המקודישים הראו לי את חסרון ידיעת הרבה רבנים, ועוד יותר היא נפלאת בעיני שבהיותם עוסקים כל ימי חייהם בתורה ובתלמוד, ועכ"ז אינם יודעים מאומה מגלילות ארץ ישראל ומקורות היהודים שם.

ותהי זאת נחמתי, כי נזכרתי שאלה אחת אשר שאלני קארדינאל רומי, בהיותי ברומא ובקרתי את פני האדון מעצצאָפּאנטע בהיכלו: אם יש הבדל רב בין לשון פרייסען ללשון אשכנז? אחר אשר הגדתי להם את כל דבר הריב, אשר התקוממו היהודים בירושלים נגד בית הספר אשר יסדתי שם, חוו דעתם כל עדת השומעים, כי רע עליהם מעשה אנשי ירושלים.

אדון הבית פתח פיו ויאמר: „תודות לה'! כי לא היו אלה האנשים אחי הספרדים, כי אם האשכנזים בני ארצך המה היו במורדי אור ולא רצו כתקנה זו ליסד שם בית ספר. אנחנו הספרדים" כה השלים דבריו כמתגאה על זה, „מונים בין אבותינו את ר' יהודה הלוי, ר"ש בן גבירול ר"י אלחריזי, ר"י אלבו, אבן תבון ובן מימון! ועוד אורות חחכמה כאלה למאות."

נהפך עלי הגלגל להלחם בעד לוחמי ולריב את ריב יריבי, כי לא רציתי שתהיה שתיקתי כהודאה, כאלו אין בין יהודי אשכנז אנשי רוח אשר עשו להם שם גדול בחכמתם העמוקה ובידיעתם הרחבה ובתפארת כל מלאכת מחשבת, וחתמתי דברי בשאלתי: מדוע גם היהודים הספרדים אינם הולכים בדרך אבותיהם החכמים אנשי השם מעולם ואינם עושים כמעשיהם?

„הנה גדול ונכבד בעיניכם הרב הרמב"ם, אשר חי בארץ מצרים, ואשר לפני חכמתו וצדקתו יכרעו ברך גם היהודים בארצות המערב. הכי לא ידע הרמב"ם ולא למד גם החכמות ההכרחיות לנו על פני האדמה ומדוע יוצאי הלציו ישאו שמים עיניהם ויחפצו לדעת רק את אשר בשמים? הרמב"ם ידע טבע הצמחים והכין מהם רפואות תעלה, שמש וככבים ידע מבואם, ולא נכחד ממנו אשר בבטן האדמה. הנבחר שבספריו אשר יחיו עוד לנצח, הלא הוא הספר „מורה הנבוכים" אשר ממנו יתד וממנו פנה לחכמת היהודים, הלא כתב את הספר הזה בשפת עם נכר ולא בלשון עברית? לא רק במצרים לבד יכבדו בני אמונתו את שמו, כי אם גם על פני כל הארץ יכבדו את האיש משה הזה כעבד נאמן לה'. וכי לא הוציא גם הוא את עמו מסבלות הסכלות ומארץ חושך ואפלת הבלי שוא ומדוחים? הכי לא למדו גם בעלי דת מחמד את ספרו זה בבתי מדרשיהם עוד בחיי המחבר? וטאָמאס מאקווינא ואלבערטוס מאגנוס הגו בו אחר שנעתק ללשון רומית, לשון כל העולם."

החכם הביט בפני במנוחת נפש, ואחר אשר החריש מעט לאסוף רעיוניו פתח פיו ויאמר: „הרב ר' משה בין מימון, זכר צדיק לברכה! ועוד חכמים גדולים בזמנו וקודם לו היו קרובים יותר אל מסירת התורה שבעל פה מאשר אנחנו היום, ובאו בסוד ה' בכמה ענינים אשר כבר נאבדו מאתנו. המה היו גבורי כח ובטוחים מן הטעות, אם אמנם נטו ימין ושמאל ללכת אורח לא סלולה המה ידעו דרך ה' לשוב ללכת בו בכל עת ולא יָראו רע. לא כן אנחנו, החיים היום על פני האדמה, תש כחנו, חשכו עינינו ולא נראה באור השכינה אשר נכבה לנו שביב אישה האחרון, חלילה לנו ללכת אורח לא סלולה, כי בדרך המלך נלך, פן

נתעה בישימון ונאבד דרך לבלתי שוב עוד אל ארחות חיים. התורה לבדה היא אור לנתיבותינו, דגלה עלינו אהבה, ועלינו להרחיק מאתנו כל חכמה חיצונית וכל עסקי האדמה הזאת למען לא נתורה אחרי עינינו ונלך תועה."
„הגם מסחר וקנין תאשר על נפש בני אמונתינו?" „„נחלת ע"ה (הבלתי מלומד) הוא.""

„הלא גם האיש אשר ביראת כבוד רבנו ממנו, הרמב"ם ז"ל, היה לו סחר אבנים טובות? בעבור אשר נבזה בעיניו נמאס ע"פ דברי חכמי התלמוד, לעשות את התורה קרדום לחתוך בה. ולך, רבי הנכבד, נגלו כל החכמים הרבים אשר היו לפנים בישראל, אשר כלם במחשבת הרמב"ם היו מחשבותם וכמוהו עשו גם הם. וגם בדורות מאוחרים חיו בארצות המערב אנשים חכמים גדולים ויראי ה', ולא היו מבזים את המלאכות והמסחר, כשפינאָצא שהיה לוטש כלי מחזה ובן־מנחם שהיה סוחר."

„„השמות האלה אנכי שומע פעם ראשונה, ולא ידעתי את תהלתם אשר אתה, האורח הנכבד, תשמיע באזני, ובלי ספק אמת הוא. אפס בדבר הנוגע להאדם הגדול ר' משה בן מימון, זכר צדיק לברכה! כמדומה לי שהשמועה שהגיעה לאזנינו שהיה עושה מסחר באבנים טובות רק משל הוא. והכוונה בזה שהוא הביא מרגליות של ההלכה ואבני חפץ ההגדה למצרים להפיץ אותם בין תלמידיו.""

לא נשא אותי לבי להשיב אותו דבר על השקפתו המליציית הזאת. ישחוק הודאה שנראה על שפתי מצא חן בעיני אדון הבית ונראה כנהנה מזה מאד, ויתר האנשים אשר היו עמנו לקחו הדברים כפשוטם והוטבו בעיניהם מאד. צאת ובוא שני המשרתים השחור והלבן, בכל עת אשר בא אורח חדש, להביא לפניו קאַפּעע ומיני מתיקה, הסיב לי לשאול, אם יש רשות להיהודים במצרים לקנות עבדים ולהחזיקם בביתם?

תשובתם היתה שאין להיהודים רשות על זה. ואחד הרבנים הוסיף לאמר: „אם גם היה לנו הרשות לא היינו עובדים כעמיתנו בארץ אשר ידעו אבותינו, מה רע ומר גורל העבדים." ואחר ענה ואמר, כי במלכות היהודים אשר באבסיניען מחזיקים היהודים עבדים, אבל העבדים ההם הם עכ"ום. ע"י השאלות והתשובות האלה הגענו אל שקלא וטריא על אודות משפט העבדים ועניניהם אצל היהודים בימי קדם.

הרבנים נתוכחו זע"ז ואלו הביאו ראיות לדברי חבריהם מכתובי התורה ומאמרי התלמוד וקורות הדורות. כאשר ישחקו לפנינו המשחקים בכדורי נחשת קלל, עד כי תלאה העין לראות ונשתאה ונשתומם מטראה עינינו כבה האירו והבריקו מפה לפה הויכוחים והתשובות, הראיות והסתירות. והיה בעיני כדמות מלחמת הרעיונות, אשר איש מהלוחמים לא נבר על רעהו, ולבסוף עשו שלום ביניהם בהודותם כי לדבר אחד נתכוונו להורות איך התנהגו היהודים עם עבדיהם בחסד וברחמים גדולים.

והנה רשמתי לי לזכרון דברים אחדים על הענין המדובר ויעדתים להודיעם להקוראים. זה לא כביר באר לנו את הענין הזה באר היטב החכם ס. סאנטאָ, (S. Szanto) ולא לבד כי נמצא בדבריו הרבה מדברי

השיחה אשר שמעו אזני, כי אם השלים עוד את דבריו יותר. ולכן מצאתי לנכון יותר לשום לי דבריו המסודרים והמבוארים היטב לקו, מלשום לפני הקורא רק לקוטי אמרים, אשר אולי לא נשמרו היטב בכח זכרוני.

עַבְדוּת הָעֲבָדִים אֵצֶל הַיְהוּדִים.

„לעולם בהם תעבודו (ויקרא כ"ה, מ"ו)" אמרה תורה על עבדים עכ"ום, ועם כל היות מקח וממכר העבדים בימים ההם דבר שאי אפשר להיות בלתו, בכל זאת נחלקו על זה חז"ל. אם דברי הכתוב האלה הם מצוה או רשות. ולכולי עלמא היתה העבדות ענין רע שראוי למנעו בכל מה דאפשר. כה עשתה התורה הפשי׳ את העבד הכנעני אם חבל בו אדוניו ועור את עינו או הכה את שנו ולא הספיק זה להרבנים והם מונים עוד ארבעה ועשרים מומין שהעבד יוצא בהם לחפשי. ולא זה בלבד, אלא אפילו אם אדוני העבד הוא רופא ורצה לרפאות את עבדו מחליו, ועשה בו שלא בכונה אחד מן המומין האלו הרי הוא יוצא לחירות. מלבד אשר הרשות תמיד ביד האדון לשחרר את עבדו, הנה יש אופנים אשר הוא מוכרח על זה ע"פ הדין. עד"מ אם ימכור יהודי הדר בא"י את עבדו לחוץ לארץ או לנכרי בארץ, הרי הוא חפשי; וכן הוא ג"כ חפשי אם יעלה בידו לברוח מאדוניו מח"ל לא"י; או כשנשבה וברח מבית כלאו; כשבעליו הקדישו או הפקירו. אם צוה שכיב מרע שעבדו יירש אותו אחרי מותו וקם מחליו, העבד חפשי מאדוניו. אם הרשה יהודי לעבדו לעשות אחת מהמצות שנצטוו אליהם רק בני ישראל, כמו להניח תפילין ולקרוא ג׳ פסוקים בתורה, הרי זה כאלו נתן לו שטר שחרור. מי שהגיד על עבדו שהוא בנו שוב אינו חוזר. שנים שלקחו עבד כנעני ושחררו האחד כופין את השני להוציאו ולקחת ממנו שטר חוב על חצי דמי שוויו. וקרה שאחד שהיה לו עבד שנשתחרר חציו וכדי שלא יכופו אותו לשחררו גם הוא נתן אותו במתנה לבנו הקטן, לפי שאין ב"ד מוציאין מן הקטן. מה עשו חכמים? עשו לו אפוטרופוס וכפו אותו לשחרר את העבד ע"פ דין תורה.

עכ"ום שנתגייר עם עבדיו, הרי אלו העבדים שנתגיירו קודם לאדונם משוחררים הם. המשפט הזה נעשה גם במלכה אחת שנתגיירה עם עבדיה, והיה שמה ברוציא, וי"א בלורית, ולפי דעת אחד הסופרים החדשים היא עצמה בעטוריא פוליא, אשר יסדה את בתי הכנסיות בקאמפוס ובוואָלומניא, אשר מצאו זה שנים הרבה את קברה ברומא. על ההשתדלות הגדולה לפתוח שערי החירות להעבדים יעיד גם המאורע הזה: פעם אחת נאספו אצל ר׳ אליעזר תשעה אנשים להתפלל וחסר עוד אחד למנין עדה שלמה ולא אחר ר׳ אליעזר לכתוב שטר שחרור לעבדו הכנעני אשר קנה בכסף מלא, כדי שיצטרף למנין. והוקבע הדבר הזה הלכה לשחרר עבדים לצורך מצוה. וה"ה לשפחה שחוששין לצניעותה.

ע״פ משפטי חסד אלה נהגו ג״כ עם העבדים אשר לא יצאו לחירות. כבר ע״פ תורת משה הכתובה לא היו רשאים להסגיר עבד הבורח אל אדוניו, ושופך דם עבדו דמו ישפך. שבת ומועד נחו העבדים מעבודתם והיו נוטלים חלק בשמחת החג ובמשתה יו״ט. ורז״ל הוסיפו להזהיר שלא למכור עבד בתנאי שלא יפרנסהו בעליו בשנת בצורת.

וספרו בשבח ר׳ אביהו בר אמי, שלא היה די לו להשביע רעבון עבדו, אלא שמכל מאכל אשר אכל הוא בעצמו צוה, לתת מקודם לעבדיו ולשפחותיו — ואשר ע״כ, תוסיף ההגדה לאמר, נגלה אליהו בביתו. ר׳ יהודה לא אכל בשר ולא שתה יין שלא נתן חלק מזה לעבדו; יען, כה אמר, יוצרי הוא ג״כ יוצרו. עבדים הכנענים של רבן גמליאל הנודע לתהלה, נשארו לזכר עולם בקורות ישראל ע״י חסדי אדונם. הוא בקש תחבולות לשחרר עבדו טבי הנודע לשם, וכשמת טבי קבל עליו הנשיא רבן גמליאל, תנחומים כמתאבל על שארו ובשרו. בבית המשפחה הזאת אשר היתה גדולה בישראל ע״י הנשיאות, הרשו לשפחות להקרא בשם הכבוד „אֵם.״ ואחת מאלה השפחות הרהיבה עוז בנפשה פעם אחת לנדות איש מישראל אשר ראתה אותו מכה בנו הגדול, מעשה אשר לא יעשה בישראל בשביל שנקל ע״ז להעיר חרון הבן להרים יד באביו. והיה האיש בנדוי שלש שנים, כאלו יצא הדבר מפי רב ומורה בישראל.

שמואל שלם קנס לשפחתו בעבור שפגע בכבודה, כי אמר, אין לי לצוות רק על עבודתה ולא על כבודה. במות עבד כנעני קברוהו בכבוד וספדו עליו על קברו כמנהגם אז לאמר: ספדו לעושה מלאכתו באמונה ונהנה מיגיע כפו.״ וכל הדברים האלו לא הספיקו עוד להרמב״ם ז״ל וחתם דבריו בהלכות עבדים בזה הלשון: „מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה האדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו, ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה; חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון העבדים לסעודת עצמן כו׳ וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים, לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה; ולא ירבה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו כו׳ ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגוים עובדי ע״ז אבל זרעו של אברהם אבינו הם ישראל שהשפיע להם הקב״ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל. וכן במדותיו של הקב״ה, שצונו להדמות בהם, הוא אומר, ורחמיו על כל מעשיו. כל המרחם מרחמין עליו כו׳.״

והנה פה יש מקום לשאול: אם כך המדה להתנהג עם עבד כנעני, מה נשאר עוד לעשות לעבד עברי בעל בריתנו, להאיש החפשי הנשכר לעבודה? על זאת נשיב בדברי רז״ל: „כל הקונה לו עבד עברי כקונה אדון לעצמו.״ כי ימוך איש מישראל ונמכר לאחיו לעבד, או מכרוהו ב״ד בגנבתו שאין לו לשלם, היו משגיחים בעין פקוחה שתשאר בקרב לבו אהבת החירות וכבוד האנושיות; נשים לא נמכרו גם בגנבתן, ואנשים, בין שמכרו את עצמם, בין שמכרו אותם ב״ד, לא נמכרו בפרהסיא על אבן המקח ולא בסימטא ובהכרזה כדרך שהעבדים נמכרים אלא בצנעה ובדרך

כבוד; כי אין למכור את האדם כסחורה בשוק ולעשות מסחר וקנין עם הנברא בצלם אלהים. מחיר העבד היה משנה שכר שכיר הנשכר כפי המנהג אז לשלש שנים *). כי לא נמכר איש עברי לשנים הרבה יותר מימי עבודה שבשבוע. וחייב העבד להשתדל לפדות את עצמו עוד קודם תשלום שש שנים לעבודתו, שלא תכבה בלבו הרגשת החירות ויישתקע בסבלות ובעבדות. ועל האדון לנחמו ולמשכו חסד ולא ישכח כי אחיהו העני הוא ואי אפשר לו להיות עבד לו לעולם.

כשהולך האדון עם עבדו העברי בשוק, לא יעשה דבר המראה שהוא האדון וזה עבדו, לא ישען עליו, ולא יוליך העבד אחריו כליו לבית המרחץ, ובכלל לא יעבידהו בדברים המגלים לרבים חרפת עבדותו, לא יעשה אותו בלן ולא ספר ולא נחתום לרבים וכדומה, וכשהוא מסיב על שלחנו יסיב העבד אצלו, וחייב האדון להשוותו לו במאכל ובמשתה, לא שיהיה הוא אוכל פת נקי ועבדו פת קיבר, לא הוא שותה יין ישן ועבדו יין חדש, לא יהיה הוא ישן על גבי מוכין ועבדו ע"ג תבן. ואם אין לו יותר מכר אחד יתנהו לעבדו והוא ישן על הארץ. ואם יש לעבד אשה ובנים האדון חייב במזונותיהם.

ועוד יותר משכו הסד את האמה העבריה. כי מכר איש עני מישראל

---

*) זה שנים הרבה כתבתי בספרי פְּרִי קָיִץ (עודו אתי בכתובים) על פסוק (דברים ט"ו, י"ח:) „לֹא יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים." בזה"ל: „הנראה לאמת ע"פ פשוטו של מקרא, שסתם שכיר בימים הראשונים היה על שלש שנים, וזה מוכח מלשון הכתוב (ישעיה ט"ז, י"ד) „בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב." וכן פסקו להלכה (ש"ע ח"מ הלכות שכירות ופועלים סי' של"ג סעיף ג'): „ומהאי טעמא אסור לפועל להשכיר עצמו להיות בבית בעה"ב בקבע שלשה (צ"ל שלש) שנים;" ומפורש בבאר הגולה הטעם: „דג' שנים שם עבד ושכיר עליו דכתיב בישעיה מקצה שלש שנים כשני שכיר." (ובלי ספק נתחלף לו אגב רהיטא כתוב של ישעיה שהבאתי למעלה בכתוב אחר (דברים י"ד, כ"ח) מקצה שלש שנים תוציא כל מעשר תבואתך). יהיה איך שיהיה הרצון בכתוב זה כך: לא יכבד בעיניך לשלחו ואל יחר לך על קנין כספך בצאתו חפשי מעמך, אבל בהפך מזה, הענק תעניק לו, כי כבר עבדך כפלים ממה שיעבוד השכיר בשכרו, העובד לכל היותר רק שלש שנים, וזה עבדך שש שנים."

והנה אחר כתבי זאת מצאתי בהערות ההעתקה האשכנזית דפוס פ"ב שמביא פי' זה בשם הראב"ע (כי בידי לא היה אז פי' הראב"ע לעיין על זה) ושמחתי מאד שכוונתי לדבריו. אולם מה שמביא בעל ההערות שמכתוב הנ"ל בישעיה ראיה ברורה ששני שכיר היו רק שלש שנים אינו נראה, כפי שמצינו ג"כ בישעיה (כ"א, ט"ז) „בעוד שנה כשני שכיר וכלה כל כבוד קדר." ולכן הבאתי אני ראיה מפסק הלכה בש"ע. ועתה רואה אני גם בדברי החכם שלגעט שהביא החכם המחבר שהשכיר נשכר רק לשלש שנים, ונראה הפי' הנ"ל עיקר. המעתיק.

את בתו הקטנה לאמה, היא יוצאת לחרות במיתת אביה או אדונה, או כשבגרה; כי אין דין נחלה נוהג בנקבות ואין מכירה ע"י אחרים תופסת בגדולים. ועבד ואמה שיוצאין בשש מענקין להם ולא יצאו ריקם מאת אדוניהם, לבלתי יוכרחו להמכר עוד הפעם כדהקם. ואם לא יאבה העבד לצאת לחפשי, כי אבדה מלבו הרגשת החרות, יישאר בבית אדוניו עד שנת היובל ולא יותר. ולאות חרפתו ירצע אדוניו את אזנו ששמעה ולא הקשיבה אל דבר ה': „עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד (ויקרא כ"ה, מ"ב). אבל אמה עברית אינה נרצעת, כי חסה התורה על מינה, וכן עבדים מזרע הכהונה אינם נרצעים, כי ברית כהונתם תגן עליהם מחרפת עולם.

מכל המשפטים האלה אנו רואים כונה כפולה; ראשונה להטות לב בני אדם לחסד ורחמים, ולנעול דלת מפני האכזריות, וללמד לעשירי העם להתחסד עם עבדיהם ולא יהיו אדונים קשה. וזאת שנית להרים בכבוד גם את האנשים העובדים לאחרים ולעורר בלבם התשוקה להרות ושלא יהיו נבזים בעיני עצמם, וזה יסוד ושרש החנוך הטוב. וממילא מובן. שהנשכרים לעבודה לבד, כמשרתים אשר אצלינו היום, לא נגרעו מהעבדים דבר ולא הרעו אדוניהם לעשות עמהם מאשר היו עושים עם עבדיהם הנמכרים להם. ובפה מלא אמר משה רבינו ע"ה „שחוטבי עצים ושואבי מים" נצבים כלם לפני ה' כמו ראשי העדה זקניהם ושוטריהם, ומשפט אחד לכלם בעיני ה'. בדיני השכיר אין שום הבדל בין יהודי לאינו יהודי; ובדרך כלל הוראת מלת „שכיר" בספר התורה, כשאינה נגדרת בתאר אחר, הכונה בה על אינו יהודי, וזה נראה ברור במה שלא יאכל „השכיר" בקרבן הפסח. והנה באה המצוה שלא להלין פעולת שכיר, ובעת עבודתו בשדה ובכרם הרשות לו לאכול ולשתות מכל מאכל ומשקה אשר הוא עובד בהכנתם. וכל הדברים האלו נאמרו כדברים שכבר הם גלוים וידועים מעצמם, עד שספר התורה לא מצאה רק להוסיף שלא יגרע העבד העברי מהשכיר שאינו יהודי.

התלמוד השוה את השכיר בכל דבר לאדוניו ואינו אלא מחליף עבודתו בשכרו. התנאים שנעשו בינו ובין בעליו היו נשמרים ונעשים כל כך כפי משמעות הדברים הכתובים בשטר, עד שכעס ר' יוחנן על בנו על שלא נשמר בדבריו והתנה עם אריסיו לתת להם מזונות בכלל, מבלי שיבאר מה יהיו מזונותיהם. „ואם תתן להם סעודה כסעודת שלמה, הלא להם המשפט לבקש עוד טובה ממנה. לך עוד הפעם אליהם והתנה עמהם מה יהיו מזונותיהם." ועוד יש להשכיר יתרון בדין במה שלו המשפט לישבע וליטול, תחת אשר לשאר בני אדם אין להם המשפט על הרוב רק לישבע וליפטר. ועד כה גדלו משפטי זכיות השכיר עד שברבות הימים הוכרחו לתקן תקנות להגן על הבעלים מפני האריסים, „כדי שלא תנעל דלת בפני העבודה."

וכן הביאם ההכרת ג"כ לתת גבול וקצבה לחסד היהודים ורחמיהם הרבים, בהיותם נסבה אל גניבת־אדם. כי לא מנעו ישראל כל הונם ורכושם

לפדות עבדים יהודים מידי עכ"ום אשר עבדו בם בפרך ובאכזריות חמה, והגוים האכזרים כראותם חסדי היהודים לאחיהם בני אמונתם גברו חיל לצודד נפשות ולשלול שלל אדם, למען יפדו אותם מידם בדמים יקרים, ויהי חסד היהודים סבה להגדיל הרעה ולהאדירה. ועכ"ז, כאשר כבר אמרנו, לא מחו ביד הגוים שישבו בקרב ישראל לקנות עבדים עבריים ולעבוד בם. ומצד השני היתה החובה על כל איש מישראל לעורר לב אנשי ביתו ומשרתיו ולהרגילם להרגשות טובות ע"י מוסר וסדרים נאים ומנהגים טובים.

מי לא ידע את שיר „אשת חיל" המתאר את האשה הטובה הצופיה הליכות ביתה: „דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה, לא יכבה בלילה נרה, ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה, חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה, צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל, ידיה שלחה בכישור גו' כפה פרשה לעני גו' פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה." — „וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד?" שאל חכם אחד. „הן" השיב אותו חכם אחר, תורה ללמדה (ר"ל שעושים את הכתוב בה) זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה (פי' שאינם עושים על פיה) תורה שאינה של חסד." (סוכה דף מ"ט ע"ב).

אלה הם צפרני הארי אשר תכר בם היהודות, ולא יפלא בעיני איש כי ישראל גוי אחד בארץ, אשר לא בא בספורי קורותיו זכר מלחמה על דבר עבדים, דבר אשר לא יוכלו להתהלל בו גם שני העמים המפוארים אשר היו למופת לאייראפה.

טרם נכלה לדבר בענין זה נשים עין כמעט רגע על מצב בני בית היהודים בזמנים מאוחרים. בעבור חסדם וטובם נהרו אליהם מכל הגוים מסביב עבדים ומשרתים, ויבקשו לעבוד לאדונים יהודים, עד כי נתעוררה עי"ז קנאה ומשטמה בלב העמים. והדת נתנה לבלתי ימכרו עבדים ליהודים. ובכל זאת לא חדלו עוד במאה החמישית למספרם אף כהני הנוצרים לתת כבוד ותהלה לחסרי היהודים בדבור ובמעשה.

האפיפיור גרעגאר הראשון אסר על היהודים קנין עבדי עולם נוצרים רק באופנים מיוחדים, והתיר למשרתים חפשים לעבוד בבית היהודים. כאשר נתן היהודי באזיליוס, אשר התנצרו בניו, כל עבדיו לבניו לנחלה בחייו, למען לא יאבד כל זכות ומשפט על קנין כספו, פסק האפיפיור עצמו שמחויבים העבדים לשמוע בקול אדוניהם היהודי; יען, כה דבר נשיא הכנסיה איש החסד, גם בניו עצמם לא נעשו חפשים ע"י מי נדה אשר נזרקו עליהם מכבוד אביהם ומשמוע בקולו.

עם כל זאת נשתנו העתים פעם בפעם ועלטה כסתה פניהם, אם אמנם היתה יד הממשלה המדינית את היהודים בדבר הזה. לודוויג התשיעי נתן פקודה חמורה, לבלי יפתה איש את העבדים העכ"ום של היהודים לקבל דת הנוצרים, כי עי"ז יאבד הישראלי משפטו עליהם ויאבד קנין כספו בענין רע. צוה למשרתים הנוצרים לשמוע בקול אדוניהם היהודים, וליהודים צוה לפקוח עיניהם על משרתיהם הנוצרים שישבתו ביום הראשון לשבוע. ולעומת זה אסרו במקומות אחרים כל עבודת הנוצרי בבית היהודי,

ולא זה בלבד, כי אם גם למילדות נוצרים פקדו לבלתי תת יד עזרה ליולדות עבריות, כי אם בהיותן בסכנת מות *) — אלה הם עצם דברי הפקודה הישרה אשר תורת חסד על לשונה — יערוך נא הקורא את הדברים האלה מערכה מול מערכה עם מה שאמרנו למעלה אודות הנהגת היהודים עם עבדיהם העכ״ום בחייהם ובמותם.

עַבְד־אֶל־קַדֶר.

שר אחד בירושלים, אשר השתעשעתי עמו בחברת מרעיו פעם אחת לעת ערב, בעת אשר נקרא לפנינו מכתב מאת עבד־אל־קדר, נתן לי אגרת אל אחד אוהביו באלקאהירא לקבלני בספר פנים יפות. וזאת היתה הסבה אל הדבור הזה: אנכי זכיתי לדעת ולהכיר את העמיר המפואר (נציב ושר צבא) בדמשק, למלאות רצון השר אשר השתעשעתי בחברתו רשמתי לו רישמי פני העמיר ותארתי לו קול דברו ומהלך רעיוניו. ולא שבעה אזנו מִשמוע ופיו משאול אותי על כל דבר קטן ותאר חיצוני.

עבד־אל־קדר יש לו אוהבים לאלפים מפוזרים ומפורדים בכל ארץ הקדם, המאמינים כי ישוב לשבת על כסאו ועוד ידו תעשה נוראות בארץ. „עוד יתנשא כארי במדבר, ויתעורר כאור שמש, כי יבוא מועד!״ כה ידברו המאמינים איש אל רעהו, בהשתוחח עליהם נפשם על כי ירד כבוד האיסלאם, ובהתנחמם בתשועה הקרובה לבוא. השר בירושלים חפץ לעשות נחת רוח לאוהבו אשר בקאירה, ולעשות לו היכרות עם איש אשר יש לאל ירו לתאר לו את העמיר, דרכי מחשבותיו ומעשהו בדמשק קריה נאמנה, ע״פ ידיעתו אותו פנים אל פנים.

על פי הדברים האלה נתן לי אגרת אל עבד־אללה־בייא, ויקבלני בסבר פנים יפות בגן המפואר אשר לירכתי ביתו בקאירה. אחר אשר הושיבני ושאלני לשלומי כמדת דרך הארץ: אם בריא אנכי? אם גברו הסדם עמדי גלי הים ועבי שחקים?״ וכאלה רבות, הסיב דבריו על אודות העמיר, וכאשר עשיתי לאוהבו בירושלים חוכרחתי לעשות גם לו ולתאר לו יפה את העמיר וכל דרכיו. אזנו הקשיבה לדברי רב קשב, ולפעמים נראה שחוק שמחה על פניו בתארי לו את יפי העמיר, או שניתי לפניו דבר חכמה אשר יצא מפיו בעת אשר דבר עמדי.

עיני ראו איך היה כבודי הולך וגדול בעיניו, וכמעט שנתקנא בי כל עוד הוספתי לספר בשבח העמיר, איך הוא מדבר לכל החפץ לשמוע

---

*) בגוף הפקודה ככתבה וכלשונה נאמר „עס ווערע דען, דאס דיא אידין געפאהר לויפען צו ק ר ע פ י ר ע ן״. הודות לה' אין בלשונינו הקדושה מלה לתרגם בה הפעל האשכנזי הזה אשר לא יצא מפלנו כמוהו אפי לו על מיתת חית ובהמה! המעתיק.

מתורת מחמד ומגלה סודות אשר לא נודעו לאיש בלעדי הנביא, אשר כל שומעי דבריו ישתוממו ויגילו ברעדה ויהללו את ה׳. אחר אשר ישבתי אצלו שעות הרבה בקשתיו לתת לי רשות ללכת לביתי. „אתה האדון בבית הזה!“ השיב לי הנסיך השב, „ועוד תשוב לכבדהו באור פניך.“ הוכרחתי לקצוב לו היום ומועד השחר אשר אבוא אליו, על פי מנהג בני ארץ הקדם, לשבת עמו כל-היום; אחרי כן קם עבד־אללה־בייא וילך לפני עד מפתן הבית, וישלחני.

משרתי הבית והעבדים נצבו לפני לסוך את דרכי, לא לבד בעבור כבדני, כי אם גם לקחת מתנת כסף מידי. ביום המיועד בא מאָהאמעד־אָמער אל חדרי ויגד לי, כי באו משרתי הנסיך לבקשני אל ארוניהם. סוס חום בלום במתג ורסן לתפארת, כר המרדעת מכוסה בבגד סאממט מצבע תכלת מרוקם בכסף רב, נצב לפני בית מלוני, ועבד כושי לבוש לבן כלו אוחז אותו. ועבד שני נפל על פניו ויכרע ארצה למען אשר יהיה גבו הדום לרגלי לעלות על הסוס. כאשר החזקתי בידי הרסן המכוסה כסף וישבתי על כר המרדעת, הלוך הלכו שני העבדים לפני הסוס, לסול לי דרך בין המון העוברים. אחרי חצי שעה באנו לפני בית עבד־אללה בייא.

אם אמנם הורגלתי כבר עם הכנסת אורחים של הערביים, בכל זאת פה עלתה על כל אשר ראיתי עד הנה. כי באמת קבלוני פה כאלו הייתי אדון הבית, ועבד־אללה עצמו עם כל בני ביתו הזכרים לא משכו ידם כל היום מלשרתני.

בבואי, בטרם ראיתי פני בעל הבית, הובילוני לבית המרחץ, אשר קירותיו המצופים באלאבאסטער צהוב קבלו כל מראות הקשת ע״י חתיכות זכוכית מצבעים שונים שנקבעו בכפה הגבוהה. אל האמבטות משיש לבן הקבועות בקרקע ירדתי בשלבים מכוסים יריעות רקמה. בקערות כסף גדולות הכין אחד העבדים קצף־בורית וישם בתוכן מטפחות לבנות רכות מצמר גפן. אחר רחצי את בשרי הובילוני להדר אחר אשר על יד בית הרחצה ועליתי על מטה מכוסה ביריעות יקרות ויגישו לפני מישקה השערבעט, קאפֿעע וכלי מקטרת.

אחר אשר עברו שעות הרבה קבלני ארון הבית לשאול בשלומי. על כן גבוה רגל אחת העמד גליל נחשת ועליו מיני מתיקה ופירות ויין שרף הנעשה מפרי הגפן. העבדים הגישו לי מכל הדברים האלה ואח״כ לבעל הבית אשר לא נגע מאומה בטרם ברכתיו וטעמתי מהם ראשונה.

אחרי הדברים האלה הלכנו לשוח בגן הסגור מסביב בחומה גבוהה, בעציו, פירותיו, וריח הניחוח אשר בו נדמה לי כגן־עדן קטן. מעט מעט החל חום השמש לשום משטרו על פני הארץ. ויצו עבד־אללה בייא את עבדיו לפרוש יריעה וכרים על יד באר של שיש תחת תומר רענן ומצל, למען אנפש שם. הוא עצמו הלך לשוח בין סבכי ראָזמארין ושושנים. הבאר ירתה מימיה מעלה כחצים מיד גבור וקרנים עבות מידה עלו למעלה עד כפות התמרים ומשם שבו לנפול אחור אל המקום אשר באו משם, ומראיהם כמראה ערבי־נחל מכסף נוזל.

ואני הייתי בעיני כאיש אשר הובילוהו רגליו פתאם אל ארמון־מקסם, אשר לבלתי יספר את המוצאות אותו שם והתעלומות אשר ראו עיניו, קסם על פניו יחלוף ונהפך לאיש אחר. המרחין המשיב נפש, המראות הנפלאות, ריח הפרחים, שאון מי תבאר, תארו המשונה של בנין הבית המוליך שולל את כח הדמיון, כל אלה חברו יחדו להוליכני תועה וישימוני כחולם ודמיתי לראות בעיני את הדברים המסופרים בספורים הבדויים (מאֶרכען), הטיתי אזני ואקשב אם לא ישָמע קול שרים ושרות, ועיני תשוטטנה לראות אם לא תבואנה נשים יפות לבושות מכלל כולן להראות לפני, וקנא אותן פתאם אדוניהן מלך הכושי . . . .

השמש רד לבוא ואיקין. עלי התמר הסוככים עלי, הלוהטים מקרני השמש האחרונות, נדמו כזהב מקשה אדום והשמים הזהירו ככפה גדולה בענק, נוצצת מאבני חפץ המשובצות בה. כפי הנראה הגידו לאדוני הבית כי הקיצותי, יען קרב אלי וישאלני: „ההיתה מנוחתך (כעף) מבורכת?“ כאשר השיבותי לו כי כן, ויאמר: „ששׂ אנכי כי טוב לך בבית עבדך.“ מטעמים נעשים כאשר יאהבו אותם הערביים, אשר הובאו לנו בשלשים קערות ונאכל אותם בכפות ידינו מסיבים על היריעה, נתנו שמחה בלבי על ידי הזרות אשר לא הורגלתי בהנה. אחרי אכלנו ואחרי שתותנו פנינו משם אל חדר אחר, אשר בא ישמה אלינו איש אחד ובידו כנור. ארוני הבית קרין אליו בעיניו וישב על היריעה הרחק מאתנו.

עבד־אללה בי״א הגיד לי, כי זה האיש ברח זה איזה שנים לפנים מאלגיר, להחבא מפני חמת הצרפתים. „שיר־נקם אשר נתחבר בימים ההם נפוץ על פני כל הארץ ע״י העתקות שנעשו ממנו וישירו אותו כראשונה בפרהס״א בבתי משתה הקאפֿעע, בבתי מלון אורחים וברחובות קריה. ויהי כאשר נודע להצרפתים תוכן השיר ויתנו דת, לבלתי ישאהו איש על שפתיו. אפס לא יכול לב הערביים ואזנם לשכוח השיר הזה אשר האמינו כי חברו עבד־אל־קדר, ויזמרו אותו בבתיהם באמרם בלבם כי אין שומע אותם. וישימו הצרפתים משפט מות לאיש אשר ימצא אצלו השיר הזה או ישמע על פיו. וישנם משוררים אשר מלא אותם לבם לעבור את פי הפקודה הזאת הומתו בכדורי עפרת, והשלישי נמלט ותהי לו נפשו לשלל. אותו תשמע היום, אדוני!“

סאיד־בן־מימון נגן מעט בכנור ויחל לשיר בדרך שזכרנו כבר בתארנו את מספרי ספורי־דודים את „שיר הנקם“ לעבד אל קדר. *)

ואנחנו ישבנו מחרישים ומקשיבים לקול השיר, הארוך מארץ מדה, עדי כלו דברי המשורר.

ויבא העבד ויגש לו את השערבעט להשיב נפשו העיפה באמת, כי בכל כחו ובקול גדול שר את השירה הזאת, ולפעמים רחפו כל עצמותיו. לבקשתי לתת לי העתק מהשירה הזאת, השיב לי כי רק על לוח זכרונו

*) נלאיתי הלאות את הקורא ברוב דברים ושיח שפתים אין קצה ואין טעם נגלה בו, חדלנו ומתת את העתקת השיר הזה לפני הקורא העברי. המדפיס.

היא כתובה; וכאשר שאלתי ממנו כי בפיו יקרא לפני ואני אכתבנה עלי ספר, ענני כי יוכל הדבר הזה להביא אותו בסכנה. ובאמת לא היה בזה שום סכנה, יען כי כבר עברו יותר מעשרים וחמש שנים מעת שנתחבר השיר הזה באלגיר, ואין עוד שום סבה להצרפתים לשלוח יד באנשים אשר ישאו אותו על שפתם. ועם כל זאת גם הבטחתי לתת לו מתן זהב, אשר לב הערבי סר למשמעתו תמיד, לא הועילה לי מאומה. מחמד־אָמער הגיד לי אח"כ בטוב טעם ודעת, כי לא אבה המשורר לתת לו את שירו, כי ירא פן יבולע לו כי יהיה השיר הזה לנחלה עוד למשורר זולתו.

והנה ע"פ מקרה זר ורחוק, השיר־נקם הזה, אשר נתחבר בין הרי אלגיר ואזני הקשיבו אותו במצרים, הגיע לידי — בוויען. כשובי ממצרים, הגדתי לידידי הנכבד, האדון אייגען אָבערמייער אפס קצת מתוכן השיר וענינו: באזנים קשובות שמע דברי. ככלותי אמר אלי בקצרה ובשמחה: „השיר הזה בידי הוא."

בשנת 1830 היה בעיר אָראַן, והיה קרוב לשרים המושלים. כאשר הגיע לאזנו השמועה משיר זה ומעונש מות אשר לאיש השר אותו, הנה החכם ההוא, אשר ניקאלוים לענויא כבד אותו בשם מליץ שירי־זמרה (לירישער דיכטער), נכספה וגם כלתה נפשו עוד ביתר עז שיגיע השיר הזה לידו או עכ"פ תשמענה אותו אזניו.

איש גדול ונכבד מממשלת צרפת הוביל אותו אל הראש (אימאם) הנכבד אשר באראן וזה האחרון שלח אותו לבית קטן ודל אשר שם ישב אחד מקנאי המושלמנים. ואם אמנם שלח אתו הראש איש נאמן אחד אל הקנאי ההוא, לא האמין בו ולא אבה לשיר השיר ההוא עד אם ישמע מפי הראש עצמו כי יוכל לעשות כזאת מבלי אשר יחרף נפשו. ממחרת היום ההוא מלא את משאלות „הפראנדשי *)" אשר לנו להודות לו על השיר הזה שיר קהל גוי כלו (איין פאָלקסליעד) אשר בהררי קורות העולם יסודתו, שיר אשר מפאת ענינו כן מפאת מה שהוא מיוחס אל עבד־אל־קדר הוא יקר הערך מאד. והנה נוסיף פה איזה הערות לקצת דברים אשר לא כל הקוראים בארץ המערב יבינו אותם בלשונם.

א. בית תפלה (מאראבוט) לפני שערי אלגיר.

ב. סאהעל, כה יכנו יושבי אלגיר את הככר אשר על שפת הים.

ג. הנשים הכושיות יעטפו מעל לבגדיהן מטפחת צמר מצבע תכלת והנה נושאות אותה כאשר תשאינה הנשים הערביות את הלבוש שקורין האיק, או תחגורנה אותה על מתניהן. המטפחת הזאת נקראת פותה (Foutha).

ד. הרמחים (באיאָנעטע).

ה. כך נקראים אצלם בתי התפלה מלבד בתי־המסגד (מאָשעען).

ו. חודבא יכנו הערביים את דרשת האימאם (הכהן וראש בית המסגד).

ז. כן יכונו הארצות אשר למבוא השמש (כמו בלשון עברית).

---

*) כה יכנו הערביים את יושבי ארצות אייראפה. המעתיק.

ח. ארץ הכושיים.

ט. השם שייך יורה בעצם על כל איש מלומד בן שלשים שנה. ע"פ שרשו הוראת שייך זקן. כמנהג כל החברות יש להם גם להשייקים בערים שייך אחד הגדול שבכלם, שיש לו נשיאות גם ע"פ הממשלה המדינית. איש כזה מושל לפעמים על ארץ רבה, כמו עד"מ שייך אל־געבעל שהוא נשיא נשיאי ההרים הגבוהים.

י. תַּלְבּ, תלמיד, ככה יכנו הערביים את יודעי ספר, הקוראים בצבור בספרים הקדושים להם.

הַמְּחֹלְלוֹת.

על אבני המצבות העתיקות לזכרון מלכי קדם, אשר הוצבו עוד לפני צאת בני ישראל מארץ מצרים, נמצאים ציורי תמונות נשים מחוללות, המרקדות ערומות כביום הולדן לקול כלי שיר.

תמונות המחוללות החיות היום על פני אדמת מצרים, דומות לרוב עד מאד לאלה פסולי־אבן שנפסלו לפני אלפי שנים, עד שמביאות אותנו לחשוב, כי בכונה הן מחקות את המחולות העתיקות האלה, למען תרוה נפשנו ענג במראות נפלאות ימי קדם אשר כבר היו לעולמים. כאשר גם לבושי העם בארץ מצרים נשארו על תבונתם ודומים לרוב לאלה הנמצאים על אבני המצבות.

דעת האומרים שמחולות הענבים אשר בספרד באו להם ע"י הערביים שהלכו שמה שבי, היא סתורה ע"י מה שכבר בימי קסרי הרומיים הראשונים עשו להם שם הנשים המחוללות מחולות ענבים אשר בקאדיקס היא גאדעס העתיקה. ובכל זאת האיש אשר ראה בעיניו את מחול פאנדאנגא *) ועוד מחולות אחרות עוברות גבול המוסר, אשר תחולנה הנשים המחוללות במצרים, לבבו יחשב וישפוט שפוט, כי רק כח הדמיון החזק אשר לאנשי המזרח הוליד והמציא את המחולות האלה. לפי דעת אחרים הביאו הכנענים (דיא פֶאניציער) את מחולות ארץ הקדם האלה לספרד, ואם נשפוט ע"פ הרושם אשר המחולות האלה עושות בנפש ידמה מחול בת הורודיא אל המחול אשר תחולנה עוד היום הַגְהֶצִיָּהוֹת במצרים.

בס' ברית החדשה מארקוס ו', כ"ב־כ"ג נאמר: „וַתָּבֹא בַּת הוֹרוֹדְיָא הַהִיא וַתְּרַקֵּד וַתִּיטַב בְּעֵינֵי הוֹרוֹדוֹס וְהַמְּסֻבִּים עִמּוֹ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הַנַּעֲרָה שַׁאֲלִי מִמֶּנִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר תֹּאבֵה וְאֶתֶּן לָךְ: וַיִּשָּׁבַע לָהּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁאֲלִי מִמֶּנִּי אֶתֶּן לָךְ עַד־חֲצִי מַלְכוּתִי."

---

*) מחול ידוע בארץ ספרד בשלשה רביעיות מדת־הקול (3/4 טאקט) בתלוית צִלְצְלִים (קאסטאנגנעטען). המעתיק.

עד שנת 1834 היתה הרשות למחוללות לרקד בכל מקום גלוי לעין כל בלי צעיף על פניהן. ויהי כי השחית כל בשר את דרך המוסר בגלל הדבר הזה, ותנתן דת על פי השתדלות כהני דת מחמד לבלי תעשינה עוד כדבר הזה. ומאז והלאה תֵרָאנה המחוללות רק בבתי הנשים (הארעם) לשוש אתם משוש בשמחות חתונה ומילה. אבל לעומת זה יראו לפעמים אנשים לבושי שמלות נשים מחוללות, ומראים נפלאות מחולם בשוקים וברחובות;

עבד־אללה בייא, אשר לי להודות לו על רוב ענג אשר הרוה נפשי בו, הוא אשר הכין לי גם את הענג הזה לראות במחול מצרים בהלוית כלי שיר, בחברת אוהביו אשר האסיף אל ביתו לראות במראה הזה.

רבצנו על מחצלות של קש־תמרים וכרים חטובות אטון דמשק סמכו את ראשינו והיו למשען ידינו. עבדים שחורים הגישו לנו שערבעט וקאפֿעע שחור וכלי מקטרות שראשם אבני אקדח (בערנשטיין) משובצות זהב ואבני חפץ. כל קנה מקטרת (טשיבוק) עולה למחיר חמשה עשר אלף פיאסטער, הוא ערך אלף טהאלער כסף. אפס רק בדבר הזה נכר עושר הבית. קירות החדר הגבוה אשר ישבנו בו טוחות בשיד לבן ורק התקרה ממעל חקוקה בששר, כל כלי בית אין בחדר: אבל לפני החלון הפתוח הרים צמרתו תמר גבוה אשר בתוך הגן, מזהיר לאור הלבנה, ושאון מי הבאר אשר כחצים ביד גביר ירה יירו למעלה עולים ויורדים נשמע לאזנינו. עששיות נייר מצבעים שונים בתבנית פרחים האירו את הבית.

אחרי אשר הרגענו כשעה אחת אחרי שמענו את שיר־נקם של עבד־אל־קדר, אדון הבית מחא כף וארבע עלמות באו אל הבית הלוך וטפוף בכבוד והדר; אחריהן באו ארבעה מנגנים בכלי שיר. בעת אשר ישבו המנגנים על רגליהם שתי וערב בירכתי הבית לנגדנו, הלוך הלכו העלמות לאט במעגל לתת ברכת שלום לכל אחד האורחים הרובצים על הארץ, ובלכתן תעמודנה בכל פעם ופעם ותגענה בימינן ללבן ומצחן ותשק למו פיהן.

האות נתנה מאדון הבית והמנגנים קמו ממקום שבתם לקרוב אלינו ויננגו בכלי שירם איזה נגינות מעוררי יגון, בעת אשר שמנו עינינו על כלי השיר. האחד נגן בכנור של שני נימין שגופו מאגוז הקאָקוס, חציו נקוב חור ועור רקוע עליו ועל העור עומד נסר משענת הנימין (דער שטעג). צואר הכנור הזה, אשר עליו תשוטטנה אצבעות המנגן כמו על כלי הפיאָלאָנצעללע או הגוסלע של הסערבען, היה ארוך, חצי עגול, מעץ הָבנים משובץ שן. המצרים יכנו את הכלי הזה בשם פרסי „קעמענגעה“. הנימין והקשת הם משערות סוס.

המנגן השני אחז בחיקו מצלתים (צימבעל) אשר יכנו בשם „קאנון“ ע״פ המלה הפרסית „קאנאָן“. ארכו ערך שלש רגל ורחבו רגל וחצי. תיבתו העמוקה ערך שלש רגל היא מעץ משובץ שן. לכל קול וקול (נאָטע) שלשה נימין, וכל נימי הכלי ששים ושנים והם עשויים ממעים. נסר משענת הנימין באמצעותו, חמש רגלי נסר המשענת עומדות על

חמשה חורים ארוכים אשר עור דג רקוע עליהם מלמעלה. המנגן מכה על הנימין בשני מקלות קטנים עשוים מקרן וויושבים על אצבעותיו כעין בובעי־האצבעית (פינגערהיטע) הנעשים לתפירה. המנגן השלישי נגן בכלי שיר הנקרא „אוד" אשר תבניתו וישמו לקחו אח"כ לכלי הנבל הנקרא „ליוטא" באיטליא או „לויטע" באשכנז. המנגן הרביעי חלל בחליל הנקרא „חליל־הגזירים" (דערווישפלאָטע), יען כי הגזירים ירקדו לקול הכלי ההוא. שם הכלי הוא „נייא" בלשון ערבי. התוקע בכלי „נייא" אוחז אותו בין שפתיו כתוקעי האבאע אצלינו, ואצבעותיו תרקדנה מסח על ששת חוריו. ומעבר השני נמצא ג"כ חור אחד. הכלי הזה הוא קנה ברזל נקוב.

מחמד ואפלטון מתלוננים שניהם על מלאכת הנגון ואומרים כי מאתה נסבה להפוך אנשים לנשים ולהתעות לב הנשים. ועכ"ז כמעט לא נשמע בעולם קול נגינת ענבים כנגינת היונים (דיא יאָניער), ועם אין בארץ אשר יאהב את הנגון כעם הערביים, אם אמנם המנגנים והיוצאים במחול כטמאים הם בעיניהם. ובכל זאת גם מנהגי קודש הדת לא יחסרו כל טוב הנגון והשיר אצלם. הספן, הקוצר, הבונה, הפועל (דער האנדלאנגער), השואב מים, כלם ישאו קולם וירונו ויבקשו להקל עבודתם ע"י הנגון והרנה, ואין זבח משפחה אשר לא ישמע בו קול כלי נגון ושיר.

את עם מצרים קראו לפנים: עם של סופרים וכותבים, ובמשפט וצדק יוכלו לכנות אותם ג"כ עם מנגן. הנער עודנו באבו ילמד בקול נגינה בספר הקאָראן, ואולי ילמדו גם היהודים לסבה הזאת בקול נגינה את התלמוד למען יקל להם לזכרו.

נגינת המצריים לא תנעם לאוזן איש האייראפי; כל קול הברה תחלק לשלשה חלקים, וסימן המעמיד עצמותה (איהר קאראקטער) הוא יללה רכה ופשוטה (ווייכע אונד מאָנאָטאָנע קלאגע). החכם המתבונן לאנע אומר, שנגינת המצרים היא תערובות נגינות היהודים הפרסיים והיונים, אשר מאלה האחרונים לקחו הערביים גם השם מוזיקא, אבל יתר השמות המלאכותיים השייכים למלאכת הנגון לקחו משני העמים הראשונים. אחד אשר נגנו המנגנים בכלי שיר איזה נגונים נגשה העלמה *) וביד שמאלה התוף, ותברך בתנועות ידה את היושבים לפניה כדרך ארץ הקדם. ותשר:

עַפְעַפֵּי עֵינַיִךְ, אֲהוּבָתִי!
כַּחֲנִית מִיַּד גִּבּוֹר מְעוֹפֶפֶת —

בֹּאִי, רַפְּאִי מַחַץ מַכָּתִי,
אַתְּ מָרָה וּמְתוּקָה כַּנֹּפֶת.

הַלַּיְלָה מִסָּבִיב חָשְׁכוֹ שָׁלַח
רַק פָּנַיִךְ אוֹר יִגְּהוּ כַּיָּרֵחַ.

---

*) אלמעה, מחוללת בתוך קהל ועדה בזמרים והודו ופרק. המעתיק

בְּמֶתֶק שִׂפְתוֹתַיִךְ תְּהַפְּכִי
לְקָנֶה בֹּשֶׂם קְנֵה הַמְּקֻטֶּרֶת;
וּמַהֲשִׁרַת עָבִים תְּשַׁלֵּחִי
פָּנַיִךְ כַּלְּבָנָה לְתִפְאֶרֶת.

עֶתֶר עֲנַן הֶעָשָׁן סְבִיבֵךְ יְכֻפָּל
יָשִׂים כַּקְּסֶמֶת חֲתוּלָּתֵךְ עֲרָפֶל.

בְּיַרְכְּתֵי מִדְבָּר אַתְּ בְּאֹהֶל יֹשֶׁבֶת,
וְכַחֲלוֹם נָעִים הִנֵּךְ בְּחֵיקִי שֹׁכֶבֶת.

אַלָּה וְתָמָר רֹאשָׁם לָךְ יַטּוּ,
מִגֹּבַהּ קוֹמָתֵךְ בֹּשׁוּ גַּם חַתּוּ;
אֶל רֹאשׁ צַמַּרְתֵּךְ עֲלוֹת מִי יִתְּנֵנִי
וּנְשִׁיקוֹת אֶקְטוֹפָה וְדִשְׁנֵךְ יְרַוֵּנִי.

לא כל בתי שיריה כללו יופי והדר כבתים האלה, והרעיונות והתמונות אשר בחרה העלמה הזאת, בדברה מחשוקה או אליו, היו על הרוב עוברות גביל המוסר ומעוררות החושים. דבר זר ומפליא אבל עצמיי לשירי העגבים של הערביים הוא, כי החושק מדבר אל חשוקתו כאילו הוא מדבר אל זכר; אשר על כן הרבה משירים כאלה יקשה הבנתם.

העלמה שרה את שיריה לאט, ותמלל כל מלה בפה מלא ובקול רועד (טרעמולירענד) רעידת הקול היא אות, כי המשוררת ההיא מטיבת שיר היא ויודעת לכלכל דבריה במשפט. הנגינים אשר שמענו כמעט כלם היו דומים אחד לחברו, ועל הרוב שרו בתים הרבה בנגון אחד, אם אמנם היו הבתים משונים מאוד בתוכן ענינם ולכל אחד מהם נדרש נגון אחר מתיחס אל ענינו.

לפעמים הכתה העלמה ביד ימינה על התוף, המנגנים בכלי שיר לוו את חרוזיה בקולות אחדים ויריעו קול רעש כללי (איין לערמענדעס טוטטי), כאשר באו בשיר דברים שאין לתרגמם לאיש אשר לא הסכין לשמוע דבר שאינו הגון. כאשר כלתה העלמה את דבריה קראו המושלימין: „יתן לך אללאה חן וחסד!“ „קולך ברוך!“ „דלתי גן עדן את פותחת!“ העלמה נגעה בימינה את מצחה ופיה ותצב את תפה לרגלינו. כל האורחים הניחו על התוף מטבעות זהב וכסף.

המחוללים והמחוללות, המנגנים והעלמות (אלמעה'ס) במצרים מתהללים כצוענים (ציגיינער) כי יוצאי ירך שבט הגהאוואצי הם המשונה רק מעט מיתר אנשי מצרים בתאר פניו, ומתיחס לאבי אבותיו בארמאקי, הוא בארמאקי אשר נשא בראשונה חן וחסד לפני הרון־אל־רשיד, ואחרי כן נשא זעם אפו וכל יד עמל בא לו ממנו. שם השבט תשא עליה כל אשה

משכבם זה ויקרא שמה נאציה: הישמות האלה היו אח"כ במצרים לשמות התאר למחוללות ומחוללים. הנאציהות והאלמעהות, הנחשבות להיפות שבנשי מצרים, יושבות באחת פנות העיר, או באהלים הרחק מאדם והנה לבזיון ולחרפה לכל סביבותן. בימי משתה ושמחה ותתוגות הנה נקראות לבוא אל בתי הנשים ופעמים לא מעט ילוו את העולים לשלם נדר במעקקא ונספחו אל המחנה היוצא למלחמה ביום קרב. לא רחוק לדמותן להקדישות אשר בא זכרן בספר התורה, והנה מעלות על זכרוננו גם נערות המקדישים (נאָגנען) אשר ביאפאן, והנה נשים סרות טעם העוברות ממקום למקום, אשר תתנה מאתננן חלק לבתי מקדשיהן ביום שובן אליהם.

נשי מצרים אלה היפות, אבל מעוררות את לבנו ליגון ואנחה, משלמות לאוצר המדינה מס, ומכם תזנותן זה עולה בקאירה לבד לסך ארבעים אלף זהובים כסף לשנה. אם ישתומם בן ארץ המערב על השחתת המוסר של משלמות ומקבלי המכם; יעלה נא על זכרונו עיר אחת חפשית בארץ מולדתו ארץ אשכנז המלאה לה מוסר ומדות טובות.

האנשים והנשים אשר לשבט נאוואצי יתחתנו רק ביניהם, ועל המעט יקרה שאיש משבט אחר יעלה על לבו לקחת לו לאשה אחת המחוללות, אבל אם יקרה כזאת, הנה יעשה לה כל הכבוד שהאיש עושה לאשתו, רק בני שבטה ימנעוה מכבוד, כי תהיה בעיניהם כסוררה עוזבת אלופי נעוריה ומשפחתה. האנשים הם סרים למשמעת נשותיהם, והם עבדיהן - עושי מלאכתן, והמה המנגנים כאשר נשותיהם תצאינה במחול. כצוענים כן גם הם חרשי ברזל וכדומה.

מאז אסרו על הנשים לצאת במחול לעין כל, יקרה פעמים לא מעט שישימו הגברים עליהם שמלות הנשים המחוללות ויקרעו בפוך עיניהם, ויצאו במחול ברחובות או בחצרות. המה מכונים בשם קהאוואל, ואין להחליפם בבחורים ונערים אשר גם הם ילבשו בגדי הנערות ויצאו במחול ויקראו בשם טורקי „גינק" אשר יגיד למדי מה מלאכתם. אולם נשובה לראות את המחוללות אשר לפנינו, ישבע פעמים תסבינה במעגל לאט, ודי עת לנו להתבונן בם בינה.

הנה ארבע תמונות ישרות אבל לא גבוהות קומה, יפות תאר וכנו מתוארות במחונה. הצעירה היא בת שתים עשרה שנה והבכירה בת שש עשרה. פניהן מפיקות חן, מפיהן הפתוחות מעט בכונה תראינה שנים לבנות כשלג. עיניהן שחורות וגבותן ארוכות וקרועות בפוך, והנה נוצצות ומבריקות מפניהן שמראיהם כמעט מראה הזהב החום. כפות ידיהן וצפרני אצבעות ידיהן ורגליהן מְאָדָּמִים בצבע הענגא. לבושי הנערות האלה יוסיפו עוד להפליא אותנו על לבדות (איגענטהימליכקייט) וזרות המראה הזה.

על מצחן הבריק תור מטבעות זהב סדורות בכליל יופי העוצר בעד השערות לבלתי תרדנה על פניהן; והנה יורדות אחור עלי עורף, פרועות ובלולות בפתילי משי שחורים אשר יזהירו בהם רִקֻעֵי פַּחֵי זהב למֵאוֹת. בגד של סאממט קצר מצבע תכלת־הדודאים (פִּיאָלעט), מעשה רוקם

רקמת זהב רב צפור עליהן, בתי ידיו פתוחים והולכים הולך וחסר עד שראשם נעשה חד והמה מגיעים עד הקרסולים, והיה כאשר תרים המחוללת את ידיה ורחפו בתי ידיה סביבה כבנפים. כתונת משי לבן מעשה אורג־רשת (גאצע) פתוחה על החזה ויורדת עד המתנים, חגורה במטפחת שלל צבעים יקרה עלי מכנסי משי רחבי ידים ארוגי ציצים ופרחים. אצעדה וצמיד מזהב משובץ באבני חפץ על זרועותיהן, ובידיהן ישתקשקו צלצלי שמע.

ויהי כאשר הקיפו ארבע הנערות במעגל שבע פעמים, פנו שתים מהנה ותשובנה אחור אל המנגנים, ותשבנה על רגליהן שתי וערב, ויובא לפניהן קאפֿעע ותשתינה, ככה עשו פעמים הרבה בערב ההוא, לפחת בקרבן רשפי אש שלהבת מחולות העגבים. ושתי הנערות האחרות יצאו במחול אשר לקח את עיני יותר בעבור זרותו מאשר בגלל יפיו. במחול ההוא רק הלוך הלכו הנערות לאט פנימה ואחורנית פעם בפעם בהרים ידיהן באופן אשר גבי הידים פונים מעלה ואצבעותיהן הנפרדות נטויות מטה. אחרי כן מהרו ללכת עד רקדן אשה אחר רעותה ומשיקות בצלצלים. ובעוד רגע והנה זרועותיהן כפופות כקשת נטועות על מתניהן, והנה סובבות אשה סביבה כדלת על צירה, לא כגלגל לפני סופה כי אם לאט. וחצי גופה העליון נוע ינוע הנה והנה כקנה. שתי המחוללות לא נגעו אשה ברעותה. קולות הנגינה החלו להשמע במרוצה ובחפזון, ועל פיהם החלו גם הנערות למהר ולרוץ, לחייהן להטו, ופתאם החלו לפסוע או לרחף אלינו כאילו היו רגליהן קשורות ואסורות יחד, ובלכתן נטויות גרון בהדר גאון עוזן נוע ינוע החזה ככברה ונראה כמרקד במרום שבתו; כמעט רגע קמה סערת החזה לדממה, ורק רגלי הנערות נעות במהירות ע"פ הסער המתחולל בנגינות כלי שיר הזרים האלה כנור ומצלתים וחליל.

האריכו במחול ההוא עד כי עיפה נפשן ותשובנה שתי הנערות האלה בפיק ברכים אל המקום אשר המנצחים בנגינות יושבים שם, למען תת לשתי רעותיהן האחרות לבוא על מקומן ולעשות מלאכתן גם הנה. ותקם אחת מהנה, היא הנערה בת שש עשרה שנים, ותצא במחול היותר עז בכל מחולות מצרים, הוא מחול „הדבורה“.

גם הנערה הזאת החלה כאלה אשר ראינו לפניה, ותהיינה תנועותיה לפעמים יפות אבל על הרוב פראות ודומות לתנועות גולמי עץ הנעשים, כתפארת אדם (מאריאָנעטען). פתאם תזעק זעקה גדולה ומרה, כי נשכה הדבורה את ציץ פרח צבי תפארת מצרים ותתא בין שלמותיה. תבקש ולא תמצאיה. חרון אף ונקם נראו על פניה וברמיזותיה. והנה שתי אצבעות יד שמאלה שלוחות כאלו הן אוחזות את הדבורה אשר לא מצאה עוד בכנפיה, ובימינה היא מראָה לעינינו, בחרוק שנים ובעינים חוצבות אש נקם, את המות המר והאכזרי אשר ימצא את הדבורה החוטאת הזאת כאשר תשיג אותה ידה. המנצחים משמיעים קול רעש גדול, המחוללת פושטת מעילה את מעילה העליון והופשת ובודקת למצוא את הדבורה, קורעת לגזרים את כתונת המשי מעשה רשת אשר עליה, ונופלת ארצה ערומה לוהטת כיקוד אש, עיפה ויגעה.

קולות המנצחים יחדלון, המחוללת תקום לאט והנה היא שבה מלאה ינון, לולא המשקה ינחמה, אל האנשים והנשים שארי בשרה, אשר לא ישבתו לשמח לבם במשקה שכרון, אשר יקריבו להם העבדים השחורים פעם בפעם. עוד לא לקחה הנערה הרביעית חלק במחול. כי רק הלוך הלכה עם רעותיה הלוך והקף שבע פעמים במעגל בראשית המחול. הנערה הזאת היתה „אלמעה" לאמר „מלומדת" הוא השם אשר נקבו בו המשוררות במצרים. וספרי המסעות אשר יקראו את כל המחוללות הנקראות גאיואציה, בשם אלמעה, שוא ידברו ואינם אלא טועים. הכושיים הביאו לנו עוד הפעם כלי מקטרות, ועשן הטאבאק בריחו הניחוח עלה כלבונת בית הנשים למעלה אל תקרת הבית המשוחה בשלל צבעים. ותשר הנערה; המנצחים נגנו בקצרה אחרי כל בית ובית מבתי שיריה:

התלתלים: שְׁחוֹרוֹת כְּאֵלֵי שְׁאוֹל מִתַּחַת, בָּאִים בִּגְדוּד וָחָיִל,
שַׂעֲרוֹתֶיהָ מִקָּדְקֹד תַּרְדֵּנָה, נוֹצוֹת צִפֳּרֵי לָיִל.

המצח: אָשְׁרִי, תִּקְוָתִי וְאַהֲבָתִי נֶצַח,
חֲרוּשִׁים עַל לְבָן־לוּחַ הַמֵּצַח.

האוזן: אָזְנָהּ הִיא שַׁעַר כָּל בֵּית נְכֹתַי,
בּוֹ יָבוֹאוּ פְּנִינֵי אִמְרוֹתַי.

גבות העינים: גַּבּוֹת עֵינֶיהָ לִי מִשְׁקָל וָפֶלֶס.
אִם חֵן נָשָׂאתִי אוֹ הָיִיתִי לְקָלֶס.

העין: הוֹי שׁוֹדֵד נַפְשִׁי, לְחָפְשִׁי נָא שַׁלְּחֵנִי;
לָמָּה אָמוּת, רְאֵה, כּוֹרֵעַ הִנֵּנִי;

שערות העין: יַעַר חֲנִיתוֹת וְחִצִּים לִקְרָאתִי,
הוֹי, מִי יְמַלֵּט מִמָּוֶת חַיָּתִי?

שִׁקּוּר עַיִן בַּלָּט:

אֲשֶׁר שָׁמַיִם הוּא, אַף אִישׁ צַיָּר כּוֹנֵן חֵין עַל יָתֶר,
אָסוֹן וְשָׂשׂוֹן יַחַד, שִׁקּוּר עַיִן בַּלָּט וּבַסֵּתֶר.

הלחיים:

סֵפֶר תּוֹרַת הַיֹּפִי, בּדְיוֹ שׁוֹשַׁנִּים כְּתוּבָה, עָלַי עָלֶה חֲבַצֶּלֶת.
נְקִי מִשֶּׁמֶץ דֹּפִי; הֵמָּה לְחַיֵּי הָאֲהוּבָה, בְּלִבִּי וּבְנַפְשִׁי מוֹשֶׁלֶת.

האף: אַפָּהּ הוּא אֶצְבַּע נְבִיא הַמּוּשְׁלְמָנִים,
בֵּית יַד הַבְּדֹלַח בְּגִבְעַ הַשּׁוֹשַׁנִּים.

הַתָּו הַשָּׁחוֹר: הִנֵּה זֶה הַכּוּשִׁי אִישׁ קַנָּא הִנֵּהוּ,
עַל שׁוֹשַׁנֵּי לְחָיֶיהָ יִפְקַח עֵינֵיהוּ.

השפתים: אָנָּא, הַרְווּ אֶת נַפְשִׁי הַשּׁוֹקֶקֶת,
מִיֵּין הַחַיִּים בְּכוֹס אֹדֶם וּבָרֶקֶת.

השנים: עֵת חֵן הַשְּׂחוֹק מְרַחֵף עֲלֵי פִּיהָ,
דַּר בְּמִשְׁבְּצוֹת פְּנִינִים עֵינֵי צֹפִיהָ.

הפה הקטן: אַךְ נְקֻדָּה הִיא אֲשֶׁר לְפֶה דִמִּיתִי,
וְנִשְׁבַּע לִי לְאַהֲבָה רָאֹה רָאִיתִי.

הלשון: פִּי פֶה הָאָדוֹם וּלְשׁוֹן הַצַּפַּחַת
הוֹשִׁיטִי נָא לַאֲהוּבֵךְ, יִרְוֶה נַחַת.

הלחי: וַיְהִי בְּנָשְׁקִי בְשָׂפָה מִתְלַקַּחַת
כַּדּוּר הַכֶּסֶף, וָאֶפּוֹל בַּפַּחַת,
כָּרוּהָ בְשָׂשׂוֹן מַלְאֲכֵי גִיל וָנַחַת.

הצואר: מַה־פִּשְׁעִי, כִּי בִתְפִלָּתִי אֶפְרוֹשׂ כַּפַּיִם,
אֶשָּׂא מָרוֹם עֵינַי וְאֹחֲזָה בְּשׁוֹק הַשָּׁמַיִם.

השדים: אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ הַזֶּה מִי יִתֵּן וָאֵדַע שַׁחַר.
הִנֵּה שְׁנֵי שָׁדֶיהָ שְׁתֵּי שׁוֹשַׁנִּים כַּצֶּמֶר צַחַר.

שְׁנֵי שָׁדַיִךְ שְׁנֵי חֲרוּזֵי שִׁיר הִנָּמוֹ,
אֶתֵּן כָּבוֹד לַמְשׁוֹרֵר כִּי אֶנַּשְּׁקֵמוֹ.

הזרועות: כַּמֶּלֶךְ עַל מַסָּעָיו הִנֵּה יָצָאתִי לָשׁוּחַ,
וּבְתֵבַת כֶּסֶף וּבְדֹלַח שָׁם אָלוּן אָנוּחַ.

האצבעות: כְּמוֹ אֶל גְּבִרְתִּי, שִׁפְחָתִי, אֶקְרַב אֵלַיִךְ,
בִּשְׂפָתַיִם דּוֹלְקִים אֶנַּשֵּׁק שׁוּלַיִךְ.

המתנים: שָׁאַלְתִּי מֵהֲכָם כִּי מוֹסְדוֹת כַּדּוּר הָאָרֶץ יְבִינֵנִי,
וַיְעָצֵנִי כִּי עַל שְׁתֵּי מָתְנֵי אֲהוּבָתִי אָשִׂים עֵינִי.

הרגלים: גְּוִיָּתֵךְ מִקְדַּשׁ הַחֵשֶׁק וְהַשָּׂשׂוֹן לְכָל רוֹאַיִךְ,
וּשְׁנֵי עַמּוּדִים לְפָנָיו כְּלִבְנַת הַסַּפִּיר רַגְלַיִךְ.

הגויה: שִׁית קַל וָקַר שִׁיתִי נָא עָלַיִךְ׳ יָפָתִי׳
עַל בִּגְדֵךְ מֶשִׁי כִּי עוֹד אָנוּחַ׳ תִּקְוָתִי.

הקימה: דַּמּוֹת קוֹמָתֵךְ לַהֲנִית וְתָמָר אֶשָּׂא מְשָׁלִי.
וַאֲנִי מַדּוֹתַיִךְ בִּשְׂפָתַי׳ מַה־טּוֹב גּוֹרָלִי!

החשוקה: אַתְּ גַּן עֶדְנִי׳ אַתְּ כּוֹס יְשׁוּעוֹת׳
לָךְ לִכְאֵב אָנוּשׁ תְּעָלָה וּרְפוּאוֹת׳
אַתְּ סֵפֶר תּוֹרָתִי׳
וְאֵלַיִךְ תְּפִלָּתִי.

האהבה: אוֹרֵחַ נִכְבָּד בְּלֵב אִישׁ׳ בְּפִידוֹ לוֹ שׁוּעַ׳
לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת בְּנֵי יוֹנָה עַיִט צָבוּעַ׳
יָם מָלֵא פְּנִינִים נִגְלֶה כַּסֵּפֶר וְנֶהְפַּךְ לְיַבֶּשֶׁת׳
חֶרֶב נְטוּשָׁה׳ חֵץ שָׁנוּן בָּרָק וְרִשְׁפֵּי קֶשֶׁת׳
גִּלָּיוֹן כָּתוּב עָלָיו בְּדַם שׁוֹשַׁנָּה וַחֲבַצֶּלֶת:
מִי יָבֹא שַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן וּלְמִי סְגוּרָה הַדֶּלֶת.

היופי: הַיֹּפִי הוּא חָזִיז חַלּוֹנֵי הַלֵּב בֹּקֵעַ׳
הוּא סֵפֶר הַתּוֹרָה גָּלוּי לְכָל מֵבִין יוֹדֵעַ.
חֲשׁוּקַת הַנֶּפֶשׁ׳ הָאָבִיב׳ הָאוֹר בָּאֲמֶשׁ׳
הוּא הַדָּם׳ הַיַּיִן׳ כָּל אֶרֶץ מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ.

ויהי כאשר תמה לשיר ותברך אותנו ותשק ידה למו פיה אחר כי נגעה בימין כל האורחים. עבד־אללאה בייא דריש מאתה, בתתו לה כמה מטבעות זהב, לשיר לנו את התשובה הנמרצה אשר השיבה המשוררת פאדהל (אשר היתה שפחה משוחררת במאה התשיעית למ"הנ בעיר באססארא) לעת מישתה הערב אשר עשה הכאליף, אל המישורר אבו־דאלף על חרוזיו.

ותחל המשוררת ותשר את שיר אבו־דאלף:
„יֶלֶד תָּם וְנָקִי אַנְשֵׁי בֵּין יַחְשְׁקוּ.
סוּס לֹא רָכַב עָלָיו אִישׁ הֵן יֶאֱהָבוּ.
פְּנִינִים אֲשֶׁר בַּחֲרוּזִים לֹא עוֹד דָּבָקוּ.
עֲרוּכִים בְּעֶצֶם תֻּמָּם וְלֹא נִקָּבוּ."

ותען פאדהל ותאמר:
סוּס לֹא לֻמַּד׳ לֹא הָיְתָה בּוֹ יַד מְטַלֶּלֶת.
מַה יִּסְכּוֹן לְרוֹכְבוֹ׳ לֹא תִתְעַנֵּג בּוֹ נַפְשֵׁהוּ.

פְּנִינִים לֹא נִקְּבוּ אֵין לָאִישׁ בָּם תּוֹעֶלֶת,
בַּחֲרוּזִים אִם בָּאוּ יַעֲדֵם עַל צַוָּארֵהוּ.

הן אמת בקצת חרוזי השירים האלה יושב רוח התאוה, ובכל זאת יכיר וידע כל משכיל כי כלם רוח המליצה נשבה בם, ואם לפעמים יעברו גבול המוסר, הנה ילמדו אותנו לדעת מדות משוררי ארץ הקדם ותהלוכות נפשם. מה רב ועצום כח ההשכלה בעם אשר ילדו על ברכיו שירים כאלה והמה שומה בפי משוררות קלות הערך. הנערות המנגנות בכנור (הארפע) בארץ אשכנז ומשוררי המון עם הארץ בעסטרייך לא יתהללו בכמו אלה, ומעת אשר החלו לשיר במקהלות ובהלות כלי שיר בהיכלי השרים את השיר הנקרא „שנאראהיפפעל" אין עוד המשפט לאשה קוראה בספרים, בכל יקרת ערך הרגשותיה, לקרוא תגר על הדברים האלה, אשר שרו באזנינו המשוררות המצריות.

הַמֶּרְחָץ.

ויהי היום ויובילני המתורגמן אשר לי אל בית המרחץ, אשר הוא דבר נחוץ ונעים באיקלומים החמים, ואשר על כן אנשי ארץ הקדם אוהבים אותו עד מאד. „שם תראה, אדוני," אמר אלי מחמד־אמער, „נערים קטנים שחורים וחומים. שים נא עינך עליהם, אבל איש אל ידע כי יש בלבך לקנות לך עבד. למראה עין תהיה כאיש אשר לא ישים לב עליהם, ובקרבך תשים ארבך."

רק אנשי ארץ הקדם יבינו את כל נועם הרחצה, אנשי ארצות המערב רק ירחצו את בשרם, ובההיא בעלמא סגי להם. לאיש המזרח המרחץ הוא ענג אשר יבקש להאריכו עד בלי די, ולאיש אייראפה הוא ענין אשר ימהר לכלותו. המזרחי ירחץ גם את נפשו והאייראפי רק את בשרו. החפץ ללמוד לשתות עשן (עשן הטאבאק), לרוות מדשן הקאפפע וריחו הנעים, ולהרגיש את כל נועם ועדן המרחץ, ילך אל ארץ הקדם לנסות שם שלשה דברים אלו.

אולם לא רק ענג לבד ירגישו במרחץ הישמעאלים, כי אם גם ענויים, והמה נהרי נחלי מים של גיהנם המכינים את האדם לבוא אל שערי שמים ולהתענג שם בנעימות נצח. מראה בית המרחץ מבחוץ בערים הגדולות — כאשר ראו עיני בקאנסטאנטינאפעל, בביירות, בדמשק ובאלכסנדריאה — כלו אומר כבוד. בנין ענול גדול וכפה נטויה עליו מלמעלה ולו שער שיש טהור. האורח יבא בו; והנה תדרוך רגלו בחצר רהב גבוה מלא אור ואויר צח ומכסהו מלמעלה גג קל יפה ומהודר עשוי מעץ. ספסלי עץ ארוכים נמשכים לאורך קירות החצר ועליהם שטוחות יריעות וכרים. שם ינוחו

סרוחים על משכבותם צנופי תכריך בוץ בראשם ועטיפי מטפחות לבנות על כל בשרם ושותים עשן. אין אומר ואין דברים ואין משבית הדומיה זולתי קול כלי מקטרות המים אשר כנחש ילך. האנשים האלה הביאי במי המרחץ את בשרם, והנם מתענגים כעת על רב טוב המרגעה.

ואלה אשר בוא יבואו לרחוץ, בהצר הזה יפשיטו את בגדיהם והנער המשרת יקשרם בחבל ויניחום למשמרת על היריעה במקום אשר בחר בו האורח למקום מנוחתו אחרי רחצו. הנער ההוא יחגור את מתני האורח במטפחת צמר לבנה וישים סנדלי עץ תחת כפות רגליו. הסנדלים ההם גבוהים הם בעקב הרגל ותחת האצבעות ומהודקים ברצועה מתחת כף הרגל ולמעלה. אשר איננו רגיל לשאת על רגליו הסנדלים האלה אשר גם הנשים בבתיהם תשאינה אותם, הנה הוא כפוסח על שתי הסעיפים וכנקל ימוט וכשל ונפל ארצה. על כן ילוה המשרת את כל אורח מארץ אחרת, ויוליכנו בזרעו במשעול צר ואפל. אויר חם ולח נו שב נגד פני הפיק ברכים המרגיש פתאם כאילו קסם על פניו יחלוף.

בכפת שיש גבוהה נטויה כעין רקיע נוצצים אלפים כוכבים מצבעים שונים אדום, לבן, ירוק ותכלת, ומהם זרוע אור־מג (מאגישעם ליכם) לאולם עגול ורחב ידים כמלא רוחב היכל כל הקדושים (פאנטהעאָן) אשר ברומא. קרקע האולם רצוף שיש מעשה משכית (מאָזאאיק) ועתר ענן הקיטור אשר כשטף יבוא אל האולם ע"י פתח בלתי נראה, הוא חם כאש לוהט; ועל כן נחוצים מאד סנדלי העץ, אשר אמנם נחוץ מאד לאיש הנושא אותם לשום לב לבלתי יכשל בהליכתו בחלקלקות הרצפה המרוטה כראי מלוטש. באמצע מרצפת־השיש נמצא עגולה של שיש גבוהה רגל אחת מעל הרצפה, אשר שם איננו חם כל כך, עליה ישב או ישתרע המתרחץ.

בשתים עשרה קֻבּוֹת (אלקאָפּען) — עוד הפעם יעלה על זכרוננו היכל כל הקדושים ברומא, אשר שם היו עומדים לפנים במספר קבות כזה פסילי האלילים — עומדות אגנות שיש בגובה כמה מעלות מעל רצפת האולם, ומים חיים נוזלים בהנה בשאון נעים לאוזן. על העגולה של שיש שכב כושי ערום משתרע לארכו כאיש מלחמה נופל מת. זאת הפעם הראשונה אשר ראיתי איש כזה ערום מבלי לבוש. מראהו כפסל סמל משיש שחור מבריק, והיה כאשר הטה את ראש־הכושי אשר לו עם צמר שערותיו ויסתירהו תחת אצילות ידיו, ותהי תמונתי באמת אחת היפות בתמונת כל פסל (איינע קלאססישע שאָנהייט), עד אשר קם ויתנשא וראש הכושי אשר על כתפיו השחית התעיב את כל המראה; רק מבטיו הבריקו מתוך לבן־האדמדם אשר לאישון עינו ויתנו למראה הזר הזה תואר דמיוני פרא. בכל קבה וקבה רחץ איש אחד ע"י עבד. אחר אשר נשארתי כחצי שעה מבלי אשר שם איש לבו עלי וחום הטוב נשפך על כל גופי, ויגש אלי עלם יפה תאר כבן ארבע עשרה שנה ששזפתו שמש מצרים, והיא ערום ורק חגורה על מתניו, ויברכני בנגעו בימינו על מצחו לבו ושפתיו.

ויחל את עבודתו עמי בלי חמלה, אחז בבשרי ויפרפרני וירמסני כרמוס טיט וילושני כלוש בצק לעשותו כתבנית איש. וזה החלו לעשות בכרעו לפני על ברכיו, וישם כפות ידיו על החזה אשר לי ויעבור עליו בחוזק יד מלמעלה למטה ומלמטה למעלה עד הצואר עבור ודחוק. כדבר הענוי הזה עשה גם לידי ולרגלי עלה וירד. בברכו אשר שם עלי וילחצני, אלצני לשבת שקט כשכבת הרועה על נאות דשא מֻטה על צדו ונשען על ידו, ואת בהן ידו שלח בכל עצם מעצמי ואת כל הָעָצֶה מדד בכפיו ויחרש על גבי מבלי תת לי חנינה כאילו אופן ענלה עליו יוסב. ויהי מקץ הדברים האלה ויגפץ את כל עצמותי כמפרך אגוזים ביד חזקה. „בוּאָנָא?"*— „יעם?" — „באן?" (טוב?) ישאל אותי בכל פעם בשליש לשוניות, אשר נודעו לו כהנה רק המלות היחידות האלה, למען אשר יבין על פיהן אי־מזה הארץ אני. אחרי כן הגיד לי המתורגמן שלי, כי היטב חרה להעלם ההוא כאשר נודע לו ע"פ המתורגמן כי סר למשמעת סולטאן ניעמסא (קיסר האשכנזים) אנכי. „הניעמסים" (האשכנזים), כה אמר, אינם נדיבי לב."

אחרי התמו לענותי בלושו אותי כלוש בצק, ויצוני הנער לשים הסנדלים על רגלי, וימלא שחוק פיהו, כאשר מעדו קרסלי ואפול על הרצפה הבוערת כמחבת בוערה מאופה. ויקימני על רגלי בקראו בקול המלה „גיאור!" *), ויוליכני אל אחת הקבות, אחר אשר ישבתי שם כאיש נדהם המוסר נפשו אל כל יד עמל אשר תבואנו, והנער הביא סיר־רחצה, ותהי ראשית דברו לשאוב מים חמים, וישפכם עלי בלי חמלה, ויחל לחכך ולחוף אותי במסרק של חוטי תמרים, חיש מהר אדם עורי כשני וכתולע. ועלה על זכרוני, איך יושבי קארלסבאד ברצותם להסיר את הנוצות מעל עוף כנף יטבילו אותו במעין החם.

לא רק עורי לבד חפף הנער, כי אם רחץ וחפף את כל נקבי הזיעה לעמקם, ויגע, אם לא שוגה אנכי, עד הנפש! ובכל עת שאל וחזר ושאל אותי: „בוּאָנָא?" — „יעם?" — „באן?" ואנכי בשחוק על שפתי וביאוש בכרבי עניתיו „מאיב!" אשר הכונה בלשון ערבית „טוב!". וישפוך עלי מים עוד הפעם וירבה לי בורית נמס, עד כי הייתי כאיש לבוש סריון כסף. אחרי כן מלא עוד הפעם את הכיור במי בורית ויתן אותו בידי, ובלכתו מאתי צוני לרחוץ את מתני, כי כל אשר עשה הנער ההוא היה במדת הבושה והמוסר. אחרי רגעים אחדים שב אלי שנית, והנה החל לעבוד עבודתו הפעם בנועם ועדן. וישב ויחגור את מתני במטפחת צמר לבנה, וכן עשה לראשי, ויוליכני אל אולם אחר עגול ועוטה אור כראשון, אשר לא היה אוירו חם כמוהו וגם היה בהיר ממנו, אם אמנם גם האולם הראשון

---

*) גֵיאוּר, הוא שם חרפה אשר יכנו בו בעלי דת מחמד את כל איש אשר איננו מבני אמונתם, והכונה בו „כופר באלהים." אפס השם הזה משובש, ובעצם וראשונה צ"ל גאבר או געבער היינו עובד אש, בעל אמונת הפרסיים העתיקים ודת זאראאסטער, ובעלי דת מחמד יכנו בשם זה את הכופרים והטועים לפי דעתם. המעתיק.

לא כסה בערפל מחשיך אף רגע אחד. מדי שבתי באולם ההוא אמרתי בלבי כי תחת יזרם מים קרים יביאוני, או ישליכוני באמבטי של מים קרים כשלג, כמנהג בתי המרחץ אשר להרוסים באייראפה אולם המנהג המבהיל והמכאיב הזה איננו נהוג בארץ הקדם ולא נודע שם.

אחר הדברים האלה, ואחר אשר נגבו את בשרי בבגדי בד לבנים יטובים, הובאתי עוד הפעם אל חצר־האולם הרחב והגבוה הבנוי מעין המלא אייר צח וקר, ופה החלה עבודה חדשה בבשרי, כאשר יעבוד איש את אלילי כספו ואלילי זהבו.

העטני עטה סדיני בד לבנים אשר כסה את כל גופי מסביב, מבלי אשר הרימותי יד לעזור לדבר הזה, כי חרפה הוא לשר ואדון לשית ידו את משרתו בעת יושם בגדיו עליו, והנער החליק בכף ידו את הסדינים למען יצמדו לבשרי הדק היטב. אחרי כן חבש צניף לבן לראשי, וירזום אלי בעינים להשתרע על המטה.

עוד הפעם שאל אותי: „בוּאָנאַ?" — „יעס?" — „באָן?" ואנכי השיבותי: „טאיב!" ומדי שלחו אצבעות ימינו על כף שמאלו כמונה מטבעות אמר אלי: באקשיש!" (שכר שימוש). הכנסת האורחים אשר בבית הזה עוד לא תמה, כי הנה זה בא אלי נער חום לפרוש עלי מסכת מֵשי, ועוד שני הביא שערבעט, ואח"כ ספל קאפֿעע מאָקהאַ מן המבחר ילבסיף את קנה הקטורת (טשיבוק) עם עשב הטאבאק השחור הבא מלאטאקיא הנותן ריח ניחוח, ואשר במצרים נקל למצוא המבחר ממנו כאשר ימצא בארם (סיריען) מקום גדולו. הנערים האלה הלכו הלוך רצוא ישוב לשרתני, וישימו כל מעינם בי לעשות את כל אשר יתאוה לבי. המתורגמן, אשר מצא נכון להשאר על יד מלבושי בכל העת אשר התרחצתי, קרץ אלי בעיניו ויעוררני לשום עיני בנערים האלה, באופן אשר כסתה כלמה פני ונפשי נבהלה מאד.

כמעט לא היה ואין גם היום משורר אחד בארץ הקדם אשר לא חבר שירים על נערים יפי־תאר, ואיש לא יתפלא ולא ישתומם שם על שירים באלה, כאשר לא ישתוממו בארצות המערב על השירים אשר יכתוב עליהם המשורר למעלה: „אֵלֶיהָ!"

אם יעלה על לב איש לכתוב ספר, אולי בלשון לאטיין, על משוגות בני אדם והתעות כח דמיונם כהתעות שכור, הנה הדבר אשר רמזתי עליו במקום הזה ימלא פרק גדול ונכבד מפרקי ספרו. כרופא כחכם בחכמת הנפש ימצאו בו למלאות נפשם, קורות ההשכלה (קולטורהיסטאָריע) והכמת המדינה (פאלישיק) יחד יקחו ממנו חלקם להשכיל בדבר ולהתבונן בו בינה. הערת המתורגמן העלתה על זכרוני דברים שכבר נשכחו כמת מלבי, אשר קרו לי ברוטא ובנעאפעל ואשר הראו לי לדעת כי האיקלום ורגילות כח הדמיון ידם רב להטות את המוסר והרת אחריהם, ציים, מחמד ורומיהם, כל אנשי חיל אלה לא מצאו ידיהם לשמור רגלי מאמיניהם מלכד החטאים אשר יצאו לפעולות אדם למרות דרכי הטבע ותהלוכותיה.

הנערים האלה, הגיד לי המתורגמן, עבדי עולם הם, ואדוניהם ימכרם במחיר שלשת אלף או ארבעת אלף פיאסטער. שלש שעת התמהמהתי בבית המרחץ, בן ארץ הקדם ישב שמה משנה העת הזאת. בית המרחץ ימלא לו חסרון כל ענג־בפרהסיא (אֶפֶּפֶענטליכעס פֶערגניגען) אשר יחסר לו, בית ועד הוא לו, אשר שם יראה פני אוהביו ורעיו ויתרועע עמהם בשיחת אוהבים, וגם פני אורחים זרים ונכרים יראה שם וישמע מפיהם חדשות. ומבלעדי זאת גם הזיעה אשר תרבה לצאת מגוף האדם באיקלום החם הזה תדרוש מאתו לרחוץ את בשרו פעם בפעם.

נפלאת בעינינו ההתנגדות הגדולה אשר בין נקיות וטהרת הגוף ובין חלאת וזהמת בגדיהם אשר לרוב יישן בהם בן ארץ הקדם, ואשר ישב בהם בתוך עפר הארץ, ויקום וילך לדרכו, כאילו לא עלה עוד על לב בן־חלוף להמציא בחכמה רבה את — מטאטא־הבגדים.

הקורא האהוב המלוה אותנו ברוחו, חנה היה אתנו יחד בבית המרחץ, וראה ארבעה אנשים אשר שלש שעות רצופות התעסקו רק אתנו, בגדי בד יפים ולבנים הרבה נתנו לנו לכל אַות נפשנו, ונוסף על זה נתנו לנו עוד דברים משיבי נפש, ובמחיר כל אלה שלמתי משנה כסף אשר ישלם האזרח: ארבעה עשר פיאסטר היינו פלָארין אחד וארבעים קרייצער (ערך 70 קאפיקים כסף).

כאשר עזבתי את הבית ההוא הדומה לארמון, הרגשתי ברוחי ובנפשי ענג ועדן. הן אמת ולא כביר מצאה יד גופי לשאת את חום היום הבוער כאש, אבל הזיעה אשר יצאה מכל אברי נגלה לאט קל ובנחת. וידעתי היום והשיבותי אל לבבי כי זאת הפעם הראשונה בכל ימי חיי אשר התענגתי על רב טוב המרחץ.

מוזא.

מחמד אמער דבר אלי בלט ובסוד גדול, אם אמנם לא היה איש עמנו בבית, ללכת עמו אל בית איש אחד העושה מסחר וקנין עם עבדים, והוא לעיני בני אדם עושה מלאכה והוא חרש מסגר, ובעתות המרגוע הקדיש את נפשו באהבה רבה למסחר בני אדם. אחר אשר עברנו מבוכה וערב־רב של חוצות צרים, עומדות היו רגלינו לפני בית אחד, אשר בעבור זרותו, כאשר לכל בית ובית בקאירה, נשימה עינינו עליו.

תחתית הבית עד העליה הראשונה היה מצויר לרחבו קוים אדומים וצהובים מלא רוחב יד, עד שנראה כאילו נבנה שורה אבני שיש אדום ושורה אבני חול צהוב זו על גבי זו. העליה הראשונה הנשענת על גבי קורות יוצאות מהבית התחתון, היתה מלבנים אדומים בנין היץ וטוח תפל וגג שטוח סוגר אותו. בראש הבית לפניו דלת עץ וכעין קשת עגול עליה מלמעלה, והיא צבועה בצבע ירוק ובאמצעיתה נראה ענולה משוחה

בצבע לבן, ובה כתובים באותיות אדומות הדברים האלה מס' הקאראן: אללאה הוא בורא העולמים ובני האדם והוא נצחי:" די בכתוב זה יראת שדי וישרת לב להיות כתוב על בית עושה מסחד וקנין עם בני אדם. בשני צדי הדלת בגובה החומה, חלון מזה ומזה והמה לוטים בשבכת עץ. בקיר הלבנים של העליה היו חלונות הרבה בלי סדר ועֵרך. שבכות העץ נעשו כתמונת תניני היאור (קראָקאָדילע); באחת מאלה תלו כדי־חרש מלאי מים למען יצא מהם הקיטור.

הבית הזה רק עליה אחת לו, בתים רבים בקאהירה אשר להם שתי עליות ועל המעט שליש, ותמיד כל עליה יוצאת החוצה כמה רגל לפני זו שתחתיה, באופן שהבתים העומדים זה כנגד זה מתקרבים והולכים למעלה, עד שכמעט נוגעים זה בזה ועושים כעין גג ותקרה לכל הרחוב למחסה ולצל מחום השמש. מחמד אמער דפק בדלת בקורנוס שהיה תולה עליה. אחרי שאלה קצרה מבפנים ותשובה קצרה מבחוץ נפתחה הדלת.

עלם כושי שפתח לנו הדלת הראה לנו דלת שניה בחצר, נכנסנו בה והנה אנחנו בבית־קבוע (עמפפאנג־צימער) של הבית הזה. הוא חדר מרובע המקבל אורו מחצר הבית ע"י חלון גדול. מחצית החדר ההיא תמלא במה (באלוסטראדע) גבוהה רגל אחת על פני הקרקע, מכוסה במחצלת של קנים, ואשר לאורך קירותיה מטות (דיוואנע) נמוכות, ועליהן כרים ממולאים בצמר גפן ומכוסים בד מצבעים שונים.

מחמד אמער הסיר מעל רגליו את נעליו האדומים והחרודים בטרם עלה עמדי הבמתה. ישבנו על המטה ואיש לא היה עמנו והיה לנו פְּנַי לשום עינינו בחדר הזה: התקרה גבוהה ועשויה מקובות מונחות זו אצל זו, מִשוחות בצבע אדום וירוק, ועששית תולה באמצע. קירות הבית טוחים לבן ושתי קבות נראות בם ושבכות לפניהן. השבכות והדלת אשר בבית הזה לא נמשחו בצבע, ומראה הטבעי של העץ נראה בם. אולם לפני הבמה אגן של שיש קטן ושטות עומד על כנו וגלי מים ירומו ממנו וישלחו קרנים בגובה רגל אחת. לא נשאר לנו זמן הרבה להתבונן על הטורים אשר בבית, והנה זה בא אל החדר, ארון הבית, איש זרוע עם גבורה, עוטה שלמת הוד והדר מבגד תכלת כדרך בני ארץ הקדם, וצניף לבן חבוש לראשו, וישב על המטה הרחק מאתנו מעט. אח"כ ברך אותנו בברכה הנהוגה ובתנועות יד ויאמר בשומו פניו אלי: „אתה ארון הבית הזה!" וימחא כף והנה שני נערים חומים הביאו כלי מקטרת וקאפֿעע. אחר אשר סעדנו לבנו פתח מחמד אָמער את פיו ויגל את אוזן אדוני הבית, ואם אמנם לא נכחד ממנו דבר עוד קודם לזה, על מה ולמה באנו אליו ומה שאלתינו. לקנות שפחה אותה נפשך, אדוני?" לא נערה, כי אם נער לעבד. קנה לך נער ונערה." אין נפשי אל הדבר הזה.

"הלא תאבה עכ"פ לחזות בנועם פנים מאירות כירח?" ויצו והנה באה אל הבית אשה מכוסה בצעיף, ועמה נערה מאביסיניען בת שתים עשרה שנים, ועליה ממתניה ולמטה בגד קצר ממשי לבן עם ציורי צצים ופרחים מצבעים שונים, מצומד עליה באזור אדום, ומכנסי משי אדום, ופעמיה

יפו בנעלים מעשה רוקם רקמת זהב. וממתניה ולמעלה כתונת משי לבן פתוחה לפניה על החזה, וממעל לה מעיל סאממט תכלת מרוקם זהב עם בתי ידים ארוכות ופתוחות על מצחה המעוטר בתלתלי שערותיה תלו מטבעות זהב, אדומים טורקיים קלים. עיניה היו מצבע תכלת־אמוין, שפתיה אדומות־כהות ועבות, אפה קצר ויפה תאר.

מעל פני הנערה נשקפה דאגה ויגון, ותהי בעיני כאחת התמונות אשר יבא זכרן בספורים הבדוים (מאָרכען). אדוני הבית מלא פיהו תהלת ענות רוחה, כשרון נפשה לנצח בנגינות ואהבתה את הנקיות. „הנה עבוד תעבדך," אמר אלי, ותשמור את בריאתך." מחירה היה ששת אלפים פיאסטער, הוא שש מאות זהובים כסף (פלאָרין).

יען לא עלה על דעתי לקנות לי נערה שפחה, ע"כ לא אביתי גם לשום עיני יותר על הנערה הזאת.

אדוני הבית אשר חשב כי גדול המחיר בעיני, אמר להביא לפני שתי נערות אחרות כושיות. האחת היתה בת עשר שנים והשנית בת שתים עשרה, וגם שתיהן לא היו מהיפות שבבנות כוש. והנה לבושות בגדי צמר, אשר הראה לדעת כי לא ירבה אדוניהם במחירם, ולא יקר ערכן בעיניו כערך הנערה היפה מבנות אביסיניען. גם הנה נוגות היו, יכול להיות כי חשבו בלבן את אשר תקרינה אתהן, אם תהיינה לשפחות לאיש הזר והנכר אשר לא מבני אמונתן הוא.

אדוני הבית השתמש בתחבולה מיוחדת לפקוח עיני על אחת הנערות האלה ולהראות לי כי נאמנה רוחו לי הגיד לי על הצעירה, כי בלילה תשמיע נחרה ותדבר מתוך שנתה, ואשר על כן אין עצתו שאבחור בה; אולם השנית היא חותם תכנית כל המעלות הטובות. בראותו כי עומד אני על דעתי לקנות רק נער, הניע ראשו כמתפלא על דרך אנשי אייראפא הזר בעיניו ויצו להביא לפנינו שני נערים בני עשר או שתים עשרה שנה. ויבואו אחד אחד ויפשיטו את בגדיהם מעליהם במצות אדוניהם. העליתי על זכרוני הלמודים אשר נתנו לי להבין על ידם תכונות בני הכושים הגופנים והרוחנים, וגליתי דעתי כי אין לי חפץ גם בשני הנערים אשר מחיר כל אחד מהם עלה לסך ארבעת אלפים פיאסטער. והנה החל אדוניהם למנות מעלות הילדים האלה עד כי היו לזרא באפי ותקץ נפשי לשמעם, מוכר סוסים לא יוכל יותר למנות מעלות סוסיו מאשר מנה האיש ההוא מעלות הנערים, ובתם לבב שאל אותי: אם לא נחשב בעיני למאומה הענג הרב אשר יחיה לי מהנערים האלה.

הבטחתיו לשית עצות בנפשי בדבר הזה ולשוב לבוא אליו. „שוב תשוב אלי," חשיב אותי, „כי הנערים יפי־תאר הם ומחירם מעט, ובכל ארץ מצרים לא תמצא כמוהם, אדוני!" הלא תוכל למצוא למעני נער עברי? „אם נער חום תחפוץ, הנה נמצא כמוהם במצרים, אשר נדחו הנה ממלכות היהודים באביסיניען, אבל לא נודעו."

על יהודי שחור כונתי.

„מאלה לא שמעתי דבר מעודי. אבל מי ימחה בידך להכנים תחת

תחת כנפי דת היהודית אחד משני הנערים האלה אשר הם עובדי אלילים? כה השיב לי בערמה כדרך הערביים: קח ממני גם נערה כושית ותנה אותה לו לאשה ותוכל להתפאר, כי הרכבת פרי שחור בגזע הלבן של היהודים.״

אתבונן בדבר כאשר אמרתי לך ואשובה אליך. בקשתי ממנו לתת לי רשות לראות את יתר חלקי הבית. ארוני הבית הבטיח למלא שאלתי, אבל קודם כל פקד לאמר לנשים ללכת אל חדרם (הארעם). באנו אל החצר אשר היה רצוף אבנים דקים ומשלשה עברים נראו בו תאים גבוהים ורמים ופונים החצרה, ובהיות הצד הרביעי פתוח נראו כבית משחק הטיאטראות. בצד הרביעי הזה אשר לא היה בו כותל נצב רק עמוד עין למשען התקרה, על כן מעקה גבוה שתי רגלים עשוי מעין ביופי והדר, והעמוד ההוא מבדיל בין החדר ובין החצר. בתוך החצר נתנו ריחם שני עצי אראנגען ועץ זית אחד.

לתאים הפתוחים האלה היו להם פתחים מימין ומשמאל אשר הוליכו לחדרים קטנים שאין להגיד מהם דבר חדש ומצוין. רצפתם מכוסה ביריעות, ומטות (דיוואנע) לאורך קיר החומה. שבנו אל החצר ועלינו במעלות אבנים אל יציע פתוח אשר לעליה, ובו איזה פתחים מכוסים ביריעות המוליכים להדרים אשר גם בם כמו בחדרים התחתונים אין כל דבר חדש. „אם ישוב תשוב אלי״, אמר לי ארוני הבית אשר הלך עמנו ללותנו, „תודיע לי טרם בואך, ואשלחה את הנשים מזה למען תוכל לראות גם את חדריהן.״ הלכנו מזה ולא יספנו לבוא.

ממחרת היום ההוא הובא לי נער שחור לבית מלוני. הוא היה נער יפה תאר באמת ותמונתו העלתה על זכרוני תמונת אפאללינא באדמון פיטטי אשר בפלארענץ. ויהי בעיני כאלו מעשה ידי חרש הוא אשר עשהו מעין הבנים. ראשו ראש כושי, עיניו מפיקות נגה שכל טוב עד להפליא. אישון עינו נוע התנועע בקרב מחשף הלבן הנוטה לצהוב, ואשר, כפי שראיתי אח״כ פעמים רבות, בחרות אף הנער נתערב בצבע אדום. שם הנער היה מוזא סאיד סאאד סרוה אחמט עבד־אללה, דבר המראה שהעבדים הכושים בני הרכבה שמות הם כבני מלכי איירופא, וכדי הוא לאוספי כתבים עתיקים (Regestra) המתברכים בלבם כי סופרי קורות הדורות הם, לדרוש ולחקור אם לא בא מנהג השמות הרבים ממלכי ושרי איירופא לבני הכושים העבדים השחורים האלה.

השם הראשון של הנער ההוא, מוזא, שענינו בלשון ערבית משה, היה נסבה אל השמועה אשר עשתה לה כנפים בכתבי העתים, שקניתי לי עבד עברי והוצאתיו מעבדות לחרות. הנער ההוא נגנב בילדותו מבית אבותיו, ובהיותו חי בין מושלמנים קבל אמונת האיסלאם.

שר אחד אשר בקש ממני לקנות למענו עבד שחור נתן בידי ארבע מאות פלארין, ומכסת הכסף ההוא שלמתי בעד הנער ההוא לארוניו.

מהיום ההוא לוה אותי בקאירה אל כל אשר הלכתי, ועיני ראו כי יודע הוא לרכוב על סוס בעוז ותעצומות ולהראות נפלאות ונצורות

ברכבו. בפני עצר במלים והתאפק ועוצב על פניו יחלוף; ועכ"ז לא נכחד ממני, כי בחשבו שאינני רואה אותו, נטה לבו לשחוק ילדים ויהי אך שמח.

אחרי עבור ימים אחדים נראה כאילו בטח לבו יותר באדוניו החדש העוצב מעל פניו חלף הלך לו, ויחל לעבוד אותי באהבה רבה, ולעוררני על איזה ענינים אשר לפי משפט לבו יהיו לי למשיב נפש. כאשר קניתי את מוזא לא היה לו כי אם כתונת צמר לבן מגיעה עד כרעיו, בגד בד צבוע צר, מגבעה אדומה ומנעלים חדודים אדומים. חליפות בגדים כמנהג ארץ הקדם מבגד צמר תכלת, ועיד חליפות שמלות מצמר גפן לבן, אזור אדם, ומגבעה חדשה, אשר קניתי לו בשוק בקאירה, שמחו את לבו מאד. מיני מתיקה ובשר צלי כלו את מלאכתם לקחת את לב הנער ויהי אוהבי.

בגלל הדבר הזה נצלתי מאבירה רבה ומהפסד ממון. הדבר הזה קרה בחוף אלכסנדריאה בהיותי מוכן למסעי לשוב לאייראפא. מחמד אמער לוה אותנו אל החוף. בבית המכס הושבו לי תיבותי שנשארו שם, לא נגרע דבר, בשכר מיעוט אשר נתתי להשומרים. אפס בדבר מוזא, אשר כתבו עליו שרי בית מועצת המסחר אשר לעסטרייך (עסטרייכישעם גענעראל-קאָנזולאט) במכתב המסע אשר לי, כי משרתי הוא, שמו לפני שומרי החוף מכשולים, ולא נתנו אותו לבוא אתי אל הסורה אשר שכרתי להביא אותי אל אנית-הקטור. לשוא הראיתי להם מכתב-המסע, וישיבו אותי דבר, כי מסחר העבדים הוא אסור ע"פ חקי המדינה, ועלי להמתין עד בוא הנה שר הפאליצייא.

אנית-הקטור המפאורה „אויסטריאה" תחת יד רב החובל איש חיל רב פעלים ונודע לתהלה בטוב ויושר לבבו ראססאָל, אשר עמדה הכן בחוף הים הרחק מזה דרך חצי שעה, כבר העלתה ענן עשן קל מארובותיה להתנוסס ברוח לאות כי רגעי עמדה בחוף לא עוד ימשכו, ואני הייתי במבוכה גדולה, מבלי ידעתי מה לעשות. על סדר זמנים של שוטר ומושל בארץ הקדם אין לסמוך ולבטוח כי יבא לזמן המוגבל, ואם יקרה כי יתמהמה עד בוש, הנה לא נשאר כי אם אחת משתי אלה, או לראות בנסוע האניה ולהוחיל עוד במצרים ארבעה עשר יום בעמל ותלאה עד המסע השני, או לאבד בידים לא לבד את מחיר הנער הכושי, כי אם גם לעזוב את הילד בידי זרים מבלי דעת מה יקרהו. המתקתי סוד עם מחמד אמער ומשפטים דברתי עמו על בלי הגיד לי מקודם כי יוכל לקרותי כדבר הזה, כי עתה לא שלחתי לביתו את האיש אשר נתנו לי שרי הגענעראל-קאנזולאט ללותי עד החוף, ויכלתי להודיע על ידו המקרה הזה להשר הממלא מקום הגענעראל-קאָנזול אשר לא היה בעת ההיא במקומו.

מחמד אמער נשאר שקט ושאנן כקדם כדרך אנשי המזרח, וברוח שקטה הראה לי לדעת כי אין לאל יד הגענעראל-קאנזול להועיל לי מאומה ולהתערב בדבר הפאליצייא, אף אם היה את לבבו לעשות כדבר הזה אשר אין לו שחר. ומלבד זה הנה המרחק רב ואנית הקיטור הנה כבר עלה עשנה כאשר עינינו רואות וממהרת היא לדרכה. „אבל הנער ילך אתך, אדוני!" חתם דבריו השקטים והשאננים עד ענות נפשי.

כאיש אשר אש הקדחת בערה בו הלכתי הנה והנה עלי שֶׁבֶר החוף, וכאשר גדל עמוד העשן היוצא מארובת האניה כן גדלה ראגתי. מקץ הדברים האלה ויבוא האיש אשר בידו עתותי ועתות מוזא, והוא איש מצרי בריא ושמן, וישב על היריעה הפרושה בחדר המשרה אשר לו שם, ויצו להביא למענו ולמעני, כי הגיד לו מחמד אֶמער מי אנכי, כלי מקטרת וקאפֶּעע, בבקשו אותי לשבת עמו יחד על היריעה. ההכנות ודרכי הכבוד האלה הוסיפו עוד לענות אותי וכשל כח סבלי עד מאד ואפצור באיש מחמד־אֶמער להגיד לו את דברי. זה דבר בלתי אפשר, אדוני! כל זמן שלא שתית עמו הקאפֶּעע, כי תכה בחרפה את לחיי המכנים אורח אם תדבר מעסקים בטרם תסעד לבך."

ויהי מקץ והנה תמו סדרי הכבוד ושאלות הבריאות וכו' ומחמד אֶמער ספר לו את הדבר אשר קרה בלשון העם ותרגם לי בכל פעם את תשובת השוטר. „הנער," כה אמר בסוף דבריו, „הוא משרתך, הנה אנכי שומע הדברים מפיך, ואתה איש נאמן, כי שר וגדול אתה, וכן אני קורא ג"כ במכתב־המסע אשר לך," אשר באמת לא קרא בו דבר בהיותו כתוב בלשון אשכנז. „אמנם עלי לשאול את פי הנער אם חשקה נפשו ללכת אחריך ברצונו הטוב. הילדים האלה רובם גזולים הם או גנובים, אין להם אב ואם ולא כל שאר בשר. המשנה למלך, ה' יתן לו ישועה ועז ואורך ימים, שם אותנו שוטרים ושופטים בארץ להיות אבות יתומים אלה, אשר עצה ותושיה נדחה מהם."

אחר הדברים האלה פנה אל מוזא וידבר אליו את הדברים האלה: „מרוע אתה הולך מארצך? הן פה חשמש תתן חומה, ובמקום אשר אתה הולך שמה קור וקרח, ואתה הולך לארץ הכופרים! המכור מכרך איש, או הולך אתה עם הארון הזה שלא ברצונך?" מוזא החריש ולא ענה דבר. השוטר מלא חובתו כאב וידבר על לב הנער להשאר פה. אם אמנם היוצא מהשיחה הזאת נגע עד לבי, ואם כי הזמן היה קצר מאד ורגעי ספורים, בכל זאת שבעתי עונג מדברי האיש ההוא, אשר תמו וישרו לא שבו ריקם מלבי כי השאירו ברכה בקרבי.

צויתי לשאול את פיו, אם בהשאירי את הנער פה ידאג לו הוא, או איש זולתו? ויען: „אין גם אחד!" והיה הנער הזה עבד לאיש אחר? כי לא יוכל לדאוג לעצמו ולמצוא חית ידו. „כה יהיה! אבל טוב עבד בארצו מחפשי בארץ נכריה. אפס אין רצוני לקחת ממך משרתך ביד חזקה, אדוני! אם רצונו ללכת עמך. — מוזא! הגידה לי, האוהב אתה את אדונך ורוצה אתה ללכת עמו?" מוזא אשר החריש עד הנה כאיש נדהם, גם הפעם לא ענה דבר, כי אם הקריב אלי ויפול על צוארי. פעולתו זאת גמרה את הדבר. והשוטר אמר אלי: „לך לשלום ויהי ה' עמך!"

עוד קודם לזה אמרתי למחמד אמער שיבקש את פני השוטר לקחת מאתי שכר טורחא (באקשיש), אולם השוטר לא אבה לקחת ממני מאומה גם אחרי כן; וגם נתן מכיסו איזה פיאסטער להמשרתים אשר הביאו לנו כלי מקטרת וקאפעע. זאת הפעם האחת אשר קרה לי בארץ הקדם לבלתי

ירש ולא יקח שכר טורחא. מראה כבוד השוטר ההוא ודרך דבורו עשוים באמת וביושר למחות מעל לוח הלב איזה רשומות אחרות שנחקקו עליו בארץ הקדם, ולעשות לו זכר עולם, בהיות הוא השוטר האחרון אשר ראיתי שם.

על האניה אשר הלכנו בה לאייראפא משך מוזא אליו בחבלי אהבה שעירת עזים אחת וכבש אחד אשר התהלכו למו חפשים על מכסה האניה. וירוצו שניהם אחריו ככלבים נאמנים אל כל אשר הלך, ועיני אנשי האניה רואות ומתענגות. ככה שמח לב אנשי האניה בהתוליו, וכגמול ידיו השיבו לו בתתם לו מכל מאכל טוב ונעים.

פעם אחת מצאתיו יושב לבדו, והוא לא ראה אותי, והנה הוא שָׁר אחד השירים ועיניו צופות ימה לראות במראה השמש בבואה. את דברי השירה לא הבינותי, כי שפת לא ידעתי שמעתי. אפס קול הנער הזך והצולל באזני ירד אל חדרי לבי והרגשתי גם אני עמוק בתוך לבי את כלות נפש הילד אל ארץ התמרים אשר עזב סלה. ויהי כאשר ראה אותי, ויפן חיש ויכרע לפני על ברכיו וינשק את שולי בגדי. כאבני חפץ לבנות ירדו דמעותיו על לחייו השחורים והמזהירים. בכל הדרך היה בריא אולם, כראותו בטריעסט פעם ראשונה בנין בתי אייראפא, וביותר ירקרק דשא וחציר ההרים והיערים הרעננים. השתומם למראה עיניו. שלשה עשר חודש חי בביתי, והספיק לי הזמן הזה לשום עיני על תהלוכות הנער הזה בן שתים עשורה שנה, עד אשר היתה מריבה ביני ובינו ואשלחהו אל ארץ הקדם.

אם אמנם הדברים אשר היו ביני ובינו היו בזמן מאוחר אחרי שובי מארץ מצרים, הארץ אשר לה הקדשתי ספורי הספר הזה, בכל זאת לא ירע בעיני הקורא אם אפסיק בתוך ספורי אלה, ואדבר דבר באזניו על אודות הנער הזה הנפלא בדרכיו ועלילותיו.

בעיר וויען הלכתי עמו במקרה לשוח על המצודה הנשקפת על פני בית תפלת הנוצרים הנקראת בשם קארלסקירכע, העשויה בתבנית הפעטערס־קירכע אשר ברומא. הבית הזה יש לו כפה מלמעלה ולפניו שני עמודים גבוהים לתפארת. כמעט ראה מוזא את הבנין הזה ויכרע על ברכיו ויקרא בקול ששון "מאסקע! מאסקע!" (לאמר: בית מסגד!) וכל העוברים ראו בן תמהו כאשר השתחוה אפים ארצה ויגע במצחו על הארץ ויתפלל בקול רם.

צויתיו להתפלל בכל יום ערב ובקר וצהרים, ונפלאת היא בעיני, כי בטרם דרכו עוד רגליו על אדמת הרחוב הפונה צפונה וכמעט לא ראה פני השמש, והנה כבר הכיר ארבע פנות העולם ותמיד פנה בתפלתו בביתי קדמה מזרחה. אחרי כן כאשר היתה מריבה בינינו פעם בפעם היתה זאת נקמתו, כי חדל להתפלל; חיש מהר ראה ויתבונן כי שמח לבי בהתפללו.

הנער מוזא היה בעל בינה יתירה, והראה למדי כי האומרים כי טפש לב הכושים ולא בינת אדם להם, אין בפיהם נכונה. הן אמת דבר זר ומפליא הוא, כי העם הזה אשר נודעו עקבות חייו זה אלפי שנה, עוד לא עלה

במעלות ההשכלה עד היום הזה ואין לו חלק ונחלה בקורות העולם. בני הכושים לא נופלים הם ברוח בינתם מבני האדם הלבנים; אפס בואם בברית הנישואים באביב חייהם הוא הדבר אשר יכבה נר שכלם ככל אנשי ארץ הקדם. האקלום החם יסבב להם עצלות ורפיון ידים ובהיות אדמתם פוריה והמה מסתפקים במעוט כטבע כל יושבי הארצות חחמות, הנה אין דבר אשר יעוררם לכל מלאכת עבודה. אם היה אפשר להוציא שבטי עמם במספר עצום מארצם להושיבם באיקלום ממוצע, אין ספק כי יעלה בידינו להפוך אותם לעם בינות ומועיל לחברת בני אדם. וכבר נסתרה ע"י משלים אחדים דעת הסוברים, כי בנין גלגלת ראשם איננו מוכשר לקבל חכמה ודעת.

את אשר ביד הרוזן וביד זרוע רמה לעשות לבדם, גם מבלי עזר חיצוני מלידה ומבטן משעה משחקת וממראה הפנים, הראה למדי הכושי אנטארא. גבור החיל מבני אב הנולד שלא כדת הנשואין, העבד, אשר במתק לשונו, בגבורתו ובנדבת רוחו עלה למעלה להיות למופת לגבורי הערביים, וינחול כבוד להקרא בשם: אבי הפרשים. וחיה למחבר אחד משבעת השירים הנשגבים הערוכים ושמורים לדורות בבית תפלת מחמד (קאאבא) אשר במעקקא.

הרגשת הנקיות חסרה למוזא כמו לכל אנשי המזרח. נקל היה לו להתפלש בעפר חוצות ולעשות סחי ומאום כתונת בד לבן וצח, לקרוע בגדיו ולנשוא אותם כבלויי סחבות על בשרו. אבל היטב חרה לו בכנותי אותו בשם „חאמזיר" (חזיר), השם הזה חרפה הוא לבעלי דת מחמד ביחוד, בהיות החזיר טמא בעיניהם, כמו בעיני היהודים, ולא יאכלו את בשרו. אשר על כן השתוממנו מאד על תשובתו פעם אחת, כאשר שאלוהו אם אללאה הוא שחור או לבן? ויען: „אללאה יפה, לבן, לא שחור, אללאה איננו האמזיר!" פעם הוליכתהו משרתת ביתי אל בית תפלת הנוצרים הגדול הנקרא בשם שטעפאנס־קירכע, ותראהו את פסל הנוצרי העשוי מעץ הנודע ומפורסם בוויען, אשר לפי אמונת המון העם שערות זקנו גדלים. כבואו לביתו ויספר איך גואלה נבערה המשרתת: „בעץ לא יגדל זקן!"

מוזא היה בעיניו יפה תאר ויפה מראה מאד, ועל סבות שחור־תארו הגיד לנו, כי הוא בעבור שהשמש אוהבת יותר את השחורים מהלבנים. „הלבנים", כה הגיד לנו כדבר ברור לו, יש להם נשמות שחורות, והשחורים נשמותיהם לבנות כשלג, והנה הלבנים ידמו לשאול ביום המשפט מאת אללאה."

כאשר הראו לו פעם אחת את המנקה ארובות־עשן (שארנשטיינפעגער) ואמרו לו כי אחיו מבני שבטו הוא, ויאמר: „מוזא שחור מאת אללאה." הצייר האמן ראהל נתן חיים נצחיים לתאר פניו. צלם דמותו של מוזא עומד עמי בחדר אשר אנכי כותב שם את קורות ימי חייו. הרבה מאוהבי לקחו העתקות מציור הזה. למען תמהר לשונו דבר צחות לשון אשכנז הבאתיו אל אחד מנבחרי בתי ספר הנערים, אשר בהיותו שם בחברת ילדים

רבים עשה חיל בלמוד שפת אשכנז, וביחוד במלאכת הכתיבה, כי בכלל נראתה בו הכנה גדולה למלאכת הציור, ומפתותי לחם מצאה ידו ללוש תבנית חמור וקוף ליש ועפרה יפה מאד.

מעט מעט שם חחורף משטרו בארץ, ולמען שמור מקור וקרח את הנער אשר הסכין כלהט חום ארץ כוש, עשיתי לו מכנסי פלאנעלל לבן וגם מגבעה חמה לראשו ממין זה. ויהי כלבשו הבגדים האלה ויאמר בלבו כי די בבגדים אלה לצאת החוצה, וימהר אל בית הספר. ויהי שם שחוק גדול ויברח ויצא משם אל ביתו, וימהר ויסר מעליו את בגדיו אלה, ויקח אותם ואת אדרת שער (פעלץ) אשר הכינותי לו וישליכם החוצה בעד החלון. כראותו פעם ראשונה את השלג התפלא הפלא ופלא, ויחשב כי נופת (צוקער) הוא, וכאשר לקח אותו אל פיו חרד מאד ויזעק זעקה גדולה. מזג האויר בוויען, אשר איננו כמו טבע ארצו, הסב לו כאב החזה ושיעול נורא מאד עד אשר נאלץ להשתאר כמה ימים שוכב על ערשו. הנערה המשרתת אשר בבית עשתה לה שחוק באולתה ותגד לנער לאמר כי מות ימות. וישא קולו ויבך בכי תמרורים ויאמר: „רע ומר למתים פה, בעפר ארץ קרה יבואו. טוב ויפה בסענאאר יישנו ויחם להם."

ביתי היה מקום משכן עצב ויגון בימים ההם, כי בצל קורותיו שכבה על ערש דוי האשה הכבודה, אשר התעתדה למות זה ימים רבים. הנער מוזא בכל עת אשר בא מבית הספר, היה כל מעינו בה, ולעשות רצונה כל תשוקתו, לא היה איש בבית אשר ידע כמוהו להניח הכרים למשען לה, לתת לה לשתות ולהשיב לבח באהבה כמוהו. והיה כאשר נחה שקטה לפעמים וכאבה הניח לה מעט, וישר לפניה מוזא בקול נעים את שירי ארצו, אשר ישירו הדיגים, או הנוסעים במדבר, או הקרואים בשמחת החתונה. לפעמים הראה איך יעשו הקופים בעלותם למרום עצים ויקטפו פירותיהם ויאכלום. ויהי עשותו כמעשה הקופים או כחיתו מדבר יפה מאד להלל והעיר אותנו לשחוק ולששון.

ובכלל ידע מוזא מאד לחקות את המעשים (נאכאהמען). פעם אחת הולכתיו אל הפראטער *) וצויתי לשחוק לפניו שם שחוק התולים אשר ישחקו גולמי עץ בתפארת אדם (מאריאָנעטטען). ויעמוד לפני הגולמים ויבט בפניהם וכאלם לא פתח פיו. כפי הנראה היו בעיניו כעצמים חיים. אחרי עבור איזה הדשים מבלי אשר הגיד מזה דבר לאיש מאנשי הבית, והנה שחק את כל השחוק ההוא לפני אשתי החולה, אשר לא ידעה כי היה מוזא בעיר הפראטער, ותבן לה ע"פ תנועתיו את כל דברי השחוק ההוא. פעם אחרת פגע באיש חרש אינו שומע ואינו מדבר, וידבר עמו ע"י אותות וסימנים זמן רב, וידעו שניהם ויבינו איש את רעהו, ואנחנו העומדים עליהם לא ידענו דבר.

ויהי כאשר היתה יד אלהים בביתי וערפל היגון והאבל כסה אותה, ואוליך את הנער ואציגו לנכח אשתי המתה, ויחרד וישאל: „הֲזֶה הוּא מָוֶת?"

---

*) יער נחמד למרלה על יד העיר וויען, ושמה יוצאים לטוח. המעתיק.

ויהי בלילה ויעזוב את משכבו ויתגנב וישכב על עפר הארץ אצל הגוף המת, וישר כל הלילה שירים ונגונים אשר ישומר המת רהפו כל עצמותיו משמוע. בקברו את מתי מלפני בכה הרבה וימים רבים עשה מספד ואבל מר. מוזא הרבה לו רעים בבית הספר, חבריו בקשו פניו לבקרם בביתם, ויכבדוהו ויחבקוהו וינשאוהו למעלה. וזאת היתה ראשית משחתו בו. וזה החלו למצוא ערות דבר בתורת הבית ובסדר ההנהגה הפשוטה והנכונה. ויאמר מוזא בלבו כי יתר שאת לו על שאר בני אדם, יען כי כלם יכבדוהו ויבקשו לשמחו ולענגו. נתעוררו בקרבו הרגשות כאשר העבירו הנשים את ידיהן על לחייו הרכות והענוגות כשושנים, או כאשר הללו את עיניו, אז אש קדחה בעיניו ולהבה להטה במו, ונקל היה להתבונן כי בארצו ילדים כמוהו כבר ישאו נשים.

כאשר חדש האביב פני האדמה ויחלו בני העיר לצאת לשוח ולשאוף רוח צח, ויצא מוזא גם הוא, כי ע״פ מצב בריאות גופו לא טוב היה לפניו לשבת בית תמיד, ותהי ראשית דרכו לארוח לחברה את הנערים הפראים המתהלכים בחוצות. ויכאיבוהו וימררוהו בחרפה וקלס, ובאהבתם ובשנאתם ובהכותם אותו. מוזא היה מוכן ומזומן תמיד למלחמה, ויהי לו לעונג נפש להתיצב פעמים לא מעט נגד עשרה נערים ליסר בשבט פשעם עדי נוסם מפניו להמלט על נפשם. הכח הגדול אשר הצטיין בו ע״י קלות ומהירות תנועת אבריו היה לו לעזור בזה.

פעם אחת רדפו אחריו עצרת נערים על הסוללה אשר במצודה, ולבלתי תת אותם להשיגו קפץ על החומה הגבוהה כשלש רגל וירץ עליה כברת ארץ, וירא כי השיגוהו הנערים, ויזנק, לזועת כל האנשים המתהלכים על המצודה, מעל חומת הסוללה הגבוהה מדת עשרת אנשים*) או ששים רגל, אשר היתה אז אצל שער הדגים, ועתה כבר אבדה ואיננה, ויקפוץ ארצה וירץ כחתול חיש מהר לביתו.

לא רבו הימים וכל יושבי העיר ווין ידעו את מוזא בעבור עלילותיו ומעשיו אשר עשה. אם אמנם, בלעדי המקרה אשר ספרנו, לא הפליא לעשות יותר מכל בני גילו הנערים אשר לא ישגיחו עליהם בעין פקוחה לעצור בעדם, בכל זאת השתוממו רק עליו, בהיותו שונה במראה פניו, ויבריו בלשון אשכנז הביאו פעמים לא מעט לשחוק, ובכל דרכיו היה זר ונכר. לא אבה ללכת עוד אל בית הספר, או בלכתו שמה ונס ויצא בסתר. ולכל מלאכת עבודה בבית לא הצליח מעצלותו, אשר לא עצרנו כח להסירה ממנו.

אפס לא לבד הנערים הפראים בחוצות, כי גם האנשים שגדלו כל צרכם, החברה — ואת אשר נכנה בשם תקון המדות (ציוויליזאציאָן), השחיתו התעיבו אותו, כי למד תועבותיהם וישכח תומת ארצו, ארץ הפראים. לא פעם ולא שתים שב לביתו והוא שכור, יען לקחוהו אוילים לבית

---

*) קלאפטער הוא מדת איש בינוני גלל וידיו פשוטות למעלה על ראשו והוא ערך שש רגל. המעתיק.

משתה וימלאו גרונו יין שאמפאניער. ויהי להם רק כתבנית קוף אשר יצר אותו אלהים לשחק בו, גם הרגשת הבושה השחיתו בו ויסיתו בו ויפתוהו לשלוח יד במלאכת רעהו ולעשות מעשים אשר לא יעשו.

מצאתי את עצמי מחויב בדבר למחות בידו, בראשונה עשיתי זאת ע"י דברי מוסר ותוכחות, אשר בכל פעם ששמע אותם הנער מפי זלגו עיניו דמעות. אולם תיכף אחרי כן, גבר יצר לבו הרע, ויעש עוד תועבות גדולות מאלה אשר עשה בתחלה. ויהי כאשר החל לשוטט בחוצות כל הלילות ולא בא הביתה, ויפגעוהו אנשי חיל הסובבים ברחובות ויקחוהו וישימוהו במשמר פעם בפעם, אמרתי ליסרהו בשוטים, הדבר הזה היה לי למורת רוח עד מאד, כי אהבתי את הילד אשר עתותיו בידי. קראתי לאיש אחד מעושי רצוני ואצוה להניח אותו על הארץ לארכו, והנה הזכירני באשתי המתה היושבת בשמים ובכה תבכה אם יכה בשבט." הדברים האלה המסו את לבבי ולא יכלתי לעשות לו מאומה, השתוממתי איך עלה פתאום הדבר הזה על זכרונו, כי מיום מותה, אשר הראה לה בו אמונת רוחו כבן אל אמו, לא נשא אותה על שפתיו, ומני אז עברו כמה חדשים.

והנה קרה עוד הפעם דבר אשר אלצני ליסרו ולענשו. הסגרתי את הנער בחדר עבודתי בעליה השנית הגבוהה אשר באחד בתי העיר הנבוהים והרמים. כמעט הלכתי מביתי ויפתח את החלון ויצא וירד בשלבים (געזימזע) רחבים שלש אצבעות, וילך הלוך לאורך החומה מדת ארבעה עשר איש (שמונים וארבע רגל) עד החלון הקיצון אשר ראה פתוח, ויבא דרך שם אל בית איש זר להמלט דרך שמה. האנשים אשר הלכו בחוץ — כי היה הדבר לעת הצהרים — ראו כן תמהו ורעדה אחזתם, איך הנער הכושי מתהלך על הקיר, ובחלחלה על מתניהם דמו בכל רגע כי יפול אחור על רצפת האבנים וינפץ ככלי יוצר.

מרגע זה זהלתי ואירא פן יקרני רע עם הנער הזה או על ידו. משרתת אחת אשר בעמדה מאחרי חלון הבית קראה אליו: „מוזא, קוף שחור אתה!" ויך מוזא בחלון ובפניה ויקרא: „בן אדם אנכי, אנוש כערכך!" המשרתת הזאת חלתה שבועות הרבה חלי אָנוש, כי טבעו רסיסי הזכוכית בפניה ובידה. ובכל זאת לא יכלתי לשפוך חרון אף על הנער כדבר הזה, כי לא יכול שאת חרפתו ולשמוע מוסר כלמתו אשר חרפוהו בכל יום תמיד הולכי בטל, אנשי און ובליעל, וימררו את חייהו. בכל עת שישב בית הרנין לב כל אנשי הבית, בהיותו אוהב שעשועים ורוחו משחקת תמיד. שכל טוב וחן וחסד מהול באף וחימה הן המה האדנים אשר עליהם רוחו הטבעה.

כמה פעמים נסיתי לחקור אחר קורות ימי חייו; כבד היה להוציא דבר מפי הנער, אולי מעט היה אשר נשאר בזכרונו כאשר התבוננתי בכלל שכח זכרונו רפה מאד — ויכול להיות ג"כ שהדברים אשר היו לו לספר הכאיבו את רוחו. ויהי היום ויבוא אלי ויראני פרח אחד אשר צץ וישמח בו שמחה גדולה, כי הוא עצמו שם הזרע בסיר־הפרחים, כי אהב מאד לנטוע ולזרוע. ואשאל אותו לאמר, אם יש את נפשו להיות גַנָן. ויען:

„מוזא כבר נָגָן הנהו, אבל מוזא רוצה להיות עובד־אדמה (אקערמאנן) (אקערמאבער)." שמחתי על תשוקתי זאת המתיחסת אל הכנתו למלאכת הציור והפסל אשר הזכרתי כבר.

דבריו, כי כבר היא נָגָן, היו לי דברים חדשים, ואוסיף עוד הפעם לשאול אותו על קורות חייו. והנה נפלא וזר היה לראות איך הילד הזה, אשר זה רגע היה שש ושמח נהפך לבו בקרבו ויהי עצב. עיניו נרטבו מרסיסי דמעה כאבני חפץ שחורות; וישם שתי ידיו על עיניו. הבטחתיו לתת לו מטבע כסף אם יספר לי. „מוזא רוצה שנים," השיב אתי. הנחתי אותם על השלחן ואקח בידי המפה מאפריקא, למען אהיה לעזר לכח זכרונו ע"י שמות המקומות אשר אזכיר לו. מוזא שת עיניו על מטבעות הכסף, כאילו חפץ לחזק ע"י המחיר הזה, אשר עיניו רואות, את לבו *).

קוֹרוֹת יְמֵי חַיֵּי מוּזָא.

שם אמי באחיטא, היא היתה אם יפה וטובה, ושם אבי ראהאמיר, איש גדול למראה, והוא רועה את צאן אדוניו. מוזא היה נער קטן, ויהי יוצא השדה על נאות דשא לרעות שה ופרה ועז. שמי היה דינעם. אמי ואבי היו שחורים, ויהיו עובדים את ראהמעט איש חום. הכושיים עניים הם, ואנחנו תמיד עבדים, עובדים בפרך, אבל האנשים החומים עשירים המה, אוכלים ושותים וישנים הרבה ביום. אבי ואמי היו עבדי ראחמעטאללא, ושם אשתו היה סיטאננע, ובנו אליאמענע, הקטן כמוני, משחק עמי תמיד. ויהי היום ואבי היה לבדו, ויבואו גנבים ויגנבו גמלים הרבה ויאסרו את אבי בחבלים. ואיש אחד עומד עליו לשמרו, והנשארים הלכו לגנוב עוד. ויישן הגנב אשר נשאר אצל אבי, ויקח אבי את המאכלת אשר לו באמתחתו ויגזור את החבלים וידקור את הגנב וימת.

הגנבים האחרים ראו את זאת וינוסו כולם וישאירו את כל אשר גנבו. ויבא אבי אל ביתו ויספר לבאחיטא ולדינעם את כל אשר עשה. ויהי היום ותצא אמי השדה, וישמעאל אחד בא אל ראחמיטאללא לקנות שנהב, וירא אותי משחק על עפר הארץ, ויאמר אל ראחמיטאללא מכרה לי כיום את הנער השחור הזה, וימכור אותי ראחמיטאללא. ויתעצב אבי מאד אל לבו ויתחנן אל ראחמיטאללא לבלתי ימכרני, אבל לשוא. בכיתי הרבה בכי, ואלכה עם הישמעאלי לדרכו.

שני ימים רכבתי על הגמל, ויהי לעת ערב ונבוא אל עיר גדולה ושמה וואטמאדאנע, ושם בית הישמעאלי. העיר היתה יפה ובתי מסגד שם לרוב, וגנים ופרדסים, ועצים נחמדים למראה, הרים לא ראיתי שם, אבל נהר רחב ידים ושמו ניל. שם הישמעאלי היה איעווערא, ורק אשה

*) המחבר כתב הקורות האלה בלשון אשכנז משחתה, בדברים אשר דבר מוזא, ואחריו כתב בספר, להראות כמה נער כושי יכול לאחר בקנות דברים משפת אשכנז. וזה דבר שאי אפשר בהעתקה. המעתיק.

אחת לו ושמה איסעלא, ולו בן נער לבן, ושמו איבראהים. אועוועדא היה שר החיל, אנשים רבים באו אליו, ויהיו לו עבדים כושים הרבה, והיה עשיר גדול ויקרא את שמי סאיד. כל האנשים היו טובי לב ויאהבו את סאיד. ויהי כאשר היו לו עבדים הרבה וימכור אותי אל גנן אחד איש חום זקן, אשר לו גן גדול למראה ובו פרחים יפים ועצי פרי, תמרים תפוחי־זהב וציטראָנען הרבה מאד. עבודתי היתה להשקות את הגן בידי, צפרים יפים נתנו קול בגן תמיד. בגן הזה עבדו שלשה כושים גדולים ושלשה קטנים.

[.] אשה לא היתה לו, כי כבר מתה. ולו שני בנים קטנים, הנערים האלה הלכו לבית הספר. ואני חליתי שם מחום השמש, ויזב דם מראשי, ויהי לי כאב אנוש, וימכרני הַגָּנָן לישמעאלי אחר.

שם הישמעאלי ההוא היה דירוויש ולו בן קטן כשמו, שם הייתי כובס תמיד בגדי פשתים. ושם כושים גדולים וקטנים כלם כובסים בגדי פשתים, עבדתי שם הרבה מאד. ויהי היום ויבוא שמה איש עשיר גדול, הולך ונוסע אל הפחה היושב בעיר גדולה, ויאבה לקנות נער כושי, ולקחת אותו עמו על מסעיו וימכור אותי דירווייש בשלשה חאיריטי (שם מטבע) אל האיש ההוא. וילבישני מחלצות ואהיה משרת לפניו. ויאכילני וישקני. ונלך מוואטמאדאננע לקאירה.

שם הייתי אצלו שנתים, ויבא סוחר אחד אל אדוני ויאמר אליו: מכור נא לי את הכושי הקטן אשר לך וארבה לך מחירו, ויואל אדוני וימכרני לו. ואלכה עם הסוחר ואהיה אצלו יום אחד, ויבא מחמד ויקחני ויביאנו אל דאקטאר פֿראנקל, ויקן אותי בכסף מלא ויביאני באניה ואלך עמו לדרכו עירה ווינא. היראה עוד מוזא פני אמו? אם יפה וטובה היתה. נחל דמעה הורידו עיניו, ואחרי כן פתח פיהו וישר שיר בנגון מלא עצב ויגון, כשיר אבל־אם וכמספד על מת. כאשר נתתי תקוה בלבו כי ישוב עוד לחזות בנועם פני אמו, אם ייטב את דרכו ומעלליו, וינשק את שתי ידי ויקרא בששון ובצהלה: „אמו תמרים, קראָקאָדיל, עָפְרָה עוד ישוב מוזא לראות!"

פעם אחת ספר לי הגדת־ילדים כושית (איין עטהיאפּישעס קינדער־מאֶרכען), הראויה לתת לה מקום הנה, כן מפאת פשוטית תוכן ענינה, כן מפאת דרך הספור הזר והחדש.

טוּפֶּירְל.

טופירל הלכה לשוח, ויבואו ילדים ויאמרו לטופירל: "לכי, בואי והביאי תמרים לאכול."

טופירל אזנה קשבת, ותאמר: „אלכה בראשונה ואשאלה את פי אבי העור ואמי העורת." אביה ואמה הרשו לטופירל ללכת. כל אחד הילדים היה לו שק קטן לאסוף אליו התמרים, וילכו כלם אל התומר הרחק מאד ביער. וטופירל לבדה עלתה על העץ, ותפל משם ארצה תמרים רבים

אדומים וירוקים, הילדים לקחו האדומים והירוקים נשארו לטופירל הדלה. טופירל אספה תמריה בעצב ויגון. אין תמרים אדומים לתת לאביה ולאמה. הילדים נסו מהר ויעזבו את טופירל ביער לבדה גלמודה.

טופירל לא יכלה למצוא הדרך לביתה ותלך הלוך ובכה, רעבה וצמאה ולישונה נשתה. ותבוא אל נחל קטן, ותשת. ויהי לילה ויגש חשך, וטופירל יראה מאד ותבך הרבה בכה, ותלך הנה והנה על יד המים ותרא והנה עץ רענן. ותדבר אל העץ לאמר:

„יא סאנגעריע אומי אבוטיילי גאצעריע קעדיר.“

הדברים האלה שר טוא בקולו הצולל כפעמון, וכן שר את כל יתר החרוזים הבאים בספור הזה, ויתרגם אותם לי לאמר:

„אתה העץ, פרי בטן אמך, עץ מכושף, הֱיֵה גדול!“

וימהר העץ לשמוע בקולה ויגדל מאד, ותרא טופירל כי העץ המכושף היא, כי שמעה טופירל פעמים הרבה מפי אמה העורת, אשר ספרה לה מן העץ המכשף אשר ביער.

ותשר טופירל:

„יא סאנגעריע אבוטיילי נאצעריע קאָראנער.“

„אתה העץ, פרי בטן אמך, העץ המכשף, הֱיֵה קטן!

ויקטן העץ מאד, ותשב טופירל על העץ הרענן ותשר:

„יא סאנגעריע אומי אבוטיילי גאצעריע קעדיר.“

„אתה העץ, פרי בטן אמך, העץ המכושף. שוב וגדל!“

ויאריך העץ דליותיו ויגדל, וטופירל ישבה עליו. ותרא כוכבים קטנים בשמים ולא יראה מהיה רעה. ותעלה על רעיוניה את אביה העור ואמה העורת, ותישן. ויהי בבקר והשמש יצאה על הארץ, וטופירל לא ידעה אנה תלך, ומה תעשה, ותרעב ותצמא, ותבך. ויבא היערה איש חום גדול למראה ולו קופים קטנים, וירא את טופירל על העץ המכשף ויקרא אליה, ותמאן טופירל לרדת אליו, ויקרא אליה שנית, ותשר טופירל:

„יא סאנגעריע אומי אבוטילי גאצעריע קאָראנער.“

ויקטן העץ ותרד טופירל.

ויקח האיש את טופירל ויליכה הרחק מאד. הילדה העניה עבדה בפרך בבית האיש החום ההוא, ותבך יומם ולילה על אביה ואמה, כי אין לטופירל אח ואחות אצל אבותיה העורים.

ובכל עת אשר בכתה טופירל ויבא קוף וישב אצלה וישחק עם טופירל, וישר לה, ויהי לב טופירל טוב אל הקוף. ויהי היום וילך האיש עוד הפעם היערה לשאוב מים על יד העץ המכשף, ויבא כושי שחור כמוהו, רוכב על הגמל, ויאמר אל האיש: „הלא ראית פה ילדה קטנה זה כמה ימים אנכי מבקש אותה פה ביער ולא אוכל למצוא אותה. ויען האיש: „לא ראיתי את טופירל, לא ידעתיה.“ וישר העץ המכשף: „האיש הבליעל לקח את טופירל עמו הרחק מזה, הילדה העניה, הנה הוא מכה אותה תמיד, וטופירל בוכיה.“

וירכב הכושי על הגמל וילך הרחק הרחק מאד ויבקש הלוך ובקש את בית האיש הבליעל וימצאהו. וילך האיש החים ויחפור בור עמוק וישם שם את טופירל ויאטור את פי הבור. ויבקש הכושי את טופירל, ויאמר אליו האיש: „מתה טופירל וזה קברה." ויבך הכושי ויואל ללכת לדרכהו, והנה הקוף בא ויישר: „טופירל לא מתה, טופירל חיה, הניה בבור הזה, האיש הבליעל שם אותה בבור." ויבקש אותה הכושי כבור וימצא את טופירל, ותשמח טופירל מאד, לבשה גיל וששון גם נכספה ללכת אל ביתה ותקח את הקוף עמה. ותלך את הכושי ואת הקוף ותבא אל אביה העור ואל אמה העורת, אשר לא ראו את טופירל אבל שמעו את קולה, וישמחו כל האנשים על בוא טופירל, זקנים ונערים, בתולות ובחורים, כלם באו לראות את טופירל והקוף אשר עמה.

וטופירל היתה טובת שכל וישרה, ותהי נושאת חן בעיני כל איש ואשה."

דאגתי על דבר הנער הלכה הלוך וגדול יום יום, לגדלו על ברכי החכמה ולפקוח עין על כל דרכיו ועלילותיו, והיה דבר בלתי אפשר ע"פ תכונת ביתי ועסקי. אומנים ובעלי מלאכות מאנו לקחת אותו ללמדו אומנתם בעבור מראהו הזר, וגם יראו כי תאונה אל הנער רעה רבה מכל סביבותיו. אף שוטרי העיר פקחו עיניהם על היות הנער מבעלי אמונת מחמד, ואנשים אשר לא היו לי למשיב נפש באו אל ביתי בגללו. החורף היה הולך הלוך וקרוב, וַחֲזֵה הנער החל עוד הפעם להרגיש חולי ומכאוב.

על פי כל הדברים האלה שמח לבי כי מצא הנער חן בעיני פיצצאמאנא ראש מועצת המסחר (גענעראל־קאנזול) לממלכת עסטרייך היושב בירושלים, אשר היה בעת ההיא בוויען, וייטב בעיניו לקחתו לביתו בעבור ידיעתו במלאכת הגנה (גארטענקונדע) וכשפת אשכנז. ואתן לו את הנער לתשורת שי, ולא יכלתי להפרד ממנו בלי עצב ויגון, ורק זאת היתה נחמתי, כי הפרידה הזאת היא לרפואת נפשו וגופו, והיה יהיה בבית נכבד ויקר אשר אנשי הבית ההוא אוהבי אדם הם.

בראשונה לא האמין מוזא, כי אשלחהו מעל פני. אמנם כראותו ההכנות למסעו וכי יתקנו ויסדרו בגדיו וחפציו, שאל אותי אם מכרתיו ובמה רביתי במחירו? ואומר לו כי לא עבד הוא הפעם, כי אם איש חפשי ולא במחיר מכרתיו. ויוסיף לשאול, אם יש לגראף פיצצאמאנא המשפט למכרו לאיש אחר ממכרת עבד? ויהי כאשר השיבותיו גם על השאלה הזאת, כי אין לו המשפט למכרו, ויהי כמרוצה ומתפיס, אולם אבל ויגון גדול משלו בו עוד. ויבקש ממני לתת לו רשות לראות עוד הפעם את פני כל האנשים אשר הבאתיו אל בתיהם, לברכם בצאתו ולקחת ברכתם. ויהי כאשר הולכתיו בליל חשך אל מסלת הברזל, אחר אשר היה בביתי שנה תמימה ושלשה חדשים, ויבך מאד ויתעלף מרוב כאב לבו ובמצב זה הושיב אותו משרתי במרכבת מסלת הברזל.

בדרך היה ימים רבים, כפי שכתב לי גראף פיצצאמאנא, כאיש נדהם ויאלם דומיה, ורק למראה העיר קאנסטנטינאפעל נתעוררה נפשו מתרדמתה

ותישב רוח שמחה אל קרבו. ויותר מכל נתן שמחה בלבו היום האיקלוס, וישלך את אדרת השער אשר נתתי לו ללבוש בדרך, על האח המבוערת באניה. מקאנסטאנטינאפעל יהלאה על מסעם באניה היה שם איש אחד ישמעאלי, ויהי בישנו את שנתו ויקם מיזא וישלח ידו אל זקן הישמעאלי וימשכהו בשערותיו פעם בפעם, וירא עבד הישמעאלי את הנער הכושי משחק עם זקן ארוניו ויחר אפו, ויאמר להשליך אותו הימה, לולא נשא את פני הגענעראלקאנזול ושאתו יבעתהו.

כעת הוא חי בעיר הקדושה והנהו נושא, כפי ששמעתי, השכלת וויען ארצה קדם.

בהיותו עצל ורפה ידים, אם אמנם כל עבודתו היתה רק להשיט כלי מקטרת לאדוני ולאורחיו (טשיבוקטשי), הנה אהב בתחלה לשכב על הגגים השטוחים, ולהשליך אבנים על העוברים בחוץ מבלי אשר ראוהו. גם הפעם הזאת רק כבוד הגענעראלקאנזול ושאתו הצילהו וישב אותו מבית כלא הישמעאלים אשר נתן שמה בפלילים. וזאת היא אחת עלילותיו החדשות אשר עשה בעיר הקדושה משולשת, בירושלים,

בערוב היום כאשר נטו צללי ערב נכנס אל בית איש ערבי ואיש לא ראה אתו בבואו. וירא והנה השלחן ערוך לאדוני הבית אשר עוד לא בא.

ולא יכול מיזא להתאפק לבלתי ימלא תאות לבו לאכול מכל מאכל הערוך על השלחן. וישב על היריעה על יד השלחן הנמוך, מבלי שום לב פן יבא איש יראה אותו והפריע אותו ממלאכתו אשר הוא עושה, והיתה מבתי אנושה. וגם אחר אשר כלה לאכול לא נס להמלט, כי אם שלח ידו אל קנה המקטרת אשר הוכן לאדוני הבית ויעשן עשן וטוב לב כאילו בביתו הוא יושב. עישן הטאבאק ועוד יותר משקה ראקי (מין יין שרף הנעשה מענבים) אשר ישתה הפיל תרדמה על עפעפיו, ולא אחר הנער וישתרע על המטה המוצעת לאדוני הבית ויישן. ותבא שפחה אחת ותרא והנה נער ישן וישנתו ערבה לו. ותלך ותגד לרעותיה וברגע כל הנשים נסבו את הישן ותשתוממנה עליו. כי הנה הובילוהו רגליו אל קודש הקדשים אשר בבית המחמדי, הוא בית הנשים.

לאט לאט הרימו הנשים קולן ותהי זעקה גדולה, והנה אדוני הבית איש נכבד ופארו הלבן הבוש עליו יבא אל הבית וישתומם גם הוא, בנשים לפניו, על השערוריה הנעשה כי חלל מקדשו. בין כה ובה הקיץ מיזא משנתו, וירא והנה רעה נגד פניו, ויקם וימהר לנוס משם בחפזו, ובטרם יכיל איש לשלוח בו יד והנה עזב את בית הנשים ואת כל הבית לשום מפלט לו רגל לבן־אדמדם אשר לקאנזולית עסטרייך.

אדוני הבית דבר בחרונו: „את מעדני אכל ושקויי שתה ועל יצועי עלה: הגזל ומחלל כבוד איש ענשו מות, מי יתן ואפגשהו.“ מיזא חי עידנו, אילו למורי נזירי הפראנציסקאנים ישימו חחים באפיו ובמתג ורסן יבלמיהו. מי יודע מה עוד יקרנו? לא היה דבר בכל ימי חייו אשר הרבה

לי כים דאגה, חרון, זעוה ורחמי לב, כנער הזה. כשד שחור עולה משאול אחז בכנפי חיי החזיקני ולא ירפני, ועוד כל ימי חיי לא אובה להיות כאלהים להיות צופה ומביט על דרכי איש ולקחת עתותיו בידי.

יוֹם הַשִּׁשִּׁי בְּבֵית הַמִּסְגָּד.

בקאירה נמצאים יותר משלש מאות בתי מסגד, הרבה מהם חרבות ומעי מפלה נשגבות למראה, כאלה אשר בקאירה העתיקה עם אולמי־העמודים אשר להם; רובם במצב רע ומשחת מראיהם. בן ארץ הקדם אוהב יותר לבנות בית חדש מאשר יתקן ויחזק בדקי בית ישן. בתי המסגד בקאירה נכרים מבחוץ ע"פ הרוב ע"י שורות אבנים אדומות ולבנות, ולא לכלם יש להם מנהרות (מינארעטע).

בימים הראשונים יכול להיות, שבתי המסגד עמדו במרחב והוד והדר סביבם; אולם היום הזה ע"פ הרוב בנוים סביב להם בתים, קרובים אליהם מאד, עד כי כבר למצוא מקום אשר נוכל לראותם משם על פני כל הבית ולהתבונן על סדר הבנין. היותר קדושים אשר בבתי המסגד אלה הם: ההאצא נעין ואל־אצאהר. לפני איזה עשירות שנים לא היה רשות לשום יהודי או נוצרי לעבור לפניהם, ומכ"ש לבוא בתוכם. כעת הרשות לכל איש לכנוס בתוכם אם רק יסיר נעליו מעל רגליו; ורק העיר דמשק עודנה עומדת בקנאת אש דתה בדבר הזה ולא תתן איש זר לבוא מקדשיה. בתי המסגד בקאירה נבדלים רק בגדלם ובקטנם, אבל דרך הבנין ומשטרם כמעט שוה בכלם.

גמרנו בדעתנו, אחרי אשר ראינו הרבה בתי מסגד, לראות את עבודתם שם ביום הששי שהוא יום שבת המושלמנים. ונלך לפני עת הצהרים לבית־מסגד אל־אצאהר, ונבוא שמה ברגע אשר קרא הגבר (מועצצין) מראש מגדל המנהרה לבוא אל הרנה ואל התפלה. ויִשר: שלום וברכה למאמינים! שלום וברכה ינוחו על ראש הנביא אשר נגלה אליו אללאה ויאמר: אני ה'! שלום וברכה לכל הבאים בשערים האלה להתפלל ולהשתחוות ארצה ביראת קודש. שלום להם ולכל אשר להם!

בעל דת מחמד מקדש יום הששי וחוגג בו, בהאמינו כי ביום הזה נוצר האדם הראשון אבי כל בני האדם ומת בו ביום, וביום הששי יקומו המתים לעתיד לבוא, אשר ע"כ יקרא היום הזה ג"כ „יום העצרה". רק התפלה לעת הצהרים קדושה היא ואז ישבתו מעבודתם. המושלמני עושה כל עסקיו ביום הששי כמו בכל יתר ימי השבוע, אפס התפלה הזאת היא בכל לב ובכל נפש ואסור להפסיקה. ואם יקרה שיפסיק המושלמני באמצע תפלתו יחזור ויתפלל מראש התפלה. והאיש אשר השבית אותו חטא חטאה גדולה.

באנו ביחד עם מתפללים הרבה בדרך שער גבוה אל חצר מרובע

אשר נתיבות־עמודים סביב לו. בתוך החצר אגן מים גדול ורחב ידים, בו רחצו ידיהם ורגליהם אלה אשר לא עשו עוד ההכנות האלה בביתם. מן החצר היפה הזה הרצוף באבנים חלוקות ודקות, באנו מטול השער אשר נכנסנו בו, אל בית־המסגד עצמו אשר בָּמַת־התפלה ישבו עומדת, כמו בבתי כנסיות של היהודים, בכותל מזרח, מכוון כנגד העיר מעקקא.

פנימיות הבית עושה רושם נשגב בנפש רק ע"י מלאכת בנינו. קירותיו לבנים, ועליהם תלוים לוחות ירוקים ארוכים, אשר עליהם כתובים פסוקים מס' הקֻאראן כאותיות זהב. הרצפה היא מעשה־משכית מאבני שיש. עכ"פ ראיתי במוהם במקומות שונות ע"י חורים וסדקים שנעשו במחצלות של קש תמרים הפרושות על הרצפה. אור צח ובהיר יורד ובוקע מלמעלה מעל הכפה הגבוהה העומדת על עמודים גבוהים. בכותל המזרחי נמצאה קבה אחת, ועל צדה רחוק ממנה מעט קתדרא (איינע קאנצעל), אשר עליה מונח ספר הקֻאראן פתוח, והאימאם (סגן בית המסגד או הכהן) קורא מתוכו פרשת היום.

הבאים להתפלל הסירו כבר בשער החצר את נעליהם וישאו אותם ביד שמאלם והנם דורכים ברגל ימינם על מפתן הבית. ובבואם אל הבית, אלה אשר כלי זַיִנם עליהם, יסירו אותם מעליהם בכרעם על ברכיהם.

אחר אשר התפלל כל אחד מהם תפלה קצרה בכרעו על ברכיו, התיצב לפני הקתדרא, ובא רעהו ועמד אצלו עד אשר יעמדו שורות שורות, אל הקתדרא, המקושטת בשני דגלים אשר עליהם כתובים פסוקי הקֻאראן, יעלו במעלות אשר לפניהם דלת המבדלת בינה ובין בית המסגד. והנה כהן משרת אחד פתח את הדלת ויקח מאחריה חרב *) ארוכה וישרה ויציגה לפניו על ראשה וישם שתי ידיו על נציבה ויקרא: „חסד אל על נביאו ומלאכיו יברכוהו; לכן ברכו שמו ביראה!" המתפללים התפללו תפלה קצרה, אחרי כן הביעו שפתם תפלות, בצבור וביחיד, ככל אשר קרא לפניהם הכהן המשרת.

והנה סגן הכהנים (אימאם) עלה הבמתה וישב על המדרגה העליונה וידרוש את דרשתו, הכתובה במליצה פשוטה בחרוזים (גערייםטע פראָזא), וכל תגועותיו כתניעות היהודים בלמדם את ס' התלמוד. ואחרי כלותו דרשתו אשר דרש כרבע שעה, העיר את לב השומעים להתפלל אל ה'. כל העדה התפללו תפלה בלחש, וישם כל איש עיניו על כפות ידיו ואחרי כן העביר אותן על עיניו, כאשר יעשו היהודים במוצאי שבת בשעת ההבדלה בהריחם את ריח בשמים ומכבים נר ההבדלה ביין הנשפך. אחר התפלה הזאת התפלל הסגן עוד תפלה אחת, אשר ענו אותה אחריו כל העדה: „ברך נא ה', יתברך שמך! את היאור גיל, יעלה נא על כל גדותיו ויפרה הארץ."

---

*) ע"פ הרשימה אשר בראש הפרק צריך להיות כאן „חרב־עץ" (איין העלצערנעס שווערט). אבל לא רציתי להוסיף ודעתי ווה מאין בספר האשכנזי. המעתיק.

אחר הדברים האלה יצאו כלם מבית המסגד ורבים מהם נתנו צדקה לעניים הרבים הנאספים בחצר, אשר היא חובת כל מושלמני ירא אלהיו לעשות אחר התפלה. ביום הששי לא תבא כל אשה לבית התפלה, אבל באות הן ביתר ימי השבוע ובכל שעה, כי בית התפלה פתוח תמיד: ורק מתפללות הן במקום מיוחד ומוגבל כנשי היהודים בבתי הכנסיות. מחמד לא אהב לראות נשים מתפללות לעיני כל, ועצתו היתה שתתפללנה כל אחת בביתה, אע"פ שלא אסר עליהן בכל זאת התפלה בצבור.

אם אמנם גדול מאד כבוד הבית בעת התפלה, ואף כי יכבדו המושלמנים את המקום ההוא הקדוש להם, בכל דרכם ועלילותם, בכל זאת יקרה בימי השבוע שנראה שם איש ישן שנתו או אוכל סעודתו או גם עושה מלאכת יד קלה. והדבר הזה לא יפריע אנשים אחרים אשר יתפללו את תפלתם בעת ההיא עצמה וישפכו שיחם לפני ה' בכל לבם ונפשם.

אל בית התפלה אל־אצאהר, לאמר „המזהיר" מחובר ג"כ בית מדרש החכמה הגדול אשר למושלמנים בקאירה, המפואר בכל בתי מדרש החכמה אשר בארץ הקדם ומכובד מאד בעיני כל. ויש לבית הזה בית עקד ספרים גדול מאד והוא פתוח לכל המלמדים ותלמידיהם. בבית המדרש ההוא ילמדו בסדר מדרגות לשון ערבית, חכמת הדבור והמליצה (רהעטאָריק אונד פאָעזיע), חכמת השעורים ואלגעברא, הגיון, ידיעת המשפטים (רעכטס־ויססענשאפט), למודי הדת (טהעאָלאָגיע), פילוסופיא מוסרית (מאָראל־פילאָזאָפהיע) באור הקאָראן וכו'.

מספר התלמידים הנקראים „מוגאווימין" נתמעט בזמן הזה החדש, לפנים עלה מספרם מאלפים עד שלשת אלפים. הסבה לזה כי נתמעטה הכנסת בית המסגד מעת שלקחה מהם הממשלה הקרקעות שהיו נכסים משועבדים להם. מהנכסים ההם נתנה לתלמידים פרנסתם מלבד מה שלא שלמו שכר למוד. כעת חדל מהם משען ומשענה, וגם למלמדים שכר אין.

המלמד מוכרח להסתפק בכבודו אשר יחלקו לו תלמידיו, והוא מתפרנס בצער בעמלו אשר הוא עמל לתת לקח בבתי העשירים, הבוחרים לבניהם מורים ומנהלים ממלמדי בית מדרש החכמה. התלמידים מתפרנסים במלאכת הכתיבה שהם מעתיקים ספרים בכתב ידם, ובשכר קריאתם בספר הקאָראן בצבור, ובשכר תפלתם על קברי המתים. בזמננו זה בקשו לעשות באלכסנדריאה בית למוד חכמת הרפואה כבית הזה אשר בקאנסטנטינאפעל אבל נועצו אח"כ כי טוב יותר לשלוח התלמידים לוויען ללמדם שם ביחד עם חכמת הרפואה גם לשונות שונות.

ובהיות הארץ ההיא חסרה אנשים חכמים וידועים משכילים בחכמות ובלשונות ובידיעות העולם, לכן כאשר ישובו הרופאים הצעירים ההם מוויען לבתיהם ילקחו לבתי הכתיבה הרמים של הממשלה, לעבוד עבודת המלך והמדינה, ולא יוכלו להועיל לעם הארץ במלאכת הרפואה אשר למדו. איש מצרי, הארון חאמיל, אשר למד ארבע שנים מלאכת הרפואה בוויען, התאונן רע באזני, כאשר דברתי עמו בארץ מולדתו, על אשר

ישמו משרה על שכמו בבית מועצת המשנה למלך, תחת אשר קוה לעשות טוב בעמו בחכמת הרפואה אשר למד לרפאות נגעי בני אדם ולחבש לעצבותם.

ממשלת מצרים, הנוטה כעת יותר אל הצרפתים ואוהבת את לשונם, שלחה זה לא כביר המון אנשים צעירים לפאריז ללמוד שם מלאכת הרפואה, ויכול להיות שגם אותם תקח אח"כ לעבוד עבודת המדינה והדיפלומאטיא.

המראה אשר ישתומם עליו ויחרד האיש הזר הבא לראות את בית מדרש אל־אצאהר, הוא התלמידים העורים הנמצאים שם כמה מאות והם לומדים ומתפרנסים שם. בן הארץ ההוא כבר הסכין לראות מראה הינון הזה, בהיות שם העורים מצויים מאד מסבת חיל המדבר הבא ישמה על כנפי הרוח הנישב תמיד, ומטמא את העינים. התלמידים העורים עשו להם שם בקאירה בקנאת־הדת שלהם ובבקשם תמיד מצה ומריבה. מספרים, כי בזמן שלפנינו קרה פעמים לא מעט, שכאשר לא נתן להם מאכלם כאות נפשם, או לא ישר בעיניהם אחד המורים, שטטו ברחובות קאירה נשענים על יד מנהלם, ויזעקו זעקה גדולה ומרה ויקללו קללה נמרצת, עד אשר עלה בידם לעורר לב העם להוס עליהם ולעשות רצונם.

מבית מדרש החכמה אשר לבית מסגד אל־אצאהר יצאו לכל הארץ מורי בתי הספר, שופטים וסגני שופטים (מופטי) וסגני בתי התפלה (אימאם). וקצת מהם ישארו כל ימי חייהם יושבי בית המדרש ולומדים תמיד וכל ישעם וכל חפצם להמנות בין החכמים יראי ה' וחושבי שמו (אילמא *). די לנו לראות איזה בתי מסגד לעשות לנו דמות ותמונה מכלם: ונזכיר רק עוד אחד, הוא בית מסגד הסולטאן האססאן, בעבור סבת יסודתו אשר יספר ההמון, אם אמנם לא נדע בבירור, אם אמת נכון הדבר.

באחד הרחובות הגדולים אשר בקאירה נעלה על גבעה קטנה ונראה שם בית־מסגד נעזב ושומם. העמודים החזקים אשר בחצר, הכפה הגבוהה הבנויה לתפארת, הבדידה השירות בחדרים רחבי ידים, יביאו התפעלות בנפש הסר לראות, אם אמנם רבה העזובה בבית הזה ושתותיו מרכאים.

הסולטן האססאן עלה למעקקא לשלם נדרו כמצוה על כל מושלם ירא אלהיו. ויהי בהיותו בדרך ימים רבים ויגזול המשנה (פעציר) את כסאו וימשיל בשבט עברה וירע לעם מאד. צבאות מחנה הסולטאן מתו במדבר, וישאר אך הוא לבדו, ויהי כשובו לעיר מלכותו עני יחסר כל ומדיו קרועים ובלויים, ולא הכיר אותו איש, ויירא לנפשו לבלתי יומת ביד

---

*) אילמא בלשון ערבית הוא מספר רבים מן אילים שפירושו מלומד (משכיל חכם פי' יודע) והם תלמידי חכמים של הערביים המוחזקים כלומדי תורה, והם מפרשי ס' הקוראן, ומוריהם על דרכי עבודת ה' בבתי התפלה. המעתיק.

משנהו. ויבקש וימצא איש אחד, אשר העשיר אותו לפנים עושר רב ויאמר כי נאמן לבו עמו. ויגל את אזנו מי הוא. וילבש בגדי נזיר (דערווייש) ויבן את בית המסגד המפואר הזה תפארת בניני הערביים, בכסף אשר אשר לקח מאת אוהבו. ויהי אחרי שנים רבות ותכל כל המלאכה והבית עמד על מכונו כליל בהדרו, ויבקש את הסולטאן וכל שריו ועבדיו לחנוכת הבית הזה. ויהי כאשר נאספו כלם, ועיניהם לא שבעו לראות הדרת הבנין והם משתאים ומשתוממים, והנה אנשי חיל, אשר שכר אותם הסולטאן האמת, באו פתאם וימיתו את חומס הכתר ואת כל האנשים אשר הרימם עמו. ואחרי כן הפשיט הנזיר את בגד עדים אשר עליו מלמעלה, והנה הוא נצב לעיני כל העם לבוש מחלצות ובגדי מלכות בהוד והדר. ויכירו כל העם את מלכם הטוב והישר ויקרא: יחי המלך! בשמחה וכטוב לב.

אם רצונך, עפענדי (אדון), לראות את שְׂרִדֵי סימני הדם, הנה אראם לך, אמר אלי משרת בית המסגד; ויראני והנה איזה כתמים על הרצפה, ואתנה איזה מטבעות ליד המשרת בעבור זה

בֵּית מִשְׁתֶּה קַאפֶּעט אֵירָאפִּי.

האיש המתהלך ימים רבים בחוצות קאירה הנראים בעולם חדש וזר בהיותם שונים ומתחלפים מחוצותינו וכאילו הם רוחפים על כנפי הדמיון, אשר אזניו תשמענה כל היום זרות הלשון ונכריות הקולות והטעמים (אקצענטע) ועיניו תראינה הבגדים השונים הדומים לאלה הבאים בספורים הבדוים, ואנשים ערומים בלי לבוש, הנשים המכוסות בצעיף כאשר יעשו אצלו עוטי המסכות (מאסקען), והחיות הטורפות אשר לא נודעו לו עד הנה כי אם מספרי הציורים עוברות לפניו ונגד עיניו, הנה לפעמים יעלה על מחשבתו פתאם, אם כל הדברים האלה כנים הם הלא בחלום נראו לו. הפחד והרעדה אשר יעוררו בלב הילד הגולמים המשחקים (מאריאנעטטען) או הסתערות כח בדמיון בתוך המון חוגג לוטי פניהם במסכות, תמהון לבב איש בהקיצו מחלום מבוהל ורמיוני, ישוו אל מצב האיש המערבי בבואו מאייראפא, ופתאם יראה את עצמו בעולם הקהאירינִי ההוא.

גם נפשי לקחה שמץ מן המצב ההוא, ותבא בי רוח החפץ והתשוקה לבקוע את הים הדמיוני הזה ביד חזקה ולהבקיע ברגע אחד אל ארץ המערב אשר שם התבונה יושבת לכסא, להשביח שאון נפשי כאיש שקט מילידי ארץ אשכנז, ולארוח לחברה עם תקון המדות (ציוויליזאציאן). בתוך הרחוב הגדול נמצא בית משתה הקאפעט, הנעשה כתבנית בתי הקאנדיטעריא בברלין, אשר שם יאספו האורחים באות נפשם, ואנשי אייראפה המתגוררים בקאירה יאהבו לבא ישמה. למצוא שם אנשי ארצם ולפעמים אוהבים ורעים.

האדון דאטטעלבוים בא מארץ אונגארן לגור במצרים, אולי בעבור

שבארצי רבי הדקלים (דאטטעלביימע) ובמצרים מעטים הם מאד, ויעש לו את בית הקאפֿעע היפה הזה, אשר מכתבי עתים איטלקים ואשכנזים מונחים על שלחניו וכל הדברים המשיבים נפש כרצון איש ואיש, כמנהג אייראפא או כמנהג הערביים, נתונים על שלחנות יפים משיש לבן, בוא אל הבית הזה מבית הקאפֿעע הערבי יהיה בעיני איש אייראפא אשר הסכין בנקיות לטהרה, כבוא אל שערי גן עדן מאש של גיהנם.

הארון דאטטעלבוים הוא בעל אכסניא ערום ונחמד, היודע לשונות רבות, ויודע לקרב אורחיו איש לרעהו על פי ארצם ומולדתם. ולו ד״ה שמיר בבית הזה לדעת ולהכיר פתאם שני בני אדם מארץ מולדתי, את הארון פֿרייהערר פֿאָן ערבען ואת העלמה יוזעפֿא קיסעלא, שניהם ילידי ארץ באֶהמען, וזאת האחרונה נולדה מהלך שתי שעות ממקום מולדתי. זה לא מכיר שבה מאשדות היאור (נילקאט ראקען) והנֶיהָ מתעתדת להנשא לאיש ישר אשכנזי בעל מלאכת יד. כאשר נקרה נקרינו ביום אז בגן האזבקיה בתוך המון רב מאנשים מחמדיים ערבים, לשבת יחד ארבעה אשכנזים בשלחן אחד קָטן, ככה נקרינו במקום הזה שלשה בני אדם מילידי ארץ הטשעכים (באֶהמען) מדברים שפת מולדתם.

הארון דאטטעלבוים הוא ג״כ מאסף עתיקות ארץ מצרים ומסדר אותם כמיטב טעם ודעת, ומוכן בכל עת להראיתם לכל דורש. ואני חייב להודות לו על העונג אשר עשה לי כמה שעות והרבה למדתי בהתבונני בדברים הנבחרים אשר אסף.

בין זכרונות ימי קדם כתובים בחרוטים (קארטושען) וממטבעות עתיקים בין פסילי אבן כדמות מלכות־מצרים והגורות הנשים הכושיות החרישות עשויות מעורות פילים, בין חצים מרעלים וכלים מכלים שונים זרים ונפלאים, נמצא אצלו גם מתי מספר ספרים, הלא המה ספרי אנאקרעאן העסטרייכי" כשם אשר קרא לו וואָלפֿגאנג מענצעל. את אספת ספרי קאסטעללי, רק איתם לבדם הביא הארון דאטטעלבוים עמו מכל תבואות ההשכלה, לישם ולזכר ארץ עסטרייך, אל ארץ הקדם.

כתבי העתים מטריעסט, ספרי קאסטעללי, יפת התאר מארץ הטשעכים, הדקל (דאטטעלבוים) מארץ אונגארן — כל אלה חברו יחדו ברגשת נפשי ורוח ארץ מולדתי נשבה בם, ואהיה בעיני כאלו בביתי אנכי יושב.

וה׳ חפץ כי זכור נזכור פתאם שבכל זאת בתוך עם נועז אנחנו יושבים. היינו בעליה הראשונה שבבית, והנה קול שאון וזעקה גדולה נשמע ונמהר אל בית הקאפֿעע לראות מה נעשה.

ילדה יפהפיה אחת כבת שש שנים והיא בת אורח מארץ אנגליה, אשר עמדה לפני פתח בית־הקאפֿעע לבושה בגד לבן, אבדה פתאם, אכן נודע הדבר תיכף שאשה אחת מנשי הבעדוינאים עשתה עמה שעשועים ותנהג אותה אחריה. והנה רדפו מהר אחר השודדה וישיגוה ותושב אל בית הקאפֿעע. וכבר עלה ביד האשה הזאת לשנות פני הילדה למען לא יכירוה, ותמשח פניה בצבע צהוב סמי ומאוס ותעטוף אותה על פני כולה

במטפחת צמר גפן. אשת הבי־דונאי צעקה: „אללאה! אללאה!" ותכס בצעיף פניה ותפול ארצה. והבית מלא מקול רעש גדול ומקללות נמרצות. אבי הילדה שמח מאד כי מצא את בתו ויחבקה וינשקה. האורחים הפצירו בו להוליך את האשה אל הקאדי (השופט) ולמסור אותה בידו לענשה. והאשה שכבה על הרצפה ותוסיף לקרות: „אללאה! אללאה!"

אחר אשר הסכימו כל אנשי הבית פה אחד, שאם גם ענוש תענש האשה הזאת בפלילים, לא תהיה למשל מזכיר עונש ושודדי הילדים אשר רבים הם במצרים, לא יקחו מוסר למען לא יזידון עוד, ואחר אשר הילדה יפת העינים כבר היא משתעשעה על חיק אביה המאושר; נועצו לב יחדיו לתת חפשה לאשה השודדה. אפס לא אבתה האשה לקום מעל הארץ, כי יראה פן תובל אל הקאדי. ויחר אף העבד הכושי וירמוס אותה כטיט חוצות ויסחוב אותה ברגליו על פני כל הבית סחוב והשלך החוצה. ומפי האשה לא יצא קול אחר זולתי: „אללאה! אללאה!"

אחר אשר קם השאון על דבר השוד לדממה וכלה זעם מוסר האכזרי ויתם רומס מן הבית ונשאל את אנשי הארץ, מה היה משפט הילדה ומה נעשה בה אם היתה לשלל אל השודדה. „אין ספק," ענה אותנו איש היודע ובקי בדרכים הפראים של ארץ מצרים, „שהיו מגדלים את הילדה הזאת בסתר באחד אהלי המדבר או במערת חמר אשר באחד הכפרים הרחק מקאירה עד היותה כבת שתים עשרה שנה, למען תמכר אז אל בית הנשים אשר לאחד הפחות."

על פי הדברים האלה הגיעה שיחתנו על דבר מצב הנשים בארץ הקדם בכלל, ובפרט בארץ מצרים. כל אחד מאנשי איראפא אלה אשר נאחדו בארץ מצרים ידע לספר איזה מאורע או דבר חוק ומשפט דתי הנוגע לענין זה. בכל הדברים הרבים שנכתבו בספרים בזמן העבר וההוה על דבר מצב הנשים בארץ הקדם, עוד נראה רבים ממשכילי איראפא משתוממים ומתאוים לשמוע דברים כאלה. וביחוד תחרד לב הנשים כשמע לעדתן דברים רבים מבהילים מענין זה, אם אמנם ברוב דברים אלו לא יחדל פשע, והשמועות שוא תדברנה.

על כן אמרנו לאסוף הנה יחד בקצרה את הנודע לנו, אם אמנם קצתם כבר נודעו, למען נחבר אליהם גם את הבלתי נודע ומפורסם. מלת הארעם פירושה: קדוש, דבר האסור (חרם). במלה הזאת יכוון בן ארץ הקדם על הנשים עצמן וגם על החדרים אשר הנה יושבות בהם. והנה נרים נא מעט את מסך החדרים האלה:

נשי מצרים מלידה ומבטן, הנה כנטיעים מגדלים, אבל לא רמות קומה, עוד היום תארן דומה לתארי הציורים על זכרונות ימי קדם. האשה המצרית, ביחוד אם היא מבנות העם, תגביה ראשה בהליכתה ותלך מישרים כבנות מלכים ביקרותיהן. סבת הדבר הזה היותן נושאות על ראשיהן כדי מים וכלים אחרים וכמו במאזנים ישאום למען לא יפלו ונשברו, אשר ע"כ הסכן הסכינו ללכת במישרים, למען ינוח מחצית גופם ממתניהן ולמעלה

ורק ירכיהן נעות ומניעות את כל הגוף. גם האיקלום ההם לא תתן אותן ללכת בחפזון, ולכן תהיה הליכתן כהולך בתוך המון חוגג, ונפשו תדרוך עז וכל הרגשותיו מדודות ושקולות, ויכול להיות שבארין המערב תכונה הליכה כזאת בשם: הליכה טהעאטרית.

תאר פני הנשים מגדולי העם, לבן כהה. בנות העם אשר השמש תשלה עליהן יותר את קרניה, מראיהן לפעמים חום־זהב מבריק, ועל הרוב הנה כהות ונוטות לירקרק זית.

מצח המצרית צר כמצח פסל האלילה פענוס המעדיציא *). מי יתן וישיתו על לב נשי איראפא כי בבקשן להרחיב מצחן בהיותן סורקות שערותיהן אחור, תראינה בזה כי עם אין בינות הנה ולא חלק להן במשפט המלאכות היפות. מצח רחב טוב ויפה רק לבעלי עצה ומחשבה, והמה האנשים. תאר פניהן נבדל מתאר פני הנשים היונית, במה שמצחן ולחייהן נסוגים אחור מעט. שפתיהן המלאות והאדומות פתוחות מעט ומאחריהן נראות השנים הלבנות כשלג והישרות העומדות זו אצל זו. עיניהן מְשֻׁקָּדות, גדולות ושחורות וגבותן קרועית בפוך, ידיהן ורגליהן צרות (ישמאל).

עוד שמור ציור פני המלכה נאָפרע־ארי אשת המלך אמענאָף הראשון, המצוין ע"י אף כפוף ועינים גזורות עקלקלות (שיעף געשליטצט); ובציור אשת פרעה מענעפּטאף השני מלך מצרים, ושמה טזירך, הלחיים עגולות כתפוחים. באטאנטע בת רעמסס השלישי, הצטיינה ע"י עינים גדולות, אף ישר ולחיים בולטות; ובציור טאיא אשת אמענאָף השלישי נראה אף ארוך וישר ושקוע מעט, שפתים מלאות וענוגות, ולחיים נסוגות אחור אבל עגולות. כל המלכות ובנות מלכים אלה שערותיהן המקושטות בכל עדי יקר שרוקות אחורנית על ערפן; כאשר תעשינה הנשים גם היום הזה המקשטות שערותיהן בפתילים מצבע שחור־תכלת ועליהם עדי זהב, והנה שרוקות אחורנית.

מלבושי נשי המצריים כבר דברנו בספרנו זה פעמים הרבה. נשי מצרים תבגרנה בטרם עתן ובנות שתים עשרה או שלש עשרה שנה ופעמים גם בנות עשר שנים תהיינה לאיש, אם אמנם לא גדולות הן ואינן שונות בתמונתן החיצונית מהילדות שבארצנו בנות שנים כאלה. וכבר ראינו במצרים בנות שלש עשרה שנה חובקות בן או בת. בנות מצרים פוריות מאד, בנות אייראפה הבאות למצרים תשארנה על הרוב עקרות, ואם בנים תלדנה ומתו בנעוריהן ע"פ הרוב. האבות משיאים את בנותיהם לאיש בטרם עתן מבלי שאול את פיהן. ואם אין לה אב ואם תוכל לבחור לה אפיטרופוס הנקרא „ועקיל" אשר אליו להשיאה לאיש.

---

*) פענוס היא אלילת היופי והחשק אצל הרומיים העתיקים, והנה נמצא פסלה, אחד מהיותר יקרים ונכבדים שבמלאכת חרשת אמן העתיקה, בבית אוצר נקיבי פלארענץ ומשפחת המעדיצעער או בית מעדיצי ונקרא על שם המשפחה הזאת. המעתיק.

כמו אצל היהודים עוד היום בארצות המערב, נמצאות גם אצל המצריים נשים שדכניות הנקראות „חאטבה“ והנה מפריזות על המדה מאד בהיותן מתארות את תפארת הבתולות ומעלותיהן. החתן רואה את הכלה בעיניו בפעם ראשונה בליל האפריון. המוהר אשר לו לתת לאבי הכלה הוא לא יותר מחמש מאות זהובים כסף ולא פחות משלושים.

המון מנהגים הרבה יש להם שהם נוהגים בשעת השידוכין והחתונה, מהם מנהגי חול ומהם מנהגי קודש, וימים רבים ולפעמים גם שבועות הרבה דרושים למלאות כל פרטי המנהגים האלה, אשר כמו בכל העמים הקרובים עוד אל מצב הטבעי, המה עזר לא מעט להתחקות על ידם על שרשי קורות המוסר וההשכלה של העמים האלה.

הנשים המצריות לא עשו למו שם גדול לתהלה ולתפארת במה שנוגע לאמון לבם לבעליהם; לא תדענה קרוא בספר ולא כתוב, והדבר הזה לא ירע בעיני בעליה, מבלתי יכולת ביד הנשים עי"ז עכ"פ למשוך אנשים ברשתן ולהרבות הרפתקאות של אהבה (ליעבעסאבענטהייער). בארץ מצרים הן יותר חפשיות מאשר ביתר ארצות הקדם, וכל עין יחזה בהן כי הולכות הנה בעקבות „נחש היאור קלעאָפאטרה. הנה הולכות לבקר רעותיהן בבתי הנשים באין מוחה בידן; גם תצאינה לשוח כאות נפשן, רק תכסינה בצעיף פניהן לבלי יראה אותן איש זר. הדבר הזה איסור חמור הוא, עד כי בחצרות הקברים מקום שם קבר הנשים הנביאות לא ידרוך שם רגל איש ורק הנשים תבאנה בם. רשות לכל בעל דת מהמוד לישא לו ארבעה נשים, והדבר הזה אפשרי רק לעשיריהם, יען כי כל אשה יש לה בית מיוחד. ובכל זאת מרבים עניי העם לשאת נשים הרבה, בהיות הנשים עוזרות לבעליהן לפרנסת ביתם ע"י מלאכות ידיהן.

פלגשים יקח לו המחמדיי כמה שירצה ואין מוחה. אכן גם אלה דורשות כסף הרבה והוצאתן מרובה, ע"כ יבקש לו תחבולות להוציא את נשיו ולקחת לו בכל פעם אחרות תחתיהן. יש אנשים אשר הוציאו שלשים נשים ויותר; ויש נשים צעירות לימים אשר כבר היו נשואות לעשרה אנשים ויותר. אנשים כאלה אינם לשם ולתהלה ולא תרום קרנם בכבוד; ובכל זאת לא יחשבו להם עון בגרשם את נשותיהם אם לא ילדו להם, או לא ילדו בנים זכרים.

אם יאמר בעל דת מחמד לאשתו „ענתי טאליקה“ (הרי את מגורשת) הנה היא מגורשת ממנו בלי שום פעולה אחרת לא ע"י עצמו ולא ע"י ב"ד. האשה תשוב אל בית אבותיה אם עודם בחיים, או אל בית קרוביה. האיש יכול לחזיר גרושתו, ולגרשה עוד הפעם ולהחזירה פעם שנית אבל לא פעם שלישית, אם לא כשהיתה בינתים לאיש אחר ושלחה, אז יכול הראשון להחזירה אליו.

באופן זה יעשו מעשים זרים. האיש הרוצה להחזיר גרושתו פעם שלישית ישכור בכסף איש אחד, על הרוב איש עור עינים, אשר ישא

את אשתו המגורשת ממנו פעמים, וממחרת יום הנישואין יוציא אותה ושלחה מאתו ויצאה והיתה לאישה הראשון. ובהיות שקרה כמה פעמים שהאיש בעל לילה אחד לא רצה לגרש את האשה אשר לקח, לכן כה יעשה האיש הרוצה לשאת פעם שלישית את גרושתו. ידבר על לב עבדו הכושי אשר לא תאר ולא הדר לו, לקחת לו את הגרישה הזאת לאשה וגם מוהר יתן לה. והיה ביום השני ונתן האיש את העבד הזה במתנה לאשתו הגרושה, ושוב אינה צריכה להגריש ממנו, כי לא תוכל אשה בעלת דת מחמד להיות אשת עבדה אלא א"כ תתן לו חָפשה.

השפחות שהן קנין כסף האשה לא תוכלנה להיות לאישה לפלגשים, אם לא תתן אותן האשה עצמה לבעלה, כאשר עשתה שרה אשת אברהם ככתוב בספר התורה. ואם יבוא האיש אל שפחת אשתו בסתר וילדה בן או בת, הנה הילד הזה יהיה לעבד אם לא נתנה או נמכרה אמו בטרם ילדה לבעל האשה.

אם יקח המחמדיי נשים על אשתו הראשונה, הנה לה תמיד משפט הבכורה, וזה שמה אשר יקראו לה „על־זים" לאמר: הגבירה. מעשים כאותה מעשה שבא זכרה בספר התורה, ששכור שכרה האשה האחת את בעלה מאת רעותה בדודאים אשר נתנה לה, תקרינה גם היום בבתי הנשים, אבל לא בדרך מוסר וכבוד כזה.

גם השפחות לא כלן שוות הנה. הלבנות הן במעלה הראשונה, ואחריהן במעלה הן החומות מאביסיניען, אשר לא נופלות הן בעיני עצמן מהלבנות ותמאנה הענות מפניהן, אפס הנערות השחורות יודעות ומכירות כי נופלות הן במעלה מן הלבנות, אבל לחומות לא תתנה היתרון. גורל השפחות כמעט טוב ויפה מגורל הנשים.

האשה תוכל, כאשר כבר זכרנו, להגרש מבעלה ע"י מלות שתים, אשר יוציא מפיו לפעמים בחרות אפו, ויצאה מביתו והיתה לשלל לכל עוני ומחסור. אולם השפחה אם רעה היא בעיני אדוניה לא תצא ממנו בידים רקניות, כי הענק יעניק לה, ועל פי הרוב לאיש ייעדנה. אם ילדה השפחה לאדוניה בן או בת, אז לא ימשול בה למכרה או לתתה לאיש אחר. והיה במותו ויצאה לחפשי חנם. אם אדונה יתן לה חפשה, כטוב לבו בשמחתו על כי ילדה לו בן, לא יוסיף עוד לבוא אליה אם לא יקח אותה לאשה כדת.

ע"פ הדברים האלה והמצב הזה נקל לראות כי חסר להממשלה המחמדיית העיקר הגדול והיסוד האמיץ אשר עליו כל אדני הצלחת המדינה הטבעו; הוא יסוד אושר־הבית הנשען על מדות ישרות. גדול בנים מוסרי ורוחני הוא דבר שאי אפשר בממשלה ההיא, אשר מלבד זה בניה ובנותיה ישארו בוסר ולא יתבשלו כל צרכם ע"פ נשואיהם בנעוריהם, וגם רוחם תיעף ותחדל תת כחה. והנה הדבר הזה הוא רק סבה אחת להשחתת אושר המדיניי, אבל סבה גדולה וחזקה רבת פעלים; יתר הסבות אין להן התיחסות עם המדובר בפרק זה.

הממשלה המחמדיית תסוב על צירה ומתגלגלת ע"פ היד החזקה אשר

הניעה אותה פעם ראשונה, אם אמנם כבר יצאה פעמים הרבה ממעגלה, עד אשר יבא יום ולא תוסיף לסוב, אם לא פור תתפורר והיתה מעי מפלה.

רק דבר טוב אחד נמצא ברבוי הנשים. האשה אשר לא תאבה להיות נעזבת מפני צרותיה, תשתדל תמיד להיות אהובת בעלה. כל הימים תתיפה לבקש אהבתו, והיא דורשת תמיד למלאות כל מאוייו למען תאסור אותו אליה בחבלי אהבה. נופת תטופנה שפתיה בדברה עמו, ותעש לו מטעמים כאשר אהב, ותשתדל למצוא חן בעיניו בהליכתה המיוחדת אשר יקראו בשם „גהונג". והיא אומנת ומגדלת את ילדיו באהבה וברחמים גדולים.

האשה בארצות המערב, בידעה כי הקשר אמיץ בינה ובין בעלה וכבד מאוד להתיר את הקשר הזה, אם אמנם ידה רב לה ביתר שאת וביתר עז לקחת את לב בעלה, הנה ע"פ הרוב תחדל מעשות את זאת. ממאה נערות בתולות מעופפות על כנפי הדמיון אל מרום שמי האהבה, תשעים מהנה בהיותן לנשים תתקרר דעתן וכנפיהן תרפינה. ומה טוב היה אם היו משתדלות להחזיק במעוז יפין הרוחני כאשר תעשינה הנשים המתמדיות ביפין הגופני.

האמצעים הם זרים מאד. אם נשותינו מבקשות אמצעים ותחבולות לחזק בדקי יפין החיצוני, הנה נשי מצרים מוסיפות עוד תחבולות להתיפות מבפנים, כאשר תעשינה הנשים באיזה גלילות הארץ עסטערייך, אשר למען תהיה תמונתן עגולה ועורן חלק תקחנה פעם בפעם מעט מזער מסם ארזעניק — תחבולה הנעשית גם לסוסים ולפרות — חנה הנשים המצריות למען אשר תהיינה בריאות בשר וטובות רואי תאכלנה אבק הנעשה ממיני זבובים (סקאראבעען, קאֶפּער) כתושים, אשר טעמו משחת מאד. ולמען יצא ריח טוב מפיהן הן לועות לבונה ומיץ לאַנדאַן (לאנדאנגוממי). הטאבאק הטוב הבא מלאטאקיא אשר בארם, גם הוא ימלא ריח טוב ונעים את כל סביבותן, והנה עושנות אותו בכלי מקטרות מפוארים אשר קניהם מעצי שטים (אקאציען) וראשיהם אלמוגים. מהתהלות והתשבחות, אשר יקריבו המשוררים להדום רגליהן, מיפין ותפארתן אשר יתארו בשרד המליצה, כבר דברנו בקצת שירינו בספר הזה.

ודבר נפלא הוא, שבארצות אשר הנשים עומדות בשפל המדרגה בכל הנוגע לנחלת ההשכלה, ואין להן חלק ונחלה בכל כבוד המוסרי והחברה, הנה מפוארות בפי המשוררים אשר קסם על שפתם להרים קרניהן בכבוד ולשום את שמן תהלה בארץ. את האהבה העזה ידמו לאהבת הזמיר אשר באלפי קולות יעגב על השושנה בעלת מאה עלים, ולאהבת הזבוב (שמעטטערלינג) אל השלהבת. הערביים יש להם ספר בעין ספר „שיר השירים" המדבר בשבח הנשים, אשר מחברו הוא המשורר המפואר יבנול פאַרידה המכונה בשם הכבוד „סולטאן־אל־אושאק": מלך החשוקות.

כמו שבארץ המערב נודעו לשם זוגות של אהבה: דאנטע ואהובתו בעאטריצע, פעטרארקא ולוירא, אבעלארד והעלאָאיזע; כה תחוג ארץ הקדם את חג האהבה של יוסף (יוסף) וסולייקא, פאַרהד ושירין וכו' אשר מהם יתד ופנה לשירים ספוריים הרבה.

אֶל פַּאֲרֵי־הָעַמּוּדִים.

„יַד הַזְּמָן אֶת־כֹּל תּוֹרִיד שַׁחַת
וְיַד פַּאֲרֵי־הָעַמּוּדִים עַל הַזְּמָן נִצַּחַת.“
מָשָׁל עַרְבִי.

אם ידבר איש על לב רעהו באיקלום הממוצע, עד־מ בעסטרייך, כחום היום בחדש תמוז (יולי) בצהרים בין השעה השנית והשלישית, לעלות עמו על ראש המגדל של השטעפאנסקירכע, כמדומה לי כי בשחוק על שפתיו יענהו: „המשוגע אתה?“ בעלות איש על ראש מגדל־שטעפאן, הנה בשלבים יעלה כמה מאות מדרגות שוית ונערכות במרחק שוה זו מזו, והוא חוסה בצל החומה מדי עלותו. והיה כאשר יגיע אל מרום קצו והוא עיף יהיישט לו שומר המגדל מים קרים להשיב נפשו. אבל העולה על מרומי פארי־העמודים!

האיש הרוצה לעלות שמה כבר עיפה נפשו מדי רכבו במדבר כברת ארץ רבה ולשונו בצמא נשתה מדבק מלקוחיו, המים אשר בחמת לוהט באילו עמדו כמה שעות על תנור בוערה. כל קרן מקרני השמש בוער כשמש כלה בארץ צפון. מקץ כל הדברים האלה הנה הוא עומד בתחתית פארי העמודים בשעה השלישית בצהרים, ועתה לא בשלבים במדרגות שוות הערך ולא תחת מחסה צל החומות יעלה עליהם, כי אם יתן את גוו לבי־דוינאים אשר ישליכו אותו ממדרגה למדרגה הרחוקות זו מזו שלש רגל! והיה כאשר יעשה איש את כל זאת רק למלאות תשוקתו לראות חדשות; הנה זר מעשהו וכה דמיונו השיא אותו, את נפשו הוא חורף, שגעון הוא! משוגע כזה הייתי אני בעצמי ביום שלשים לחדש יולי בשנת 1856.

מיודעי וביניהם רופא מובהק הזהירו אותי; אבל אנכי ידעתי כי עוד כל ימי חיי לא ידרכו רגלי על עפר ארץ מצרים למען אוכל לראות את פארי העמודים ולעלות עליהם בפעם אחרת. את אשר נכספה וגם כלתה נפשי לראות נשאר מעל, וכאב אנוש נצח היה נשאר לי לדעת, כי רק מרחוק ראיתי את פארי העמודים ולא קרבתי אליהם ולא עליתי אל מרום קצם. משה נביאנו ראה את הארץ הטובה מעל הר נבו וידע כי לא יבא שמה. ונקל לו זאת! יען אחרי כי שבעה עינו לראות את אשר נכספה יתצא נפשו ותשב אל אלהים. ואני אנוש אנוש, עוד חפצתי בחיים אבל מבלי אשר יהיה כאב תשוקתי נצח. ועל כל אלה הצלחתי כל הימים אשר אנכי הולך ונוסע השיאה אותי ולבי בטח בה מאד.

לפני איזה שנים עמדתי על ההר פעזוף בהקיאו אש, על הרי הקרח הנורא, ובעברי פי פחת הרי הלבנון רכבתי ולא מחצתי קדקדי ומפרקתי לא נשברה, לוע הים לא בלעני ביום סער וסופה ואלפי פרסה נסעתי במסלות הברזל, מבלי אשר קרה מקרה ופגע קטן, אף לא נעצרתי רגע.

ובכן רכבתי גם אל פארי העמודים, מורה מדת החום (טהערמאָמעטער) הראה 45° תחת הצל. בשעה השלישית אחרי החום היותר גדול בצהרים הלכנו למסענו. גמל נושא מעילינו וצידה לדרך, היינו תרנגולות צלויות, בצים, לחם, חריצי החלב, רמונים ויין אדום, הלך לפנינו, ונער מצרי קטן חצי־ערום נוהג בו. אחריו הלכתי אני רוכב על הגמל ומחמד אָמער רוכב על צדי על חמור קטן, אשר על כן כבדה לנו מאד שיחתנו בדרך; כי הגיע ראשי עד בטן הגמל אשר רכבתי עליו, ולמען נבין איש שפת רעהו הרימונו קול ונצעק. ועוד נער אחד הלך אחרינו ג״כ רוכב על עַיִר בן אתונות.

בגדי ובגדי מחמד אָמער בדרך הזה היו רק כתונת ומכנסי בד לבן, ועל רגלינו היו נעלים אבל לא בתי רגלים (שטרימפפע), ומעיל לבן ורחב קשור לפנים על צוארינו כסה אותנו על פני כל הגוף, וראש כל אחד מאתנו היה מכוסה במגבעה אדומה אשר מתחתיה נראה עוד מגבעה אחרת לבנה לשמור את ראשינו לבלתי תך עליהם השמש.

קנאתי בנערים המשרתים אותנו, על כי ערום ילכו בלי לבוש. הן אמנם יכולנו גם אנחנו ללכת ערומים כמוהם מבלי אשר שם איש לבו לזה ברחובות קאירה. אין ארץ בכל קצות תבל אשר יהיה שם האדם חפשי במלבושיו, חפשי בכל מפעליו במנהגיו ובמעלליו כמו בארץ הקדם, ארץ העבדים וממשלת העריצים; ובפרט בן הנכר מארץ אחרת, אם הראה את מכתב־המסע אשר לו אל הקאנזול מארצו, או אם גם לא הראה. אין לך ארץ מתנהגת ע״פ משפטים (קאנשטיטוציאנעללער שטאאט) או ארץ חפשיה (רעפובליק) אשר האיש הפרשי בה חפשי ובלתי תולה בדעת אחרים, כמו תחת ממשלת הפחה הישמעאלי.

ארץ טורקיאה היא תהו ובהו, אבל יש דֵעה בתהו ובהו ההוא, איש הישר בעיניו יעשה, אבל ע״פ כללים ידועים. ממלכת טורקיאה הגדולה והרחבה שוכבת ארצה כענק אשר נפל חלל על שדה קטן, ואבריו מפוזרים אחד הנה ואחד הנה ועודם מתנועעים. אין עוד הרגשה כוללת בכל הגוף הזה. הצאַר (קיסר רוסיא) אשר אמר על הפאדישא (הסולטאן) כי איש חולה הוא, לא הטיב לראות, כי איש נוטה למות הוא ונאבק עם המות.

ובכל זאת, בכל החירות אשר לשרירות לב איש ואיש, באפס יד הפאליציא, בכל הזרוע אשר לשופטים ולשוטרים לעשות איש כרצונו, בכל זאת עינינו הרואות ע״פ השטאטיסטיק, כי מעטים שמה מספר החטאים והעבירות שבין אדם לחבירו מאשר בארצות איירופא אשר רבו בה המושלים, והמוסרים והמלשינים מקבלים שכר. אין זאת כי אם החוק המוסרי אשר יש לאדם בטבעו מצא קן לו יותר בלב העמים האלה, אשר יש לאל ידם לעשות כל אשר יחפצו והם מושלים ברוחם, נראים כהולכים בשרירות לבם ובכל זאת ישרים דרכיהם, הנקראים בפי כל עם נועז, ובכל זאת הם מרגישים כל דבר טוב ויפה אשר תתענג נפש האדם בו.

יד הדת חמחמדיית עשתה הנפלאות האלה ורוחה היא קבצן. היא יסדה בספרד ממשלה נחמדה פורחת כגפן, היא בנתה בית ההשכלה

החכמה והמדעים, ותעש לה שם במלאכת הבנין, היא נפחה רוח חדשה בלב האנשים לעשית גדולות ונצורות בגבירת ישע ימינם, ותתן חן ושכל טוב בלב הנשים ללכת הצנע, ותלד את האמונה הזכה והטהורה באל יחיד ומיוחד. לא כל האמונות אשר על פני האדמה נוכל להלל בכמו אלה, אין גם אחת אשר הגדילה לעשות ממנה, ואם אמנם כפי הנראה בא הקץ אל אמונות האיסלאם וכבר כלתה מלאכתה על הארץ, מי זה יתן ערובתו אל יתר האמונות כי תחיינה עוד לנצח לא תראינה השחת?

כָּל נָבִיא הִבְטִיחַ עֲדָתוֹ,
כִּי אִם תִּשְׁמוֹר אֱמוּנָתוֹ,
תָּקוּם עַד בִּלְתִּי שָׁמָיִם. —

וּמְחַמֵּד לְמַאֲמִינָיו הִבִּיעַ:
לְכָל עַם וָאָרֶץ יַגִּיעַ,
קֵץ וְסוֹף תַּחַת הַשָּׁמָיִם."

כבר השיבו פעמים הרבה על השאלה: מה יהיה אחרית הדת הנוצרית, בארץ אשר מבטנה יצאה, בארץ הקדם? הנהרות לא ישובו עד עולם אחור אל מקורם, וזה דבר חוק ומשפט, כפי הנראה, גם בעולם הרוחני.

ראיתי רבים מנוצרי ארץ הקדם, ארחתי עמם לחברה ודברתי הרבה עמהם. ובכלם ראיתי הבדל עצמיי בינם ובין הנוצרים אשר בארץ המערב, עד שהם דומים יותר אל בעלי דת מחמד מאשר אל הנוצרים. הדתות והאמונות כאשר שימה בפיהם להגיד לבני אדם כי יש סדר נצחי לכל העולם, כי יש אלהים חי וקיים לעד ויש לאדם נפש אשר לא תמות, כן גם הנה חקות הטבע הנצחיים תשמורנה ולא תמרנה את פיהם, אשר על כן הן תלויות בארץ ובאיקלים, כמשפט הצמחים ותאר ההרים בעולם הגשמי.

הנזירות הרבה והרחקת תאות עו"הז אשר פנות הדת הנוצרית מטבעות עליה תכבד מאד על בן ארץ הקדם האוהב ללכת בשרירות לבו. השליח (אפאסטעל) החפץ לפרסם הדת הזאת בארץ הקדם הנה הוא מוכרח להטותה יותר אל טבע האיקלים, אל הרגליות של אלפי שנים, אל המנהגים הישנים ועכ"פ בראשית מלאכתו מוכרח הוא לקרבה אל הדת המחמדיית הממלאה רצון החושים; כאשר עשה השליח יעקב אשר הרבה להדת החדשה נסים ונפלאות וספורים מבהילים למען תפעול יותר על כח הדמיון של עובדי האלילים, ונקל עי"ז להביאם תחת כנפיה.

האיש הבלתי נוטה לאחד משני הצדדים, אשר איננו מחמדי ולא נוצרי, ומתבונן על מצב הדתות בארץ הקדם, הנה עיניו תחזינה מישרים את כל הדברים האלה, אשר ע"כ שמנום הנה לנכח עיני המשכיל מבלי שנגיד משפטנו עליהם. — הגמל נשא אותנו על כתפיו הרחק בין חוצות קאירה, אשר מקצתם מלאי תשואות מהמון אדם רב ומקצתם בדד ישכנו.

יצאנו משער העיר על יד רחוב הולך ישר ורחב ידים בין הרבות ובנינים מפוארים, בין מעי מפלה וגנים, בין מקומות בודדים מלאי חול ותמרים מפוזרים אחד הנה ואחד הנה. גמלים טעונים ורוכבים על סוסים וחמורים, נשים מעוטפות בצעיף, אנשי חיל ונושאי סבל פגעו אותנו בכל הדרך, ובכל פעם התנשא האבק כעמוד ענן ונוסף גם הוא על חום היום לענות את נפשנו.

אחר אשר רכבנו שעה ומחצה באנו אל שפת הנהר ניל, אשר איננו רחב במקום הזה יותר מנהר טיבער ברומא, וכמוהו גם הוא פניו חורו. תחת אשר במקום אשר לא יצרו צעדיו ובמרחב נראהו, מדי עלותו מראה הדודאים מראהו ומעט מעט יאדים עדי היותו כדם. האי ראָדא כבר תארנו לפני הקורא.

הפעם ראינו תפארת הארמון והגן רק מדי עברנו על פניהם בספינה קטנה. מקץ עשרה רגעים עברנו את הניל ובעמל ויגיעה משכנו את בהמותינו אל החוף העקוב ומלא אבק. באנו אל גיצע וראינו שם התנורים מחממי־בצים המפוארים הנותנים בכל שנה מאה רבוא עוף כנף נפש חיה לעם היושב בקאירה.

מדי רכבנו בקרב חוצות הרבה ימין ושמאל ראו עינינו חנויות זו אצל זו, תמכרנה בהנה סחורות אשר חדשות הן בעיני הנוסע האייראפי, ורובן כלי בית ושדה, לבית המבשלות ולמכלת הצאן. ולרוב ראינו חנויות למשתה הקאפֿעע ובתי משתה יין שרף, ומוכרי מים ובוצא (שכר המצרי).

עברנו מהר את הרחוב הגדול מלא תשואות ונרכב על יד גלי־חמר ולהם מלמעלה פתח כחצי קומת איש, דלת ומזוזה אין לפתח זה, ואין חלון אשר יביא אור למערות חמר אלה. כל איש בונה לעצמו בית כזה, אשר יסכון לשמור בתוכו מזונותיו — ונשיו. בין הבתים הצרים והדלים האלה השתעשעו ילדים אשר השתוממנו על מראה פניהם כמראה פני איש אשר לו חולי הקדחת, בטנם היתה על הרוב מלאה כאילו היא צבה, ויען שבשרם כחש מאד ויתר הלקי גופם דלים ורזים. ע"כ היה מראיהם עוד יותר לזרא. אבל מאד נורא היו עיני הילדים האלה. בהיותן קודחות מאש צרבת וזבות טריה עמדו עליהם זבובים קטנים ויסבו את האישון בת עין כצהר־עינים (בריללע) חי מתנועע לענותם. כל הילדים האלה ערומים כיום הולדם, נערים ונערות יחדיו. מראה גדול ונכבד התנשא נגד עינינו כצאתנו את הכפר הזה: יער תמרים!

האיש אשר ראה בעיניו תמר ערער פעם ראשונה בנשאו שמים ראשו ויתן את צמרתו אל בין עבותים וארבות ידיו נטויות ארצה, כמלך אוהב עמו ועושה חסד לחוסים בצלו, הוא לא ישכח את המראה הזה עוד כל ימי חייו. תפארתו וחסנו, עליו הרעננים הגדולים כענקים ופריו המתוק לחיך ישו לנגד עיניו תמיד ואת תכלת השמים החמים אשר עליו מלמעלה, ואף כי יער צומח עצים כאלה.

אפס גדול כבוד הערער ונשגב ממנו. כי הנה ביער ראיתי שערורה,

תמרים שוכבים על הארץ ורמי הקומה גרועים, ונקף סבכי היער בברזל, וייש אשר נבול עליהו, או סערה תשופנו ושח רום קומתו והשפילה גאותו עם ארבות ידיו.

הנוסע האייראפי וביחוד האיש אשר הסכין לראות בעושר כבוד תפארת הצמחים ואחרי כל ירוק רענן יתור וריח ניחוח יתן קטורה באפיו, אשר לא תשבע עינו לראות כל שיח חשרה, הנצנים נותני ריח ופרחי שלל צבעים, ואזנו לא תמלא משמוע זמרת הצפרים מבין עפאים יתנו קול, האוהב לרוות צמאונו ממקור מים חיים נוזלים בין עצי היער, האיש הזה כי תראינה עיניו יער תמרים וידע כי דמיונו התעה אותו ותוחלתו נכזבה.

כי הנה התמרים יפרו רק בארץ צמאון בין רגבי חול, והמה נטועים כמעט במרחק שיה למען לא תנגענה צמרתם זו בזו והשביתו אשה רעותה. כל דשא עשב וכל צמח השדה ומעין מים לא יצא מעפר הארץ המכוסה באבק וחול, המתנשא כגלגל לפני סופה בלכת הנוסע ברגליו ביער, כאשר הלכנו אנחנו, ורגליו תטבענה עד קרסוליו בחול. ובעד העלים הרחוקים זה מזה יבא שרב השמש ויך על ראשו.

כצאתנו את היער ראינו את פארי־העמודים מרחוק, אבל לא קרבנו אליהם, כי מטרת מסענו ביום הזה היה סאקארא אשר שם חפצנו ללון הלילה. רכבנו על תללים (דעממע) ארוכים עלה וירד בשפלה ובגבעה בכל מרחב המישור הפרוש לפנינו אשר לא ראינו את קצהו. שמרנו רגלינו מלבד, כי היה עפר הארץ כברה וכרשת פרושה, כי נבקעה מחום השמש ותפתח את פיותיה, למען תרוה ממי היאור ופערה פיה לבלי חוק לבלעם ולהשיב נפשם השוקקה. ע"כ שמנו עינינו לבלתי נפול במהמורות אשר על הרוב היה רחבם שתי רגל.

אחרי חצי שעה באנו אל כפר סאייט־מיקי, אשר כתבנו פה את שמו מפי מחמד־אָמער. בתי החמר של היושבים שם מפוזרים בין תמרים יחידים ושקמים. בית כסגד טוח לבן עם כפה של עין ישא ראשו על בתי־החמר אלה המנועלים. קצת נשים נאספו על פי הבאר לכבס כתונות. ותעשינה מלאכתן בדרך חדש, כי טבלו את הכתונות בשוקת אבן ותרקענה אותן באבנים חלוקות, בורית לא היה להן.

עמדנו לשתות. ותשאב לנו אחת הנשים מן הבאר ותגש לנו ספל מים; אולם המים האלה מלאו רפש והיו חמים ולא יכלנו לשתותם, כי אם בשומנו בם מעט רהום לבלתי יהיו לנו לגועל נפש.

אחר אשר שתינו ותשאב האשה גם לגמלינו בשוקת האבן אשר הכרנו בו כי ארון מת הוא ישן נושן ועליו חרוטים אשר כבר נמחו רובם. והנה עמד חי לפנינו המראה אשר קראנו בספר התורה, ורבקה מכוסה בצעיף יוצאת לשאוב לנו מים. אצעדה וצמיד לא היה לנו הפעם הזאת לתת אותם אל השואבת כאשר עשינו כארם יכנען. למען ידמה המראה הזה עוד יותר אל המסיפר בתורה, אמנם האשה שמחה מאד באגורות

כסף (באקשיש) אשר נתתי לה, ומקהלת יתר הנשים המקנאות בה על השכר הזה פשטו ידיהן לבקש אגורה אחת כמבקש אושר החיים.

אחר כי הרגענו מעט הלכנו לדרכנו ונשמע מרחוק קול מנגנים בכלי זמר בשאון ורעש גדול מבלי כל סדר וערך. ונבוא אל כר נרחב גדול ועקוב ובלי סדרים, אשר קצת צריפי־חמר ואילנות סביב לו. המון רב אנשים ונשים וטף מלאו את המקום הזה בתָוֶך, איש את אחיו ידחקון כי סרו לראות. ונסור גם אנחנו שמה.

והנה שלשה אנשים מנצחים בכלי שיר, ואיש כושי גדול כענק, ערום ורק מתניו חגורות ותכריך אדום חבוש לראשו, יוצא במחול. מקפץ ומדלג במעגל פעם ברגל הימנית ופעם בשמאלית, והוא כמשחק קולע מקנה שירפה אל האנשים העומדים סביבו. ויהי כאשר עיפה נפשו ויכל לקפוץ ויקלע ויזר. כרגע שב וימלא את הקנה אבק שרפה, וירץ אל המעגל, ויתיצב לפנינו, הרוכבים על הגמלים, וישתגע לפנינו לעשות מעשהו זר מעשהו, ולשמחת כל הנצבים אשר מלאו שחוק פיהם שם אותי למטרה ויבער את האבק ויזר עלי. בעבור הדבר הפתאומי (אימפראָ־וויזאציאָן) המשיב נפש הזה דרש ממני גמול (באקשיש) ואתנהו לו, אם אמנם לא הרביתי לשמוח על גיל זה, כי מתנועות השחור הזה ראיתי כי מלא גרונו יין שרף, ומה נקל היה לו לקלע אל המטרה אשר רצה לעבור אותה.

המון הנאספים לבשו גיל על המראה הזה, והנה פתאם השתוממו כאשר השתוממנו גם אנחנו לראות, ארבעה אנשים ובידם חניתות קצרות באים אל המעגל. ויצאו במחול שנים שנים, אלה לקראת אלה, ויהי הם עושים כאילו הם סוגרים הדרך איש לפני רעהו לבלתי תת אותו עבור בגבולו, וירימו את חניתותיהם, והנם נלחמים לקול רעש כלי השיר ההולך הלוך וגדול עד אשר נשברה חנית אחד מהם. אחרי הנלחמים האלה אשר הלכו להרגיע, באו שלש נשים, וגם הנה הניפו בידיהן שלשה מקלות לבנים. והנה לבושות כתונות תכלת מגיעות עד קרסוליהן, אשר בתי ידיהן פתוחים והולכים הלוך וקצור ומגיעים עד הארץ. הכתונת פתוחה לפנים עד כי כל החזה מגולה. שערות שחורות בלתי סרוקות תסבינה את פניהן הפראות כפני הצוענים, ומעל הפנים האלה מאירות עינים שחורות כעורב וקרועות בפוך. התמונות האלה סחי ומאוס הנה מן האבק המכסה אותנה, מטפחת לבנה, מראיה כמראה מטפחת יד אשר לא באה במים זמן רב, תלויה עליהן מאחוריהן על כתפן, קשורה מתחת לראשן.

הנשים האלה אשר להן תאר המכשפות הבודדות על פני השדה באישון לילה על דוד־הכשפים, רקדו כאילים פעם ברגל הימנית ופעם בשמאלית ואת הרגל השנית סחבו סחוב, ותשאינה את מקלותיהן כבד המאזנים כאשר תעשינה המרקדות בחבלים, רק לא נלחמו ביניהן. אחרי כן השליכו מידיהן את הבדים האלה ותפזזנה ותכרכרנה בכל עז ותשאינה קול אדיר וחזק קול ענות תרועה הנעשה ע״י תנועת הלשון ברעדה, כפראים במדבר. גם הנה בקשו מאתנו באקשיש ונתן להן ותתֵּנה לנו את

ברכתן בעבור זה. ויחל הכושי עוד הפעם להראות נפלאותיו בקנה השרפה אשר בידו וגסע הלאה כי נלאינו לראות, למען נפגע במסע אשר לכבודו נעשה כל השחוק הזה מהנלחמים והמפזזים.

בראש המסע הלך איש אחד ובידו הדום קטן בעל ארבע רגלים, תוכו, הנסר אשר נעשה לשבת עליו, רצוף קליפת שבלולי־מרגליות וחתיכות זכוכית־ראי, ופני ההדום מול פני העם, אות הוא לספר (בארביער) כאית קערת נחשת קלל אשר לספר באייראפא. אחריו הלכו שני אנשים, האחד מכה בתוף והשני מחלל בחליל. אחרי המנגנים הלך איש מבני התערובות (מולאטטע *) והנהיג בידו סוס נאה בלום במתג ורסן יקרים, ועליו ישבו שתי נערות, האחת כבת שלש שנים והשנית כבת שתים עשרה שנה. עליהן בגדי משי אדומים ומקושטים בעדי זהב ומטפחת אדומה חבושה לראשן, ומטבעות זהב מבריקות בה. שתיהן החזיקו בידיהן לפני פיהן מטפחת קטנה לבנה.

מחמד־אמער הגיד לי, כי לא נערות המה כי אם נערים, והמה רוכבים אל בית־המסגדי להמול שם, המטפחות אשר הם מחזיקים לפני פיהם, הוא מגן בעדם לבלתי תשלוט בם עין הרע. אחרי הנערים האלה נסעו קרוביהם ושארי בשרם ועמהם הספר, אשר עליו למול את בשרם, דבר אשר ישמרו לעשות גם הנוצרים הקאפטים במצרים עוד היום, כאשר עשו היהודים אשר סרו מאמונתם וקבלו דת הנוצרים במאות הראשונות למספרם. אחרי המסע הזה למולות הלך עוד מסע אחר. שני לוחמים ובידם מקלות לבנים כאלה אשר תארתי למעלה באו במחול הנה, ואחריהם עוד שני אנשים אחרים נושאים על קערות שטוחות, מסרקות, בורית, קליפות תמרים וספוג, אשר כם תשרת הכלה המובלת בהמון חוגג לרחוץ את בשרה. נושא מים נותן לשתות לכל מבקש ואיש אחר זורק מי־שושנים על הסרים לראות את המסע הזה.

אחריהם באה הכלה וסביבה שארי בשר הקרובים אליה ורעותיה, והיא לוטה כלה במטפחת אדומה ועטרת זהב דק מחספס על ראשה. לפניה הלך הלכה אחורנית שפחה אחת ובידה אגודת נוצות בת־היענה ותשב רוח צח על פני הכלה המכוסה בצעיף. על כל כבוד הכלה חפה משוחה בצבע צהוב ותכלת, וארבעה אנשים נושאים אותה עליה, במוטות. ויהי בעבור המסע על פנינו ויזרקו גם עלינו מי־שושנים, ויבואו המים בעיני הגמל אשר אני רוכב עליו, וישא קולו ויצעק צעקה גדולה ומרה בקולו הנודע לדראין. מאד התאויתי ללכת ביחד עם המסע אל בית המסגד לראות את מנהגיהם בהמול להם כל זכר: אפס מחמד אמער, אשר כבר בחנתי ונסיתי כי כל אזהרותיו ופקודותיו נאמנים, דרש מאתי ללכת הלאה אם יש את נפשי לבוא היום לסאקארא.

מחצי שעה להצי שעה היינו בכפרים טארצא, האמודייה ושאבראמאנט. השמש נטה לערוב, פארי־העמודים נשאו ראשם בשמים הטהורים בצללי

*) זה השם אשר יקראו לאיש שאביו שחור ואמו לבנה או בהפך. המעתיק.

הענקים, ותאותי לראות בבוא השמש תחתיהם הטתה את לבבי להביט מאחרי כמה פעמים, ויהי כפנותי כה וכה ואשמוט מעל הגמל ואפול ארצה. וימהר מחמד אָמער על חמורו הקטן ויקרב אלי להקימני. למען לא תהיה נפילתי חנם לא אביתי ללכת הלאה עד אם אראה בבוא השמש תחת פארי העמודים.

ראיתי השמש, והנה היא כאגן ברזל (איינע אייזערנע שייבע) אשר הוחם באש עד כי פניו הלבינו, וכאילו היא יושבת ככתרת על ראש אחד העמודים האלה. מעט מעט ירד האגן ההוא מטה מטה עד כי לא נראה עוד. רגעים אחדים האדימו העבים ויהיו לוהטים כאש, ראשי העמודים בערו בצבע דודאים־מוצהב, כמראה אשר ראיתי בהרי הקרח (גלעטשער) — והנה לפתע פתאם נהפך מראיהם למראה שחור, והמה נגזרו מאור הזהב, אשר עוד זמן רב פרש כנפיו על השמים בפאת מערב מקרני השמש בבואה.

כנשמת הרוח הצח אשר תעבור עלי ראשי השבלים בשדה, ככה עברה על נפשי רוח תפלה, ודמעות יוצאות ממקור הרגשות נשגבות נראו על עיני. מחמד־אָמער התבונן עלי בנפש שקטה, כי נראיתי לו משתאה ומשתומם על המראה הגדול הזה ויאמר: „ראיתי עוד רבים מארץ המערב אשר הורידו דמעה כאשר הולכתי אותם אל פארי־העמודים. הגידה לי מה הוא הדבר אשר ימלא לך בביתך מקום פארי־העמודים?" „„אין כל דבר, מחמד אָמער יקירי!"" ויברך את הגמל ואעלה עליו ונרכב הלאה אחר אשר העטינו עטה מעילים לבנים מצמר גפן. שנוי מזג האויר אחרי בוא השמש גדול ומורגש ומחמד אָמער הקריב לי קנה מקטרת, למען יעלה עתר ענן הקטרת על לחיי ואל צוארי ויחם לי.

מלבד האנשים אשר ראינו בכפרים לא פגשנו בדרך הזה אשר הלכנו בו שעות הרבה כי אם שלשה אנשים הולכים יחידים, ובעת אשר רכבנו בין שדמות חטי מאים בא לקראתנו איש יוצא מבין שבלי יער החטים האלה, אשר נשמע קול המולה מרוח הלילה הנושב בם. מחמד אָמער דבר עמו איזה דברים, כפי שספר לי אח"כ העיר אותו האיש הזה למהר לרכוב, כי אין המקום הזה בטוח מפחד בלילות.

זוהר אור הזהב כבר כבה מעל פני השמים, החשך כסה פני הארץ וינטו הצללים, וכאשר רכבנו על יד הכפר אבוזיר העומד על גבעה קטנה לימין דרכנו, שמענו מרחוק קול זמרת כלי שיר ומשוררים, ומחמד אמער הכיר כי המה חוגגים שם הג חתונה. עוד שעה אחת היה לנו לרכוב, ויהי לילה ונבוא אל יער תמרים. רוח חם נושב ממדבר הניע בכח את צמרת התמרים וירעשו ויהמו כהמות גלי הים, ונהדר למראה הכוכבים אשר נראו כקרובים אלינו מאד, גדולים ולוהטים ותולים בין עלי התמרים כמאת אלף מנורות כסף קשורות בחבל ומתנועעות יחד עם העצים. אימה גדולה נפלה עלי על שפת המדבר, בליל מלא נפלאות ואורה, בראותי לנגד עיני רק את הכוכבים היורדים מטה, ואשמע אך את קול המית עצי היער בתוך שקט בדידת הלילה. והנה לקראתנו על גבעה קטנה כפר אשר

לאיר הכוכבים נראה רק כצללים, הוא כפר סאקארא, ונעמוד לפני בית אבו־סעהא. מחמד אמער הלך לפנינו בישער אשר בקיר החמר לבקש למעננו מקום ללון, ואנחנו וכהמותינו עמדנו בחוץ.

אחר עמדנו זמן מה — כי בני הבית כבר ישנו את ישנתם — נפתחה הדלת. נהגנו את עֲיָרֵינו אחרינו בעד הפתח השפל. אפס את הגמל לא יכלנו להביא בקופת המחט של הפתח הקטן הזה ונשאר עומד בחוץ ואחד נערינו נשאר אצלו לשמרו.

באנו אל חצר צר וקטן ומשם עלינו במעלות אבן פתוחות לכל רוח אל בית גדול שנתמלא אורה מהרה, תקרת הבית הגבוה ההוא ומלא אור צח מגזעי עצי תמרים, וקרע לו חלון עגול כקשת ועמוד מאבני חול מחלק אותו לשנים והוא פונה החצרה. בעל בית מלוננו, אשר היה לפנים מתורגמן ומליץ של החוקר החריף והמצליח בכל דרכיו מאריעטטע, פקד חיש לשתי נערות מאבים־ניען לשטוח יריעות על קרקע הבית הטוח בחמר ולהניח כרים, ואחר אשר רבצתי על האדמה צוה ויציגו לפני על שלחן עגול גבוה רגל אחת את מיני מזונות אשר הבאתי עמדי. בעל הבית הוסיף עליהם אפרסקים ותאנים, בכורי הפרות ממינים אלה אשר ראיתי במצרים, ובמחירם ישתה עמדי, אחר אשר רחקו השפחות מאתנו, מיני האדום אשר היה עמי.

אבו־סעהא הוא איש משכיל ובקי בדרכי העולם ע״פ נסיונותיו הרבים, ועיניו ראו פעם אחת גם ארץ המערב משכן הנוצרים, אשר דרך ממשלתה, תקון מדותיה ומוסרה לא הרבו לשאת חן וחסד לפניו. כאשר חפצתי להראות לו, איך עוד האנושית העמיקה לשבת בארץ הקדם ולאמת דברי הבאתי לו ראיה מעבודת העבדים הנהוגה עוד שם, נראה שחוק על שפתיו ויעביר ידו על זקנו הלבן ויאמר: „הנך מדבר אדוני, כאיש המעלה על מחשבתו מסחר העבדים אשר באמעריקא, או כאשר יעשו עמהם מסחר וקנין בסתר עם הצרפתים נוצרי עדות הנוצרים בכל מאודם ובפיהם ובשפתם יכבדו תמיד את תקון המדות (ציוויליזאציאָן). לא נכחד ממני איך הערם תערימו כלכם לקחת לב המשרתים את פניכם ולעבוד אותם בפרך! ישכוד תשברו את אונם ורצונם של עבד או שפחה במחיר איזה שקלי כסף מדי חדש בחדשו, והיה אם לא ייטיבו בעיניכם ומהרתם ושלחתם אותם לנפשם, ולפעמים עוד תתאכזרו יותר כי שלוח תשלחום אחרי שנים רבות. העבד כבר הקריב לכם את ימי עלומיו והשפחה את ראשית בכורי עבודתה כחה וראשית אונה, והנם זקנים באים בימים גם שיבה זרקה בהם, תש כחם ולא תעשינה ידיהם תושיה, ואתם נחוץ לכם עבדים חדשים גבורי כח לעבוד עבודתכם. והיה כי יחלה עבדכם או שפחתכם ונפלו למשכב, ושלחתם אותו אל בתי החולים אשר לכם. אשריהם כי מות ימותו ישמה, כי אין איש דואג להם לכלכל שיבתם, לא ארוניהם ולא הם עצמם, כי לא יוכלו לעזור לנפשם במעט שכרם אשר יקחו.

גם אנחנו שוכרים עבדים חפשים כמעשה עמי אייראפא; אבל גם קנה נקנה לעולם את כחם ורצונם של עבד או שפחה. ומהיום ההוא

והלאה הם נחשבים כאברי המשפחה, ונדבר אליהם כדבר איש אל רעהו ואוהבו, נועצה עמהם ונמתיק סוד יחד בעסקי בתינו ומלאכת ידינו גם בדברים שחוץ לבית. נתנה להם בגד ללבוש ולחם לאכול; כפרי בטן המה לנו ודאגנו להם כי יחלו. אין איש נכבד מוכר את עבדו אחר כי עבד אותו שבע שנים, כי אם לחפשי ישלחנו והענק יעניק לו למען יוכל להיות בעל הבית בפני עצמו. והעבד אשר יפול בידי אכזרי ואדוניו יענה את נפשו, הנה ע"פ דבר חוק ומשפט יוכל לאלצהו כי ימכור אותו לאיש אחר." „„אבל שפחותיכם, אבו סעהא? מה העבודה הזאת לכם?""

„ידעתי, אדוני. את אשר תכחיד תחת לשונך? בין מאת אנשים במצרים תמצא לכל הייתר המשה אשר להם שתי נשים, או אמנם הנביא הרשה לקחת ארבע נשים בנשואין כדת. לא מצדקתם לא ירבו המושלמים לקחת נשים. כ"א באשר לרובם יחסר הכסף להוצאת הבית אשר תרבה בעבורן. נשותינו לא שפחות הנה, והנערות השפחות באמת באשר הן קנין כספנו הנה כרוב דברים טיב משפטיהן ממשפט הנשים הנשואות כדת. כי הנשואות יוכל האיש לשלוח מעל פניו ולגרשן מבתי תענוגיהן והיו לשלל לכל עוני ומחסיר, ואת השפחות, אם לא יחפוץ להיות דראון לכל בשר, לא ישלח מאתו מבלי אשר יעניק להן מטיבו, למען אשר תוכלנה לחיות בכבוד חיי שלוה." „„לא תכחיש, אבו סעהא! כי יוסיף המושלמני על נשיו כמספר השפחות אשר לו, והשפחות ירבה לו ככל אות נפשו?""

אבו סעהא החריש רגע בשחוק על שפתיו ויעביר עוד הפעם את ידו על זקנו. אחר כן פתח את פיהו ועיניו תצפינה עלי כאיש אשר התולים עמו ויאמר: „המצב הזה אצלינו לא ירע ולא ישחית בהיותו על פי חוק ומשפט וחובה מוטלת על האיש לדאוג לשפחותיו וליוצאי חלציהן כרחם אב על בניו. הגם אתם תעשו כה בארצות איראפא אשר דת הנוצרית מושלת בהנה? הגם אצליכם בין מאה אנשים תשעים ותשעה אין להם רק אשה אחת? האין לכל אחד מכם בערים הגדולות האיעם שלו, בהבדל זה בלבד שנשיו הרבית אינן נאספות בבית אחד?" „ אבו סעהא! היית בארץ המערב ולא טחו עיניך מראות!""

„ומדותינו, אנחנו בעלי דת מחמד, הלא טובות הנה ממדותיכם? כאשר תשמחנו אשתנו בבשורה כי הרה היא ללדת, עלינו להפרד ממנה, כי נמלאה תכלית הנשואין וכל קרבת בשר מהיום והלאה לחטא תחשב. על כן נשותינו בריאות בשר וטובות מראה, תחת אשר נשותיכם אתם סובלות כל מחלה וכל מדוה, ובנינו ובנותינו גבורי כח וכל המושלמים יפי־תאר ויפי־מראה. וכי תהיה האשה למשכב אישה אחרי עמדה מלדת האין רע? אדון העולמים, יתברך שמו, עשה את האשה לשאת פרי רק פעם אחת בשנה! לא כן האיש — הנך רואה, אדוני! בעקבות הטבע אנחנו הולכים, ע"כ מדותינו טובות! אנשי ארצות איראפא הם אנשי מדות טובות רק למראה עינים ומדרך הטבע סרו."

השיחה הזאת כתבתי כמעט מלה במלה בספר זכרון לפני ועזבתי

רק עצם דברי אבי סעהא. שהם עצם דברי כל איש מישלמי במקום שאין איש אייראפא סיבלתם. למען אשר אתן לשיחה הזאת מקום בספרי זה, אם אמנם יכול להיות שיש להקית המוסר הנהוגות אצלינו טענות צודקות על זה. יהיה אין שיהיה, יקר בעיני מפאת הזרות אשר לו, החלק אשר לקחתי מפי אבי סעהא, המאמין באמונה שלמה באללאה ובנביאו, על שפת מדבר ליביאה, בין סוף ובין פארי העמודים.

מחמד אמער אשר תרגם לי כל השיחה הזאת, לא יכול להתאפק משחוק, על הנצחון אשר נצח אותי אבו סעהא, לפי ראות עיניו, ונראה לי שתיתי בהודאה. ישתינו קאפעע והעלינו עשן הנארגילה, ויגישו אלינו הנערים אשר נתנו מספא לבהמותינו, לאכול אתנו לחם.

אבו סעהא מחז כי יתבאנה שתי נערות מחוללות בהלוית מנגנים בכלי שיר, לשמח נפשי במלאכת מחולן. דרכן ועלילותן כבר תארנו. לא נשתנו אלו מאלו אשר ראיני בקאירה כי אם בהבדל אשר מצא הפילוסוף העגגל בין המחוללות אשר בוויען לאלה אשר בבערלין. באגרת אחת אל אשתו כתב: „אין בין המחוללות בוויען לאלה אשר בבערלין; כי אם אשר תשאנה הראשונות רגליהן בזוית ישרה והאחרונות בזוית עקימה.״

עיף הייתי. נסיעתי לחום השמש הבוערה, המון המראות הרבים אשר ראיתי, השיחות, הנגונים והמחולות, ובינתים השמועות לא טובות אשר באו אלי מארצי מולדתי — כל הדברים האלה השתרגו עלו על צוארי — התאמצתי להיות ער ולהיות עיני פקוחות — השתדלתי להעלות קול שאון והמיה מפי הנארגילה — כל המחזות נתערבו ונתבוללו: פארי העמודים והמחוללות, האור והכוכבים, אשר פרשתי כפי לאספם והמה צללו באזני, המדבר ושלחש הנחשים. עצמות הגמלים, מעין אשר נבזבו מימיו, הד קול נגינות, החיים . . .

בבקר השכם בשעה הרביעית, בטרם יצא השמש על הארץ, הלכנו לדרכנו. פני השמים הלבינו, ורוח צח יקר ונעים, כרוח הנושב באייראפא בבקר בימי חדש יולי, כבוא אחריו יום חם, נשב אלינו. ישבנו לרכוב בין התמרים האלה אשר בין ענפיהם התרדונו אמש הכוכבים המזהירים, ועד מדרה הנעני אל גבעות החול אשר במדבר. שם בשפלה עומד בית עצים רב ושומם, אשר בנה החוקר איש הרוח והמצליח בכל דרכיו מאריעטטע, יישב שם שש שנים.

בשעה החמישית באנו אל המקום הנקרא סעראפיאן וירדנו לעומק הר חול לאור האבוקות אשר לקחנו עמנו מקאירה, בשבילים ארוכים עד מאד אשר לימינם ולשמאלם קבות גבוהות ובהן ארונות גדולים כענקים. רבם הוסרו מעל מכסיהם והם שוכבים לצד הארונות, ומהם אשר נשברו לשנים. במצב ההוא מצאם גם מאריעטטע, וכבר הורקו הארונות ושודדו. ארבעה תושבי הכפר אשר לוו אותנו ספרו לנו, כי מצא ארבעים אקות, ספינה, אבק זהב בארונות האלה. על אחד השבילים מצאנו תיבות עץ

גדולות עמוסות לדרך רחוקה, .אשר שכחם מאריעטטע במקום הזה או חשב עוד לקחתם מזה. כלכתי בשבילים האלה עלה על מחשבתי לכתי זה לפני כמה שנים במערות (קאטאקאמבען) אשר ברומא, ורק הדברים אשר ראיתי פה נכבדו בעיני יותר מקדושת זקנתם החופפת עליהם זה אלפי שנים.

שבנו מהשבילים האלה ובאנו אל היכל אשר קירותיו ועמודיו מצופים בחרוטים ורובם עוד עמד מראיהם כם ירוק אדום ותכלת והצבע בולט מעל הקיר. כפרי אחד הביא לנו לוח אבן גדול חקוק בחרוטים למכרו לנו. לדאבון לבי לא יכלתי לקנותו מרוב כובד האבן; רק לקחנו אתנו מתיכת עץ אשר לקבר חנוטים, פסל אחד מעץ בדמות אדם, צבוע שחור, אשר הוא אולי דמות תבנית האיש עצמו השוכב בקבר. הציור נעשה ע"פ משפט המלאכה וחוט של חן ושכל טוב משוך עליו, הוצק חן ואהבה בשפתיו. ברגע אשר אנכי כותב הדברים האלה לנגד עיני דמות איש אשר חי לפני אלפי שנים, ואשר שדדו מקברו את צבי תפארת עדיו.

בגבעת חול חרחק מעט מזה הלכנו על נחוננו בעמל ויגיעה רבה לבוא בנקרת הצורים ובמערות עמוקות אשר שם קבורים חנוטי צפרים והתולים בארונות של חרס ארוכים וצרים. הארונות האלה ארכם לא יותר משתי רגל, נפצנו הרבה מהם לראות את חנוטיהם הכרוכים בבגדי בד ופשתים. לרבבות ישכבו ארונות נבל יוצרים אלה מפוזרים בלי סדרים בשעה השביעית בבקרר מלאכתינו במקום הזה ונעלה על כתף בהמתנו ונרכב הלאה על שפת המדבר, והנה לשמאלנו העלו ראשם חרבות פארי־עמודים גבוהים כענקים.

החוקרים החדשים גלו לנו נצורות בדבר בנין פארי־העמודים ונכבדות מדובר בם: העמוד הקטן היה ע"פ הרוב היסוד והפנה אל הגדול, אשר גבהו היה ערך ארבעים רגל ונוספו עליו מעט מעט אבנים עד רוחב עשרים רגל מסביב. המעלות נוספו אח"כ ונעשו מאבנים שטוחות למען תת אל הבנין הזה תמונת פארי־העמודים. ויען שכל מלך החל לחצוב לו קבר בראשית ימי מלכו ולבנות עליו מלמעלה את פאר־העמוד, ע"כ היה העמוד בהתחלתו קטן. כל עוד נמשכו יותר ימי מלכותו כן נתגדל ג"כ בנין העמוד עד הגיעו לגודל כזה אשר אנחנו משתוממים ומתפלאים עליו אחרי אלפי שנים.

הדעות הרבות שנאמרו ונשנו בשנים קדמוניות על דבר מטרת פאר העמודים ולתכלית מה נעשו, תולדות כח הדמיון הנה כהעמודים עצמם אבל יותר מכלם צחוק תעשה לנו דעת קצת הנוסעים, כי נבנו העמודים האלה להציב גבולות לחול הבא מן המדבר לתת לו חוק ולא יעבור אל בקעת היאור הפוריה.

הדעה המשובשת הזאת העלתה על זמדוני מחשבת הקאפּאליע האונגארי, הנודע באהבתו להיות מנהיג התיאטראות וחי לפני שלשים שנה אשר יעץ לבנות מספר רב רֵחַיִם של רוח על יד הרי הסיד אשר אצ

העיר וויען, למען יתפש הרוח ויצרר בכנפיהם, ולא יבולע לעיר המעטירה מאבק הסיד אשר ישאהו הרוח שמה מעל ההרים האלה.

אחרי שתי שעות באנו אל הכפר על־קום־לעזוט העומד ככל הכפרים במצרים על גבעה קטנה מחרבי אדמה אין ספורות למו ומצריפי־המר שנבנו ברבות הימים זה על גב זה. יושבי הכפר יצאו מבתיהם לראות את מסענו ושתי נשים באו לקראתינו נושאות חלב בשני כדי חרס למכור לנו.

כצאתנו את הכפר דמינו, כי כבר עומדים אנהנו לפני פארי־העמודים, אם אמנם עוד רחקו מאתנו; אבל לא נראו לעינינו גדולים כל כך כאשר בנה אותם כח הדמיון בנו מנעורינו. וכבר קרה לי כדבר הזה ברומא כבואי לראות את הפעטערסקירכע, אשר ברגע הראשון לא ישתומם הבא בתוכה, אולם אם לאט לאט יבא איש להתיצב לפני דמות המלאכים הקטנים הנושאים על כתפם את באר המים הקדושים, הנה הם הולכים וגדולים לעיניו, ועיניו תראינה ענקים גדולים ועצומים במקום שנראו לו לפנים ילדים קטנים: ככה צריכה העין להתחנך מעט מעט במדידת אורך הגופים והגודל העצום (קאָלאָסאליטעט) יִוָּדַע לנו לאט לאט.

בינינו ובין פארי העמודים לא היה דבר זולתי עמק השוה של חול, לא היה לפנינו דבר אשר יגביה ראשו מעל פני האדמה, למען יראה לנו, כי העמוד של חעאָב (דעם כעאָבס פיראמידע) יכיל בתוכו את מגדל הישטעפאנסקירכע אשר בוויען או את מגדל מינסטער שבשטראסבורג, מבלי אשר יצא ראש המגדל ויראה מעל הפאר־עמוד. וכן היה אפשר להפעטערסקירכע אשר ברומא בכל עוצם גדלה לארכה ולרחבה עם הכפה הגבוהה והנשאה אשר עליה להיות נבלעת בקרב הפאר־עמוד הזה ולא נודע כי באה אל קרבו. כמדומה לי שכבר עשה חשבון בנאי אחד (ארכיטעקט) צרפתי, שמאבני הפאר־עמוד תל חעאָב יכלנו לעשות חומה גבוהה שלש רגל סביב לכל העיר הגדולה פאריז. בשעה העשירית נצבים היינו לרגלי פארי־העמודים.

עיפה נפשנו ממסענו ומחום היום הבוער כאש, ונבקש לנו מחסה בצל אחת המערות לנוח מעט. כמעט רבצנו על היריעות ונקח את משקה הקאפעע אשר מהר מחמד אָמער לעשות, והנה סבונו כדבורים אנשים ונערים יוצאים מן המדבר בקול המולה גדולה. כל אלו באו לשמשנו וכלם מקבלים עליהם להעלותנו על גפי מרומי פארי־העמודים ולכל אחד היה דבר מדברים העתיקים למכור: ראשי חנוטים, פסילי אלילים, כלים, אבנים וכדומה. וידברו אלינו בשפת עלגים בלשונות אנגליה, צרפת, איטלקית וערבית. לשון אשכנז נשמע רק מפי אחד מהם, אשר שנה כמה פעמים רק המלות האלה: „איך בראף מאן, קליין באקשיש!“ (אני איש ישר ורוצה שכר מיעוט), איש את אחיו דחקו ויכו איש את רעהו ויריבו ביניהם.

מחמד אמער הגיד להם כי ננוח עד אחר הצהרים ורק אז כאשר ינטו הצללים מצד אחד של פאר־העמוד, נעלה עליו, ויצב את מנהיג גמלינו לפני המערה לשומר הפתח, והאנשים והנערים רבצו כחול תחת

השמש, עד אשר לא יכולנו לצאת מתוך המערה מבלי אשר תדרוך רגלנו עליהם, ונהיה כשוכבים במצור. בשעה הרביעית מסי אותי מחסר אמער ליד ארבעה ערביים, להעלותי על גפי פאר־עמוד של חעאב, ונלוו אלינו שני נערים נושאים מים בכדי חרס. כל דברינו לא הועילו להם לבלתי עלות עמנו.

כל אשר נתקרב יותר אל פארי העמודים, כן תאבד מעינינו תמונת העמוד אשר להם. והנם כהר אבנים גדול נושא ראשו השמימה. אבנים מרובעות ארוכות ממראה צהוב גבוהות שתים או שליש רגל הם המעלות, אשר בעת גמר הבנין, כאשר נראה עוד היום במקצת בפאר־העמוד של צעפרען, היו מכוסות באבנים חלוקות והנה כללו את יפי תמונת פאר־העמוד.

לעלות במעלות האלה נחוץ לפסוע פסיעה גסה ולפשוט את הרגל עד מאד, ועל הרוב יגיעו רק ראשי אצבעות הרגל אל שפת המעלה השנית, ואז יקומו הערביים ויעזרו. שנים מהם החזיקו איש איש באחת ידי וימשכוני בכח, והשלישי למען יקל להם עבודתם דחפני מאחרי. הרביעי הלך לפני, וכאשר הגענו למעלות גבוהות מאוד החזיקני בחגורה אשר על מתני. כה משכוני, דחפוני, סחבוני עד כי ענתי מאוד תחת ידם, ואעמוד אחרי רגעים אחדים ואפקוד על האנשים האלה לחדול ממני ולתתי עלות בעצמי. היטב חרה להם על הדבר הזה, ויאמר האחד: „עלה קל הדעת! עלה, ונשאת את עונך!" והשני אמר: „ראה, יאחזך תמהון והפילך אחור!" לא פניתי לצעקתם ואעלה לבדי כמה מעלות ובאחת מהן נאלצתי להעזר בידי לעלות עליה. והנה החזיקו בי האנשים מבלי שאול את פי וימשכוני וישליכוני עוד הפעם ככדור, וישירו מאין הפוגות:

„האללא, האללא! באקשיש באנא!
באקשיש באנא! האללא, האללא!
(הידד, הידד! שכר טוב!
שכר טוב! הידד, הידד!)

אחרי אשר השליכוני וסחבוני עד שלישית גובה העמוד, המלטתי נפשי מידי סוחבי ומשליכי, ואשב על אחת המעלות להנפש. והאנשים ישבו גם הם נגדי. ראשם היה עטוף במטפחת ורק כתנתם עליהם. עור גופם היה חום, ונקל היה לראות כי רחוק היאור ממקומם ואינם אוהבים מאד לרחוץ את בשרם במים.

והאנשים שאלו ממני לתת להם כסף במקום הזה, ויהי כאשר השיבותי להם, כי שלם אשלם להם השכר אשר הבטחתי לתת כאשר נרד מטה, כפי המדובר אשר היה בינינו, ויחר אפם ויאמרו, לא, כי נתן תתן לנו עתה את שכרנו, כי שוב נשוב ונעזבך לעלות לבדך אל ראש העמוד! הן אמת גם אני אביתי כי אעלה בלעדם, ובכל זאת לא טיב היה לפני להשאר לבדי, אבל שאלתם וזעקתם השביתו כל משוש מנפשי וישביעוני מרורים. הנחתי להם לדבר ולזעוק ואחרי אשר הרגעתי ונחתי מעמלי רמזתי להם בידי ללכת לפני. ויוסיפו עוד סרה ויוציאו עתק מפיהם, ויאמרו כי

שוב אשוב עמהם אל הזקן (ישעך) העומד בתחתית העמוד, למען אשמע מפיו כי כבר המשפט להם עתה לדרוש מידי את שכרם. תחת אשר אשיב להם דבר הוצאתי קנה השרפה (פיסטאָלע) מתחת האזור אשר על מתני ואדרכהו, והמה רואים ומשתוממים; ואדבר אליהם לאמור, כי בעוד רגע אצית אש בקנה השרפה, ואשמיע קול רעמו באזני המתורגמן שלי, לתת לו האות המדובר בינינו כי בא יבוא כרגע עם הישעך.

השעך הזה הוא השוטר אשר עליו החובה מוטלת לדאוג בעד שלום הנוסעים ולראות שלא יגיע להם כל רע מאת מלויהם ולא יפגעו בכבודם. נפל פחדי על האנשים האלה ויכנעו לי. וכאילו לא היה דבר שלחו ידם להחזיק בי ולישאתי הלאה, וישחקו וישירו: „האללא, האללא! באקשיש באָנאָ!" לא משתי ממקומי ואצו אותם לאמר, כי איש מהם לא יהין לנגוע בי, כי בלעדם אעלה על במתי העמוד, ובעוד עשרים רגע והנה הגעתי עד מרום קצו, ועמדו רגלי ביום ההוא במרחב פאר העמוד מלמעלה, ולו כשנים עשר צעד רבוע.

מיגיעת בשר ורוח ומחום השמש לא יכלתי לעמוד על רגלי ואכרע על האבנים, והנה הנערים הושיטו כדי חחרס אשר בידם לשתות מים, אבל המים היו כמעט המים וטעמם רע, וכאשר רחצתי ידי מהם ראיתי והנה מראיהם כמראה הרפש הנמס במים ואֵלֶא לשתותם. מים קרים נוזלים היו לי ברגע זו כמו אושר, אבל יכול להיות כי גם את המות הביאו לי. מסכתי מעט רהום מצנצנת הדרך אשר עמדי במים האלה למען הסר מהם טעמם ומראיהם לבלתי יהיו לזרא באפי.

הגעתי אל המטרה הנשגבה אשר אליה כלתה נפשי מנעורי, אפס ברגע זו לא ידעה נפשי דבר מהעינג הזה ולא שָׂמחה על גיל, כי עיף ויגע הייתי וכל גיד כל עורק בי נלאו ועיפו. לא ראו עיני מרחקי ארץ הפתוחים לפני מכל פאה, כי אם לנוכח הביטו זמן רב על האבן אשר שכבתי עליו. ויהי מקץ והנה עברה הרוח הרעה וְרָוַח לי, השמש נטה לערוב ואנכי קמתי ואתעודד ואעמור על רגלי, למען תקח נפשי למשמרת בקרבה את הציור הנפלא אשר יחיה עוד לנצח ולא יראה מות.

שקירות עיני עפו וימושו מעבר לבקעת היאור הגדולה והרחבה עד מאד אל הררי מאָקאטאם האדומים, אשר עליהם מלמעלה עומדת המצודה לא תשורנה עין מבלי כלי הבטה, אשר לרגליה תכרע ־ברך העיר קאירה כעבד לפני אדוניו ותחבק עפרה. היאור ניל, אשר שפתו שטוחה ונבדל רק מעט משטח היבשה שמראהו כמראהו, שוכב כנחש צהוב, המתחמם בעצלתים לנוכח השמש....

מרחוק נראה עמוד רם ונשא, ציון למקום אשר עמדה שם לפנים העיר בית שמש ותחתיה הלאה ארץ גשן, אשר נתן יוסף לאחיו לשבת שמה. אחר אשר הבטנו הרבה פנינו על העבר שבנגדו. והנה שם גבעות צהובות־אדומות, בקעות ערומות מבלי עץ ושיח. ותחת גלי החול עוד גבעות צחיחות עד אין קץ. — הוא: מדבר ליביאה.

שם, במקום אשר יפרד ונחלק מאדמת בקעת היאור-הפוריה, עלי בקעה רחבת ידים בתוך שוכב פסל-ענק, הוא פסל המלך סעזאָסטרים והוא שוכב במקום אשר עמדה שם לפנים קרית מלך העתיקה בכל הארץ — העיר מוף. ואנחנו, הנה אנחנו עומדים על מקום שם קבר משפחות המלאכים, אשר מלכו זה ארבעת אלפים שנה לפנים; ואשר משם „תעיר החכמה מתרדמתם, במטה־משה אשר בידה, את הרפאים ישני אדמת עפר מאלפי שנים קדמוניות.“ לנגד עינינו, קרוב אלינו מאד ישא ראשו פאר־עמוד המלך צעפּרען הקטן רק מעט מהעמוד אשר אנחנו עומדים עליו, ולרגלינו ישכב ורבץ פסל־ענק סמל הספּינקס, אשר חציה קבור בחול המדבר, ובפניה השוחקות ומפיקות חן נראה עוד היום כאילו שואלת היא את החידה אשר אין מגיד אותה.

מה גדלו המראות, מה רבו הזכרונות! שארית פלטות המחזות אשר שם קרו מקריים נוראים ושם פרחו המדעים, אשר כבר נשכחו ועקבותיהם לא נודעו, פלטות, אשר אם לא תפצה האדמה את פיה ביום רעש גדול לבלעם ושאון מים כבירים לא ישטפום אחרי אלפי שנים, עוד תהיינה לפלא לדור יבא ועם נולד ישתוממו עליהן! קשה היה לי להפרד ולרדת מבמתי המקום הזה, אבל הזמן אלצני. שבנו אחור, קפצנו ממדרגה למדרגה ונגיע עד חצי העמוד, פה רבץ לפתח העמוד השעך השָׁב, עוטה מעיל שחור, ויברכנו בשלום. על יד הפתח הזה נמצא כתבת־קעקע, אשר חרת בעט ברזל, לעפסיוס באהבתו את ארץ פרייסען, וישם גם את שמו שם בין אלפי שמות האנשים אשר לא יוכלו עבוֹר על זכרון ימי קדם מבלתי השחיתו בשמותיהם אשר יחוקו שם לזכר עולם.

מצבת זכרון זאת הָקדשה למלך פּרידריך ווילהעלם הרביעי, „אשר שמו שמש ומגן לארץ פּרייסען, וסלעה ומצודתה הוא, לבן־השמש אשר קרא דרור לארץ מולדתו, לפּילאפּאטאר (אוהב אביו) ואבי הארץ, לאיש אשר נשא חן וחסד בעיני החכמה וקורות הדורות, לנוצר נהר רהיין, אשר כחרה בו ארץ אשכנז, לנותן חיים בכל עת.“ וכו׳ וכו׳ בשנת 1842.“

רבים הרבו לגנות את לעפסיוס וידברו עליו עתק על כל אודות אשר שלח ידו והרבה להשחית בזכרונות מצרים. אפס האיש הרואה בעיניו איך היו לשמה הזכרונות האלה במצרים ואין איש שם על לב, מה מאד תגדל תשוקתו כי ירבו לבא שמה אנשים חכמים וידועים כלעפסיוס, אשר יד ממשלתם תכון עמם וימינה תסעדם, להביא אוצרות מצרים אל בתי חחכמה באייראָפּא, אשר שם יביעו חידות מני קדם, ויגלו צפונות דור דור אשר נצפנו לפני אלפי שנים בארץ אחרת ובאיים רחוקים.

בארץ מצרים היה השם לעפסיוס למלה בפי כל. בכל מקום אשר יראו עיניך אבן משחתה, מצבה נפצה, לוח חרוטים נשבר, אשר כלה הזמן חציו בו, או נוסעים ממרחק שלחו בו יד, הנה הערביים יגידו, כי לעפּסיוס עשה את הדבר הזה.

הערביים הדליקו נרות שעוה ואנחנו החילונו, לא להתהלך בקרב פאר־העמוד, כי אם ללכת על גחוננו במורד במשעול צר על רצפת אבנים

חלוקות. עשן האבוקות, האויר העצור במקום צר, עמל תנועותינו זאת הכבידו את הדרך הזה למקום שם קבר, ועגה בדרך זה כחי יותר מכל מה שסבלתי בכל המסע הזה.

אחרי רגעים רבים באנו אל כפת קבר גבוהה, ששם עומד פתוח ארון גוית המלך אשר על שמו נקרא פאר־העמוד. מהרנו לשוב מן המקום הזה שאוירו משחת מאד, ויבקשנו הישעך להרגיע אצלו על היריעה הפרושה; ויצו את עבדו הכושי ויתן לנו קנה מקטרת ויין צמוקים מסוך בחומץ בספל עץ. אחרי אשר הרגענו, ואתן אל הישעך חמשים פיאסטער ערך חמשה זהובים כסף, הוא השכר אשר הבטיח מחמר אָמער לתת לו ולאנשים. אולם האנשים האלה אשר בוש לא יבושו והכלם לא ידעו בקשו עוד באקשיש (שכר עמלם). השכר הזה, הם אומרים, יקח הישעך כלו, ולהם לקבל שכרם ממני. ויתיצבו לנגדי ולא נתנוני הלוך לדרכי, גם אחזוני בידי, עד אשר הגדתי להם כי אין עמדי פה כסף, וכאשר אמרתי כן היה. כי מחמד אָמער לקח ממני טרם עלותי את הכסף ואת מורה השעות ואת הטבעת אשר על אצבעי, מדאגה מדבר פן יגנבו ממני מוליכי בדרך אלך. נזכרתי באשה הכבודה היקרה לי אידא פפייפער, אשר מדי עלותה על פאר העמוד גנבו הבי־דונאים את טבעותיה מעל אצבעותיה והיא לא ידעה.

לקול זעקות ומריבות חיל מגיני הערומים, אשר כל אחד מהם התאמץ להראות לי, כי רק הוא לבדו הגדיל לעשות עמדי, הגעתי אל המערה אשר יצאתי משם, ואשר שם כבר הוכנה למעני סעודה קטנה. מחמד אָמער נתן איזה מטבעות כסף אל נוגשי אלה, וישליכו אותן בחרפה לרגלי. ואנכי, אשר כבר נודע לי דרך הערביים, הרימותים ואשימם בכיסי, ואתן להם תודה ותשואת חן בעבור החסדם אשר עשו עמדו לשרתני. וילכו מאתי ברוגז, למען ישוב אחרי רגעים אחדים לבקש מאתי הכסף אשר השליכו ארצה. ולמען ענוש אותם ולעשות לי שחוק תחת הכסף הבאתי נחשת כמספר המטבעות אשר היו לפנים ואשליכם ארצה.

כל עוד נפשי בי לא אשכח דברי בלע ובוז אשר הוציאו מפיהם בראותם את אשר אני עושה. ראיתי את התרגזם ומכאובם, ואומר להם כי נתן אתן להם את מטבעות הכסף אם רק הרחק ירחיקו מזה ולא יעמדו רגע. „יעס, מילאָרד!" — „אוּאי, מאָנסיעה!" — „סי, עקסצעללענצא!" (כֵּן אדון!) קראו כלם יחד וילכו אחרי אחזם בכנף בגדי וינשקוהו. ועדת אנשים אחרים כמוהם באו תחתם ובידם מכל טוב העתיקים, למען ימכרום לי. מחמד אָמער פקח עיני על רוכם כי מזויפים הם, וחדשים מקרוב נעשו על תבנית העתיקים.

אולם להפטר בלי כלום מערביים הנכספים לכסף הוא דבר כבד ואולי בלתי אפשר. אמרתי למוכרי העתיקים כי ימתינו, ואצו לחבוש החמורים והגמל. הגמל כרע רבץ, עליתי על הכר וארכוב לדרכי. הערביים רצו אחרינו כברת ארץ רבה וסחורתם בידם. לישוא הניף מחמד אָמער שבטו עליהם ויך ביניהם. בהכותו וינוסו וכרגע שבו לרדוף אחרינו, עד

אשר השלכתי ארצה איזה מטבעות ויחלו להתקוטט עליהן. אז גערתי בגמלי ואמהר לרוץ.

ואי לו לרוכב בלתי למד, אשר יערב לבו לעשות כדבר הזה; הגמל יהדפהו למדחפות וכל עצמותיו תשברנה כשבר נבל יוצרים ומאת כל אחת מהנה תצא נפשו, אלף המות ימות. רכבי שבועות הרבה על סלעי וסעיפי הלבנון הוא שעמד לי ויאזרני חיל ויהיו לי גופי ונפשי לשלל. הלכנו בחפזון למען בוא קאירתה עוד בטרם תבא השמש, ע"כ הרחקנו מהרה מאת פארי העמודים ונעזבם אחרינו הרחק מאתנו; ויהי השמש לבוא וילהטו ראשיהם בראשי הרי הקרח הנורא. כבדולח־הררי־אל יגה אור כמראה דוראים־אדמדם, התנשאו פארי העמודים מעל אופל הבקעה.

ואם אמנם מהרנו ללכת, לא יכלנו לבוא אל היאור בטרם בא החרפה ויהי חושך וארכה לנו העת שם עד אשר באנו אנחנו ובהמותינו אל הספינה ועד צאתנו משם מעבר השני. הן יעלה כל איש על מחשבתו, כי בעיר כזאת אשר יומם השמש כאש בוערה, הנה יושביה בלילות יעשו את מלאכתם וכל עבודתם ויאירו את הלילה, כאשר יעשו יושבי נגב איטאליא. רק בגן העזבעקיה אשר בקאירה לבדו ראינו כדבר הזה, וזולתו כל הרחובות והחוצות בעיר ההומיה הזאת, קרית־תבל, בעלת מאות אלפי ידים ולשונות רבות, כשממות המה בלילה והיו לחרדה.

בנשף בערב יום בשעה התשיעית רכבנו מן היאור בדרך קאירה העתיקה אל העיר החדשה עד העזבעקיה. ברוב הרחובות היה חשך ואפלה, ובקצתם האיר כמעט קט עששית של שמן על חלון אחת ההנויות. על פתחי החנויות ישבו אנשים יחידים מעלים עשן מקטרתם, ושחים ביניהם בלחש, הפך מנהג הערביים הנושאים קול רעש בדברם. באנו בחוצות אשר עדת כלבים סבבונו והמה רודפים אחרינו ונובחים עד בואנו לרחוב אחר, אשר שם כלבים אחרים מלאו מקום הראשונים וישאו קול יללתם לגועל נפש.

אלה הם הנגינות, השירים הערביים, שירי דודים, אשר נכסוף נכסף הדמיון האייראפי לעדות בם את הלילה בארץ הקדם. רק אחרי בואנו לקאירה עצמה פגשנו אנשים יחידים נושאים בידים עששית של נייר טבול בשמן להאיר את האפלה, והנה לנגד עינינו הבתים והארמנות אשר חשך ישופם ואין אורה, ומי יודע מי בקרבמו ישמח בחייו ועצמותיו כדשן תפרחנה, ומי יהפוך משכבו בחליו ונפח נפשו בליל אמש ודומיה. בשעה עשתי עשרה בלילה, אחר אשר ישבנו ארבע עשרה שעות על הגמל עלינו על פארי־העמודים, ושרב השמש הבוערה נתך עלינו כמטות עוז, באנו אל בית מלונכו.

מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם.

המנהג אשר בכל הלשונות המתוקנות לקרוא את המדבר בדרך מליצה: מ ד ב ר ־ י ם (וויסטענמעער) הוא ישן נושן.

הים והמדבר דומים זה לזה, במה שישניהם הם מאז מעולם עומדים כבראותם, לא ידעו רחם, אין חקר להם, שניהם נשגבים ושניהם מכלים ומאבדים! הסופה תגריש לפניה את החול לעשות ממנו גבעות־גלים *), למען אשר תפיח בהם כרגע ותסעירם כמוין. כאשר יצפון הים על קרקעיתו צמחים הרבה, כן הם נאות־המדבר במדבר. החיות הגדולות ביתם בים ובמדבר. הים והמדבר נשגבים הם גם יחד ביום סופה וסערה. ולמען אשר לא יחסר למדבר גם סגולת ראי מלוטש ותמונת השמים, יראה כמים הפנים אל הפנים, לכן יש לו גם הוא הזיוגי־השמים (לופטשפיעגעלונגען).

אכן בזאת יבדלו, כי בקרב המדבר המות שוכן לנצח והים חיה יחיה תמיד וכל קרביו חיים ומתנועעים. מתוך המים יצאה הארץ ומלואה, במדבר נראה דמות השחת הארץ והרבונה. במים ראשית כל בריאה והאבק קין כל בשר. אלה הם שני קצות החיים, ראשיתם תנועה ואחריתם מנוחה, ים ומדבר המה אותותם. כהתנגדות הזאת אשר בין שניהם כן תתנגדנה גם פעולות שניהם ביושביהם.

כהולך במדבר כעובר ארחות ימים עיניהם למרחוק תצפינה. אבל היושב במדבר מקום הדממה גם אזניו תוספנה אומץ לקישוב רב קשב ממרחק. יורדי הים באניות, אם גם לא מבני דת מחמד הם, יאמינו בגזרה קדומה (פאטום) כמישלמנים. עוברי ארחות ימים ושוכנים במדבר ישאו שמים עינם ועל הכוכבים במסלותם יביטו יותר מישאר בני אדם בארץ נושבת. גם שניהם ישיבו נפשם במים אשר הם נושאים עמהם בכלי; ואם יכלה להם בדרך צידה ומזון, הנה המלחים יחיו נפשם בדגים אשר יצודו. והנוסע במדבר ימות ברעב.

הולך בצי עלי ימים ישים ערפו ברזל וילחם מלחמת תנופה עם שאון גלים ביום סער, וגלו כַּפֶּר מְפָרְשֵׂי־נֵס לצרור הרוח בכנפיהם, ותפיש מישוט לפנות לו דרך במצולה ובמים עזים נתיבה, וזרועו מושלה לו אף הכמתו תעמיד לו להמלט. ואם לא תושיע לו ידו והרעים בקול כלי תותח וישמעו רחוקים באניות אחרות ויבואו למלט נפשו מיד שאול, ואם אין מושיע לו והשליך מנגד נפשו וירכב על גלים ועל משברים ישליך יהבו ועוד יש תקוה אולי ישאוהו על כתפם אל החוף והיתה לו נפשו לשלל.

והולך בציה, רוח זלעפות כי יבוא, לא ירוץ אליו בצואר גבוה להלחם עמו; כי אם יפול על פניו ארצה ויתן בעפר החול פיהו, ושכב כאיש נדהם וכגבר אין איל מבלי עשות מאומה עד יעבור הזעם, ויכול להיות כי שם תהיה קבורתו ושפעת חול תכסהו. לא יתיצב בכח אל מול כל אשר נגזר עליו ולא ימלט מפח יוקשים. אולם ישונות הנה פעולות שניהם על דמיון בני האדם:

---

*) העתקת וועללענהיגעל „גבעות-גלים" ליתר באור, אע"פ שהיה די במלת „גלים" לבד, שיש לה בלשון עברית שתי הכוונות יחד. וזה האות איך תדימה המליצה העברית את המדבר אל הים עד שגבעות החול הם אצלה גלים ממש כגלי הים. המעתיק.

הים יציב גבולות לכח הדמיון, חוק אשר לא יעבור, ובמדבר אין קץ לדמיון. על פני הים ינשא הדמיון על כתף גלים ומשברים ונסע עמהם, אבל שניהם לא יעברו גבול אופק הראות ובנטות עמודי השמים יתמו. שלל צבע מראות הים המשתנה לכמה גוונים ככרום (Chamäleon) כקסם על פניו יחלוף מרגע לרגע, ובכל זאת גם העבודה הגשמית אשר על האניה תצרור כנפי הדמיון ולא תתנהו לעוף ביעף.

במדבר יראה הנוסע יומם אך את השמים ובלילה אף הכוכבים. בעצלתים וכמעט בלי כל עבודה ישאהו הגמל על כתפו. לכל הדרך הרב משפט אחד ותמונה אחת, צחיח סלע ומות בקרבו, ובעבור יום או יומים לא יראה עוד הנוסע כל חדש אשר ישים עליו עיניו ולבו. כח הדמיון יקסום לפני המהלך במדבר לרוב כאילו הוא רואה נהרות ומעיני מים, ידמה לראות בעיניו נאות דשא וגני חמד. כחולם בהקיץ הנוסע בערבה, דמיונו כעלם עושה מלאכת קסמים תחת יד אוב וידעוני, יאסוף בחפניו בכל פעם מכל הציורים והתמונות אשר בעולם להעבירם לפני אדוניו.

המדבר לא יתן עונג וגם שמחה, נזיר אלהים הוא, כדת הנוצרים, ובשמחת החיים לא יקח חלק ונחלה, ומורה באצבע אל הכוכבים, אשר ממעל להם יחלו החיים האמתים (עלמא דקשוט).

המדבר הוא ארץ המות ושממות עולם, ופארי־העמודים, מצבות עד לקברי מלכי מצרים, המה השער הגדול לארץ השממה הזאת.

המדבר יקרא דרור לאסיר ההשכלה ויוציאהו ממסגר הליכות עולם ויפח באפיו, עם המראה הנשגב השוכן עליו ממעל לו, נשמת רוח מצב הטבעי, יגון ועצב יבא בו ונפשו יודעת מאד כי אדם לעמל יולד וידו תקצר מהושיע. אם יסגור איש את עפעפיו ויאחז שמורות עיניו, ידמה לראות בחשך תמונות קרני אור, אופנים ונקודות וקוים מעשה אורג וכיוצא באלה תמונות דמיוניות. המראות האלה ימשכו עד תום נקודות האור אשר נקבצו בתוך העין בטרם סגרה. גם המדבר יסגור את עין הנוסע בעד כל המראות החדשות אשר בעולם, וכל המראות אשר באו ונקבצו מקודם בנפש הנוסע. כל הציורים והתמונות כקסם על פניו יחלופו וידמה לראותם בעיניו.

השירים והבנינים של הערבי, יען שכֹּח דמיונו שונה הוא מדמיון האיש המערבי, ידמו לנו כמעופפים על כנפי הדמיון, לא נבין אותם, כהתולים הם עמנו, הפכפך וזר. ורק אחר אשר דבק דמיון העברי בשכל האיש המערבי היושב בחצי־אי הפירענעען, אשר בידו פלס ומאזני משקל והיו לבשר אחד, נולדו על ברכם השירים הנפלאים וזכרונות הבנינים המפוארים, אשר בם יתלכדו ולא יתפרדו הסוד והבירור, הרמז והטבעי, ואשר בבארותיהם המקושטות באריות וביערי עמודיהם ימלא נפשנו עונג אין קץ. וכה גם פה יתאמתו דברי המשורר הנפלא (גאֶטהע):

„אֲשֶׁר הֵבִין הַמְשׁוֹרֵר יֶחְפֹּץ לְבֵהוּ
אֶל אֶרֶץ הַמְשׁוֹרֵר הוּא יִשָּׂא רַגְלֵהוּ."

בכל העושר אשר ידמה יושב ארץ המערב להעשיר את כח דמיונו ע"י קריאתו בספרים וראותו ציורים רבים, כמעט תדרוך רגלו על אדמת ארץ הקדם, יכנע לבבו וידע כי כל הציורים האלה אשר באו בנפשו מאפס ותהו המה, משחתם בם, וחשנותיו לא נכונות הנה. אין דבר נכבד ונשגב מלינת לילה במדבר!

האויר אשר ע"י חום השמש יראה לעינינו כרועד, ישפיל וירים גליו מעל לראשינו. מטפחת לבנה שטוחה על מגבעת הנוסע ושתי כנפות המטפחת תולות על שתי רקותיו כמחסה מחורב, הוא כתרים בפני דקירת קרני חשמש ויקרר את הראש, אם אפשר לנו להשתמש במלת קר במקום שם שרב תחת קו המשוח. הגמל, אשר על מרדעת־העין שבין כתפיו פרושה יריעה מלמעלה, נושא אותנו ומרומים נשכון עליו, ויאכוף את רוכבו על כל פסיעה ופסיעה להרכין את ראשו עד ירכה ישוח. לפניו ולאחריו יסעו עוד רוכבים אחרים; מנהלי המחנה והבהמות, לבושי בלויי סחבות שונות במראה וכצבע, הולכים ברגליהם. כל רוכב ירכב לבדו, בפני עצמו, להתרועע איש את אחיו בשיחה אי אפשר, מלבד אשר לא יתאוה לזה איש בחום הבוער כאש. צלצל פעמוני הגמלים ילוה לפעמים ונוסף גם הוא אל קול השירים כקול הסירים תחת הסיר, אשר יריע אף יצריח אחד מנהלי הגמלים בקול נהי היוצא מנחוריו ומתגלגל בגרונו, ועל ידו תתעורר התשוקה בלב אחוזת מרעיו, ועד רגע והנה כלם ישאו קולם לגועל נפש השומע, רגע ישקטו וינוחו, ורגע יריעו אף יצריחו, והקול קול אחד, הגה מגרון יצא, קנים והגה והי.

החום, העמל והתלאה, השיר הזה המבלה יפילו תרדמה ויביאו את הרוכב בסכנה, פן יישן ונפל אחור, אם אמנם תחתיו רפד חול, אבל הוא מרומים ישכון, וממקום גבוה כזה כי יפול הנופל וקרהו אסון. בעת חום הצהרים אשר איש לא יוכל שאתו ינוח המחנה. הנוסעים ירבצו בצל גמליהם, או ימתחו כאוהל על ראשם מגן־שמש (זאָננענשירם). בשעה השלישית יסע המחנה, אשר יצא ממקומו בטרם עלה השמש, הלאה לדרכו.

השמש נוטה לערוב ואחרי שעות מספר תשקע תחת גבעות חול, קרניה השבים אחור ישנו פני המדבר, חול העמקים והגבעות הצהוב יהיה לזהב אדמדם. השמים הם ככפה גדולה ורחבה שחברו בה יחדיו אבני חפץ מצבע תכלת, ירקרק־הים וצהוב. ואור בהיר הוא בשחק המדבר המעורר בנפש תמהון, פחד וגיל יחד. כבוא השמש יבא גם קץ למסע היום הזה. הגמלים נושאי האוהלים מהרו עם מנהליהם לפני המחנה. האנשים האלה יתקעו יתדות רחוקות זו מזו כעשרים צעד, ואל כל ארבע יתדות יציבו בד אחד בתוך ועליו יחזקו במוסרות את יריעת האוהל, הצבועה על הרוב קוים קוים.

לא רחוק מהאוהלים יבעירו אש מקנים דקים וצפועי הגמלים אשר ייבשו למען היות לבער כאשר יבער הגלל, על האש הזאת עומד יורה גדול ובו ירתיחו מים שמורים, אשר ישימו עין עליהם לבלתי ישפך מהם חנם. מעט מעט והנה באה כל המחנה הנה. הגמלים כורעים על ברכיהם, ואחר

כי ירדו הרוכבים יקח הכר מעליהם ונתנו להם מספא מעט מאד לפי גודל הבהמה הזאת, ואחרי כן יאסרו בחבל ארוך אל יתדות לא רחוק מן האוהלים.

באהל יכסו בשמיכה את כר הגמל ואת החול, ואת צרור הנוסע וכלי זיינו יניחו בירכתי האהל. בעמוד התוך אשר באהל קשורה עששית־נייר ארוכה. המבשל אשר למחנה יביא אל הנוסע ספל קאפּעע, לימאָנאדע ואת קנה המקטרת, וכה ינוח על משכבו מעמל הדרך, עד אשר יביאו לו מכל מאכל אשר יאכל: אורז מבושל בהלב, תרנגלות, תמרים וכדומה. אפס אין מים חיים להשיב נפשו, אם אמנם יש לו יין אדום מצרפת. וטוב ממנו יין שרף צרפתי (Cognac)

הלילה שם משטרו בארץ, והנוסע יוצא לפתח אהלו. מעל השמים השחורים לוהטים באויר הדק, הכוכבים הגדולים, הנראים קרובים אליו כאילו יוכל לקחת אותם כיד. והנה עולים על רעיוניו מולדתו ובני ביתו, אשר אולי ברגע הזה ישאו מרום עיניהם ומביטים על אותם הכוכבים עצמם. אם יכול יוכלון לראותו עתה בודד במדבר נורא, מה יפחד לבם ומה יחתו ודאגו לו. וחוא, נפשו יודעת כי בריא אולם הוא, ולבו שמח על אשר צלח חפצו בידו להיות „עובר ארחות,“ הולך במדבר ואיננו אובד ותועה. אחת היא תאותו אשר אליה נפשו תערוג: מי יתן והיו עמו גם אלה הדואגים לה למען ירגישו גם הם עמו יחד את כל קסם ההרפתקאות האלה. מה יקר חסד צנת הלילה!

הגמלים רובצים, מנהיגי הגמלים והמשרתים עודם שמחים וסועדים את לבם, והמה שחים כדרך הערבים, מאין הפוגות; כי האנשים האלה מספרים המה מלידה ומבטן, כאשר יש משוררים מלידה. הנרות בעששיות אשר באוהלים יגיהו שביב אשם על המדבר. להב האש תחת היורות נותן אימה בלב התנים והנמרים לבלי קרוב הנה.

הנוסע ישוב אל אהלו, ישתרע על משכבו וישים מראשותיו כר הגמל, וכה ינוחו בדי עורו יגעי כח. דמו אשר רתח יום תמים בלהט השמש, עוד לא הרגיע בקרבו, שנתו נדדה, וכחלום מהקיץ הנהו. הערביים, אשר עד הנה הֶגֶה מפיהם יצא, נאלמו דומיה כי נמו שנתם; אפס תחתיהם קול ממדבר יצא. נהם ממרחק נשמע, קול אדיר וחזק כרעם בגלגל, יודיע כי נעור ממקומו מלך הערבה. האיים (היענען) ידמו פתאם ויחדלו להשמיע קול בכיתם. והנה קול רעש גדול תחת השמים, קול כנפי העיט הוא, אשר פלצות בעתוהו ויעף ממקומו, כראותו את הארי בזעם אפו עובר לפניו. הנה הנוסע מוער משנתו, ונדמה לו כאילו כמעט שכב ויישן, ככה עודנו עיף ויגע ונפשו לא חיה, האש עודנה בוערה בטרם תכבה, ותפרוש אור על המחזה הדמיוני הזה. גם הכוכבים בשמים עוד יגהו אורם וממרחק בקצה השמים השחר עולה ותופע נהרה.

האהלים יצענו יסעו יתדותיהם, יריעות האהל נעטפות סביב לבדים והנם טעונים על דבשת הגמלים! ועל גמלים אחרים יעמיסו כלי הבשול ויתר הכלים וסחורות וצרורות הנוסעים. פה ושם יכרע על ברכיו מושלמני על יריעה פרושה, וכתפלתו ישתחוה מול פני המזרח, ומצחו מגיע ארצה.

פעמוני הגמלים יצלצלו, כאילו קול המועצים המה, הקורא אל הרנה ואל התפלה. האורחה נוסעות ממקומה, כי הנוסע מאחריו יראה עוד כידודי איש יתמלטו בטרם יכבו, במקום אשר נחה שם אורחה. עוד מעט וכתבה האיש, עוד רגע יתנשא שביב איש — ואיננו, כבן האדם מקרב הארץ, אשר כמוץ תדפנו הרוח במדבר החיים. עוד שעה אחת נוסעת האורחה לזוהר הכבבים, ופתאם יכבו הכבבים את לפידם ויהי יום בהיר, כמעט מבלי אשר האיר מתחלה פני המזרח לאט לאט, ומלא לב אורח המדבר תקוה, כי יגדל חסדו עמו כיום אתמול, ואל עבר ים־המדבר ינהלהו ויביאהו אל ארץ נושבת בשלום.

הָרַבִּי וְהָאַרְיֵה.

מדי רכבי בודד במדבר, מקום אשר הדמיון נכסף להשתעשע בתמונות משמחי לב מזמן העבר, וביותר יאהב לישום נגד עיניו תמונות העצים וצליהם ושל אורות ומעיני מים, והנה עלה על זכרוני ספור מאורעה, אשר לדברי המספרים קרה במדבר הזה, אשר אנחנו נוסעים בו היום, ואשר שמעו אזני על כר נרחב מלא אשכלות ענבים דשנים ורעננים, תחת צל עפאים על מעין מים חיים. הדבר הזה היה בחברון. שם ישבתי עם רב הקהלה, הצדיק והישר, במגרש הגבוה אשר לפני ביתו. כאשר נשאנו את עינינו יכולנו לראות בנוגה ברק כפת בית המסגד הבנוי לתפארת על פני מערת המכפלה, מקום שם ישכנו לבטח אבות העולם. ומשם ולמעלה, העיים על כתף ההר, בטרם היו מעי־מפלה היו ארמון המלך דוד. העיר עצמה תשתרע לארכה בעמק נחמד למראה בעצי זיתיו ובאשכלות ענביו. וממרחק ישא ראשו עץ אחד לבדד ישכון מבין הצמחים הסובבים אותו, עד כי ימשוך עליו כל עין רואה. ירמה למלך שאול הגבוה משכמו ומעלה מכל העם. הוא העץ אשר ישב שם אבינו הזקן כאשר באו אליו מלאכי אלהים להגיד לו קץ סדום ועמורה, וכי יפרח ביתו באחרית הימים והיה לקהל גוים.

והיה כאשר שמנו עינינו שמאלה, ונראה את מצבת קבורת הנביא ישעיהו עלי גבעה, וממנה והלאה, רחוק עד אין קץ, הבריק לקרני השמש הבאה, המדבר אשר האדים כזהב. מה נכבד המראה הזה! ומה נשגבו התמונות על פניו, אשר השבע השביע אותן הדמיון להתיצב חי לפנינו. בכח השמות הקדושים הלקוחים מספר התורה הזאת! אשת הרב הזה, אשה יפת תאר מארץ פולין, הביאה לנו ענבים מרוקחים בנפת מעשה רוקח, על קערת כסף; מאלה הענבים אשר עוד היום ארכם שתי רגל, וגדולים כבצי־יונים, ומסירים מלבינו כל ספק, כי נשאו אותם המרגלים במוט בשנים, אם לא בעבור כובד משאם, אמנם לבעבור לא ישחתו בדרך, ולמען הביא אותם שלמים כתומם להיות לעדה כי פוריה הארץ כגן אלהים.

ענבים כאלה והרמונים אשר בארץ כנען ראוים היו להיות לאותות ולמופתים בפי הנביאים משוררי אל לפרי הארץ ולתפארת, ולהיות הבונים אשר רוח המליצה נוססה בם עושים כתבניתם בחרשת־אבן לעדות בהם את הארמונות המפוארים.

אחר אשר טעמנו מהענבים הקריבה לפנינו בעלת הבית קאפֿעע נבחר בגביע כסף קטן, כנהוג בארץ הקדם, ואחר כן את קנה המקטרת, בנגיע ידה בלבה ובמצחה לברכני; כי נשא חן בעיניה המנהג היפה הזה אשר בארץ הקדם ותבחר בו.

הרב ספר לי מחיי חברון בזמן הזה ומחזיוני לבו ותקותיו על מלך המשיח שיבוא במהרה בימינו, כי כבר באו כמה אותות בעולם שקרובה הישועה לבוא. רק את קול דבריו הקשיבו אזני, ועיני ראו את המראה הגדול והנכבד אשר יראה תמיד בארץ הקדם כבוא השמש. האור האדמדם והצללים הרחבים ממראה הדודאים, רשימת גבולות ההרים והעצים מסביב, הנכרת בעת ההיא יותר, אגן השמש עצמו הקודח כאש לבנה, הם הפלא היותר גדול בארץ הנפלאות הזאת; המה צבי כל תפארת אשר יוחק על לוח הלב לזכרון כל ימי חיינו על הארץ, לא ישכח. גם על צבי תפארת זה בא הקץ, ומבלי נשף ובין השמשות היה פתאם — לילה. ליל ארץ הקדם, אשר כוכביו גדולים וקרובים אלינו יתלקחו; ולשמחת לבנו ולהשתוממותנו המה תולים בין עלי התמרים, מקלעות פרחי אור נקלעו באצבע אלהים, לחוג חג עולם. רוח צח חרישית התנשא ויניע את התמרים והאורות.

הרב הזה, האוהב אורחים ואוהב שיחה, ספר לי את הספור הנפלא הזה: למן היום ההוא עברו שתים עשרה שנה ומאת שנה, אשר שלחו עדת הספרדים בירושלים משולח למצרים לאסוף שם צדקה לענייי ירושלים עיר הקדושה. ויבחרו אנשי העדה רב אחד המיוחד בתורה ויראת ה׳ ובניב שפתים למען אשר יטה לב אֶחיו לחסד ולרחמים. בעיר חברון נלוה אל האורחה אשר הוכנה ללכת לזועץ בדרך המדבר. ויען כי היה הדרך רב, והרב ידע כי יתמהמה בדרך שנים עשר או ארבעה עשר יום, ובתוך הימים האלה יהיה גם יום השבת, ע״כ התנה הרב הירא את דבר ה׳ עם זקן האורחה אשך על פיו יחנו ועל פיו יסעו, כי ישבתו ביום השבת הקדוש. ויקח השעך את הכסף ויסעו אל ים החול הבוער ועל ה׳ השליכו יהבם. ויהי ביום הששי והשמש נטה לערוב, ולא אבה השעך לעמוד, אחר אשר הזכירהו הרב כמה פעמים, ויאמר כי נסוע יסע לדרכו ולא ינוח רגע, ויתעצב הרב אל לבו מאד, כי לא ידע מה לעשות, אם נסוע יסע עם האורחה וחלל את השבת, ואם השאר ישאר לבדו במדבר וחרף את נפשו למות. ויאמר הרב בלבו: „אם אשאר לבדי במדבר; יכול להיות כי טרוף אטרף; אבל אם אחלל את השבת, דבר ברור הוא כי לא יהיה לי הלק לעו״הב.“ ויעלו על רעיוניו עוד מחשבות ותמונות אחרות: ראה את דניאל בגוב האריות, אשר רצה יותר להיות מושלך שמה מאשר לא יתפלל אל אלהיו. ראה את הנביא אליהו על נחל כרית אשר הביאו לו

העורבים בשר ולחם, אשר התהלך נע ונד נעזב ומשולח כמדבר הזה עצמו לבלתי הענות מפני המלך אחאב עובר הבעלים *).

הרב החסיד ירד מעל הפרד אשר רכב עליו ויקח את ילקוטו עמו, ויעמוד במקום ההוא בנסיע האורחה הלאה, ויהי כמשתגע בעיני אנשי האורחה וישחקו על תעתועיו, ויש אשר הניעו ראש וינודו לו על כי היה בעיניהם כאיש אבד, טרף למות. ויהי השמש לבוא ומראהו כאגן כסף נתך באש: ויסב הרב פניו מזרחה ויתפלל, ויקח מילקוטו יין ולחם ויקדש ויאכל את סעודתו הדלה והרזה, וישר שירי זמרה ותהלה לכבוד השבת. איך חרד לבבו ויתר ממקומו כראותו פתאם לא רחוק ממנו ארי גדול ונורא, ויאמר בלבו כי בא קצו! ויהי כאשר לא קרב אליו הארי, כי אם כרע רבץ ובעיני אהבה ותמלה הביט על הרב, ויעלו עוד הפעם על מחשבתו האריות אשר הסבו את דניאל, ויוסף לאכול ולשיר שירי תהלות ותשבחות לה׳! השירים האלה, כפי הנראה, נשאו חן בעיני הארי, כי עיניו הפיקו נוגה חן וחסד, עד אשר סגרו ויישן.

הככבים כבר הבריקו על פני הישימון, הרב החסיד קרא ק״ש שעל המטה וישתרע על חול המדבר. ויהי כצאת השמש ויקץ ותשוטטנה עיניו סביב סביב, וירא והנה מרעהו אשר רעה לו עודנו שוכב כיום אמש, ועיניו תצפינה עליו באהבה וחסד, ויאמין הרב בלבו כי לשמור אותו שלח אלהים את הארי הנה, ויהי שמח וטוב לב כל יום השבת ויתפלל וישר שירי קודש, ולא שת לב ללהט קרני השמש ויֵשְׁתְּ, בכטחו בתשועת ה׳, את שארית יינו, ויאכל את יתר פלטת לחמו. וכא השמש עוד הפעם תחת זרועות גבעות חול לוהט אשר במדבר. ויתפלל הרב, ויברך את צאת שני המלאכים המלוים כל איש ישראל מבוא השבת ועד צאתו, וידליק את נר ההבדלה, וירח את ריח הבשמים, למען יעלה באפיו ריח ניחוח השבת ויחזקהו.

והנה הארי נעור ממקומו, אשר רבץ כל היום שלאנן ושקט ויניע את זנבו הנה והנה, ככלב נאמן לאדוניו, וילקק בלשונו את יד הרבי ויכרע לרגליו, כמבקש ממנו לעלות על גבו. הרב החסיד הבין את הרמז הזה, ויצרור את צרורו וישם אותו על כתף הארי, ואחר עלה גם הוא וירכב עליו. הארי העז רץ כל הלילה הקר ההוא במדבר עם רוכבו, אשר ישב עליו, כישבתו על מטח מוצעת, ואת תלתלי קוצות הארי הארוכים והיפים אחז בידו כרסן זהב. לפעמים ראו עיניו נמר רץ לפניהם ושללו בפיו, או לביאה אוכלת עפיה מתבוססת ברמיה. מרחוק נשמע יללת איים, והירח העולה על חוג השמים הטה צללים מפחידים. הבקר אור, והרב החסיד רוכב על כפיר אריות השיג את האורחה אשר עזבתו, והנה האנשים מעתיקים את אהליהם וחובשים את הגמלים ואת הפרדים. וישתוממו כלם

---

*) מלכים א׳ י״ז. ובס׳ האשכנזי ממנו העתקתי (צד 285) נאמר בז״הל״ Er sah den Elijahu „הוא ביניס יל״ל" Profeten Elischa am Bache Cherith.
המעתיק.

על הרוכב ועל החיה אשר הוא רוכב עליה, כי כרעה קרסה כגמל, למען ירד הרוכב מעליה. אחרי כן קם הארי וינהם ויחפוץ זנבו ותלתליו התנוססו ברוח וימהר וירץ המדברה, ואחרי רגעים אחדים לא שזפתו עוד עין איש במחנה.

ויירא כל העם ויהי הרב בעיניהם כאיש אלהים קדוש. השעך איש תככים ומרמה חלה פניו לבלתי יכעום עליו תמרורים ולא תבוא עליו קללת אלהים על תרמיתו וזדון לבו. ויקראו כלם את שם הרב: אֲרִיאֵל, כי שלח לו אֲרִי אֵל אלהי עולם. עוד היום המשפחה המיוחסת בישרא׳ בשם אריאל„ היא כפורחת בחברון. והיא יוצאת ירך הרב, אשר ירא את דבר ה׳ ויהי ה׳ אלהיו עמו ויפליא לעשות למלט את נפשו.״

שׁוֹשַׁנַּת יְרִיחוֹ.

אַתְּ הַשּׁוֹשַׁנָּה בַּמִּדְבָּר פֹּרַחַת
מְנַשְּׁקוֹת פִּי הַטַּל לֹא תִרְוִי נַחַת,
כָּל קֶרֶן שֶׁמֶשׁ עָלַיִךְ שׂוֹרֶפֶת,
מוֹלַדְתֵּךְ חוֹל לֹהֵט, עֹבֵר שָׁם אַיִן,
עַד מוֹת תְּמוּתִי לֹא תִרְאֵךְ בַּת עָיִן,
נֶחְמָדָה אַתְּ לִי, לָךְ נַפְשִׁי נִכְסֶפֶת!

הִנֵּה יוֹמָם יַכֵּךְ שָׁרָב וָשֶׁמֶשׁ,
וְישׁוּפֵךְ בַּלַּיְלָה חשֶׁךְ וָאֶמֶשׁ.
וּלְבַעֲבוּר יְשֵׁנֵךְ, הָהּ, יַלְדָּה עֲנִיָּה,
תַּנִּים בַּמִּדְבָּר קוֹל בּוֹכִים יַשְׁמִיעַ,
קוֹל יִלְלָתוֹ עֲדֵי לִבֵּךְ יַגִּיעַ,
וִינִיעֵךְ הָרוּחַ וְיֶרֶב תַּאֲנִיָּה.

מֵעַל הַגָּמָל נָא אֵרְדָה אֵרֵדָה,
עִמָּךְ, נֶפֶשׁ יְקָרָה, נָא אֶכְבֵּדָה,
אֶקָּחֵךְ מִזֶּה וּבְחֵיקִי תִשְׁכָּבִי.
וְהָיִית אֶצְלִי שַׁעֲשׁוּעִים וּמְשַׂחֶקֶת,
כָּל הוֹדֵךְ וַהֲדָרֵךְ כִּשְׁבוֹ וּבָרֶקֶת
לִי בְתִּי תִּתְּנִי וְאוֹתִי תֶּאֱהָבִי.

נָחָה הָאֹרְחָה עַל פְּנֵי כָּל הַחֶבֶל,
מִשֶּׁכֶם הַגְּמַלִּים הוּסַר הַסֵּבֶל,

וּמַנְהִיגָם יָשֵׁן, אַךְ לֹא יַרְגִּיעַ;
וּתְנוּעַת פָּנָיו הֵן בָּרוּר נֹאֶמֶת,
כִּי גַם בַּחֲלוֹמוֹ לוֹ רִיב וּמִלְחָמָה,
עַל אוֹיְבוֹ עָז יַצְרִיחַ אַף יָרִיעַ.

כַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדְבָּר נִגַּשׁ הָעֶבֶד,
וַיָּזְבּוֹד מַיִם מֵחֵמַת לִי זָבֶד,
רַוּוֹת צִמְאוֹנִי וּשְׂכָרוֹ לָקַחַת.
לְלִבְנַת הַלְּבָנָה וּלְנֹגַהּ הַסַּהַר,
הִנֵּה חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תֹּאַר הַנַּעַר
הַכּוּשִׁי, וַיְהִי לִי כַּשַּׁר מִשְׁחַת.

וַיְהִי אַחֲרֵי כִּי שָׁתִיתִי רָוִיתִי,
וְאֶת זֶה הָעֶבֶד הַכּוּשִׁי צִוִּיתִי,
לָשׂוּם הַשּׁוֹשַׁנָּה בְּסֵפֶל הַמָּיִם.
וַיְהִי בַּבֹּקֶר, מִמִּשְׁכָּבִי אַךְ קַמְתִּי,
וְעַל הַמַּרְאֶה נִפְלֵאתִי, הִשְׁתּוֹמַמְתִּי,
כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ מִמִּזְרַח בַּשָּׁמָיִם.

עֲלֵי הַשּׁוֹשַׁנָּה חִישׁ הִתְפַּתָּחוּ,
רֵיחַ נָתָנוּ, הֵנֵצוּ, פָּרָחוּ,
וְרוּחַ קֶסֶם עַל פָּנֶיהָ חָלָפָה.
מַרְאֶיהָ הַנָּאוָה וְרֵיחָהּ הַנִּיחוֹחַ,
כְּמוֹ הָאָבִיב בַּמִּדְבָּר הֶחֱלִיף כֹּחַ,
וְיַד עֹשֶׂה נִפְלָאוֹת לְהַפְלִיא נִכְסָפָה.

וּבְקֶרֶב לִבִּי מַחֲשָׁבוֹת נִקְהָלוּ:
שִׁבְטֵי עַם אֶחָד מִמִּצְרַיִם עָלוּ,
עֵת הִשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיהֶם עֻלָּמוֹ;
בַּמִּדְבָּר הַזֶּה הָלְכוּ, נָסָעוּ,
עַד כִּי לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ לָתֵת לָמוֹ.

וּמָתַי תְּאַסְּפֵמוֹ יַד אֵל מֹשֶׁלֶת?
גַּם הֵם הַיּוֹם הַזֶּה כְּעָלֶה נֹבֶלֶת,

אָכֵן מַרֵיחַ מֵי יֶשַׁע יִפְרָחוּ;
כִּי עוֹד לֹא נָס לֵחָם עָמוֹק קִרְבָּמוֹ,
עוֹד חָיֹה יִחְיוּ, עוֹד נִשְׁמָתָם בָּמוֹ,
וְאַחֲרֵי בְלוֹתָם עוֹד מֵעָפָר יִצְמָחוּ.

זוּעֶץ.

כבר נעשו ההכנות למסלת ברזל בין זועץ ובין קאירה, ומוטות הברזל כבר רקעו לחבר בין ים התיכוני ובין הים האדום (ים סוף). מה גדול כח הזמן החדש מהזמן ההוא אשר הדאָגע (מושל גענוא) והים באו בברית חתונה־דמיונית. הזמן החדש מקשר לנצח שני ימים, הן אמנם לא בטבעת זהב, אבל בשלשלאות של ברזל, כמו שהזמן עצמו היא הזמן הברזל. ולולא מהרתי לבוא בזמן הזה, מי יודע אם עלה בידי לנסוע לזועץ כמו שנסעו בדרך זה לפני אלפי שנים עם בני ישראל אשר יצאו לחרות מסבלות מצרים; ולראות את מצר־הארץ (לאנדענגע) בטרם יחפרוה לשום אותה לתעלה בין שני הימים. כבר נמשכו קוי הדלוג־רב על בקעת החול אשר במדבר ויצאו כברק חצם, וכמו דבר אמצעי ובינוני בין רכב גמל ובין רכב אש ומסלת ברזל, נוסעים היום בעגלה אשר יאסרו בה בכל שתי ישעות ארבעה סוסים אחרים.

נסענו על פני עמקים וגבעות מחול אשר אין קצה להם. אין עץ אין שיח אשר תשמח העין בו, כי אם ענני־אבק מתגולל ועל ראשנו להט שמש הקיץ המצרי אשר לא למשיב נפש הוא. בעבור חפצנו לראות את הים האדום נשאנו וסבלנו ענוים קשים, מלהט השמים הבוערים ומאפס מים במדבר לשבור צמאוננו. בקאירה ובאלכסנדריאה היתה חפירת מצר־הארץ למלה בפי כל. דורשי קדמוניות וסוחרים, בני משק לאומים (נאציאָנאל־אֶקאָנאָמען) ומנהיגי גמלים, שרי המדינה ושוטרי בי־דואר, תחלה וסוף כל שיחתם הוא זועץ.

המחשבה הזאת לחפור את מצר הארץ ולעשותו לתעלה, לא חדשה היא. המלך רעמסס השני, אשר יקראוהו היונים בישם סעזאָסטרים, אשר משל ממשל רב אלף וארבע מאות שנה לפני מ"הנ. הפר כבר תעלה מן היאור על פני ארץ גשן אשר בשתי קצותיה יסד, כמסופר בתורה, את שתי ערי מסכנות את פיתום ואת רעמסס, בידי בני ישראל אשר עבד בם בפרך ופרעה סטעכאָ השני ערב לבו אחרי כן, שבע מאות שנה לפני מ"הנ, לנסות כחו ברבר הכבד הזה, לחבר בין היאור ובין הים האדום ע"י תעלה; אומרים שמאה ועשרים אלף אנשים תמו לגוע בעבודה הקשה הזאת. מאתים שנה אח"כ ערך חמש מאות שנים לפני מספר הנוצרים, החל דריוש היסטאספעס, כפי שמספר דיאָדאָר, עוד הפעם לעבוד

בעבודה הזאת, יען כי הגידו לו חכמיו, שהים האדום גבוה מעל ארץ מצרים, ויכול להיות שהתעלה תשטף מי הים המלוחים על פני הארץ הפוריה. העראָדאָט, אשר נסע בארץ מצרים ארבע מאות וששים ושתים שנה לפני מ״הנ, מספר שראה בעיניו את התעלה הזאת כתוכה. ואומר שהיה ארכה מהלך ארבעה יום ורחבה כל כך ששתי אניות גדולות יכלו לעביר על פניה זו בצד זו. תלמי (פטאָלאָמעאיס) השני פילאדעלפיס, שמלך במצרים ערך מאתים ושמונים וחמש שנים לפני מ״הנ, שב לתקן את התעלה המחברת בין הים התיכון ובין הים האדום, ועשה לה שֶׁכֶר וארובות להקל את מהלך האניות. סמוך למקום אשר שם היום העיר זיעץ עשה חיק, אשר קרא שמו בשם אחותו ארזינאָע, לכבודה. לא רחוק משם נבנתה עוד עיר בשם קלעאָפאטרים. כפי הנראה לא מלאה התעלה הזאת את תעודתה לתַּוֶךְ המשא ומתן בין הערביים וההודיים, אשר ע״כ לא שמו עליה לב לעשות לה תקונים, ומעט מעט נתקלקלה ונסתמה בעפר. כאשר אבתה המלכה קלעאָפטרא, אחר שנפל חילה שדור במלחמה אשר היתה באקציום, שלשים ואחת שנה לפני מ״הנ, למלט אוצרותיה אל ים האדום, טבעו ספינותיה בהתעלה הזאת עם כל שביות החמדה. ויהי כאשר היתה מצרים למס עובד לממשלת רוֹמא ואעליוס גאליוס הפקיד־נגיד אשר במצרים בנה צי אדיר (איגע פלאָטטע) למען יוכל להוליך את צבאותיו אל ארץ ערב, היו לו היאור והתעלה להועיל ולעזור להביא לו העצים לבנין האניות. ורק הקיסר טראיאן היה הראשון אשר שם אל לבו, לשוב ולתקן את התעלה, כפי הנראה רק למען הקל על המסחר עם שאר ארצות ולהגדיל כבוד עושר תבואות הארץ. האחרון אשר נסה את כחו לתת בתעלה דרך ובמימיו נתיבה היה הפקיד־נגיד אמרו תחת ממשלת הכאליף אָמַאר בשנת שש מאות שלשים ושמונה למ״הנ. סבת הדבר הזה היה הרעב אשר חזק בערים הקדושות אשר לערביים. כבד מאד היה להביא שמה להם ממצרים על דבשת גמלים אשר התנהלו לאטם. על פני התעלה יכלו למהר מעשיהם ולהמעיט המחיר. עוד מאה ועשרים ותשע שנים אחרי כן היתה התעלה הזאת לעזור ולהועיל, עד אשר פקד הכאליף מחמד־אל־מאנצור, בשנת שבע מאות וששים ושבע למ״הנ לסתמה ולמלאותה עפר, למען לא יוכלו להביא מחיה וכלכלה לערים הקדושות אשר מרדו בו. המצריים נתנו יד לדבר הזה בחפץ לבם, יען כי התעלה היתה בעוכרם לשאת את פרי אדמתם אל ארץ אחרת ופעמים לא מעט עלה ע״ז מחיר התבואה בארץ מצרים ויקר היה להם לחמם לנפשם.

בימי הבֵינַיִם (מיטטעלאלטער) עלה זכרון התעלה הזאת לפני מלכים ושרים, אשר נתעוררו על זה ע״י נוסעים שראו חרבותיה, ובכל זאת לא הרים איש את ידו לתקנה.

ורק במאה אשר היתה לפנינו, חשב מחשבות צעזאר זמננו, לחדש כנשר נעורי התעלה, לתת למצרים מקום מכובד בין ארצות תבל, ולהביא ע״ז תועלת גדולה ועצומה למסחר התבל כלה. וילך בעצמו ובכבודו, כהלות מודדים המקרים במים עליותם, בשנת 1798 לזועץ, והוא היה

הראשון אשר נודעו לו עקבות התעלה אצל זועץ והלך בעקבותם מהלך חמש שעות על פני הארץ. ובשנה השנית חפש ומצא עקבות התעלה בקצה חשני אצל בעלבעים. ויפקוד נאפאָלעאָן את המודד (Ingenieur) לעפּער לחוות דעתו הרחבה בספר כתוב מאתו, על אודות אפשרות בנין התעלה הגדולה הזאת, ואיזה דרך ישכון אור להגיע אל המטרה הגדולה הזאת. ולעפּער מלא את פקודתו. אם אמנם נכבדות מדובר בספר ההוא, בכל זאת מאתו היתה נסבה לשנות את טעות הימים הראשונים; בגלותו את דעתו, נשען על מדידות בלתי ברורות של המודדים הצרפתים, כי פני לשון הים אשר בזועץ גבוהים 9. 908 מדות (מעטער) משטח המים אשר בלשון ים הפעלוזי הרחוק ממנו רק שש עשרה פרסה (מיילען). לעפּער גלה דעתו כי, יחפרו את התעלה להעביר בה רק ספינות קטנות (בארקען) ולכלכלה במים מן היאור, כמו בובאסטום בימי קדם; וצנור יוצא ממנה יחבר את קאירה עם התעלה הגדולה. גם את הרעיון לבקוע את מצר־הארץ ולעשות שם תעלה אשר ילכו בה גם אניות מלחמה, לא דחה בשתי ידים. ההוצאות על התחדשות התעלה הזאת נחשבו לשלשת אלפים רבוא (30 מיליאנען) פּראנק. בין כה וכה הגלגל חחוזר בעולם עשה את דרכו הגדול מאין פנות אל מחשבות בני אדם ועלילותם, ויהי כאשר מסר לעפּער בשנת 1801 את הספר אשר כתב אל הקאָנזול הראשון, כבר היתה ארץ מצרים מסורה לידי הסולטאן ונאפּאָלעאָן השיב אמריו: „הדבר הזה דבר גדול ונכבד הוא. יחוקו דברי הספר הזה גלוי לכל העמים, ויאלצו את הישמעאלים למצוא חפץ ולעשות להם שם לתהלה ולתפארת בהוציאם לאור את הדבר הגדול הזה."

מחמד־עלי, אשר יקראוהו נאפּאָלעאָן המזרחי, שב להעלות על דעתו את הרעיון הנשגב הזה, אפס נתעוררה בקרבו הדאגה פן יבולע לארץ מצרים, בהקרע את רשת מימיה ושלטו בה ידים זרות. והנה גם ארץ אנגליא שמה עיניה על חבור שני הימים. ישרי צבא בריטאניא העמיסו על עצמם מדידת מצר־הארץ והעלו כהפך ממה שעלה בבחינת הצרפתים ששני הימים במאזנים ישאו יחד, לא יגבה האחד על חברו. בימים ההם ובזמן ההוא עצמו הואילה חברת־הודו מזרחית להתחקות על שרשי רגלי הים האדום ולגלות תעלומותיו. התועליות הגדולות אשר יצמחו מזה אל המסחר למעט הוצאות עם ועם, לתקון המדות, נגלו לעין כל, ובכל פעם נודע יותר מה נחוץ הוא לבקוע מצר־הארץ ולעשות התעלה.

בשנת 1843 הסיב הנסיך מעטטערניך את המשנה למלך אשר במצרים לשוב ולבחון עוד הפעם את מדידת המים. המודדים נעגרעללי העסטרייכי, שטעפּענזאָן האנגלי וטאלאבאָט הצרפתי נבחרו לדבר הזה להוציא תעלומות לאורה. המה חקרו ומצאו כי לשון ים הערבי, שלא בעת מלאת־המים (פלוטה־צייט) גבהה שוה עם פני הים התיכון. אפס החכמים הבקיאים נחלקו לשני דעות. ליגאט־בייא, שטעפּענזאָן ונעגרעללי חוו דעתם לעשות לשון ים (באָספאָרוס), וטאלאָבאט אמר לחפור תעלה מן היאור אשר תבקע ותגזור את הדעלטא ונפלה אל הים באלכסנדריאה.

שבע שנים אחרי כן שׂם לעסעפס לבו אל הדבר הזה. וירם כשופר קולו ויקרא אל כל העמים המתוקנים, לשלוח מצרימה את חכמי המודדים אשר לעם ועם למען יקהלו שמה יחד ויתקרו וידרשו ביניהם להתיר השאלה הזאת ולדעת עפ"י אחרית הדבר במשפט החכמה. בשלשים לחדש אָקטאָבער בשנת 1855 נקהלו שמה הנבחרים והמה היו שמונה חכמים: קאנראד, לעסעפס, ליעסאָן, לינאט־ביי"א, מאק־קלעאָן, מוגעל־ביי"א, רענאָד ונעגרעללי. ונלוו אליהם חברי עקד־המדעים הצרפתי: בארטהעלעמי וסט. הילער.

היוצא מהחקירה והדרישה האחרונה הזאת ומהמדידה הברורה הוא דבר אמת וקיים לעד אשר אין עוד להרהר אחריו, ואם חדול תחדל ארץ אנגליה המלאה קנאה לשום מכשולים לדבר הזה הנה יצא לפעולת אדם ויצלח, רק אם ישימו מתחלה לכסף מוצא כי נדרש לזה סך 162,000,000 פראנקס. וזה יתכן להשיג ע"י שִׁטְרֵי חֶבְרָה (אקציען). הדברים אשר נעשו מאז התאספו החכמים האלה במלאכות ארצותם לגוייהם עודם כאבם בזכרון כל איש. — —

באנו אל אחד בתי הבי דואר מן השלשה עשר אשר תחת כל אחד מהם בנוי לתלפיות מגדל־תלי־קרב, אחרי רגעים אחדים נתנו לנו סוסים חדשים והננו ממהרים לרוץ הלאה על פני המישור, בדרך המלך ומסלה ישרה, אשר מימנה ומשמאלה תללים שפלי הקומה הנעשים לעצור בעד החול המעופף שלא יכסה פני המסלה. רק חצי הדרך מקאירה לזועץ (לצד זועץ) רֻצפה המסלה באבנים כמעשה מאק־אדאם *). בדרך ראינו הרבה אבני אקדח (פייערשטיינע) שחורות ובתוכן גם אבני יישפה (יאספיס) אדומות ואבני ערפל (כאלצעדאָן) צהובות, ויותר מכלם ראינו גזעי עצים גדולים שנהפכו לאבן, כאשר ראינו אותם ביער האבנים אשר אצל קאירה.

כי נפנה ימינה ונראה והנה הרים בינונים מגבילים את אופק הראות, והם הולכים ושפלים כל אשר נסע הלאה, אולם משמאלנו ראינו רק גבעות חול. אחר אשר נסענו הרבה שעות הגענו אל מקום אחד, אשר שם שיח השדה הרבה מאד צומח מתוך החול. מעולם לא התעננתי בירקרק דשא כמו בפעם הזאת. והנה אורחת נוסעים רבים רבצה תחת צל השיחים השפלים האלה. אנשים לבושי בגדי צבעים שונים, כושים אשר רק מתניהם חגורות, בי־דואינים חומים וגדולי קומה מצאו פה מרגוע; הגמלים אכלו למעדנים את ההרולים אשר עליהם פרחים אדומים ופרחי תכלת. על יד דאר־אֶל־ביידא נמצאים חרבות טירה בצורה, לפנים גדולה ורחבה, אשר בנה אבבאס־פחה, אשר היה אז משנה למלך במצרים, והוציא על זה הון עתק. סביב הטירה ההיא, מהלך שעות הרבה, לא נמצא מעין מים

*) איש אחד באמעריקא, ושמו יאהן לודאן מאק־אדאם (נולד 1783 ומת 1825) היה הראשון אשר המציא תחבולה לעשות מסלות ומכתשי־אבן (בעטאנבויטע) ועל שמו נקראה המלאכה הזאת בכל הלשונות, ובל"א מאקאדאמיזירען. המעתיק.

וכל שיח השדה, ואין איש אשר ידע מה היה לפרעה החדש הזה, לבנות לו ארמון כמו רמים במדבר ישימון זה. ויהי כאשר מת ויחדלו לבנות את הארמון, והנה מעי מפלה.

לעת נטו צללי ערב עברנו על יד המצודה אגערוד אשר שם מעין מי מרים עמוק; מעט אח"כ באנו אל ביר־זועץ אשר שם בארות מוקפות מסביב בחומות אבני־חול וארבעה מגדלים עליהם. המים מרים מאד, ורק הגמלים ישתו אותם. אחר אשר עברנו שמונה עשרה פרסאות אשכנזיות במשך שלש עשרה שעות באנו אל זועץ ונראה את פני הים האדום. לעיני איש אייראפי העיר זועץ מראיה ככפר גדול ורחב ידים, אשר לא תאר ולא הדר לו, ורק על שפת הים נבנו קצת בתים גדולים מעט, ובתוכם בית מלון אורחים אשר בו ימצא הנוסע — אחר אשר ענה בדרך כחו — מנוח לכף רגלו ורַוַח לו אפס תקותו לרוות צמאונו ולהשיב נפשו במים חיים נכזבה. המים יובאו ממקום רחוק מהעיר, וטעמם מלוח ותמיד הם כמים פושרים.

כבר פרש הלילה כנפיו השחורות על פני הארץ ואנחנו התהלכנו על פני גג הבית ונשמע את קול שאנן גלי הים האדום, אשר לא יכולנו לראותו, כי אם רוח חיים ומשיבת נפש נשבה לנו ממנו. מעל ראשנו הבריקו הכוכבים הגדולים והלוהטים. רעיוני שוטטו בימי קדם, עת אשר נחו פה משה ועמו „וַיּוֹלֶךְ ה׳ אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה."

עוד היום, אחרי בוא השמש יתעורר הרוח הקדים ויוליך את הים עד אשר בבקר השכם יחסרו המים. שכרנו לנו גמלים, למען לא נאחר בבקר השכם קודם עלות השמש את עת חסרון־המים (עבבע), ונעבור הרחק כמהלך חצי שעה מצפון לעיר זועץ, את לשון הים. בקצת מקומות הגיעו המים רק עד קרסולי הגמלים, ובקצתם עד הכרעים, אבל לא יותר, ובשני מקומות הלכו ביבשה בתוך הים. רוחב לשון הים ע"פ מדידת ניבהור, שלשת אלפים וארבע מאות וחמשים רגל. מראה הים הזה יעלה על זכרוננו יאורי (לאגונען) פּענעדיג, כאשר נביט עליהם ממגדל־מארקוס בעת חסרון המים. אחרי עשרים רגע הגענו לעבר הים המזרחי, ובזמן קצר כזה שבנו לזועץ „וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ." הגיע עת מלאת־המים (פלוטה).

הספור הבא בתורה, באמרו בפה מלא שהרוח הקדים היה סבת חסרון המים, הנה יורה באצבע על מראה טבעי, אשר עוד היום נראהו עין בעין מדי יום ביומו, ולא על נס ופלא. לא כן נס טביעת פרעה והילו, אותו תספר לנו התורה כי לא מבטן הטבע יצא: וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת: וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַה׳ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם."

רהצנו בים, אבל לא התענגנו בו כמו בשאר הימים אשר רפד חול רך תחת רגלינו, כי פה כשלו רגלינו בקליפות צב ואלמוגים הרבה מאד.

אחר אשר סעדנו לבנו בפת שחרית שטנו על פני הים, בספינה

קטנה אשר פרוש עליה נס, לעין־מוזא ולרוח דרושה לחפצנו הנענו שמה במשך שעה תמימה. רב החובל העיר אותנו, כפי דבריו, על חזיון־רוח, על צל־איש כעין עמוד, אבל אנחנו לא יכלנו לראותו. ניבהור מספר, כי ראה לחוף הים ערבי רוכב על הגמל גדול כמגדל ופורח באויר. ונוסע מקרוב ששמו טישענדארף מספר, כי בנסעו כמונו היום לעין־מוזא ראה פתאם את אהלו אשר תקע מעבר לשון הים על גבעה, כפאר־עמוד גדול ונורא באויר השמים.

עין־מוזא שפירושו עין־משה, הם שמונה מעינות יחד. קצת תמרים סובבים עליהם. מימיהם טובים מכל מימי זועץ. אין אות נאמן כי נקראים המעינות האלה על שם המחוקק הגדול הזה והמוציא את עמו מסבלות ועבדות, מאז ומקדם; אבל עוד יותר הדבר אצלי בספק אם שתו מהם בני ישראל, אף כי לא אלה המה, כאשר החליט נוסע אחד ממאה הט״ו, אשר היו מימיהם מרים ונהפכו למים מתוקים ע״י משה. מלבד התמרים האלה איזה גנים נטועים בידי אנשי איראפא, אשר יפריחו וינובו מאד ומשמחים עין הנוסע ומשיבים נפשו בקרב המדבר.

ממחרת היום ההוא שבנו לקאירה. דממת הבדידה אשר בדרך הזה, השמם והכבד מאבק החול ומחום השמש השבתה ע״י חזיון־הטבע יקר המציאות ונפלא מאד. בבקר כמו בשעה התשיעית, החלו השמים לשום ערפל חתולתם מפאת המדבר, וענן כבד מאד ורחב ידים חשך משחור תארו נסע הנה הלוך ונוסע חיש מהר כסה אותנו עב הענן וימטר עלינו ארבה. במעט רגעים היינו כמו בשטף מים רבים. והארבה כסה את עין הארץ ותמלא הבקעה אותם, עד כי נראתה האדמה כחיה ורומשת. ומראיה כמראה הים אשר על פניו גלים ירקרקים ידודון לנשיבת הרוח.

הערביים לא התפלאו על המראה הזה אשר איננו חדש אצלם, אבל על הדבר הזה השתוממו כי בא הארבה הפעם הזאת אל בקעת היאור לעת אשר ערות עליו וכל מזרע יאור כבר נאסף ואיננו וכל קנה וסוף קמלו ואין כל מאכל אשר ישביעו בו רעבונם החזק ע״י מסעם במדבר ימים רבים. שלש שעות רצופות היה הארבה למטר על הארץ, עד אשר ירד וינח על הארץ ורק קצת קבוצים נראו עוד בשמים כקבוצי סיס ועגור ההולכים למסעם. גם לעפסיוס ראה כמראה הזה, אשר הוא מדמה לירידת שלג ירוק, וכחדש מאַרז בשנת 1843 אז עלה הארבה על ארץ מצרים ששה ימים וששה לילות רצופים ויהי לחרדת כל הארץ. הערביים הציתו אש על פני השדות, וירימו קול גדול, ויכו אבן באבן למען השמיע קול נורא, אבל כל זאת לא הועיל להם מאומה, הארבה נשאר על הארץ וישחית את כל תקות שדמתם.

מאד נתפלא ונשתומם על הבינה אשר נתנה לארבה, וכסיס הגנבה כן יפריש כנפיו למקום ישם צמח השדה, יתנשא מעל נאות מדבר אשר כבר אכל שם את כל ירק דשא ויעיף על פני המדבר וידע למציא הבקעה אשר ישם ימצא מחיה וכלכלה חדשה.

האממער־פורגשטאלל אומר בזכרונות מסעיו, בדבדו על הנגעים אשר הביא משה על מצרים „כי מאז נשארו הנגעים האלה שמה לזכר עולם וחדשים לעתים ישובו להזכיר אותות ה' ומופתיו בארץ חם.

המון זבובים מכסים פני הארץ; בגדי הנוסעים נראים כשחורים בעבור הזבובים המכסים אותם, ועל גבות עיני הילדים ישבו הזבובים כזר סביב סביב וילאו לגרש אותם, והיו לזעוה ולזרא. עוד היום יסגרו עשירי עם את חלוני בתיהם אשר יאכלו שם ויעמידו את עבדיהם ומשרתיהם ובידיהם זנבות תכיים לגדש הזבובים. כל המאכלים מכוסים בזבובים. יתגנבו לבוא תחת צעיפי הנשים וסדיני המטות, ויגזלו שנה מעינים. עוד היום ישאיר היאור אחריו, כאשר יהסרו מימיו, המון צפרדעים וצבים רבים. עוד היום יביא רוח קדים מן המדבר ארבה לרוב אשר יכסו את עין הארץ ויאכלו כל תבואות השדה. עוד היום יהיה עפר הארץ לכנים באדם ובבהמה. פעמים רבות אם לא יעלה היאור על כל גדותיו יהיה רעב בארץ, ואם ירבה עליו מטר השמים ויסחוף את אדמת אפריקא האדומה ויזרומו מימיו הנה, יראו על פניו משברים וגלים אדומים כדם. ואם יעלה היאור מעלה מעלה וישטוף את הארץ, הנה שחין אבעבועות פורח ביושב הארץ, אשר יקראו בשם צרעת־היאור (נילאוסשלאג) וצבו עיניהם; מלבד לקויי השמש אשר תקרינה לרוב ומלבד החשך אשר יבוא שמה מהמון הארבה המכסה את עין הארץ, הנה פעמים לא מעט גם הרוח זלעפות (זאמום) יחשיך פני הארץ בקטור ואבק, ואור חשך בעריפיה. ויותר מכל אלה ינופף ידו מלאך המות על הארץ הזאת בשבט עברתו ויכיה בדבר, ולא ישא פני כל בכור באדם ובבהמה.

אַלֶכְּסַנְדְּרִיאָה.

הגיעה עת בוא הבי־דואר מבאמבייא ומהרנו לשוב לאלכסנדריאה, למען נוכל לשוב אל ארץ מולדתנו באנית הקטור (Lloyddampfer) אשר עליה להוליך צרור המכתבים לאייראפא. מסלת הברזל נושאת את הנוסעים לאלכסנדריאה רק פעם אחת בשני ימים כמו משם לקאירה. הרוצה שלא לאבד מעותיו — בשגיאת הסוכנים אשר במסלת הברזל הטרודים מאד בעבודתם, יראה להביא בידו מחיר הדרך לא פחות ולא יותר; כל חלוף מטבע מביא הפסד, כאשר נודע לנו ע"פ הנסיון. אחרי תשע שעות, אשר מהן לנכות שלש שנתעכבנו על יד היאור, הגענו עוד הפעם לקרית אלכסנדר העתיקה. האיש אשר אין לו מ"ומ או עסקי משפחה באלכסנדריאה המכריחים אותו להתמהמה שם, עד מהרה תשבע נפשו מכל תענוגיה, ובפרט אם כבר ראה אותה ואת יתר הערים הגדולות בארץ הקדם פעם אחת.

כאשר נתבונן על מאורעות הערים הישנות אשר במצרים הנה בצדק נוכל לומר כי אלכסנדריאה היא המאושרה שבכלם. אם אמנם אין להעיר

הזאת בתקיפה יותר משליש פרסאות אשכנזיות וחצי, ויושביה עולים למספר שש מאות אלף איש, בכל זאת גדול כח השפעתה על מסחר התבל כלה ותהי סחר גוים. להתחרות את צור המעטירה אלכסנדר הגדול יסדה בשנת 331 (קודם מ"הנ) במקום אשר היה שם לראשונה קולוניא יונית ראקאָטיס, וידה עשתה חיל ותעוז ימינה על העיר הכנענית אשר הלכה בתוהו ואלכסנדריאה עודנה חיה וקימה. אם אמנם משל החול (פהאָניקס), המחדש נעוריו אחר כי שרף והיה לאבק, כבר לא עמד טעמו בו, הנה באלכסנדריאה ישוב ויעמוד חי לנגד דמיון הצופה ומביט, אם כי תפארת ארמנותיה וכבוד היכליה אבד זכרם המה.

העיר החדשה נבנתה על התל הארוך שבעה שטאדיען אשר חבר לפנים בין ארץ היבשה ובין האי פהאראָס, אשר קרוב לה עמד על שן סלע כבד המגדל־המאיר (דער לייכטטהורם), הפלא האחד משבעת פלאי ימי קדם, אשר בנה זאָסטראטוס על קנידאָס משיש לבן, והוציא על זה שלשה מיליאן זהובים כסף, סך עצום ונורא בימים ההם.

בכל פעם אשר יזכירו הסופרים את מאורע אבוד עקד הספרים אשר באלכסנדריאה נראה כאילו הם מדברים רק מעקד אחד, אם אמנם היו שנים אשר אבדו בזמנים שונים. עקד הספרים האחד היה נחלת המוזעאום, והשני בהיכל סעראפיס; הראשון נשרף במלחמה נגד יוליוס צעזאר, ושל סעראפיאָן תחת ממשלת הכאליף אמאר, אשר ע"פ מסורת ההגדה, השיק ארבעת אלפים מרחצאות בספרי כתיבת יד. אבל אין לנו להעמים רק עליו לבד את דבר ההשחתה הרעה הזאת; כי הוא מצא רק את שארית פלטת הספרים הגדולה, אשר החלק היותר גדול אבד עוד תחת ממשלת טהעאָ־ראָזיוס בידי הנוצרים בהרעישם על הסעראפיאָן.

מה מאוד נוטים אנחנו לקרוא מעשים כאלה בשם משחתים ונוראים, ולאמר כי הם מעשים אשר לא יעשו בימינו המתוקנים האלה. ובכל זאת הן קרה כזאת גם בימינו ועינינו הלא ראו, איך באחת ערי אשכנז הגדולות, העריכו המצירים עליה והמציקים אותה את כלי משחיתם בראשונה על בתי עקד הספרים! מה רב „מרפא לנפש" אבד לנצח ע"י אבדון שש מאות אלף הספרים כתבי־יד אשר באלכסנדריאה! והנה עלה על זכרוננו הכתובת אשר ראינו על אחד בתי עקד הספרים בקאנסטנטינאפעל אשר נבנה בשנת 1771, הזרה והנפלאה בארץ אשר הנשים לא תדענה כתוב ולא קרוא בספר: „התשוקה אל המדעים היא חובה על כל איש מאמין ועל כל אשה מאמינה בדת אמת."

בעוד זמן קצר ראינו את מחטי־קלעאָפטרא ומרחצאותיה, ולא רחוק מהם מערות אחוזת קבר (קאטאקאָמבען), עמוד פאָמפעיוס, ונרכוב בערב בין התעלה ובין בתי החצרות היפים, ונראה את ארמון המשנה למלך. עוד נראו ונכרו עקבות החגים ע"י שארית העששיות אשר נשארו תלויות ביונקות הפרחים, אשר חגג המשנה לכבוד שמחת מילת בנו, אשר הרים אותו הסולטאן ביום ההוא למעלת הפחה.

באלכסנדריאה שמעתי חברת בני אדם מספרים בגנות החגים האלה, אשר נאלצו גם הם לבוא שמה למרות רוחם. רבה מאד ההוצאה על החגים האלה. אומרים כי הוציאו מן ארבעה עד חמשה מיליאָן פֿראנקס, אשר בלי ספק מחצית הסך ההוא גנבו האנשים המתעסקים בסדורם. לקבוץ הון רב כזה, אשר אלמלא הוציאו אותו לתועלת המדינה, היה מביא ברכה הרבה לארץ, הוטל מס על פקידי המדינה ואף על הרופאים, אשר אחד מהם ספר לנו את הדבר הזה, לתת כל אחד חלק גדול משכרו הקבוע לו מאת הממשלה. בין עמוד פאמפעיוס ובין הארמון הרומה לאחד בתי החצרות הגדולים אשר גן לו מסביב, התענגנו במחזה אשר היה לנו למשיב נפש: ראינו את מערכת חיל המשנה, שומרי ראשו, ושמונה מאות כושים, מלמדים ידיהם לקרב. הם היו לבושים מכנסי בד לבן חגורים באזור ובגד קצר מצמד גפן עליהם, וראשם מכוסה במגבעת אדומה, איש חרבו על ירכו חרב עקומה תלויה בחגורה אשר על מתניו. האנשים האלה, כמעט כלם גבוהי קומה, מלאו את חקי מלאכתם בהשכל לכל משפטם. שר צבאם לבוש כלו ככל אנשי הצבא, ומצוין רק באות כבוד (אָרדען) ישמעאלי משובץ אבני חפץ, ישב על סוס בלום הדר במתג ורסן מסאממט וכסף וסביבותיו אנשי חיל ג"כ רוכבים על סוסים.

אנחנו באנו שמה כמעט קט בטרם כלו מלאכתם. שורותיהם ועמודי צבאם (קאָלאָננען) התפרדו, אנשי החיל העמידו כלי זיינם כתבנית פארי־עמודים ויחלו להתחנך במלאכת הדלוג (Voltigirübungen) בשמחה ובטוב לבב בשירה ובזמרה, אספות אספות גדולות וקטנות. אינני זוכר אם ראיתי מימי כמוהם אנשי חיל מערכה כלם ששים ושמחים, וכפי הנראה מאושרים.

מדי היותנו סובבים בעיר בשוקים וברחובות באנו גם אל בית תפלת הקאטוליקים העומד במרחב וצללי עצים סוככים עליו. הבית ההוא בנוי במדה נכונה ויפה, אבל עמל הוא בעיני כי נבנה מאבני חול, אשר כהבל נדף הנה, ובזמן קט יהיו הבנינים חרבות לנצח. תוכו, אשר באותה שעה ברכו שם במקהלות בתפלה ובמינים ועוגב את לידת גיזעללא בת קיסר עסטעררייך, יפה ומהודר גבוה ורחב ידים, כבתי התפלות אשר באחד ערי המדינה הגדולות. וכפי הנראה לא גדל ונשגב מאד כח דמיונו של הבונה, אשר בבנותו את הבית הזה בארץ מולדת בניני זכרונות ימי קדם לא היה לאל ידו לברוא דבר (אם גם יכול להיות שלא היה לו לכסף מוצא) אשר ידמה ברוח דעת ובבלקטרין*) עכ"פ מעט מזער אל הזכרונות האלה.

יותר מכל התענגנו בשוטנו באניה על פני המים על יד החוף וברחצנו בים בטרם באה השמש, ובהתהלכנו לשוח על שפת הים לעת ערב. בלכתנו לבקר את מערות הקברים (קאטאקאָמבען) ראינו מראה נכבדה: נזיר אחד (דערווישׁ) מארץ הודו כורע על ברכיו על שן הסלע, התפלל

הקורא היקר כבר ראה ויתבונן את דרכי להשתמש במלות תלמודיות במקום שאזלת יד לשוננו. והנה להורות קאראקטער נמצא בדרז"ל „הרבי לר כ ל ק ט ר י ן שלו" (ויקרא רבה פ' כ"ג). המעתיק.

לנוכח השמש הבאה. ואחרי צאתי מן המערות לשוב לבית מלוני ראיתיו מטייל על שפת הים.

נכנסתי עמו בדברים, ונכספתי להאריך שיחתנו, אחרי רואי כי יודע הוא הרבה מקורות אלכסנדריאה בזמן העבר, וקורות הקברים וההרבות. וביותר השתוממתי על שאלתו אותי, אם ראה ראיתי קבר המלך „איסכענדר הנביא בעל שתי הקרנים." כאשר השיבותיו כי לא ראיתיו ובקשתיו להראותו לי, ויראני קרוב אל השער המוליך אל עמוד־פאמפעיוס. ערמת עפר הדומה למקום שם קבר. הארון עצמו, אמר לי, כבר נלקח מזה בידי האנגליים. כפי הנראה כונתו על אותו הארון אשר נמצא מקדם באחד בתי המסגד באלכסנדריאה ונחשב לארון אלכסנדר הגדול. אפס אחר שהובא לאנגליה והֻעמד במוזעאום הבריטאטני נודע ברור ע"פ כתובת החרוטים אשר עליו כי הוא ארון פרעה אמירטעאוס.

עוד כמה פעמים ארחתי לחברה עם הנזיר ההוא, אשר חוה לי דעתו, דעה מיוחדת, על העולם והאדם, ונראה לי שדבריו הם מהשכבותיהם והכמתם של אנשי מצרים אשר בזמן הזה. כל ענין וענין שדבר התם בדברים יפים האלה: "אני המדבר ואללאה הוא החושב." ובדברו כה העביר ידו על זקנו הארוך והשחור והביט בפני בלב בטוח בעיניו הגדולות והשחורות אשר הן לבדנה מלאו חיים והאירו פניו הדלות והרעות מנזירותו.

כאשר־עברנו על פני חצר־מות, אשר נשאו עליו ראשם אילוני־אֵבֶל (ציפרעססען) גבוהים, ויאמר: „זה הוא איפוא עין־הדרור. לא ישה אחד מענפיו ארצה, כלם ישאו ראשם השמימה." בין הפרחים החבצלת היא תבנית הדרור, כי לבנה היא ומום אין בה, חפשיה מכל תועבות הארץ, חפשיה מתאות החושים אל הצבעים השונים. [illegible] מתאות החושים ומאוס בעושר ונכסים ארציים. אלה הם לבנים אשר יתנו לאדם החרות האמתית, אשר בשלמותה תמצא ורק בקבר." על כן אוהב אילון־האבל לפרוש צלו על הקברים, והחבצלת פורחת עליהם בשמחה ובטוב לב!" והייב אני לשלם תודות להנזיר הזה על כי ספוריו היו לי לחומר אל הגדות־אלכסנדר הבאים תיכף אחר זה, ואשר נסיתי לתת להם צורה ותמונה בהתהלכי על שפת הים אל אדמת מצרים, הארץ העתיקה.

הַגָּדוֹת־אֲלֶכְּסַנְדֶּר.

רק אלה הגבורים אנשי השם יהיו עוד לנצח באמת ולא יראו מות, אשר החזיק בם כח דמיונו של גוי כלו ולא ירפמו. הן אמת זכרון קורות העולם ישא את שמות אנשי הרוח הגדולים ומעשיהם אל דור אחרון על עפר יקום אחרי אלפי שנים; אבל רק אלה יעירו ויעוררו את האהבה בלב הדורות האחרונים וילהטו את רוחם, אשר מלבד גבורות ישע ימינם היה לאל ידם להרעיש את דמיון בני דורם ולעורר כנור המשוררים ע"י

הדר כבודם, ע"י הקסם אשר יחלוף על פנימו, ע"י מאורעות של יגון ועצבון, ע"י מותם מיתה יפה. או מות אשר הרעיש את העולם. כמעט רק זה אשר כלו ביגון חייו הוא הגבור אשר חלקו בחיים לנצח, רק זה אשר ערפלי כוכבי ההגדות המליציות (מיטהען) ינוחו סביביו כשכבת הטל. ואיש אין כארץ אשר יעלה למעלה מן המדרגה הזאת. להיות למלה כפי ההגדה המליצית.

לא ספורי הקורות, כי אם ספורי המליצה והזמרה לבד ימלאו את משאלות לב הגדולים אשר בארץ אשר כלתה נפשם ורוחם אחריהן, ובמעמקי לבו הרגיש זאת האדיר העתיק אשר לו הקדשתי הדפים הבאים, בעת אשר מלא פיהו קנים והגה, כי איש אין כהאמערום חי עוד על פני האדמה אשר בכנור וקול זמרה יספר פעולותיו לעם נולד כי עשה.

גם צאֶזאר זמננו עצמו, גדול כבוד אל־מות החופף על מיתתו בסט. העלענא, מאשר על מנוחתו כבוד וסרת כל טעם מליצה תחת כפת הבית הגדול והקדוש של — האיני־אונים (אינפּאלידען). נאפאָלעאָן בין איני־אונים! הלא יוציא הרעיון הזה את כל נפש ורוח מאת ההשקפה המליצית עד היותה כאבן דומם? האין זאת חתימה סרת טעם אל האיליאדא הגדולה של זמננו *)? ומה שונה מזה הדר כבודו הנפלא, אם נעלהו על דעתנו בדמיון הענק חנורא אסור באזיקים אל שן הסלע בלב ים, והעיט סביב לו ושניו ישלח בו, את נפשו הוא אוכל.

העקאלעס ופערזעאוס, המלך ארטוס ומארקאָ קראליעוויטש הסערביי, נמרוד וסרדינופול, סעמיראמים וליבוססא, מהמעט ידעו מהם קורות דברי הימים, אבל כח הדמיון של עמם, הגדול והעצום שבכל המשורר'ם, נתן להם חלק ונחלה בהגדה המליציית, ורמו ונשא מאד והיו כאלהים.

זמננו החדש עמל ויגע לחפור ולהוציא מן הארץ את קורות משפחות מלכי מצרים העתיק החתולות בערפל החרוטים; והנה אנחנו קוראים קורות אלפי שנים לפנים, ובכל הזרות הנשקפה אלינו מעיני הפרעונים העתיקים, רק סעזאָסטרים לבדו יעורר את כח דמיוננו ורגשות לבנו, בעשותו נוראות ונפלאות בכח אלים. המכה מלכים רבים ועצומים בקסם רוחו החזקה, ויחשה בדממה באמור אלינו אחד מהם, אשר נאלץ למשוך כסוס במרכבת עזו, ויעמוד פתאום ויפן ויבט על גלגלי המרכבה ויאמר: „פה דרך ההצלחה! תמול הייתי מלך, על גפי מרומי תבל המתגלגלת עלה וירד, והיום ככלי נפץ הנני שוכב תחת אופניה. סעזאָסטרים, מרכבת הצלחתך מתגלגלת היום מלמעלה!"

אלכסנדר המקדוני, אם אמנם גם סופרי הקורות אשר בארצות המערב מספרים תהלותיו, וירוממוהו על כנפי השיר, הנה גדול כבודו

---

*) Iliade הוא שיר ספורי שעשה המשורר היוני על מאורעות העיר טרויא. וע"ש נקרא בדרך מליצה כל ספור של מאורע גדול ויוצא מדרך הנהוג בעולם, ולכן קורא מחבר זה הספר את מאורעות נאפאלעאן הראשון הנפלאים, בדרך מליצה איליאדע זמננו. המעתיק.

בעיניהם רק כגבור חיל עצום, שר צבא מאין כמוהו וכובש ארצות רבות. לא עלה על דעתו, כאשר נבסף לאיש גדול כהאָמער אשר בכח זמרתו ינהגהו על־מות, כי עוד דמיון גדול עצום מכח דמיונו של האָמער, הוא הדמיון השוכן בקרב כל עמי ארץ הקדם, יקחהו על אברתו, ינשאהו וינטלהו וישים בין הכוכבים קנו. לבן ארץ המערב הוא רק תמונה דשנה ורעננה מתמונות קורות העולם, אבל בן ארץ הקדם תמונת ההגדה המליציית יביט בו, תמונה מזהירה ומבריקה לדור דורים. כאשר הגיד על עצמו, כי הוא בן ליופיטער־אמון, כבר חלף עבר בנפשו הרעיון כי כחו ורב אונו היה יחיה לנצח ע״פ התעוררות כח הדמיון של העם.

אלכסנדר, הנקרא בארץ הקדם איסכענדר, מכונה ג״כ בשם הכנוי „בעל שתי הקרנים״ יכול להיות יען שכבש כל העולם והחזיק בה כמחזיק דבר בין קרניו, או יען כי קרן אור פניו וממנו יצא אורה לכל העולם. איסכענדר נולד בעת התחברות הכוכבים נוגה (פענוס) וצדק (יופיטער), אשר ע״כ הגידו הוברי שמים החוזים בכוכבים, כי ימשול בכל העולם, יען כי העוז (אשר לצדק) והתפארת (אשר לנוגה), הממשלה והאהבה כובשים את כל העולם. הפילוסוף אריסטוטלוס היה מלמדו. והוא לא ידע כי הרוחות הרעות והטובות באו גם הנה אל הנער הזה, אלה להביא בלבו הוללות וסכלות, ואלה ללמדו בינה. בקורת הרוחות כזאת נתאר בשרד המליצה בחרוזים הבאים האלה:

הַשֵּׁד וְהַנָּבִיא.

אֶל אֲלֶכְּסַנְדֶּר, עוֹדוֹ נַעַר,
יוֹעֲצִים שׁוֹנִים בַּעֲצָתָם בָּאוּ;
עֵת יֵשֵׁב עַל כִּסְאוֹ בַּשַּׁעַר,
אֵיךְ יִמְשׁוֹל כָּל אֶחָד יָעָצָהוּ.

הִנֵּה זֶה בָּא לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ,
נָבִיא וּמְלַמֵּד לְהוֹעִילֵהוּ,
וְרֶגַע וְהִנֵּה שֵׁד בָּא כְּהֵלֶךְ,
מִתְחַפֵּשׂ וּמְדַבֵּר אֵלֵיהוּ.

וּכְמִנְהַג הַדּוֹב בָּא הַפַּעַם,
אֶל בֶּן הַמֶּלֶךְ לְלַמְּדֵהוּ,
וַיְחַלֵּל בֶּחָלִיל בְּטוּב טַעַם
וַיְהִי הַדּוֹב מְרַקֵּד לְפָנֵיהוּ.

בֶּן הַמֶּלֶךְ מָחָא כַּפַּיִם,
„יָבֹא יוֹם וְנָשָׂאתָ הַכֶּתֶר,

אִם כֹּה בְעַמְּךָ תִּשְׁלַח יָדַיִם
וּמָשַׁלְתָּ וְהָיְתָה לְךָ שְׂאֵת יָתֶר.

בְּטֶרֶם כֹּל הָרוֹם בְּפִימוֹ שִׁנֵּימוֹ,
וְאַחַר לַחְסוֹם אֶת פִּיהֶם תִּירָא;
כֹּה בַּבַּיִת, בַּחוּץ תִּמְשׁוֹל בָּמוֹ,
וְאָסַרְתָּ בְזִיקִים זֶה הַפֶּרֶא."

גַּם נָבִיא בָּא פַּעַם אַחֶרֶת,
לָקַח לַנַּעַר תֵּת לֹא יֶרֶף;
וּלְבַת מֶלֶךְ הֵיכַל תִּפְאֶרֶת,
בִּשְׂעָרָה הוֹלִיךְ אֲרִי טֶרֶף.

"רְאֵה, בֶּן־מֶלֶךְ, דְּרָכַי, וְחָכְמָה!
בִּשְׂעָרָה תְּנַהֵל עַמְּךָ, בְּנַחַת
וּבְטוּב, אֶל אֲשֶׁר תַּחְפּוֹץ שָׁמָּה,
וְזִיקִים יִנָּתֵק וְיִכְרֶה לְךָ שַׁחַת."

חָלְפוּ יָמִים שָׁנִים עָבְרוּ,
וְהַנַּעַר גָּדַל וַיְהִי מֶלֶךְ;
דִּבְרֵי מַנְהִיג הַדּוֹב לוֹ יָקְרוּ,
וְיוֹתֵר בַּעֲצָתוֹ הָלַךְ יֵלֵךְ.

נודע לכל איך גברה יד איסכענדר על דריויש הנקרא בארץ הקדם בשם דארא. ויעש למלך משתה־מתים (איין לייכענפעסט) גדול, לחוג את מות שני שרי צבאות פרס מאקאר ומאהיאר אשר המית אלכסנדר במשתה ההוא, על כי, לפי דעתו, לא הטיבו להלחם נגדו, אם אמנם עזרו עי"ז לטובתו. על מסעו אל נהרות איתן תיגרים ואקסום חלם חלום, וירא בחלומו שבעה נחשים, שבעה פנינים, שבע שושנים, שבעה נרות, שבעה נהרות, שבעה הרים, ושרף מעופף אשר לו שבעה ראשים.

מלמדו החכם דרוש דרש בספר פתרון החלומות ליוסף (יוסף) ויפתור לו את חלומו לאמר:

שבעת הנחשים שבעה שרי צבא המה אשר יכול תוכל להם בערמה. שבעת הפנינים שבע ממלכות הנה, אשר תלכוד וירשת אותם ואת אוצרותיהם הנה שבע השושנים. שבעת הנרות שבעה חכמי תבל הם; שבעתים ינהר הניל אל הים, ועל גפי שבעת הרים הנה עומדת העיר המעטירה גברת לכל ערי תבל עם שבעת החכמים תרועע ובעצתם תיסר שתי הערים אלכסנדריאה וביצאנץ על פי הניל ובאספארום. השרף

המעופף בעל שבעת הראשים, שבעת העמים הפראים המה אשר תלכדם ותשים רסן על לחייהם: גוג, מגוג, יושבי הרי אטלאס, יושבי הרי קויקאזוס, הבי־דונאים ממדבר ערב וממדבר גובי ואת הגינים חמה מלאכי שאול מתחת.״

בסיסטאן שלח את רבי אריסטוטלוס אל המלך ארדישפס ויבקשהו לתת לו את בתו לאשה. ויהי כאשר מאן המלך לתת לו את בתו, ושמה גבעול־שושנה, ויצר אלכסנדר על קרית המלך, ובקש בכל זאת לקחת את לב בתו בחן ושכל טוב. ויצו לנטוע, מול פני הארמון אשר ישבה בו בת המלך, אוהלים מצבע השושנה, ולמשוח את יתדות האהלים ובדיהם בצבע ירוק, להיות לאות לשמה: גבעול־שושנה. מלת־הסימן (דאז לאָזונגס־וואָרט) של חילו היה שם בת־המלך. בצאת השמש וכבואה השליך איסכענדר על פני חוץ אבני אודם אין מספר להנה. לאות על דמעותיו אשר שפך בכלות נפשו שארו ולבבו אל בת־המלך. מדי השליכו חיל צבאותיו אבני קלע וסלעי מגור על הומת העיר לנפצה, ירה איסכענדר חצי אהבה לארמון בת המלך, ויהיו חציו זהב ועליהם כרוכות אגרות אהבה. ובת המלך גם היא משכתהו חסד, ותענהו בשכל טוב באותות ובמופתים, ואחרי קראה ברגשת לב את מכתביו המלאים אהבה, ותקח את חצי הזהב ותתקעם בתלתלי שערותיה היפות, ותעדה עליהן מלמעלה עדי אבני חפץ אבנים יקרות בדמות ירח בעל שתי קרנים, לאות על שם כנויו של אלכסנדר. ותהי לחוק בהרמונות הנשים לשאת הצים ודמות ירח בשערותיהן, והיו לאותות למכתבי אהבה — ו ל ק ר נ י ם.

כמלאת ימי המצור ותלכד העיר ולב בת־המלך. ויתר דברי שמחה וששון ביום חג כלילת איסכענדר ובת־המלך הלא הם כתובים בשיר ומליצה בשפת פרס בספר „איסכֶּנְדֶּרְנַפֶּה,״ למנצח בנגינות ובמזמורי שיר את מעשי תקפו וגבורתו של הגבור האדיר הזה, כאשר שוררו מליצי הזמן האמצעי את גבורת קארל וגבוריו. ולמען הביא לאשתי הצעירה הזאת עדי עדים, יאמר השיר הנזכר, גזר אמר גבורנו זה, ללכת ארצה הודו ולהלחם בה.

אחר הרפתקאות דמיונות הרבה בא איסכענדר ארצה הודו אשר התולתה ערפל תעלומות ונסתרות, ואחד מכהני בראהמא קרא באזניו את דברי אמונות־היצירה וידבר אליו כדברים האלה: „בראשית ברא אלהים את ההרים. וחמשים וארבעה אלף שנים אחרי כן ברא את המים המתוקים והמרים. ויהי בכלות עוד חמשים וארבעה אלף שנים אחרים ותִּבָּרֵא חי

אחת בדמות שור, ותשב בקרב הארץ לבטח ימים רבים, ואחרי כן רם לבבה ותטרוף בפיה ענפים מעצי השדה. ענף אחד מענפים האלה נפל מפיה ארצה במקום אשר שם עומדת היום העיר מעקקא. הענף השריש בארץ ויהי לעץ רענן, אשר חרדה מפניו החיה ההיא ותברח להמלט על נפשה. אחרי ימים רבים שבה החיה ותואל לעקור את העץ ההוא. והנה רוח גדולה וחזק בא וינער את העץ ויפל פריו ארצה, ותשבר קליפת הפרי וצבא רב זבובים יצא ממנו. ויעידו כלם על החיה וימצו את דמה עד כי נפלה ולא הוסיפה קום. אז היו הזבובים על פני כל הארץ וישתררו

עליה, אפס גם המה לא יכלו לחיות בשלום יחד וישלח ה׳ רוח סערה ותשמידם. ויהי כאשר הרבה הרוח להרע ולהשחית, ויברא ה׳ מן הרוח סוסים וכאשר גם המה השחיתו עלילה ויברא ה׳ את הגינים (השדים) מזיקי אש לבלום את הסוסים, ומאלה יצאו בני האדם.״

ויהי כאשר שלח איסכענדר את דברו אל מושל ארץ הודו, כי יכנע לו, וישב המושל אותו דבר לאמר: „הנה את כל ארצות תבל לכדת ולא היתה ארץ אשר שגבה ממך, ועתה ידך שלוחה גם על ארצי לכבוש אותה, הגידה נא לי למה יגאה לבך על העולם העובר הזה, ובמה זה כחו גדול למשוך אותך אחריו?״ ויענהו איסכענדר לאמר: „ובמה איפוא יגאה לבך?״ ויען מושל ארץ הודו: „בחכמתי אשר לא תוכל לקחת מאתי, ולא ביד חזקה.״ עוד הרבה דברי מוסר ודעת שמעו אזני איסכענדר בארץ הודו; מנכבדי הדברים האלה הוא דבר מוסר אשר לקחו אזניו מאת חופר בקברים מתבודד.

הַמִּתְבּוֹדֵד חוֹפֵר קְבָרִים.

אַבִּיר הַמְּלָכִים אֲלֶכְּסַנְדֶּר,
הָאֲגָדָה רוֹמְמַתְהוּ וּשְׁמוֹ קֹדֶשׁ,
יַצְהִיר מִבֵּין שׁוּרוֹתֶיהָ,
בַּהֲדַר אַרְגָּמָן וּזְהַב תִּפְאָרֶת;
יַחַד עִם חֵילוֹ זֶה הַמֶּלֶךְ,
בָּא עֹטֶה עֹז חֹסֶן וְהַיִל,
אֶל אֶרֶץ מֶרְחַקִּים נָכְרִיָּה,
אֶרֶץ מִמֶּנָּה אַדִּירֶיהָ,
מֵאָז מִקֶּדֶם בָּהּ מָשָׁלוּ,
וּבְשִׁבְטָם, הֲדַר הוֹד הַכֶּתֶר,
מִדּוֹרוֹת עוֹלָם אוֹר הִגִּיהַּ —
עַד כִּי תַּמּוּ וַיֵּרְדוּ קָבֶר.
מַצְּבוֹת אֶבֶן שֶׁכְּבָר נֻפָּצוּ
וּתְמוּנוֹת הַמְּלָכִים עֲלֵימוֹ
נִשְׁחָתוּ, לֹא תַכִּירֵן עָיִן,
רַק הֵנָּה לִפְלֵטָה נִשְׁאָרוּ,
וּשְׁמוֹתָם שֶׁחֶצְיָם נִמְחוּ,
עַל מַטְבְּעוֹת זָהָב וָכָסֶף!

אֲלֶכְּסַנְדֶּר שָׁאַל וַיֹּאמַר:
„הֲיֵשׁ עוֹד נִיר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ?״

וְלִמְעַנֵּהֶם תָּמַהּ תָּמֹהַּ:
„אֶחָד הוּא מְנֻזָּע זֶה חֹטֶר,
פִּי כָל הָעָם כֹּה יְקַבְנוּ,
רָשׁ הוּא, בֵּין הַקְּבָרִים יָשׁוּחַ,
עָרְשׁוֹ לַיְלָה מַצֶּבֶת אָבֶן.“

וּלְקוֹל תֹּף, חָלִיל וּמְצִלְתַּיִם,
בִּגְאוֹן עֹז הַמֶּלֶךְ נֹסֵעַ,
אַחֲרָיו יֵלְכוּ שָׂרֵי הֶחָיִל,
בִּגְדֵיהֶם עוֹר נָמֵר זָהָב הַקּוֹבַע,
עָלָיו תִּרְעַשְׁנָה כַּנְפֵי הַנֶּשֶׁר.
אֶל הַמִּתְבּוֹדֵד בַּחֲצַר־מָוֶת
בָּאוּ, וּבְיָדָיו שֶׁקֶל הַנֵּהוּ,
מִשְּׁנֵי מֵתִים אֶת גֻּלְגָּלְתָּמוֹ,
מִתְבּוֹנֵן בָּם בִּינָה, לָאֹרַח
לְבוּשׁ אַרְגָּמָן לֹא יִשָּׂא עָיִן:
עַל שְׁאֵלָתוֹ: „וּמָה מַּעֲשֶׂיךָ
בֵּין הַקְּבָרִים?“ לֵאמֹר עָנָהוּ:
„אֲבַקְשָׁה לָדַעַת מֵאֵלֶּה
הַשְּׁתַּיִם, מִי הָיְתָה לַמֶּלֶךְ
גֻּלְגֹּלֶת, וּמִי זוֹ לָעֶבֶד.“

וַיּוֹסֶף הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר:
עֲזוֹב חֲצַר־מָוֶת וּבֹאָה,
יַעַן לַמְּלָכִים בֵּן הִנְּךָ,
וּבְאַרְמוֹן זָהָב עִמִּי תִּשְׁכֹּנָה,
אוֹ אוּלַי לֹא תֹאבֶה לָלֶכֶת,
דַּבֵּר אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ!

הַדַּךְ לַמֶּלֶךְ הֵשִׁיב אֹמֶר:
„הוֹי, נֹשֵׂא כֶתֶר וְחֶרֶב רֶצַח!
הֲתוּכַל תֵּת חַיִּים בְּלִי מָוֶת,
וּמִבְּלִי זֹקֶן נְעוּרֵי נֶצַח,
אַף שִׂמְחַת עוֹלָם בְּלִי עַצֶּבֶת?

אֶל מַתָּיו שָׁב לַחֲשׁוֹב מַחֲשָׁבֶת,
מִבְּלִי שׂוּם לֵב אֶל דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ:
„הֵן רַבָּה חָכְמַת זֶה הַגֶּבֶר
מֵחָכְמַת זֶה בִּקֵּשׁ מִמֶּנִּי
לַעֲזוֹב אוֹתוֹ אֶל חוּם הַשֶּׁמֶשׁ."

וּלְקוֹל תֹּף, חָלִיל וּמְצִלְתַּיִם,
בִּגְאוֹן עֹז הַגִּבּוֹרִים שָׁבוּ;
אַךְ נֶפֶשׁ הַמֶּלֶךְ הֶעֱמִיקָה
מַחֲשָׁבוֹת, לִשְׁאוֹל מִתַּחַת
לָאָרֶץ אֵיךְ יֵרֵד אַף יַעַל.

לא רק סופרי הקורות וההגדות אשר לעמי ערב, פרס וישמעאל, תהלות הגבור הזה ידבר פיהם; כי גם ביהודים אשר יכנוהו בשם „אלכסנדר מוקדון" גדול שמו ומהולל מאוד. הן השתחוה בהדרת קדש לפני הכהן הגדול אשר יצא נגדו עם עדת הלוים בבוא המלך ירושלימה. ועל מסעו לארם בקר בכבוד והדר את קבר דוד המלך, והמערה אשר נחבא שם אברהם מפני נמרוד, ואת ארמנות המלך שלמה אשר בתדמור ועיר התמרים.

הרבה אגדות מאלכסנדר מפוזרות בתלמוד הנה והנה, המצפות ליד חרוצים אשר תבקש משם את המטמון הזה היקר מפז, לשום לו מקום בין השתולים בחצרות השירה. אבן יקרה אחת מן המטמון הזה היא ההגדה, הבאה בתלמוד במסכת תמיד דף ל"ב ע"ב, ממסע אלכסנדר לארץ תחתית אשר ננסה לספר בהרוזים האלה:

גֻּלְגֹּלֶת הַמֵּת.

מֵאָה מְדִינָה וּמֵאָה כִּסְאוֹתָמוֹ,
לַעֲפַר הָאָרֶץ הֵן נָפְלוּ הוּטָלוּ,
וּכְבוֹד הֲדַר תִּפְאֶרֶת עַטְרוֹתָמוֹ,
יְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲלֶכְּסַנְדֵּר נָחָלוּ.

לוֹ, אַךְ לוֹ עַתָּה כָּל מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ,
וְעֻזּוֹ אַיֵּה אֵיפוֹא יֵרָאֶה הַפָּעַם;
לְשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל דֶּרֶךְ צַלְמָוֶת וָאֶמֶשׁ,
נִכְסַף לִקְרֹב, הִנֵּה יָשִׂים הַפָּעַם.

וַיֵּלֶן מֵעֵבֶר לְנַחֲלֵי בְלִיַּעַל,
אַךְ אָרַךְ לוֹ לֵילוֹ בִּשְׁאוֹל מִתַּחַת;

כִּי בָעֵת הַהִיא בָּאָרֶץ מִמַּעַל,
זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הַשֶּׁמֶשׁ זָרַחַת.

חָרְדָה נֶפֶשׁ הַמֶּלֶךְ אֲחָזָה שָׂעַר,
וַיּוֹאֶל לָשׁוּב מֵאֶרֶץ עֵיפָתָה,
אֶרֶץ שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה יֻכַּת שָׁעַר,
אֶרֶץ אֵין קֶרֶב בָּהּ, אַךְ פַּחַד אֵימָתָה.

וִידֵי שׁוֹעֵר אֶרֶץ תַּחְתִּית הוֹשִׁיטוּ
גֻּלְגֹּלֶת מֵת, מַתַּן יְקָר לַמֶּלֶךְ,
אוֹת הוּא אֶל חֵילוֹ, בּוֹ יִרְאוּ יַבִּיטוּ,
כִּי אֶל אֶרֶץ צַלְמָוֶת בָּא — וַיֵּלֶךְ.

וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ, אִישׁ רוּם עֵינַיִם,
וַיִּשָּׂאֶהָ חִישׁ קַל מִחוּץ לַשָּׁעַר;
שָׁם מִקֹּלוֹת אֶלֶף צָלְלוּ אָזְנַיִם.
קֹלוֹת הַחַיִּים, קוֹל זָקֵן וָנַעַר.

בַּתְּחִלָּה לִנְשׂוֹא אַךְ קַלָּה הָיְתָה
וַתִּכְבַּד עָלָיו מֶרֶגַע אֶל רָגַע;
נֶפֶשׁ הַמֶּלֶךְ נִבְהֲלָה נִבְעָתָה,
מִפְּנֵי הַגֻּלְגֹּלֶת כְּמוֹ מִפְּנֵי פָגַע.

וְלֹא יָכוֹל לִנְשׂוֹא עוֹד אֶת הַקָּרַחַת,
וּבְאַחֲרוֹן אַף קָרָא הַמֶּלֶךְ עַתָּה:
„הֲבַגֻּלְגֹּלֶת הַזֹּאת שֵׁד מַשְׁחִת,
אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ יַמְשִׁכֶהָ מַטָּה מָטָּה?

קְחוּ בַרְזֶל וּנְחֹשֶׁת וְאֶת הַגֻּלְגֹּלֶת
וְשִׂימוּ אֶת שְׁנֵיהֶם עַל כַּפּוֹת מֹאזְנַיִם!“
אֶפֶס הִיא הִכְרִיעָה אֶת הַמִּשְׁקֹלֶת,
וְהַבַּרְזֶל עָף מַעְלָה כְּבַעַל כְּנָפַיִם.

„שִׂימוּ זָהָב, אֶת הָעֶצֶם יַגְבִּיהַּ,
אִם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת לֹא חַיִל גָּבָרוּ!“
גַּם אֶת הַזָּהָב הָעֶצֶם הִכְרִיעַ,
וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ הַגִּבּוֹר חָוָרוּ.

„הֶאֱלִי תָפְתָּה וּשְׁאוֹל אֲפָפוּנִי,
הֲמִמַּרְאֵה עֵינַי מְשֻׁגָּע הִנֵּנִי?
כָּל גִּבּוֹרֵי אֶרֶץ עוֹד לֹא נִצְּחוּנִי
וְאַתָּה עֶצֶם נִבְזֶה בְּחֶרְפָּה תַּכֵּנִי?

וּמֵעַל רֹאשׁוֹ גָּז חִישׁ הַכֶּתֶר,
וַיַּשְׁלִיכוּ עַל הַכַּף בְּיַד רֹעֶדֶת;
אַךְ הַגֻּלְגֹּלֶת בִּשְׂאֵת וּבְעֹז יֶתֶר
אַכְפָּהּ הַכְּבֵדָה, אֵינֶנָּה נֹרֶדֶת.

וַיָּקָם אִישׁ שֵׂיבָה יָמִים שְׂבֵעַ
וַיִּקְרָא: „מַלְכִּי, אַל יִפּוֹל לִבֶּךָ!
נִכְלֵי אֵילֵי שְׁאוֹל אָנֹכִי יוֹדֵעַ,
מִקְסַם שָׁוְא הוּא אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ.

מְלֹא כַף עֲפַר אֶרֶץ צַוֵּה לָקַחַת,
כְּמִשְׁקַל גּוּף אָדָם בַּקֶּבֶר יָנוּחַ —
יִכְבַּד עַל הָעֶצֶם הֶעָלָה מִשַּׁחַת
יַעֲלֶה עָל חִישׁ קַל כַּמּוֹץ לִפְנֵי רוּחַ.“

אָמַר וַיֶּהִי, עֲצָתוֹ הִיא קָמָה,
וַיַּעַל הָעֶצֶם לֹא עוֹד יִתְגָּאֶה,
וַיִּרְאוּ זֹאת כָּל הַנִּצָּבִים שַׁמָּה,
וְהַמֶּלֶךְ כְּחוֹלֵם מִשְׁתּוֹמֵם מִשְׁתָּאֶה.

וְהִנֵּה זֶה הֶחָכָם פָּתַח אֶת פִּיהוּ:
„זֶה מִשְׁפַּט כָּל גֶּבֶר פֹּה עַל הָאָרֶץ,
שָׁוְא גַּאֲוַת עָרִיצִים רֹאשָׁם יַגְבִּיהוּ,
מֵעָפָר יֵקַלּוּ כִּי בָא הַקָּרֶץ.

רַעְיוֹנֵי מֶלֶךְ הֵם רַק רַעְיוֹן רוּחַ
צִיץ הַשָּׂדֶה חַסְדּוֹ, חֲצִיר הַקֶּצֶף;
אֶפֶס אוֹנוֹ עֵת בַּקֶּבֶר יָנוּחַ,
כָּל אָשְׁרוֹ כְּמוֹ עַל פְּנֵי מַיִם הַקֶּצֶף.

בעת כתבי הדברים האלה מונח לנגד עיני, בחסד ידידי כבוד החכם מו"ה מענדל בר"י שטערן נ"י בוויען, ספר כתיבת יד, שנתחבר בעצם וראשונה בלשון

יון ונעתק ללשון ערבית מאת הוניין בן יצחק (Honcin ben Ishak) אבל אבד זכרו בשתי הלשונות האלה ונמצא רק בהעתקה עברית אשר ממנה העתיקו החכם הנ"ל ללשון אשכנז. שם הספר „מוסרי הפילוסופים" וכשמו כן הוא, דברי מוסר השכל שיצאו מפי הפילוסופים, וישם מסופר נ"כ ממות אלכסנדר בחרוזים בלתי שקולים. המשורר האנדלוזי המפואר ר' יהודא אלחריזי העתיקו לעברית והשאיר לו שם ושארית בנחלת (ליטעראטור). ויען כי יש לנו עוד דברים מחיי אלכסנדר לא נוכל למהר לספר ממותו. אבל נשוב בסוף הפרק אל דברי הספר ההוא.

כּוֹס אַל־מָוֶת.

עַל עוֹרוֹת נְמֵרִים הַמֶּלֶךְ יַרְגִּיעַ —
מְקוֹרוֹת הָאוּלָם מְצֻפּוֹת בַּכֶּתֶם,
יִזַּל אוֹר אַרְגָּמָן מִמְּנוֹרוֹת בְּדֹלַח,
וַיְשַׁלַּח קַרְנַיִם אֶל אַבְנֵי הַנֵּזֶר,
מִתְנוֹסְסוֹת בַּעֲטָרוֹת שְׁבוּיִם מַלְכֵימוֹ,
אֶל חֶרֶב וָדֶגֶל וְכִידוֹן וָרֹמַח
מִקְרָבוֹת רְבָבוֹת אוֹתוֹת עֹז וָיֶשַׁע.

וַיְהִי לַיְלָה, וְהִנֵּה שָׂרֵי הֶחָיִל,
כֹּהֲנִים, אַשָּׁפִים וְהֹוֹבְרֵי הַשָּׁמַיִם,
מִשְׁתַּרְעִים וְנָחִים עַל יַד הַמֶּלֶךְ,
מֵטִיבִים לִבָּם שׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן,
וּבְנוֹת כּוּשׁ לְבוּשׁוֹת בּוּץ אֵטוּן מִצְרַיִם,
מְמַלְּאוֹת הַגְּבִיעִים מִכְּלֵי פָז וָכֶתֶם.

קוֹל תֹּף וְצֶלְצְלִים מֵרָחוֹק יִשָּׁמַע, —
הָלֹךְ וְקָרֵב הָאוּלָמָה תְבֹאנָה
נְעָרוֹת חֵן כְּפִרְחֵי זָהָב וַחֲבַצָּלֶת,
מְכַסּוֹת בִּצְעִיפֵי אַרְגָּמָן פָּנֵימוֹ
קְשׁוּרִים בַּחֲגוֹרַת זָהָב עַל מָתְנֵימוֹ.
וְשַׂעֲרוֹתֵיהֶן הַפְּרוּעוֹת, כַּעֲנַן חֹשֶׁךְ,
מַסְתִּיר חָזֶה וְעֹרֶף וּמְגַלֶּם פָּעַם.
תְּנוּפַת אֶזְרֹעוֹתֵיהֶן חֵן וָיֹפִי,
וְהִנֵּה הַמְּנִיפוֹת הַתֹּף וּמְצִלְתַּיִם.

לְאַט גְּוִיּוֹתֵיהֶנָּה תְנַעֲנָה גוֹעַ,
כְּתָמָר גֹּדֶל הַקּוֹמָה נָע מְסַעֵר.

אֶפֶס בְּרַעֲיוֹנָיו תָּפוּשׂ לֵב הַמֶּלֶךְ,
שַׁח רֹאשׁוֹ אַרְצָה וְאֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ.

וְלִמְחוֹל הַנְּעָרוֹת יֶתֶר עֹז כָּל רָגַע,
וּלְקוֹל נְגִינָתָן תְּחֻגֶּנָה תְנַעֲנָה,
מִזְמוֹר לַמֶּלֶךְ שִׂפְתֵיהֶן תַּבַּעְנָה:

„אַרְגָּמָן לָבָשְׁתָּ, פַּז עֲטָרוֹתֶיךָ,
רוֹעֲשִׁים יַמֶּיךָ, פִּרְחוֹת אַרְצוֹתֶיךָ,
כָּל כַּדּוּר הָאָרֶץ חֶלְקֶךָ!
עֶרֶב וָבֹקֶר בִּרְכָתְךָ יַבִּיעוּ,
קוֹלוֹת שִׁיר בָּאָרֶץ מִמְּךָ יוֹדִיעוּ:
אַל־מָוֶת כָּאֵל גּוֹרָלֶךָ!“

וּבְקוֹל דְּמָמָה דַקָּה שָׁנָה הַמֶּלֶךְ,
כִּמְדַבֵּר בַּחֲלוֹם דִּבְרֵי נְעָרוֹת אֵלֶּה:

„אַרְגָּמָן לָבָשְׁתָּ, פַּז עֲטָרוֹתֶיךָ,
רוֹעֲשִׁים יַמֶּיךָ, פִּרְחוֹת אַרְצוֹתֶיךָ,
כָּל כַּדּוּר הָאָרֶץ חֶלְקֶךָ.“

וְהַנְּעָרוֹת הַמְשַׂחֲקוֹת לָשִׁיר הוֹסִיפוּ:

„אִם אַהֲבָה חָפַצְתָּ? אוֹ כוֹס אָבִיתָ?
קָחֶמּוֹ מִירֵי הַנְּעָדוֹת שָׁבִיתָ,
וּלְךָ כָּל חֶמְדַּת הָעֵינָיִם!
כָּל גּוֹיֵי אֶרֶץ אֵלֶיךָ יִכְרָעוּ,
כָּל שִׂמְחוֹת אֵלִים יִגָּלוּ יֵרָאוּ
אֶל בֵּן אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם.“

וְהַמֶּלֶךְ לָטַשׁ עֲלֵיהֶן עֵינֵיהוּ,
אַךְ קָרַץ בְּעֵינָיו וַיִּתֵּן עַצֶּבֶת,
בֶּרֶךְ כָּרְעוּ וְדוּמִיָּה נֶאֱלָמוּ.
כָּל שֹׁמְעֵי דְבָרָיו נִבְהֲלוּ רָעֲדוּ:

„אַךְ לִי כָל הָאָרֶץ וְלִי עַטְרוֹתֶיהָ —
אֵין מַחְסוֹר דָּבָר לְבֶן־אֵלִים כָּמוֹנִי ?
אוּלָם כָּל אֵלֶּה עַד מְהֵרָה יֶחְסָרוּ.

לִי אוֹצָרָם יַחַד, עֵת שְׁאוֹלָה אֵלֵכָה
אֶל אֶרֶץ נְשִׁיָּה, שָׁם אֶשְׁכַּח, שָׁם אֶשִּׁי,
כָּל גְּבוּרָה, כָּל יֹפִי: אֲשֶׁר נֶאֱבַקְתִּי
עִם אֵלִים, עִם אֲנָשִׁים לְנֶגְדִּי קָמוּ,
וָאֶכְלוֹם אֶת עָרִים בְּמֶתֶג וָרֶסֶן,
אֶשְׁכַּח, כִּי דְבָרִי חֹק הָיָה בָּאָרֶץ,
וְאֵל לִבְנֵי אָדָם הֵן הָיֹה הָיִיתִי,
יִרְזְמוּן עֵינַי יָרִיעוּ, אוֹ יְיֵלִילוּ
הֲזֶה כָּל גְּמוּל עֲבוֹדָתִי בָאָרֶץ
כִּי אָשׁוּב אֶל הֶעָפָר וְשָׁם אָנוּחַ ?
אֶת אֲשֶׁר תְּהִלָּה, תִּפְאֶרֶת תִּקְרָאוּ
הֲלֹא אַךְ חֲלוֹם הוּא יתֹהוּ וָאֶפֶס,
דּוֹר יָבֹא יַזְכִּירוֹ יְדַבֵּר יָשִׂיחַ,
וְלִבּוֹ יִתְנָאֶה כִּי זִכְרוֹ הִגָּהוּ.“

וּמֵאֵת הַקֹּסְמִים סְבִיבָיו נֶאֱסָפוּ
אִישׁ שֵׂיבָה קָם וְאֶל הַמֶּלֶךְ הִבִּיעַ:
„מִשְׁנוֹת עוֹלָמִים דְּבַר סֵתֶר יְדַעְנוּ
וְשָׁרִים יָשִׁירוּ חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם:
בְּאַרְצוֹת הַחֹשֶׁךְ תָּקִיר בֵּיר מַיִם
יְרַקְרַק חָרוּץ גַּלֵּימוֹ, וּמוֹצְאֵימוֹ
מָצָא חַיִּים וְשׁוֹתָם לֹא יִרְאֶה מָוֶת.“

לְעִמְקֵי מַחְשְׁבוֹת לִבֵּהוּ שָׁב הַמֶּלֶךְ, —
וּנְעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת מִכְלֵי פָז וָכֶתֶם
מְמַלְּאוֹת הַגְּבִיעִים בִּפְרָחִים עִטְּרוּ,
שֵׁנִית יִשָּׁמַע קוֹל תֹּף וְצִלְצְלֵי כֶסֶף,
הַשִּׂמְחָה חִדְּשָׁה נְעוּרֶיהָ בְּגִישׁוּר.
נַעֲרוֹת חֵן כְּפִרְחֵי זָהָב וַחֲבַצֶּלֶת
מְשַׂחֲקוֹת חֵן וּמְזַמְּרוֹת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:

„יֶהֱמָיוּ יֶחְמָרוּ גַּלֵּי הַמָּיִם,
סַלְעֵי אֲפֵלָה עַד לֵב הַשָּׁמָיִם
כְּשֹׁמְרִים מִסָּבִיב נִצָּבוּ.
חַיִּים מָצָאתָ, הַמֶּלֶךְ, אַשְׁרֶיךָ!
אֵלִים יִשְׁאֲבוּ יַגִּישׁוּ אֵלֶיךָ
הַמַּיִם לְהָבוֹת יֶחְצָבוּ!" — —

הַבֹּקֶר אוֹר וְקוֹל שׁוֹפָר יִשָּׁמַע,
מֵרִבְבוֹת אֹהָלִים צְבָאוֹת הֵקִיצוּ.
בְּשֹׁלַל צִבְעֵיהֶם הַדְּגָלִים יִסָּעוּ
וְאַחֲרֵיהֶם הָרֹכְבִים חֶרֶב עַל יָרֵךְ,
אֲחַשְׁדַּרְפְּנִים, פַּחוֹת וְשָׂרֵי הֶחָיִל,
וְלִפְנֵי כֻלָּמוֹ בִּכְבוֹדוֹ הַמֶּלֶךְ.

לְהַשְׁמִיד גּוֹי אוֹיְבוֹ לֹא יָצָא הַפָּעַם,
לְמַגֵּר לָאָרֶץ כִּסְאוֹת מַלְכֵי קֶדֶם;
מוֹלִיךְ צִבְאוֹתָיו בִּישִׁימוֹן בְּלִי דָרֶךְ,
לִמְצוֹא נְאוֹת מִדְבָּר שָׁם חַיִּים יִזּוֹלוּ,
מַעְיָן בְּנֵי אֵלִים מִמָּרוֹם יִנְצֹרוּ,
מֵימָיו חַיֵּי נֵצַח לְשׁוֹתָם יִתֵּנוּ!

רַק מוֹרֵה הַמֶּלֶךְ, גְּדָל חֲכָמֵיהוּ,
לְבַד הוּא לֹא הָלַךְ עִם צִבְאוֹת הֶחָיִל.
בָּדָד מִתְהַלֵּךְ בְּעִמְקֵי הֶגְיוֹנֵהוּ;
כִּי לֹא בְדֶרֶךְ הָרְחָבָה וּלְפִי קָרֶת
חָכְמָה תִּמָּצֵא נַפְשׁוֹ מְאֹד יוֹדַעַת,
בְּרֹאשׁ כָּל דֶּרֶךְ חִידוֹת לֹא תִמָּצֶאנָה.
בֵּין הַרְרֵי עַד וְסַלְעֵי מָגוֹר וָפַחַד,
עַמּוּדֵי שָׁמַיִם, שְׁחָקִים יִתְמֹכוּ,
אֲרִיסְטֹטֶלוּס לְדַרְכֵּהוּ נוֹסֵעַ,

עֵץ לַצֵּל אָיִן, וְאֵין עַיִט צָבוּעַ
אִם יָמוּת שָׁם וְהָיָה בִטְנוֹ לוֹ קָבֶר.
יָמִים רַבִּים הָלַךְ רַק מְעַט הִרְגִּיעַ,
וְהִנֵּה פִתְאֹם נֶגְדּוֹ מִתְחוֹלֵל סַעַר

מִבֵּין הָרִים, לְבַל יָהִין לַעֲלוֹת מַעְלָה.
חֹשֶׁךְ וַעֲרָפֶל מִסָּבִיב יְשׁוּפֻנּוּ.
וַיֵּדַע כִּי כַּנְפֵי כְרוּבִים הֵמָּה,
עֲבוּר לֹא יְתַנּוּהוּ וְגָדְרוּ הַדֶּרֶךְ,
וְלִבּוֹ לוֹ נִבָּא כִּי דַרְכּוֹ צָלֵחָה;
פִּתְאֹם, וַיַּרְא, וְהִנֵּה הַפֶּלֶא וָפֶלֶא:
מֵרֹאשׁ צוּרִים כְּעֵין כֶּסֶף מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
מְקוֹר חַיִּים תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ יַזִּיל מָיִם,
וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ בֵּין הַמִּשְׁבָּרִים יַזְהִירוּ,
רָצוֹא וָשׁוֹב כְּעֵין זֹהַר הַחַשְׁמַלָּה,
כַּלָּט יִפְּלוּ מַטָּה לְאַגָּן מִתַּחַת,
וְהָיוּ לִרְסִיסִים כִּבְדוֹלַח לָטֹהַר.
וּפְנֵי הַמִּשְׁבָּרִים לְנֹכַח הַשֶּׁמֶשׁ
יְכַסֶּה אוֹר וּכְמוֹ נִתְּכוּ אַבְנֵי נֹפֶךְ;
יָרוֹק מַרְאֵיהֶם: כְּמוֹ תִקְוָה פֹּרַחַת,
בְּאָבִיב, כַּלֵּב מָלֵא דוֹדִים וָנֹעַר.

הֶחָכָם שָׂח וְכָרַע עַל עֵין הַמַּיִם,
קוֹל רִנַּת בְּנֵי אֵלִים אָזְנָיו הִקְשִׁיבוּ,
וְרוּחַ עַל פָּנָיו כְּאָבִיב יָפִיחַ.
מִגַּלֵּי הַמַּעְיָן שָׁאַב בְּכַפֵּהוּ,
וּבָם מִתְבּוֹנֵן יְדַבֵּר אֶל לִבֵּהוּ:

„הִנְּכֶם בְּכַפִּי, הַגַּלִּים, תַּאֲוַת נָפֶשׁ!
כִּמְעַט תִּגְּעוּ בִשְׂפָתַי, וְהִנֵּה קֶסֶם
עַל פְּנֵי יַחֲלוֹף, וְשַׂעֲרוֹתַי הִלְבִּינוּ
לְשָׁחוֹר תְּשׁוֹבֶנָה, אָבִיב נֶצַח יָהִי.

עַד בְּלִי תִכְלָה הַחַיִּים יִשְׂתָּרְעוּ
לְפָנַי! — אַךְ מָה אָשׁוּב לִרְאוֹת עוֹד פַּעַם
אֲשֶׁר כְּבָר רָאִיתִי. יָגוֹן וָנַחַת,
קֵץ כָּל דַּעַת הֶבֶל וְכִלְיוֹן עֵינַיִם.
אָשׁוּב אֲבַקֵּשׁ פֵּשֶׁר דְּבַר כָּל סֵתֶר,
עוֹד חִקְרֵי לִבִּי כְּמוֹ עַיִט צָבוּעַ

יֹאכְלוּ בַּדֵּי עוֹרִי, וְיֹאכְלוּ לָנֶצַח.
כָּל יְפִי הַחַיִּים · כָּל עוֹנִי וָנֹעַם,
בְּנַפְשִׁי כֻלָּמוֹ הִתְהַלְּכוּ בָרֶגֶשׁ,
בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי עֶשְׁתֹּנוֹת כָּל גֶּבֶר.
עַל סְבִיבוֹתֵיהֶם הַחַיִּים יָשׁוּבוּ,
רַק יְשָׁנוֹת יִשְׁנוּ כָּל חָדָשׁ בָּם אָיִן,
עִתּוֹת הַשָּׁנָה חֲלִיפוֹת תְּסֻבֶּינָה,
וּתְקוּפָתָם אַחַת עַל פְּנֵי הָאָרֶץ.
לֹא אֵשְׁתְּ! — אַךְ אֲלֵיכֶם תְּשׁוּקַת הַמֶּלֶךְ,
אוֹתָהּ תְּמַלְאוּ, נַפְשׁוֹ תִרְוֶה מִדֶּשֶׁן.
הֵן שׁוֹנֶה לְבָבוֹ מִלְּבַב אִישׁ כָּמוֹנִי,
חֲדָשׁוֹת הוּא בֹּרֵא! הוּא יִשְׁתֶּה וְיֶחִי!"

וַיִּשְׁאַב הֶחָכָם בְּכַדּוֹ הַמַּיִם,
וּבִנְתִיבוֹת יְשִׁימוֹן הוּא שָׁב לָלֶכֶת,
לְבַקֵּשׁ אֶת מַלְכּוֹ אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה.

וְהִנֵּה נֶגְדּוֹ הֵלֵךְ וּבְשׂוֹרָה בְּפִיהוּ:
"הַמֶּלֶךְ בְּבָבֶל הוּא חֹלֶה עַד מָוֶת·"
בְּשַׁעַר הַבִּירָה אַךְ רַגְלָיו דָּרְכוּ
וְקוֹל מִסְפֵּד מֵרְחֹבוֹת אָזְנָיו קָשָׁבוּ,
וְכָל פָּנִים נִזְעָמִים, פָּארוּר קִבֵּצוּ·
וּלְעֶרֶשׂ תַּלְמִידוֹ גָוַע וְאֵינֶנּוּ
בְּאַרְמוֹן הַזָּהָב נִגַּשׁ אִישׁ הַדַּעַת.
עוֹד מְקֻלְּעוֹת פְּרָחִים מִסָּבִיב בַּבַּיִת,
עוֹד בְּכוֹס זָהָב נֹתֵן עֵינוֹ הַיַּיִן
אַךְ יַמַּר לְשׁוֹתָיו נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ,
כָּבוּ הַלַּפִּידִים לְהֵחָבֵא נָסוּ.

אָז גִּלָּה הֶחָכָם אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ —
וְעַפְעַפָּיו כַּנַּחַל דִּמְעָה נָזְלוּ.
וּמִכְּאֵב לִבּוֹ דְּבָרָיו אֵלֶּה:
"הִנֵּה הַמַּיִם · לְמַלְּאוֹת תַּאֲוָתֶךָ;
וְאַתָּה לֹא תִשְׁתֵּמוֹ! תִּתֵּךְ מֵאֵנוּ

אֵלִים שְׁתוּת, כִּי תִשְׁוֶה לָהֶם גַּם אָתָּה.
צִמָּאוֹן לְחַיֵּי נֶצַח, תַּאֲוַת אַל־מָוֶת,
הוֹי, יְמַהֲרוּ יָחִישׁוּ לַחֲצוֹב פֹּה קָבֶר —
וְאַתָּה, הוֹי, מַלְכִּי גַּם זֶה הוּא חֶלְקְךָ!"
וְעַל רֹאשׁ הַמֶּלֶךְ שָׁפַךְ נִטְפֵי מָיִם,
יְרַקְרַקִּים כְּאָבִיב וּכְנֹעַר נֶצַח,
וְהִנֵּה הָיָה פֶּלֶא, וּפְנֵי הַמֵּת אוֹרוּ,
רְגָעִים אֲחָדִים כַּחַיִּים נִרְאוּ.

איסכענדר לא מת מבלי אשר לא נודע לו בתחלה. ויהי היום, והוא שוכן לבטח בתוך אהלו, והנה תמונה נוראה לנגד עיניו, ויחרד המלך וישאל: „מי את?" „המחלה!" ענתה לו התמונה, ותקפוץ עליו כשטן המשחית, והמלך נבעת מפניה אחז כשרו פלצות. וירא רופא המלך כי פניו חורו, ויעש לו כוס רפואה, ויהי כאשר שתה המלך וירא והנה ברח השטן, ויתחזק המלך ויצא החוצה לפני האהל, והנה שפך הרופא את הנשאר בכוס. וישאל אותו המלך: „מדוע אתה עושה ככה?" ויען הרופא: „יען כי סרה המחלה ממך!"

וישתומם המלך על חכמתו הגדולה, ויסף לכבד את הרופא על כל אשר כבדהו לפנים. על כן יאֹמר בספר הקֹראן: „הֲיִשְׁוֶה אִישׁ יֹדֵעַ דַּעַת אֶל אֲשֶׁר לֹא יָדַע מְאוּמָה?" ומגיד עתידות (אֹראקעל) הגיד לאיסכענדר לאמר, כי מית ימות במקים אשר עפרו ברזל ושָׁמָיו זהב. ולא הבין המלך את הדבר הזה, אפס ישעות אחדות לפני מותו ראה ויתבונן כי שוכב הוא על סריונו וחופת רקמת זהב פרושה על ראשו. ויכתוב מגלת ספר לאמו, וכה כדברים האלה:

„דעי, כי אם בני־תמותה השחת ואביהם המות. העבוט אשר נתן לאיש נדרש ממנו ברוב ימים להשיבו לבעליו. הירח ימלא ויחסר והתמותה היא משא כבד, אשר נשאהו אתנו תמיד. אם גם תכה ממלכתי הגדולה וסיסים הנה זכרונות חכמתי ישארו לנצח. הן המה הברואים אשר יברא האדם! ילדי אשה אך שאולים הם אתנו. אמונה וסבלנות רק הם לבדם מלוים את האדם בדרך החיים. על כן אשריך, אמי! כי תבחר במו ותקרבן לשכון חצריך. ודעי איפוא, כי אם גם לא אשוב אליך עוד, הנה אַתְּ שוב תשובי אלי שמה. אשריך!"

בספר כתיבת יד אשר זכרתי, המתאר את המאורעות והאבל בעת שכב אלכסנדר על ערש־מות ומטת זהב, נמצא ג"כ אגרת אשר כתב לאמו לנחמה, ואשר עם היותה גדולה והרבה מאותה אשר העתקנו למעלה, הנה מהלך הרעיונות שוה בשתיהם. ואם נניח כי המליץ היוני שאב מליצתו ממקור „האיסכענדנאמא" אשר נכתב בלשון פרס, או אולי העתיק משם

דבריו; הנה נמצא אתנו כיום ספר בלשון אשכנז, אשר נתחבר בעצם וראשונה בלשון פרס ועודנו חי וקיים, בעת אשר ההעתקה הערביית, אשר החזיקוה לעצם המחברת (אָרִיגִינאל) והמחברת העצמית בלשון יון אבדו ואינמו.

בספר כ"י הנ"ל המונח לנגד עיני, בפתח דבריו, יספר את אשר כתב הגבור ההוא, אשר נחלה בסבת סם מות, לאמו קודם מותו *). האם לא השיבה לבנה ההולך למות בקול נהי וקנים, כי אם מתבוננת היא בינה בתהלוכות התבל: „גם העץ אשר רב צלו לעת קץ ייבש, ועלה דשן ורענן נבול יבול כי בא יומו. גם הכוכבים המזהירים יאספו נגהם וירח יקר הולך לא יבטח כי לא יחשך משחור תארו, והאש כי לא תכבה. כל הנותן ישוב יקח, וכל מלוה ידרוש כי ישלמו לו. אשר יפקיד דבר ביד רעהו יבא יום וידרוש הפקדון מידו. זאת נחמתי. ויען כי עוד כל ימי חיי לא אוכל ראות פניך, הנה זאת שאלתי מאת מלך המלכים, ימהר יום שבתי עמך יחד לאורך ימים!"

אחר כי נאסף המלך ויגוע בבבל וישימו אותו בארון זהב וישאוהו אל אמו ארצה נא אמון לעיר אלכסנדריאה. ויהי כאשר העמד הארון בארמון, ותבוא אמו לבושה בגדי אבל ותסיר את הסדין הלוט על פני בנה, ותדבר את הדברים האלה: „שומו עליו! אשר חכמתו עד שחקים הגיעה, וממשלתו עד קצוי ארץ, אשר מלכים השתחוו לפניו, הנה ישן לבלי הקיץ, מחריש לבלי דבר עוד לנצח." ותשאנה כל הנשים אשר עם המלכה את קולן בבכי ואחת מהנה אמרה לאמר:

„בהחרישו פתח את שפתינו לבכי ולמספד." ותען השנית ותאמר: „מלמד מוסר השכל היה אלכסנדר תמול, בהיותו עוד חי על פני האדמה, והיום בהיותו מת, הנה ביתר עז הוא מדבר אל לבי."

והשלישית אמרה: „הוי יגון וכאב אנוש, תמול מלוא תבל סר למשמעתך, והיום אין איש אשר ילך בעקבותיך!" ויקרבו כל האחשדרפנים והפחות ושרי החיל והחכמים, וכל אחד פתח בחכמה פיהו ושפתיו תבענה מכתם לאושר, לחוסן, לחכמה, לשמחה ולכל אשר אליו תשוקת לב גבר, אשר כלמו כצל עובר המה. ואחרי כן דברה ראסטוק בת המלך דריוש ותאמר:

„המות הזה גמול ידיו הוא, וכאשר עשה נעשה לו. לא עלה על דעתי מעולם, כי האיש אשר המית את דריוש, מות ימות גם הוא!"

והנה נהרו הנה כל בני בית המלך. וידבר הסוכן על אוצרות המלך

---

*) יען כי לא היה למראה עיני ס' „מוסרי הפילוסופים" לא בלשון עברית ולא בהעתקת החכם היקר ידידי מו"ה מענדל בר"י שטערן נ"י, העתקתי הדברים מנ"א כפי שהביאם ידידי המחבר החכם ד"ר ל. א. פראנקל נ"י, ולכן יסלח הקורא אם לא ימצא דברי מכוונים עם לשון ס' „מוסרי הפילוסופים", שהרי גם שני נביאים אינם מתנבאים בסגנון אחד. המעתיק.

ויאמר: „אתה צוית לי לאסוף ולאצור. ולמי כל החוסן הזה היום?" ועורך השלחן הביע אומר: „האיש אשר לפניו שלחן ערכתי, מאכל למות הנהו:" ויען השוער ויאמר: פקודתך היתה עלי חזקה לבלתי תת בא בשערים האלה איש מבלי אשר צוית. אויה! בעד המות עצור לא יכלתי."

ויבואו החכמים ויסבו את ארונו, וידרשו באזני כל העם לשאת ולסבול אשר נטל עליהם מאת ה' ולהענות מפניו, וילמדו אותם מוסר השכל וידברו על המות ועל בני האדם כי בני חלוף המה. ויביא שנית את הארון לפני המלכה אשר רצתה לראות את בנה עוד הפעם. עפעפיה נזלו דמעה ותקרא: „את היית הנבחר בין החיים, ועתה במתים הנבחר הנך." ותצו לקבור את המלך בכל הדר תפארת.

ובעת הלוית המת לבית מועד כל חי בכל הכבוד וההדר בדרך רחובות אלכסנדריאה, באו החכמים לנחם את אמו. כל דבריהם ודבריה מלאים אבל ויגון ושבר רוח. ואחד החכמים אמר:

„רק זה האיש דורש תנחומים, אשר נפל שדוד לפני צערו, אך את זה נבקש לדבר על לבו, אשר גברה עליו יד היגון והעצב. אשר ישפוך בנחל דמעה וישא קנים והגה, אליו נאמר, הרף, כי יד ה' עשתה זאת ולך להענות מפניו ולהצדיק עליך את הדין, פן ירא ה' ורע בעיניו. ואַתְּ המלכה, הנה בגד המנוחה לבשת ושלות השקט עטית ועדי יראת ה' שמת עליך, אות הוא כי ישרה נפשך בך, אשריך!"

ותען המלכה: „ה' ישלם לך ולרעיך, על כל הדברים המסולאים בפז אשר דברתם לנחמני. לכו לוו את המת ואותי עזבו היום לבדי להגות בבני המת הגדול אשר אין על עפר משלו. ותתעטף בצעיף ואזניה קשובות לקול המקוננים, אל מַשַּׁק החרבות וכלי נשק אשר נשמע ברחובות אלכסנדריאה בעת הלוית גוית המלך. והנה ציר בא ויביא לה אגרת מאריסטוטלוס החכם אשר תחת נַחֵם אותה מאבלה, הוא מתאבל עמה יחד.

כצאת מסע המת והמלוים אותו את שער העיר, והנה דומיה נוראה בכל חוצותיה. אז חרדה המלכה ממקומה ולא יכלה שאת את הדומיה, ברגע הזה שמעה נפשה ותבן לה כי מת בנה. ותמהר ותרץ, ושמלותיה מעופפות סביבה, בהדרי הישיש ואולמי הארמון: ויהיו לה כלמו כארון מת גדול. הכל סר סביבה, הכל רֵק, חשך, כל העולם מת, מת, מת.

קְהִלַּת הַיְהוּדִים.

יום אחד הלכנו לבקר את פני הארון גבריאל פעריירע סופר (סעקרעטער) קהל עדת ישראל באלכסנדריאה, אשר הגענעראל־קאנזול מעסטרייך הרבה לספר בשבחו ויהללהו אלינו בתור איש חכם נכבד מאד, ונמצאהו בבית

עבודתו. האיש הזה יודע הרבה מלשונות איירופא — רק לא את לשון אשכנז — ושמחנו לראות בו איש חכם ונבון ומלומד גדול, אשר ענות רוח וחן ושכל טוב הם כתר לחכמתו, ולבו היה נכון לפנינו ללמד אותנו לדעת את מצב היהודים במצרים וביחוד באלכסנדריאה.

ויוליכני אל בית ספר הקהלה, אשר שם כמה מאות נערים יתחנכו לקרות ולכתוב בלשונות ערבית, איטלקית, צרפתית, וילמדו חכמת השעורים (מאטהעמאטיק), גלילות הארץ (געאָגראפּיע), ולא פחות מהלמודים האלה ילמדו בספר התורה בלשון הקודש. לא כל המורים היו עברים, ובכן מצאתי בית ספר עלה למעלה מבית הספר אשר ראיתי בקארפו, אשר עמד אז תחת השגחת הרב הכולל לאיי יון (יאָנישע אינזעלן) החכם הגדול הארון חזן, ואשר נדרש אחרי כן לכהן פאר באלכסנדריאה.

וכאשר גליתי תמיהתי לראות בית ספר כזה מקהלת ישראל מחזיקי ישנות אשר בארץ הקדם, השיב לי האדון פעריירע, אשר שמע מהריב ומלחמה אשר היה לי בירושלים: „היהודים הספרדים עודם זוכרים זמן הזהב של החכמה והמדעים אשר פרחו בתוכם כמה מאות שנים רצופות, ואם אמנם אבדו כבר המתנות הטובות האלה, הנה בכל זאת אוהבים הם את ההשכלה ונוטים אליה יותר מיהודי פולין ורוסיא, הבאים בשערי ירושלים שכורי אש קנאת דת, ומבלי הסיר מקרב לבם רעיוני חול ומחשבות תבלי עולם הזה, הנה הסירו והרחיקו מאהליהם כל למוד חיצוני הנחוץ לחיי עולם הזה. ומלבד זה הנה אנחנו באלכסנדריאה לחוף ים נשכון, אלפי אניות מביאות תמיד בכל עת אנשים חדשים ותמונות חדשות והצטרכות חדשות. כל השוכן לחוף הים, הגולל לפניו מדי יום ביומו כספר את האין־קץ (דיא אונענדליכקייט), הנה האיש ההוא לא יוכל לשום לנפשו גבול מסביב ולהסיך בעד עצמו בדלתים ובריח. המסחר והקנין מושך את הלב ומכריח לקנות לו איזה ידיעות מחכמות העולם, הנראות כמותרות ליושבי ההרים הרחוקים מנתיבות ארחות העולם. בירושלים, עיר שהרים סביב לה והיא יושבת גלמודה, רק שם יתכן שתמצא אש קנאת דת בוערת בנפש האדם לשחת כל חלקה טובה בה, אשר לא כן ביפו. גם בקאירה כבר תמצא התנגדות לדבר שבאלכסנדריאה הוא טוב ויפה; תקותנו שמסלת הברזל תראה גם במצרים את נפלאותיה ומלאה הארץ דעה.“

כאשר בא העורך דין הצרפתי המפואר, אשר היה אח״כ סגן בתי־המשפט (יוסטיץ־מיניסטער) האדון אדאָלף קרעמיעו פעם ראשונה עם זיר משה מאנטיפיורי למצרים בשנת 1840 בסבת העלילה הנודעה בדבר פאדרע טאָמאזאָ (פאטער טאָמאָס) אשר היתה בדמשק, ראו עיניו בהשחתת חנוך הנערים ונפשו מרה לו. והנה האיש ההוא, אשר מסבות בלתי נודעות הפך לבו אחרי כן להכניס את יוצאי חלציו בדת הנוצרים, דאג לבני ישראל באלכסנדריאה ללמדם תורה וחכמה ודרך ארץ. בחסד המשנה מחמד־עלי, וע״י טשענת כסף אשר נדבו היהודים הצרפתים לאחיהם שבמצרים, עלתה בידו ליסד בית ספר לקריאת וכתיבת לשונות צרפת,

איטליא וערב. אבל הבית הזה כבר חדל לתת את פריו בשנת 1842 שנתים אחר הוסדו. הדבר הכביד אכפו על ארץ מצרים, ומאת ארץ צרפת חדל פתאום לבוא משען כסף *).

ויהי בשנת 1854 כאשר בא האדון אלבערט קאהן (הוא הרב החכם הצדיק מוהר"ר אברהם הכהן מפאריז נ"י) לאלכסנדריאה, העיר את לב אחיו לשוב לפתוח את דלתות בית הספר, וחפץ ה' בידו הצליח וביום

(* אמר המעתיק. הנה פה מקום אתי לשלם נדרי תודתי בשם כל ישראל, אשר אהבתם כאש תוקד על מזבח לבי תמיד, ולשום פה לפני הקורא השירה אשר שרתי במועדו ובזמנו (בשנת תר"ח) לכבוד האדון קרעמיע, על הטוב אשר עשה בישראל. ולא יצא השיר ההוא לאור עד הנה מכמה סבות. זה הוא:

שִׁירַת הוֹדִים לִכְרֶמְיֶה׃

הוא מליץ אחד ומני אלף, רב פעלים דורש טוב לעמו ומוכיח בשער צדקתם, בעמים גדול שמו, תהלתו עד אפסי ארץ ואיים רחוקים, רצוי לכל אחיו בכל ארצות פזוריהם, הלא הוא השר הנכבד האדון **אַדְאָלְף כְּרֶמְיֶה** (יוסטיץ-מיניסטער בארץ צרפת אח"כ בשנת **1848**) אשר עמד לפני מלך מצרים (בשנת **ת"ר 1840**) להצדיק את אחיו יושבי דמשק נגד עלילת דם, והוציא לאור משפטם כצהרים, וי[illegible] לאחיו במצרים, הטיב אזנם לשמוע בלמודים, ויעש למו בתי ספר בנסיעתו לדמשק בחברת נשיא אלהים ומשען עוז לבית ישראל השוע הנודע כבוד הרב הצדיק המפורסם הנשגב הר"ר **משה מֹנְטִיפְיוֹרֶה**, לפני שמש ינון שמם וזכרם לא יסוף לדור דור סלה.

אַדְאָלְף כְּרֶמְיֶה! מִצְרַיִם מִדֵּי עָבַרְתָּ,
אֶת פִּרְצַת כֶּרֶם־יָהּ הִנֵּה שָׁם גָּדַרְתָּ,
וּפָרִיץ חַיּוֹת עַתָּה אֵלָיו לֹא יַגִּיעַ.
אוּלָם הָרֵם מִכְשׁוֹל מְעַט הָיָה בְעֵינֶיךָ,
לָכֵן גַּם כַּנָּה שָׁם עוֹד נָטְעָה יְמִינֶךָ,
אַף גֶּפֶן שׂוֹרֵק מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ.

מַה גָּדְלוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְחָכְמָה עָשִׂיתָ!
כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן לְאָחֶיךָ הָיִיתָ,
בְּצֶדֶק אִמְרֵי פִיךָ עֲלֵיהֶם נָגוֹת.
חֶסֶד וֶאֱמֶת בְּבֵית מֶלֶךְ קִדְּמוּ פָנֶיךָ.
תְּשׁוּעַת אַחֶיךָ הִנֵּה רָאוּ עֵינֶיךָ,
וְאֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעֲלֵיהֶם גַּלּוֹתָ.

מֵעֲרָפֶל וְעָנָן שְׁמֵי מִצְרַיִם טָהֲרוּ,
לֹא יֵבוֹשׁ שָׁם יַעֲקֹב, פָּנָיו לֹא יֶחֱוָרוּ,
בֶּאֱמוֹר אֲלֵיהֶם אוֹיֵב, דָּמִים יִדְרֹשׁוּ.
הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁחַת בְּפִיהֶם וּשְׂפָתָם
לְיוֹם מָחָר הִנֵּה תַּעֲנֶה בָהֶם צִדְקָתָם
יִקְשְׁבוּ אוֹיְבֵיהֶם יָשׁוּבוּ יֵבוֹשׁוּ.

אָמַר אוֹיֵב: אֶרְדֹּף, אַשִּׂיג וְאַשְׁמִידֵם,
אָשִׂים עֲלֵיהֶם דָּמִים, מְנוּי אֲבִידֵם,
אֶקְרָא לְדַמֶּשֶׂק שֵׁם חָדָשׁ: עִיר הֶהָרֶס.
וַיֵּצֵא מִבֶּטֶן תָּפְתֶּה מַשְׁחִית מְחַבֵּל,
רַטִּי־מֶנְטֶן הַצָּר, צוּר יִשְׂרָאֵל יְנַבֵּל,
חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּרְהוֹדוֹס, בְּדַמֶּשֶׂק חָרֶס.

15. נאָוועמבער 1855 נתחנך הבית קודש לה'. והנה היום הזה לומדים שם מאה נערים*) והוא פורח כגפן תחת השגחות שני מנהלים (דירעקטאָרען) וארבעה מורים.

בית הספר אשר בקאנסטנטינופול לא עלה למעלה גדולה כזאת

הוֹי שׁוֹדֵד! הוֹי אַכְזָר! שׁוֹפֵךְ דַּם
הַנְּקִיִּים!
מַה יַּעֲנוּ מַלְכֵי אֶרֶץ, מֹשְׁלִים בָּאִיִּים?
לְקוֹל דְּמֵי אַחַי מַה יַּעֲנוּ אֶרֶץ וְשָׁמָיִם?
וּבַשָּׁמַיִם מַה יַּעֲנֶה שׁוֹמֵר בְּרִיתוֹ,
הַדֹּרֵשׁ חֶסֶד וְאַהֲבָה מֵאִישׁ לַעֲמִיתוֹ?
הֲיִשָּׁפֵךְ עַל לֹא חָמָס דָּם כַּמָּיִם?!

לוּלֵא יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֶשַׁע,
לוּלֵא שָׁלַח מַלְאָכוֹ לִסְתּוֹם פִּי רֶשַׁע,
לִקְרוֹא לַשְּׁבוּיִם דְּרוֹר לַאֲסוּרִים פְּקַח־
קוֹחַ,
לַמְּלָכִים הַשְׂכִּילוּ, הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ,
דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט, אַשְּׁרוּ חָמוֹץ, גִּדְרוּ פָּרֶץ,
הַצִּילוּ עֲשׁוּקִים מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ;

אֲזַי עָבְרָה עַל נַפְשֵׁנוּ שָׁטוֹף וְעָבוֹר
נַחְלָה בְּלִי מְצָרִים, וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָבוֹר,
אֲזַי שְׁטָפוּנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים.
אָכֵן יֵשׁ אֱלֹהִים שֹׁפֵט וּמוֹשִׁיעַ,
בַּצָּרָה נִמְצָא מְאֹד בְּמַחְשַׁכִּים יוֹפִיעַ,
שֹׁכֵן אֶת דַּכָּא, שֹׁמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים.

מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ הִבִּיט וַיַּרְא צוּר יִשְׂרָאֵל,
יִרְדֹּף אוֹיֵב עַמּוֹ עַל אַדְמַת יִשְׁמָעֵאל,
וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד לְהַצִּילֵמוֹ.
וַיִּקְרָא לַעֲבָדָיו מִצָּרְפַת וְעֵין־גְּלִיָּה,
וַיּוֹלִיכֵם בִּתְהוֹמוֹת אֶל אֶרֶץ צִיָּה,
לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַמּוֹ שָׁם יָדוֹ תַנְחֵמוֹ.

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה מֹשֶׁה מָנְטֶפְיוֹרֶה,
וַיְהִי כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל כְּמַלְקוֹשׁ וְיוֹרֶה,
כִּי גָדוֹל הָאִישׁ מֹשֶׁה בְּעֵינֵי הַשָּׂרִים;
וּמִפִּי כְּרֶמְיָה הִתְמַלְּטוּ שְׁבִיבֵי שֶׁמֶשׁ
וַיִּזְרַע אוֹר גָּדוֹל בִּמְשׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ,
וַיִּמְצָא בָּאָרֶץ הַהִיא מֵאָה שְׁעָרִים.

הִצִּיל אֶת אֶחָיו מִיַּד צָר הַצֵּל וְגָנוֹן,
לֹא חָפֵץ חֶסֶד וְרַחֲמִים, לֹא אָבָה חָנוֹן,
וַיֹּאמֶר: שִׁפְטוּ מִשְׁפַּט אֱמֶת וָצֶדֶק!
כִּי נְקִי יִשְׂרָאֵל בָּעַמִּים הוֹדִיעוּ,
כִּי שָׁוְא עֲלִילַת צָר בָּאִיִּים הִשְׁמִיעוּ,
רַפְּאוּ אֶת שֶׁבֶר עַמִּי, חַזְּקוּ הַבֶּדֶק!

וּבְהוֹצִיאוֹ, לָאוֹר צִדְקָם כַּצָּהֳרָיִם,
מַהֵר וַיַּעַשׂ בָּתֵּי סֵפֶר בְּמִצְרַיִם,
לְלַמֵּד לְאֶחָיו דַּעַת וּלְשׁוֹן עַם הַמּוֹשֵׁל;
וְעָנְתָה בָּם צִדְקָתָם בְּקוּם עֲלֵיהֶם אָדָם,
וּבְעֵת צָרָתָם תּוֹשִׁיעַ לָהֶם יָדָם,
וּבְדַבְּרָם לִפְנֵי מֶלֶךְ לֹא יִהְיֶה בָם
כּוֹשֵׁל.

הֱיֵה נָא בָרוּךְ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה!
תָּעֹז יָדְךָ וּתְבַצַּע אֲשֶׁר הֵחֵלָּה,

*) לא ידעתי לכוון פה דברי המחבר, כי בראשית דבריו כתב שלומדים שם כמה מאות נערים! המעתיק.

ביחס אל הענינים שנלמדו ישמה תחת ההשגחה החרוצה של האדון ברונסוויק, ועם כל זאת הכה זה לא כביר הרב הכולל מישם את הבית הזה חרם בועם לשונו, מבלי אשר עלה בידו בכל זאת לקחת ממנו עמדתו ולהשמידו מן הארץ. אפס נשאלה נא את הרב הכולל הזה אשר לא יקום שום רב בכל ארץ ישמעאל בלי הסכמתו, מדוע הוא מחשה להצדיק והחסיד הרב הראשון מאלכסנדריאה הסובל בעירו בית ספר שלומדים בו הרבה יותר ענינים חיצונים, ולא יגורהו בחרמו? ולא עוד אלא שהחכם־באשי ההוא עצמו פקד במגלת ספר כתוב מאתו לכל הרבנים בארצות ישמעאל תיכף אחר שנתפרסמה פקודת ישווי הזכיות (האט־הומאיום) של הסולטאן, ליסד בתי ספר איש במקומו. ופקודת החכם־באשי הזאת היא שעמדה גם אל הבית אשר יסדתי בירושלים בשם: בית ספר שמעון מאצילי לעמעל (סימאן עדלען פאן לעמעלישען לעהראנשטאלט):

כל אחד מתלמידי בית הספר באלכסנדריאה ישלם ארבעה זהובים כסף בכל חדש שכר למודו, מלבד בני העניים אשר לא ישלמו מאומה.

והיה לך צדק ואמת אזור מתנים.
ואל אלהים הנותן ליעף כח,
הוא יזכה עם כפיך הולך ישחח,
ולשמוע לשדים יכרה לו אזנים.

אז תרון לשון אלם, כי תהיה הרוחה,
ובכל חוצות יהודה לא ישמע צוחה,
יוספה פלטת יהודה שרש ועשה פרי.
ורחם יי את עמו לא־רחמה,
וישבי בטח מפחד על־פני האדמה,
ולא יוסיף ללכת עמם בחמת קרי.

כי גם גוים ולאומים גם אדם יחד
רק בחכמה יחיו ישליו מפחד,
שמש ומגן החכמה לבעליה:
כי באורה ובחומה עליהם תופיע,
בה משכילים יזהירו כזהר רקיע,
ואמתה סחרה לבטחים עליה.

ולך ישלם חסד הגומל חסדים,
הוא ישים כסא לך בין כסאות נכבדים,
לשונך תצמית מרמה, צרים תכניע.
לעמך תהיה מחסה, לאחיך בית מצודות,
יקרא שמך לעולם כרמיה איש חמדות,
ולישבי מחשכים אור חדש תזריע!

א"ב"נ.

גרגל המלאכה להזכיר פה גם לשר כתב ידידי המנוח הרב החכם המפורסם מו"ה יצחק בער לווינזאהן ז"ל בעת ההיא מכתם קלר ונעים על הרב הצדיק המשוע זיל משה מונטיפיורי הי"ו:

על אדמת חם,
משה בנו עמרם,
הפך מים לדם;

ומשה איש הבינים,
ברדתו אל מצרים,
הפך דם למים! —

העדה נותנת מקופת הקהל לתמוך את בית הספר אלפים וארבע מאות ז״כ בכל שנה.

עדת היהודים באלכסנדריאה אין לה בית עקד ספרים או כתבי יד, כאשר בדרך כלל לא ינוח שם שבט המ״ומ על גורל המדעים, יען שאלד האחרונים לא מצאו יד כלל בעיר אשר ישב שם לפנים פילון היהודי (פהילא הוא ידידיה האלכסנדרוני), על יד העיר פֿאסטאד, המקום אשר שם חי ופעל הרמב״ם! אין בין יהודי מצרים גם משורר ומליץ אחד, ורק מעט מזער יבינו במלאכת המוזיק ובנגון בפה. כאילו עוד קללת העבדות הישנה על היהודים היושבים בארץ אשר צוה אותם ה׳ לבלתי ישובו שמה. רק עם חפשי אוהב להתחקות על שרשי המדעים והמלאכות היפות, רק ממצב הדרור יפרח המדע. ואם יאמר לך אדם שיש מדע בארצות אשר לא קראו דרור, הנה רק אולת היא לו וכלימה, או יעשה חנף והחנופה מדברת מתוך גרונו. בכל מקום היהודים הם כראי מלוטש לראות בו את מצב הארץ הכללי. השכלת ארץ מצרים, בכל הנסיונות אשר נסו להריב שם דגל תקון המדות והדרך ארץ, והנה היא עומדת עוד בשפל המדרגה וָעֳנִי דעתם מורה מאד.

כאשר אין בזמן ההוה באלכסנדריא דבר אשר ירבה כבוד יפיה, כן גם משארית פלטת זמן העבר נשאר רק מעט מזער אשר תוכל העיר הזאת להתפאר בו. היהודים באלכסנדריא מראים חורבה אחת קרובה לבית החוליב מאמוריה, שארית בית הכנסת של רבי בן גוריון (?) הנזכר בתלמוד. בית הכנסת הזה היה, ע״פ המסורת שבידם, גדול ומפואר מאד כבית המקדש בירושלים.

חצר־המות, הממלא תמיד מקום זכרונות דברי הימים במקום שאין שם ספר קורות ימות עולם, גם הוא לא יראה מאומה באלכסנדריא. אבני החול אשר מהם יהצבו במצרים מצבות הקברים מתפוצצות מהרה, ומצבה הישנה יותר מעשרים שנה, כבר הכתובה אשר עליה מחוקה ולא נוכל לקרותה. בין מצבות הקברים החדשים מכבדים מאד את קבר הרב הגדול מירושלים רבי קובו (Covo). בן שמונים שנה הלך למסעו לאייראפא בשנת 1855 ומת פתאם באלכסנדריאה.

חצר־המות אשר יקראוהו היהודים בשם היפה „בית עולם״ או „בית החיים״ היה, ככל אלה אשר בארץ הקדם, בלי גדר מסביב והיה עי״ז למפגע לכל איש משחית בזדון לב. ע״י השתדלות הגענעראל־קאנזול מעסטרייך האדון ריטטער פֿאָן הובער קבלו היהודים רשיון מן סאיד פחה אשר הוא כעת המשנה במצרים. לעשות לחצר־מות זה חומה סביב, ועלה מחירה לסך שבעים אלף פיאסטער. גם על הדברים הבאים האלה הנוגעים לקורות היהודים באלכסנדריאה עלי להודות הסדו להאדון פעריירע אשר מסרם לי בטובו.

עדת ישראל באלכסנדריאה הם ארבעת אלפים וחמש מאות נפש *)

---

*) בס׳ האשכנזי כתוב 5400 וע״פ פרטות החשבון נראה ברור שהוא טעות הדפוס ול״ל 4500. המעתיק.

שלשת אלפים מהם נולדו במצרים ואלף וחמש מאות באייראפא; הקהלה
תנהגת ע"פ שבעה טובי העיר פרנסי הקהל הנבחרים ע"י שלשים בוררים
אצילי העדה בעלי כח והרשאה, על שנתים. סופר מהיר (סעקרעטער)
וא מנהל כל עסקי הקהלה. האצילים יחוו דבר משפט ופרנסי הקהל יתנו
להוציא דבריהם לפעולת אדם, ראש הפרנסים הוא ג"כ ראש האצילים,
וא יבחר דרכם וישב ראש בהתאסף שני אלה יחד. ימי מִשְׂרַת עבודתם
ל האצילים הם שלש שנים.

הסופר עוסק בעסקי הקהלה בלשכה מיוחדת וכל הדבר הקטן ישפוט
א על אחריותו, וכל הדבר הגדול יגיש לפני ראשי הקהל הפרנסים,
פעמים ילוו אליהם גם איזה אנשים ממועצת האצילים. הרב ומורה צדק
א הראש לכל דבר שבקדושה, והוא כעת הרב החכם הנכבד ה"ר מ"י
ן מירושלים, שהיה בתחלה הרב הראשון ברומא, ואח"כ ראיתיו בתור
בנות בקארפו. ונספח גם הוא אל הפרנסים, והוא ובית דינו יחוו דעתם
בעניני אמונה ודת ודיני אסור והיתר. ורב שני לו ממלא מקומו בעת
שר לא יוכל לעבוד עבודתו. שכר הרב הראשון, מלבד בית לשבת
פים זהובים כסף, ושכר ממלא מקומו חמש מאות ז"כ. ומלבד זה יש
ם עוד הכנסות מנשואין ומילות ומנות ישלחו להם עשירי העיר
ני החגים.

הבתים המיוסדים לתועלת הקהל והאנשים העובדים בתוכם איש
משמרת עבודתו מתפרנסים מתרומת הערכה שהוטלה על אנשי הקהלה
לם. ואם אמנם רבו אנשי הקהלה משלמי ההערכה הם רק מאתים
ושים איש, והם נותנים ממאה עד אלפים וחמש מאות פיאסטער,
ש לפי עשרו. הסך הכולל מכל כסף ההערכה ההיא הוא מאת אלף
סטער לשנה. תרומת ההערכה יקחו מאת כל איש ע"פ אשר יעריכו
נו הנבחרים לזה מאצילי העדה אנשי צדק שונאי בצע, אשר להם
ת מצב איש ואיש מערתם. מלבד הנדרים והנדבות אשר יתנדבו
י הכנסיות ומלבד מכס הבשר הכשר. מאלה ההכנסות יתנו הפרנסים
צדקה לעניים ולהכנסת כלה ולאביוני אדם ההולכים למסעם וכדומה.

רוב יהודי אלכסנדריאה הם סוחרים, או עובדי עבודת הסוחרים. בתי
והר הנודעים גם באייראפא הם בית איסמאלום ובניו, האחים נחמן,
יאן מנדולפו וחבריו, קלוידיאָ אדדא, וואָללהיים, סימאָנאָוואָ, יעקב לוי,
ה וואלענזין; שני אלה האחרונים הם מהראשונים במצרים והם נכבדים
י שאת בעיני המשנה.

מדרגת ההשכלה של יהודי אלכסנדריאה היא עכ"פ בעסקי העולם
ה ממדרגת ההשכלה של כל היהודים בארץ הקדם ושכניהם אשר
ה. מצבם במחסר מכריח אותם ללמוד קריאה וכתיבה, והים המביא
אנשים מכל קצות תבל מכריח אותם ללמוד לשונות נכריות רבות.
קנאת הדת אשר ליהודי כנען זרה להם. אולם הנשים אשר
תדענה לא קרוא ולא כתוב ואינן יודעת אפילו להתפלל בלשון

עברית, רחוקות הן מכל השכלה ובקיאות רק בקשוטיהן ובתמרוקי הנשים המתחדשים חדשים לבקרים ככל אשר תלמודנה מארצות איראפא.

מלבד ערי אלכסנדריאה וקאירה מתגוררים רק מעט יהודים במצרים, ברוזעטטע, במעלת־אל־כביר (Mahallet-el-Kebir), בדאמיאטע ובדאמאנקור נמצאות משפחות מעטות. במעלת־אל־כביר נמצא בי"הכנ המכובד מאד בעיני היהודים שבאלכסנדריאה ויבואו שמה פעם אחת בשנה. ונמצא שם ספר תורה כתובה על קלף אשר לא יהין איש לשלוח ידו לפתחה. ומסורת בידם כי שם התחבא הנביא ירמיה אחרי חורבן הבית הראשון בירושלים, ולפי דבריהם העיר מעלת־אל־כביר היא העיר תחפנחס, אשר הנביא ההוא מזכירה בספרו פרשה מ"ג פסוק ז' *).

שׁוּבִי לְבֵיתִי.

אנית הקיטור הבאה מהודו נתעכבה בדרך ע"י סופות וסערות ובאו לזועץ ימים הרבה אחרי הזמן הרגיל. כל הנוסעים לאייראפא אשר בצפית על האניה הלכו יום יום לשאול מתי תבוא, שמחו מאד בהגלות נגלו להם כי נודע ע"פ התֵּלֵי־קְרָב מקאירה כי בא הבי דואר מבאמבייא. ולו נשאר לנו כי אם לחכות עוד עשרים וארבע שעות עד אשר תוציא האני עיגונה מתוך המים ללכת ארצה אייראפא.

יקר היה בעיני הזמן הקצר ההוא, לשוב לראות עוד הפעם את הה תפארת אלכסנדריא וזכרונות כבודה והדרה אשר היו לה בימי קדם. כ פרוד הוא מות. מי זה לידנו יתקע כי עוד נשוב לחזות את אשר נפרד ממנו רק על לילה אחד, רק מן הערב עד עלות השחר! ואף כי להפרד מ חלק עולם כלו, מבלי היות לנו תוחלת ותקוה לראותו עוד פעם אחת תאותי לראות ארץ הקדם נהיתה, חלום ילדותי נמלא. והארץ הזאת מלא את לבי ונפשי בכל קסמיה ונפלאותיה, ועתה הנה אנכי הולך להפר ממנה לעד ולנצח!

עוד בין הארץ הזאת ובין אייראפא ים גדול ורחב ידים ומלא סכנו ומעבר לים זה חִכה עלי כאב אָנוש לקבל פני בצעיף יגון ואבל. — —

רכבנו אל החוף אני ומוזא ומחמד־אָמער. כבר ספרנו את כל המוצא אותנו שם על דבר מוזא. האניה המפוארה „אויסטריאה" תחת השג רב החובל החכם וטוב הלב ראססאֶל, אשר עמדה בחוף רחוק מ שעה משפת הים, כבר החלה להעלות ענני עשן וקיטור, לאות כי קרו

---

*) כנ"ל ובס' האשכנזי כתוב 13, 7 והוא טעות. ובפרשה מ"ג נזכר העיר בפסוק ז', ח', ט'. ועוד נזכר בפרשה מ"ד פסוק א' ובפרשה מ"ו, וגם בפרשה ב' פסוק ט"ז וגם לפי הכתיב תחפנס והקרי תחפנחס. המעת

עת לכתה מזה. התיבות אשר השארנו בבית המכס כבואנו ארצה מצרים הושבו לנו ערוכות ושמורות יפה, והנה הגיע העת לשים בים דרך. בשעה החמישית לעת ערב נשמע קול פעמון האניה. אוהבי ומיודעי, וביניהם שרי קאנזולאט עסטעררייך, באדונים קיארי וליפיך, אשר חייב אני להודות להם על ידידותם, עזבו את החוף. ספינותיהם הקטנות עפו כחצים לבנים על פני המים הטהורים כראי מוצק אל היבשה. קול דפיקת שלשלת העוגן עלה באזני, ועשן הארובה עלה השמימה בענן זהב־חום, רוח צח חרישית נשב בנס הדגל הלבן ולאט לאט הלכה אניתנו על פני הים הפתוח לפנינו.

בראשונה נעלמו מעינינו תורני אלפי האניות אשר בחוף, אחרי כן נעלם גם מגדל־המאיר, ראשי בתי המסגד, התמרים ועמוד פאמפעיוס!

הכל צף בים ריח ניחוח. הלוט על כל חלק אפריקא בנטות צללי ערב. אחרי אשר נסענו בשלום ובהצלחה חמשה ימים וחמשה לילות, ועמדנו רק פעם אחת להרגיע על איי יון (דיא יאָנישען אינזעלן) דרכו רגלינו בטריעסט עוד הפעם על אדמת אייראפא.

בית חנוך ותלמוד „שמעון עדלען פאָן לאָממעל בקרית ירושלים תוב״ב״

העומד תחת מחסה מלך אֶסטעררייך יר״ה.

על כי תמו בחלק הלזה כל ספורי קורות הנוסע מיום עזבו ארץ מולדתו עדי שובו בשלום הביתה, אמרנו להשיב ולהפנות פה את עיני הקוראים על מטרת מסעו. היא מוסדת בית החנוך הנ״ל, ולהעיר „במאסף למחנות הנוסע״ את לב העם לצדקה ולחנינה להרמת כבוד הבית, כאשר נעשתה זאת בסוף המחברת: „ירושלימה.״

„מוסדת התושיה הזאת הולכת וצולחת תמיד, כפי הודעת הקאָנזולאט הראשי למלכות אֶסטעררייך אל המיניסטעריום על פני חוצות ואל ראשי אלופי עדת ישראל בקרית וויען, באשר לה משמר הפקודה עליה, מדי יום ביומו, בהוספת עצמה ואומץ לפעול ישע, ונספחו אליה כפי משטר תקנותיה ארבעים חניכים, אשר לעשרים מאלה נתנה מבלעדי התלמוד, ארוחתם ולחם חוקם דבר יום ביומו וערך בגדיהם שתי פעמים בכל תקופת השנה. ולב מי לא יתאוה, כי תבוא ותקרב העת, אשר בה תהי הברכה הזאת אצולה גם אל העשרים החניכים הנשארים, וכי תגדל ותעל המוסדה מעלה מעלה במפעלה להועיל ולתושיה, עדי יוכלו להסתפח בנחלת אלהים כמוה כל אלה, המתפרצים לשבוע נעימות בשר ורוח, עד בלי די:״

„מכסת הכסף אשר התנדבה המיסדת היקרה מ׳ ליפעט הערץ מולדת אצילי לאָממעל בראשונה לכונן את המוסדה ולהניח אבן פנתה בחמשים אלף כסף בשטרי ממלכת עסטעררייך, המביאים ארבעה ומחצית כסף למאה מדי שנה בשנה, רבתה וגדלה כעת במתנות יקרי רוח ופועלי צדקות, כפי הגדת מודיעי החדשות בקרית וויען, באלה:

מאת אשה נדיבת לבב, אשר כסתה שמה בצעיף ענות חן — 200 fl.

ועל פי הערת הרב דר׳ ע. ר. בליכער:

מאת הנגיד כ״ה שמעון קויפמאן נ״י בק״ק באיא . . .	5 fl.
מאת הנגיד כ״ה שמעון באשאן נ״י	5 „
מאת האשה היקרה מ׳ חיה פישער	10 „
מאת הנגיד י. וו. בק״ק קאססעל, מדי קראו ספר „ירושלימה״ מהמליץ פֿראנקל, שטר לממשלת עסטעררייך, המביא חמשה כסף לשנה, במכסת	100 „
ביד הרב דר׳ ד. אויב, ראש הרבנים דק״ק מאינץ, כאשר קבצם על יד ממתנדבים בעם לתושיה	192 „
מכסת הכסף על פני כולה:	512 fl. W. W.

וכפי אשר ירבו להתראות אותות החן מאת המתנדבים בעם בעד המוסדה להפיק לה רצון וחנינה, ככה תתחזקנה גם אשיות תקותינו ועמודי בטחוננו, כי תרב להפליא לעשות ולהפיק מימי ישע ונטפי פלגי תושיה לחיי בשרים ולהשכלת הרוח, עדי תמסוך את יין טובה ותוישט את כוס ברכתה אל ילדות ירושלים, המשולחה ונעזבה באין דורש ומבקש, על פני כולה.

המוסדה הזאת עומדת תחת פקודת שלשה רבנים נכבדים ונשואי פנים מיושבי שבת תחכמוני לבית דין הגדול בירושלים, אשר האחד המיוחד מהם נבחר זה ימים לא כבירים לר״מ ואב״ד היושב ראשונה תחת שם הכבוד: חכם באשי, ושני רבנים ידועי שם מבחרים ע״פ הבית דין, עומדים עליה למשמרת, ותחת צל קורת הקאָנזולאט לממשלת עסטעררייך, ותחת דגל חסד הקיסר האדיר מעסטעררייך יר״ה.

מדי יום ביומו יגדל וירב מספר אלה, אשר איש באחיו ידחקון ויתפרצון להביא את בניהם, למען ספחם אל בית החנוך, בעת אשר לא תשיג ותגיע מכסת המחיר, הבא מדי שנה בשנה, רק די אסיפת עשרים ילדים ולעצבת כל לבב ולמורת כל רוח נתנה מגרעת אל כל הנשארים הבאים, עדי יגרשו מהסתפח בנחלת התורה וההשכלה.

על כן מצודת בקשתינו פרושה, לצוד כל נפש יקרה, לחוס ולחונן את מטע הצדקה הלזה ולהשקותו במימי פלגי רחמים, למען יפרח רענן להתפאר ויחוסו תחת צמרת צלו כל שוקקי תלמוד וחכמה!

וביתר שאת ויתר עז נכון ונאוה וכמעט חובה הנהו על כל איש אשר ברכו ד׳ בהון ועושר להרים ולהרבות את הכנסות המוסדה הזאת בארץ הקדושה בעת הנוכחית, אשר בה ירד מחיר כסף נְיָר ארצות עסטעררייך אחורנית כמעט עד שליש ערכו בעברו לסוחר מול ארצות נכריות (ע״י הוספת האגגיאָ הנתנת להשלים פְחַת הכסף) ובזאת נתנה גם מגרעת למבואות שטרי עסטעררייך אשר נדבה אותם המיסדרת התמימה אל קיום והעמדת בית החנוך והתלמוד, עדי היו שני אלפים והמש מאות כסף הבאים מהם לשנה, במגערת אשר אשר נפלה בהם כהיום, כמעט רק חמש עשרה מאות! (באשר לא ישולח ויקובל שם רק כסף צורה וההכנסית אינן נגבות רק בשטרי נייר, באנקנאטען.) על כן קול פי שנים אומר כהיום קרא: כי עת לחננה, כי בא מועד לרצות את אשיות המוסדה החמודה לבלתי תמוטנה אשיותיה כנגדר הדחויה — והיה מעשה הצדקה שָׁלֵם? —

וכל נדבת לבב והנינת חסד, אשר תעלינה על לב איש, השלוחה אל מאשרי המוסדה, הנמו: ראשי ופקידי מקהלת ישורון בקרית וויען: אן דיא פֿערטרעטער דער איז. קולטוסגעמיינדע אין וויען, שטאדט נא׳ 494, אשר ישלחו את מבוא כסף הנדבה הזאת כמו נשך הנשארים ע״י המיניסטעריום ע״פ חוצות לירושלים – רצויה כקרבן צדקה וכהקטרת נחוח על מזבח התורה והתושיה, ונשואה ברוב תודה, לְהִסָפַּח אל מכסת כסף המוסדה, לאות צדקה ולזכר חסד עולמים למחוננו, להפרות ולהרבות פרחי ההשכלה, ולהגדיל פרי תנובת התורה ולהאדירה!

פה קרית וויען בחודש אדר שני תרכ״ב לפ״ק.

נָשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל

שיר מְסַפֵּר

נוראות ונצורות מימי קדם

נחלק לשבע מחלקות

מאת

לודוויג אויגוסט פֿראנקל.

נעתק באין מעצור

על ידי

מאיר הלוי לעטערים.

וויען, התרכ״ב.

בדפוס יוסף האלצווארטה.

נָשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל

Der Primator

von

Ludw. Aug. Frankl.

In hebräischer Nachbildung

von

Dr. Max Letteris.

WIEN, 1862.

Druck von Joseph Holzwarth

גדול מרבן שמו.

Dem

hochverehrten Menschenfreunde, dem berühmten Förderer der orientalischen Literatur und der Wissenschaft des Judenthums,

Herrn

Dr. Albert Cohn

in Paris,

in dankbarer Verehrung

gewidmet

von

Letteris.

המליץ היקר, אשר אחד משיריו בל״א אקריב היום בלשון עבר לפני בני ישראל, נודע לתהלה בכל הארץ, ונפשו בנפשי קשורה באהבה וידידות זה שלשים שנה, וכרע כאח לי דבקה נפשו אחרי והלכנו למודים יחד פה קרית מלך רב במקלות דעת, איש איש על פי דרכו.

גם אלה השרידים בכל קצוי ארץ אשר אך בתורת ה׳ יהגו ודבר אין להם עם משלות המליצה בלשון עם נכר, יכירו וידעו עתה מליץ נכבד מבני ישראל, אשר רוב שיריו אף כי כתובים הם בלשון אשכנז, הנה בהגיונם ומחשבותיהם לנו ולבנינו המה, ועל אדנות קודש נוסדו, אף נטעו גם שרשו בארץ אבותינו ודברי חכמינו משנים קדמוניות. לכן שירה אחת מתבונות כפיו הנלמדות בעבותת אהבה בדברים ועניינים הנוגעים לעם אלהי אברהם, אביא היום ברכה אל הקורא המשכיל ומלואו תנוף מלתי.

תולדות ימי חייו כתבו אנשי שם על ספר לא אחת ולא שתים לעתים מזומנים; ואנכי אנכה כחי גם אני לספר מעשיו בלשון אבותינו בקהל רב לרגל המלאכה אשר לפני. *)

זה שמו אשר יקראו לו בקרב העמים: **לודוויג אויגוסט פֿראנקל**, ובשם ישראל יכונה **אברהם אלעזר**. בשם אלעזר נקרא נקרא אחרי נפל למשכב על ערש דוי בימי נעוריו וקורא לו שם חדש זה לאמר: אלהי אברהם יהיה בעזרו ויחיהו מחליו! והנה לא יפלא בעיני תופשי תורה, כי בשם זר זה נקרא בין העמים, בידעם, כי גם חכמי גדולי ישראל בארץ ספרד, כר׳ יונה בן גנאח, ר׳ יהודה הלוי ע״ב ועוד רבים ונכבדים מלבד שם קדשם אשר יעמוד לעד גם בשם נכר יכונו, הנהוג בין העם אשר בתוכם ישבו ובכתבם ולשונם כתבו דבריהם על ספר ואין פוצה פה עליהם לאמר: כי שנו את שמם ואת לשונם. **) —

בשנת ה׳ תק״ע בתשיעי לחדש שבט (הוא ג׳ פעבר 1810) נולד אברהם אלעזר בעיר ומבצר הראקש במדינת בעהמען. אבותיו הישרים חנכו אותו על פי דרכו ביראת אלהים ומצותיו. שם אביו יהודה ושם אמו אסתר. היא היתה חוטר מגזע ישרי לב במדינת מעהרען, ממשפחת העריגאן, ואביו היקר והנכבד היה נין ונכד ליה די שגולה אשר בעת נגרשו ונדחו בני ישראל מקרית וויען,

---

*) קצות דברי קורות חייו ופעולותיו אלא הם כתובים במבוא לספרנו נגינות ישראל אחרי החרבן (וויען 1856), ועתה שתי עליהם נוספות.

**) ר׳ יונה בן גנאח המחבר ס׳ השרשים אשר היה למעין להרד״ק, נקרא בל׳ ערב: אבולוואליד מערואן בן גנאח, והמשורר ר׳ יהודה הלוי נודע בשם: אבולהאססן.

*

בשנת ה' ת"א, קנו את חצר בית הקברות ליהודים, לשמרו לבל יחללו זרים את קברות אבותינו היושבים בסתר עליון וצרורים בצרור החיים. את ציוני מצבות בית הקברות הלזה הוציא נכדם — הוא המליץ המדובר בו — לאור, כתוב בספר לזכרון עולם, וישם לוית חן בראשם, הוא הקדמה מפוארה בל"א. המחברת הזאת הנדפסה פה עיר וויען, היא כמו נוספה לקורות ותולדות ישראל במדינת עסטעררייך ולחקרי קדמוניות בכלל. אם זקנתו מרים היתה אחות הגביר המפואר אשר בגלל מפעלותיו לטובת המדינה נשאו המלך האדיר יוסף השני זכרונו לחיי עד, בתור האדם המעלה (in den Adelstand)', ונקרא שמו לתהלה: ישראל עדלער פאן העניגסבערג, יועץ ממשלת הקיסר ירום הודו. והנה הכבוד הזה הגדיל שם משפחתו עד מאד כי לא היה לפנים כזאת בישראל בארץ מגורינו, והוא היה הראשון אשר מלך אדיר עטרהו חן וחסד והוד והדר ישוה עליו לתפארת עולם.

בהיותו נער למד אברהם אלעזר בכל נפשו ובכל מאדו בתורת ה' וספרי הנביאים בלשוננו הקדושה, ובעת ההוא שקד גם על דלתי בית הספר ללמוד לשון אשכנז ושפת נעמעך היא ביהם. שפת יון ורומי ואשר למודיו היו לו לחבל ולנחלה בבואו לעיר פראג. שם הורהו הרב הגדול החכם הכולל מוהר"ר זכריהו פראנקעל, איש קרוב וגואל למשפחתו, את דקדוק לשון עבר ובדומה ענינים הנלמדים לתורת אל חי. — משם נסע אברהם אלעזר לקרית מלך רב וויען הבירה, אחרי השלים בבית מדרש החכמים בפראג את למודי חכמת הפילוסופיא, ללמוד פה חכמת הרפואה.

בימי נעוריו כבר החל רוח השיר לפעמו. ספרו הראשון אשר הוציא לאור בעיר וויען בשנת תקנ"ב — אחרי נסה את כחו כפעם בפעם לכתוב שירים קטנים לעת מצוא — היה ספר השירים המדברים נכבדות על פעולות אדירי משפחת אדונינו הקיסר בדור ודור, הלא היא משפחת האבסבורג, אשר קרנה תרום בכבוד עד לבלי ירח. יורש העצר לממשלת עסטעררייך, אשר הכתירוהו אחרי כן בעטרת המלכים, הוא הקיסר האהוב פערדינאנד הראשון יר"ה, הטה אליו חסד לקבל בטוב לב את השיר המפואר הזה אשר רחש לב המליץ לכבודו, ויחננו במשאת כיד המלך במטבעת זהב גדולה, היעודה לחכמה ומלאכת מחשבת. גם המלך הרם והנשא, אשר משל ממשל רב על מדינת פרייסען, ווילהעלם הרביעי, כבדו במטבע כזאת. הספר היקר הזה היה כמורה באצבע על כשרון המחבר לחכמה ותושיה, ויעש לו שם בקרב הארץ.

אחרי הדברים האלה הטו אליו חסד גם גדולי ארץ ואציליה בקרית הממלכה, כי במודם ובקהלם תבא נפשו ויארח לחברה עמם, כי הנהו איש חמודות בדבריו ומעשיו, וישא חן בעיני כל רואיו, כי חק יקרת רוח ודת מוסר בכל הליכותיו ופעולותיו היו לו לנחלה. אז נודע לתהלה לאיש הנעלה החכם הגדול, אבי כל חוקרי לשונות בני קדם, הוא השר האממער-פורגשטאלל, יועץ בחצר המלך, ויאהבהו ויכרות אתו ברית שלום, ונידידות נפש השר הלזה היתה נכבה, כי לדרכי בני המזרח שם גם המליץ היהודי את לבו. את אשר ראה וידע, קרא ולמד בימי בחורותיו מתולדות ומפלאות ומחקרי ארץ בני קדם — ואשר עזב למיוס נתן לבו להגות בחכמות הרפואה — נגלה עתה אליו שנית ויליץ ופרח בקרבו ביונק מארץ ציה. אזי הוציא לאור את **ספורי המזרח** באורח שיר (איזה מהם

תקו על ידי ללשון עבר במחברת נגינות ישראל. הנדפסה פה וויען בשנת ט"ו).

אחרי צאת לאור ספרו זה, באו ספריו באורח שיר הנודעים לתהלה תפארת, הלא המה: „דון יואן ד'אויסטריאה", והשני „קאלאמבא", אשר רחש י לכבוד מלך סארדיניען קארל אלבערט ז"ל. המליץ מצא חן בעיני המלך ההוא יותו בעיר ממלכתו טורין ויכבדהו במשאת כיד המלך; גם נשא לתהלה במכתב וד להריותו בין אזרחי הארץ (Ehrenbürgerrecht) אשר שלחו לו למנחה יועצי ר גינובה, עיר מולדת קאלאמבא, על דבר הודיעו בשירו את מפעלות בן עירם לתפארת עד דור אחרון. גם בני עיר מולדתו כבדוהו לתת לו משפט אזרח רץ, וירם קרנו בכבוד.

בעת פעל ועשה מעללי תושיה אלה ויעש לו שם בארץ, השלים גם למודיו כמות הרפואה, ונתן כתר חכמה ורפואה בראשו. בעת ההיא כתב בלשון רומי מר ומחקרי ומעלת כח המדמה על נפש האדם, גם נכבד להקרא להיות חבר ברות החכמה והתושיה במקומות שונים.

בשנת התקל"ח נבחר מאת ראשי הקהל בעיר וויען להיות סופר ומעתיק ר לכל עסקיהם ועניניהם לטובת היהודים בקרית מלך רב הזאת; גם היה מימים כבירים אחד מראשי ומנהיגי הקהלה, וראש מיסדי החברה לטוב ותועלת לי מלאכות בעיר וויען יותר מעשר שנים.

המליץ היקר הזה אשר מכל עבריו מקשיב יפיץ אורו להשכיל ולהטיב ן עמו ועם אחר, נבחר גם להיות ראש לחברת אוהבי חכמת הנגון במדינת עסטרייך ולהיות מלמד להועיל בחכמת היופי לכל באי שערי ההיכל הזה ללמוד מת הזמר והנגינות. — והנה לא ארב אומרים לספר בקהל רב את כל אשר על ועשה לטובת היהודים בעזרת אל החונן לאדם דעת ונותן כח לעשות חיל, י עמדו על משמרתו משמרת עבודת הקדש למנין ראשי קהל ישראל בוויען עד ים הזה, כי רק אל זאת מגמת פנינו בדברינו אלה: להגיד לאחינו בני ישראל קרובים והרחוקים את אשר פעל ועשה בעט סופר מהיר במליצותיו ושיריו מודים, מכון ויסוד כבודו ותפארתו בארץ.

אחת ממפעלותיו היקרות בשדה המליצה, אשר יסודתה בהררי קדש, היא ילתו היקרה אשר כתב בעת צרה ליהודים בעיר דמשק, הנקראת בשם רחל, יבואו כל דברי האגדות הנמצאים בתלמוד בתרגומים ומדרשים המטיפים נפלאות ל, אם בישראל, איך תעמוד תמיד לימין עמה אם לחסד או לשבט, לנחם זי ישראל ומיגונם בגלותם, או לבכות עם בניה יחד ולשאת קינה קול ברמה ר להם. השיר הזה, אשר לרוב טובו ויפיו נדפס חמש פעמים, נעתק גם שוננו הקדושה בטוב טעם ודעת מאת המליץ היקר מוה' מענדל בר"י שטערן נ"י.

בעת ההיא בא אברהם אלעזר בברית אהבה עם בתולה יקרה מבנות ין מולדת מרת אסתר, בת נדיב ושוע ובעל פקודות הממשלה מוהר"ר יהודה ענער מעיר פראג, והנערה טובת שכל חכמת לב, ויקחה לו לאשה. אינם ו ראה עמה חיים נעימים באהבתו אותה, כי חלתה חלי רע ומר ימים רבים אבון לבו, כי אין עוזר.

אל משכיל דורש חכמת השיר בכל נפשו ומאדו, יתהפך כל דבר אשר יבואהו בתבל לחומר ויסוד שיריו ומליצותיו. כן היתה גם להמליץ הנעים הזה חכמת הרפואה — עם כי לא עסק בה מעולם לעשותה קרדום לחפר בה — ליסוד מוסד, לבנות עליו מבנה שיר חדש על דרך לצחוק ומהתלות. להתל בו ברופאים קטני נפש, אשר למען השתכר אל צרור לא-נקוב מחיר רב ולצבור כעפר כסף, ישפילו וישחו כבודם משפטם ומעשיהם וכבוד החכמה אשר יקרא שמה עליהם והיו לבוז ולחרפה בעיני כל איש מבין ובעל נפש יקרה. השיר המהתל הזה (Satyre) נקרא בשם „היפאקראטעס ומלאכת הרפואה החדשה", והמליצה הזאת נשאה חן בעיני כל קוראיה, ובמשך שנה אחת יצאו מונה שש מהדורות שונות לאור בדפוס. — והנה בלעדי אגיד מודעת זאת, כי המליץ הזה הוציא לאור גם מכתב עתי להלל מאד, בו נדברו דברים יקרים בעניני חכמה ומלאכת מחשבת; אף לא נזכיר עוד הפעם שאר מפעלותיו אשר פעל ועשה במועלות ודעת ונדבר אך דברים אחדים על מעשה אצבעותיו אשר יצא לאור בעת לא כביר טרם הלך למסעיו ארצה צבי קדש, היא הספר הנכבד הנקרא בשם: **לבנון**, בו יבואו שירים ומליצות, אגדות ומאמרי חכמה, במעט מכל משוררי תבל ללשונותם לגוייהם, אשר העתיקו מלתם על ענינים הנוגעים לבית יעקב, לתורת אלהינו ודברי מחוקקינו לכבוד ולתפארת, אם לחסד או לשבט, לשמחה או לתוגה, לתהלה או לנחמה, כולם נקבצו באו יחד ויהיו לאחדים בספר הזה. הן אמנם לא עלה על לב המליץ בערכו הספר הזה לתתו מנחה לאוהבי ישרון: כי עוד מעט ועיניו יחזו עפעפיו יבחנו את ההר הטוב הזה את **הלבנון** באמת בעוד בחיים חיתו.

כי האיש היקר הזה הלך למסעיו לארץ הקדושה בשנת תרט"ז ויכונן בעיר אלהינו, אלהים יכוננה עד עולם סלה, בית הספר לילדי עניי בני ישראל, למלוא שמה חית ידם ומזון לנפשם תורה ולקח טוב על ידי מורים משכילים ויראי אלהים. כל אלה פעל ועשה החכם הזה בפקודת הגבירה המהוללה מה' אשה משכלת, בת נדיבים ורבת חילה, מרת ליפעט **הערץ** מאצילי משפחת **לעמעל** הזלה זהב והון רב מכיסה להחיות זרע עם אלהינו בארץ ישראל, מנשים באוהל תבורך וצדקתה תעמוד לעד! — תכונת בית הספר ההוא וקורות מסעי החכם הזה בעברו ארחות ימים לארץ כנען אשר בכל מאמצי כחו, באומץ רוח נכון ואהבת עמו הוציא מעשהו לפעולת אדם, למרות עיני כל מונע ומפריד, אשר קמו עליו לשטנו — ותכונת הארץ ושוכניה למשפחותם, הלא המה כתובים בספרי היקרים, אשר הוציא לאור בשובו בשלום אל עירו ואל ארצו, בם יודיע נאמנ בחן ושכל טוב את אשר עיניו ראו לו בארץ אבותינו ובארץ **מצרים ויון** *) ובפרט את אשר ראה וידע ממשפט ומנהגי בני עמנו למחלקותם המתגוררים בעי הקדש **ירושלים**, תבנה ותכונן במהרה בימינו **). את כל אלה כתב בעט סופ

---

*) בקרית אטונה, עיר ממלכת יון. כבדו המלך באות תפארה (Orden) לצאת ע
לוח לבו. ואות כבוד כזה בא לו לפנים גם מן מושלת ארץ ספאניען.

**) ספרו „ירושלימה" העתיק מוהר"מ בר"י שטערן, וספרו על מצרים מוה' אברהם ב
הכהן גאָטטלאָבער, שני חכמים ומליצים יקרים הנודעים לתהלה, בל"ע, איש איש ע
פי דרכו הנודעת בקרב ישראל.

והיר, ברוח אמיץ ובלי משוא פנים לאיש יחידי או קהל עם, כי אך האמת נר
רגלו ואור לנתיבתו בדרך הלך. — ויהי כשובו ממקומיו לעיר ווינן, ומתה עליו
אשתו בדוי חליה, ואחרי כלות שנת אבלו לקח אשה חדשה רבת חן ושכל טוב
ותלד לו בנים כשתילי זית. ואני כהתימי לדבר מתולדות חייו, עוד דברים אחדים
לי אליך יקירי קורא משכיל! על תוכן ס׳ השיר אשר נתתי בידך היום הזה.

* *

השיר אשר ברצון המחבר הקרבתי לפניך מנחה בזה, הנקרא בשם **נשיא בישראל** *) הוא שיר ספורי (Episches Gedicht), בו יספר המשורר בדרך שיר
מעשה נורא אשר לשמע אוזן חרדת אלהים תסמר שערת בשרנו ואשר נהיה בעיר
פראג יע״א לפני שלש מאות שנה, בעוד החושך כסה ארץ וערפל לאומים,
ונוגה התבונה והאמונה הברה מאירת עינים עוד לא הגיה אורו על גוי ועל
אדם יחד לטוב בית ישראל ועם אחר. ואתה הקורא הנעים! נכון לבי בטוח,
כי בהתימך לקרוא השירה הזאת עד תומה, תאזור חיל כמוני היום ובגילת רעדה
תתן תודה להאל הטוב, אשר ברוב רחמיו וחסדיו הליב גבולות עמים, ואל שאון
לאומים בשנים קדמוניות נתן חק ולא יעבור, לבל יוסיף עוד לערוץ אנוש מן
הארץ, ויקרא שנית: יהי אור! וזרחה שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ויפעת אור
התבונה ושלום בעריפיה, לטוב לנו כל הימים. גם ההולכים חשכים בקרב עדת
בני ישראל לא יוסיפו עוד להוריד כבודנו ולהפר שלומנו במקל חובלים וברוח
עזה, בנקם ברית-איבה ומשטמה.

ועתה בטרם אכלה לדבר, עוד על דבר אחד אטיף מלתי. הנה בשיר הזה
נשיא בישראל יתילבו אנשים שונים במשפטיהם, בדתיהם ומנהגיהם זה לעמת זה
ויתוכחו יחד על דברים רמים ונשגבים מדור דור. האנשים האלה ידברו דבריהם
זה בכה וזה בכה, איש איש כאמונתו ודתו והגיון לבו, הכומר הנולרי כחקי דתו,
השר כמשפטו, והיהודי בכל מצותיו וחקותיו, אשר צוה ה׳ ביד משה. ואך למותר
הוא להעיר לב הקורא כי רק איש עויל או אויל ומשוגע ממראה עיניו ינתח
ויבתר מאמרי השיר הזה לנתחים, להפריד בין הדבקים ולהוציא מאמר אחד מן
המשך הדברים, למען האשים את המחבר ולהוציא את דבתו רעה לאמר: כזה
וכזה דבר האיש, דרשו הכתוב בזה וקראו, אז תראו עין בעין כי לא כן דבר
ויחטא על ה׳ ועל תורתו דברים זרים לנו ולבנינו; ולא ישים אל לבו כי הגופים
הנדברים יחד איש אל רעהו בשירים כאלה המה בתבונתם ומעשיהם, שיחם
והגיונם רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב וכאור קרוב מפני חשך, והמליץ
שים לכל איש ואיש דבר בפיו כפי תבונתו ומנהגו, דתו ומשפטו. ואף כי הדבר
הזה יבינהו כל איש משכיל המבין כל דבר לאשורו, גם בלעדי אגיד; הנה בכל
את להנצל מעקשות פה ולזות שפתים ומלאתי נכון להזכירהו, לבל יתעה בחפזו
איש תם, ולא יוציא בשגגה בבלי דעת משפט מעוקל.

---

*) בחרתי בשם זה למען העלות על לב הקורא את לשון המקרא: נשא הוא בישראל
ויאשם בבעל וימות (הושע י״ג א׳) הכולל כמעט משפט אני הנשיא ותוכן כל השיר הזה.

על השיר וחין ערכו לא ארב אמרים. הלא הוא בידך, ידידי הקורא! וחכך כל טוב ומועיל יטעם לו כאשר נקית לעשות כל הימים; לכן אתה תשפוט ולא אני! גם היה תהיה בזאת אך למותר, כי לא בפעם הראשונה יבוא המחבר גם המעתיק לל"ע עד הלום נוכח פניך. אנשים אחים אנחנו, קורא אהוב! זה ימים ושנים, הודות לאל הטוב! ונפשך יודעת מאד מי ומי המקריבים לפניך בזה מנחה אחת קטנה מזמרת ארץ אבותינו; אמנם אחת היא אשר אזכירך בטרם נפרד איש מרעהו, כי השירים האלה הריקותי באין מעבור ללשון עבר, ולא התמכרתי אל כל דלתי השיר מלה ומלה כעבד נרצע באזנו ובדלת בלי נטות ימין או שמאל, כי אם אל תהלוכות הגיון השירים שמתי לב, וְאֶטְעַם שורק כלו זרע אמת בהררי קדם, כאשר הסכן הסכנתי לעשות מעודי עד היום בהעתקת ספרי שיר מלשונות העמים ללשוננו, וכמעשה ידי בשירי **גזע ישי**, **שלום אסתר**. תופש כנור ועוגב וכהמה, עשיתי מלאכתי גם עתה, ודרכי אחזתי ולא אט.

ווינן, ערב ר"ח שבט, ה' תרכ"ב לב"ע. (1. Februar 1862.)

מה"ל (Dr. Max Letteris.)

לֵיל שַׁבָּת.

קוֹר הַסְּתָיו בִּמְשׁוֹאָה יִשְׁכּוֹן יָנוּחַ
עַל עִיר הָעַלִּיזָה רַבַּת תִּפְאֶרֶת [1]
רוּחַ קָדִים עַזָּה קָרְחוֹ יָפוּחַ
נֶעֶרְמוּ מֵי נָהָר בְּסוּפָה סֹעָרֶת.
כָּל אַרְמוֹנֵי קִרְיָה וְשִׂיא הֵיכָלֶיהָ
יַעַטְפוּ שֶׁלֶג וּכְפוֹר אֶבְלוֹ וְאָנוּ
בָּדָד כָּל הָעִיר! אֵין קוֹל בְּחוּצוֹתֶיהָ
בִּנְוֵה שָׁלוֹם בְּנֵי אִישׁ יַחַד שַׁאֲנָנוּ.
הַהוֹלֵךְ נֶעְלָמוּד אִם אָחֳרוּ פְּעָמֵיהוּ
יְמַהֵר לָאוֹר בְּאוֹר תַּנּוּר וְכִירַיִם;
לִפְנֵי בֵית תְּפִלַּת עַמִּים יִשָּׂא יָדֵיהוּ
כָּל דַּל־נִדָּח: בֵּיתוֹ אֹהֶל שָׁמַיִם!

אַךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר, מְקוֹם צַר לָשֶׁבֶת,
חַלּוֹנֵי הַבָּתִּים יַחַד יַזְהִירוּ,
מִמִּקְדָּשׁ עָתִיק, תִּפְאַרְתּוֹ נִשְׂגֶּבֶת, [2]
נְגִינוֹת קַדְמוֹנִיּוֹת נְגָנִים יָשִׁירוּ;
שָׁם בִּבְלִי דְבָרִים וּבְלִי־כָל אֹמֶר
הַמְנַצְּחִים בְּשִׁיר קוֹל עֹז יָרִיעוּ,
אוֹ לַעֲלוֹת מָרוֹם מִנִּי בֵּית חֹמֶר
מִלִּים לֶאֱלֹהַּ בְּשִׁירִים יַבִּיעוּ:

„לְכָה דוֹדִי!
לִקְרַאת כַּלָּה רַבַּת יֹפִי
רַבַּת חֶמְדָּה אֵין בָּהּ דּוֹפִי
אוֹר כַּשַּׂלְמָה הִיא לָבֶשֶׁת
תּוֹרַת אֵל חַי הִיא דֹרֶשֶׁת;

לְכָה דוֹדִי!
לִקְרַאת כַּלָּה הַמְבֹרֶכֶת
מַצַּבְתָּהּ קֹדֶשׁ בַּשַּׁלֶּכֶת
כִּי הִיא נֹחַם בְּצָרָתָהּ
מָנוֹס, מָשׂוֹשׂ וִישׁוּעָתָהּ;

לְכָה דוֹדִי!
לִקְרַאת כַּלָּה אוֹר עֵינַיִם
כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלָיִם.
בּוֹאִי כַלָּה, הִנָּעֲרִי!
אַהֲבַת עוֹלָם נָא עוֹרְרִי!"

וּבְעֵת הָאֲנָשִׁים חֶלְקָם יְרַנֵּנוּ
בְּשִׁירִים לַשַּׁבָּת עֹנֶג יִקְרָאוּ
לְקִדּוּשׁ אֲדֹנָי עֵת יַחַד יְכוֹנוּ
וּמְצָרַת נַפְשָׁם מָרוֹם נִשָּׂאוּ:
כָּל אֵשֶׁת חַיִל פְּנִימָה עֹז אֵל דֹּרֶשֶׁת
וּבְרִנָּה וּתְפִלָּה שַׁבַּתָּהּ מְקַדֶּשֶׁת,
תַּעֲרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן אֵת כָּל הוֹד כֵּלֶיהָ,
כְּלֵי יְקָר וּזְכוּכִית בְּאוֹר בָּהִיר יַזְהִירוּ,
יַחַד אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ
לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה כָּל נֵרֹתֶיהָ.
כּוֹס יַיִן, מַעֲדַנִּים, מִשְׁמַנֵּי טֶבַח
לֶחֶם מִשְׁנֶה תָּכִין לְאַלּוּף נְעוּרֶיהָ
וּכְשׁוּבוֹ מִבֵּית־אֵל יְבָרֵךְ הַזֶּבַח
זֹאת הַמַּרְגֵּעָה וּבֵית תַּעֲנֻגֶיהָ.
אֵם הַבָּנִים כִּשְׁתִלֵי הַזַּיִת
לָמוֹ תּוֹרַת חֶסֶד לִקְחָהּ מַטֶּפֶת,
עֵת רָגְשׁוּ כְּהֶמְלָתָם בְּתוֹךְ הַבַּיִת,
כִּי לְמַעֲדַנֵּי שַׁבָּת נַפְשָׁם נִכְסָפֶת.

גַּם בַּצַּר מְעוֹן אֶבְיוֹן לְעֵת כָּזֹאת סֶלָה
לֹא יֶחְסַר הַמֶּזֶג לֹא יֶחְסַר נֹפֶת

וְכִכִנּוֹר עַל עַרְבֵי גוֹלֵי בָבֶלָה
קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן מְבַשֵּׂר מָנוֹחַ.

גַּם לְרָשׁ אֵין כֹּל לוֹ יְשַׁלַּח אִישׁ שׁוֹעַ
הַשֶּׁמֶן לַמָּאוֹר יַיִן וְלֶחֶם.
הַהוֹלֵךְ עַל דֶּרֶךְ רְחוֹב זֶה בִּפְגוֹעַ
לֹא יֵדַע — כִּי יוֹשְׁבָיו דְּכָאוּ מֵרֶחֶם
כִּי מִימוֹת עוֹלָם עַל צַוָּאר נִרְדָּפוּ
כִּי חֶרְפַּת צוֹרְרֵיהֶם בְּעַצְמוֹתָם רָצַח
כִּי בַמַּיִם בָּאוּ בָּאֵשׁ נִשְׂרָפוּ
וּבֵית מִקְדָּשָׁם הָיָה לְמַשּׁוּאוֹת נֶצַח;
כִּי בִּבְלִי חָשַׂךְ יַכּוּם אוֹיְבֵיהֶם לֶחִי
וּלְמְנַדֵּיהֶם לְעַבְדֵי עוֹלָם נִמְכָּרוּ
נוֹדְדִים בַּגּוֹיִם מִדְּחִי אֶל דֶּחִי
וּבְכָל מִדְרַךְ כַּף רַגְלָם כְּמוֹץ יְסֹעָרוּ;
כִּי מִשְׁנוֹת עוֹלָמִים יְעַנּוּם רוֹדְפֵימוֹ
עַל גַּבָּם חָרְשׁוּ לְמַעֲנִיתָם הֶאֱרִיכוּ
תְּנוּאוֹת יְבַקְּשׁוּ לְהִתְגּוֹלֵל עָלֵימוֹ:
כִּי בִבְאֵרוֹת מַיִם מְרוֹרוֹת הִשְׁלִיכוּ
כִּי בָזוּ לָהֶם אוֹת מַלְכוּת שָׁמַיִם
כִּי יַלְדֵי נוֹצְרִים בַּסֵּתֶר חָמָסוּ
לִשְׁפֹּךְ בְּחַג הַמַּצּוֹת דָּמָם כַּמַּיִם
כִּי חֻקּוֹת הַגּוֹיִם בְּרַגְלָם רָמָסוּ.
לוּ עֲצֵי הַמַּעֲרָכוֹת יַחַד צָבָרוּ
בָּמוֹ עַל מוֹקְדָה בְּנֵי עַמִּי יָהִימוּ
אָז כְּמוֹקְדֵי עוֹלָם הַשָּׁמַיִם יִבְעָרוּ
וּמִשְׁבְּרֵי יָם לְאוֹרָם כַּדָּם יַאְדִּימוּ.
מֵרוֹב שִׂנְאָה אֵת כַּלְבֵּיהֶם יִמְנָעוּ
לְבִלְתִּי יָלֹקּוּ מֵי בְאֵר לִבְנֵי עֵבֶר
וּלְעֵת בְּמֵי שָׁחוּ עִבְרִים טָבָעוּ
אָז לְאֵידָם יִשְׂמְחוּ כִּי יִמְצְאוּ קָבֶר!

רַק בִּרְחוֹב הַיְּהוּדִים לֹא יֹאחֲזֵם רַעַד
פֹּה שַׁלְוָה, חַיִּים, בְּכֶסֶף יִקְנוּ

פֹּה שְׁלוֹם יָנוּחוּ בְּסֹהַר מִבַּעַר
כְּחַיָּתוֹ שָׂדֶה בִּכְלוּב בַּרְזֶל נִתָּנוּ .
לִרְגָעִים הוּנַח לָמוֹ יִשְׁאֲפוּ רוּחַ
עֲדֵי חֵץ נָקָם לָמוֹ יִשְׁנִית שָׁלוּחַ . —

עוֹד פַּעַם זְמִירוֹת אֵל, נִגְנִים שׁוֹרְרוּ ,
לְמֵרָחוֹק נִשּׂוּאוֹת עַל כַּנְפֵי הַסַּעַר
עַתָּה מֵהֵיכַל יָהּ הַקָּהָל יִנְהָרוּ
כַּדַּלִּים כַּשּׁוֹעִים זָקֵן גַּם נַעַר
אֵלֶּה שָׁנִי עִם עֲדָנִים יִלְבָּשׁוּ
אֵלֶּה בִּגְדֵי מֶשִׁי בַּעֲדֵי עֲדָיִים
אֵלֶּה כָּבוֹד וּפְאֵר מִשְׁנֶה יָרָשׁוּ
נוֹצְצִים מִפָּז רָב תַּחַת הַשָּׁמָיִם .
בְּשֵׁם יוֹם הַשַּׁבָּת אִישׁ אָחִיו יְבָרֵכוּ
וּבְשִׂמְחָה וָגִיל לְבָתֵּיהֶם יֵלֵכוּ .

מִי זֶה מִכָּל הָעָם בִּפְאֵר תִּפְאֶרֶת
גָּבֹהַּ וְנִשָּׂא שָׁם רַגְלוֹ דֹרֶכֶת ?
מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ בִּמְרוֹמֵי קָרֶת
יָכִינוּ צַעֲדוֹ בָּרְחָבָה לָלֶכֶת .
לִימִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ מוֹרֵי עָם יְהַלֵּכוּ
יִתְנַהֲלוּ לְאִטָּם כָּבוֹד יִתְמוֹכוּ .
פְּאֵר רֹאשָׁם וּזְקָנָם כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ
עֵינֵיהֶם וּפְנֵיהֶם כָּבוֹד יֹאמֵרוּ
כִּמְעַט בִּנְשִׂיא עָם לִנְגּוֹעַ יָהִינוּ
כִּי יֵלְכוּ לְשַׁלְּחוֹ יַחַד יִתְפָּאֵרוּ .
אַךְ כָּל הָעָם נֶגְדּוֹ עֵינֵיהֶם יְיַשִּׁירוּ
כִּי כָבוֹד וָעֹז אֵת נַפְשׁוֹ הֵשִׁירוּ
מִצְנֶפֶת רֹאשׁוֹ כַּעֲטָרָה יְקָר מְעֻלֶּפֶת
עִם נוֹצָה רַב נֹגַהּ בָּרוּחַ מְעוֹפֶפֶת
אַדֶּרֶת שִׁנְעָר טוֹבָה הוֹד תַּלְבִּישֵׁהוּ
כְּתֹאַר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַכָּרַת פָּנֵיהוּ
זְקָנוֹ כִּזְקַן אַהֲרֹן, בִּשְׂפָתָיו זֹהַר ,

וְעֵינָיו כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר
גָּאוֹן וְגֹבַהּ בְּפָנָיו יַחַד בְּקֶשֶׁר
כָּל רֹאֶה בוֹ יִזְכּוֹר גַּבְהוּת הַנֶּשֶׁר.

זֶה יַעְצוֹר בְּעַמּוֹ וּלְמַלְכּוֹ הוּא עֶבֶד
כַּשָּׂר וּכְנָגִיד בִּישֻׁרוּן יִכָּבֵד
הוּא יָדִין עַמּוֹ, עִם מוֹרֵה הַצֶּדֶק,
לָאוֹר יוֹצִיא מִשְׁפָּט יְחַזֵּק כָּל בֶּדֶק.
בְּלֶכְתּוֹ אָז כָּל הָעָם אֵלָיו יִנְהָרוּ
מִתְלַחֲשִׁים יַחַד בִּכְבוֹדוֹ יִתְיַמָּרוּ
וּבְמַעְגָּלָה סְבִיבָיו אָחוֹר יִסֹּגוּ
מֵרוֹמְמוּתוֹ נָדְדוּ יָנוּעוּ יָחֹגּוּ
לַעֲצָתוֹ כִּדְבַר אוּרִים שָׁמְעוּ וְיִחֵלוּ
מִדֵּי דַעַת שְׂפָתָיו בָּרוּר מִלֵּלוּ.
עִם גַּאֲוָתוֹ חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ
אָב הוּא לָאֶבְיוֹנִים כִּי יִתְבּוֹשָׁשׁוּ
יָתוֹם וְדָל יוֹשִׁיעַ אַךְ לֹא יְקָרִיבֵמוֹ
יִתְמְכֵם נְדָבָה וּגְאוֹנוֹ יַרְחִיקֵמוֹ.
עַל הוֹנוֹ כִּי רַב הַמּוֹשְׁלִים אָמָרוּ:
כִּי כֶסֶף כְּחוֹל הַיָּם יָדָיו צָבָרוּ
עַד כִּי יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ לִקְנוֹת פִּי שְׁנַיִם
אֶת כָּל־אֶרֶץ בֵּיהֶם רַחֲבַת יָדָיִם.
בִּימֵי הַקְּרָב הָיָה מִשְׁעָן תְּחִלֶּת
עֵת כֶּסֶף הַמּוֹשֵׁל כָּלָה וַיֵּלֶךְ
כִּי רְכוּשׁ רַב הִלְוָה לְשָׂרֵי הַמֶּמְשָׁלֶת
וּלְעֵרָבוֹן הִפְקִידוּ לוֹ — נֵזֶר הַמֶּלֶךְ.
עַל כְּבוֹדָם בִּכְבוֹדוֹ הָעָם יִתְבָּרֵכוּ
כִּי שָׂרֵי מַלְכָּם עִמּוֹ צְמָדִים יֵלֵכוּ
לְבַקֵּשׁ מֶנּוּ חֶסֶד וּבוֹ נֶעֱזָרוּ
עֵת כַּסְפָּם וּזְהָבָם כַּמַּיִם נִגָּרוּ.
גֵּז הַכְּבָשִׂים יִקְנֶה בְּטֶרֶם נָגוֹזוּ
וְדָגָן וְחִטִּים עוֹד עַל תַּלְמֵי שָׂדֵימוֹ
בְּטֶרֶם הַקּוֹצְרִים בִּקְצִירָם יַעֲלֹזוּ

וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת תְּבוּאַת זַרְעֵימוֹ.
לְכָל תּוּשִׁיָּה, זָהָב לוֹ הַמַּפְתֵּחַ
כִּי זֶה חֵלֶק עַמּוֹ, בַּתֵּבֵל אוֹרֵחַ;
אַךְ נֶשֶׁךְ לֹא יִקַּח כַּכָּתוּב בַּסֵּפֶר
זֹאת מִצְוַת שַׁדַּי לֹא יַמְרֶה לֹא יָפֵר;
אֶל שֶׂכֶר מְאֹד נַעֲלָה עֵינָיו תִּצְפֶּינָה
תַּגְמוּלוֹהִי כְּרֹב חַסְדּוֹ אֵל יְשַׁלְּמֶנָּה!
אוּלָם בְּשׁוֹט לָשׁוֹן, עֵת מְלָשְׁנִי בַּסֵּתֶר
אֶל בֶּן בְּרִיתוֹ כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר
עֵת יֵשֵׁב בַּסֹּהַר בַּחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת
וַיְעַנּוּ נַפְשׁוֹ יְמָרְרוּהוּ עַד מָוֶת:
אָז יִפֶן לְעֶזְרָה אֶל רוֹזְנֵי הָאָרֶץ
לְמַעַן בִּגְלָלוֹ מִשְׁפַּט שָׁלוֹם יֶחֱרָץ
אָז צֶדֶק צֶדֶק שִׂפְתוֹתָיו תַּבַּעְנָה
וְאָסִיר בְּזִקִּים מִבּוֹר שָׁאוֹן תּוֹשַׁעְנָה
יוֹצִיא לַמֶּרְחָב רַגְלוֹ מִסַּד וָכֶבֶל
וְכוֹרֵי שׁוּחָה יֹאבְדוּ יַחַד מֵהֶבֶל.
זֶה הוּא הַגְּמוּל, הַנֶּשֶׁךְ, לוֹ יְשַׁלֵּמוּ!
מִי עֶזְרָם מָגִנָּם עֵת בַּצַּר יִלָּחֲמוּ?
בִּרְחוֹב הַיְהוּדִים לֹא רַבִּים יֵדְעוּ
חָלַק לִבָּם בְּדָרְשָׁם בְּשֶׁלְמִי נוֹשָׁעוּ!

רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלִבּוֹ כָּל חָכְמָה רָמָה
סוֹד תּוּשִׁיָּה נִסְתָּרָה מִכָּל חַי נֶעֱלָמָה;
אָמְנָם לְזוּת שְׂפָתַיִם בָּעָם יִשָּׁמַע:
כִּי הוּא מִצָּרֵי שְׁאוֹל בְּבִינָתוֹ נוֹגֵעַ
שָׁם עַל בְּנֵי אָדָם רוּחַ רָעָה אֹרֶבֶת
לִמְשֹׁךְ נֶפֶשׁ בְּחַכָּה, תּוֹרָה עֹזֶבֶת.
הֵן אֱמֶת כַּחֹטֵא פַּעַם רָאוּהוּ,
כִּי חִלֵּל שַׁבָּת עוֹד נַפְשָׁם זֹכֶרֶת;
אוּלָם אִם גַּם קוֹל רָם לֹא יַאֲשִׁימוּהוּ
בְּסֵתֶר יְבַטְּאוּ כִּי אֱמוּנָתוֹ סֹרֶרֶת!

נְשִׂיא הָעֵדָה לְבֵיתוֹ יָרִים פְּעָמָיו:
הַשֶּׁלֶג יָרַד עוֹד מִן הַשָּׁמָיִם:
מֵאוֹר הַחַלּוֹנוֹת יִכָּפֵל אוֹרֵהוּ.
הָרוּחַ יָשֵׁב קָרְחוֹ שִׂבְעָתַיִם
גַּם בֵּית הַמִּשְׁפָּט יִתְנוֹדֵד יָרִיעַ
כְּקוֹל קִפּוֹז עַל גַּג הַמְּנוּחָה יַפְרִיעַ.
אָכֵן בַּבָּתִּים לַשַּׁבָּת מָנוֹחַ
יִתֵּן לִנְכָאִים עֹנֶג לַיָּעֵף כֹּחַ
כּוֹס יְשׁוּעוֹת וּבְרָכָה יִשָּׂא כָּל גֶּבֶר
בִּזְמִירוֹת יָרִיעוּ, מַרְפֵּא לַשָּׁבֶר,
אֶל מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן, מִבֵּית אֵל בָּאוּ,
הוֹלְכִים עִמָּם לְשַׁלְּחָם, שָׁלוֹם יִקְרָאוּ:
גַּם יְהַלְלוּ וִיאַשְּׁרוּ כְּבוֹד אֵשֶׁת חָיִל
בָּהּ בָּטַח לֵב בַּעְלָהּ יוֹמָם וָלָיִל
הִנֵּה כֵּן יְכַבְּדוּ שַׁבָּת בַּטּוֹב וָלֶקַח
בַּשִּׁיר וּמַעֲדַנִּים וְיֵין הָרֶקַח.

אַךְ רֹאשׁ הַקָּהָל סַר וְזָעֵף הִנֵּהוּ
אֵין קוֹל עֱנוֹת שָׁלוֹם בִּנְוַת צִדְקֵהוּ
עַל הַשֻּׁלְחָן כְּלֵי כֶסֶף, הַנֵּרוֹת יָהֵלוּ,
וּמְרִי שִׂיחוֹ וְעָצְבּוֹ כְּבוֹד שַׁבָּת חִלֵּלוּ.
גַּם אִשְׁתּוֹ מְאֹד מַר לָהּ וְנַפְשָׁהּ תָּשׁוּחַ
וַתַּעַן וַתֹּאמַר עֲצוּבַת רוּחַ:
„הָהּ! מַה־זֶּה וְעַל מַה־זֶּה אֵין נְצִיב הָאָרֶץ
כְּשׁוֹד מִשַּׁדַּי יָבוֹא, כִּמְבַשֵּׂר קֶרֶץ,
עֵת סוּפָה וּסְעָרָה בַּחוּץ תְּרוֹנָה
לִקְרוֹא חִישׁ אוֹתְךָ אֶל הַהַרְמוֹנָה?
הֲלֹא יָדַע כִּי שַׁבַּת הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ
כִּי נִשְׁבּוֹת נָנוּחַ מִכָּל מְלַאכְתֵּנוּ?
וַיַּעַן בְּעַקְשׁוּת פֶּה בִּמְרִי עַצֶּבֶת
אֶל אֵשֶׁת חֵיקוֹ בִּיגוֹנָהּ כֹּאֶבֶת:
„אוּלַי הַשַּׂר שׁוֹאֵל וּכְמָרָיו יָגִילוּ
כִּי לְהָרַע לָנוּ דַּרְכֵיהֶם יָחִילוּ!

אוֹ אוּלַי כְּמוֹ לָוִיתִי לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ
עוֹד כַּסְפִּי יְבַקֵּשׁ שַׂר חֲצִי הַפֶּלֶךְ!" [3],)
אַחֲרֵי טָעַם אֹכֶל וַיְבָרֵךְ הַזֹּבֵחַ
וּשְׂפָתָיו נָעוֹת לָאֵל תְּהִלָּה וָשֶׁבַח
אָמַר לְהָבִיא לוֹ מִגְבַּעְתּוֹ, מַטֵּהוּ,
אֲשֶׁר יִשָּׂא בְעָמְדוֹ לִפְנֵי לוֹחֲצֵיהוּ.
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה: „אֱלֹהִים יִשְׁמְרֵנוּ!
אֵיכָה תִּשָּׂא מַקֶּלְךָ בַּיּוֹם קָדְשֵׁנוּ!
וַיַּעַן: „אֵיךְ אֵלֵךְ הַר־שִׂיאוֹן בַּלָּיִל [4])
וּבְיָדִי אֵין נֶשֶׁק לַעֲשׂוֹת חָיִל!"
וַיְנַשֵּׁק מִלֶּחְיָהּ אֵת דִּמְעוֹתֶיהָ
וַיַּעֲזוֹב חֲבֶרְתּוֹ בִּבְכִי תַּמְרוּרֶיהָ;
קוֹל הוֹמֶה בְּלִבָּהּ: הָהּ! כָּל מַחֲמַדֵּינוּ,
כָּל שִׂמְחָה וָגִיל פָּנוּ עֹרֶף אֵלֵינוּ!

מִשְׁתֵּה הַיַּיִן.

הָעִיר הָעַלִּיזָה בִּמְאַת מִגְדָּלֶיהָ
שָׁכְנָה דוּמָה יְשֵׁנָה בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ
עַל פָּנֶיהָ בְּחָזוֹן כָּעֵת יַחֲלֹף רוּחַ,
רוּחַ חֹסֶן וִיקָר עַל גְּדֻלָּהּ יָנוּחַ;
סָפָה תַּמָּה מִשְׁפַּחַת אַדִּירֶיהָ [5])
וְהִיא כְאַלְמָנָה בְּעָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ.
מֵרֹאשׁ הַר־שִׂיאוֹן קוֹל עֲנוֹת יִשָּׁמֵעַ
קוֹל מֵהֵיכָל שָׁמָּה יָרִיעַ רֵעַ. —
לְקוֹל הַזֶּה רַבִּים מִשְּׁנָתָם יָקִיצוּ
לָדַעַת מַה־זֹּאת מֵחֲרַכִּים יָצִיצוּ
וּבְטֶרֶם יָשׁוּבוּ אֶל מִשְׁכְּבֵימוֹ
שְׁאוֹן עַלִּיזִים יְקַלֵּלוּ, יֵרָגְנוּ עָלֵימוֹ:
„הָהּ! עַל דַּלַּת הָעָם שָׁם יִתְלוֹצָצוּ

וְיִגִּיעַ כַּפֵּינוּ יִשְׁתּוּ יִמְצוּ!״
וַיָּנוּחוּ בִּכְבֵדוּת וּשְׁנָתָם נָמוּ,
וּכְגֶבֶר אֵין אֱיָל יַחַד נִרְדָּמוּ. —

כִּי מִשְׁתֶּה גָדוֹל עָשָׂה נְצִיב הַמֶּלֶךְ
לְכָל רוֹזְנֵי הָאָרֶץ וְשָׂרֵי הַמֶּלֶךְ
בַּהֵיכָל יֵשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת בְּעֶדְיֵי עֲדָיִם:
בְּנֶשֶׁק, צַלְמֵי זָהָב, וְצֶבַע רִקְמָתַיִם,
בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב עַל הַשֻּׁלְחָן יַזְהִירוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם וּגְאוֹנָם יַזְכִּירוּ
בַּקֶּרַח וָקֹר בַּחוּצוֹת יִסְעָרוּ
יַיִן יַדְלִיקֵם כְּמוֹקֵד נִחָרוּ.
אֲשֶׁר בְּתַעֲנוּגוֹת בָּשָׂר יִלָּחֵמוּ
לְדַבֵּר מַהֲתַלּוֹת לֹא יִכָּלֵמוּ
פְּנֵי רַבִּים כִּלְהָבִים, עַד כֹּה חָוָרוּ,
וּשְׂפָתַיִם דּוֹלְקִים, עַד כֹּה נִסְגָּרוּ.
גַּם נְצִיב הָאָרֶץ יִשְׂמַח בְּיֵין מִשְׁתֵּהוּ
וּלְשַׂר מַשְׁקֵהוּ יִקְרָא וַיְצַוֵּהוּ:
„הֲבִיאָה חַיִשׁ הֲלוֹם אֶת אֲרִי אַרְצֵנוּ [a])
כִּי בְגָדְלוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ יִרְבֶּה חֵילֵנוּ״
וַיְמַהֵר לְהָבִיא אֶת כּוֹס הַתִּפְאֶרֶת
כּוֹס זָהָב זֶה כָּל הָאָרֶץ מְשַׁכֶּרֶת
כִּי אוֹת בְּרִית הָאָרֶץ בְּעֹז מִתְרוֹמֶמֶת,
דִּמְיוֹנוֹ כְּאַרְיֵה, לְשׁוֹנוֹ אֲדַמְדֶּמֶת,
עֵינָיו, אֹדֶם פִּטְדָה בְּחֹרֵיהֶן שֻׁבְּצוּ,
כְּלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה כְּבָרָק יְנוֹצֵצוּ.
בִּגְוִיַּת הָאַרְיֵה הַמַּשְׁקֶה יַסִּיךְ נֶסֶךְ
וַיַּגֵּר דַּם עֵנָב בַּכּוֹס מָלֵא מֶסֶךְ;
וּנְצִיב הָאָרֶץ שֵׁנִית יִתֵּן אֹמֶר
וַיִּדְּמוּ הַקְּרוּאִים וַיַּעַן וַיֹּאמַר:
„בְּעִיר הַמַּעֲטִירָה יוֹם מַלְכֵּנוּ יַכְתִּירוּ
מִכּוֹס זָהָב זֶה יֵין חֶמֶר יַגִּירוּ;
גַּם עַתָּה בַּכּוֹס זֶה כָּל טוּב אֲבַשֵּׂרָה

וּבְרָכָה וְשָׁלוֹם לָכֶם אֲדַבֵּרָה!"
וַיִּשְׁתּוּ עִמּוֹ חַכְלִילֵי עֵינַיִם
וַיָּרֹנּוּ וַיָּרֶם לִבָּם שֶׁבַעְתָּיִם.

בִּמְבוֹא הֶחָצֵר עַל כָּתֵף הַשַּׁעַר,
שָׁם מַעֲמַד הַמְשָׁרְתִים, זָקֵן וָנַעַר,
אִישׁ פֶּלְאִי בָא מִתְנַקֵּשׁ עַל הַדֶּלֶת,
לֹא קָרוּא אֶל מִשְׁתֵּה רוֹזְנֵי הַמֶּמְשֶׁלֶת.
כִּמְעַט יְהָתֵלּוּ בוֹ דוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֵהוּ,
מִמַּכְלוּלֵי לְבוּשָׁם שׁוֹנִים לְבוּשֵׁיהוּ
הוּא לָבוּשׁ מֶשִׁי עִם אֵטוּן מִצְרָיִם
חָשַׁךְ מִשְׁחוֹר בִּגְדוֹ מֵרֹאשׁ עַד רַגְלָיִם
וּקְרַע בֶּגֶד צָהֹב, כְּדֹנַג מַרְאֵהוּ,
תָּפוּר עַל לְבוּשׁוֹ לְאוֹת חֶרְפַּת אוֹיְבֵיהוּ;
כִּי הַיּוֹם הִקְדִּישׁ קְרוּאָיו הַשַּׂר שׁוֹכֵחַ
לָכֵן צִוָּה לְהָבִיא זֶה הָאוֹרֵחַ.
שַׂר אֶחָד רָאָהוּ עוֹמֵד בַּפֶּתַח
וַיִּקְרָא כִּמְשַׂחֵק: „הִנֵּה עוֹד נֶתַח,
יָרֵךְ וְכָתֵף, מָנָה אַחַת אַפָּיִם,
הוּא יַגְדִּיל עוֹד גִּילֵנוּ אַרְבַּעְתָּיִם!
גַּם אִם צְלִי אֵשׁ עוֹד לֹא יוּבָא לְפָנֵינוּ
נַחַת יְרַוֵּנוּ וּשְׂמָחוֹת יַשְׂבִּיעֵנוּ!
נְצִיב הָאָרֶץ קָרָא: „קְרַב נָא הֵנָּה!"
(וַיִּקְרַב, אַךְ נַפְשׁוֹ הִנָּחֵם מֵאֲנָה
אֶל הַשָּׂרִים מַכִּירָיו יִקֹּד אַפָּיִם)
„שֵׁב לִימִינִי וֶהְיֵה אִישׁ הַבֵּינַיִם
בֵּינִי וּבֵין כֹּהֵן הַמְצוּדָה [7]) גַּם יָחַד!"
וַיִּקְרָא הָאֱוִיל [8]) בְּלִי מוֹרָא וָפַחַד:
„כֵּן הָיָה לְפָנִים גַּם בִּירוּשָׁלַיִם
בֵּין שְׁנֵי פָּרִיצִים יְהוּדִי אִישׁ הַבֵּינַיִם!" [9])
וַיִּשְׂחֲקוּ עַד עֵינֵימוֹ נִמְלְאוּ דֶמַע
אַךְ צָלְלוּ גְבִיעֵיהֶם כְּצִלְצְלֵי שֶׁמַע:
„הָאֱוִיל עַז פָּנִים אִסְרוּ בִנְחֻשְׁתַּיִם!

הַיְהוּדִי יִשְׁפֹּט לוֹ תוּשִׁיָּה כִּפְּלָיִם!״
וַיַּעַן: „לָמָּה זֶה תְּרוֹמְמוּנִי הָבֶל!
לֹא הָאֱוִיל — הַיַּיִן אִסְּרוּ כַּכֶּבֶל.״
„הָאֱוִיל לֹא יִוָּסֵר!״ גְּרוֹנָם יִפַּח.
וַיָּרֶם כֹּבַע פַּעֲמוֹנָיו שָׂמֵחַ
וַיִּשְׁתּוּ גַם יַחַד וְכֻלָּם יִשְׂחָקוּ
הֲתוּלֵיהֶם כְּיֵינָם לְחִכָּם יִמְתָּקוּ.
„עַתָּה, נְאוּם הַיָּשָׁר, מִיֵּין חֶלְבּוֹן אַשְׁקְךָ!
יָדַעְתִּי כִּי יַיִן הַטּוֹב לֹא יָנִיא רֹאשְׁךָ
כִּי לִבְּךָ וּבְשָׂרְךָ לֹא יִבָּהֵלוּ
אִם הַכֶּרֶם נוֹצְרִים נָטְעוּ וְחִלֵּלוּ
לָכֵן אִתִּי שְׁתֵה וּלְךָ יִנְעַם סֶלָה
כְּיֵין מֶלֶךְ פָּרַס אֶל עוֹלֵי בָבֶלָה!״
וַיֵּשְׁתְּ בִּבְלִי בְרָכָה כִּי רֹאשׁוֹ פָרוּעַ
מִסַּפָּל אַדִּירִים כֹּהֲנֵי יֵשׁוּעַ;
הִנֵּה כֵן עֹבֵר חֹק נֶעֱקַשׁ דְּרָכַיִם
וּמְשֻׁלָּשׁ הֵפֵר בְּרִית אֵל הַשָּׁמַיִם!

וַיִּפֶן הַכֹּהֵן אֵלָיו וַיֹּאמַר:
„יָדַעְתָּ כִּי הַדָּת מִשְׁעַן בֵּית חֹמֶר!
עַתָּה אַחֲרֵי כִּי מִכֹּל עַמְּךָ חָכַמְתָּ
הַגִּידָה לִי, הֲלֶאֱמוּנָה הוּרַמְתָּ
לְהַאֲמִין כִּי בָא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ
בִּדְמוּת שֶׂה תָּמִים מְלוֹא תֵבֵל הוֹשִׁיעַ,
לְהָתֵם חַטָּאוֹת לְטַהֵר וּלְהָרִיחַ,
עֵת דּוֹר עִקֵּשׁ בַּעֲוֹנוֹ נוֹגֵעַ?
מִי זֶה הָאִישׁ יִגְבַּר בָּאֱמוּנַת יוֹשֶׁר
לֹא תְבוֹאֵהוּ טוֹבָה לֹא יַשִּׂיג אֹשֶׁר!״
וַיַּעַן: „גַּם כִּי בָא בָא זֶה מְשִׁיחֲךָ
הֵן תֵּבֵל לֹא נוֹשָׁעָה עוֹד, אֲעַנְּךָ.
עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְקוֹל קוֹרֵא בְּכֹחַ,
„קוֹל אַחַד הַיְשָׁרִים: „שְׂאוּ נָא מִשְׁלוֹחַ
מִבְּשַׂר חֲזִיר זֶה, מָנָה אַחַת אַפָּיִם

לַיְהוּדִי אֶרֶךְ אֵבֶר וּגְדָל כְּנָפַיִם!"
„אַל אַחַי! בְּאִישׁ שְׁלוֹמִי אַל נָא תְּהָתֵלּוּ
אַךְ שָׁלוֹם וֶאֱמֶת בְּהֵיכָלַי יָהֵלּוּ!""
כֹּה דִבֶּר שַׂר הָאָרֶץ, מִלָּא הַגְּבִיעַ
וְאֶל שׁוֹפֵט יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ הִגִּיעַ.

כְּבָר עַד קֶרֶב וְלֵב הַיַּיִן יַדְלִיקֵהוּ
כְּכָל הֲלוּצֵי יַיִן סָבְאוּ יֶהֶלְמֵהוּ —
וְהִנֵּה אִישׁ יְקַר רוּחַ בְּנֶפֶשׁ יוֹדַעַת
תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ בְּכָל אֶרֶץ מוּדַעַת
יִתֵּן קוֹל דְּבָרוֹ, עֵת סְבִיבָיו נִשְׂעָרָה,
וּבְאִמְרֵי פִיו יָפֵר עֵצָה נִבְעָרָה:
„כָּל תּוֹרָה כָּל דָּת יְקָרָה הִנֵּהּ,
אִם בֶּן אָדָם כֹּהֵן לָהּ יִשְׁמֹר חֻקֶּיהָ!"

„בְּבֵית אֵל בַּלְּבָנוֹן בְּעָבְרִי אוֹרַח
דְּמוּת אֲנָשִׁים חָזִיתִי עַל לְחָתַיִם
מִפְּעֻלּוֹת יְדֵי חוֹשֵׁב בַּשָּׁשַׁר מוֹשַׁח
אַךְ אֵין מִי יְבָאֵר הַנִּרְאֶה לָעֵינָיִם
מִי וָמִי הַמְצֻיָּרִים פֹּה עַל הַלּוּחַ
כְּתִפְאֶרֶת בְּנֵי אָדָם אַנְשֵׁי הָרוּחַ!
אַךְ עוֹבְרֵי אֳרָחוֹת מִמֶּרְחָק בָּאוּ
בְּסֵפֶר זִכָּרוֹן שֵׁם רָשׁוּם יִקְרָאוּ:
„כִּי לְפָנִים מִבֵּיהֶם נוֹדֵד נוֹסֵעַ
בָּא בֵית הַחָפְשִׁית שָׁם כְּאֵב גּוֹעַ,
וּבְלֶכְתּוֹ נִרְפָּא אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת
עָזַב תְּבוּנוֹת כַּפָּיו שָׁם לְמַזְכֶּרֶת.
תִּפְאֶרֶת הָאָדָם הַמְּחֻקֶּה עַל לוּחַ
אֲדוֹן הַנְּבִיאִים הוּא לְעַמּוֹ שָׁלוּחַ
מָלֵא רוּחַ שַׁדַּי עֵינָיו כַּלַּהַב
אוֹר פָּנָיו כִּי קָרַן יִמְחַץ כָּל רַהַב,
עַל מִצְחוֹ אֵימָתָה הַדְרַת אַפַּיִם
שָׁם שָׂם לוֹ אוֹת אֵל: אוֹר שִׁבְעָתַיִם.

מִנֶּגְדּוֹ נִגַּהּ תַּבְנִית הַמּוֹשִׁיעַ
מִבֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה אֶל עָל יִזָּלֵד
עַל הָהָר הַטּוֹב תּוֹרַת אֵל הוֹדִיעַ
לִגְאוֹל מִנִּי שַׁחַת כָּל שׁוֹכְנֵי חָלֶד.
וּבֵין שְׁנֵיהֶם נִצָּב אִישׁ רַב תִּפְאֶרֶת
מוֹרֶה דֶרֶךְ חַיִּים וּנְתִיב אַל־מָוֶת
בֵּין תּוֹעֵי לֵב רוּחַ אֵל בּוֹ דֹבֶרֶת
וְהֵמָּה הִשְׁקוּהוּ — קֻבַּעַת כּוֹס מָוֶת. [10])
וּכְמוֹ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בַּתֵּבֵל נוֹעָדוּ
שְׁלָשְׁתָּם בִּידֵיהֶם נֶאֱחָזוּ נִצְמָדוּ.
מִמֶּרְחָק יִשְׂרֵה קֶטֶל מַשּׁוּאוֹת נֶצַח
בָּם מַלְאֲכֵי זַעַם שׁוֹד נָקָם וָרֶצַח."

„בְּתַבְנִית הַשֵּׁנִית עַל מַחֲזֶה אַחֶרֶת
עַל הַגִּלָּיוֹן חָרוּת יַחַד בַּחֹבֶרֶת
בִּשְׁלַל צְבָעִים אֶרֶץ חֶמְדָּה וָנַחַת
שִׂמְחַת אֵל עוֹלָם בָּהּ הִיא כַּפֹּרַחַת
וּשְׁלָשְׁתָּם בִּיעָף בֶּחָזוֹן יִגָּלוּ
וּכְעָב קַל לְנֹגַהּ יָרֵחַ נִמְשָׁלוּ.
זֹאת מַלְכוּת שָׁמַיִם לִמְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ!
יָדַעְתִּי, יְהוּדִי! כִּי כְזֹאת גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ
כִּי עַל מִשְׁפְּטֵי תְכַזֵּב אַף תִּפְרֹץ פֶּרֶץ
אַךְ עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד — עַל זֹאת אֶעֱנֶךָ;
נִין וָנֶכֶד אֲשֶׁר יָבֹאוּ לָאַחֲרוֹנָה
יִרְאוּ כְּבוֹד אֵל, כִּי מַלְכֻתוֹ נְכוֹנָה!
אָז עֵינֵי הַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל אוֹרוּ
גַּם לִבּוֹ גַּם נַפְשׁוֹ פִּתְאֹם נֵעוֹרוּ
כִּי רַבּוֹת כָּאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ עָבָרוּ
יִטְמְנֵי תוּשִׁיָּה כָּאֵשׁ בּוֹ יִבְעָרוּ
וּדְבַר מַה־כָּמוּס עִמּוֹ עֵינוֹ רָאָתָה
וְאוֹר יָצָא בְּרַבָּרוֹ מִנִּבְכֵי עֵיפָתָה.
אוֹר עֲתִידוֹת לוֹ כְּמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה
יָתֵר לְבָבוֹ בּוֹ אַף נַפְשׁוֹ נִבְהָלָה.

כִּי תוֹרָה חֲדָשָׁה, תָּמִיד נַפְשׁוֹ הִרְחִיקָה,
עַתָּה אֵשׁ זָרָה תּוֹךְ לִבּוֹ הִדְלִיקָה
וּבְתִמְהוֹן לֵב עָנָה: „דַּרְכְּךָ יְרוֹמְמֵנִי!
אִם זֹאת אֱמוּנָתְךָ, נוֹצְרִי הִנֵּנִי!“ — — —
וַיִּדְּמוּ כָּל הַקְּרָאִים אַף הִשְׁתּוֹמָמוּ
כִּי מִשְּׁמוֹעַ כָּאֵלֶּה יַחַד נִפְעָמוּ
עֵת דוּמִיָּה זֹאת לֹא כַּבִּיר נִמְשָׁכָה
מֵהֶמְיַת הַיַּיִן לְסַעַר נֶהְפָּכָה.
אָז שַׁעֲרוּרִיָּה בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה גְּדֵלָה
חֲמַת מִיַּיִן לְהַגְדִּיל אֵיבָה הֵחֵלָּה
כָּל אִישׁ בִּגְאוֹנוֹ בְּהַוָּתוֹ בוֹטֵחַ
חֵץ תּוֹאֲנָה לוֹ לְמַטָּרָה שׁוֹלֵחַ.
הַכֹּהֲנִים גַּם הֵמָּה קָמוּ נִצָּבוּ
קָרְבַּן נֶפֶשׁ לְהַקְרִיב יַחַד תָּאָבוּ
מִהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ מִמּוֹצָא שְׂפָתֵיהוּ
אָמְרוּ: „מוֹדֶה וְעוֹזֵב דָּתוֹ הִנֵּהוּ!
כָּל הַקְּרָאִים יַחַד בּוֹ יִתְעַלָּלוּ
בִּכְלֵי נִשְׁקָם יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּם יִתְהוֹלָלוּ
זֶה יִרְגַּז זֶה יִשְׂחָק בַּשֵּׁכָר תָּעוּ
עַל שׁוֹפֵט יִשְׂרָאֵל תְּנוּאוֹת יִמְצָאוּ
כִּי רוּחַ תַּרְדֵּמָה עִצֵּם עֵינֵימוֹ,
אַךְ זָרוֹת, תַּהְפּוּכוֹת יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ.
אִישׁ לְרֵעֵהוּ יִקְרָא חָמָס יָפֵחַ
וּמִזַּעַם לְשׁוֹנוֹ חִצִּים שׁוֹלֵחַ:
„כָּל יְהוּדִי מֶלֶךְ בְּעֵינָיו שַׂר בַּבַּיִת
נְקוּמָה נַכְרִיתָה כָּל שָׁמִיר וָשָׁיִת
כָּל קוֹץ כָּל דַּרְדַּר מִנֶּטַע שַׁעֲשׁוּעֵינוּ
לִשְׁאוֹל יֵחַתּוּ כָּל בּוֹזֵי חֻקֵּינוּ!“
כֵּן הָמָה הַשֵּׁכָר וַיָּלֶץ יַיִן
חַיָּיו תְּלֻאִים מִנֶּגֶד כְּאֶפֶס וָאַיִן
כְּשׁוֹד פִּתְאֹם הַזָּדוֹן לִפְרֹחַ יֶרֶב
תַּחַת כּוֹס יַיִן בְּרַק לַהַט הַחֶרֶב
שִׂנְאָה נוֹשֶׁנֶת נָקָם וּמַשְׂטֵמָה

צִמָּאוֹן לְדַם אַכְזָרִיּוּת חֵמָה
שִׁכָּרוֹן עִוָּרוֹן בְּלֵב וָקֶרֶב :
כֻּלָּמוֹ יְאִיצוּ כִּזְאֵבֵי עֶרֶב
לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ אִישׁ שֶׁקֶט בּוֹטֵחַ
בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה דָּתָם זוֹנֵחַ.
מֵהַתְחָלוֹתָם לְפָנִים הָיוּ לְרֶצַח
כִּי נְקַם בְּרִיתָם הוּא הַפּוֹאֵן לָנֶצַח!
הַכֹּהֵן לְהַשְׁקִיט רִיב וּלְהַצִּילֵהוּ
לָקַח אוֹת בְּרִיתוֹ מֵעֲנָק צַוָּארֵיהוּ:
צֶלֶם הַזָּהָב שָׂם לַעֲדִי עֲדָיִם
עַל צַוְּארֵי הַשּׁוֹפֵט נֶעֱקַשׁ דְּרָכַיִם.
„נַשְּׁקָה בַּר פֶּן יֶאֱנַף!“ כֻּלָּם קָרָאוּ
וַיְאַלְצוּהוּ בִּמְהוּמָה אַף כַּף יִמְחָאוּ.

אָז נוֹפֵל נִדְחָף עַל בִּרְכָּיו לִכְרוֹעַ
וְהַכֹּהֵן זְמוֹרַת זָר מִהֵר לִנְטוֹעַ
וַיַּעַן קוֹל רָם: „בִּבְרִית אֵל אֲבִיאֲךָ
וּמִמּוֹקְשֵׁי מָוֶת אַצִּיל נַפְשֶׁךָ —
הֲתַאֲמִין בְּבֶן אֱלֹהִים, יוֹשְׁבִי שָׁמַיִם?“ —
הַשּׁוֹפֵט כּוֹרֵעַ וּדְבָרָיו לָעוּ
רוּחוֹ חֻבָּלָה זְמוֹתָיו נִתָּעוּ
הֶגְיוֹן לִבּוֹ עֶשְׁתֹּנוֹתָיו אָבָדוּ
וּבְרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לוֹ כִּמְעַט נִלְכָּדוּ.
מִפַּחַד פִּתְאֹם עֵת נַפְשׁוֹ נִבְהָלָה
אַךְ הַיַּיִן מֶנּוּ כֶּעָנָן כָּלָה
הֵן הֵכִינוּ לְרַגְלָיו חַחִים וּנְחֻשְׁתַּיִם
בָּזוּ לוֹ לָעֲגוּ לוֹ לְמַרְאוֹת עֵינַיִם.
אַחַת הִיא, אֲשֶׁר מִדְּחִי תַּצִּילֵהוּ:
אִם בְּרוּחַ נָכוֹן וְאַמִּיץ יִשְׁמֹר עֻזֵּהוּ
לֵאמֹר: „לֹא אַאֲמִין! אַךְ אָז יֵרֵד שַׁחַת! —
הֲיוֹצִיא מִלִּים אֵלֶּה לִכְבוֹד אֵל מִפִּיהוּ?
בְּעַד דָּתוֹ הֲיַשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד?
חָרֵד וְרַךְ לֵבָב יִדֹּם — אָז רֹאשׁ הִגְבִּיהוּ

כָּל מִתְקוֹמְמָיו וּלְחָצָיו כִּי בָּגַד בָּגֶד.
„לִי אֵמוּן בּוֹ!" עָנָה כּשֵׁל בִּרְכַּיִם
וּדְבָרוֹ בְּצַר רוּחוֹ כַּעֲרַל שְׂפָתַיִם. —
אָז נֶהֶפְכוּ לִדְמָמָה סְעָרָה וָזַעַם
שִׁכָּרוֹן וְחָרוֹן נִדְמוּ הַפַּעַם
בְּרַק חֶרֶב הַשְּׁלוּפָה לְנִדְנָהּ הֵשִׁיבוּ.
דִּבְרֵי הַכֹּהֵן רַב קֶשֶׁב יַקְשִׁיבוּ.
כִּי מַיִם עַד טָהֳרָה הִקְדִּישׁ בַּכֶּלִי
וַיִּזְרוֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיְבָרֵךְ בַּשֶּׁלִי;
הֲלֹא כֹּה דְבָרוֹ: „בְּשֵׁם אֵל הַשָּׁמַיִם
וּבְשֵׁם בֵּן בְּכוֹרוֹ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם
וּבְשֵׁם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לִפְנֵי יָהּ מְרַחֶפֶת
בְּצֵל שַׁדַּי נַפְשֶׁךָ תְּהִי מִסְתּוֹפֶפֶת!"
קוֹל אָמֵן נִשְׁמַע מִכָּל פִּנָּה וָעֵבֶר
כִּי כָּרַת בְּרִית עִמָּם אִישׁ מִבְּנֵי עֵבֶר.
אַךְ אִישׁ אֶחָד מַחֲרִישׁ לֹא עָנָה אָמֵן:
„קָרְבָּן לֹא יֵרָצֶה לֹא לִי יֵאָמֵן!"
כֵּן בִּיגוֹנוֹ הַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה.
כְּמַר אֶבְיוֹן הוּא עַל עֵינָיו עֵיפָתָה
הוּא אֶחָד מִמְּשָׁרְתֵי כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ;
בִּלְבָבוֹ מַרְגּוֹעַ שָׁלוֹם יָנוּחַ
לֹא טָעַם לִמְאוּמָה לֹא שָׁתָה יַיִן
כָּל עֹנֶג לוֹ הֶבֶל, חֶלְדּוֹ כְּאַיִן. —
וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה בְּרַעַשׁ וְסָאוֹן
בְּרוּם לֵבָב וַהֲמוּלָּה בְּגַאֲוָה וְגָאוֹן
עוֹד יִשְׁתּוּ לְשָׁכְרָה בַּשִּׁיר וּמְצִלְתַּיִם
וְקוֹל הָעָם בְּרֵעָה עַד לֵב הַשָּׁמַיִם.

הַכָּמָר.

שָׁמָּה כְּמוֹ נוֹגַהּ עַל פְּנֵי הָרָקִיעַ
עוֹד מְעַט הַיָּרֵחַ עָבִים יַבְקִיעַ
יָפִיץ עָנָן אוֹרוֹ עַל כְּפוֹר וָקֶרַח
כְּאוֹר שֶׁמֶשׁ כִּי יָהֵל עַל צִיץ וָפֶרַח.
מִנִּי הַר־שִׂיאוֹן יְמַהֵר אִישׁ פְּעָמֵיהוּ
עֹטֶה אַדֶּרֶת שְׁחַרְחֹרֶת הִנֵּהוּ
תֹּאַר פָּנֵיהוּ יְכַסֶּה בְּמַשָּׁאוֹן
אַף כִּי יַגַּהּ אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן
כִּי שְׂפַת כּוֹבַע רֹאשׁוֹ רְחַב שׁוּלַיִם
סֵתֶר פָּנִים יָשִׂים וּכְסוּת עֵינָיִם.

עַתָּה יִשָּׂא רַגְלָיו אֶל רֹאשׁ הַגֶּשֶׁר [11]
פְּעָמָיו הֵן יָחִישׁ אַף יָעִיף כַּנֶּשֶׁר
הַפַּעַר בֵּין שׁוּלֵי אַדַּרְתּוֹ יָפוּחַ
מֵאוֹר נֵר בְּעֶשְׁשָׁשִׁית דַּרְכּוֹ זָרוּחַ
כָּל פֶּסֶל וּתְמוּנָה עַל הַגֶּשֶׁר יַעֲמֹדוּ
מֵאוֹר הַנֵּר לְרוֹאֶה בָּם כְּמוֹ יִתְנוֹדָדוּ
גַּם כִּי מֵאַבְנֵי גָזִית הַפְּסִילִים נֶחְצָבוּ
כְּמוֹ בְלַבַּת אֵשׁ לוֹהֲטִים נִצָּבוּ;
אָמְנָם מַרְאוֹת אֵלֶּה אַךְ רֶגַע קָמוּ
כְּהִנְדּוֹף הָאוֹר בָּרוּחַ, כָּבוּ יוּעָמוּ. —

הָאִישׁ הַזֶּה, זָר מַעֲשֵׂהוּ תָּאַרְנוּ,
הוּא הַכֹּמֶר הָאֶבְיוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ.
הוּא קַל בְּרַגְלָיו יָרוּץ לְמַעַן יַגִּיעַ
אֶל בֵּית קָדְשׁוֹ טֶרֶם סַהַר יוֹפִיעַ.
לוּ יָדְעוּ אֶחָיו אֵת מַצְפּוּנֵי רוּחֵהוּ
מַה כָּמוּס מַה חָתוּם בְּהֶגְוֹת לִבֵּהוּ,
וּדְבַר־מַה יָצוּק בּוֹ בְּחֶשְׁכַת לָיִל
לְהוֹצִיא לִפְעוּלַת אָדָם בְּעֹז וָחָיִל:

אֲזַי בֵּית הָאֵסוּר בַּחַחִים יְבִיאוּהוּ
וְעַד שְׁפַךְ דָּם עָלָיו בַּשּׁוֹטִים יַכּוּהוּ
חֳדָשִׁים לַבְּקָרִים בְּמַאֲסַר צַלְמָוֶת
כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם יְיַסְּרוּהוּ עַד מָוֶת.

עַד שַׁעַר הַמִּגְדָּל בְּרוּצוֹ הִגִּיעַ
כָּל אֶבֶן מִקִּיר פֹּה נִפְלָאוֹת תַּבִּיעַ
מִנִּי דָם וָרֶצַח וּסְאוֹן מִלְחֶמֶת
וְשִׁבֹּלֶת הַנָּהָר מִדָּם אֲדַמְדֶּמֶת;
הוּא רָאָה וַיְסַפְּרָהּ לְבָנִים נוֹלָדוּ
אֵיךְ לְאוֹם מִלְאוֹם יֶאֱמָץ וְאֵיכָה אָבָדוּ.
פֹּה עָמַד הַכֹּמֶר לְהַחֲלִיף לוֹ כֹּחַ
יִשְׁאַף רוּחַ אַף יִשְׁבּוֹת לִמְצוֹא מָנוֹחַ.
יַחֲשֹׁב חֵקֶר לִבּוֹ אֵת יָזֵם עֲשֹׂהוּ
לִמְצוֹא סְדָרִים לְפָעֳלוֹ מִנִּבְכֵי תֹהוּ;
יָדַע: כִּי דְבַר צֶדֶק בְּקִרְבּוֹ נוֹבֵעַ
חַטָּאת לְמִקְדָּשׁוֹ הוּא לְחַיָּיו נוֹגֵעַ;
אַךְ קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה בְּלֵב וָקֶרֶב
לְבַצֵּעַ אֶמְרָתוֹ לוֹ עָצְמָה יֶרֶב
מִמְּחִתָּה לֹא יֵחַת לֹא יִירָא מָוֶת
גַּם כִּי שְׁלַּח בְּרַגְלָיו אֶל גֵּיא צַלְמָוֶת.

מִשַּׁעַר הַגֶּשֶׁר הַפּוֹנֶה קִרְיָתָה
יִצְעַד הָלְאָה הַמְּהַלֵּךְ רַב הַמְּזִמָּתָה
בְּאֹמֶץ יִשָּׂא רַגְלָיו יִגְאֶה כַּשַּׁחַל
יְמַהֵר הָעִיר מִשְּׂמֹאל לִשְׂפַת הַנַּחַל.
שִׁבֹּלֶת הַנָּהָר בַּלָּאט מִתְגַּלְגֶּלֶת,
עַל קִרְיָה עַלִּיזָה תַּרְדֵּמָה נֹפֶלֶת.
הָאַרְמוֹן כַּצֵּל נָטוּי שִׂיאוֹ שׁוֹטֵחַ
עוֹר מְעַט מֵעַב עָנָן יִבָּקַע יָרֵחַ.
קוֹל מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים לְשֵׁמַע אָזְנָיִם!
קוֹל הַפַּעֲמוֹן הֹמֶה צִלְצַל כְּנָפָיִם!
הֲיִשְׁלַח רוּחַ אִישׁ מִנָּוֵהּ נִפְרֶדֶת

עֵת הָאָסַף כְּנָפֶיהָ בַּחַיִּים אֵלֶּה ?
אוֹ יָעִיר הָעֵדָה בַּשֵּׁנָה נִלְכֶּדֶת
אֶל הָרִנָּה אֶל אֵל, צוּר עוֹשֵׂה פֶלֶא ?
אוֹ יִקְרָא לַכֹּמֶר הַהוֹלֵךְ פָּרוּעַ
מִנְּדוֹד לַיִל לָשׁוּב לַעֲדַת יֵשׁוּעַ ?
עַתָּה לִרְחוֹב הַיְהוּדִים יָבִין הַצַּעַד,
גַּם כִּי נָמוּ נִרְדָּמוּ עַם אֱלֹהֵינוּ
וְעִיר שָׁם עוֹד יָהֵל נֵר שַׁבָּת מִבַּעַד,
כִּי אוֹר הַנֵּר מִי יְכַבֶּה בְּלֵיל קָדְשֵׁנוּ?
כִּתְפִלַּת עַרְעָר מַשְׂכִּיּוֹת לֵב עֹבֶרֶת
הֵד יְמֵי עֲלוּמָיו שָׁם נַפְשׁוֹ זֹכֶרֶת
גַּם שִׁירֵי יוֹם שַׁבָּת, נִגּוּנִים יָשִׁירוּ,
כַּחֲלוֹם בְּהָקִיץ עַתָּה לִבּוֹ יָעִירוּ.

בַּצַּר מָעוֹן זֶה בָּעִיר כִּדְמוּת סֹהַר
עִם יַלְדֵי שַׁעֲשׁוּעִים שִׁעֲשַׁע בַּנֹּעַר
הָהּ! עָבְרוּ יְמֵי נְעוּרָיו יַחַד נִזְעָכוּ!
כְּאֵב אָב תּוּגַת אִמּוֹ תַּמּוּ נִשְׁכָּחוּ
מִיּוֹם הֵמִיר כְּבוֹדוֹ כְּבוֹד יַעֲקֹב לָנֶצַח
וּלְיִסַּד דַּת חֲדָשָׁה הִטָּה הַמֶּצַח.
וּכְכָל עוֹזְבֵי עַמָּם דָּתָם יָמִירוּ
וּלְמָרוֹת עֵין יַעֲקֹב שֵׁם נֵכָר יַזְכִּירוּ
גַּם בְּלִבּוֹ אֵיבָה נִטְּעָה שָׁרָשָׁהּ
נִגְרָה לְכָל עַמּוֹ שִׂנְאַת חִנָּם יְרֻשָּׁה,
עַל בְּלִי הִצִּילוּ אֶת נַפְשָׁם מִפַּחַת
לַעֲבוֹד גּוֹאֵל עַמִּים, פֶּדֶם מִשַּׁחַת.
כִּי כְּאֵב אָנוּשׁ בְּזָכְרוֹ לִבּוֹ יַבְקִיעַ:
כִּי בִנְקַם בְּרִית שָׁפְכוּ דְמֵי הַמּוֹשִׁיעַ.
נַפְשׁוֹ נִכְסָפָה כִּי אֵשׁ תִּבְעַר יַעַר
כִּי לַהַב אֵשׁ אֹכֵלָה יַגְדִּיל הַסָּעַר
לְמַעַן יַעַל עַל מוֹקְדָה עַם עָנִי נוֹעַ
שׁוֹפֵךְ בּוּז עַל מְשִׁיחוֹ אוֹר עוֹלָם זוֹרֵעַ. —
הָהּ עָבְרוּ יְמֵי נְעוּרָיו יַחַד נִזְעָכוּ!

כְּאֵב אָב תּוּגַת אִמּוֹ תַּמּוּ נִשְׁכָּחוּ !
עֵת הֵמִיר כְּבוֹדוֹ אֹתוֹת אֵבֶל שָׂמוּ
לִבְבֵיהֶם וּבִגְדֵיהֶם קָרְעוּ לֹא דָמוּ
וּבְרָגְזָה בִּדְאָגָה יְמֵיהֶם נִמְשָׁכוּ
וּבְאֶבְלָם לִשְׁאוֹלָה שׁוֹלָל הָלָכוּ
לֹא שָׁבוּ לִרְאוֹת עוֹד פְּנֵי בֵן הָעֵקֶר
זָנַח גּוֹי וֵאלֹהָיו לִגְדֻלוֹ אֵין חֵקֶר .
בִּרְבוֹת יָמִים שָׁמַע כִּי בִּיגוֹנָם גָּוָעוּ
אָז מוֹרָשֵׁי לִבּוֹ בְּאֶבְלוֹ נִתָּעוּ
פָּנָיו נָפְלוּ וּבְלֹא עֵת קֻמָּטוּ
שַׂעֲרוֹתָיו הִלְבִּינוּ יוֹם יוֹם יִמְעָטוּ
לֹא שֵׂם לֹא זֵכֶר לוֹ בִּמְעוֹן בְּנֵי עֵבֶר
בִּלְתִּי בֵין הַזְּקֵנִים הַמְחַכִּים לַקָּבֶר .
גַּם כִּי נַפְשׁוֹ בְּדָתוֹ לִמְאֹד מְדֻבֶּקֶת
תּוּגַת הוֹרָיו תָּמִיד בְּלִבּוֹ דֹּלֶקֶת
קוֹל בְּכִיָּם לַהוֹלֵךְ עוֹד יִשְׁמַע שָׁמוֹעַ
וּבַת עֵינוֹ נִגָּרָה לֹא תָפוּג לִדְמוֹעַ .

בֵּין חוּצוֹת הַקִּרְיָה עֻמְּלוּ גַּם צָרוּ
חֲצַר מָוֶת, בּוֹ מֵתֵי עוֹלָם קֻבָּרוּ,
שָׁמָּה מַצְּבוֹת קִבְרֹת אַנְשֵׁי תִפְאֶרֶת
לָמוֹ בְּשִׁירֵי קֶדֶם עָנְדוּ עֲטֶרֶת .
גַּם אֲבוֹת הַכָּתָר שָׁם שְׁנָתָם נָמוּ
וּכְאֵבָם וִיגוֹנָם עִמָּם נִרְדָּמוּ .
בְּעַד חֹמַת בֵּית עוֹלָם גֵּרֵר הַדְּחוּיָה
עַל שְׂדֵה בְּכוֹר מָוֶת עֵינוֹ צוֹפִיָּה ;
שָׁם מַצְּבוֹת אֶבֶן, מִזֹּקֶן נִמָּחוּ,
כְּאֶצְבְּעוֹת תַּבְנִית יָד מֵעָפָר יִצְמָחוּ
וּכְמוֹ רוּחַ רָעָה בָּם מִתְהַלֶּכֶת
נִדְמָה לוֹ כִּי יִרְזְמוּן לוֹ : הֲלְאָה לָלֶכֶת ;
עֵינוֹ בוֹכִיָּה עֲצָמָיו יְרַחֵפוּ
אָמְנָם חִישׁ קַל כַּצִּפֳּרִים עָפוּ ,
יִשָּׂא פְּעָמָיו לְבַצַּע מְזִמּוֹת רוּחֵהוּ

אַף כִּי יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ זָר מַעֲשֵׂהוּ.
גַּם כִּי קְהִלַּת יַעֲקֹב נַפְשׁוֹ אֹיֶבֶת
רְעָדָה אֲחָזַתְהוּ חֶמְלָה כְּאֹבֶת
בִּרְאוֹתוֹ זָרוֹת יְסוֹד לִבּוֹ הֵעִירוּ
עֵת שׁוֹפֵט יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה הֵמִירוּ
כִּי הֵנִיאוּ רֹאשׁוֹ כְּיַיִן הֲלָמוּהוּ
וּכְלַעֲנָם וּפַחְדָּם לְנוֹצְרִי שָׂמוּהוּ!
כִּי אֵיךְ לָאֱמוּנָה לֹא לוֹ יִכָּנֵעַ
אִם בְּמוֹרָשֵׁי לִבּוֹ לֹא תִוָּדֵעַ? —
הַעַל אֵלֶּה לְבַד קְרָבָיו יִשְׁתָּעֲרוּ?
אוֹ יִזְכֹּר בִּכְאֵב לֵב יָמִים עָבָרוּ;
הַיַּעֲלֶה עַל לִבּוֹ אֵיךְ יִתְאַבָּלוּ
אֲבוֹתָיו כִּי מִבֵּן יְחִידָם שֻׁכָּלוּ
כִּי סָר מֵאַחֲרֵי אֵל בּוֹרֵא שָׁמַיִם
לַעֲזוֹב אֶת עַמּוֹ אָסִיר בִּנְחֻשְׁתַּיִם?
שַׁלְהֶבֶת מַכָּה זֹה, לָעַד תֹּאכְלֵמוֹ;
לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת כָּל דִּמְעוֹת עֵינֵימוֹ;
עַל זֹאת גַּם אַבִּירֵי לֵב אֶשְׁתּוֹלָלוּ
עַד בִּיגוֹן דָּתָם לִקְבָרוֹת יוּבָלוּ.
אוֹ הֲכִי יִתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ עַתָּה
כִּי שׁוֹפֵט יִשְׂרָאֵל מִדַּרְכּוֹ נָטָה
יְשָׁאֵר קָרוֹב לְאִמּוֹ מְנַגֵּשׁ אֲהַבָתוֹ
וּכְבֵן לָהּ בְּחַסְדָּהּ וּבְלִקְחָהּ הִטָּתוֹ?
הַאִם אַהֲבָה, אֵיבָה, אוֹ חָרוֹן רַב כֹּחַ
יְשַׂעֲרֵהוּ מִמְּקוֹמוֹ בִּבְלִי מָנוֹחַ?
אוֹ קָם יְגוֹן קֶדֶם כְּמֵת מִלֵּב שָׁכוּחַ
וּמֵעַל סֻבֳּלוֹ נַפְשׁוֹ תָשׁוּחַ?
לֹא יֵדַע שֹׁרֶשׁ דָּבָר מַה־יְנִיעֵהוּ
אַךְ לֵאלֹהִים נִגְלוּ מַצְפּוּנֵי רוּחֵהוּ.

בַּבַּיִת נוֹדַע לוֹ דֹּפֵק עַל הַדֶּלֶת
אָכֵן אֵין פּוֹתֵחַ אֵין נֶפֶשׁ שֹׁאֶלֶת,
יוֹסֵף יַךְ עַל סִפֵּי הַשַּׁעַר

הַמְזוּזוֹת יָנֻעוּ כְּקָנֶה מִסַּעַר
וּבְעַד הַחַלּוֹן בְּרַעַד יִפָּתַח
אִישׁ שֵׂיבָה הַחוּצָה רֹאשׁוֹ שׁוֹלֵחַ.
וַיִּקְרָא הַפָּלִיט: „קוּם מִיְצֻעֶךָ!
בֵּיתְךָ הִנֵּה נִשְׂרָף בָּאֵשׁ עָלֶיךָ!"
אָז כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל צָלְלוּ מִבַּעַד
וְאִישׁ זָקֵן נִרְאָה כְּחַלְחָלָה וָרַעַד
נֵר הָעֲשָׁשִׁית אֲשֶׁר בְּיַד מְעִירֵהוּ
יָהֵל נֹגַהּ זַרְחוֹ נֶגֶד פָּנֵיהוּ.
וַיִּצְעַק הַזָּקֵן בְּנֶפֶשׁ רֹעֶדֶת,
כִּי כִמְעַט בִּתְנוּמוֹת עוֹד עֵינוֹ נִלְכֶּדֶת
וּבְנַפְשׁוֹ דִּמָּה כִּי יִרְאֶה לָעֵינַיִם
הָעִיר בְּלַבַּת אֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמָיִם:
„„אֵיפֹה יָצְאָה הָאֵשׁ?"" הוּא יִתֵּן אֹמֶר
וַיַּהַס הַכֹּמֶר אוֹתוֹ וַיֹּאמֶר:
„מַה תִּצְעַק? נִצְרָה עַל דַּל שְׂפָתֶיךָ!
עוּרָה! וֶאֱזֹר כַּגֶּבֶר חֲלָצֶיךָ!"

הַזָּקֵן בִּרְאוֹתוֹ כִּי עוֹד אִישׁוֹן לָיִל
נֵעוֹר מִמְּחִתָּתוֹ אַף גָּבַר חָיִל
וַיִּזְעַק: „„בְּלִבְּךָ זֵד! אֵשׁ זָרָה בֹּעֶרֶת
כִּי כַגַּנָּב נִמְצֵאתָ פֹּה בְּמַחְתֶּרֶת!"" —
וַיַּעַן הַכֹּמֶר: „שְׁמָעֵנִי הַפַּעַם
בְּטֶרֶם בִּבְלִי דַעַת תִּשְׁפֹּךְ הַזַּעַם
לֹא בְצֵל קוֹרָתְךָ לֶהָבָה נֹפֶלֶת
לֹא אֹהֶל בֵּיתֶךָ אִשָּׁה אֹכֶלֶת;
אֵשׁ לֹא נֻפָּח בֹּעֵר בְּטוּב אוֹצָרְךָ
הַמַּקְרִיב אֵשׁ זָרָה — יָצָא מֵחֲלָצֶיךָ!"

בִּשְׂפָתַיִם דֹּלְקִים וּבְאֹמֶץ רוּחַ
דְּבָרוֹ כְּחֵץ שָׁנוּן אֶל שׁוֹמְעוֹ שָׁלוּחַ
וַיְסַפֵּר לוֹ כָּל אֲשֶׁר עֵינוֹ רָאָתָה
כִּי נֶפֶשׁ יְחִידוֹ מֵעַמּוֹ נִכְרָתָה:

„מָחָר לְקוֹל הַפַּעֲמוֹנִים תֵּהוֹם עִירֶךָ!
בִּנְךָ לָבֻשׁ בַּדִּים תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ
נוֹשֵׂא צֶלֶם מְשִׁיחֵנוּ לְבֵית מִקְדָּשֵׁנוּ
אַחֲרָיו בְּרִנָּה יִתְהַלְּכוּ כֹּהֲנֵינוּ;
הִנֵּה כֵן יִנָּהֲרוּ גַּם לִפְנֵי בֵיתֶךָ
לְחֶרְפָּה וּלְקַלָּסָה לְךָ וּלְעַמֶּךָ.
אוֹי לִבְנֵי עַמְּךָ, אִם בִּמְרוֹמֵי קֶרֶת
אַךְ נֶפֶשׁ אַחַת בִּשְׁגָגָה נִשְׁאֶרֶת
לִרְאוֹת הַכֹּהֲנִים בְּהִלּוּלִים יִשְׂמָחוּ
וּבְהָמוֹן חוֹגֵג בַּחוּץ יִתְהַלָּכוּ!
כִּי אָז דַּלַּת הָעָם תּוֹאֲנָה יְבַקֵּשׁוּ
וּמֵאֶרֶץ חַיִּים עַמְּךָ יְשָׁרֵשׁוּ
כִּזְאֵבֵי עֲרָבוֹת בָּם חִזְקֵי מֶצַח
חָמָס וָשֹׁד יִרְבּוּ כַּעַס וָרֶצַח."

הַזָּקֵן שָׁמַע — כִּמְעַט נַפְשׁוֹ נִפָּחָה
זְמּוֹתָיו נִתָּקוּ תוּשִׁיָּה נִדָּחָה
וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ: „„עֲלִילוֹת שָׁוְא דִּבַּרְתָּ
אוֹתִי וְאֶת בְּנִי אַךְ לַשֶּׁקֶר גֵּאַרְתָּ.""
וַיַּעַן הַכֹּמֶר שׁוֹקֵט בּוֹטֵחַ:
„אֵת שִׂמְלָתוֹ מִלְּפָנָיו כִּי תְפַתֵּחַ,
אָז לַעֲדֵי עֲדָיִים עַל צַוְּארֵי בְנֶךָ
צֶלֶם מוֹשִׁיעֵנוּ תִּרְאֶינָה עֵינֶיךָ
בִּדְמוּת אֶבֶן שֹׁהַם זָהָב מְשֻׁבָּצָה
לְאוֹת כִּי צָרָתְךָ כָּלָה נֶחֱרָצָה."
„„וּמִי אֵיפוֹא אַתָּה כִּי בִי הַעִדוֹתָ?
כִּי אֵד נָכוֹן לְצַלְעִי לִי הֲכִינוֹתָ?
כִּי אֶשְׁמַע מִלֶּיךָ, מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ,
אָבִין לִי כִּי לְעַמִּי מוּזָר הִנֶּךָ
וּבְכָל זֹאת רוּחַ חֵן וְחֶסֶד מָלֵאתָ
וּכְמַרְפֵּא לְשִׁבְרֵי צָרַי לִי הֵבֵאתָ!""

„לֹא אַהֲבָה וָחֶסֶד בִּדְבָרַי מָלֵאתִי
אֶת רוּחַ עַמְּךָ מָאַסְתִּי שָׂנֵאתִי

כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים עַל רֹאשָׁם תָּנוּחַ
וּמִתַּחַת לְרַגְלָם קֶבֶר פָּתוּחַ;
אַךְ דְּבַר מַה־יְּעִירֵנִי לָבוֹא אֵלֶיךָ
לָדַעַת זֹאת לָמָּה זֶה תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ?
קַח אֲמָרַי, רַב לְךָ! אוּלַי תַּרְוִיחַ!
אוּלַי מִנִּי חֹשֶׁךְ אוֹר לְךָ יַזְרִיחַ.
אִם יִמָּלֵט כְּעֵת אוֹ יֵרֵד שַׁחַת
אוֹ אִם יַשִּׂיגוּהוּ פַּחַד וָפַחַת,
אַחַת הִיא לִי! אִם יָמוּת אוֹ יְחִי
אִם יִפּוֹל בַּפָּח אוֹ יֻצַּל מִדֶּחִי."

הִנֵּה כֵן בֵּין שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים פּוֹסֵחַ
וַיִּדֹּם — וַיֶּפֶן אֶת שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת
וַיֹּאחַז הַזָּקֵן בְּיַד הָאֹרֵחַ.
"גֶּשׁ הָלְאָה, אַל תִּגַּע בִּי, אֶפְעֶה נֹשֶׁכֶת!"
כֹּה קָצַף הָאִישׁ וַיִּגְעַר בְּזַעַם
וַיִּסֹּב מִפָּנָיו לָלֶכֶת הַפַּעַם.
קוֹל צְעָדָיו הַרְחֵק בַּחוּצוֹת יִשָּׁמֵעַ
וְהַזָּקֵן בִּיגוֹנוֹ כִּמְעַט גֹּוֵעַ.

בית הדין.

בַּלַּיְלָה לַמִּשְׁפָּט "בֵּית דִּין" נֶאֱסָפוּ,
הַיּוֹשְׁבִים עַל מִדִּין בְּשֵׁם זֶה נִקְרָאוּ,
מַבָּטָם לָאָרֶץ דּוּמָם עֻלָּפוּ
דִּמְיוֹנָם כְּנִכְאֵי לֵב עַד דַּכָּא בָאוּ.

אִישׁ כָּבֵד מִזֹּקֶן מְעֻנֶּה בַּצָּרָתָהּ
יוֹשֵׁב לִפְנֵיהֶם וּשְׂפָתָיו נֶאֱלָמוּ
וּלְאוֹר נֵר הַמְּנוֹרָה בְּחֶשְׁכַת עֵיפָתָה
לִכְסִילֵי אֲבָנִים אַרְבַּעְתָּם דָּמוּ.

דִּבְרֵי הַזָּקֵן בַּחֲרָדוֹת שָׁמְעוּ
כָּרַעַם בַּגַּלְגַּל עַל רֹאשָׁם נָפָלוּ
כִּמְטִילֵי שֶׁלֶג מִצּוּר שָׂדַי נִסָּעוּ,
בְּרוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית מֵעָל הִתְגַּלְגָּלוּ.

נַפְשָׁם יָצְאָה בְּדַבְּרוֹ מִי לָמוֹ יָשֵׁב?
הַרְצוּבוֹת מִשְׁפָּטָם זֶה מִי יְגַדֵּעַ?
דּוּמִיָּה מִסָּבִיב אֵין קוֹל אֵין קֶשֶׁב,
אֲרוֹג קוּרֵי עַכָּבִישׁ כִּמְעַט יִשָּׁמַע.

הַזָּקֵן יִתְמַרְמַר וּשְׂפָתָיו נָעוּ
בִּבְכִי יָרִים קוֹלוֹ: „הַכּוּנִי לָחִי!
קִלְלַת אֱלֹהִים מֶנִּי אַל נָא תִמְנָעוּ
דַּכְּאוּנִי בְּמִלִּים מִדָּחִי אֶל דֶּחִי.“

אֶחָד מִן הַשּׁוֹפְטִים, פָּנָיו יֶחֱוָרוּ,
בִּכְאֵב לֵב עָנָה וּבְחֶרְדַּת אֵימָתָה:
„מֵאָז לָדִין עַמִּי אוֹתִי בָחָרוּ
סַעֲרַת חֵימָה כָּזֹאת עוֹד לֹא נִהְיָתָה!
לֹא לְבַד הָאֶחָד אָבַד, אוֹי נָא לָנוּ!
עַל כָּל קְהִלּוֹת יַעֲקֹב שֹׁד יִשְׂתָּרֵעַ
אָבְדַן יְחִידְךָ אֲשֶׁר הֶדְיָמְנוּ
כְּחֶרֶב עַד לֵב כָּל יִשְׂרָאֵל נוֹגֵעַ.“

„„חַטָּאת זֹה כִּי רַבָּה אֵיךְ נַשְׁמִידֶנָּה?““ —
יְיֵלִיל הַזָּקֵן רוֹם נָשָׂא יָדֵיהוּ.
„אַךְ פֶּלֶא רָם גַּם עוֹלָם לְאֵל יְשִׁימֶנָּה!
אִם טֶרֶם אוֹר בֹּקֶר — מָוֶת יִקָּחֵהוּ.“

„„אִם יָמוּת לַשַּׁחַת הַנְּבָלָה נֶעְדֶּרֶת
אִם בַּלָּאט בַּסֵּתֶר יֹאבַד לָנֶצַח!““
וּבְדַבְּרוֹ שַׂעַר רֹאשׁוֹ רוּחוֹ מְסַמֶּרֶת
כִּמְעַט הָרָה עָמָל וַיּוֹלֶד רֶצַח.

רֹאשׁ בֵּית דִּין יַבִּיט יִרְאֶה בוֹ וַיֹּאמַר:
„אֶפְעֶה שָׂרָף מְעוֹפֵף בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ!
כִּי מֶלֶךְ בַּלָּהוֹת בְּךָ יִתֵּן אֹמֶר,
הָסֵר רַעְיוֹן נוֹרָא זֶה מִלִּבֶּךָ.“

„„אֵיכָה לֹא יֹאבַד לֹא יָמוּת לַשַּׁחַת
אִישׁ יָרִים אֶגְרוֹף אֶל אֵל הַשָּׁמַיִם!
מִי יִתֵּן וְאֶעֱמוֹד עַל עֶבְרֵי פִּי פַּחַת
לִרְאוֹת בְּהִקָּבֵר בְּנִי, מֵתִי בִּשְׁתַּיִם!“

וַיַּעַן הַדַּיָּן וּפָנָיו יַזְהִירוּ:
„לְךָ לְבַד אָבַד לֹא לִבְרִית אֱלֹהֵינוּ —
גַּם כִּי שֶׁטֶף נְהָרוֹת עַל רֹאשׁוֹ יַגִּירוּ
בְּרִיתוֹ לֹא יוּפַר עִם שִׁבְטֵי עַמֵּנוּ!“

„„זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם — נְאֻם הַזָּקֵן — הֵם יְדַבֵּרוּ
אָז בָּאֵשׁ עַל מוֹקְדָהּ עָלוּ קְדוֹשֵׁינוּ:
שָׂמוּ אֹתָם אוֹתוֹת לֹא יְנַכֵּרוּ
לָתֵת כָּבוֹד לֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

בִּינָה שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר מֵאָז הֵחֵלּוּ
אִם יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאוֹבִי, לִי נָפַל חֶבֶל,
לוּ כַּעְשִׂי וְהַוָּתִי שָׁקוֹל יִשָּׁקֵלוּ
אֲזַי פִּיד זוּלָתִי יַעֲלֶה מֵהֶבֶל.“„ —

„הִנֵּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנִים עָבְרוּ
מֵאָז נָסְעוּ עִם צַלְמָם לִירוּשָׁלַיִם
אֲזַי דָּמֵינוּ רִאשׁוֹנָה נִגָּרוּ
עַל כִּי שָׁמַרְנוּ תּוֹרַת אֵל הַשָּׁמַיִם.

אָז בָּא צַר וְאוֹיֵב אֶל בֵּית מוֹרֵנוּ
אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו יְרַעֲצוּ יִלְחָצוּ:
כִּי יָמִירוּ כְבוֹדָם — אֵת כְּבוֹד אֱלֹהֵינוּ
וְאִם יְמָאֵנוּ, כּוֹס חֵימָה יִשְׁתּוּ יָמָצוּ.

וַיִּקְרָא אֶל בָּנָיו — תֻּמָּתוֹ מוֹדַעַת
כְּעַמּוּד בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת בְּעֻזָּהּ נִצֶּבֶת,
חֶדֶר בְּחֶדֶר יָדוֹ עֵצִים בּוֹקַעַת
וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּבֵיתוֹ וַיַּעַל שַׁלְהֶבֶת. —

וַיְצַוֶּה אֶת בָּנָיו לָאֵל לִכְרוֹעַ
וַיִּשַּׁק לָהֶם — וַיִּקַּח הַמַּאֲכֶלֶת
וַיִּשְׁחָטֵם דָּמִים בְּדָמִים לִנְגּוֹעַ
וַתְּחִי נַפְשָׁם לָעַד מִצָּר נִצֶּלֶת.

עֵת בָּנָיו לִכְבוֹד תּוֹרַת אֱמֶת נָפָלוּ
קִירוֹת בֵּיתוֹ לָהֶטוּ בְּכָל אֲפָסַיִם;
וְעֵת בֵּיתוֹ נַחֲלָתוֹ כָּאֵשׁ אֲכָלוּ
גַּם קְדוֹשׁ עֶלְיוֹן עָלָה בְּלַהַב הַשָּׁמַיִם"

„„צֶדֶק וֶאֱמֶת אֵלֶּה, מֵאָז נִכְבָּדוּ,
הֲכִי עַתָּה יֵקַלּוּ לְאֶפֶס נֶחְשָׁבוּ?"" —
„בִּשְׁאֵלָה זֹה רַבִּים נוֹקְשׁוּ נִלְכָּדוּ
כִּי שְׂשׂוּנֵי מְמוּנֵי אֵל לִמְאֹד נִשְׂגָּבוּ."

וַיּוֹסֶף הַזָּקֵן לִשְׁאוֹל בַּחֲמַת רוּחַ:
„„מָה אֶעֱשֶׂה מַר נֶפֶשׁ לִמְצוֹא מָנוֹחַ?"" —
„לֹא דְבָרַי, דַּבֵּר אֵל אֵלֶיךָ שָׁלוּחַ
הוּא יְרַפֵּא לֵב דַּכָּא, כֹּה עָלָה חוֹחַ:

כְּאֹבֵל עַל מֵת שַׂק וָאֵפֶר תַּצִּיעַ
נַפְשְׁךָ קְדוֹרַנִּית תִּשְׁתּוֹחֵחַ לָאָרֶץ
כִּי בִּנְךָ מֵת: בְּרִית אַחִים הִפְרִיעַ
שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלוֹמָיו וַיָּבֹא קֶרֶץ.

שִׁבְעַת יָמִים בָּדָד גַּלְמוּד תִּבְכֶּנּוּ
תֵּשֵׁב אַרְצָה וּקְרָעִים לִלְבוּשֶׁךָ
כִּי יִקְרָא אִישׁ לִשְׁלוֹם לְךָ לֹא תַעֲנֶנּוּ
וּבְקֶרֶב לִבְּךָ דּוּמָה קְבוֹר מֵתֶךָ!

מוּזָר לְאָחִיךָ נָכְרִי לִבְנֵי עַמֶּךָ
כִּי יִפְגָּשׁוּךָ בַּחוּץ יַטּוּ מִנִּי אֹרַח
לְבַל יִרְאוּ יַבִּיטוּ בֹּשֶׁת פָּנֶיךָ
כִּי שְׁלוֹמָם, מִכְּסָם לְךָ יִהְיוּ לָטֹרַח.

כָּל נֹחַם יִסָּתֵר מִמְּךָ הַגֶּבֶר!
וּבְבוֹא יוֹמְךָ שְׁבַע יָמִים וְקָלוֹן עִמְּנוּ
בְּיָגוֹן שֵׂיבָתְךָ תֵּרֵד אֶל קֶבֶר
כִּי אֵין בֵּן לְךָ לְהַקְדִּישׁ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ."

קוֹל פְּחָדִים אֵלֶּה כְּמַסָּךְ וּכְלֵי זַעַם
הִכָּה צוּר לְבָבוֹ וַיֶּהֱם בֵּית חֹמֶר;
„„אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים אֲכַפְּרָה הַפָּעַם!""
כֹּה יֶאֱנוֹק כְּחָלָל וַיְקַלֵּל וַיֹּאמַר:

„„יֹאבַד רֵאשִׁית אוֹנִי, יוֹם בּוֹ יוּלָּד!
יֹאבַד פּוֹרֶה לַעֲנָה וְרוֹשׁ פּוֹרֵחַ!
לוּ נֻפַּץ עַל סֶלַע עוֹדֶנּוּ יֶלֶד!
יִמָּחֶה זִכְרוֹ עַד לִבְלִי יָרֵחַ!‟‟
עוֹד יָפֵחַ בְּלֶכְתּוֹ מְאֵרַת צַלְמָוֶת
יוֹשְׁבֵי עַל מִדִּין מִכִּסְאוֹתָם קָמוּ
וַיַּעַן הָרֹאשׁ: „הָהּ טוֹב מַר הַמָּוֶת
מֵהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ הוֹרָיו יִזְעָמוּ!‟

אב ובנו.

בַּחֶדֶר חָשַׁךְ תָּאֳרוֹ יַגִּיהַּ יָרֵחַ
בְּחַלּוֹן הַחֹרֶף חִצָּיו שׁוֹלֵחַ
תְּכְמוֹ בִשְׂדֵה אָבִיב יָצִיץ הַפֶּרַח
בְּצֹהַר דְּמוּת פְּרָחִים יֶאֱרוֹג הַקֶּרַח.
שׁוֹפֵט יִשְׂרָאֵל עַל עַרְשׂוֹ שָׁטוּחַ
מִמַּהֲלוּמוֹת הַלַּיְלָה יִשְׁקוֹט יָנוּחַ
וּמוֹרֶה הַשָּׁעוֹת בְּשָׁאוֹן מְצִלְתַּיִם
יוֹדֵעַ כִּי חֲצוֹת לַיִל בָּא מִשָּׁמָיִם.
טֶרֶם הֱמִית גַּלְגַּלָּיו וְאוֹפַנָּיו נִרְדָּמָה
תַּבְנִית הַמָּוֶת עַל גַּגּוֹ נִגְלָתָה
אֶת אֵתוֹ יָרִים אֶת רֹאשׁוֹ יָנִיעַ
לִמְתִים מֵחֶלֶד אֶת פַּחְדּוֹ יוֹדִיעַ;
וּלְעֻמָּתוֹ דְּמוּת אִכָּר יָדוֹ שׁוֹלֵחַ
כִּמְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ מִשַּׂר הַמַּטְבֵּחַ.
הַגַּלְגַּל עָמַד הָאוֹפַנִּים קָמוּ
אַף צִלְצְלֵי מוֹרֶה הַשָּׁעוֹת יִדָּמוּ!
הַנִּרְדָּם כְּרֶגַע מִשְּׁנָתוֹ יִנָּעֵר
שְׂפָתוֹתָיו נָעוֹת וּלְבָבוֹ יִסָּעֵר
וּתְפִלּוֹת מִמִּטָּתוֹ עַל פִּיו עָבָרוּ

מִמַּקֶּבֶת בּוֹר חַיָּתוֹ נֻקָּרוּ,
תְּפִלּוֹת, טֶרֶם יִשְׁכַּב לְפָנִים הִשְׁמִיעַ,
עַתָּה בִּשְׁנָתוֹ בְּקוֹל דְּמָמָה יַבִּיעַ.

אָז פִּתְאוֹם עַל צִירָהּ תִּסֹּב הַדֶּלֶת
וּבְרֹב כֹּחַ הַשַּׁעַר יִפָּתַח
עַל הַמִּפְתָּן נִצָּב בְּרוּחַ מְשֻׁלֶּלֶת
אֲבִי שׁוֹפֵט יְשֻׁרוּן, מַר יֵאָנַח,
כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבַּשׁ, לְבוּשׁ חֲצַר־מָוֶת,
עַל פָּנָיו כְּתֹבֶת קַעֲקַע חֶרֶט צַלְמָוֶת
וּבְיָדוֹ חֶרֶב שְׁלוּפָה מְרוּטָה לְמַבּוֹחַ
מַעְיְנוֹת דַּם יְחִידוֹ מְקוֹר חַיָּיו לִפְתּוֹחַ. —

בְּנֹגַהּ סַהַר תְּלַהֵט חַרְבּוֹ פִּי שְׁנַיִם
כִּבְרָקִים יְרוֹצְצוּ מֵעָבֵי שָׁמָיִם.
אִישׁ יָנוּם שְׁנָתוֹ גַּם כִּי עֵינָיו סֻגָּרוּ
בְּמַרְאָה יִתְיַדְּעוּ לוֹ יָמִים יֻצָּרוּ
כְּמַחֲזֶה יִרְאֶה כָּל אֲשֶׁר נִהְיָתָה
אַף אִם לְמַרְאֶה עֵינָיו עוֹדָהּ נִכְסָתָה.
גַּם אֶת נְשִׂיא הָעֵדָה תֹּאחֵז אֵימָתָה
מִזְּרוֹעַ הַמַּשְׁחִית עָלָיו נִגְלָתָה
עֵינֵי אָבִיו תִּבְעַרְנָה כְּעֵין בְּכוֹר מָוֶת
עַל פָּנָיו מְחִתָּה עַל עַפְעַפָּיו צַלְמָוֶת. —

עַל הַמִּפְתָּן יַעֲמוֹד כְּמוֹ רַגְלָיו אֻסָּרוּ
הַאִם כָּשַׁל כֹּחוֹ וִיצֻרָיו נֶעֱצָרוּ?
דִּמִּינוּ כַּנָּמֵר כַּמַּיִם פַּחַז
עֵת טַרְפּוֹ מִקָּרוֹב עֵינֵהוּ תֶּחֱז
רֶגַע יַעְצוֹר בְּרוּחוֹ כִּי יַכִּיר מַרְאֵהוּ —
יָרוּץ אֵלָיו בַּצַּוָּאר וַיְשַׁסְּעֵהוּ.

אִם סַעֲרַת חֵימָה בְּלֵב הַזָּקֵן סֹעֶרֶת
לֹא שָׁכַח לְנַשֵּׁק לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת
מִכְתַּב אֱלֹהִים חַיִּים חָרוּת עַל לוּחַ
עַל מְזוּזוֹת בֵּית כָּל יִשְׂרָאֵל מָתוּחַ.

אֶל עֶרֶשׂ הַנִּרְדָּם בַּלָּאט יִצְעַד צַעַד
בִּשְׁנָתוֹ יֵאָנַח בְּחִיל וָרַעַד
כְּסוּס רֶכֶב יִרְעַד בְּהִוָּדְעוֹ בְּקֶרֶב
כִּי יָבֹאוּ מִמֶּרְחָק לוֹ זְאֵבֵי עֶרֶב.

„אֵין מָנוֹס אֵין מִפְלָט אֵין מַחֲבֵא בַּסֵּתֶר!
הַבֹּקֶר אוֹר הֵם בָּאִים מַהֲרֵי בָתֶר
וּבִרְאוֹתָם כִּי טַרְפָּם הָלַךְ וְאֵינֶנּוּ
אָז נָקָם אַכְזָרִי עַל צַוָּאר יִרְדְּפֶנּוּ;
כִּי זֶה מִשְׁפָּטָם מֵאָז בָּנוּ נִלְחָמוּ
אֶחָד יֶחֱטָא וּבְכָל הָעָם יִתְנַקָּמוּ!
בְּאַהֲבָתָם וַחֲסָדָם כָּל הַיּוֹם יִתְאַמָּרוּ —
וּדְמֵי עַמִּי מִיָּדָם כַּמַּיִם נִגָּרוּ!
רַבִּים אֲשֶׁר הֵמִיתוּ בָאֵשׁ בַּמַּיִם
אוֹ עִנּוּ בְעַקְרַבִּים בְּחַחִים וּנְחֻשְׁתַּיִם
וּבְאֵיבָה וּנְקָמָה שָׁדוֹד שֻׁדָּדוּ
מֵאֲשֶׁר בְּיַד מָוֶת בְּעִתָּם נִלְכָּדוּ. —
עוּרָה אֵל עֶלְיוֹן! אַל תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ
זֶה אֶלֶף שָׁנִים לִמְשִׁסָּה תִּתְּנֵנוּ
עוֹבְדֶיךָ בְּלֵב שָׁלֵם יוֹם יוֹם יִמְעָטוּ
בָּאֵשׁ נִשְׂרָפוּ בִּידֵי סֶלַע נִשְׁמָטוּ.
זֶה חַרְבִּי — צוּר חַרְבָּם כַּיּוֹם שָׁלַפְתִּי
עַל דָּמִי עַל בָּשָׂר מִבְּשָׂרִי הֵנַפְתִּי!
עַל רֹאשָׁם תָּחוּל קִלְלַת שַׁדַּי נָצַח
אֲשֶׁר יָדַי תִּכַּצַּעְנָה בְּדַם וָרֶצַח!
פִּשְׁעִי זֶה יְמַלֵּא מִסְפַּר עֲוֹנֵינוּ
הִנֵּה בָא הִנֵּה בָא אֵל נֹקֵם בְּתוֹכֵינוּ!

וּתְהִי זֹאת נֶחָמָתִי עַל עָפָר וָאֵפֶר
כִּי מִכְתַּב יַד שַׁדַּי כָּתוּב בַּסֵּפֶר:
„אִם תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אָז תִּכָּבֵדוּ
וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם אָבֹד תֹּאבֵדוּ."
לֹא אָנִי, דְּבַר אֱלֹהִים הוּא יְמִיתֶךָ!
לֹא יָדִי תְהִי בָּךְ כִּי אִם נְקַם אֱלֹהֶיךָ

כַּגַּרְזֶן בְּיַד חֹצֵב הִנֵּה הִנְנִי
לְמַעֲשֵׂהוּ נְקֹם בְּרִיתוֹ יַד אֵל תְּנִיפֵנִי!

אוּלָם הַאֵין זֹאת נְבָלָה? יָדוֹ לִשְׁלוֹחַ
וּבְמוֹרֶךְ לֵבָב הַיָּשֵׁן לִרְצוֹחַ?
אִם אָמַרְתִּי: מִשְּׁנָתוֹ אֲעִירֵהוּ,
אוּלַי הוּא לְהַצִּיל מִמָּוֶת חַיֵּיהוּ
יָקוּם עָלַי אָבִיו וּרְצָחוֹ נָפֶשׁ!
מַיִם רֶשַׁע נִגְרַשׁ הַגּוֹרֵשׁ רֶפֶשׁ,
זֹאת הָאָלָה יֹצֵאת אֶפְעֶה זוֹחֶלֶת,
רֶצַח אָב - זֹאת הָרִשְׁעָה אֵל מְקַלֶּלֶת!

וּמָה יְהִי גוֹרָלוֹ אִם עֵינָיו פֹּקֵחַ
וְיִנָּחֵם כִּי אֱלֹהֵי חַסְדּוֹ זוֹנֵחַ
וְעַל נַפְשׁוֹ יָנִיף חַרְבִּי בַּדָּם יְכַפְּרֶנָּה
וּלְקָרְבַּן חַטָּאת לָאֵל יַקְרִיבֶנָּה?
אִם בְּרֹב כֹּחַ יִגְבַּר אַף יִפְרֹץ פָּרֶץ
לִשְׁפֹּךְ לְבַדּוֹ בְּיָדוֹ דָּמוֹ לָאָרֶץ
הֲלֹא נַפְשׁוֹ בְּכַף הַקֶּלַע אֹבֶדֶת
וּבְחַבְלֵי שְׁאוֹל עַד הָעוֹלָם נִלְכָּדֶת!

וּבְכָל זֹאת אַחַת דָּתוֹ לָמוּת לַשַּׁחַת!
אוֹיָה לִי! כִּי נִקְרֵאתִי. נַפְשׁוֹ לָקַחַת
כִּי לְעַצְמִי וּבְשָׂרִי חַרְבִּי שַׁנּוֹתִי
כִּי עַל מוֹתוֹ בְּחַיָּיו קֹדֵר שַׁחוֹתִי!

הָהּ יָמִים רִאשׁוֹנִים בְּמַר נַפְשִׁי אֶעֱבוֹרָה
יוֹנַקְתּוֹ בְּאִבּוֹ טַל יַלְדוּתוֹ אֶזְכֹּרָה
אָז עַל עֶרֶשׂ יְצוּעוֹ בְּשַׁעֲשׁוּעֵי יֶלֶד
הַבֵּן יַקִּיר לִי מִכָּל חֶמְדַּת חֶלֶד.
בִּשְׁנָתוֹ אַדְמוֹנִי לְחָיָיו זָרְחוּ
כִּפְנִינִים אָדְמוּ כְּשׁוֹשָׁן פָּרָחוּ
כִּי מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם לְפָנָיו יִשְׂחָקוּ
עָלָיו יִתְעַנְּגוּ וּשְׂפָתָיו יִשָּׁקוּ;
גִּילִי כָּל הַיּוֹם, גַּם בַּלַּיְלָה קַמְתִּי
כִּי עֵר עַל מִשְׁכָּבִי עוֹד לֹא נִרְדַּמְתִּי

עַד שֶׁאֲהֶבָה נַפְשִׁי עוֹד פַּעַם, פַּעֲמַיִם,
בְּנָעֳמוֹ וְיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינָיִם.
בַּלָּאט אֵלָיו לָגֶשֶׁת צְעָדַי סָפַרְתִּי
גַּם בְּמוֹ פִּי לְנַשֵּׁק לוֹ בְּרוּחִי עָצַרְתִּי
לְבִלְתִּי יִתְעוֹפֵף חֶזְיוֹן עֵדֶן מֶנּוּ
בִּנְשִׁיקוֹת פִּי מִשְּׁנָתוֹ כִּי אֲעִירֶנּוּ;
הִנֵּה כֵן בַּסֵּתֶר בָּרֵךְ לָקַחְתִּי
וּבִרְכָתוֹ בְּלִבִּי עַל מִשְׁכָּבִי נַחְתִּי. —

סוּרָה מֶנִּי, זִכְרוֹן יָמִים עָבָרוּ!
לֹא עֵת זְכוֹר עַתָּה יוֹם חַיָּיו נָהָרוּ!
חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת לוֹ וּשְׁכוֹל עוֹלָתָה
מִי יַעְצוֹר זְרוֹעַ אֵל עָלָיו נִגְלָתָה?

מַעֲשִׂים זָרִים יַעֲשׂוּ לְמוֹרַת רוּחַ
וּבְבוֹא הַיּוֹם שֵׁם עֹשָׂם בְּאוֹר זָרוּחַ
אַף אֹמֶץ לְבָבוֹ רוֹב שָׁנִים יוֹדִיעוּ
כִּי לָחַם וַיּוּכָל! תְּהִלָּתוֹ יַשְׁמִיעוּ.
מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ לְבַל יִשָּׁכֵחַ
בְּלֵב זַרְעוֹ שֵׁם אֵל הַפּוֹדֶה מִשַּׁחַת?
הֲלֹא הֵכִין בְּיָדוֹ לְבָנָיו מַטְבֵּחַ
לִשְׁמוֹר נַפְשָׁם טֶרֶם בּוֹא הַמִּשְׁלַחַת!
עַל לֹא עָוֶל עֵשָׂו נִתְּנָם לַטֶּבַח
וְעַתָּה גוֹרָלוֹ פְּאֵר תְּהִלָּה וָשֶׁבַח!
אֵיךְ לֹא הִצִּילָם אֵל טֶרֶם בָּא קֶרֶץ
טֶרֶם שָׁפַךְ כְּאַכְזָר אֵת דָּמָם לָאָרֶץ?

עֵת עָקַד אַבְרָם יְחִידוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ
וְאַהֲבָתוֹ לִבְנוֹ בְּדִבַּר אֵל זוֹנֵחַ
קָרָא לוֹ מַלְאַךְ אֵל מִן הַשָּׁמַיִם:
אַל הַנַּעַר יְחִידְךָ אַל תִּשְׁלַח יָדַיִם!
לְהוֹשִׁיעַ עַבְדֵי אֵל מַלְאָכָיו יָגִילוּ
אָמְנָם אֵי צִירֵי אֵל חוֹטְאִים יַצִּילוּ?
הִנְנִי יָהּ! לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ חָפַצְתִּי
לְשַׁחֵת רַחֲמֵי אָב לְמַעַנְךָ הִתְאַמַּצְתִּי

כִּי תֵשֵׁב לִשְׁפּוֹט עַמְּךָ עַל כֵּס שָׁמַיִם
חָנְנֵנִי כִּי קַמְתִּי לְאִישׁ הַבֵּינַיִם
לְדַכֵּא אֶת חַיָּתוֹ וּלְקַדֵּשׁ שְׁמֶךָ
לְפָאֵר וּלְגַדֵּל כְּבוֹדְךָ וַאֲמִתֶּךָ;
אוּלָם לֹא בַּחֶרֶב לַטֶּבַח מוּרָטָה
אוֹרִידֵהוּ שַׁחַת חַבְלֵי שְׁאוֹל מָטָּה.״ —

„מָחָר יֵצֵא הַקּוֹל כִּי אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ
כִּי אֵשׁ מִשָּׁמַיִם אֵפֶר שָׂמַתְהוּ!
אַשְׁלִיךְ חַרְבִּי! — הִנֵּה עֵינָיו פּוֹקֵחַ
שְׂפָתָיו נָעוֹת מִקֶּרֶב לֵב יֵאָנֵחַ. —
דֹּם מוֹרֶה עֵת! אַל תִּשְׁמַע קוֹלְךָ עִמָּנוּ
הַמָּוֶת בְּאֵתוֹ יוֹרֶה דַּרְכּוֹ לָנוּ.
כְּמוֹ לִתְפִלָּה שְׂפָתָיו עוֹד נָעוּ הַפַּעַם
יְשַׁלֵּם נָא תְּפִלָּתוֹ בְּטֶרֶם בּוֹא זַעַם.״ —
נְשִׂיא הָעֵדָה אַט יַבִּיעַ אֲמָרֵיהוּ:
„„אַל תִּשְׁפְּכוּ דָמִי; בֶּן־אֱלֹהִים הִנֵּהוּ!““

„אוֹיָה לְךָ בֶּן סוֹרֵר! אָרוּר זִכְרְךָ!
סַהַר, מוֹשֵׁל לַיְלָה! אֱסוֹף נָגְהֶךָ!
לֹא תַעֲבוֹר אֵל נֵכָר צִוָּה אֱלֹהֵינוּ;
יֹאבַד לָנֶצַח כִּי חִלֵּל בְּרִיתֵנוּ!״ — —

הַמִּתְוַדֶּה עַל חַטָּאתוֹ.

בַּלַּיְלָה בּוֹ חִיל וּמְחִתָּה יְשׁוֹרוּ
יוֹשְׁבֵי הָעִיר מִפַּחַד פִּתְאוֹם נֵעוֹרוּ;
לֹא מִקּוֹל קוֹרֵא לָבוֹא בֵּית אֱלֹהֵינוּ
לָשֵׂאת רִנָּה וּתְפִלָּה לְצוּר מָעֻזֵּנוּ.
קוֹל הַקִּרְיָה הוֹמָה כְּלִפְנֵי הָרַעַשׁ
טֶרֶם יִתְיַצְּבוּ לְהָכּוֹת הָרֵי גָעַשׁ.

כִּי אֶדְמִים כַּדָּם פְּנֵי הַשָּׁמַיִם
לְקוֹל הַפַּעֲמוֹנִים תְּצַלֶּנָה אָזְנַיִם
בַּחוּצוֹת נָדְדוּ בְּחִפָּזוֹן בָּאוּ
„בֵּית רֹאשׁ הַקָּהָל בֹּעֵר!” יַחַד יִקְרָאוּ
אַךְ טוֹב כִּי הַבְעֵרָה לֹא יַגְדִּיל מַפּוּחַ
כִּי בְלַהַב הָאֵשׁ לֹא יַשֵּׁב הָרוּחַ.
הִנֵּה כֵן הָאֵשׁ בִּמְקוֹם יָצָאָה, שָׁקָעָה
וְהַבָּתִּים מִסָּבִיב בָּם לֹא נָגָעָה.

בְּנֵי הַבַּיִת כֻּלָּם נַפְשָׁם מִלֵּטוּ
אֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה רַק בַּעַל הַבָּיִת
אִתּוֹ לְבַדּוֹ לַהֲבֵי אֵשׁ לִהֲטוּ
כַּקּוֹצִים יִצַּתּוּ כְּשָׁמִיר וָשָׁיִת
הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר הִצִּילוּ מִמָּוֶת
הוּא אֲבִי הָרֹאשׁ -- עַל עַפְעַפָּיו אוֹת־מָוֶת
בְּגָדָיו שְׂרוּפִים שַׂעֲרוֹתָיו נֶחְרָכוּ
רַגְלָיו תְּמוּטֶינָה כַּצֵּל נֶהֱלָכוּ
לֹא נוֹתְרָה בּוֹ נְשָׁמָה שְׂפָתָיו נֶאֱלָמוּ
פִּיהוּ פָּתוּחַ מֵרְאוֹת עֵינָיו קָמוּ
כָּל הָעוֹמְדִים סְבִיבָיו יִדְּמוּ יֶחֱרָשׁוּ
רֶטֶט הֶחֱזִיקָם חֲרָדוֹת לָבָשׁוּ;
לָנוּד לוֹ לְנַחֲמוֹ אִישׁ אֶחָד יְשִׂיחֵהוּ
אָכֵן אֵין קוֹל אֵין קֶשֶׁב כִּי אֵין עוֹנֵהוּ
כְּאִישׁ עִוֵּר לֹא יִרְאֶה וּכְאֵין שׁוֹמֵעַ
יַעֲמוֹד מַחֲרִישׁ דּוּמָם אֵין מָה יוֹדֵעַ;
כֵּן שׁוֹד מִשַּׁדַּי בּוֹ יַךְ בַּחֲמַת קֶרִי
כַּבָּרָק בִּמְעוּף חִצּוֹ הִכָּה עֵץ פֶּרִי
יַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל סְעִיפָיו יָבָשׁוּ
טַרְפֵּי צִמְחוֹ יְנִיקוֹתָיו יַחַד נִטָּשׁוּ;
עַד הַיְסוֹד בּוֹ נָחַר, אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ,
וּכְעַרְעָר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו שָׁמַּתְהוּ.

מִשּׁוֹד זֶה אַנְשֵׁי הָעִיר רַבּוֹת נִדְבָּרוּ
עַד יָמִים, שָׁבוּעוֹת וִירָחִים עָבָרוּ

אַחֲרֵי כֵן כַּמַּת מִלֵּב יִשָּׁכַח
עַל אָבְדַן נְשִׂיא הָעֵדָה אֵין מִי יֵאָנֵחַ.
כִּלְפָנִים אִישׁ וְאִישׁ לִמְלַאכְתּוֹ יָשֻׁבוּ
אֶל עֲמַל חַיַּת יָדוֹ וְעִצְּבוֹנוֹ כִּי רָבוּ;
כְּגַלֵּי הַנָּהָר בָּם אָדָם טוֹבֵעַ
אָז קוֹל עֲנוֹת צָרָה בָּעִיר יִשָּׁמֵעַ
אֶל הַחוֹף רַבִּים יָרוּצוּ וּבָאוּ
יָנִיעוּ רֹאשָׁם וּלְעֶזְרָה יִקְרָאוּ;
אַחֲרֵי טְבֹעַ בַּמַּיִם יֶהֱמוּ יֶחְמָרוּ
וּכְקֶדֶם בְּנַחַת יָשׁוּבוּ יִנְהָרוּ.

גַּם כִּי רַבִּים רָאוּ אֵת בַּלַּיְלָה נִהְיָתָה
בְּחַצְרוֹת הֵיכַל הַמֶּלֶךְ מְלוֹן אֵימָתָה:
אֶל כָּל עֲבָדָיו צִוָּה נְצִיב הָאָרֶץ
לְבִלְתִּי גַלּוֹת סוֹדָם אֵיךְ בָּא הַקָּרֶץ
אֵין אֹמֶר אֵין דְּבָרִים מִמִּשְׁתֶּה רַב פַּחַד
בּוֹ מַהֲתַלּוֹת וְזָדוֹן נִקְשָׁרוּ יָחַד
הִנֵּה כֵן יָמִים רַבִּים חָלְפוּ בָּרָחוּ
הַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל וּמַפַּלְתּוֹ נִשְׁכָּחוּ.
כָּאוֹר לִפְנוֹת עֶרֶב בֵּין הָעַרְבַּיִם
יוֹדִיעַ אַף יָבִיא סוּפָה וָסַעַר
יִנְעַשׁ אַף יִרְעַשׁ בַּשָּׂדֶה וָיַעַר —
נִשְׁמַד הוֹדוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם;
לֹא יָשׁוּב לְבֵיתוֹ מְקוֹמוֹ לֹא יַכִּירֶנּוּ
כַּצִּיץ יָצָא וַיִּמַּל נִדַּף וְאֵינֶנּוּ.

אַךְ אֶחָד חַי עוֹרֶנּוּ עַל שִׁמּוֹת תֹּהוּ
אִם עוֹד חַי יִקָּרֵא אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹהוּ
בֵּין מֵתִים וּבֵין חַיִּים יִדְכֶּה יָשׁוּחַ
כְּצֵל נָטוּי יִתְהַלֵּךְ אֵין אוֹנִים אֵין כֹּחַ;
כְּמוֹ בְיַרְכְּתֵי הָאָרֶץ בִּקְצֵה צָפוֹנָה
אֵימָה חֲשֵׁכָה וּמְשׁוֹאָה תִּשְׁכֹּנָה
לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה רֹב עִתּוֹתֶיהָ
וְתוֹפַע כְּמוֹ אֹפֶל בְּפַאֲתֵי שָׁטֶיהָ.

לְמַן לֵיל הַשַּׁעֲרוּרָה יָשִׂים מַחְסוֹם לְפִיהוּ
בַּלָּהוֹת מִסָּבִיב רֹאשׁוֹ יָנִיאוּ.
בְּסֵתֶר יִתְלַחֲשׁוּ וּשְׁמוּעָה נִשְׁמָעָה —
וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר נִמְצָא בוֹ עוֹד לֹא נוֹדָעָה.
הֲכִי יָדָיו בְּחָפְזוֹ נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ
לְמַעַן חַטָּאִים מֵאָרֶץ יִתַּמּוּ? —
בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה נִרְאָה זָר מַעֲשֵׂהוּ
עַל מוֹת בֵּן יְחִידוֹ לֹא קָרַע בְּגָדֵהוּ;
הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ
בֵּין הַשּׁוֹפְכִים שִׂיחַ בִּמְקוֹם קָדְשֵׁנוּ.
מַקַּל קוֹצִים בְּיָדוֹ לְכוֹשֵׁל מִשְׁעֶנֶת,
בִּמְקוֹם שָׁם קֶבֶר רוּחוֹ מִתְלוֹנֶנֶת
עֵת מְתֵי עִירוֹ יוּבָלוּ לַקֶּבֶר
יֵלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם בִּבְכִי וָשֶׁבֶר
כִּי אָח הוּא לַבּוֹכִים לָאֲבֵלִים רֵעַ
בְּכָל דְּרָכָיו הוּא שׁוֹלָל כְּאִישׁ מִשְׁתַּגֵּעַ.
עֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יָהּ יִטָּהֲרוּ
וּבְלֵיל הַכִּפּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ יִנְהָרוּ
עַל סַף בֵּית אֱלֹהִים שׁוֹכֵב יִרְאוּהוּ
לְמַעַן כָּל בָּאֵי בוֹ בְּרֶגֶל יִרְמְסוּהוּ!
גַּם יְסַפְּרוּ נוֹרָאוֹת אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ
כִּי כַּטֹּרֶף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ הִנֵּהוּ
כִּי עִנָּה בַצּוֹם נַפְשׁוֹ כִּידוֹ לִשְׁכּוֹחַ
וּבְשִׂמְלָתוֹ לְעוֹרוֹ שָׂם קוֹץ וָחוֹחַ.

לֹא נֶחְקַר סוֹד כְּמוֹס מַה־פָּעַל וַיַּעַשׂ
כִּי כָל חַיֵּי רוּחוֹ עָמָל וָכַעַשׂ. —
אֲשֶׁר לָדַעַת קוֹרוֹתָיו חָשָׁבוּ
יְשֵׁנֵי עָפָר כֻּלָּם הַחַיִּים עָזָבוּ.
זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים אַף כִּי נִזְעָכוּ
שְׁנֵי חַיָּיו מִזֹּקֶן עוֹד לֹא נִדְעָכוּ
וּכְמוֹ שָׁכַח לֶאֱחוֹז טַרְפּוֹ הַמָּוֶת
יָמָיו יִמָּשְׁכוּ כִּנְתִיב אַל־מָוֶת.

כַּמֵּת לֹא נִקְבַּר עוֹד בַּדָּיו הָשְׁבָּרוּ
עוֹר עֲצָמוֹת וְגִידִים כִּמְעַט בּוֹ נִשְׁאָרוּ
יְקַוֶּה לְעֶזְרָתָה אַךְ עוֹזְרָיו יִרְחָקוּ
הַיְלָדִים בָּרְחֹבוֹת עָלָיו יִשְׂחָקוּ
וּכְרֶגַע יָרוּץ בַּחֲמָתוֹ אַחֲרֵימוֹ
וּכְמוֹ לְהַכּוֹתָם יָד יָנִיף עָלֵימוֹ —
פִּתְאוֹם נָשׂוֹג אָחוֹר וּמַר צֹרֵחַ
וּכְזוֹכֵר אֶת בְּנוֹ בְּקוֹל יְלֵיל יֵאָנֵחַ.
אַחֲרֵי כֵן דוֹמֵם מִשְׁתּוֹלֵל גּוֹוֵעַ
בַּשְּׁוָקִים וּרְחֹבוֹת לְאִטּוֹ צוֹלֵעַ.

אַחֲרֵי יָמִים רַבִּים קוֹל דּוֹפֵק בַּשַּׁעַר
בְּבֵית רֹאשׁ הַחֶבְרָה, בִּצְדָקָה נִשָּׂאָה,
הַסּוֹמֶכֶת בְּחָלְיָם זָקֵן גַּם נַעַר
בִּתְפִלָּה וְנֹחַם עַד נַפְשָׁם יָצָאָה,
הַקֹּבֶרֶת מֵתִים בְּשָׁלוֹם לָנוּחַ
אַחֲרֵי אֶל אֱלֹהִים שָׁבָה הָרוּחַ.
הַזָּקֵן אֲשֶׁר יָמָיו לָמוּת קָרְבוּ
וְנִטְפֵי זֵעַת מָוְתָה עַל אַפָּיו זָרְבוּ
חִישׁ צִוָּה: אַחֲרֵי רֹאשׁ הַחֶבְרָה לִשְׁלוֹחַ
לְדַבֵּר דָּבָר בְּאָזְנָיו בְּעוֹד יַעְצֹר כֹּחַ:
„שְׁמַע נָא קוֹלִי טֶרֶם אֵלֵךְ וְאֵינֶנִּי,
כִּי רֶגַע דִּבַּרְתִּי — מָוֶת יְקַדְּמֵנִי!“
אָז סוֹדוֹ לוֹ גִּלָּה נוֹרָא לִשְׁמוֹעַ
הַשּׁוֹמֵעַ בִּרְעָדָה יְהוֹד יִגּוֹעַ
כְּהִבָּקַע שְׁאוֹל וּשְׁעָרֶיהָ יֵרָאוּ
שָׁם הָרְפָאִים יְחוֹלְלוּ לָאֵל חָטָאוּ.

בָּעִיר קוֹל נִשְׁמַע: „צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת!
וּנְדָבָה תוֹשִׁיעַ מִבַּלָּהוֹת צַלְמָוֶת!“
נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה הֵמָּה קוֹל זֶה יָרֹנּוּ
לִקְבֹּר הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי נָכֹנּוּ.
רִגְבֵי עָפָר יִזָּרוּ אֶל תּוֹךְ הַקֶּבֶר
עַל אִישׁ כֹּבֶד יָגוֹן צָרָה וָשֶׁבֶר

קֹול יְלֵיל יַעֲנוּ גּוֹרַל אֱנוֹשׁ בָּאָרֶץ
כִּי לְפֶתַח חֶלְדּוֹ רֹבֵץ הֹוָה וּפָרֶץ:
„שׁוּבָה גּוּשׁ עָפָר! אֶל עָפָר וָאֵפֶר
כִּי הֶבֶל כָּל אָדָם כַּכָּתוּב בַּסֵּפֶר.“

אחרית דבר.

בֵּין בָּתֵּי הָרְחוֹב נוֹשָׁנוּ שְׁחָחוּ
אִישׁ שֵׂיבָה וּצְעִיר יָמִים יַחַד הָלָכוּ
מִשְׁפַּט הַזָּקֵן וּלְבוּשׁוֹ כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ
בְּעִתּוֹת אֵלֶּה תַּהֲפֻכוֹת כֶּסֶל עָזָבוּ.
שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ הִלְבִּינוּ כַּכְּפוֹר שָׁמַיִם
לְכָבוֹד יֶחְבֹּשׁ כּוֹבַע שְׁלֹשׁ הַקְּרָנַיִם
בְּרַקָּתוֹ פֵּאוֹת רֹאשׁוֹ כִּמְעַט נוֹתָרוּ
בַּעֲכָסֵי כֶסֶף נַעֲלֵי רַגְלָיו סֻגָּרוּ.
שַׂלְמָה מוּל אֶדֶר עַל כְּתֵפָיו מְעוֹפֶפֶת
מַעֲטֵהוּ לוֹ סָבִיב, עָלָיו חֹפֶפֶת.
צִיצִת הַכָּנָף לְדַבֵּר אֶל מַזְכֶּרֶת
עַל כַּנְפֵי בִגְדוֹ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת.
הֲדַר זְקָנוֹ יוֹרֵד עַל פִּי מִדּוֹתֵיהוּ
וּכְאוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ אֹרוּ עֵינֵיהוּ;
אֵת אֲשֶׁר יוֹדִיעַ בְּדַבֵּר שְׂפָתַיִם
עוֹד יְבָאֵר וַיְפָרֵשׁ בְּמִשְׁלַח יָדַיִם.

הַנַּעַר הֶעֱלֶם בְּכָל נַפְשׁוֹ שׁוֹמֵעַ
אֵיךְ הַזָּקֵן יִשָּׂא לְמֵרָחוֹק דֵּעַ.
עוֹדֶנּוּ בְּאִבּוֹ עֶשְׁתֹּנוֹתָיו רָמוּ
וּלְבָבוֹ גַּם נַפְשׁוֹ רָתְחוּ. לֹא דָמוּ
עֵינָיו תָּאֹרְנָה כְּלַפִּיד אֵשׁ אֹכֵלָה
אַף נֹעַם וָאֹמֶץ עַל פָּנָיו סֶלָה.

שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים אַפּוֹ כְּאַף נֶשֶׁר
עַל כָּל דְּבַר חָכְמָה הוּא יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר
עֲלֵי מִצְחוֹ רוּחַ עֵצָה מְרַחֶפֶת
כָּל מֶחְקְרֵי תוּשִׁיָּה בְּיָעַף מְאַסֶּפֶת
כָּל אֲשֶׁר יִרְאֶה בְּעֵינָיו לְשִׁיר יִתְהַפֶּכֶנּוּ
וּמֵאַדְמַת עָפָר אֶל עָל יְרוֹמְמֶנּוּ
אָהֵב לְשְׁמוֹעַ אֵת מוֹשְׁלִים סִפֵּרוּ
נִפְלָאוֹת וּנְצוּרוֹת הֶגְיוֹן לֵב יְעוֹרֵרוּ
לָכֵן מִדְּבַר הַזָּקֵן, בְּעֵינָיו יִפָּלֵא,
לֹא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ אַף לֹא תִמָּלֵא.

הִנֵּה מִבֵּית הָעוֹלָם עַתָּה יָשׁוּבוּ
עוֹד שִׂפְתֵי הַמְנַהֵל נִפְלָאוֹת יָנוּבוּ
מִנִּי יַרְחֵי קֶדֶם וּשְׁנוֹת עוֹלָמִים
עֵת בְּשׁוֹר שַׂדַי נָגְעוּ דָמִים בְּדָמִים.
רַב מֵאֲשֶׁר עוֹד נִרְאוּ נוֹדָעוּ
מַצֵּבוֹת בְּמַעֲבֵה אֲדָמָה טָבָעוּ;
כָּל מַצֵּבָה זֹעֶקֶת וּמְסַפֶּרֶת
מִלֵּב אֶבֶן אֶל לֵב בָּשָׂר דֹּבֶרֶת:
כִּי אַלְפַּיִם שָׁנָה הָלוֹם נִגְזָרוּ
גַּם שִׂיחָם גַּם כַּעְסָם עִמָּם נִקְבָּרוּ.
דִּבְרֵי הַיָּמִים הַמַּצֵּבוֹת כֻּלָּנָה
כִּי לְשׁוֹנָם עוֹד חַיָּה גַּם כִּי זָקֵנָה
מִכָּל מִזְרַע אוֹר בִּשְׂדֵה מָוֶת שָׁטוּחַ
מִכְתַּב אַל־מָוֶת פֹּה חָרוּת עַל לוּחַ
אֵלֶּה וְאַלּוֹן סְבִיבוֹתָם יִפְרָחוּ
יְשֵׁנֵי עָפָר יְסוֹכְכוּ גַּם כִּי נִשְׁכָּחוּ.
הַזָּקֵן מְסַפֵּר הַנַּעַר שׁוֹמֵעַ
חֵקֶר אֲבוֹתָם אֶל לִבּוֹ נוֹגֵעַ.
גַּם מַעֲשֵׂי בֵּן סוֹרֵר רֶגַע נִזְכָּרוּ
עַצְמוֹתָיו כִּי חָרוּ כִּי לֹא נִקְבָּרוּ
אֵיךְ נַפְשׁוֹ לְבְעָתָהּ מֵחַיִּים נִכְרָתָה —
כִּי זְרוֹעַ אָב קַנָּא עָלָיו נִגְלָתָה.
לֹא יֵדַע הַנַּעַר בְּשָׁמְעוֹ מַעֲשֵׂהוּ

כִּי הָאָב הַמְקַנֵּא — הוּא אֲבִי אֲבוֹתֵיהוּ,
אֲשֶׁר מֵאֵשׁ דָּתוֹ לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ
וְצַעֲדֵי נֶכְדּוֹ כָּעֵת קִבְרוֹ יִדְרֹכוּ,
קֶבֶר לֹא נוֹדַע, נִשְׁכַּח מִנִּי רָגֶל,
עֵת תְּשִׁיָּה וְהַשְׂכֵּל הֵרִימוּ הַדָּגֶל,
אוּלַי שְׁמוּעָה הַנּוֹרָאָה שָׁמַע הַפַּעַם,
קוֹל יִגְעַשׁ בְּאָזְנָיו כְּגַלְגַּל הָרַעַם,
הוּא עוֹד בַּשִּׁיר לִבְנֵי תֵבֵל יוֹדִיעַ:
אֵיךְ הָאָב אֶת בְּנוֹ לַטֶּבַח הִכְרִיעַ,

לִימִין הַזָּקֵן הַלְאָה יִצְעַד הָעֶלֶם
שׁוֹנִים הֵמָּה לֹא לְבַד בִּדְמוּת וָצֶלֶם
לֹא לְבַד בִּלְבוּשֵׁיהֶם אֲשֶׁר יִלְבָּשׁוּ
כִּי גַם בִּמְזִמּוֹתָם וּבְחִקְרֵי לִבָּמוֹ
כִּרְחוֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב שׁוֹנִים הֵנָּמוֹ,
הַנַּעַר לֹא יֵדַע עוֹד כִּי רָעוֹת חָרָשׁוּ
עַל עַמּוֹ צָרֵימוֹ אָז בִּימֵי קֶדֶם
כַּנָּחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ כַּגַּן מִקֶּדֶם,
לִבּוֹ יֶהְגֶּה: כִּי לֹא רַבּוּ בִּמְחִירֵימוֹ
אֲשֶׁר לִכְבוֹד דָּתָם הִשְׁלִיכוּ חַיֵּימוֹ,
אַךְ מִשְׁפַּט הַזָּקֵן וּמַעֲשָׂיו לוֹ זָרוּ
כִּי מֹרֶךְ לֵב וָאֹמֶץ בָּם יִתְחַבָּרוּ,
הֲלֹא שַׁעַר הָעִיר לִדְרוֹר פָּתוּחַ
אַף שָׁבַת כָּל נֹגֵשׂ כָּל רוֹעֵה רוּחַ;
אֲשֶׁר לְפָנִים בְּשִׂנְאָה וְקִנְאָה נִפְרָדוּ
עַתָּה כְּשֶׁבֶת אַחִים יַחַד נִצְמָדוּ;
קוֹל יַעֲקֹב בְּבֵית אֵל וְשִׁירֵי תִפְאַרְתָּמוֹ
אֵין מִי יְעַקְּבֵם כִּי יִשָּׁמַע קוֹלָמוֹ
יַלְדֵי נֵכָר וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּעַשְׁעוּ יָחַד
בְּהַשְׁקֵט וּבִטְחָה אֵין צְוָחָה אֵין פָּחַד.
הַיְהוּדִי עוֹבֵד אַדְמָתוֹ הַחֵמָה שָׁכָכָה
הַקְּלָלָה לִבְרָכָה בְּחַסְדֵי אֵל נֶהְפָּכָה
בְּמַהְרַשְׁתּוֹ בָּאָרֶץ פּוֹלֵחַ בּוֹקֵעַ
וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יֹאכַל שָׂבֵעַ,

אָמְנָם הַזָּקֵן בַּסֵּתֶר יֵאָנֵחַ
כִּי כָל חֹדֶשׁ לוֹ פֶּחָם בָּאֵשׁ נוֹפֵחַ:
בְּנֵי עַמּוֹ אֶל הַר צִיּוֹן אֵיךְ יְיַחֲלוּ
אִם נִין וָנֶכֶד פֹּה טוּב אֶרֶץ יֹאכֵלוּ?
אֶל סֻכַּת שָׁלֵם אֵיךְ יִשְׂאוּ נַפְשָׁמוֹ
אִם שָׁם לֹא תִצְמַח עוֹד עֶזְרָתָה לָמוֹ?
הַנֶּאֱנָחִים עַד כֹּה מִשֶּׁבֶר רוּחַ
פֶּתַח תִּקְוָה נִשְׁאַר לָמוֹ פָּתוּחַ
כִּי יָבוֹא יוֹם אֲדֹנָי וְיִגָּאֵלוּ
אָז יִירְשׁוּ אַרְצָם וּמִצָּר יִנָּצֵלוּ
אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ לָשָׁבֶת
אֵין פֶּרֶץ אֵין קֶרֶץ אֵין צָר וְעַצֶּבֶת;
עַתָּה עֲבֹתוֹת אַהֲבָה אֵלֶּה נִתָּקוּ
כִּי עָרִים מֵהַר חוֹרֵב הָהּ הִתְפָּרָקוּ:
אָבְדָה הָאֱמוּנָה מִפִּיהֶם נִכְרָתָה
כִּי חֶמְדַּת הַגּוֹיִם גַּם לָמוֹ נִהְיָתָה!
אֵיךְ לֹא תִכְבֶּה נַחֲלָתָם הַנִּשְׁאֶרֶת
אִם נַפְשָׁם בְּאֵשׁ־דָּתָם לֹא עוֹד נִקְשֶׁרֶת?

אֶל הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ פְּאֵר הָעִיר בָּאוּ
יְקַר עֻזּוֹ, תִּפְאַרְתּוֹ רָאוּ תָמָהוּ
כָּל שְׂכִיּוֹת חֶמְדָּתוֹ רַבִּים דָּרָשׁוּ
אֲשֶׁר יָמֵינוּ מִימֵי קֶדֶם יָרָשׁוּ.
בּוֹ יַבִּיט יִתְבּוֹנֵן הַנַּעַר שָׂמֵחַ
מַחֲרִישׁ מִשְׁתָּאֶה עֵינָיו פּוֹקֵחַ
עַל עַמּוּדָיו אֻלַמָּיו אֵת כֹּל לֻחֹתָיִם
אֲשֶׁר כּוֹנְנוּ חַכְמֵי לֵב לְאֵל הַשָּׁמַיִם
כָּל מִפְלְאוֹת הַבִּנְיָה וְכָל קִירוֹתֶיהָ
מֵרוֹב יָמִים קָמְטוּ גַּם חָשְׁכוּ פָנֶיהָ.

וַיַּעַן הַזָּקֵן: „אֲבָנִים הָאֵלֶּה
הִסִּיעוּ מַלְאֲכֵי אֵל צוּר עוֹשֵׂה פֶלֶא
יוֹם אֵשׁ צָרִים אָכְלָה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ
אַף עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ עִיר תִּפְאַרְתֵּנוּ.

שַׁמּוֹת וַחֲרָבוֹת אֵלֶּה מִשָּׁם הֵבִיאוּ
וּבֵית מִקְדָּשׁ זֶה מְעַט לָאוֹר הוֹצִיאוּ.
אוֹי לָאִישׁ הַקָּרֵב תּוֹעֶה בָּרוּחַ
לָשׁוּד קִירוֹתָיו וּלְחַזֵּק לָטוּחַ
אִם יִמָּצֵא בֶּדֶק בְּהֵיכַל קָדְשֵׁנוּ
כִּי יְבַלַּע הַקֹּדֶשׁ מֵעִיר אֱלֹהֵינוּ
כָּל הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אָסוֹן יִקְרֶנּוּ
זוֹרֵעַ עָמָל פֹּה חִישׁ יִקְצְרֶנּוּ!
נָשִׂיא אֶחָד לְפָנִים לִבּוֹ הִקְשִׁיחַ
וַיְצַו לָשׁוּד בֵּית אֵל כַּשִּׁיד וָטִיחַ,
לְבַקָּשַׁת הַזְּקֵנִים לֹא אָבָה שְׁמוֹעַ
כִּי יָעֹז בְּהָוָתוֹ הַשֵּׂכֶל יָדוֹעַ;
מִן הַחֲרָשִׁים הָיָה גֶּבֶר עַז רוּחַ
עַל חָכְמַת מֶה־לוֹ בִּגְאוֹנוֹ בָטוּחַ.
לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, כִּי צֻוָּה, לְהוֹד וְתִפְאֶרֶת
אַחַר הַבּוֹנִים עָלָה לִמְרוֹמֵי קֶרֶת
עַל סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה מָרוֹם יַגִּיעַ —
פִּתְאוֹם קוֹל חֲרָדָה בְּאָזְנָיו יָרִיעַ
וַיִּפֹּל אַרְצָה גֻּלְגָּלְתּוֹ נִפָּצָה
וּכְרֶגַע אִמְרַת שַׁדַּי כָּלָה נֶחֱרָצָה!

עוֹד עָלָה חֲכַם לֵב בַּחֲרֹשֶׁת אָבֶן
עַד קִירוֹת הַסִּפֵּן לְחַזֵּק הַיָּצִיעַ
אַךְ נֶגֶד אֲדֹנָי מִי חָכָם וְיָבֶן?
כִּי הוּא בוֹ כְּרֶגַע עֲוֹנוֹ הִפְגִּיעַ:
רוּחוֹ חֻבְּלָה בְּשִׁגָּעוֹן נִכָּתָה
וְעַד רִדְתּוֹ לַקֶּבֶר עוֹד לֹא נִרְפָּתָה.
לְמִן אָז לֹא יָעֹז עוֹד אִישׁ רַע כַּפַּיִם
לִנְגּוֹעַ בְּחֹמוֹת חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָיִם!"

וַיִּשְׁאַל הָעֶלֶם: „הַאֱמֶת יָעִידוּ
אֲשֶׁר אָב לַבֵּן דּוֹר לַדּוֹר יַגִּידוּ
כִּי עַל פִּנַּת הַגָּג בְּמַטְמוֹן יָנוּחַ
גּוֹלֶם תַּבְנִית אָדָם לְפָנִים בּוֹ רוּחַ?" —

„מִגּוֹר אַרְיֵה וְגָלְמוֹ רַבּוֹת שָׁמַעְנוּ [12])
כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה בּוֹ רַבּוֹת יָדַעְנוּ
מִתֵּל קֶבֶר יְסָדוֹ, שְׁאַר לְמִשְׁמֶרֶת,
תַּחַת לְשׁוֹנוֹ שָׂם לוֹ שֵׁם אֵל לְמַזְכֶּרֶת,
סֶמֶל זֶה כְּמוֹ חַי נָשָׂא רַגְלֵיהוּ
לְשׁוֹנוֹ דִבְּרָה כְּחִכּוֹ רוּחַ תְּחַיֵּהוּ
אֶל כָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ יוֹצְרוֹ לָלֶכֶת
שָׁם הָלַךְ לְשָׁרְתֵהוּ וְדַרְכּוֹ מְבֹרֶכֶת.
אָכֵן בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם מָנוֹחַ
לָקַח שֵׁם אֵל מִפִּיו — וַיִּפֹּל אֵין כֹּחַ
לְמֻטָּל עָפָר שָׁב בְּמַסְגֵּר יְבִיאֻנוּ
כִּי רוּחוֹ בּוֹ הָיָה הָלַךְ וְאֵינֶנּוּ. —
פַּעַם אַחַת, גְּדֹלוֹת רֹאשׁוֹ הֵנִיאוּ,
וַיִּשְׁכַּח לְהוֹצִיא שֵׁם שַׁדַּי מִפִּיהוּ.
הַנֵּרוֹת בַּבָּתִּים, בְּבֵית אֵל יָאִירוּ
לִקְרַאת שַׁבָּת בְּשִׂמְחָה כִּנּוֹר יָעִירוּ —
אָז בָּרְחוֹב קוֹל נִשְׁמַע כְּהֹלֵם פָּעַם
וּבַשְּׁוָקִים קוֹל יְלֵיל רֵעַ יָרִיעַ:
„הַגֹּלֶם יָצָא אֵשׁ בְּעֶבְרָה וָזַעַם!
עֵינָיו כַּבְּרָקִים קוֹל חֲרָדָה יַשְׁמִיעַ!
מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם מִשֹּׁד הַמִּשְׁלַחַת
כִּי מִיָּדוֹ מִסָּבִיב אֵשׁ מִתְלַקַּחַת!
רוּחַ רָעָה מְבַעֲתוֹ אַךְ לְהָרֵעַ
וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה עָמָל זוֹרֵעַ!"
גּוֹר אַרְיֵה כְּשָׁמְעוֹ זֹאת רַעַד יֹאחֲזֵהוּ
כִּי לֹא שָׂם לֵב לְגָלְמוֹ וַיִּשְׁכָּחֵהוּ
וַיַּעֲזוֹב אֶת בֵּית הַתְּפִלָּה כְּרָגַע
בְּרוּחַ כַּבִּיר נִצָּב לְעֻמַּת הַפֶּגַע
אֶת מַעֲשֵׂה יָדָיו הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ;
אוּלָם הַגּוֹלֶם יַצְרִיחַ יָרִיעַ
וַיִּפּוֹל עַל פָּעֳלוֹ לְהַשְׁמִידֵהוּ.
וַיָּקָם גּוֹר אַרְיֵה וַיִּגְבַּר חָיִל
וַיֹּאחֶז בְּעָרְפּוֹ אֶת פַּחַד הַלָּיִל

וַיִּגְזוֹל הַשֵּׁם מִפִּי פּוֹרֵץ פָּרֶץ —
אָז נָפַל דּוֹמָם גּוּשׁ עָפָר לָאָרֶץ.
גּוּר אַרְיֵה שָׁב שָׁלֵו אֶל בֵּית אֱלֹהֵינוּ
וַיְבָרֵךְ עוֹד שֵׁנִית אֶת יוֹם קָדְשֵׁנוּ.
עַל כֵּן עַד יוֹם הַזֶּה לְתֻשִׁיָּה כִּפְלָיִם
אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בְּשִׁיר יְקַדְּשׁוּ פַּעֲמָיִם.
גּוּר אַרְיֵה בִּרְאוֹתוֹ הֶתוֹלֵי שַׁחַת
לֹא יָסַף עוֹד בְּגָלְמוֹ נְשָׁמָה לָפַחַת
עַל פִּנַּת גַּג בֵּית אֵל עַד הַיּוֹם יָנוּחַ
עֲפַר גָּלְמוֹ זֶה וּבְקִרְבּוֹ אֵין רוּחַ.״

הַנַּעַר בְּכָל לִבּוֹ וּבְנֶפֶשׁ יוֹדַעַת,
אֶת דִּבְרֵי הַיָּשִׁישׁ אָזְנוֹ שׁוֹמַעַת
וּכְמוֹ זֹעֵם עַל כָּל תַּעֲתוּעֵי חָלֶד
מַחֲשֶׁבֶת דַּעַת בְּקֶרֶב לִבּוֹ תִּוָּלֵד
וּבְרוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה יִתֵּן אֹמֶר:
„עוֹד יִחְיֶה בַּתֵּבֵל גֹּלֶם בֵּית חֹמֶר!
תֹּעֵי לֵב מִכִּסְלָם עוֹד לֹא נוֹשָׁעוּ!
עוֹד בִּדְמוּתָם וְצַלְמָם לַעֲשׂוֹת נִתְעוּ
צֶלֶם גּוּשׁ עָפָר מֵרוּחָם בּוֹ רוּחַ
לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶם בַּתֵּבֵל שָׁלוּחַ
בִּנְקֹם קִנְאַת דָּת וּבְקוֹלוֹ קוֹל רַעַם
בְּרַעַשׁ וָרֹגֶז יִשְׁאַג סָר טַעַם!
רוּחַ רָעָה מִבְעָתוֹ אַךְ לְהָרֵעַ
וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה עָמָל זוֹרֵעַ!
כִּי שֵׁם אֵל בְּפִימוֹ לִלְשׁוֹנָם יַגְבִּירוּ
וּבְנְאוֹת שָׁלוֹם אֵשׁ זָרָה יַבְעִירוּ.

אוּלָם עוֹד יִתְקוֹמֵם גּוּר אַרְיֵה עָלֵימוֹ
יַפִּיל אֲשֶׁר חִלְּלוּ: שֵׁם אֵל מִשְׁפָּתֵימוֹ
דָּת לֹא לָהֶם לֹא עוֹד בְּאֵיבָה יַכְרִיעוּ
לֹא עוֹד תֹּפְשֵׂי תוֹרָה בְּזָדוֹן יַכְנִיעוּ
אַךְ אַהֲבָה וְשָׁלוֹם יִשְׁכְּנוּ בָאָרֶץ
תַּם אוֹיֵב רוֹדֵף לֹא יָבִיא עוֹד קָרֶץ.

כְּעֵת אִם מִלְאֹם יְאַמֵּץ לְקֶרֶב נַחְמוּ
הָאָרִים וְגַם גּוֹיִם יַחַד נִלְחָמוּ
כֵּן אָדָם אֶת אָחִיו בִּדְמוּתוֹ יַרְשִׁיעַ ;
אַךְ עוֹד יָקוּם אִישׁ לָחֶם רַב לְהוֹשִׁיעַ !
הַנִּדָּחִים יְקַבֵּץ יַחַד יִשְׁלָיו
וּזְאֵב עִם כֶּבֶשׂ בְּצֵל שַׁדַּי יֶחֱסָיוּ
צֹאן אָדָם יִרְעֶשׁ רוֹעֶה אֶחָד לָמוֹ
וּכְשֶׁבֶת אַחִים יַחַד יִחְיוּ כֻלָּמוֹ.
וּכְמֹשֶׁה בְּרֹאשׁ הָהָר בִּדְבַר אֱלֹהֵינוּ
מִמֶּרְחָק רָאָה אֵת אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ
כֵּן אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה וְלִבִּי יוֹדֵעַ:
כִּי אוֹר הַשָּׁלוֹם כַּשַּׁחַר יִבָּקֵעַ!"

וַיִּדֹּם הַנַּעַר אַךְ עֵינָיו תְּאֹרְנָה
עֲתִידֹת לֹא נִגְלוּ עוֹד לְפָנָיו תְּעֻבּוֹרְנָה
כְּעַפְעַפֵּי שַׁחַר בְּשַׁחַק יָאִירוּ
פָּנָיו מִנֹּגַהּ אוֹר נַפְשׁוֹ יַזְהִירוּ.
הַשָּׁב יִתְמַהּ יַקְשֵׁב מִלִּים לוֹ זָרוּ
דִּבְרֵי שָׁלוֹם אֵלֶּה לוֹ יִתְנַכָּרוּ
לֹא יֵדַע אִם מִתֹּעָה רוּחַ יָצָאוּ
אוֹ דִבְרֵי אֵל שַׁדַּי הֵם חוֹזִים נִבָּאוּ. --

הערות.

1) המעשה הנורא אשר יסופר בשיר הזה, נהיה לפני שלש מאות שנה בעיר פראג המעטירה, עיר הבירה אשר למדינת ביהם, היושבת על נהר מאלדויא. היא העיר הנודעה לתפארת לא לבד בחכמת נבוניה כי אם גם בהדר בניניה ומאת מגדליה, אשר יגביהו שיאם השמימה.

2) הוא בית הכנסת המפואר ישן נושן ברחוב היהודים, הנקרא בשם **ישן־חדש** (Altneu-Schule) ויש קוראין לו **על־תנאי** על דבר מעשה שהיה, כי נבנה על תנאי נודע לפנים אשר אבד זכרו עד היום הזה. על בית הכנסת הזה אמרו המושלים, כי נבנה מני חרבות ירושלים, אשר הסיעו מלאכי מרום ביום נפלה עיר האלהים וחרב בית מקדשנו, לבנות מן אבניהם מקדש מעט זה בעיר פראג. — ועוד ספורים הרבה ספרו לנו מושלים הקדמונים מן בית התפלה הזה, וזאת עדות נאמנה כי בנין קדמון הוא כנודע, כי בדברים עתיקים תלואים ודבוקים ספורים ומעשים נפלאים מימות עולם.

3) **שר חצי הפלך** הוא לשון המקרא (נחמיה ג' ט') ופה ירמוז כהתל בו, על כי נתנו לו לערבון ומשכון חלק גדול ומסגולות המדינה, עד במעט כליג הארץ איננו עוד רק **שר חצי הפלך**, כי החצי הנשאר נמלא בידו לערבון.

4) הר **שיאון** הוא גבעת פראג הנשאה, אשר עליה נשקפים היכל המלך וארמונות מפוארים, ונקרא בשם: Hradschin

5) מלת **אדיריה** תרמוז על משפחת רוזני ביהם לפנים, הנקראים בשם Premisliden המפוארים, כנודע לקורא בדברי הימים למדינה הזאת.

6) הוא כוס זהב גדול נחמד למראה בצורת אריה, אשר שתו ממנו גדולי הארץ ושרי המלכות ביום משתה ושמחה, ובפרט ביום נתן כתר מלוכה בראש המלך וביום הולדת אותו. וצורת אריה היא גם אות תפארת המדינה (Das Wappen Böhmens)

7) המליץ האשכנזי יזכיר פה את כהן בית המועדה לנוצרים הנקרא בשם (Prämonstratenserstift Strahow) הנשא וגבה מאד בפאר המגדלים בראש ההר, ובשיר העברי קראתי לו בקצר מלין „כהן המצודה".

8) בהיכלי המלכים והשרים בימי קדם היה בין משרתיהם ועבדיהם גם איש אויל (Hofnarr) אשר בלי אונס ובלי עונש היה ביכלתו להתל ולשחק כרצונו וכאות נפשו בכל איש, גם באדוניו. האוילים ההם היו מחודדים וחריפים בהתוליהם, והשבו שמחה לא מעט בדבריהם לרוזני ארץ בימי משתה ושמחה, ולרוב טעמו בדברי משחק וקלסה חכמה רבתי לעת מצוא, כי קלעו אל השערה ולא יחטיאו בדברי התוליהם.

9) פה ירמזון מליו אל המעשה המסופר בהגליון כי ישוע נתלה עם שני פריצים גם יחד, אחד מימינו ואחד משמאלו (מתיא כ"ז מ"ה, מרקוס ט"ו כ"ח).

10) הוא קאקרלטעק היוני אשר הורה תורת גלגול הנפש בין היונים עובדי האלילים. את דברי חכמתו אשר כתב החכם אפלטון על ספר בלשון יון, העתיק הרמבמ"ן ז"ל אף שם עליהם נוספות ומתוקנות כפיו בספר הנקרא פעדאן (נעתק ללה"ק ע"י המליץ ר' ישי בער ממיץ) כנודע לכל משכיל.

11) הגשר הגדול בעיר פראג אשר יחבר עיר הישנה ועיר החדשה עם „הצד המצער" (Kleinseite) והר שיאון, הוא בנין מפואר על נהר מאלדויא אשר נבנה בשנת 1357 לאספרם בפקודת הקיסר קארל הרביעי, ועליו כ"ח פסילים קדושי דת הנוצרים מאבני גזית גם מנחשת קלל ובתוכם פסל הכומר יוחנן ניפומוק השומע וידויי המלכה אשת המלך ווענצעל (Beichtvater der Königin), ועל דבר אשר סרב וימאן לגלות את אשר גלתה אזנו בסוד הוידויים האלה, אל המלך אשר קנא את אשתו, הושיבוהו בבית הסהר ואחרי ימים השליכוהו אסור בכבלי ברזל בידיו וברגליו אל נהר מאלדויא. לכן הרימוהו ראשי הכומרים בתור האדם המעלה להיות נמנה בין קדושיהם עד היום הזה. וממעל למקום אשר שם השליכוהו לנהר מאלדויא הקימו לו לזכרון את צלם דמותו מוצק מנחושת על הגשר הנ"ל עד היום הזה, ולעתים מזומנים יעלו נרות לפניו להאיר את צלם תבניתו, והמון העם ישאו שמה רנה ותפלה במועדיהם, ובפרט ביום זכרון שם הכומר הזה.

12) גור אריה, הוא הרב הגאון מוהר"ר ליווא מפראג, אשר היה אב"ד במדינת מעהרין עשרים שנה ואחרי כן אב"ד וראש ישיבה בק"ק פראג, ויספרו ממנו נפלאות אשר עשה לא אחת ולא שתים לעת מצוא. הרב תוספות יום טוב קורא אותו רבנו הגדול, וחיבר גור אריה על רש"י בחומש וס' גבורות ה' וספר דרך חיים ועוד חבורים אחרים (ראה שם הגדולים, ועד לחכמים וס' צמח דוד). ובחרתי בשם גור אריה, הן על דבר שמו הפרטי והן עד דבר ספרו הנקרא כן, ויכון פה מאד לתהלוכות השיר לציין בו את תקפו וגבורתו בדרכי ה'.

כַּהֲתִימִי מלאכת עבודתי זאת בדפוס, שמעתי כי עוד העתקות אחרות משיר זה תלאנה לאור בקרוב, לכן מלאתי נכון להודיע בקהל רב כי פעלי זה יָצָא ראשונה.

מה"ל.

[illegible]

[illegible]

Von Ludwig August Frankl sind folgende Schriften erschienen:

Das Habsburglied. Historische Balladen Wien 1832, v. Ghelen'sche Erben (Vergriffen.)

Epische und lyrische Dichtungen. Wien 1833. Sollinger, jetzt Zamarski. (Vergriffen.)

Sagen aus dem Morgenlande. Leipzig 1834, Leo.

Parisina. Aus dem Englischen des Byron. Wien 1834, v. Stockholzer.

Christophoro Colombo. Episches Gedicht. Stuttgart 1836, Brodhag.

De Influxu Phantasiae. Physiologische Abhandlung. 1837.

Gedichte. Leipzig 1840, Brockhaus. (Vergriffen.)

Jos. Em. Hilscher's poetischer Nachlass. Pest 1840, Heckenast, in 2 Auflagen.

Sonntagsblätter für Literatur und bildende Kunst. Wien 1842—48, 7 Jahrgänge.

Rachel. Biblisches Gedicht. Wien 1842, in 4 Auflagen.

Don Juan de Austria. Leipzig 1846, Weber.

Ein Magyarenkönig. Gedicht in Balladen. Leipzig 1850. (Vergriffen.)

Gusle. Serbische Nationalgesänge. Wien 1852, Wenedikt, in zwei Auflagen.

Hippokrates und die moderne Medizin. Satyrisches Gedicht. Wien 1853, Hügel, in 6 Auflagen.

Zur Geschichte der Juden in Wien. Wien 1854, L. C. Zamarski, in 2 Auflagen.

Die Charlatane. Satyrisches Gedicht. Wien 1854, Hügel, in vier Auflagen.

Zu Lenau's Biografie. Wien 1854, Keck & Pierer.

Hippokrates und die Cholera. Satyrisches Gedicht. Wien 1854, in 3 Auflagen.

Inschriften des alten jüdischen Friedhofes in Wien. Wien 1855.

Libanon. Ein poetisches Familienbuch. Wien 1855, L. C. Zamarski, in 3 Auflagen.

Nach Jerusalem. Reisebuch. 2 Theile. Leipzig 1858, Baumgärtner.

Aus Egypten. Reisebuch. Wien 1860, L. C. Zamarski.

Helden- und Liederbuch. Prag 1861, Kober.

Der Primator. Gedicht. Prag 1861, Kober, in 2 Auflagen.

Aus Egypten.

Von

Ludwig August Frankl.

In's Ebräische übersetzt

von

A. B. Gottlober.

Der Primator.

Von

Ludwig August Frankl.

In's Ebräische übersetzt und mit der Biografie des Dichters

von

Dr. Max Letteris.

WIEN, 1862.

Druck von Joseph Holzwarth.